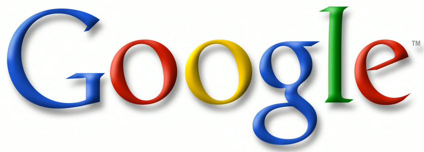

INSIGNIA ACADEMIAE HARVARDIANAE CANTAB: NOV: ANGLIAE
VE
RI
TAS
The Gift of
Mary Bryant Brandegee
in Memory of
William Fletcher Weld
HARVARD COLLEGE LIBRARY

D. JUNII JUVENALIS

ET

A. PERSII FLACCI

SATIRÆ;

EX EDIT. RUPERTI, ET KŒNIG.

CUM NOTIS IN USUM DELPHINI.

IN USUM SCHOLARUM.

LONDINI:

IN ÆDIBUS VALPIANIS,

RED LION COURT, FLEET STREET.

VENEUNT APUD WHITTAKER ET SOC.; SHERWOOD ET SOC.;

SIMPKIN ET SOC.

1830.

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRARUM

LIBER PRIMUS.

SATIRA I.

Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam,
Vexatus toties rauci Theseide Codri?
Impune ergo mihi recitaverit ille togatas,
Hic elegos? impune diem consumserit ingens

Semper ego auditor] Exordium ex abrupto, ut fere in Satiris: nam in aliis Poëmatibus est aliqua præparatio.

Auditor] Recitantium nempe Romæ Poëtarum. De qua recitandi consuetudine et æmulatione Plinius abunde Epist. I. 13. De apparatu vero et pompa nos fuse agemus ad primam Persii Satiram versu 17. ad hæc verba: 'Sede leges celsa.'

Nunquamne reponam] Nihilne aut scribam, aut recitabo, quo par pari referam iis qui me sæpius obtundunt.

Vexatus toties] Molestia affectus. Horat. ad Pisones. 'Indoctum doctumque fugat recitator acerbus: Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo,' &c.

Theseide] De Theseo ejusque factis Codrus Carmen scripserat adeò longum, ut Æneidem æquaret longitudine, multisque diebus recitandum esset. Thesei præclare gesta vide apud Plutarchum, Diodorum Siculum v. 5. et alios.

Codri] Vetus Scholiastes legit *Cordi:* aitque *Cordum* fuisse vitiosum Poëtam, qui Tragœdiam Thesei composuit: sed reclamant omnes; et volunt *Codrum* hunc vixisse temporibus Juvenalis, fuisseque humilem et obscurum Poëtam, ceterum tam pauperem, ut Proverbio locum dederit, *Codro pauperior*. Talem certe eum notat Juvenalis Sat. III. et Martial. Epigr. III. 15.

Togatas] Horat. ad Pisones: 'Seu qui prætextas, seu qui docuere togatas.' *Prætextæ* indicant Tragœdias, in quibus inducuntur personæ prætextatæ et Nobiles gravia et publica tractantes negotia. *Togatæ* dicuntur Comœdiæ Latinæ, in quibus agunt Togati Viri, et privatas res tractant. Ita etiam *Palliatæ* vocantur Græcæ Comœdiæ a Græcorum pallio. Varro de Lingua Lat. Diomed. Donat. in Terent.

Diem consumserit] Mene totum diem audiendo detinuerit? Martial. 'Auditur toto sæpe Poëta die.'

Ingens Telephus et Orestes] Immensæ Tragœdiæ et ampullatis versibus contextæ. Quales arguebat Horatius in Arte, his verbis: 'Telephus et Peleus cum pauper et exul uterque Projicit ampullas, et sesquipedalia verba.' Quorum fuerint Poëtarum illæ, non constat. At certum est

Telephus? aut summi plena jam margine libri
Scriptus, et in tergo, nec dum finitus Orestes?
Nota magis nulli domus est sua, quam mihi lucus
Martis, et Æoliis vicinum rupibus antrum
Vulcani. Quid agant venti, quas torqueat umbras
Æacus, unde alius furtivæ devehat aurum

Poëtas Romanos amasse argumenta e longinquo petere, idque etiamnum fieri cernimus. Quod perstringebat Horatius ad Pisones: 'Nec minimum meruere decus vestigia Græca Ausi deserere, et celebrare domestica facta.' Ergo etiam tempore Juvenalis Poëtæ quidam e trivio arripiebant argumenta illa Græcorum nobilia, in quibus multa grandia, quædam etiam admirabilia occurrebant celebranda oratione. At in illis tractandis sæpe peccabant seu contra decorum, quod notat Horatius loco supra citato; seu contra justam Carminis magnitudinem, quod hic queritur Juvenalis.

Telephus] Herculis ex Auge filius, qui infans a matre expositus inter virgulta, lactatus a cerva dicitur: ac dein Mysorum Rex, cum Græcis negaret iter per suam regionem, ab Achille vulneratus, et ab eodem ex Oraculi præcepto sanatus est, seu e rubigine hastæ, seu ex herbis facto remedio.

Plena jam margine] Poëtæ hoc indicat verbositatem, quod non solum scribat in interiori membrana, sed et marginem impleat, et membranam exteriorem, quod raro fiebat. Martial. Epig. VIII. 62. 'Scribit in aversa Picens Epigrammata charta Et dolet averso quod facit illa Deo.' Sidon. Apollin. Epist. VIII. 16. quæ est ad Constantium. 'Jam copiosum te, ni fallor, pulsat exemplar,' inquit; 'jam venitur ad margines umbilicorum, jam tempus est (ut Satyricus ait) Orestem nostrum vel super terga finiri.'

Orestes] Qui Furiis agitatus ob interfectam matrem Clytemnestram, varias orbis regiones, comite Pylade, variosque obiit casus. Euripid. in *Oreste*, item in *Iphigenia Taurica*, et in *Electra*. Sophocl. in *Electra*. *Orestis* cadaver, effossum ex monitu Oraculi, septem cubitorum fuisse affirmat Herodotus lib. I. sed fabulatorem eum vocat Gellius III. 10.

Nota magis nulli, &c.] Id est, si velim scribere, et Carmen condere, tam scio Historias et Fabulas, quam Poëtastri illi, qui impune id faciunt. Observant doctiores, inprimisque Janus Parrhasius, hic argui Valerium Flaccum, qui in Argonauticis ejusmodi nugas et affectatas rerum descriptiones ambitiose sectatus sit.

Lucus Martis] Seu *lucus Marti* sacer prope Albam, ubi Remus et Romulus e Rhea Sylvia nati sunt. Seu, ut volunt quidam, locus in Appia via, ubi Poëtæ recitare consueverant, *Lucus Martis* appellatus. Vel alludit ad illud Horatii ad Pisones: 'Cum lucus et ara Dianæ,' &c. Et illud Persii, 'Nec ponere lucum Artifices.'

Æoliis rupibus] Lipareæ sunt Insulæ septem in mari Tyrrheno, quæ et *Æoliæ* dictæ ab *Æolo*, qui illuc appulsus, in una earum regnasse fertur. Juvenalis rupes vocat, quia saxosæ sunt et scopulosæ saltem quædam illarum.

Vicinum antrum] Ætna mons in Sicilia flammas eructans, in quo propterea fabulati sunt habitare Vulcanum. Hujus montis incendia describere amabant Poëtæ.

Quid agant venti] Quæ natura et origo *Ventorum*, qui effectus, quæ potestates; quæ vulgaris Poëtarum Carminibus materia.

Æacus] Is Judex apud Inferos cum Minoë et Rhadamanto. Sunt qui partiantur illis officia, ut proprie Juvenalis dixerit, *torqueat:* scilicet Rhadamanto Inquisitionem, Minoï Judicium, *Æaco* Executionem attribuunt.

Unde alius furtivæ, &c.] E Colchide in Thessaliam Vellus aureum abstulit Jason artibus Medeæ adjutus. Diodor. Sicul. V. 3. Argonauticam illam expeditionem celebrarunt primum e Græcis Orpheus, et Apollonius; e Latinis postea C. Valerius Flaccus Setinus, sub Domitiano Cæsare.

Pelliculæ, quantas jaculetur Monychus ornos,
Frontonis platani, convulsaque marmora clamant
Semper, et assiduo ruptæ lectore columnæ.
Expectes eadem a summo, minimoque poëta.
Et nos ergo manum ferulæ subduximus, et nos
Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum
Dormiret? Stulta est clementia, cum tot ubique
Vatibus occurras, perituræ parcere chartæ.
Cur tamen hoc potius libeat decurrere campo,
Per quem magnus equos Auruncæ flexit alumnus,

Monychus] Ponitur hoc nomen velut proprium alicujus e Centauris, ut et apud Ovidium et Lucanum. Commune tamen est omnibus illis, qui unius et solidæ ungulæ fingebantur: origine ducta a *μόνος*, et *ὄνυξ*. Centauri porro *Monychi* sunt dicti, quoniam hi Thessaliæ populi equos primi cum domuissent, et ex iis pugnarent, eminus conspecti, membra partim equina, partim humana habere crediti sunt.

Jaculetur ornos] Id est, quantas arbores torserint Centauri adversus Lapithas, in certamine illo, instigante Marte, inito ad rapiendam Hippodamiam Pirithoi uxorem, irato nempe quod ceteris vocatis Diis ad eas nuptias ipse prætermissus fuisset. Vide Ovid. Metam. XII.

Frontonis] *Julius Fronto* Romæ nobilis et eruditus, ac litteratis amicus, suam domum Poëtis recitantibus ultro commodabat. Martial. Epig. I. 56. 'Clarum militiæ Fronto decusque togæ.'

Platani] Arbores umbram prætendentes illi ambulacro, ubi recitabant. *Platanos* studiose Romani colebant, adeo ut Hortensius vino etiam affuso suas *Platanos* educaret in villa Tusculana; teste Macrobio, III. 13.

Convulsa marmora] Vel multitudine eorum qui audituri conveniebant, vel potius assiduo recitantium clamore. Hyperbole.

Expectes eadem, &c.] Horatius in Arte: 'Scribimus indocti doctique Poëmata passim.'

Et nos ergo manum, &c.] Ergo quidni etiam nos scribamus aliquid, cum Grammaticos et Rhetoras audierimus, omnemque illorum disciplinam teneamus?

Ferulæ] Virgultum est levissimum, de quo Plin. XIII. 22. Ex eo fit instrumentum illud, quo manus puerorum in pœnam feriuntur. Sceptra Pædagogorum vocat Martial. Epig. X. 62.

Consilium dedimus Syllæ] Exercitationis causa, ut fit in scholis, fictas materias tractavimus, in triplici dicendi genere, adeoque in suasorio, *Syllæ* deliberanti suasimus ut Dictaturam deponeret. Quintil. III. 8. 'Solent,' inquit, 'in scholis fingi materiæ ad deliberandum:' et paulo ante, in exemplum affert Priami verba apud Achillem: aut *Syllæ* Dictaturam deponentis in concione.

Syllæ] *L. Cornelius Sylla* nobilis Romanus ex antiqua Scipionum familia, de quo dubitatur, fortiorne fuerit, an felicior, inquit Sallustius: is dum quærebat victorias, Scipionem se Populo Romano, dum sævitiam exercet, Annibalem repræsentavit, ut ait Valerius Maximus IX. 2. Dictaturam adeptus mirum quam impotenter gesserit, et quod eam sponte, ut refert Appianus, deposuerit. Privatus Puteolos concessit, ibique pediculari morbo misere periit. Vel, ut alii volunt, larvis nocturnis agitatus vexatusque, inter vociferationes animam evomuit. Cicero in Verrem. Plutarch. et alii.

Privatus ut altum dormiret] Ut deposito imperii onere, et liber a curis publicis, animi tranquillitate frueretur.

Hoc decurrere campo] Allegoria. Id est, cur ea potissimum gaudeam exercitatione, scribendi Satiras, in qua Lucilius versatus est.

Auruncæ] *Aurunca* urbs vetus Latii, in qua nati plures Satirographi,

Si vacat, et placidi rationem admittitis, edam.
Cum tener uxorem ducat spado, Mævia Tuscum
Figat aprum, et nuda teneat venabula mamma;
Patricios omnes opibus cum provocet unus,
Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat;
Cum pars Niliacæ plebis, cum verna Canopi
Crispinus, Tyrias humero revocante lacernas,

ipseque Lucilius, de quo nos multa sub finem Sat. I. Persii.

Magnus Auruncæ alumnus] Lucilius Satyricorum Princeps; quicquid sentiat vetus Schol. qui sic habet: *Turnum dicit Scævæ Memoris Tragici Poëtæ fratrem.* *Turnus* hic libertini generis, ad honores ambitione provectus est, potens in Aula Vespasianorum Titi et Domitiani: vel Lenium dicit, qui et ipse Satiras scripsit: vel Silium et ipsum sui temporis Satyricum, qui omnes ex *Aurunca* fuerunt.

Cum tener uxorem, &c.] Cum video pullulare vitia, non possum in ea non invehi.

Uxorem ducat spado] Domitianus legem Juliam revocavit in adulteros, ad coërcendam mulierum libidinem. Hæ, ne Legis pœnam incurrerent, nubebant mœchis suis, inter quos erant et spadones. Sueton. Domitian. c. 7. et 8. Martial. Epig. VI. 2. 'Lusus erat sacræ connubia fallere tædæ,—Nec spado jam nec mœchus erit, te præside, quisquam. At prius, o mores, et spado mœchus erat.' Et Epig. 7. ejusdem libri. 'Julia lex populis ex quo Faustine renata est,—Quæ nubit toties, non nubit: adultera lege est.' Et Epig. 22. 'Quod nubis Proculina concubino Ne lex Julia te notare possit, Non nubis Proculina, sed fateris, Et mœchum modo nunc facis maritum.' De his plura Juvenal. Sat. VI. In his ergo Lex eluditur, et a Satyrico deridetur.

Spado] Vox Græca a verbo *σπάω*, *avello*, quod a *spadonibus* avulsum sit id quo erant viri.

Tener] Quia effœminati solent esse *spadones*.

Mævia] Quidam, *Nævia*: utraque impudica mulier. Martial. Epig. I. 69.

Thuscum aprum] In Thuscia ferociores apri.

Figat aprum] In arena Romana. Scilicet inter alios ludos exhibitæ venationes, in quibus etiam mulieres pugnare ausæ contra feras, et quædam leones vicere. Martial. Lib. Spectacul. Epig. 6. Cornel. Tacit. Annal. l. XV. Sueton. in *Nerone*.

Et nuda teneat] Quod est contra pudorem et decorum.

Patricios] T. Liv. I. 8. Patres ab honore, *Patricii* progenies eorum appellati.

Provocet unus] Cinnamus nempe tonsor, qui Juvenalis tempore vivebat, et mulierculæ donis ac muneribus ditatus censum equestrem nactus est. Martial. Epig. VII. 63. Alii intelligunt Licinium Augusti tonsorem et libertum.

Quo tondente] Virgil. Eclog. I. 'Candidior postquam tondenti barba cadebat.'

Sonabat] Metonymia. Id est, forfices sonabant barbam resecantes.

Pars Niliacæ plebis] Unus e plebe Ægypti, ubi fluvius *Nilus* adeo decantatus ob annuam exundationem, et fœcundationem terrarum.

Verna] Ancillæ filius domi natus verno tempore, *Verna* proprie appellabatur; servus autem qui seu jure belli, seu pretio emptus in domini potestatem veniebat. Ita Festus, et Nonius.

Canopi] Oppidum Ægypti libidinibus infame, ad ostium Nili, quod inde dictum Canopicum. Plin. Strabo l. XVII. Juvenalis Sat. 15. *famosum* vocat. Porro ex Ægypto servi Romam adducebantur.

Crispinus] E servo factus Eques Romanus, sive a Domitiano, sive a Nerone, ut volunt alii. Dives certe admodum, ut testatur Quintil.

Tyrias] *Purpureas*. *Tyrus* enim urbs Phœniciæ maritimæ purpura celebris.

Humero revocante lacernas, ventilet] Defluentes nempe, brachia et manus

Ventilet æstivum digitis sudantibus aurum,
Nec sufferre queat majoris pondera gemmæ:
Difficile est Satiram non scribere. Nam quis iniquæ
Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se,
Causidici nova cum veniat lectica Mathonis
Plena ipso? post hunc magni delator amici,
Et cito rapturus de nobilitate comesa,
Quod superest, quem Massa timet, quem munere palpat
Carus, et a trepido Thymele submissa Latino?

in aëra jactando, quasi ad refrigerationem, re autem vera ad annulorum ostentationem.

Lacernas] Vide infra, vs. 62.

Æstivum aurum] Annulos æstate gestari solitos, e tenui bractea, secundum morem delicatorum Equitum Romanorum, qui gravitatem annuli æstivo tempore non ferebant, et propterea duplex annulorum genus habebant, alios æstivos leviores, alios hyemales graviores. Turneb. xx. 2. Plin. xxxiii. 1. ubi de Annulorum origine, usu, jure, ostentatione.

Majoris pondera gemmæ] Hyemalis annuli gravioris et grandior erat lapillus.

Satiram] Ita scribendum. Quanquam enim nonnulli nec indocti a *Satyris* Diis petulantibus originem hanc deduci volunt: at doctiores tamen, vel a *Satura* lege quæ diversa perferebat; vel a *satura* lance, quam variis fructibus plenam Diis Agrorum Veteres offerebant. Scaliger Poët. i. 12. Casaub. lib. de *Satira, &c.*

Lectica] Vehiculi genus, quo Nobiles præsertim fœminæ humeris servorum sex aut octo portabantur. Unde dicebatur hexaphorum, et octophorum. Vide infra, ad versum 64. et seq.

Nova] Vel quia recens et splendida, quod indicat hominis fastum: vel quia novi hominis, et qui paulo ante pauper, pedibusque incedebat.

Mathonis] Is Forum reliquerat, ut ad Delationes se conferret, cum vidisset Delatores a Domitiano foveri, et proscriptorum spoliis locupletari. *Mathonem* sæpe vellicat Martial. Epig. iv. 80. et 81. viii. 42. x. 46. xi. 69.

Plena ipso] Adeo vir erat crassus, pinguis, corpulentus.

Magni delator amici] Non constat quis potissimum ille delator. Vetus Schol. sic habet. 'Heliodorum dicit Stoicum Philosophum, qui Licinium Silanum discipulum suum, cum argueretur conjurationis, inficiantem, præter domesticam delationem etiam testimonio oppressit. Alii Philosophum Egnatium celebrem Bareæ Serani Magistrum, qui ipsum apud Neronem detulit, et damnavit, et ipse postea sub Vespasiano hoc ipsum Musonio Rufo accusante, damnatus est. Nonnulli Demetrium Causidicum, qui multos Neroni detulit.' Huc usque vetus Schol. At præter hos quibusdam intelligi placet M. Regulum, qui sub Nerone et Domitiano multorum Nobilium perniciem machinatus est. Plin. de eo passim, maxime vero *l.* i. epist. 5. l. ii. epist. ultima, ubi de Reguli fraudibus fuse et luculenter.

Magni amici] Nec enim erat quisquam tutus a delationibus, ne Imperatoris quidem propinqui et familiares. Plin. in Trajani Panegyrico. Juvenal. Sat. iv. 'In quorum facie miseræ magnæque sedebat Pallor amicitiæ.'

De nobilitate comesa] Per delationes proscripta, aliis exilio, aliis morte mulctatis, bonis eorum publicatis, parte delatoribus attributa.

Quem Massa timet] *Massa* morio, et Carus et Latinus mimi, omnes Cæsarum liberti et nequissimi majorem alium quempiam delatorem metuebant. Et revera illi a Nerone interfecti sunt delationibus Heliodori, ut ait vetus Schol.

Massa] Plinius l. iii. epist. 4. et l. vii. epist. ult. meminit hujus Bæbii *Massæ*, et adversus eum in Foro stetisse et dixisse se ostendit.

Carus] Metium *Carum* insignem fuisse delatorem innuit Plinius l. i. epist. 5. et l. vii. epist. 27. 'Nisi

Quid referam, quanta siccum jecur ardeat ira,
Cum populum gregibus comitum premit hic spoliator
Pupilli prostantis? et hic damnatus inani
Judicio (quid enim salvis infamia numis?)
Exul ab octava Marius bibit, et fruitur Dis
Iratis; at tu victrix provincia ploras?
Hæc ego non credam Venusina digna lucerna?

forte,' inquit, 'quod non fui, reus futurus, si Domitianus, sub quo hæc acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio ejus de me datus a Caro libellus inventus est.' Martial. 'Ecce reum Carus te detulit.'

Latino] Is velut conscius adulterii Messalinæ a Nerone occisus dicitur, apud vetus Schol. attamen adhuc vixisse sub Domitiano declarat Martial. l. I. epig. 5. ubi ad Cæsarem ait: 'Qua Thymelen spectas derisoremque Latinum, Illa fronte precor Carmina nostra legas.'

Thymele] Mima et saltatrix egregia, cui factum inde nomen nonnulli autumant a voce Græca θυμέλη, ara, et pulpitum Theatri.

Submissa] Ad conciliandam summi illius delatoris gratiam, deprecandumque ne deferret Latinum, Thymeles seu maritum, seu amicum, ut volunt quidam.

Quid referam] Alias scribendæ Satiræ causas deinceps commemorat, et prioribus adjungit.

Siccum jecur] Præ calore arescens.

Gregibus comitum] Multitudine servorum et clientum.

Hic spoliator] Quilibet pupilli deprædator.

Prostantis] Eo redacti post amissam hæreditatem, ut corporis turpitudine quæstum faciat, victus habendi gratia.

Et hic] Quasi indigitat præsentem; et judiciorum corruptelam notat, novam iræ et Satiræ materiam et segetem.

Damnatus] Marius Priscus Afros Proconsul depeculatus fuerat: illis autem accusantibus, agente C. Plinio Secundo, repetundarum damnatus est; et septingenta millia nummum, quæ acceperat, inferre Ærario, atque urbe Italiaque cedere jussus, ut fuse scribit ipse Plinius epist. II. 11.

Judicio] In quo licet damnatus sit Marius, expostulantibus Afris jus redditum non est, nec ablatæ opes restitutæ.

Quid enim salvis, &c.] Ironia indignationis plena.

Ab octava bibit] Impense lætatur reus exul, et ante alios epulis indulget, quasi insultans damnatoribus Romanis, et Afris victoribus.

Ab octava] Romæ lavabant hora octava, nona accumbebant mensæ, et cœnabant, Alex. ab Alex. l. v. c. 21. Ergo Marius aliis præibat. Vide quæ Sat. III. Persii, vs. 4. de die naturali et civili explicabimus: unde intelliges accipiendam hic horam octavam diei naturalis, quæ nobis quidem Francis est hora fere secunda pomeridiana.

Fruitur Dis iratis] Ab infensis ille Diis non punitus raptis gaudet et fruitur; infamiam vero parvipendit, quamdiu nummos habet salvos, et partem prædæ maximam, quæ exilium solatur laute victitando.

Victrix provincia ploras] Quamvis enim in judicio viceris, et reus sit mulctatus, jure doles, et ego stylum tenere nequeo, tam iniquum cernens judicium. Nec enim debebat rapti pars raptori manere, nec pars alia ærario attribui, sed omnia tibi restitui conveniebat.

Venusina digna lucerna] Digna quæ admota face, e tenebris promantur in lucem, et a me Juvenale reprehendantur, exemplo Lucilii et Horatii, qui sui sæculi corruptos mores defricuerunt Satirico sale. Vel, digna Satira nocturnis vigiliis et ad lychnum elucubrata, qualem scripsit Horatius, oriundus ex urbe Venusia: qui quidem fuit ad notandos mores præcipuus, ut ait Quintilianus X. 1. Persius Satir. I. 'Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico Tangit,' &c.

Venusina] *Venusia* urbs sita in Apu-

Hæc ego non agitem? sed quid magis Heracleas,
Aut Diomedeas, aut mugitum Labyrinthi,
Et mare percussum puero, fabrumque volantem?
Cum leno accipiat mœchi bona, si capiendi
Jus nullum uxori, doctus spectare lacunar,

liæ Lucaniæque finibus, Horatii natalibus inclyta. Hinc ipse Vates Venusinus l. II. Sat. 1. 'Sequor hunc, Lucanus an Apulus anceps: Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.'

Hæc ego non agitem] An non insecter, et Satira non proscindam ejusmodi flagitia?

Quid magis Heracleas, &c.] An igitur malim et magis expedire credam fabulas texere?

Heracleas] Fabulas de Herculis laboribus et ærumnis, de quibus Diodorus Siculus v. 2. et sequentibus, et alii. Porro dictus Hercules quasi ἥρας κλέος, eo quod ex odio Junonis gloriam est adeptus, ut norunt omnes.

Diomedeas] Vel, de *Diomede* Thraciæ Rege equos suos humanis carnibus pascente, quem Hercules devictum suis ipsum equis in pabulum dedit. Vel, de *Diomede* Ætoliæ Rege, ejusque sociis in aves conversis, ut docent Plin. x. 44. Ovidius et alii.

Mugitum Labyrinthi] De Minotauro qui in Cretensi labyrintho inclusus mugiebat, et de Theseo monstri hujus interfectore, notæ Fabulæ ex Æn. VI. Diodor. Sicul. v. 5. Ovid. Metam. Plutarch. in Vita Thesei, et aliis.

Labyrinthi] Plin. XXXVI. 13. ait esse quoddam ædificii genus, quod itinerum ambages, occursus et recursus inexplicabiles continet, crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundumque in errores eosdem. Addit porro ibidem quatuor fuisse Labyrinthos, primum in Ægypto, alterum in Creta, quem Dædalus construxit ad Ægyptii centesimam tantum proportionem. Tertium, in Lemno: quartum, in Italia: omnes lapide polito fornicibus contectos, &c. Herodotus l. II. paulo ante finem Ægyptii Labyrinthi descriptionem habet egregiam.

Mare percussum puero] Historiam Icari altius volare tentantis, et solutis alis, liquefactaque Solis ardore cera, qua illæ adhærebant, decidentis in mare, quod exinde Icarium dictum est: estque pars maris Ægei, inter Samum et Myconem, inquit Plinius, IV. 11. in fine. Ovidius: 'Icarus Icarias nomine fecit aquas.' Horat. Od. IV. 2. 'Ille ceratis ope Dædalea Nititur pennis, vitreo daturus Nomina ponto.'

Fabrumque volantem] Dædalum Atheniensem artificem valde ingeniosum, plurium instrumentorum et machinarum inventorem, ut refert Plinius VII. 56. ubi et vela ab Icaro, malum et antennam a Dædalo reperta esse ait: unde fabulati sunt, sibi filioque suo Icaro alas fabricasse, quibus a Creta ille in Italiam evolavit, ut Minois iram effugeret. Ovid. Metam. VIII. Virg. Æn. VI. 14. Horat. Od. I. 3. 'Expertus vacuum Dædalus aëra Pennis non homini datis.' Eusebius vero, propter investigabilem fugam Dædali et Icari, qui navi Minoëm iratum effugerunt, volando fugisse creditos affirmat.

Cum leno accipiat mœchi bona] Cum video fraudem fieri Legi Domitianæ, et quasi per fideicommissum adulteri bona venire nihilominus ad adulteram, ut ait vetus Schol.

Si capiendi jus nullum uxori] Sueton. c. 8. Domitian. 'Ademit,' inquit, 'probrosis fœminis jus capiendi legata, hæreditatesque.' Quid ergo? Maritus qui suam uxorem quæstus causa prostituerat, ipse ab adultero scribebatur hæres, et mœchi bonis succedebat, quibus alioqui succedere per legem non licebat suæ uxori.

Doctus spectare lacunar] Connivere, alio aspicere, ebrietatem et somnum fingere peritus, ut locum det atque opportunitatem mœcho exercendarum libidinum cum uxore sua, etiam se præsente. Horat. Od. III. 6. 'Sed jussa coram non sine conscio Surgit marito, seu vocat institor, Seu navis Hispanæ magister; Dedecorum pretiosus emptor.'

Doctus et ad calicem vigilanti stertere naso;
Cum fas esse putet curam sperare cohortis,
Qui bona donavit præsepibus, et caret omni
Majorum censu, dum pervolat axe citato
Flaminiam: (puer Automedon nam lora tenebat,
Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ)

Vigilanti stertere naso] Doctus rhonchos edere etiam cum est maxime experrectus et vigil. Cœl. Rhodigin. XII. 16. locum hunc belle explicat: ibidemque meminit cujusdam Cepii, qui pararhenchon dictus, quod dormientem simularet, quo impunitius uxor mœcharetur: unde illud, *Non omnibus dormio.*

Curam sperare cohortis] Præfecturam Prætorii: vel, ut ait Vetus Schol. *militum Tribunatum.* Porro cohors peditibus constabat 550. equitibus vero 66. ut aiunt: eratque legionis pars decima. Testis Gellius XVI. 4. ubi sic habet: 'In legione sunt centuriæ sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.' Vide Alex. ab Alex. I. 5.

Qui bona donavit præsepibus] Quidam explicant, qui libidinibus et lupanaribus suas facultates impendit. Melius tamen videntur alii intelligere eum qui alendis equis bona dilapidavit, sive ille fuerit Tigellinus, qui Neroni ab intimis libidinibus fuisse refertur, et Prætorianarum cohortium Præfectus. Tacitus Annalium l. 14. et pariter sequentibus Libris, item Histor. I. sive Cornelius Fuscus, qui quidem puer auriga Neronis fuerat, postea vero sub Domitiano, ut testatur abunde Suetonius, Prætorio est præfectus, quæ omnia hic conveniunt: sive Damasippus, de quo Satir. VIII. &c.

Caret omni majorum censu] Nullas habet opes a majoribus acceptas, qui proinde pauperes erant et obscuri. Horat. ad Pisones. 'Census equestrem Summam nummorum.'

Dum pervolat axe citato Flaminiam] Cum ad Imperatoris villam celeriter currum agit: quippe ad viam Flaminiam illa sita erat.

Flaminiam] C. Flaminius Consul, M. Lepidi collega, Ligurum victor, viam stravit ab urbe per Thusciam Umbriamque ad Ariminum. Strabo l. 5.

Puer Automedon] Currum Neronis, ut dictum est, rexit Fuscus, ut Achillis *Automedon*, Virgil. Æn. II. Quapropter hic ponitur pro quolibet auriga nobili. Quod Juvenalis indignabundus dicit in Romanos adolescentes e prima nobilitate, qui exemplo Neronis aurigandi studium sectabantur, Sueton. Neron. c. 22. Juv. Sat. VIII. 'Ipse rotam stringit multo sufflamine Consul.'

Ipse lacernatæ cum se jactaret amicæ] Satirice habitu virili fœminam describit, inquit Vetus Schol. At vulgo indigitari putatur juvenis Sporus, qui Neroni pro uxore fuit, cum dote et flammeo deductus, et Augustarum ornamentis excultus, Sueton. Neron. c. 28.

Lacernatæ] Lacerna vestis exterior supra togam indui solita, ad propulsandum imbrem et frigus. Hac utebantur milites potissimum in castris. Plin. XVIII. 25. Ovid. 2. Fastorum. 'Mittenda est domino (nunc nunc properate puellæ) Quamprimum nostra facta lacerna manu.' Quibus verbis Lucretia hortatur urgetque ancillas, ut maturent contexere *lacernam* Tarquinio Collatino conjugi suo Ardeam obsidenti mittendam. In spectaculis etiam *lacerna* utebantur præsertim candida. Alex. ab Alex. V. 18. Martial. Epig. XIV. 137. 'Amphitheatrales nos commendamur ad usus, Cum tegit algentes nostra lacerna togas.' Porro narrant quendam nomine Horatium, cum solus spectaculis interesset *lacerna* indutus nigra, ceteris alba coopertis, cadente subito nive, concolorem aliis derepente factum. Unde Martial. Epig. IV. 2. 'Spectabat modo solus inter omnes Nigris munus Horatius lacernis; Cum plebs, et minor ordo, maximusque Sancto cum duce candidus sederet, Toto nix cecidit repente cœlo, Albis spectat Horatius lacernis.' *La-*

Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadrivio? cum jam sexta cervice feratur
Hinc atque inde patens, ac nuda pæne cathedra,
Et multum referens de Mæcenate supino

cernas vero honoris causa depositas, testis Sueton. Aug. c. 40. et Claud. c. 6.

Nonne libet medio, &c.] Passim occurrente justæ indignationis et Satiræ materia, in plateis per urbem ambulanti mihi. Vel, in ipso populi tumultu medio, in quadriviis, facile Satiras scribam, nec animi tranquillitatem et secessum requiro, ut alias fieri solet, adeo copiosa seges est, et justa indignatio verba et versus abundanter suggerit.

Ceras implere capaces] Libros integros implere, seu amplas tabulas ceratas, in quibus Antiqui scribebant, ut docet Priscianus, et alii. De membranis et papyro Plin. XIII. 11. et 12.

Quadrivio] Locus est publicus in quem viæ quatuor concurrunt.

Cum jam sexta cervice feratur] Cum superbe incedat, et vehatur hexaphoro, seu lectica sex famulis gestatâ homo flagitiosus, et jam delicatus, qui pauper olim et abjectus erat. Quis vero ille? An Tigellinus, a quo feruntur patrui tres veneno sublati, corrupta illorum testamenta, et occupata hæreditas? An M. Regulus bipedum nequissimus, ut Plinius ait, condendis falsis tabulis et testimoniis famosus; qui ex paupere et tenui ad magnas opes per flagitia processit, &c. Plin. l. II. Ep. 20.

Hinc atque inde patens] Aperta ex utroque latere lectica, se ostentans. Non pigebit multa hic de lectica observare cum erudito Justo Lipsio, Electorum I. 19. Mitto quod mortuis æque ac vivis ferendis in usu fuerit: quodque videatur e Bithynis aut Cappadocibus petita. Tull. in Verrem 5. 'Nam ut mos fuit Bithyniæ regibus, lectica octophoro ferebatur,' inquit, 'in qua erat pulvinus pellucidus, rosa fartus.' At quod ad rem præsentem magis facit, duplex erat lectica: altera aperta, de qua hic Juvenalis; altera tecta, contra injurias aëris, et hominum aspectum. Hanc Plinius XXXVII. 2. *cubiculum viatorium* vocat; loquens de Nerone, 'Sceptra, personas, et cubicula viatoria unionibus construebat,' inquit. Et Sueton. Octav. c. 78. narrat Augustum, cum per vicos deportaretur, somni indigentem, deposita lectica, interdum per aliquas moras dormivisse. Erat porro lectica tecta velo et pelle munita, plagulis ad fenestras appositis, quas removere fas erat cum libebat prospicere volenti. Patet ex Sueton. Tit. c. 10. 'Cum lectica transferretur, suspexit dimotis plagulis cœlum.' Et Martial. l. II. Epig. 99. 'Lectica nec te tuta pelle, veloque, Nec vindicabit cella sæpius clausa.' Aufidius Bassus de morte Ciceronis in lectica tecta interfecti, 'Cicero paulum remoto velo, videns armatos, Ego vero consisto, ait: accede Veterane, et si hoc potes saltem recte facere, incide cervicem.' Hæc ille. Lectica qui vehebatur jacebat in pulvino resupinus. Patet ex loco Ciceronis in Verrem citato. Item Ovid. I. de Arte. 'Interea sive illa thoro resupina feretur, Lecticam dominæ dissimulanter adi.' Lecticam soli homines portabant qui lecticarii servi dicebantur: nunquam vero jumenta. Unde lævam mentem et supinum errorem exprobrat Just. Lipsius Lambino, qui in vita Ciceronis scribit: 'Ille autem militum adventu ex strepitu et rumore cognito, primum consistere servos et jumenta jussit, deinde aperta lectica,' &c.

Nuda pæne cathedra] Undique patente, adeo ut et pulvinus appareret, et ipse in pulvino molliter recumbens. Attamen Lipsius loco mox citato sellam hic putat a Juvenale intelligi, quam a lectica distinguendam ibidem docet, et duplicem pariter fuisse, aliam potentiorum, quæ laxior et a sex etiam hominibus ferebatur; aliam tenuiorum, quæ minuta et arctior, et a duobus servis portabatur facile, cum in circum aut theatrum ibant; unde et gestatoria sella vocatur, ad sedentariæ sellæ discrimen.

Multum referens] Magnam habens similitudinem cum delicatulis et

Signator, falso qui se lautum, atque beatum
Exiguis tabulis, et gemma fecerat uda?
Occurrit matrona potens, quæ, molle Calenum
Porrectura, viro miscet sitiente rubetam,
Instituitque rudes melior Locusta propinquas
Per famam et populum nigros efferre maritos.
 Aude aliquid brevibus Gyaris et carcere dignum,

luxu perditis.

Mæcenate supino] Seneca Epist. 114. orationem Mæcenatis æque solutam dicit atque ipse discinctus. Juvenal. Satir. XII. 'vestem Purpuream teneris quoque Mæcenatibus aptam.' Horat. Satir. I. 2. *Malthinum* vocat, quasi μαλθακὸν aut μαλθάκινον, id est, mollem et effœminatum. 'Malthinus tunicis demissis ambulat.'

Supino] Molli et delicato, vestium elegantiam sectanti. Martial. l. II. Epig. 6. 'Nusquam deliciæ supiniores.' Pers. Satir. I. ad finem. 'Italo quod honore supinus,' &c.

Signator, falso, &c.] Testamentorum corruptor. Pædianus, *signatores* seu testes septem testamentis, item in causis, subscribere et sigillum apponere oportebat, ait.

Exiguis tabulis] Brevibus testamentis, in quibus cum ipse se unum falsarius ex asse hæredem scriberet, multa non erat scriptio, ut in aliis, quibus legata plurima et varia diversis attribuuntur. Juvenal. Satir. XII. 'Atque omnia soli Forsan Pacuvio breviter dabit.'

Gemma uda] Annulo signatorio, vel effigiata annuli *gemma*, qua plurimi obsignabant; madefacta vero, ad faciliorem in cera signaculi impressionem. Macrob. VII. 13. 'Veteres,' inquit, 'non ornatus sed signandi causa annulum secum circumferebant.' Et paulo post; 'imprimebatur autem sculptura materiæ annuli, sive ex ferro, sive ex auro foret: postea usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere; ut etiam de augmento pretii, quo sculpendos lapides parassent gloriarentur,' &c.

Occurrit matrona potens] Alia rursum Satiræ materia, uxores quæ viros veneno interficiunt, et impune quidem. Tit. Liv. VIII. 18. narrat veneficium complurium matronarum deprehensum, quarum multæ epotis medicaminibus statim perierunt: legem de Veneficio tunc primum constitutam: damnatas fuisse ad centum et septuaginta: rem denique prodigii loco habitam.

Calenum] Vinum e *Cale* oppido Campaniæ, seu ex agro *Caleno*, in quo etiam aquæ scaturiunt quæ vini modo temulentos faciant, teste Plinio, II. 103. Campaniam vero celebratam vino generoso, testantur cum aliis, Strabo l. V. Plin. III. 5. ubi et felicem illam vocat vitiferis collibus, et summum Liberi patris cum Cerere certamen.

Rubetam] Venenum e *rubeta*, de quo Plinius pluribus locis. Ranæ *rubetæ*, ἀμφίβιοι, vel in terra vel in humore degunt. In *rubetis* maxime et humidis sentibus; unde nomen ductum putatur: plurimis sunt refertæ medicaminibus, quæ deponere et resumere quotidie pastu dicuntur, venena tantum sibi reservantes. Propertius l. III. eleg. 6. 'Illum turgentis ranæ portenta rubetæ Et lecta exectis anguibus ossa trahunt.'

Locusta] Venefica fuit insignis, cujus ope Claudium Imperatorem Agrippina de medio sustulit, ut quidam autumant, et auctor est Cornel. Tacit. Annal. l. XII. ad finem. Vide Sueton. Claud. c. 44. Hanc ipsam familiariter Nero adhibuit, ejusque venenis Germanicum interemit. Vetus Schol. Suetonius, Nero. c. 33. et alii.

Per famam et populum] Non clam, ut Locusta, de qua mox, sed palam et fama rei adeo vulgata, ut nemo populi ignoraret.

Nigros maritos] Tabe et lue, atque idcirco colore livido, plumbeo, atro infectos, ob sanguinem veneno corruptum.

Efferre] Exportare ad rogum et ad tumulum. Vox funeri propria.

Aude aliquid brevibus Gyaris] Si vis Romæ esse potens, fac digna exilio et carcere. Nam per scelera

Si vis esse aliquis: probitas laudatur, et alget.
Criminibus debent hortos, prætoria, mensas,
Argentum vetus, et stantem extra pocula caprum.
Quem patitur dormire nurus corruptor avaræ,
Quem sponsæ turpes, et prætextatus adulter?
Si natura negat, facit indignatio versum,

duntaxat jam opes et dignitates acquiruntur.

Gyaris] *Gyaros* Insula maris Ægei, una e Cycladibus. Plin. IV. 12. et VIII. 29. in freto Siculo ab aliis statuitur. Certe hæc solo sterili et rupibus horrens, ac proinde gravioribus destinata exiliis. Apud Cornelium Tacitum Annal. l. III. Gyarum Insulam immitem et sine cultu hominum vocat Tiberius: et ibidem paulo ante: *In Gyarum Insulam relegandum Silanum Piso censet*. *Brevem* et angustam vocat Juvenalis, et Plin. citato loco l. IV. circuitu duodecim millia passuum continere dicit. Alii intelligunt, brevia et syrtes Gyaro inesse.

Esse aliquis] Celebrari, nominari, memoriam et commendationem adipisci. Pers. Satir. I. ad finem. 'Sese aliquem credens.'

Probitas laudatur, et alget] Egregia sententia. Innocentia quidem et integritas laudes habet a quovis etiam improbissimo, sed non perinde colitur: ea quippe infortunata, misera jacet, dum viri flagitiosi passim locupletari et aliquid posse cernuntur.

Criminibus debent hortos, &c.] Villas amœnas habent et prædia, in mercedem flagitiorum sibi donata.

Prætoria] Ædes Prætore non indignas, id est, magnificas et splendidas. Martialis l. 10. Epig. 79. 'Ad lapidem Torquatus habet Prætoria quartum, Ad quartum breve rus emit Otacilius.' Sueton. Tit. c. 8. cuncta *Prætoriorum* suorum ornamenta operibus ac templis destinavit.

Mensas] Eas quidem pretiosas ex argento, ebore, citro, marmore, &c. quarum sumtus regerebant viris fœminæ, dum fœminis viri margaritarum luxum exprobrabant. Plin. XIII. 15.

Argentum vetus] Vasa argentea veteris artificii, vel ab artifice antiquo magni nominis fabricata, insculpta.

Stantem extra pocula caprum] Vasa et pocula signis affabre incisis cœlata. *Poculum* in quo sculptus *caper* tam artificiose et egregie, ut extare videatur. In calicibus olim cœlabant vulgo *caprum*, vitibus scilicet noxium, arrodentem palmites. Hinc Ovid. Fast. I. 'Rode caper vitem: tamen hinc, cum stabis ad aram, In tua quod spargi cornua possit, erit.' Vel etiam effictus Phryxus *Capro* seu *Arieti* velleris aurei insidens et mare tranans cum sorore Helle. De quibus Martial. l. 8. Epig. 51. *De Phiala Rufi.* 'Stat caper Æolio Thebani vellere Phryxi Cultus; ab hoc mallet vecta fuisse soror. Hunc nec Cinyphius tonsor violaverit; et tu Ipse tua pasci vite Lyæe velis.'

Quem patitur dormire, &c.] Quis Satyricus otiosus manere queat, et tacere, videns grassari incesta, aliaque infanda flagitia?

Nurus corruptor avaræ] *Nurum* pecuniæ avidam pretio corrumpens ipse socer, et ad scelus impellens et adulterium cum pueris, ut vult Calderinus, item Mancinellus.

Sponsæ turpes] Pueri viris nubentes; ut supra diximus de Sporo quem Nero velut uxorem duxit. Sueton.

Prætextatus adulter] Nobilis juvenis adhuc prætextam habens, ac proinde annum ætatis decimum sextum nondum adeptus, etjam adulteriis corruptus, allicientibus illis nuribus improbissimis, ut dictum est, ex impulsu vel soceri vel mariti pæderastia laborantium. De prætexta porro vide quæ dicturi sumus ad Persii Satiram v. 30.

Si natura negat] Cicero pro Archia Poëta, ait, ceterarum rerum studia præceptis et arte constare, at Poëtam natura ipsa valere, mentis viribus excitari, et quasi divino quodam spiritu inflammari. Horat. ad Pisones. 'Natura fieret laudabile

Qualemcumque potest, quales ego, vel Cluvienus.
Ex quo Deucalion nimbis tollentibus æquor
Navigio montem ascendit, sortesque poposcit,
Paulatimque anima caluerunt mollia saxa,
Et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas:
Quicquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.
Et quando uberior vitiorum copia? quando
Major avaritiæ patuit sinus? alea quando
Hos animos? Neque enim loculis comitantibus itur

carmen, an arte, Quæsitum est. Ego nec studium sine divite vena, Nec rude quid prosit video ingenium.'

Quales ego] Adverte Juvenalis modestiam, qui comparat se ipse cum insulso Poëta.

Cluvienus] Hunc ineptum Versificatorem sui sæculi carpit, quemadmodum Virgil. in Bucol. 'Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi.'

Ex quo Deucalion] Invalescentia passim a diluvii tempore vitia, sunt materia nostri Satirarum libri.

Deucalion] Thessaliæ Rex, sub quo dicitur contigisse diluvium. Fabula lippis ipsis et tonsoribus non incognita: egregie vero narrata Ovid. Metamorph. I. Justinus lib. 2. 'Amphyctionis temporibus,' inquit, 'aquarum illuvies majorem populorum Græciæ partem absumsit. Superfuerunt, quos refugia montium receperunt, aut qui ad Regem Thessaliæ Deucalionem ratibus evecti sunt: a quo propterea genus humanum conditum dicitur.' Hoc refertur ad sæculum mundi vigesimum sextum: at annis ante illud fere trecentis aliud fuit sub Ogyge Thebanorum rege diluvium majus Deucalioneo. *S. Aug. de Civitate.*

Nimbis tollentibus æquor] Augentibus mare repentinis imbribus. Unde est decantata illa aquarum in Græcia eluvio: de qua Poëtæ quidem id omne fabulati sunt, quod de vera universi orbis inundatione a Mose descripta vel legerant vel audierant.

Navigio montem ascendit] Parnassum scilicet, ut ait Ovidius Metamorphos. I. Fab. 7. 'Hic ubi Deucalion (nam cetera texerat æquor) Cum consorte thori parva rate vectus adhæsit.'

Sortesque poposcit] Horat. ad Pisones. 'Dictæ per carmina sortes.' 'Themidis, quæ ante Apollinem responsa dabat,' inquit Vetus Schol. oraculum consuluit, quo pacto reparari genus humanum posset. Ovid. 'Dic, Themi, qua generis damnum reparabile nostri Arte sit,' &c.

Anima caluerunt mollia saxa] Lapides animati sensim et calorem vitalem concipientes sunt in homines transformati.

Et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas] E lapidibus a se projectis *Pyrrha* fœminas ostendit subito formatas, ideoque nudas; sicut in mares evadebant saxa a Deucalione retro jactata.

Pyrrha] Deucalionis uxor. Horat. Lib. I. Od. 2. 'Terruit gentes, grave ne rediret Sæculum Pyrrhæ nova monstra questæ.'

Quicquid agunt homines] Male scilicet, et ex pravis animi affectibus.

Votum] Habendi cupiditas.

Timor, ira, voluptas, &c.] Vide Tusc. q. 4. n. 12. et seq.

Discursus] Vel hominum inconstantiam animi, vel casus varios notat; imo et labores ad opes aut dignitates parandas.

Farrago] Est proprie quod ex pluribus satis mixtum pabuli causa jumentis datur. Festus.

Sinus] Laxitas, amplitudo, licentia. Metaphor. a velis, quæ sinu modo ampliori modo contracto ventum excipiunt, ut navigantibus libuerit et commodum fuerit.

Alea] Persius Satir. v. 57. 'Hunc alea decoquit.' Vide quæ nos ibidem.

Neque enim loculis, &c.] Non jam modica pecunia fortuito ludo exponitur, sed ingens, et totum fere patrimonium.

Ad casum tabulæ, posita sed luditur arca.
Prælia quanta illic dispensatore videbis
Armigero! Simplexne furor sestertia centum
Perdere, et horrenti tunicam non reddere servo?
Quis totidem erexit villas? quis fercula septem
Secreto cœnavit avus? Nunc sportula primo

Loculis] Crumena, capsula. Metonym. pro exigua summa in loculis contenta.

Ad casum tabulæ] Ad aleam, quæ in abaco lusorio, seu in tabula conjicitur. Hanc sic amasse Claudius imperator dicitur, ut et de ea librum conscripserit. Sueton.

Posita arca] Depositis fortunis omnibus luditur, nihilque immune ab aleæ ludibrio: quasi ipsa arca rem omnem familiarem includens ad ludum affertur.

Prælia quanta] Quot vero jurgia, rixæ, et contentiones ludum sequuntur. Alii intelligunt rixam inter servum et herum ludentem; hic nimirum amissis omnibus, quæ attulerat, etiam famulo vult detrahere tunicam, quam exponat aleæ, sperans amissa tandem recuperare: ex more ludentium.

Dispensatore armigero] Servo subministrante ludi instrumenta, pecuniam, tesseras, alveolum, &c. sicut armiger parat portatque domino bellatori, arma, &c.

Simplexne furor] An non hæc insania est supra vulgarem et communem, in alea decoquere omnia?

Sestertia centum perdere] Magnam summam, ingentem pecuniæ vim, uno tali jactu disperdere, v. g. centum millia sestertium; vel simpliciter centum sestertia, quæ valent singula sestertios mille, id est, denarios 225.; seu viginti quinque coronatos, qui singuli valent triginta quinque solidos, ad monetæ Gallicæ æstimationem. Budæus, *de asse*. Vide Plin. III. 3.

Horrenti] Algenti, et præ frigore trementi, spoliato nempe tunica sua, quam in ludo herus perdidit etiam, ut dictum mox: nec aliam reddidit indigenti servo. Vel simplicius intellige de lusore, qui impendit in aleam grandes pecunias, et vix famulo vestem necessariam suppeditat. Pers. Satir. I. 'Scis comitem horridulum trita donare lacerna.'

Quis totidem erexit villas] An olim impensæ tot fiebant, ut nunc, in insanis substructionibus? quod ait Tullius pro Milone, loquens de P. Clodii fundo.

Fercula septem] Solemnis apparatum convivii, apud Veteres, numerum ferculorum apud varios diversum, pompam et luxum in iis inferendis: vide Gen. dier. Alex. ab Alex. v. 21.

Quis fercula septem secreto cœnavit avus] Quis e nostris majoribus lautas instruxit epulas clam, et inter privatos parietes? illi certe in atriis et palam cœnabant frugaliter et parvo contenti. Valer. Max. II. 5. n. 5. 'Fuit illa simplicitas Antiquorum,' inquit, 'in cibo capiendo, ut maximis viris prandere et cœnare in propatulo verecundiæ non esset: nec sane ullas epulas habebant, quas populi oculis subjicere erubescerent: erantque adeo continentiæ attenti, ut frequentior apud eos pultis usus, quam panis esset.'

Nunc sportula primo, &c.] Olim exhibebatur convivium et publice quidem egenis clientibus; at nunc divites epulantur quidem ipsi privatim, asseclis autem vix munus exiguum distribui in atrio jubent. Domitianus tamen multa novans sportulas publicas sustulit, revocata cœnarum rectarum consuetudine, teste Suetonio, Domitian. cap. 7.

Sportula primo limine parva sedet] Loco cœnæ rectæ, id est, plenæ, integræ, lautæ, pridem exhiberi solitæ clientibus, pro impensis officiis erga patronos, datur nunc solummodo sportula, ex Edicto Neronis, ut testatur Suetonius, pecuniaria quidem, ut ait Turneb. XX. 8. Alex. ab Alex. v. 24. Martial. Epigram. III. 7. et dum justa in pauperes munificentia abrogatur, omnia in luxum ac libidines effunduntur.

Sportula] *Sporta* et *sportella* recep-

Limine parva sedet, turbæ rapienda togatæ.
Ille tamen faciem prius inspicit, et trepidat, ne
Suppositus venias, ac falso nomine poscas.
Agnitus accipies: jubet a præcone vocari
Ipsos Trojugenas. Nam vexant limen et ipsi
Nobiscum. Da Prætori, da deinde Tribuno.
Sed libertinus prior est: prior, inquit, ego adsum.
Cur timeam, dubitemve locum defendere, quamvis
Natus ad Euphraten, molles quod in aure fenestræ

taculum est munerum, inquit Ascon. Pæd. metonym. pro dato munere ponitur, sive pecunia sit, sive obsonium, et cibus, quæ dabantur olim in sporta, quæ proprie fiscella est et corbis e sporto herba, unde nomen.

Parva] Quæ centum erat quadrantum duntaxat. Turneb. et Alex. ab Alex. loco mox citato. Martial. Epigramm. III. 7. 'Centum miselli jam valete quadrantes.' Et x. 75. 'Sportula nos junxit quadrantibus arida centum.'

Rapienda] Certatim præripienda; timentibus singulis ne ultimo sibi, ut fit aliquando, nihil sit residuum.

Turbæ togatæ] Quoniam tenuiorum toga erat, vestis nimirum vilior: hinc significat hic Clientes, qui mane Patronos salutant, deinde ad forum comitantur, et officia sua præstant, in mercedem vero postea ad cœnam vocantur ab ipsis Patronis, aut sportulam auferunt. Martial. Epigr. x. 18. 'Nec vocat ad cœnam Marius, nec munera mittit:—Heu quam perfatuæ sunt tibi, Roma, togæ.'

Ille tamen faciem prius inspicit] Is qui sportulis erogandis est a divite aut patrono præfectus; quem balneatorem elixum vocat Martial. Epig. III. 7.

Faciem prius inspicit] Cavens ne quis irrepat alienus, subornatus et ignotus; atque sportulam rapiat solis clientibus administris dari jussam.

Trepidat ne, &c.] Argueretur enim a Domino, si imponi sibi pateretur, forsan et damnum ferret.

Agnitus accipies] Tunc munus capies, cum legitime petere visus et agnitus fueris.

Trojugenas] Patricios majorum Gentium, inquit vetus Schol. Optimates Romanos a Trojanis oriundos, quod jactabant ipsi, et auctor est Virgil. Æneid. I.

Nam vexant limen et ipsi] Ipsi nobiles ad sportulam sordide conveniunt, et debitum pauperibus duntaxat munus asportant. Martial. Epig. x. 10. 'Cum tu laurigeris annum qui fascibus intras, Mane salutator limina mille teras, Hic ego quid faciam, &c. Quid faciet pauper, cui non licet esse clienti? Divisit nostras purpura vestra togas.'

Da Prætori] Distribue mihi primo, inquit Prætor.

Prætori, Tribuno] 'Prætor,' inquit Varro, 'dictus, quod exercitui præeat. Est et Magistratus juridicundo præpositus.' Tit. Liv. Lib. v. Cic. II. de Legibus. 'Tribunus aut Plebis, aut Militum fuit.' De quibus Tit. Liv. et alii. Vide Alex. ab Alex.

Libertinus] Oriundus e servis in libertatem assertis. Crispinus, de quo supra, vel alius quilibet.

Prior est] Prior accessit, videturque præferendus et Prætori et Tribuno. Vel, opibus potior est.

Prior, inquit, ego adsum] Prosopopeia ironica libertini adversus nobiles contendentis.

Locum] Jus meum, et ordinem.

Ad Euphraten] Natus vel ex Armenia, vel e Syria, aliisque regionibus Euphrati proximis, e quibus servorum ingens proventus Romæ fuit. Euphrates fluvius nobilis, e Niphate monte Armeniæ profundus et celer nascitur, inquit Strabo, cum Tigri Mesopotamiam facit, in sinum Persicum illabitur. Stagnationibus suis agros fœcundat, limum tamen non invehit, sicut in Ægypto Nilus; testis Plinius XVIII. 17. Euphratem vero describit v. 24.

In aure fenestræ] Foramina scilicet, more patrio, e quibus inaures dependent. Plinius II. 37. ait in Oriente,

Arguerint, licet ipse negem? Sed quinque tabernæ
Quadringenta parant. Quid confert purpura major
Optandum, si Laurenti custodit in agro
Conductas Corvinus oves? Ego possideo plus
Pallante, et Licinis. Expectent ergo tribuni:
Vincant divitiæ: sacro nec cedat honori,
Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis;
Quandoquidem inter nos sanctissima Divitiarum
Majestas: etsi funesta Pecunia templo

viris aurum gestare auribus appensum, decus existimari. Carpit vero noster Poëta homines libertini generis, qui per scelus opes et libertatem adepti superbiebant quidem, attamen pertusis auribus signa pristinæ servitutis celare non poterant. Quod ait vetus Schol. Plaut. Pœnul. Scena 14. 'Quia incedunt cum annulatis auribus.'

Sed quinque tabernæ, &c.] Si nobilis non sum, at habeo majores nobilibus ipsis opes, quinque nimirum in foro tabernas. Unde me consolor, inquit libertinus, nec Prætori cedam aut Tribuno, manum ad sportulam mecum porrigentibus.

Quadringenta parant] Si minus nobilitatem; at censum equestrem præstant, quadringenta nempe sestertia. Vide supra vs. 92. Plin. XXXIII. 2. 'Tiberio imperante constitutum,' inquit, 'ne quis in Equestri Ordine censeretur, nisi cui ingenuo ipsi, patri, avoque paterno sestertia quadringenta census fuisset,' &c. Vide Alex. ab Alex. II. 29.

Quid confert purpura major] Quid vero juvat nobilitas, si nummi desint?

Purpura majus] Sic alii legunt, et explicant, *Quid magis optandum confert purpura?* Alii legunt, *purpura major*, et cum Schol. vet. interpretantur *laticlavium*, seu *latum clavum*, quæ vestis erat Senatoria, tunica vulgari amplior, cui prætexta purpura erat. Fuit et Equitum Romanorum latus clavus sed a Senatorio distinctus, quæ omnia explicat Alex. ab Alex. loco mox citato. Vide Plin. IX. 36. et seq.

Laurenti] *Laurentum* oppidum est Latii, Lavinio proximum.

Corvinus] Vir e stirpe insignis illius Valerii Corvini, paupertate adactus ad pascendas oves alienas et conductitias, victus habendi gratia.

Pallante] *Pallas* ortus ex Arcadia, Imperatoris Claudii libertus, eoque auctore Prætoria insignia consecutus a Senatu, ut ait Cornel. Tacit. l. XII. Annal. in Aula potens etiam sub Nerone, ut probant seq. Annal. Libri.

Licinis] *Licinii* fuere plures, omnes opulenti, de quibus vide quæ dicturi sumus ad Pers. Sat. II. 36. 'Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes.'

Vincant divitiæ] Nobilitate sint potiores. Horat. l. II. Sat. 3. 'Omnis enim res, Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris Divitiis parent: quas qui construxerit, ille Clarus erit, fortis, justus, sapiens etiam, et rex: Et quicquid volet.' Et eodem Lib. Satir. 5. 'Et genus, et virtus, nisi cum re, vilior alga est.'

Sacro honori] Prætoriæ vel Tribuniciæ Majestati, quam violare est nefas, et qui læsisset, ejus caput Jovi sacrum erit, et familia venumdatur; ex lege.

Nuper in hanc urbem, &c.] Mancipium, servus. Plin. XXXV. 17. 'Vilissimum est cretæ genus,' inquit, 'qua pedes venalium trans mare advectorum denotare Majores instituerant.' Tibullus Eleg. II. 3. 'Regnum ipse tenet quem sæpe coëgit Barbara gypsatos ferre catasta pedes.'

Pedibus albis] Creta vel gypso notatis pedibus mangonis seu heri signo, vel sigillo Reipublicæ, si publica essent mancipia. Sic enim venum exponebantur in catasta. Vide quæ dicemus ad Pers. Sat. VI. 78. ad vocem *catasta*.

Quandoquidem inter nos, &c.] Sequentes versus quinque nonnullis suspecti sunt et adulterini videntur; sed quo jure?

Funesta pecunia] Socrates aiebat opes et nobilitatem non solum

Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras,
Ut colitur Pax, atque Fides, Victoria, Virtus,
Quæque salutato crepitat Concordia nido.
Sed cum summus honor finito computet anno,
Sportula quid referat, quantum rationibus addat:
Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc est,
Et panis, fumusque domi? Densissima centum

nihil in se habere honestatis, sed et omne malum ab iis oriri. Diogen. Laërt.

Etsi funesta pecunia templo nondum habitas] Etsi pecunia nec aras nec ædem habuit hactenus, in quibus apud nos ut Numen colatur; ei tamen obediunt omnia, eam omnes venerantur, ejusque nomen est apud homines sanctissimum. Vide Cœl. Rhodig. XXI. 34. et Turneb. qui II. 20. pecuniam inter Deas relatam contendit, probatque ex Arnobio lib. IV. adversus Gentes, ubi scribit: 'Quis Deam Pecuniam esse credat, quam velut maximum Numen vestræ indicant litteræ donare aureos annulos,' &c.

Pax] Vespasianus *Paci* templum erexit foro proximum. Sueton.

Fides] Numa Pompilius *Fidei* solemne instituit. Ad id sacrarium Flamines bigis curru arcuato vehi jussit, manuque ad digitos usque involuta, rem divinam facere, significantes *Fidem* tutandam, sedemque ejus etiam in dextris sacratam esse. Hæc Tit. Liv. I. 21. *Fidem* in Capitolio dedicatam et consecratam ait Cic. de Nat. Deor. II. 61.

Victoria] Dion. Halicarn. l. I. *Victoriæ* templum ab Arcadibus in vertice collis ædificatum ait. Tit. Liv. lib. VIII. *Victoriæ* templum in Palatio fuisse testatur, et Cic. loco mox citato.

Virtus] Tullius loco citato de Natura Deorum sic habet: 'Vides Virtutis templum a M. Marcello renovatum, quod multis ante annis erat bello Ligustico a Q. Maximo dedicatum. Quid Concordiæ, Libertatis, Victoriæ?' Tit. Liv. ad portam Capenam fuisse refert. Item Plutarchus.

Concordia] *Concordiæ* templum Camillus aliique ædificarunt, testis Ovidius Fastor. I. dedicavit et Tiberius. Sueton.

Salutato crepitat nido] Sensus est: Concordia, in cujus ædis fastigio aves nidificantes sonitum edunt et crepitant, quoties ad nidos redeunt, et pullos quasi salutant, pabulum afferentes. Cornices intelligit Politian. Miscell. c. 67. eo quod inter illas magna sit fides et concordia; et quod Veteres in Nuptiis post Hymeneum cornicem invocabant. Alii tamen inter quos Mancinellus, et Turneb. VIII. 18. Ciconias significari volunt, quia pietas illis inest admirabilis, quam explicant Solinus, et Plin. X. 23. et quoniam Concordia Ciconiæ forma colebatur. Videtur certe Juvenalis respexisse illud Ovidii: 'Ipsa sibi plaudat crepitante Ciconia rostro.' Ceterum mihi non absurdus videatur Flavius Conject. c. 53. locum hunc simpliciter explicans de æde Concordiæ, ad quam non sine strepitu confluebant Patres, cum ibi Senatus interdum haberetur, testibus Varrone et Lampridio.

Sed cum summus honor, &c.] Cum summi quique viri, Magistratus, Senatores computent, quantum ipsis valeant sportulæ unius anni, et quantum emolumenti afferant; quod sordidum, et indignum; quid facient pauperes, clientes, parasiti, qui non aliunde quam a sportulis habent quo vivant et vestiantur?

Sportula] Quid sit explicavimus antea.

Quantum rationibus addat] Quantum annuo reditui accedat e sportularum proventu.

Comites] Vide supra vs. 96. ad vocem, *Togatæ*. Clientelas et patrocinia a Romulo instituta sapienter, jam pauperibus inutilia deplorat.

Fumus] Metonym. pro igne, aut lignis ad fovendum in camino ignem.

Densissima centum quadrantes lectica petit] Ipsi Nobiles et Magistratus

Quadrantes lectica petit, sequiturque maritum
Languida, vel prægnans, et circumducitur uxor.
Hic petit absenti, nota jam callidus arte,
Ostendens vacuam, et clausam pro conjuge sellam.
Galla mea est, inquit. Citius dimitte. Moraris?
Profer, Galla, caput. Noli vexare, quiescit.
Ipse dies pulchro distinguitur ordine rerum:
Sportula, deinde forum, jurisque peritus Apollo,
Atque triumphales, inter quas ausus habere

lectica, vecti cum uxoribus gravidis et ægris ad sportulam confluunt, et præripiunt, ut jam dictum, pauperibus victum necessarium, ac vestitum: quin et fraude utuntur ad plures sportulas, ut mox dicetur, rapiendas. O avaritiam et sordes!

Densissima] Vel plena viro, uxore, et filiis; vel potius frequens et multiplex; aut etiam multis clientibus stipata, comitibus, assecliс.

Centum quadrantes] Asses viginti quinque, nam *quadrans* est quarta pars assis; quæ maxima erat sportula. Vide supra.

Lectica] *Lecticarum* usum primi dicuntur invenisse Bithyni, inquit vetus Schol. et diximus antea.

Hic petit absenti] Quidam mentiuntur inesse uxores in lectica tecta et clausa undique, et earum nomine sportulam petunt, quæ solis præsentibus dispensabatur.

Nota jam callidus arte] Hæc enim fraus jam detecta fuerat; quapropter dispensator modo rogabit, ut Galla caput e lectica vel sella proferat, aut saltem remotis plagulis per fenestellas lecticæ vultum ostendat, et adesse se testetur.

Ostendens] Dispensatori indicans sellam, quasi sua uxor in illa sit ex ægritudine quiescens.

Clausam sellam] Vide supra vs. 57. ubi de lectica et sella fuse egimus.

Inquit] Maritus videlicet.

Est] In lectica.

Citius dimitte] Festina sportulam duplicem dare pro me et uxore mea, quæ ægra huc venit; noli diu morari nos, inquit ille avarus, timens ne dispensator fraudem subodoretur et investiget.

Profer, Galla, caput] Inquit dispensator dolum cavens, quem alias jam deprehenderat.

Noli vexare] Respondet ille dolosus vir, ne molestus sis ægræ uxori, ne excita quiescentem, ne languentem coge caput proferre, et male affectum corpus vexare. Diximus supra lecticam fuisse usui vario et multiplici, et in ea dispositum pulvinar, in quo recumbere, et quiescere licebat.

Ipse dies] De *die* naturali et artificiali fuse disseremus ad Persii Satir. 3. vs. 4.

Pulchro distinguitur ordine] Ironice hæc dicit. Sensus est: primum clientes mane conveniunt ad salutandos patronos, ut diximus antea, et rogant sportulam de qua jam non semel. Martial. Epig. IV. 8. 'Prima salutantes atque altera continet hora, Exercet raucos tertia Causidicos. In quintam varios extendit Roma labores. Sexta quies lassis, septima finis erit. Sufficit in nonam nitidis octava palæstris; Imperat extructos frangere nona thoros. Hora libellorum decima est.'

Deinde forum] Deinde a Clientibus Patroni deducuntur ad *forum*, ubi templum Apollinis Palatini, et Imagines triumphantibus positæ.

Forum] Quod nempe tertium ædificavit Augustus, cum duo non sufficerent hominum et judiciorum multitudini. Sueton. c. 29.

Jurisque peritus Apollo] An quia Juris Civilis Bibliothecam Augustus dedicarat in Æde Apollinis Palatini, ut ait vetus Schol. An potius quod Jus reddebatur ibidem in Augusti foro, ubi Apollinis statua eburnea, cujus meminit Plin. tum alibi, cum 36. 5. Unde Horat. Sat. I. vs. ultimo, 'Sic me servavit Apollo.'

Triumphales] Ubi et statuæ triumphales erectæ summis viris post victorias et præclare gesta: in rostris nimirum, ut monet vetus Schol.

Nescio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches,
Cujus ad effigiem non tantum meiere fas est.
Vestibulis abeunt veteres lassique clientes,
Votaque deponunt, quanquam longissima cœnæ
Spes homini. Caules miseris, atque ignis emendus.
Optima silvarum interea pelagique vorabit
Rex horum, vacuisque toris tantum ipse jacebit.
Nam de tot pulchris, et latis orbibus, et tam
Antiquis, una comedunt patrimonia mensa.
Nullus jam parasitus erit! Sed quis ferat istas

Nescio quis titulos Ægyptius, atque Arabarches] Vel Crispinus, de quo antea: vel, ut vult Alciat. Prætermiss. l. 1. Tiberius quidam Alexander, Ægyptius, Ægyptique gubernator: de quo Tacit. Histor. I. et Euseb. l. II. Afferunt alii Josephum Judæorum Ducem, cui triumphalem statuam Vespasianus erexit, ob virtutem, et ingenium. Ex D. Hieron.

Titulos] Effigiem cum elogio.

Ægyptius, atque Arabarches] Hæc duo videtur Poëta junxisse, sicut conjunctæ sunt regiones Ægyptus et Arabia.

Arabarches] Locum hunc egere lucubrationibus Grammaticorum admonet Turneb. XXVII. 25. ubi et legendum putat, cum nonnullis Codicibus atque Auctoribus, *Alabarches*, qui fuerit Alexandriæ Magistratus quidam Judæis Alexandrinis præpositus, probatque ex Josepho, Bel. Jud. XXII. 3. et 5. Alii tamen retinent vocem, *Arabarches;* atque interpretantur, Arabiæ Præfectum, aut Publicanum, qui vectigali de pecuariis ex Arabia in Ægyptum advectis præerat. Cicero Epist. II. 17. ad Atticum: 'Velim ex Theophane expiscere,' inquit, 'quonam in me animo sit Arabarches:' (Alii Codices habent, *Alabarches:*) ubi Pompeium intelligunt quidam, eo quod Arabiæ partem ille domuisset: alii vero cum Cœl. Rhodig. M. Antonium, qui multa inde tributa exegerat.

Non tantum meiere fas est] Velut in sacro loco nefas sordes et alvum exonerare. Vide quæ ad Persii Satiram I. vs. 114. ad has voces, *extra meiite.*

Abeunt lassi] Fatigati e comitatu officiisque diuturnis.

Votaque deponunt] Rectæ cœnæ spem abjiciunt.

Longissima] Nam tota die cœnam expectarant.

Caules miseris atque ignis emendus] Ut supra dictum, loco cœnæ rectæ accipientes pecuniariam sportulam, centum quadrantes videlicet, ex iis coguntur miseri coëmere sibi oluscula quibus victitent, et ligna ad ignem oleribus coquendis faciendum: interim dum Patroni delicatissimis epulis vescuntur.

Optima silvarum pelagique] Ferinas carnes, et pisces exquisitos.

Rex horum] Clientum Patronus, illorum veluti *Rex* et tyrannus, sine mercede, aut saltem exigua, magna imperans.

Vacuis toris] Pulvinis aut lectis discubitoriis, in quibus stratos veteres cibum sumsisse notum est. *Vacuis* autem, id est, plurium alioqui convivarum capacibus.

Tantum ipse jacebit] Recumbens epulabitur ipse unus, dum præstitorum officiorum justam mercedem, cœnam rectam, Clientes famelici frustra desiderant.

Pulchris orbibus et tam antiquis] Antiqui artificii, atque artificis, eximii operis, nec non e pretiosa materia; quæ quidem commendare solent vasa et supellectilia.

Una comedunt patrimonia mensa] Patrimonia absumunt laute epulando, *una* vero in *mensa*, id est patronus solus cum uxore ac liberis, exclusis proinde clientibus, amicis, et aliis quibuslibet: cum e contra majores nunquam soli epularentur, sed pulchre liberales et munifici egenos Clientes, et amicos, mensæ adhibere soliti essent.

Nullus jam parasitus erit] Bene habet: *Nullus erit* amplius adulator:

Luxuriæ sordes? quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter convivia natum!
Pœna tamen præsens, cum tu deponis amictus
Turgidus, et crudum pavonem in balnea portas.
Hinc subitæ mortes, atque intestata senectus.
It nova, nec tristis, per cunctas fabula cœnas:
Ducitur iratis plaudendum funus amicis.
Nil erit ulterius, quod nostris moribus addat
Posteritas: eadem cupient, facientque minores.

peribit sic exitiosum illud hominum genus, qui ut gratuitas cœnas aucupentur potentioribus assentantes, veritatem perdunt, et vanitati obsecundant ac superbiæ divitum.

Parasitus] Quasi *παρὰ σῖτον* dictus, eo quod mensas divitum opiparas sectetur. *Parasitorum* apud Comicos crebra mentio: descriptio luculenta habetur apud Athen. l. VI. ubi et *Parasiti* appellatio pridem sancta et venerabilis dicitur fuisse, et parasitari primus cœpisse Philius Jupiter Cœlitum maximus, c. 8. et 9.

Luxuriæ sordes] Quid enim sordidum magis, quam per avaritiam debitum egenis negare cibum, sibi vero privatim nihil non lautitiarum indulgere, per helluationem et luxuriam?

Totos ponit apros] Quod munificentiæ tribuebatur, inquit vetus Schol. Plin. VIII. 51. ait Pub. Servil. Rullum primum extitisse inter Romanos qui solidum *aprum* in epulis apposuit: et hoc Annales notarunt, inquit ille, ad emendationem morum.

Animal propter convivia natum] Alludit ad id quod Varro scribit de Re Rust. II. 4. Suillum pecus donatum ab natura ad epulandum. Itaque iis animam datam esse proinde ac salem, quæ servaret carnem.

Natum] Horat. Od. I. 27. 'Natis in usum lætitiæ scyphis Pugnare Thracum est.'

Pœna tamen præsens] Continuo sua gulæ instat pœna, et punitio, mors nimirum subitanea atque improvisa, sine testamento.

Cum tu deponis amictus] Quando balnea subis, et lavas cibis distentus ac ingurgitatus.

Turgidus] Persius Sat. 3. vs. 98. 'Turgidus hic epulis atque albo ventre lavatur—Hinc tuba, candelæ,' &c.

Crudum] Necdum in stomacho coctum, quod quidem valde sanitati noxium ostendemus loco Persii mox citato.

Pavonem] Hunc cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortensius aditiali, sive adjiciali, cœna Sacerdotii. Saginare primus instituit M. Aufidius Lurco circa ultimum bellum Piraticum; et ex eo quæstu reditus sestertium 60000 habuit. Hæc Plin. X. 20. Macrob. autem Saturnalium III. 13. 'Primus Q. Hortensius,' inquit, 'augurali cœna dicitur pavones posuisse. Quorum pretia statim extulerunt multi, ita ut ova eorum denariis væniren quinis, ipsi facile quinquagenis.' Apud Athen. XIV. 20. furiosum esse dicitur alere domi *pavones*, quorum pretio queant emi statuæ.

Balnea] Quantum esset apud Romanos lavandi studium, exponemus ad locum Persii Sat. 3. modo citatum.

Intestata senectus] Tam repente mors ingruit et præoccupat, ut minime liceat testari, et scribere codicillos ac testamentum.

Nec tristis] Rident scilicet tuam e nimiis epulis mortem epulantes, quibus idem fortasse fatum imminet.

Iratis] Quibus ex testamento quidpiam a te sibi pollicentibus nihil tamen reliqueris, eo quod conficiendi testamenti tempus tibi defuerit. Persius Sat. 6. vs. 33. 'Sed cœnam funeris hæres Negliget iratus,' &c.

Plaudendum] Plausu excipiendum ac prosequendum, quia pœna præsens affecerit sordidos helluones; et gula mulctata sit.

Nostris moribus] Pravis nostris ac perditis moribus, vitiisque sic invalescentibus, ut nihil addi posse videatur in posterum: unde posteri

Omne in præcipiti vitium stetit. Utere velis;
Totos pande sinus. Dicas hic forsitan, unde
Ingenium par materiæ? unde illa priorum
Scribendi quodcumque animo flagrante liberet
Simplicitas, cujus non audeo dicere nomen?
Quid refert, dictis ignoscat Mucius, an non?
Pone Tigellinum: tæda lucebis in illa,

similia duntaxat perpetraturi sint, non graviora.

Omne in præcipiti vitium stetit] Nunc vitium omne stat in summo gradu, neque progredi ulterius potest. Unde a Satira scribenda temperare nequeo.

Utere velis] Metaphora. Id est, laxa iram, adhibe omnem animi impetum: omnes animi vires intende.

Totos pande sinus] Sicut navigantes secundis ventis totos velorum sinus expandunt; sic et tu incumbe totus tam uberi Satirarum materiæ.

Dicas hic forsitan] Prolepsis, qua respondet ad ea quæ sibi possunt objici.

Unde ingenium par materiæ] Habesne ingenium satis amplum et grave, quod respondeat amplitudini et gravitati materiæ?

Unde illa priorum, &c.] Non est ea modo Satiras scribendi ac scelera vellicandi libertas, quæ fuit prius; qua præcedentibus sæculis Lucilius, ac deinde Horatius fruebantur, atque usi sunt exemplo Græcorum Comicorum, Eupolidis, Cratini, Aristophanis. Tum certe fas erat vitium quodvis insectari palam, et confodere in ipso vitiosorum ore atque Principum. At non ita modo Horat. Sat. I. 4.

Animo flagrante] Zelo in improbos exardescente.

Simplicitas] Παῤῥησία, qua audebant scelus proscindere ac sceleratos summa libertate; homines etiam notare sine ambagibus. Adeo ut opus aliquando fuerit Edicto frænum injicere licentiæ Satyricorum in veteri Comœdia. Horatius ad Pisones: 'Sed in vitium libertas excidit, et vim Dignam lege regi: lex est accepta: chorusque Turpiter obticuit, sublato jure nocendi.'

Non audeo dicere nomen] Insidiantibus passim et ubique delatoribus, et oppressa per Tyrannos loquendi libertate. Patet ex Sueton. Calig. c. 27. citand.

Quid refert] Reponit Juvenalis: Irascantur licet vitiosi stylo meo confossi: quid tum?

Mucius] Cui Lucilius nequaquam pepercit. Vide Sat. I. Persii ad vs. 115.

Pone Tigellinum] Respondet Juvenali monitor quidam: jam Mucii Scævolæ tempora pridem abiere, jam longe mutata sunt omnia. Enimvero si reprehendas ac notes v. g. Tigellinum, aliumve in Aula potentem, id non impune, ut olim, feceris.

Tigellinum] C. Fulcinius *Tigellinus* patre Agrigentino, juvenis egens at valde pulcher, ob flagitia urbe summotus est. Deinde Neronis amicitiam nactus, ac postea Galbæ, ab hoc etiam vindicatus et servatus est, cum mortuo Nerone a Populo Romano ad supplicium deposceretur. Vetus Schol. de illo jam supra.

Tæda] Arbor resinam abundanter exudans, unde flammis ac lumini sacrorum grata dicitur, apud Plin. XVI. 10.

Tæda lucebis] Id est, vivus cremaberis jussu Tyranni, et delatorum arbitrio. Hic allusum volunt nonnulli ad Neronis in Christianos immanitatem, de qua Cornel. Tacit. Annal. 15. 'Aut crucibus affixi,' inquit, 'aut flammandi: atque ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urebantur,' Christiani nimirum. Et vetus Schol. 'In munere Neronis arserunt vivi, de quibus ille jusserat cereos fieri, qui lucerent spectatoribus.' Item, 'Maleficos homines tæda, papyro, cera supervestiebat, sicque ad ignem admoveri jubebat ut arderent.' Hinc Sat. 8. *molestam tunicam* appellabit. Et Seneca ad Lucilium: 'Cogita illam tunicam alimentis ignium illitam et intextam, et quicquid

Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media sulcum diducit arena.
Qui dedit ergo tribus patruis aconita, vehatur
Pensilibus plumis, atque illinc despiciat nos?
Cum veniet contra, digito compesce labellum:
Accusator erit, qui verbum dixerit, hic est.
Securus licet Æneam, Rutulumque ferocem

præter hæc sævitia commenta est.'

Stantes ardent] Alligati palo, aut adacto per corpus stipite, cremantur.

Fixo gutture] Sueton. Vitell. c. 17. 'Reducta coma a capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subjecto,' (alii legunt, *subrecto*) 'ut visendam præberet faciem, neve submitteret.' Turneb. XXIV. 41. rectus enim erat gladii mucro sub mento positus, quo vultum erigere cogebatur. Forsan et respicit Juvenalis ad uncum gutturi noxiorum impingi infigique solitum, quo ad scalas Gemonias trahebantur, ubi pendentium crura frangebantur, et subjecto igne ardebant, ut observat Mancinellus.

Fumant] Circum accenso igne.

Et latum media sulcum diducit arena] Versus iste creditur a nonnullis adulterinus. Legunt alii, *deducis*: alii, *qui ducit*, ut sit continuus sensus. Lipsius ex vet. Cod. corrigit sic: 'Et latus mediam sulcus diducit arenam.' Interpretari licet vel de sulco in arena facto, cum Rei corpus eo quo dictum est modo raptabatur ad patibulum: vel de scrobe et fossa, in qua defossus affixusque palo vivus comburebatur. Apud Corn. Tacit. Annal. 15. paulo ante finem: 'Cum pœna Flavii Veiano Nigro Tribuno esset mandata, is proximo in agro scrobem effodi jussit, quem nimis angustum Flavius fuisse conquestus dicitur.' Sueton. Neron. c. 49. 'Scrobem sibi fieri coram imperat dimensus ad corporis sui modulum ipse Nero.'

Media arena] Multi quidem in media amphitheatri arena cremabantur. Quemadmodum refert Sueton. Calig. c. 27. de quodam Atellanarum Poëta, ob joci ambigui versiculum, illic igni tradito jussu Imperatoris.

Qui dedit ergo tribus patruis, &c.] Indignabundus Juvenalis respondet monitori. Ergone mollis Tigellinus impune despiciet nos; neque solum effœminatus sed veneficus et nequam? Vide supra.

Aconita] Mortiferum herbæ venenosæ succum. De his Plin. pluribus locis multa. L. VI. c. 1. sic habet: 'A Ponti ore distat millibus ducentis portus Acone veneno aconito dirus.' Et XXVII. 3. 'Nascitur,' inquit, 'in nudis cautibus, quas aconas vocant: et ideo aconitum aliqui dixere, eo quod nullus adsit juxta nutriens pulvis, qui Græce, κόνις,' &c.

Pensilibus plumis] Sella, lectica, in quibus pulvini, et lecti, ut fuse supra explicatum est. Plin. XXVI. 3. meminit et balinearum pensilium.

Atque illinc] E sublimi culcitra; vel ex eo quod molliter vehatur ipse, dum nos pedibus incedere cogimur; quia non suppetunt divitiæ et opes nobis perinde ac illi, hinc superbe nos intuetur ac despicit? Quasi vero.

Cum veniet contra] Imo, inquit monitor, si forte obvius fiat tibi Tigellinus iste, vide ne quid in illum mutias.

Digito compesce labellum] Consule tibi, inquam, et ne ullum indignationis aut iræ indicium promas.

Accusator erit, qui, &c.] Quod si obmurmurat quispiam, et vel, *hic est*, dixerit eo transeunte, statim inveniet accusatorem qui reum agat. Cave ergo ne vel has voculas protuleris, cum Tigellinus occurrerit.

Securus licet Æneam, &c.] Pergit monitor, quod si te carmina scribendi studium tenet, licet nobilem animi ardorem sequi; illustres mortuos versibus tuis exorna, quod fecit Virgilius, minori periculo, majori gloria, quam scribendo Satiras.

Æneam Rutulumque] Certamina Æneæ Trojanorum ducis, et Regis Rutulorum Turni, de quibus in Æneide Virgil. l. VII. et seq.

Committas. Nulli gravis est percussus Achilles,
Aut multum quæsitus Hylas, urnamque secutus.
Ense velut stricto quoties Lucilius ardens
Infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est
Criminibus, tacita sudant præcordia culpa.
Inde iræ, et lacrymæ. Tecum prius ergo voluta
Hæc animo ante tubas. Galeatum sero duelli
Pœnitet. Experiar, quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Committas] Virum viro opponas, ac velut in certamen deducas.

Nulli gravis est percussus Achilles] Nemo ostendetur carmine de Achillis morte, aut de Hylæ fato.

Percussus] Proprie, nam Paris dicitur post Apollinis effigiem latens emissa sagitta Achillem percussisse, quo ex vulnere occubuit.

Quæsitus Hylas] Hic Herculis socius atque amasius, ad hauriendam aquam profectus, cum ad flumen Ascanium se inclinaret, simul cum urna undis abreptus est. Ab Nymphis raptum fabulantur Poëtæ ob pulchritudinem. Porro solicite quæsitus Hylas cum non compareret, in ejus honorem Sacra instituit Hercules, in quibus solemniter inclamaretur. Hinc Virgilius Ecl. VI. 'His adjungit Hylam: nautæ quo fonte relictum Clamassent, ut littus Hyla Hyla omne sonaret.'

Ense velut stricto] Stylo Satirico armatus.

Lucilius] Vide Pers. Sat. I. ad vs. 114. 'Secuit Lucilius urbem.'

Infremuit] Iram spirans et indignationem in vitium et vitiosos.

Rubet auditor] Seu pudore, seu cupiditate ultionis inflammatus. Cur ruborem pudor et gaudium, metus vero pallorem aspergant, disputat Macrobius VII. 11.

Frigida mens criminibus] Oderunt peccare mali formidine pœnæ, inquit Horatius, atqui metus ex frigore, et ex recedente ad cor omni sanguine; mens igitur improborum frigescit, quæ conscia criminum sibi timet. Vel, frigida mens, quæ diuturno scelerum usu ac veterno consopita languet, torpescit, friget, ac velut immoritur.

Sudant præcordia] Præ animi anxietate et labore ob conscientiam scelus objicientem, vel ob acres morsus satirici salis.

Inde iræ, et lacrymæ] Nam et ira et vindictæ cupido lacrymas elicit.

Tecum prius ergo] Quæ cum ita se habeant, antequam te accingas scribendis Satiris, ac veluti classicum canas, ista perpende quæ admonui, nec temere quicquam moliare, cujus deinde suscepti pœniteat sero.

Animo, ante tubas] Multum hic variant codices. Legunt quidam; *anime, ante tubas;* ut seipsum adhortetur Poëta. Alii, *animante tuba:* sed perperam.

Ante tubas] Ante sonitum et clangorem tubæ: metaphor. a re bellica.

Galeatum sero duelli pœnitet] Jam non licet amplius pugnam detrectare, cum auditur classicum, cum adest hostis, et arma sunt in manibus: serius est tum mutare sententiam.

Duelli] Duorum est certamen proprie, at pro bello etiam ponitur: et e duello factum esse bellum scribit Quintil. l. VII. inde et perduelles dicti, qui patriæ suæ hostes se profitentur.

Experiar, quid concedatur] Juvenalis verba. Saltem igitur mortuos lacessam, et eos duntaxat Satira vellicabo, qui ulcisci nequeunt: sic profecto in aliena persona et vivi vapulabunt. Sunt qui observant hanc a Poëta nostro revera adhibitam in Satiris suis cautionem, ut neminem notarit, nisi alieno et ficto nomine.

Quorum Flaminia, &c.] Nobiles viros, quorum sepulchra visuntur ad utrumque latus viarum Flaminiæ ac Latinæ. Nimirum ex quo lege duodecim tabularum graviter sancitum erat, ne quis in urbe sepeliretur, frequentius extructa sunt monumenta ad Flaminiam et Latinam celebres vias. Unde Juvenal. Satir. 5. vs. 55.

'Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ.' Vide Alex. ab Alex. III. 2.

Flaminia] De hac supra.

Latina] Via lapidibus strata, ut aiunt, ab urbe ad Sinnessam, quod extremum est Latii oppidum. Plin. III. 5. Sita inter Appiam et Valeriam, tendebat per Algidum ac Tusculanos colles ad Ferentinum, Frusinum, aliasque civitates claras. Strabo l. v.

SATIRA II.

ULTRA Sauromatas fugere hinc libet, et glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,
Qui Curios similant, et Bacchanalia vivunt.
Indocti primum; quanquam plena omnia gypso
Chrysippi invenias. Nam perfectissimus horum est,

Ultra Sauromatas] Cum video hypocrisim et flagitia ipsorum qui sapientes videntur, et esse debent, profecto hinc migrare velim in longinquas maxime terras, adeo cuncta sunt Romæ depravata apud Philosophos, Judices, Nobiles, Sacerdotes.

Sauromatas] Aliter *Sarmatas*, qui populi Boristhenem inter ac Tanaim fluvios, ultra paludem Mæotidem, vagi, feri, equinum sanguinem lacte mixtum potabant; dicuntur ex Amazonibus oriundi, ut fuse narrat Herodot. l. IV. de his Plin. IV. 12. et alibi. Gellius IX. 4. Illic hodie Tartaria parva, et Moscoviæ magna pars.

Glacialem Oceanum] Ad Zonam gelidam, versus Polos, ubi propter assiduum frigus terræ steriles, et hinc rari incolæ, iique egentes et miseri, parvo victitantes, proindeque parum vitiosi.

Curios similant] Præferunt vitam continentem et sanctam, qualem egit M. ille Curius Dentatus, Sabinorum, Samnitum, Lucanorum, et Pyrrhi Regis triumphator, interim vero Romanæ frugalitatis norma juxta ac fortitudinis specimen, ut ait Valerius Maximus IV. 3. Is oblatam ab hostibus ingentem pecuniæ summam recusavit dicens, malle se aurum habentibus imperare, quam aurum habere. Et cum exegisset ex Italia Pyrrhum, e præda regia, quæ exercitum urbemque ditavit, ille attigit nihil. Porro decretis a Senatu populo septenis cuique jugeribus agri, Curio vero quinquaginta; is popularis assignationis ac mensuræ modum excedere noluit, parum idoneum Reipublicæ civem existimans, qui eo quod reliquis tribueretur contentus non esset. Idem fere narrat Plinius XVIII. 3. Curii quidem post triumphos nota concio est, inquit, perniciosum eum intelligi civem, cui septem agri jugera non essent satis.

Bacchanalia] In quibus seminarium omnis spurcitiæ ac turpitudinis, ut videre est apud Livium XXXIX. 8. et sequent.

Indocti primum] Nam vere docti sunt, qui et bene docent, et vivunt pariter.

Quanquam plena omnia gypso] Docti volunt audire nonnunquam, eo quod studiose conquirunt doctorum virorum perfecta simulacra. Quasi vero.

Gypso] Imagines e gypso, quæ Chrysippum ejusque similes Sapientes repræsentant, collocant in Bibliothecis, et hinc videri volunt Chrysippi sectari virtutem et sapientiam.

Chrysippi] Vide Persii Satiram VI. vs. ultimo.

Perfectissimus horum, &c.] Inter illos indoctos præcipuus ac princeps.

Si quis Aristotelem similem, vel Pittacon emit,
Et jubet archetypos pluteum servare Cleanthas.
Fronti nulla fides. Quis enim non vicus abundat
Tristibus obscœnis? Castigas turpia, cum sis
Inter Socraticos notissima fossa cinædos.
Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.
Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?
Quis cœlum terris non misceat, et mare cœlo,

Aristotelem similem, vel Pittacon] Si quis effigiem habet in musæo suo, valde similem Aristoteli, vel Pittaco, aliisve Sapientibus, quæ ad vivum expressa factaque existimetur.

Aristotelem] Cui non notus is Platonis per annos viginti Discipulus, Alexandri Magni Præceptor, Peripateticorum Princeps, ob ingenii et eruditionis portentum, Naturæ Genius appellatus?

Pittacon] *Pittacus* Mitylenens unus e septem Sapientibus, rexit feliciter Mityleneorum Rempublicam annos decem, ac deinde sponte oblatam ultro abdicavit. Is inter alia, hæc præcipiebat: Amico ne maledic, ne inimico quidem. Pudicitiam ama. Veritati stude. Tempus nosce. Dicebat, Necessitati nec Deos reluctari; Principatu virum cognosci; Difficile esse invenire frugi virum; Nec sine labore maximo quemquam fieri bonum, &c. Floruit circa Olympiadem quadragesimam secundam, vixit annos septuaginta, sepultus in Lesbo. Diog. Laërt. I. 5.

Archetypos] Prototypum, originalem, ut aiunt, effigiem.

Pluteum] Vide Persii Satiram I. vs. 106.

Cleanthas] De eo dicam ad Persii Satiram V. vs. 64.

Fronti nulla fides] Alii Codices habent, *frontis*. Id est, nulla fides habenda speciei externæ rerum.

Tristibus obscœnis] Hominibus tristitia vultus et frontis specie gravitatem morum et Curii castimoniam præferentibus, dum Bacchanalium impudica imitantur facta et obscœnitates.

Castigas turpia, cum sis, &c.] Illum oportet omni carere vitio, qui castigare vitium atque vitiosos reprehendere vult: ut eloquitur Tullius in Sallust.

Socraticos] Legunt alii *Sotadicos*, a *Sotade* Cretensi Poëta, qui Phlyacas scripsit, sive de Cinædis, ex Suida. Alii intelligunt ipsum *Socratem*, qui male audiit apud multos quasi pæderastes. Aristophanes lacerat Socratem ac discipulos ejus, cum sit et ipse pejor plerisque, inquit vetus Schol. Vide Persii Satiram IV. vs. 2.

Notissima fossa] Sentina vitiorum, et eo nomine cognitus es cuivis: nec aliter interpretari licet aut libet, ob castitatis reverentiam.

Loripedem rectus derideat, &c.] Solus ille culpet aliorum vitia, qui sine vitio est. Nec enim decet ut varicus varicum, niger nigrum derideat. *Loripes* dicitur is, qui pedes in modum lori tortos habet.

Æthiopem] Macrob. de Somn. Scip. II. 10. 'Vicinia Solis,' inquit, 'usque ad speciem nigri coloris exussit Æthiopas, torridæ nimirum Zonæ subjectos.' Plin. II. 78. ait Æthiopas vicini sideris vapore torreri, adustisque similes gigni. Hos aiunt ortos a Chami filio Chus, quem Hebraice nigrum interpretantur. Multa de *Æthiopibus* Diodor. Sicul. IV. 1.

Quis tulerit Gracchos, &c.] Exemplis conglobatis illustrat quod dixit.

Gracchos] Et ipsos seditionibus et rebus novis semper studentes. Tiberius Gracchus Tribunus plebis prorogari sibi potestatem et Magistratum cupiens seditionem movit, Capitolium petiit, ubi oppressus est a Scipione Nasica, ejusque cadaver in Tiberim fuit projectum. Caius autem Gracchus accitus a Senatu ire noluit, imo armata familia Aventinum occupavit: unde fugiens seu ab ipso seu a servo interemtus est. Aurel. Victor *de Viris Illustribus*. Plutarch. *in eorum Vita*.

Quis cœlum terris, &c.] Quis non

Si fur displiceat Verri? homicida Miloni?
Clodius accuset mœchos? Catilina Cethegum?
In tabulam Syllæ si dicant discipuli tres?
Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu, qui tunc leges revocabat amaras
Omnibus, atque ipsis Veneri Martique timendas,
Cum tot abortivis fœcundam Julia vulvam
Solveret, et patruo similes effunderet offas?
Nonne igitur jure ac merito vitia ultima fictos
Contemnunt Scauros, et castigata remordent?

exclamet præ indignatione, ut est apud Terentium, 'O cœlum! o terra! o maria!'

Verri] Siciliæ deprædatori, dum ibi esset Proconsul.

Miloni] Qui P. Clodium interfecit.

Clodius] Adulteriis, incestis, aliisque flagitiis famosus. Cicero pro Milone, et alibi.

Catilina Cethegum] Quandoquidem ambo æque patriæ hostes, æque sceleribus infames, et ejusdem conjurationis participes et conscii.

In tabulam Syllæ] In qua proscriptionis leges erant scriptæ. De *Sylla* jam diximus Sat. I. vs. 16. Vide Appian. Flor. III. 21. Valer. Max. IX. 2.

Discipuli tres] Triumviri libertatem et Rempublicam, pariter ac Sylla fecerat, opprimentes, an Syllæ tyrannidem insectari ausint? Cæsar, Pompeius, Crassus, qui Syllæ fuere discipuli: aut certe Augustus, Lepidus, Antonius, qui per cruentum fœdus juncti cum Rempublicam invasissent, Syllam imitati, Senatum et Equestrem Ordinem proscripsere. Vetus Schol.

Nuper] Vox ista satis innuit non intelligendum hic Claudii Imperatoris cum Agrippina incestum, de quo Tacit. Annal. XII. multo minus Caligulam sororem consuetudine abutentem, ut refert Suidas.

Tragico] Scelerato, nefando, Tragœdia digno. Sic Phædræ novercæ in Hippolytum amor, et Thyestæ cum Ærope Atrei sui fratris uxore adulterium, Tragœdiarum argumenta fuere. Seneca.

Adulter] Procul dubio Domitianus, qui Juliam fratris Titi filiam alii collocatam ultro corrupit; quin et causa mortis illi extitit coactæ conceptum abigere, ut ait Sueton. Domit. c. 22.

Qui tunc leges revocabat amaras] Cui primum pudico adulatur Martial. Epig. IX. 7. postea vero quæ vetabat infanda ipse perpetravit.

Leges amaras] Juliam Legem contra adulteros, de qua jam Satir. I. Item aliam, qua mares vetuit castrari, ut habet Sueton. Domitian. cap. 7. Martial. Epig. VI. 2. sic adulatur Domitiano: 'Lusus erat sacræ connubia fallere tedæ, Lusus et immeritos execuisse mares, Utraque tu prohibes, Cæsar,' &c.

Amaras] Impuris hominibus nempe, et mangonibus, de quibus Martial. Epig. IX. 7. 'Non puer avari sectus arte Mangonis Virilitatis damna mœret ereptæ. Nec quam superbus computet stipem leno, Dat prostituto misera mater infanti.'

Veneri Martique timendas] Utpote Diis adulteris, qui et a Vulcano deprehensi vinctique, aliorum Deorum ludibrio expositi sunt, ut aiunt Fabulatores.

Julia] Titi filia, Domitiani neptis, de qua modo.

Solveret] Partum abigens toties, at tandem ea ratione sceleris pœnas luens, ut mox diximus.

Offas] Est proprie carnis frustum: hic vero significat embryones et immaturos fœtus, Domitiano patri simul et patruo similes: alii explicant, instar Domitiani deformes.

Nonne igitur, &c.] Quæ cum ita sint, an non jure detestamur hypocritas, Scauri similes?

Vitia ultima] Id est, supremæ improbitatis.

Scauros] M. Æmilius Scaurus, homo nobilis, impiger, factiosus, potentiæ, honoris, divitiarum avidus, ceterum vitia sua callide occultans.

Non tulit ex illis torvum Laronia quendam
Clamantem toties: Ubi nunc lex Julia? dormis?
Ad quem subridens: Felicia tempora, quæ te
Moribus opponunt! Habeat jam Roma pudorem!
Tertius e cœlo cecidit Cato. Sed tamen unde
Hæc emis, hirsuto spirant opobalsama collo
Quæ tibi? ne pudeat dominum monstrare tabernæ.
Quod si vexantur leges, ac jura, citari
Ante omnes debet Scatinia. Respice primum,

Sallust. de Bello Jugurth. Vide Ascon. Pæd.

Castigata remordent] Nonne merito vitiosi quando a vitiosis æque mordentur, eos remordent, reprehensi reprehendunt, ac vicissim castigant?

Ex illis] Ex hypocritarum numero et farina.

Torvum] Severa fronte, aspero vultu et indignabundo, torvis oculis.

Laronia] Alibi legitur, *Lauronia*, alibi et *Latronia*, mulier seu meretrix verbis procax, et nummis potens, de qua Martial. Epig. II. 32. 'Abnegat et retinet nostrum Laronia servum; Respondes, orba est, dives, anus, vidua.'

Quendam] Adversus impuras mulieres debacchantem.

Lex Julia] De ea jam supra ad vs. 30. a Julio Cæsare dicta lex plura capita complectitur, et plures titulos, de Ambitu, de Annona, de Repetundis, &c. De adulteriis autem coërcendis non solum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed et eos, qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent; &c. l. IV. Institut. de publ. Jud. Vide Alex. ab Alex. IV. 1.

Dormis] An manes inutilis quando tot punienda mulierum adulteria? Expergiscere.

Ad quem subridens] Alii Codices habent, *Atque ita subridens:* per amarum et salsum jocum ulciscitur Laronia, et viros insectatur.

Felicia tempora] Ironice.

Opponunt] Nasci fecerunt, et statuunt quasi murum firmissimum ad sistendos frangendosque vitiorum incursus, gravitate tua ista Censoria.

Habeat jam Roma pudorem] Coram te scilicet, ut olim præsente Catone, in Floralib. Vide Persii Satiram v. ad vs. 178.

Tertius Cato] Gravis et severus morum Censor. *Tertius* vero, quia duo fuere insignes hujus nominis viri; alter M. *Cato* a censura cognominatus, alter M. item *Cato* Censorii pronepos, qui bello civili se ipse interemit Uticæ in Africa, unde Uticensis dictus. Plutarchus, et alii. Macrob. lib. II. *in Somn. Scip.* cap. ultimo, *Catones* ambos otiosis pariter et actuosis virtutibus inclaruisse ait.

Sed tamen unde, &c.] Nimirum Censorem agis verbo tenus, at re mollis es et effœminatus, proindeque flagitiosus: ut notant unguentis delibuta cervix, et opobalsama; quamvis piloso collo vir appareas, et videri velis.

Opobalsama] Ab ὀπὸς *succus*, et βάλσαμον *balsamum*. Vide Plin. XII. 25.

Spirant] Odorem suavissimum spargunt.

Ne pudeat dominum monstrare tabernæ] Quæso nobis indica myropolam, a quo possimus et nos tam boni odoris unguenta emere. Certe fœminas ista decebunt magis quam te virum.

Tabernæ] In qua emisti tam pretiosa balsama.

Quod si vexantur leges] Si excitantur, si ad executionem revocantur, sane præ ceteris vigere debet lex contra viros infandæ libidini servientes rite constituta.

Scatinia] Lex lata adversus Scatinium ejusque similes. Valerius Max. VI. 1. n. 7. sic habet: 'M. Claudius Marcellus Ædilis Curulis C. Scatinio Capitolino Tribuno Plebis ad populum diem dixit, quod filium suum de stupro appellasset..... Citatus ille Scatinius Reus uno teste qui tentatus erat, damnatus est.' Suetonius, *Lege*

Et scrutare viros: faciunt hi plura; sed illos
Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.
Magna inter molles concordia. Non erit ullum
Exemplum in nostro tam detestabile sexu.
Numquid nos agimus causas? civilia jura
Novimus? aut ullo strepitu fora vestra movemus?
Luctantur paucæ; comedunt coliphia paucæ.
Vos lanam trahitis, calathisque peracta refertis
Vellera: vos tenui prægnantem stamine fusum
Penelope melius, levius torquetis Arachne:
Horrida quale facit residens in codice pellex.

Scatinia quosdam ex utroque ordine a Domitiano condemnatos ait. c. 8. *Domit.* Statuebat illa, ut qui ingenuum stuprasset, decem millia sestertium solveret.

Scrutare viros] Hypocritas illos et Censoriam gravitatem ostentantes intus inspice, quot eheu flagitia deprehendes?

Illos defendit numerus] Quia plures sunt, et numero prævalent, hinc impune peccant illi, et inulti abeunt, etsi gravioribus pœnis obnoxii. Lucanus. '*Quicquid multis peccatur, inultum est.*'

Junctæque umbone phalanges] Metaph. a re militari, in qua milites conglobati urbis obsessæ muros aggressuri sublata supra caput scuta scutis conjungunt, ac testudine facta ab hostium telis tuentur. Vide Lips. Epistolic. quæst. Lib. IV. Epist. 13. magis vero ejusdem Poliorcet. lib. I. Dialog. 5. et 8.

Non erit ullum exemplum, &c.] Noster muliebris sexus nihil agit ita detestandum, ut est id quod viri inter se perpetrant.

Numquid nos agimus causas] Nos mulieres virorum officia non invadimus; cur, o viri, occupatis muliebria?

Fora vestra] Vobis propria, et viris convenientia, non fœminis, ut patet, non attentamus: nec enim Juris captamus scientiam, aut in Foro causas agimus. Valerius Max. VIII. 3. fœminas aliquot affert ausas in Forum venire, et ibi apud Judices perorare; nimirum Amœsiam, Afraniam, Hortensiam; quibus et eo nomine inusta impudentiæ nota.

Luctantur paucæ] Vide Sat. I. vs. 23. VI. vs. 245. et seq. Martial. Lib. Spectac. Epig. 6.

Coliphia] Horum meminit Plautus, in *Persa* Scen. 3. et Martial. Lib. VII. Epig. 66. panes athletarum fuisse dicuntur, appellati sic eo quod eorum membra, Græce κῶλα, reddant ἴφια, id est, *robusta*. Panes aiunt cum recenti caseo commixtos fuisse *coliphia*. Alii etymologiam deducunt a κόλλιξ, quod pastilli seu placentæ genus celebratur Athenæo lib. III. Item XIV. 13.

Calathis] Quidam aiunt *calathum* proprie dici quasillum seu sportellam, ubi reponuntur lanæ tinctæ et purpureæ, Græcis κάλλη.

Peracta refertis] Diurnum pensum quotidie *refertis*, et vellera evoluta seu pertexta.

Prægnantem] Filo turgentem circumvoluto.

Stamine] Vide quæ notabimus Pers. Sat. VI. vs. 73. ad vocem *trama*.

Penelope] Ulyssis uxor lanificii peritissima, quæ procos absente viro sapienter elusit, eis se promittens obsecuturam absoluta tela, quam singulis noctibus retexebat.

Levius torquetis Arachne] Alii legunt, *melius*.

Arachne] Lydia puella, quæ, ut fabulantur, in certamen artis textoriæ Palladem ausa provocare, in araneam transformata temeritatem luit. Ovid. Metam. 6. Ceterum Arachne linum ac retia invenit, fusos autem in lanificio Closter Arachnes filius, auctore Plinio, VII. 56.

Codice] Truncus erat ligneus, cui alligati insidebant servi, et operi vacabant.

Pellex] Ea proprie dicitur quæ pellicit et præripit uxori suum virum.

Notum est, cur solo tabulas impleverit Hister
Liberto; dederit vivus cur multa puellæ.
Dives erit, magno quæ dormit tertia lecto.
Tu nube, atque tace: donant arcana cylindros.
De nobis post hæc tristis sententia fertur.
Dat veniam corvis, vexat censura columbas.
Fugerunt trepidi vera ac manifesta cauentem
Stoicidæ. Quid enim falsi Laronia? Sed quid

Pro famula hic poni contendunt aliqui, quippe cum hero sæpe adulterium committebant servæ: hæ vero deprehensæ a matrefamilias dure habebantur, et ad arboris truncum alligatæ cogebantur lanificio insistere.

Notum est, cur, &c.] Sic Ecl. III. Virgilius, 'Novimus et qui te.'

Solo tabulas impleverit Hister liberto] *Libertus* nimirum impudicus, flagitioso domino nefarie obsecutus, tabulas ejus testamenti unus implet; cum in mercedem sceleris hæres ex asse scribitur.

Hister] *Hister* Pacuvius Sat. 12. vs. 128. homo dives, et flagitiis notus.

Dederit vivus cur multa puellæ] Per leges viro non licet uxori legare quicquam ex testamento: nec apud Romanos ex lege Voconia licebat, saltem multa: hinc vivus dat. Alex. ab Alex. VI. 15.

Puellæ] Uxori liberti adolescentulæ, ut aiunt aliqui; vel potius uxori propriæ, ut taceat scelus mariti cum liberto, cujus est conscia, neve revelet infandam illam turpitudinem.

Tertia] Scilicet uxor cum viro et liberto.

Tu nube, atque tace] Si nosti connivere ad nefarias mariti libidines, expedita tibi est ad opes acquirendas via et ratio. Porro est etiam egregia Laroniæ indignatio, quasi diceret: Quæ vero deinceps nubere velit, et quæ nupta tacere et ferre possit ejusmodi virorum nequitiam? Sic Virgilius Ecl. 1. 'Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.'

Donant arcana cylindros] Si arcanum tegas, si taceas secreta viri tui scelera, flagitiosi silentii præmium nanciscere a marito.

Cylindros] Inaures, gemmas, lapillos, in modum *cylindri* oblongos. Elenchos vocat Sat. VI. vs. 457. id est, m rg ritas in similitudinem pyri turbinatas, ex Plin. IX. 35. 'Elenchos,' inquit, 'appellant fastigiata longitudine, alabastrorum figura, in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere et binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est.' Hæc Plinius. Quid vero proprie *cylindrus*, indicat Virgil. Georg. 1. 'Area cum primis ingenti æquanda cylindro.' Nempe lapis est oblongus et teres, qui supervolvitur et æquat aream.

De nobis] De mulieribus.

Post hæc] Postquam nota sunt infanda virorum crimina.

Tristis sententia] Lex Julia; vel severi impurorum hypocritarum sermones contra mulieres haud pudicas.

Dat veniam corvis, &c.] Sententia, et adagium. Id est, leviora coërcentur in infimis, at impune graviora divites committunt.

Censura] Morum castigatio, animadversio, punitio, quæ penes Censorem.

Corvis, columbas] Discrevit sexum per aves, inquit vetus Schol. porro per *corvos* impuri notantur: per *columbas* autem muliercularum simplicitas, qua fit ut a viris facile in adulterium impellantur. Seu quod in tutela Veneris sunt columbæ, per has bene significat adulteras: per corvos autem et colorem nigrum, atrocia virorum et contra naturam flagitia, eoque minus veniam merentia.

Fugerunt trepidi] Ad has Laroniæ voces arcana flagitia exprobrantis aufugerunt illi conscientia sua perculsi.

Stoicidæ] Sicut Priamidæ, Æacidæ, Scipiadæ. Veros autem Stoicos non indicat aut ferit, sed hypocritas, qui Stoicam probitatem simulantes nefarie vivunt.

Laronia] Vide supra vs. 36.

Quid non facient alii] Si tu Judex et Censor mollitiem præferas, quid alii

Non facient alii, cum tu multicia sumas
Cretice, et hanc vestem populo mirante perores
In Proculas, et Pollitas? Est mœcha Fabulla:
Damnetur, si vis, etiam Carfinia. Talem
Non sumet damnata togam. Sed Julius ardet;
Æstuo. Nudus agas! minus est insania turpis.
En habitum, quo te leges ac jura ferentem
Vulneribus crudis populus modo victor, et illud
Montanum positis audiret vulgus aratris.
Quid? non proclames, in corpore judicis ista
Si videas? Quæro, an deceant multicia testem?

non audebunt? Et molles qua fronte mollis ipse damnabis?

Multicia] Vestes bombycinas, subtiles, pellucidas, quibus nec defendi corpus aut pudor possit, ut ait Seneca *de Benef.* 7. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitatem propter æstivam; in tantum a lorica gerenda discessere mores, ut oneri sint etiam vestes, inquit Plin. xi. 23.

Cretice] O critice, o Judex severe, instar Æaci, Minois, Rhadamanti, in Creta pridem, et nunc apud Inferos Judicum, ut aiunt. Porro fuit Julius Creticus sub Cæsaribus illustrium causarum Actor, teste vet. Schol.

Et hanc vestem populo mirante perores] Sic Hortensius clarus ille Orator ob nimiam habitus munditiem probris jactatus, et ludibrio exceptus, atque saltatriculæ nomine Dionysia appellatus fuisse dicitur. Gell. i. 5.

Proculas, et Pollitas] Impudicas mulieres.

Fabulla, Carfinia] Nomina mulierum impudicarum, quarum hæc illa videtur indicari et induci velut turpior ac nequior.

Talem] Ita pellucentem, ac tenui substamine, ut est illa tua, o Cretice.

Damnata] Mulier adulterii convicta, virilem togam induta cogebatur prodire in publicum, atque sui flagitii pudorem et pœnam ferre. Auctores sunt Acron, et Porphyrio in Horat. Hinc ipse Flaccus lib. i. serm. 2. 'Quid inter Est in matrona, ancilla, peccesve togata?'

Togam] *Toga* virorum erat, stola mulierum. Hinc Tullius in Anton. 'Sumsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti.'

Sed Julius ardet] Respondet et excusat se Creticus; at ego nonnisi propter æstum, et gravem Julii mensis et Caniculæ ardorem illa multicia levioresque togas assumo.

Nudus agas] Reponit Juvenalis, quod si ita est, et graviorem æstate nequeas vestem ferre, profecto satius est ut nudus, et sine ullo integumento procedas, agas, perores.

Minus est insania turpis] Quamvis enim ita nudum te insanum existiment, minor erit infamia, quam si mollis et flagitiosus per vestes illas sericas videare. Legunt quidam, *infamia*, pari sensu. Utrobique amara est ironia et permissio.

En habitum, quo, &c.] Ironice admodum. En te sic vestibus pellucentem, velut alterum Quintium Cincinnatum, audient Romani quasi Legislatorem, et Imperii vindicem.

Crudis] Vel recentibus, vel crudelibus et sævis. Non incruenta pugna victoriam adeptus.

Montanum vulgus] Quod montes et agros incolit, et in urbem confluere solet, ad triumphi pompam spectandam, aut ad leges quæ promulgantur, excipiendas.

Positis aratris] Relicto opere rustico cupide accurret.

Audiret] Te mollem et effœminatum ille asper et induratus militia et labore populus auscultaret.

Quid? non proclames] Ut supra, Quis cœlum terris non misceat, exclamando: O cœlum! &c.

In corpore Judicis ista si videas] Si indutum sericis Judicem aspexeris.

Quæro an deceant multicia testem]

Acer, et indomitus, libertatisque magister
Cretice perluces. Dedit hanc contagio labem,
Et dabit in plures; sicut grex totus in agris
Unius scabie cadit, et porrigine porci,
Uvaque conspecta livorem ducit ab uva.
  Fœdius hoc aliquid quandoque audebis amictu.
Nemo repente fuit turpissimus. Accipient te
Paulatim, qui longa domi redimicula sumunt
Frontibus, et toto posuere monilia collo,
Atque Bonam teneræ placant abdomine porcæ,
Et magno cratere Deam. Sed more sinistro

An igitur in teste, qui inferior Judice est, tolerabis pellucentem togam, et bombycina vestimenta, quæ in ipso Judice non feras?

Acer, et indomitus, &c.] Per sarcasmum et subsannationem crebram exagitat mollem Creticum Juvenalis: scilicet in isto habitu vindex libertatis omnino videris, inquit.

Perluces] Ut per togam sericam et subtilem perspiciuntur membra tua, sic et animus tuus virilis apparet elucetque. Ironice.

Dedit hanc contagio labem] Eheu luem hanc mollitiem nempe afflavit tibi et affricuit mollium consuetudo: et tu illam in alios transmittes.

Scabie] Trita similitudo. Cornelius Celsus *de Scabie*. 'Durior est,' inquit, 'cutis rubicunda, e qua pustulæ oriuntur quædam humidiores, quædam sicciores, exeunte ex aliquibus sanie,' &c.

Porrigine] Morbus est porcorum simul et hominum, quo squamæ veluti quædam inter pilos exurgunt, interdum madentes, alias siccæ, ut habet idem Celsus.

Uvaque conspecta livorem ducit ab uva] Sicut etiam uva corrupta proximam uvam corrumpit ex contactu. Aliter explicat Hadrian. Turneb. xv. 17. vultque Poëtam loqui ex opinione vulgi existimantis maturescente et livescente una uva, aliam vicinam ex æmulatione quadam statim livescere. Favet vet. Schol. dicens: 'hoc e Proverbio sumitur: Uva uvam videndo varia fit.'

Fœdius hoc aliquid, &c.] Hæc vestium mollities ad aliquid pejus te deducet, nimirum ad infandas libidines.

Nemo repente fuit turpissimus] Gradus sunt virtutum sic et vitiorum.

Accipient te] Suum in consortium te assument impuri mystæ, quorum instituit collegium Domitianus ad Quinquatria Minervæ quotannis in Albano celebranda: ex Sueton. Domit. cap. 4. Horum lasciviam hic a Poëta potissimum reprehendi nonnulli contendunt.

Longa redimicula] *Redimiculum*, muliebris capitis ornamentum; fasciolæ seu tæniæ a mitra dependentes. Tull. Verr. 5. hæc civitas mulieri *redimiculum* præbeat. Virgil. Æn. IX. 'Et tunicæ manicas, et habent redimicula mitræ.'

Domi sumunt] Hinc patet non publica sed privata fuisse conventicula hominum impurorum et mollium, qui muliebriter ornati easdem inter se libidines et spurcitias committant, quas solebant mulieres in Sacris Bonæ Deæ.

Atque Bonam teneræ, &c.] Describit ritus a fœminis servari solitos in Sacris illis nocturnis.

Bonam Deam] Seu Maiam, seu Proserpinam, Opem, &c. Macrob. Saturnal. I. 12.

Abdomine porcæ] *Porcæ* sumen optimum Antiqui abdomen vocabant, inquit Plin. II. 37. Porro quid proprie *abdomen* describit Corn. Cels. IV. 1. 'Ipsa,' inquit, 'ilia inter coxas et pubem posita sunt, a quibus abdomen sursum ad præcordia pervenit.'

Cratere] In Sacris vinum fundebatur. Virgil. passim. Æneid. V. 'Vina liquentia fundam.' Vide Sat. XII. vs. 8. et ibid. Annot.

More sinistro] Contrario prorsus ac inverso. Nam Bonæ Deæ solæ fœminæ sacrificabant, at hic soli viri admittuntur.

Exagitata procul non intrat fœmina limen.
Solis ara Deæ maribus patet. Ite profanæ!
Clamatur: nullo gemit hic tibicina cornu.
Talia secreta coluerunt Orgia tæda
Cecropiam soliti Baptæ lassare Cotytto.
Ille supercilium madida fuligine tactum
Obliqua producit acu, pingitque trementes
Attollens oculos: vitreo bibit ille Priapo,
Reticulumque comis auratum ingentibus implet,
Cærulea indutus scutulata, aut galbana rasa,

Maribus] Et quidem effœminatis.

Ite profanæ] Sicut in mulierum Sacris e contra: Procul ite profani. Proprie hic, quasi Porro a fano este, ite, discedite.

Tibicina cornu] Varia instrumenta, tuba, cornu, tibia in Sacris adhibebantur.

Talia secreta coluerunt, &c.] Quæ ab illis mollibus et effœminatis viris patrantur Romæ flagitia in fictis Bonæ Deæ Sacris, talia sunt, qualia exercebantur in Cotyttiis apud Athenienses.

Orgia] Bacchi Sacra, sic dicta ab *ὀργῆς furore*. Vide quæ de Bacchanalibus dixi initio hujus Satiræ.

Secreta] Mystica; nisi potius nocturnas et clandestinas libidines Sacrorum illorum notat.

Tæda] Vide Satir. I. seu Plin. XVI. 10.

Cecropiam] A *Cecrope* primo Atheniensium rege denominatur sæpe id omne quod ad Athenas atque universam Atticam regionem pertinet.

Cotytto] Accusat. Græc. 4. Declinat. Ea fuit saltatrix spurcissima, post mortem in Impudentiæ Deam consecrata Athenis, et nocturnis Sacris omni libidinum genere plenis culta.

Lassare] Ea nempe Sacra saltationibus impudicis ad satietatem usque et lassitudinem peragebantur.

Baptæ] Ἀπὸ τοῦ *βάπτειν*, *lavare*, dicti: quia aqua calida tingebatur illis Sacris Cotyttus initiati. Politian. Miscell. c. 10. Porro, Baptæ, titulus Comœdiæ Eupolidis Poëtæ, in qua viros Athenis ad imitationem fœminarum saltantes inducit et psaltriam lassantes. Vet. Schol. Cum autem Baptarum lasciviam Eupolis proscripsisset, ab illis in mare præcipitatus et submersus fuisse dicitur.

Ille supercilium, &c.] Quidam ex illis denigrant *supercilia*: nam color niger in oculis et crinibus olim laudabatur, teste Horatio ad Pisones. 'Spectandum nigris oculis nigroque capillo.' Xenophon in Pædia Cyri ait a quibusdam oculorum palpebras fuco pingi, et sic decorem in aspectu contrahi. Sanctus Cyprianus *de Habitu Virginum*, docuerunt oculos circumducto nigrore fucare, genas mendacio ruboris inficere, et mutare adulterinis coloribus crinem.

Obliqua acu] *Acu* crinali, vel calamistro, ut volunt alii.

Pingitque] Supercilia, et oculorum pilos. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque, inquit Plinius.

Trementes attollens oculos] Timentes lædi adhibito fuco.

Vitreo bibit ille Priapo] Alius bibit in scypho vitreo obscœnæ figuræ, more impudicarum mulierum. Plin. in Procemio lib. XXXIII. 'Artem auxere,' inquit, 'vitiorum irritamenta: in poculis libidines cælare juvit, ac per obscœnitates bibere.' Et alibi, 'vina ex libidine hauriuntur.'

Priapo] Is Liberi patris ac Veneris filius, quem velut hortorum Deum olim coluerunt. De eo plura dicere vetat pudor.

Reticulumque comis] Muliebris ornamentum capitis adhibet, *reticulo* aureo comam colligit ac religat. Plin. XII. 14. sic habet: 'Persona adjicitur capiti, densumve reticulum.'

Cærulea indutus] Subauditur, *vestimenta*.

Scutulata] Orbiculis notata. Plin. VIII. 48. plurimis liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit, scutulis dividere, Gallia.

Et per Junonem domini jurante ministro.
Ille tenet speculum, pathici gestamen Othonis,
Actoris Aurunci spolium, quo se ille videbat
Armatum, cum jam tolli vexilla juberet.
Res memoranda novis annalibus, atque recenti
Historia, speculum civilis sarcina belli.
Nimirum summi ducis est occidere Galbam,
Et curare cutem summi constantia civis,
Bebriaci in campo spolium affectare Palati,

Galbana] A colore floris Galbani, Galbana dicta sunt vestimenta muliebria galbanei coloris, qui sublucidus et subalbus est cum pallore. Hinc Martial. Epigramm. I 97. effœminatum notans, 'galbanos habet mores,' inquit. De *Galbano* Plin. pluribus locis XII. 25. Dat et *galbanum* Syria, e ferula ejusdem nominis, resinæ modo. Salmasius, aliique legunt, *Galbina*, id est, viridis coloris.

Rasa] Non villosa, pilos non habentia. Plin. VIII. 48. mox citat. Togas rasas Divi Augusti novissimis temporibus cœpisse scribit Fenestella.

Et per Junonem] Non domino tantum, sed etiam ministro jurante, &c.

Per Junonem jurante] Hæc omnia muliebriter. Nam solæ mulieres per Junonem jurabant; viri per Jovem, per Herculem. Vide Plin. II. 7. 'Servi illi jurant quomodo solebant ancillæ Neronis, ipsi adulantes, per Junonem tuam,' inquit vetus Schol.

Ille tenet speculum] Ad quod se comat, instar mulierum.

Gestamen Othonis] Quo utebatur *Otho* Imperator. Sueton. cap. 12. 'Tanto,' inquit, 'Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competiit ..... munditiarum fuit pæne muliebrium ...... Quin et faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum, idque a prima lanugine, ne barbatus unquam esset.'

Actoris Aurunci spolium] Ironice locum hunc inserit ex Æneide XII. Sensus est: isque tam gloriatur, speculo ab Othone accepto, quam Turnus prærepta Actori Aurunco ingenti sua hasta, apud Virgilium.

Quo se ille videbat armatum] In quo se armatum contemplabatur perperam et insulse Otho, discrimini vitæ sese mox objecturus in pugna.

Tolli vexilla juberet] Ad committendum prælium.

Annalibus] Hoc habent Annales supra historiam, quod per annos digestas res contineant. Gell. V. 18.

Speculum civilis sarcina belli] Sarcastice. Res, inquit, nova: inter instrumenta belli, Otho speculum gestat, muliebriter sese exornans in ipsis castris, quando cum Vitellio de Imperio dimicat, ab eo mox profligandus. Cornel. Tacit. 'Nec deerant,' inquit, 'qui ambitione stolida luxuriosos apparatus conviviorum, et irritamenta libidinum, sicut instrumenta belli mercarentur.'

Summi Ducis] Othonis, qui Galbam Imperii mense septimo, in medio urbis Romæ foro obtruncavit. Ipse vero Otho manu propria occubuit apud Brixellum clade suorum per Vitellianos audita, tertio Regni sui mense. Euseb. Sueton. Cornel. Tacit. Histor. l. II.

Et curare cutem] Muliebri sollicitudine decorem procurare.

Summi constantia civis] Ejusdem scilicet Othonis, qui et muliebriter munditiem amabat, et virtutes pariter civiles et Imperatorias nihilominus exercebat, ut supra ex Sueton. et Cornel. Tacit. Histor. I. sed non erat Othonis mollis, et corpori similis animus. Quod sane mirandum juxta ac satirico sale dignum judicat Juvenalis.

Bebriaci in campo] Ubi Otho profligatus a Vitellianis. Oppidum est Cremonam inter et Veronam, in Ducatu Mantuano, quod aliis *Bebriacum*, aliis, *Bedriacum*, *Betriacum*, *Bretiacum*, *Metriacum*. Bebriacensium bellorum civilium meminit Plinius X. 49. *Bedriacum* autem appellat Tacitus Hist. l. II.

Et pressum in faciem digitis extendere panem:
Quod nec in Assyrio pharetrata Semiramis orbe,
Mœsta nec Actiaca fecit Cleopatra carina.
Hic nullus verbis pudor, aut reverentia mensæ.
Hic turpis Cybeles, et fracta voce loquendi
Libertas, et crine senex fanaticus albo

Palati] Id est, Imperii Romani, cujus pacificum regimen spondebat sibi Otho victis hostibus, Vitellio cum suis, immemor a se illatæ non ita pridem Galbæ necis; suæ vero luxuriæ semper memor, et affectati decoris stolide tenax.

Et pressum in faciem, &c.] Super genas ac faciem extendere micam panis asinino lacte madidi, ad nitorem cuti procurandum. Sueton. loco supra citato. Plin. XI. 41. ait, lac asininum conferre aliquid candori in cute mulierum. Unde Poppæa Neronis uxor fœtas secum asinas quingentas quocumque trahere solebat, eo lacte corpus totum macerans, extendi etiam cutem credens. Et XXVIII. 12. Cutem in facie erugari ac tenerescere, et candorem custodire lacte asinino putant, &c.

Quod nec in Assyrio, &c.] Quod quidem illæ mulieres bellatrices et luxuriosæ, Semiramis et Cleopatra, non fecerunt in bello: quibus proinde Otho mollior et effœminatior extitit.

Assyrio] Assyria regio majoris Asiæ Medis, Armenis, et Mesopotamiæ contermina. Ptolem. Syriæ pars, Plinio V. 12. At Strabo longe ampliores Assyriæ fines assignat, l. XVI. Ab Assur filio Sem denominatam ait Isid. Etymol. et S. Aug. l. XV. *de Civit. Dei*. Assyriorum inclyta sub Belo Babylonis conditore cœpit Monarchia omnium prima, anno post orbem constitutum fere bis millesimo, floruitque per sæcula circiter quindecim; postea vero ad Persas migravit sub Cyro.

Semiramis] Uxor Nini Assyriorum Regis fortis et bellicosa, unde pharetratam vocat. Hæc Imperium propagavit, ac Babylonem amplificavit ornavitque; pro filio diu regnavit, ab eo tandem sublata est, quod ejus concubitum concupisset. Valer. Max. IX. 3. de ea sic habet: 'Semiramis Assyriorum Regina, cum ei circa cultum capitis occupatæ nuntiatum esset Babylonem defecisse, altera parte crinium adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam cucurrit, nec prius decorem capillorum in ordinem, quam tantam urbem in potestatem suam redegit. Quocirca statua ejus Babylone posita est illo habitu, quo ad ultionem exigendam celeritate præcipiti tetendit.' De ea etiam fuse, Justinus, Eusebius, Diodorus Siculus l. III.

Mœsta nec Actiaca] Nec Cleopatra Ægypti Regina, mœsta quod ab Augusto victa cum Antonio, navali prælio fuisset, ad Actium Epiri urbem et promontorium, atque sibi mortem admotis aspidibus parans, ne duceretur in triumpho. Hanc eleganti admodum forma primo adamavit Julius Cæsar, post M. Antonius eam deperiit, ac fugientem in Ægyptum consecutus ibi sese interemit. *Plutarchus.*

Hic nullus verbis pudor] Apud Albanos illos Sacerdotes Flaviales, de quibus supra, nulla moderatio luxuriæ: impudicitiæ, aut gulæ modus nullus.

Aut reverentia mensæ] Nimiis enim indulgent epulis; adeo ut ex proverbio, Albanæ dapes et mensæ pro lautis et abundantibus ponantur.

Hic turpis Cybeles] Turpis etiam sermonis libertas inter illos viget: obscœna quævis loquuntur, qualia usurpant et cantant Cybelæ Sacerdotes in ejus Sacris atque Ludis. Diodorus Siculus IV. 5. Ovid. Fast. IV.

Cybeles] Hæc aliis nominibus vocatur *Ops*, *Rhea*, *Vesta*, *Magna Mater*, *Berecynthia*, *Dindymene*: Cybele vero, a Cybelo monte Phrygiæ, ubi instituta putantur illius Sacra: hinc et *Dea Phrygia* nuncupatur.

Fracta voce] Lasciva, effœminata, ad mollitiem enervata et fracta.

Fanaticus] Quasi sacro furore percitus, a Furiis exagitatus, Entheus.

Sacrorum antistes, rarum, ac memorabile magni
Gutturis exemplum, conducendusque magister.
Quid tamen expectant, Phrygio quos tempus erat jam
More supervacuam cultris abrumpere carnem?
Quadringenta dedit Gracchus sestertia, dotem
Cornicini; sive hic recto cantaverat ære.
Signatæ tabulæ: dictum Feliciter! ingens
Cœna sedet: gremio jacuit nova nupta mariti.
O proceres, censore opus est, an haruspice nobis?
Scilicet horreres, majoraque monstra putares,
Si mulier vitulum, vel si bos ederet agnum?
Segmenta, et longos habitus, et flammea sumit,

Sacrorum Antistes] Sacris illis infandis ac cæremoniis futilibus præsidet.

Gutturis exemplum] Ob voracitatem et helluationis prodigium.

Conducendusque magister] Quasi insignis gulæ et obscœnitatis præceptor, advocari dignus et pretio conduci, si abesset, aut sorte ductus non esset, ex more.

Quid tamen expectant] Verum si ita illi Sacra Cybeles, ejusque impuros mystas æmulantur in obscœnitatibus ac helluationibus, quin etiam pergunt, et ipsi sibi virilia abscindunt, eorum ad instar?

Phrygio more] Ut faciunt Sacerdotes Deæ Phrygiæ, qui seipsos castrant, exemplo Atys pueri Cybele dilecti. Diodor. Sic. IV. 5.

Quos tempus erat jam] Quos pridem oportebat amputasse sibi pariter eam carnem, qua viri sunt, ipsis inutilem muliebria sectantibus.

Cultris] More Judæorum in circumcisione præputii, lapideis cultris, testa Samia; quod et prior fecit Atys.

Quadringenta sestertia] Equestrem censum, decem millia coronatorum. Vide Sat. I. vs. 84. item vs. 96.

Gracchus] Vel nobilis quilibet, vel unus e Gracchorum familia. Vide supra vs. 12.

Dedit dotem] Quasi uxor suam dotem viro portat.

Cornicini, sive hic recto, &c.] Cuidam canenti vel ære curvo, id est, cornu; vel recto ære, id est, tuba: cornicini vel tubicini. Ovid. Met. 'Non tuba directi, non æris cornua flexi.'

Signatæ tabulæ] Matrimonii tabulæ, instrumentum, contractus, confecta et subsignata sunt.

Dictum, Feliciter] Faustæ precationes adhibitæ ex Majorum instituto, quod felix, faustum, ac fortunatum sit: vel, hæ nuptiæ feliciter ac bene cedant vertantque.

Ingens Cœna sedet] Nuptiale convivium paratum et appositum est: vel, frequentes assederunt ad epulum nuptiarum. Lipsius Epistolic. quæst. l. IV. epist. 25. separat vocem, *sedet*, et legit: *Ingens Cœna: sed et gremio jacuit, &c.*

Gremio jacuit nova nupta mariti] Gracchus traditus est Cornicini, sicut Sporus Neroni, de quo ante.

Proceres] Vocem hanc explicabimus in Persio.

Censore opus est, an haruspice] *Censore*, qui mores istos corrigat; *an haruspice*, qui hæc libidinis portenta, et scelerum prodigia expiet. De Prodigiorum expiatione et procuratione Tit. Liv. passim.

Haruspice] Hostia ab *hara* seu stabulo dicitur *Haruga*, hinc *Haruspex* dictus qui inspicit hostiarum exta, atque inde Deorum voluntatem et futura rimatur. Sat. VI. 'Commagenus Haruspex Pectora pullorum rimatur, et exta catelli.'

Majora monstra] Quam cum viro vir nuptui datur.

Segmenta] Alii explicant monilia, cum Servio: alii fimbrias et fasciolas aureas vestis extremitati ornatus gratia assutas. Alii dicunt *seg-*

Arcano qui sacra ferens nutantia loro
Sudavit clypeis ancilibus. O pater Urbis,
Unde nefas tantum Latiis pastoribus? unde
Hæc tetigit, Gradive, tuos urtica nepotes?
Traditur ecce viro clarus genere, atque opibus vir:
Nec galeam quassas, nec terram cuspide pulsas,
Nec quereris patri? Vade ergo, et cede severi

menta poni pro segmentatis vestibus pretiosis, quæ vermiculato opere compositæ erant e bracteolis aureis aut argenteis, item e purpuræ segmentis. Valer. Maxim. v. 2. n. 1. refert Matronis permissum uti purpurea veste, ac aureis segmentis. Ovid. III. de Arte. 'Quid de veste loquar? Non jam segmenta requiro. Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.'

Longos habitus] Vittatas vestes, quibus operiuntur sponsæ, inquit vetus Schol.

Flammea] Velamen erat rubei, aut lutei potius coloris, quo novæ nuptæ solebant obtegi; 'Dictum vero flammeum,' inquit Festus, 'quod eo assidue utebatur Flaminica, id est, Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium: unde boni ominis causa nubentes flammeo velantur.' Plin. XXI. 8. 'Lutei video,' inquit, 'honorem antiquissimum in nuptialibus flammeis totum fœminis concessum.' Martial. Epig. II. 79. 'Flammea texuntur sponsæ.' Vide Alex. ab Alex. II. 5.

Arcano qui sacra ferens, &c.] Ille ipse Gracchus muliebres et nuptiales sumit vestes, qui Salius fuit, et Martis Sacerdos. Hunc ab adjunctis Poëta describit et notat.

Sacra ferens nutantia] Subsilientia ad motum Saliorum ancilia. Nempe sub Numa Pompilio refertur e cœlo scutum Romæ cecidisse, responsumque ab haruspicibus ibi fore orbis imperium, ubi illud servaretur. Itaque Numa undecim alia illi similia prorsus jussit fabricari, quibus immistum nec internosci, nec subripi facile posset: duodecim quoque Sacerdotes instituit, qui solemni ritu per urbem tripudiantes et canentes illa duodecim ancilia scuta circumferrent; unde Salii dicti sunt a *saliendo*. Illa vero in Templo Martis custodiri imperavit. Tit. Liv. I. 20. Horat. Epist. II. I. vs. 86. 'Jam Saliare Numæ carmen,' &c. Vide Alex. ab Alex. I. 26.

Arcano loro] *Loro* intus innexo suspensa scuta Saliorum collo portabantur. Hinc dicit, *arcano*, vel potius quia, ut dictum est, cœleste scutum cum aliis confusum haud dignoscebatur.

Sudavit] E corporis agitatione et saltatu.

Clypeis ancilibus] *Ancile* dictum, quia ab omni parte recisum ac rotundum erat. Hæc eleganter Ovidius describit Fast. III. 'Quis mihi nunc dicet, quare cœlestia Martis Arma ferant Salii,' &c.

Pater urbis] Mars, e quo Rheaque Sylvia nati Remus et Romulus urbis Romæ conditores.

Latiis pastoribus] Hominibus simplicibus et innocuis, quales primi urbis incolæ.

Unde hæc tetigit, &c.] Militiæ laboribus et ærumnis duratos cum luxuria nunc invadit ac enervat?

Gradive] Vel a *gradiendo* Mars ita vocatus; vel a *κραδεύειν*, hastam vibrare. Alii vocem deducunt a Thracibus, apud quos velut bellicosissimos Poëtæ Martis sedem locant: fortem significari aiunt eo vocabulo.

Urtica] Herba est notissimæ mordacitatis: hic significat pruritum libidinis.

Traditur ecce, &c.] Gracchus Tubicini, ut supra: vel Neronem perstringit Doriphoro liberto nubentem, et e contra ducentem Sporum. Ex Sueton. Ner. c. 29.

Nec galeam quassas, &c.] Neque ulla præbes indignationis argumenta, nec istam coërces licentiam improbitatis.

Patri] Apud Jovem, cujus ac Junonis filius es: qui Deorum summus scelera ista vindicet, ac degeneres a te tuaque virtute in ordinem redigat.

Jugeribus campi, quem negligis! Officium cras
Primo sole mihi peragendum in valle Quirini.
Quæ causa officii? Quid quæris? nubit amicus,
Nec multos adhibet. Liceat modo vivere: fient,
Fient ista palam, cupient et in acta referri.
Interea tormentum ingens nubentibus hæret,
Quod nequeunt parere, et partu retinere maritos.
Sed melius, quod nil animis in corpora juris
Natura indulget. Steriles moriuntur, et illis
Turgida non prodest condita pyxide Lyde,
Nec prodest agili palmas præbere Luperco.

Cede severi jugeribus campi] Si Romanos ita negligis, eorumque virtutem frangi sinis, ergo etiam cede campo Martio, quem Tarquiniorum ante agrum urbem inter ac Tiberim tibi consecrarunt. Liv. II. 5.

Severi] In quo judiciorum armorumque severitas ac labor exercentur et vigent.

Officium cras] Dialogus inter colloquentes de prodigiosis istis virorum nuptiis. Cras, inquit unus, officium amico præstiturus sum.

In valle Quirini] Ad *Quirini* seu Romuli Templum, vel porticum, ubi multi negotiorum causa convenire solebant. Templi meminit Plin. XV. 29. ubi inter antiquissima fuisse delubra dicit Alex. ab Alex. I. 14. Romuli templum in Quirinali omni tempore clausum ait, quasi arcanum fieri vellent, an humo tectus, an inter Deos translatus fuerit. De Porticu vero Martial. Epig. II. 1. ad Librum suum. ‘Vicini pete porticum Quirini; Turbam non habet otiosiorem Pompeius,’ &c.

Quæ causa officii] Et quod officii genus præstare habes amico? rogat alter.

Quid quæris] Respondet ille: Quid enimvero id curas ac sciscitaris amplius?

Nubit amicus] Velut uxor matrimonium init.

Nec multos adhibet] Paucos testes vocat, eosque ex intimis familiaribus; ne evulgari contingat rem lege Scantinia vetitam.

Liceat modo vivere, fient, &c.] Si paulo diutius vita est incolumis, videbimus hæc scelerum monstra palam exerceri, sine metu ac pudore; eo tandem erumpet impudentia.

In acta referri] In Annales, in Commentarios publicos, ut facti memoria ad posteros transeat.

Nubentibus] Effœminatis illis maribus.

Partu retinere maritos] Fastidientes aliquando tenere ac sibi conservare. Sunt enim liberi maximum conjugii vinculum, et amoris pignus perpetui: et sterilitas uxorum etiam repudii sæpe fuit causa. Claudianus: ‘Fœmina cum senuit retinet connubia partu, Uxorisque decus matris reverentia pensat.’

Sed melius, quod, &c.] Melius tamen est, quod isti molles pœnam ferunt, nec pro arbitrio naturam suam muliebri possunt mutare, et parere.

Condita pyxide] *Pyxis* vas e buxo, in quo medicamina fœcunditatem conferentia reponantur apud istam Lyden.

Lyde] Unguentaria quædam jactans se medicamentis auferre sterilitatem. Turneb. XV. 17. Porro Lydiæ mulieres crassæ fuisse dicuntur. Alii nescio quid comminiscuntur de Arachne Lydia, aiuntque sterilitatem emendari, si mulier inclusam pyxide araneam in sinu portarit.

Palmas præbere Luperco] *Luperci* Panos Sacerdotes mense Februario in Lupercalibus per urbem discurrebant, credebanturque sterilibus fœcunditatem afferre, et partum adjuvare gravidarum, obvias percutiendo seu ferula, seu hircina pelle: discurrentibus igitur mulieres occurrebant ac verberibus seu palmas seu uteros offerebant. Hinc Ovid. Fast. 2. ‘Nupta quid expectas? Non tu pollentibus herbis, Nec prece, nec magico

Vicit et hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi,
Lustravitque fuga mediam gladiator arenam,
Et Capitolinis generosior, et Marcellis,
Et Catulis, Paulique minoribus, et Fabiis, et
Omnibus ad podium spectantibus. His licet ipsum

carmine mater eris. Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ; Jam socer optatum nomen habebit avi.'

Vicit et hoc monstrum, &c.] Monstrosis illis marium nuptiis pejus aliquid videre est Romæ, scilicet Nobiles qui arena se polluunt, et plebeiis imo indignis exercitationibus. Nam scelera ista portentosa quidem sunt, sed occulta; at publice exercentur infames isti ludi, et hoc exempli pejoris et gravioris periculi: quod a Nerone quidem Romani Imperii monstro ac portento profluxit. Is enim amavit edere ludos omnis generis, ac inter alios gladiatorium munus. Suetonius c. 12. et alibi. Sub Vitellio prohibitum fuit, ne Romani Equites Ludo et arena pollueruntur. Cornel. Tacit. Domitianus quidem nullum coëgit ad pugnandum in arena; sed multi *sub Nerone pridem his pugnis* assueti sponte in arenam descendebant. Quod hic damnat Juvenalis, et Sat. VIII.

Tunicati] Gladiatores induti simplici tunica decertabant, quo essent expeditiores. Vide Sat. VIII.

Fuscina] Tridens telum quo utebatur Retiarius.

Fuscina Gracchi] Gracchus, vel quilibet alius e Patriciis ac Nobilibus, armatus reti ac fuscina more Gladiatorum, ac tunica leviter obtectus, et in arena depugnans cum sordidis ac infimis. In Amphitheatro nempe componebantur Gladiatorum paria: alter Mirmillo dicebatur et secutor; habebatque pro armis, gladium, clypeum, galeam: alter Retiarius reti ac fuscina armatus, reti quidem involvere caput Mirmillonis conabatur, ac fuscina captare, humique affligere: quod pugnæ genus fertur inventum a Pittaco uno e septem Græciæ Sapientibus.

Lustravitque fuga, &c.] Declinans Mirmillonem infesta cuspide appetentem. Vel intelligit Gracchum non Retiarium tantum egisse, sed et Mirmillionem, qui fugam simulabat ante Retiarium: unde consueverat Retiarius identidem increpare: non te peto, piscem peto, quid me fugis, Galle? Nimirum vertici illius galeæ inerat piscis effigies.

Gladiator] Gracchi filius Retiarius fuit, et ad infamiam usque Gladiator. Vetus Schol.

Arenam] Aream Amphitheatri Rom. arena stratam, ne sanguis ibi fusus in Gladiatorio præsertim munere spectantibus horrori esset, si humi defluere ac decurrere cerneretur.

Et Capitolinis generosior] Gracchus, inquam, nemine Romanorum inferior genere, virtute, præstantia, componitur cum Gladiatore, ac in arena decertat. Per indignationem hæc ait.

Capitolinis] Manliis, quorum unus defenso Capitolio Capitolini cognomen ac decus invenit. Tit. Liv. l. v.

Marcellis] Quam illustris Marcellorum familia Romæ fuerit, quorum unus Syracusas expugnavit, quinquies Consul fuit, Annibalem in Italia primus vicit! Vide Plutarchum.

Catulis] Q. Lutatius Catulus primum bellum Punicum gloriose confecit, demersis aut captis hostium sexcentis navibus.

Paulique] Paulus Æmilius fortiter in acie dimicans Cannensi clade occubuit. Ejus posteri pluribus triumphis nobilitati sunt. Plutarch.

Fabiis] Hi numero sex et trecenti ex eadem familia, cum viderent populum detineri Veientium bello, hoc sibi mandari poposcerunt: verum post multas victorias in insidias delapsi omnes simul intercidere. Ovid. Fast. l. 2. 'Una dies Fabios ad bellum miserat omnes: Ad bellum missos perdidit una dies.'

Ad podium spectantibus] Quibusvis Nobilibus qui Ludos spectant e podio Theatri loco, ubi primus ordo subselliorum; ita ordinante Augusto. Sueton. c. 44.

Podium] Projectura quædam est, ceu projectum e muro ædificium, a

Admoveas, cujus tunc munere retia misit.
Esse aliquid Manes, et subterranea regna,
Et contum, et Stygio ranas in gurgite nigras,
Atque una transire vadum tot millia cymba,
Nec pueri credunt, nisi qui nondum ære lavantur
Sed tu vera puta: Curius quid sentit, et ambo
Scipiadæ? quid Fabricius, manesque Camilli?
Quid Cremeræ legio, et Cannis consumta juventus,

pede dictum est, quia velut pes e pariete sæpius ab ima ædium parte exstruitur podium, procedit, ac porrigitur. Vide Vitr. l. v. Alex. ab Alex. v. 16.

His licet ipsum admoveas] Ne excepto quidem Prætore vel Munerario, qui Gladiatorium munus edit. Neronem forsitan aut Domitianum notat: ac Nero quidem in Gladiatorem ipse pugnavit, et cantavit in Scena, citharœdi habitu, et auriga fuit. Vet. Schol.

Cujus munere retia misit] In cujus ludis ac munere Gladiatorio, Retiarium agens, retia immisit, et Mirmillonis caput apprehendere ac impedire nisus est. Vide supra.

Esse aliquid Manes] Quare vero tot scelera grassantur Romæ? Nimirum, inquit Poëta, quia metus Deorum nullus coërcet, et Inferorum supplicia veluti anilia commenta et fabulæ accipiuntur.

Manes] Vide Persii Satiram v. ad vs. 152.

Subterranea regna] Ubi digna meritis rependunt, et facta quævis dijudicant severi Judices, Minos, Rhadamanthus, Æacus. Vide Sat. I. vs. 10.

Contum] Quo Charon impellit cymbam, ac transmittit Umbras seu Animas ad alteram Stygis ripam, qua pergant ad regnum Plutonis. Virgilius 'Ipse ratem conto subigit,' &c.

Stygio] *Styx*, fons in Arcadia nimio frigore tam exitiosus, ut statim enecet potantes. Plin. XXXI. 2. et II. 103. Vitruv. VIII. 3. Poëtæ vero fabulantur Paludem esse Inferorum, e qua profluit Cocytus. Virg. *Æn.* VI. 'Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem.'

Ranas nigras] Atrum et nigrum appellatur quicquid Inferorum est. *Ranas* in palude Styge Poëtæ locant. Testis Aristophanes in *Ranis*, Comœdia.

Vadum] Cocyti alveum.

Tot millia] Animarum, quæ locum non occupant, ut corpora.

Nondum ære lavantur] In Thermis nondum lavant; vel, quod pueri non solvunt balneaticum seu quadrantem, vetus Schol.

Sed tu vera puta] Licet improbi ut scelerum conscientiam sublevent, nulla esse apud Inferos tormenta dicant: tu tamen ne dubita vera esse illic præmia bonis, et malis supplicia.

Curius] Vide initio hujus Sat. vs. 3.

Scipiadæ] Cneius, et Publius Scipiones, de quibus Tit. Liv. l. XXIII. et seq. et Virgil. 'Duo fulmina belli Scipiadas.'

Fabricius] Hunc laudat Valerius Maximus IV. 3. n. 6. honoribus atque auctoritate cunctis majorem, censu autem cuique pauperrimo parem dicens. Hic Samnitum et Pyrrhi dona sprevit. Ejus filiæ de publico dotatæ, gloriam domesticam viris duntaxat cum publica pecunia detulerunt.

Camilli] Is quinquies Dictator fuit, Veios expugnavit, Gallos bis fregit, tam clarus per omnia, ut alter Romulus diceretur.

Cremeræ legio] *Cremera* fluvius Hetruriæ, ad quem intercepti, ut dictum est, insidiis Veientium Fabii tantum non perdiderunt nomen, uno impubere domi relicto. Tit. Liv. II. 48. et seq. Ovidius Fastorum secundo: 'Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem.'

Legio] Vide Sat. III.

Cannis] Ad *Cannas* vicum Apuliæ Romanos exercitus, ipsosque Consules Paulum Æmilium, et Terentium Varronem, tanta clade affecit Annibal, cæsis quadraginta hominum millibus, et Equitibus Romanis tant

Tot bellorum animæ, quoties hinc talis ad illos
Umbra venit? Cuperent lustrari, si qua darentur
Sulfura cum tædis, et si foret humida laurus.
Illuc, heu! miseri traducimur. Arma quidem ultra
Littora Juvernæ promovimus, et modo captas
Orcadas, ac minima contentos nocte Britannos:
Sed quæ nunc populi fiunt victoris in urbe,
Non faciunt illi, quos vicimus.

numero, ut annulorum tres modios miserit Carthaginem. Cannarum rudera etiamnum ostenduntur, vulgo, *Canna destrutta*.

Talis umbra] Quales ante notavimus infames libidine ac sceleribus.

Ad illos] Ad viros illos, de quibus mox, tot virtutibus insignes, et notæ castitatis et innocentiæ, jam in Campis Elysiis degentes, apud Inferos.

Cuperent lustrari] Quia simplex ejus aspectus, aut certe consortium polluit ac fœdat.

Sulfura cum tædis] De *tædis* ante diximus. *Sulfur*, ignis, et aqua, adhibebantur ad eos purgandos, qui contaminati fuerant aliquo piaculo. Ovid. Metam. VII. 2. '*Terque senem flamma*, ter aqua, ter sulfure lustrat.' De *Sulfure*, testatur etiam Plin. XXXV. 15.

Humida laurus] Aspergillum e lauro, aqua intinctum, Plin. l. XV. capite ultimo, laurum purificationibus adhiberi affirmat; et paulo ante, ex Massurio, cædis hostium purgationem esse, ait. Vide Cœl. Rhodig. VI. 12.

Illuc, heu! miseri traducimur] Cum migramus ex hac vita, ad Inferos imus non ex opinione, sed reipsa; ibique experimur miseri ea quæ viventes credere noluimus, et quæ ad Fabulatores rejicienda putavimus. Horat. ad Pisones, 'Debemur morti, nos, nostraque.'

Juvernæ] Id est, Hiberniæ seu Irlandiæ, de qua vetus Schol. ita scribit: 'Insula est Britanniæ, a qua non longe sunt Orcades aliæ triginta Insulæ, quas Mela scribit.' Alii legunt, *Juberna*.

Orcadas] Vetus Schol. ex Mela, triginta numerat, quadraginta vero Plinius, IV. 16. modicis inter se discretas spatiis. Sitæ sunt ultra Scotiam, in Oceano Septentrionali, seu Caledonio. Undecim referuntur aliis majores, cum minoribus aliquot, apud recentiores, et titulo Ducatus nuper insignitæ dicuntur.

Modo captas] Nuper ab Imperatore Claudio subactas. Is et de Britannis triumphavit eo tempore, et inde Britannicum vocari filium suum voluit.

Britannos] Majoris Britanniæ populos, qui modo sunt Angli et Scoti. Virgil. Ecl. I. 'Et penitus toto divisos orbe Britannos.' Cornelius Tacitus in vita Julii Agricolæ, non longe ab initio, describit ac mire laudat eam Insulam.

Minima contentos nocte] Septentrionales terras ac Insulas intelligit ad Britanniam majorem pertinentes, ubi circa Solstitium æstivum nox brevis est, sicut hyemali longior, et dies fere nullus: quod facit Sphæræ inclinatio, et Solis super horisontem mora longior aut brevior. Vide Plin. II. 75. Idem l. VI. capite ultimo. Cornel. Tacit. loco mox citato. 'In Britannia,' inquit, 'dierum spatia ultra nostri orbis mensuram: et nox clara, et extrema parte Britanniæ brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas.'

Populi victoris] Apud Romanos Gentium Dominos, dominantur vitia quælibet turpissima.

SATIRA III.

QUAMVIS digressu veteris confusus amici,
Laudo tamen, vacuis quod sedem figere Cumis
Destinet, atque unum civem donare Sibyllæ.

Quamvis digressu, &c.] Fingit Poëta Umbritium Haruspicem amicum suum urbe cedere, tot vitiis pertæsum, et scelera, quæ Romæ grassantur, et in dies serpunt.

Cumis] Hæc est Campaniæ urbs maritima, non procul Puteolis, Sibyllæ antro et Sacello inclyta. Hoc se vidisse testatur Justinus Martyr, Orat. Parænet. ad Græcos, aitque admiratum se fuisse maximam Basilicam uno lapide incisam opere eximio: ubi ostendebantur adhuc in Templi medio vasa tria eodem in lapide incisa, quibus aqua repletis lavabatur Sibylla, acceptaque stola recedebat in abditissimam ejus Templi partem, oraculum illic editura. Onuphrius postea citandus subjungit, fanum illud perstitisse ad annum Christi millesimum quingentesimum trigesimum nonum: quo tempore quassata ingenti terræ motu Campania, Puteolis minutissimo pulvere cinereque e mari surgente, totum illud coopertum est, collisque satis editus enatus est, ubi celebre fuerat Sibyllæ Fanum: et cum Puteolos Baiasque profectus essem, inquit ille, anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo octavo, regionis peritos mercede conduxi, qui Templi locum, et formam, aliaque omnia narraverunt, quæ Justinus Martyr annis ante mille trecentis se vidisse scripsit, priusquam arcanum id ac templum ingens vi terræ motus obrutum esset.

Vacuis] Vel quia desertæ videntur præ populosa Roma: vel quod otio magnaque tranquillitate fruantur Cumæ, præ magno populi fremitu ac tumultu, qui est Romæ

Unum civem] Seipsum nempe.

Sibyllæ] Fremat licet Blondellus, quamvis et multa docte quidem P. Simonius, aliique Eruditi, non ita pridem contra Sibyllas moliti sint; bonam sane causam tot sæculorum testimonio comprobatam egregie nuper propugnassé visi sunt complures haud inferioris litteraturæ, inprimisque Isaacius Vossius libello *de Sibyllæ Orac.* Oxoniæ edito an. 1680. Ergo Sibyllas extitisse, ac vaticinatas esse, maneat certum, cum e profanis tum e sacris Auctoribus: dumque illi faciunt intelligendo ut nihil intelligant, hi qui sapiunt ad sobrietatem vere sapere censeantur. Pro Sibyllis ac Sibyllinis Carminibus stant (qui et quales viri; Deus immortalis!) dispertitis ordinibus dispertiti; hinc Tullius de Divin. II. n. 110. et seq. Virgil. Ecl. IV. Plutarch. *in Fabio*, init. Sueton. *in Augusto*. c. 31. Vopisc. *in Aureliano, &c.* Illinc autem Justinus Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Lactantius, Eusebius, S. Hieronymus, S. Augustinus, ac tot alii. Verumtamen quot Sibyllæ fuerint, quo tempore, quo loco; quæ nomina illarum, quæ carmina, non ita constat. Dictæ sunt, quasi βουλὴ Σιοῦ, Æolice pro Θεοῦ: nam fatidicæ illæ mulieres Dei consilia nuntiarunt carminibus, contexto interdum e primis cujusque versus litteris vaticinio; ut attestantur Cicero de Divinat. II. n. 112. S. Augustinus de Civ. Dei XVIII. 23. &c. Sibyllæ decem fuerunt, teste Varrone; diversis quidem locis ac temporibus, ut ait Suidas. Præcipue celebrantur, Persica, quæ et Chaldæa et Hebræa dicitur, Librosque viginti quatuor, ut aiunt, scripsit, in quibus de Alexandro Magno, et de Christo item plurima,

Janua Baiarum est, et gratum littus amœni
Secessus. Ego vel Prochytam præpono Suburæ.
Nam quid tam miserum, tam solum vidimus, ut non

quæ tamen S. Augustinus cit. *Erythrææ* assignat, vel Cumanæ: Delphica, quæ ante bellum Trojanum heroicis versibus oracula fertur edidisse, e quibus Homerum multa sumsisse dicunt ac in suum opus transtulisse, ex Diodor. Sicul. v. 6. ubi tamen alia Sibylla nominatur: Erythræa, quam post excidium Trojanum annis 483. floruisse tradunt Suidas, et alii: denique Cumana, sive Cumæa, de qua hic mentio: et hanc opinantur ad Tarquinium, seu Superbum, sive Priscum potius (ut Onuphrius citand. et Lud. Vives non sine *ratione* conjiciunt) libros detulisse magno emendos pretio, quorum unum, mox et alterum coram Rege indignabunda combusserit; tertius autem tanti redemtus, ex Haruspicum responso, ac religiose dein servatus, donec Syllanis temporibus cum Capitolio conflagravit, ut volunt aliqui, ex *Plinio* XIII. 13. Quod tamen alii non abs re negant, quibus favet Ammian. Marcell. l. XXIII. Libros novem Tarquinio oblatos, remque totam fuse commemorant Dionysius Halicarnass. l. 4. et Gellius I. 19. aiuntque sex a Sibylla, ut ante dictum, crematos, tres autem superstites in Sacrario conditos. Hi porro consulebantur, Senatu jubente, a Decemviris quoties laborabat Civitas aut Respublica, ut passim legere est apud Livium, Macrob. I. 17. &c. De Sibyllis ita censet D. Hieronym. adversus Jovinian. l. I. paulo ante finem. 'Quid referam Sibyllas,' inquit, 'Erythræam, atque Cumanam, et octo reliquas, quarum insigne virginitas est, et virginitatis præmium divinatio?' Vide Lactant. I. 6. et quæ Lud. Vives in loc. S. Aug. de Civit. Dei mox cit. item eruditum Onuphrii Panvinii libellum de Sibyllis ac Sibyll. Carm. a Joan. Opsopæo editum, cum Animadversionibus non contemnendis. Ibi nonnullos Sibyllæ de Christo vaticinia, velut ab aliquo Christianæ Religionis studioso conficta, rejicientes ex eo refellit Onuphrius, quod ante Christi natalem edita comperiuntur. 'Constat enim,' inquit, 'M. Tullium versus hos legisse, et Commentariis suis inseruisse, quos Eusebius Cæsariensis se vidisse profitetur.' Idem ibidem Sibyllas duas a Cumis denominatas extitisse opinatur; quarum prior Cumæa dicta sit, eo quod Cumis vaticinata fuerat, orta vero ex Cimmerio Campaniæ oppido, unde et Cimmeriam aliqui appellant: et hanc adiisse Æneas putandus apud Virgil. Æn. VI. cujus etiam meminit Dionys. Halicarnass. l. IV. cit. Altera longe posterior dicta Cumana, et Cumis oriunda, quæ Tarquinio libros obtulerit, &c. De hac multa Solinus.

Janua Baiarum est] Hac itur Baias, et in amœnos illos secessus.

Baiarum] Hoc oppidum est Campaniæ, Puteolos inter et Cumas, a Baio Ulyssis comite ædificatum in sinu illo qui dicitur nunc, *Golfo di Pozzuolo*, et di *Napoli*. Ibi erant calentes aquæ valetudini perutiles, singularis autem amœnitas, ac cœli temperies: et hinc magna Romanorum frequentia, atque ædificiorum nitor ac splendor. Strabo l. v. Unde Horatius l. I. Epist. 1. 'Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis.'

Gratum littus] Amœna pariter omnia Campaniæ littora sunt, Mela teste.

Secessus] Locus proinde gratus ac idoneus viris studiosis.

Prochytam] Hæc est Insula ad ostium Baiani sinus, hodie, *Procida;* habens in circuitu passuum millia tria. De ea Plin. II. 88. et III. 6. Virgil. Æneid. IX. 'Tum sonitu Prochyta alta tremit,' &c.

Suburæ] *Subura*, vel *Suburra*, quam Martial. clamosam vocat l. XII. Epigramm. 18. Vicus est Romanus, etiam hodie, *la Suburra;* sic dictus quia sub urbe antiqua nimirum situs. Summænianum inde nominat Martial. l. III. Epig. 81. et l. XII. Epig. 32. quasi sub mœnibus situm. Synecdoch. pro tota urbe hic ponitur. De eo iterum postea ad Pers. Satir. v. vs. 32.

Quid tam miserum, &c.] Alibi, usquam.

Deterius credas horrere incendia, lapsus
Tectorum assiduos, ac mille pericula sævæ
Urbis, et Augusto recitantes mense poëtas?
Sed dum tota domus rheda componitur una,
Substitit ad veteres arcus, madidamque Capenam;
Hic, ubi nocturnæ Numa constituebat amicæ.
Nunc sacri fontis nemus, et delubra locantur
Judæis, quorum cophinus, fœnumque supellex.
Omnis enim populo mercedem pendere jussa est]

Incendia] Quæ Romæ tam frequentia.

Pericula sævæ urbis] In qua periculosa et infesta grassatoribus et improbis sunt passim omnia.

Augusto recitantes mense Poëtas] Vide Satir. I. vs. 2. et quæ fusius ad Pers. Satir. I. vs. 17.

Augusto mense] Quo tempore jam a Kalendis Juliis, propter æstum, in villas Romanorum pars magna secesserat: sed non Poëtæ insana recitandi libidine perciti, ac tum etiam importuna garrulitate obvium quemque enecantes. Vide Martial. l. IV. Epig. 57. et Horat. l. I. Satir. 9. et Epist. ad Pisones, sive de Arte Poëtica, vulgo, vs. 453. et sequent.

Tota domus rheda componitur una] Proinde satis exigua frugali viro; siquidem sua omnia uno plaustro seu carro continebantur.

Substitit] Expectavit rhedam, in qua omnis sua supellex atque familia vehebatur.

Veteres arcus] Vel ad arcus lateritios primum a Romulo factos, deinde florente Republica e marmore instauratos ad suscitandam ornandamque conditoris memoriam. Vel ad arcus non procul a Porta Capena erectos in monimentum victoriæ Horatiorum. Turneb. x. 27.

Madidamque Capenam] Quia super eam aquæductus; unde et stillantem arcum vocatum esse testatur Vet. Schol.

Capenam] Urbis Porta, qua ibatur Capuam, sic dicta est ab oppido *Capena* exciso, apud Lucum Feroniæ; vocabatur et Appia, teste Frontino lib. de Aquæduct. et Fontinalis, a fontium copia, auctor Ferrarius: item Triumphalis, quia per eam Triumphantes ingredi solebant. Hodie *Porta di S. Sebastiano*.

Hic, ubi nocturnæ Numa constit bat amicæ] Qui locus Numæ cu Ægeria Nympha ad conveniendu condictus et constitutus erat. De q Tit. Liv. I. 19. scilicet rudes popul Deorum metu continendos ratus N ma, et cum sine aliquo miraculi co mento animis incuti non posset, sim lavit sibi esse cum Ægeria Dea no turnos congressus, et ab ea se acc pere quæ Diis essent acceptissima &c. Et Valer. Maxim. I. 2. 'Num Pompilius,' inquit, 'ut Populum Ro manum Sacris obligaret, volebat vi deri sibi cum Dea Ægeria congressu esse nocturnos, ejusque monitu ac cepta Diis immortalibus Sacra insti tuere.'

Sacri fontis nemus] Livius I. cit. 21. 'Lucus erat,' inquit, 'quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua, quo quia se persæpe Numa sine arbitris velut ad congressum Deæ inferebat, Camœnis eum locum sacravit, quod earum ibi concilia cum conjuge sua Ægeria essent.' Idem refert Plutarch. in Vita Numæ.

Delubra] Quid proprie *delubrum*, docet ex Varrone Macrobius III. 4. 'Ædes nimirum cum area est,' inquit, 'et sicut locus candelæ candelabrum, sic Dei locus delubrum.' Aliter omnino Asconius, 'Templa sunt,' inquit, 'loca singula Diis attributa; delubra vero ædes multæ sub uno tecto.' Festus decorticatum seu delibratum fustem delubrum vocari, eumque pro Deo cultum fuisse scribit.

Locantur Judæis] Judæi vel etiam Christiani Domitiani Edicto urbe pulsi in ea se loca receperunt, et pro locatione mercedem pendunt.

Quorum cophinus, fœnumque supellex] Adeo paupercs erant.

Omnis enim populo, &c.] Tantaque est avaritia Populi Romani, ut a

Arbor, et ejectis mendicat silva Camenis.
In vallem Ægeriæ descendimus, et speluncas
Dissimiles veris. Quanto præstantius esset
Numen aquæ, viridi si margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum?
Hic tunc Umbricius, Quando artibus, inquit, honestis
Nullus in urbe locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est, here quam fuit, atque eadem cras
Deteret exiguis aliquid: proponimus illuc
Ire, fatigatas ubi Dædalus exuit alas,
Dum nova canities, dum prima, et recta senectus,
Dum superest Lachesi, quod torqueat, et pedibus me
Porto meis, nullo dextram subeunte bacillo.

miseris exigat tributum pro sacris locis, et pro singulis arboribus nemoris istius, quarum vel umbra frui, vel ad quas jumenta ligari fas est.

Mendicat silva] Metonym. pro mendicant incolentes silvam Judæi.

Ejectis Camenis] Quibus Numa pridem consecrarat lucum, fontem, delubrum: ut mox e Livio diximus.

In Vallem Ægeriæ descendimus] Ambo devenimus ego amicusque in eum lucum, de quo mox, et Ovid. Fastor. III. 'Ægeria est quæ præbet aquas, Dea grata Camenis: Illa Numæ conjux consiliumque fuit.'

Speluncas dissimiles veris] Non a natura sed arte excavatas rupes.

Quanto præstantius esset, &c.] Quam præstaret reliquisse situm loci naturalem, nimirum fons esset cui Nympha præsideret: et ripa gramine stipata præferenda appositis marmoribus.

Ingenuum violarent marmora tophum] *Tophus* rudis est et scaber lapis in loco nascens et concretus, cui videtur illata vis cum submotus inde est, ad substituenda marmora.

Hic tum Umbricius, &c.] In eo luco cœpit ille causas sui discessus enarrare.

Umbricius] *Umbricii* Haruspicum peritissimi meminit Plin. x. 6. Apud Cornelium vero Tacitum Hist. I. Haruspex *Umbricius* sacrificanti Galbæ tristia exta, instantes insidias, ac domesticum hostem prædicit, tum cum ab Othone mors ipsi imminebat.

Res hodie minor, &c.] Omnia quotidie in pejus ruunt.

Here] Pro *heri*; sicut vespere, et vesperi, Veteres dicebant, testes Terent. Quintil. Donat.

Illuc ire] Cumas nos conferre, quo Dædalus fugiens Minoia regna evolavit, ibique Phœbo sacravit remigium alarum, ut ait Virgilius initio sexti Æneidos.

Fatigatas] Volatu a Creta Cumas usque.

Dædalus] Vide Satir. I. vs. 54.

Dum nova canities] Cum pili recenter canescunt, dumque vigeo adhuc et valeo.

Prima, et recta senectus] Senectutis initium notabant Veteres circa annum ætatis quadragesimum sextum, ut innuit Cicero de Senect. n. 60.

Recta senectus] Nondum incurvans corpus, nondum iners et languida, sed operosa, agens ac moliens aliquid; qualem laudat Cicero mox cit. lib. n. 26.

Dum superest Lachesi, quod torqueat] Dum vitæ spatium videtur superesse adhuc amplum satis mihi decurrendum.

Lachesi] Una Parcarum est, a λάχος *sors*, dicta. Fatales istæ nimirum Deæ hominum vitam instar fili deducere ac nere finguntur, ita ut Clotho gestet colum et fila trahat; *Lachesis* fusum torquendo, vel potius, ut habet Ovid. 'In orbes glomerando fila colligat;' Atropos vero abrumpat atque enecet. Apuleius triplex iis tempus designari ait, Virgil. Eclog. IV. 'Talia sæcla suis dixerunt currite fusis Concordes stabili Fatorum Numine Parcæ.'

Artorius et Catulus] Sordidi homines per adulationes et crimina ad

Cedamus patria: vivant Artorius istic
Et Catulus: maneant, qui nigrum in candida vertunt,
Quis facile est ædem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver,
Et præbere caput domina venale sub hasta.
Quondam hi cornicines, et municipalis arenæ
Perpetui comites, notæque per oppida buccæ,
Munera nunc edunt, et verso pollice vulgi

opes evecti.

Istic] Romæ, per indignationem dictum.

Nigrum in candida vertunt] Bonum in malum, vitia in virtutes convertunt, in se, per hypocrisim, in aliis per invidiam et calumnias. Sanctus Gregorius in Moralibus: 'Mundana sapientia est,' inquit, 'cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare.' Vide Persii Satir. II. vs. 1. et Satir. V. vs. 108.

Quis facile est, &c.] Sive ob opes jam partas, sive ob insatiabilem lucri cupiditatem, publicani quælibet etiam indigna et sordida redimentes.

Ædem conducere] Vel reficiendam, vel majori pretio deinde locandam.

Flumina, portus] Vectigal e fluviis et portubus.

Siccandam eluviem] Expurgandas cloacæ vel lacunæ sordes.

Portandum ad busta cadaver] Libitinarii quondam funeris curam pretio suscipiebant, et cremandum et efferendum cadaver. Plin. XXI. 3. Scipionis funus elocatum ait, populo asses conferente.

Præbere caput domina venale sub hasta] Venalem servum exponere, mangonium exercere; vel publicis auctionibus præesse ac venditionibus servorum, accepta ad id potestate et auctoritate, et quæstum hinc facere. Vel qui seipsos vendi patiuntur, ut vult Turneb. x. 27.

Domina sub hasta] Vel quod emptoribus ut dominis cederent empti servi, vel quod heri servos venum exponerent sub hasta, ex more, præcone venales proclamante. Vide Alex. ab Alex. III. 16.

Hi cornicines] Arturius, Catulus, et similes, cornu vel tibia canentes, dum gladiatores pugnant.

Municipalis arenæ perpetui comit[...] Qui per oppida vagati sunt opera suam locantes, dum in Theatris gladiatoriam exercebantur municip et oppidani. Erant enim variis locis et urbibus arenæ et Theatr sed minora quam Romæ: et in Gal Narbonensi apud Nemausum visit adhuc amphitheatrum eximii ope antiquitate et ipsis ruderibus nobili simum. Quid proprie municipium docet Gellius XVI. 13.

Notæque per oppida buccæ] Ar sua noti homines soliti per Italiam cu sare, et buccas inflare; cornu, tibi buccina canentes, dum in arena ce tabatur: modo Formiis, alias Tuscu Fundis, et ubicumque erant Theatr et accersiti aderant in oppidis: n enim Romæ nisi peritiores adhib bantur.

Munera nunc edunt] Gladiatoriu munus dant populo, quod nonnisi p tentiores et opulenti faciebant, qui et Nobiles, et censum Equestrem h bentes, ex Edicto Tiberii, et Sen tusconsulto. Corn. Tac. Annal. v Alex. ab Alex. VI. 19.

Verso pollice] Conversus retro po lex signum erat occidendi Gladiat ris qui succubuerat: sicut e contr presso pollice populus indicabat ju bebatque parci victo et afflicto hum Plin. XXVIII. 2. 'Pollices, cum fave mus,' inquit, 'premere etiam proverbi jubemur.' Prudentius contra Symma chum de Vestalibus Gladiatores spec tantibus. 'Pectusque jacentis Virg modesta jubet converso pollice rum pi, Ne lateat pars ulla animæ vitalibu imis, Altius impresso dum palpita ense secutor.' Horat. Ep. I. 18. 'Fau tor utroque tuum laudabit pollice lu dum.' Vide Ang. Polit. Miscell. c 42. et Turneb. II. 6.

Quem libet occidunt populariter: inde reversi
Conducunt foricas. Et cur non omnia? cum sint,
Quales ex humili magna ad fastigia rerum
Extollit, quoties voluit Fortuna jocari.
Quid Romæ faciam? mentiri nescio: librum,
Si malus est, nequeo laudare, et poscere: motus
Astrorum ignoro: funus promittere patris
Nec volo, nec possum: ranarum viscera nunquam
Inspexi. Ferre ad nuptam, quæ mittit adulter,
Quæ mandat, norunt alii. Me nemo ministro
Fur erit, atque ideo nulli comes exeo, tanquam
Mancus, et extinctæ corpus non utile dextræ.
Quis nunc diligitur, nisi conscius, et cui fervens
Æstuat occultis animus, semperque tacendis?
Nil tibi se debere putat, nil conferet unquam,

Populariter] Conciliato enim favore vulgi per munera illa et ludos certamtium, quemlibet confici aut reservari suggerebant populo, e cujus id arbitrio pendebat.

Conducunt foricas] Emundandas: nihil vile et abjectum respuentes, modo lucrum inde proveniat.

Cur non omnia] Supple, conducunt; etiam maxima cur non suscipiunt ac tentant?

Extollit] Alludit ad Fortunæ rotam, inconstantiam, ludibria. Illa enim fingitur homines repente ad summum evehere per ludum ac jocum, quos pariter ex alto statim dejiciat ac præcipitet; sicque humana perpetuo circumagere.

Quid Romæ faciam] Pergit Umbritius: cum nonnisi vafri homines et improbi florent Romæ, nullus est innocenti mihi locus.

Librum, si malus est, nequeo laudare, et poscere] Velut quid eximium ab Auctore poscere, ut nobiscum suum opus ac librum communicet, per adulationem, quam proscribit Horatius ad Pisones, vs. 419. et seq. et Pers. Sat. I.

Motus Astrorum ignoro] Astrologus non sum, quod hominum genus valet apud imperitas vulgi mentes.

Funus promittere patris] Improbo cuipiam filio, ante diem patrios in annos inquirenti, ut ait Ovidius.

Ranarum viscera nunquam inspexi] Licet Haruspex animalium viscera consulere assuevi, haud tamen unquam e ranarum seu rubetarum extis veneficia sectatus sum. Vide Satiram I. vs. 62.

Ferre ad nuptam] Lenocinia abhorreo.

Quæ mittit] Vel scripta vel munera ad ejus animum pelliciendum in scelus.

Mandat] Dicenda præscribit.

Nulli comes exeo] Solus, ab universis desertus Roma exeo, sine comitatu, qui nonnisi divitibus frequens adest.

Tanquam mancus] Quasi membrum inutile civitati discedo. *Mancus*, quasi manu carens, inquiunt, et amico destitutus.

Extinctæ corpus non utile dextræ] Pro, *extincta dextra et inutilis corpori.* Sic ego Roma separor.

Quis nunc diligitur, nisi conscius] Quoniam scelera aliorum adjuvare nolo, hinc amicus mihi nullus est.

Et cui fervens æstuat, &c.] Is solus modo diligitur, cui arcana scelera commissa sunt, et cujus mens cruciatur conscientia tot malorum, quæ tacere cogitur, et de quibus nec mutire unquam audet.

Nil tibi se debere putat, &c.] Qui bonum quid secretum tibi revelavit, is tibi se non arbitratur quidquam propterea debere, nec dona ulla tribuet, ut taceas. At qui te conscium fecit secreti criminis, ille timebit ne detegas; et muneribus te sibi devinc-

Participem qui te secreti fecit honesti.
Carus erit Verri, qui Verrem tempore, quo vult,
Accusare potest. Tanti tibi non sit opaci
Omnis arena Tagi, quodque in mare volvitur aurum,
Ut somno careas, ponendaque præmia sumas
Tristis; et a magno semper timearis amico.
Quæ nunc divitibus gens acceptissima nostris,
Et quos præcipue fugiam, properabo fateri,
Nec pudor obstabit. Non possum ferre, Quirites,
Græcam urbem, quamvis quota portio fæcis Achæi?
Jam pridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, et mores, et cum tibicine chordas
Obliquas, nec non gentilia tympana secum
Vexit, et ad Circum jussas prostare puellas.

tum habere sataget, ne unquam reveles.

Verri] Conscelerato homini, deprædatori, qualis Verres, de quo Sat. II. vs. 26.

Accusare potest] Nempe conscius et particeps factus illius flagitiorum.

Tanti tibi non sit] Nullo pretio quantolibet emere velis horrendos consciæ mentis cruciatus.

Opaci] Vel propter arbores in ripa consitas, vel ob admixta auri grana. Martial. lib. I. epig. 50. 'Æstus serenos aureo franges Tago, Obscurus umbris arborum.'

Arena Tagi] *Tagus* fluvius Hispaniæ nobilissimus, aureas volvere arenas decantatus, Castellam novam permeat, Lusitaniæ partem rigat, et ad Ulyssiponem ostio latissimo subit Oceanum.

In mare volvitur] Cum arenis Tagi.

Somno careas] Mala conscientia solicitatus.

Sumas tristis] Utrinque anxius; si enim sumas, torquebit te conscientia; quod si respueris, te suspectum ille conabitur de medio tollere, ne suam turpitudinem reveles.

Magno semper timearis amico] Nec enim raro contingit, ut consciis paretur exitium, ne quid patefaciant. Unde monet Horatius lib. I. epist. 18. 'Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam.'

Nec pudor obstabit] A dicenda veritate non me deterrebit cujusquam reverentia.

Græcam urbem] Romam factam Græcam, et vitiis Græciæ inquinatam.

Quamvis quota portio fæcis Achæi] Verum non Græci tantum, sed et Syri mores nostros corruptum venere: et horum Romæ est major quam illorum numerus.

Fæcis] Metaphora a vino, id est, vilissimorum Græcorum, et quasi sentinæ.

Achæi] Alii legunt *Achææ*. Metonymia, pro Græciæ, cujus pars est Achaia ad sinum Corinthiacum.

Syrus in Tiberim defluxit Orontes] *Orontes* Syriæ fluvius est. Id est, jampridem Syrorum eluvies Romam invexit sordes suas, et morum pravitatem, luxum, voluptates.

Chordas obliquas] Mores curvos simul cum incurvis instrumentis, cithara, aliisque.

Gentilia tympana] Apud suam gentem usitata, maxime in Sacris Cybeles.

Circum] *Circus* dicitur planities rotunda, in qua pugiles equitesque exercebantur, populo ad spectandum circumsedente. Plures erant Romæ Circi, Flaminius, Neronis, Floræ. Hic intellige Circum maximum, de quo Dionys. Halicarnass. lib. III. refert multa: trium fuisse et amplius stadiorum longitudine; a Tarquinio Prisco designatum, Palatium inter et montem Aventinum, &c. Nam prope hunc erant meretricum domicilia. De Theatris et Circis Romanorum Alex. ab Alex. IV. 25.

Ite, quibus grata est picta lupa barbara mitra.
Rusticus ille tuus sumit trechedipna, Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.
Hic alta Sicyone, ast hic Amydone relicta,
Hic Andro, ille Samo, hic Trallibus, aut Alabandis,
Esquilias, dictumque petunt a vimine collem,
Viscera magnarum domuum dominique futuri.
Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Promtus, et Isæo torrentior. Ede, quid illum

Prostare] Pro foribus stare, expectandi, invitandi, alliciendi causa. Qui mos improbus inter alia mala per Syros invectus est.

Puellas] Quæstum corpore facientes.

Lupa] Ita meretrix appellatur, quod sicut edendi lupa avida est, et obvios devorat; sic meretrix quæstui inhians, nec pudori parcit nec corpori, ac libidinosos perdit. Deductum nomen a Laurentia Faustuli regii pastoris uxore, Remi ac Romuli nutrice, quæ corpus inter pastores vulgare dicta, indeque cellulas meretricum lupanaria vocata. Auctor est D. Hieron. in Chron. Euseb.

Picta mitra] Quod est ornamentum capitis usitatum Syris, Phrygiis, Ægyptiis, aliisque. De *mitra* jam ante, Sat. II. 70.

Rusticus ille tuus] A pastoribus originem trahens.

Trechedipna] Vestem cursoriam, a τρέχω *curro*, et δεῖπνον *cœna*, qua cursitent, vel ad cœnam rectam, vel ad sportulam, de quibus Sat. I. Legunt quidam *Rechedipna*, aiuntque fuisse vestes peregrinas, quarum usus erat in Gymnasiis. Turneb. III. 17. explicat *Endromidem* de qua infra, vs. 103. Item Sat. VI.

Quirine] Romuli cognomen est ab hasta, quam Sabini *Quirim* nuncupabant, inquit Festus. Vel a Marte, qui dum sævit Gradivus, dum pacatus est et quiescit Quirinus Romanis vocabatur: Ovid. Fast. Vel potius a Curibus, id est, Sabinis, in urbe receptis.

Ceromatico] *Ceroma* unguentum ex oleo et pulvere seu terra, quo uti solebant athletæ. Martial. lib. VII. Epig. 31. 'Vara nec injecto ceromate brachia tendis.'

Niceteria] Græca vox præmia victoriæ significans, ut torques, quæ collo pendentia ferre consueverant, ut ait vetus Schol.

Hic alta Sicyone, &c.] At Græci aliique exteri patria sua relicta Romam venientes, nostris Romanis se multo præstantiores ostentant.

Sicyone] Urbs est Peloponnesi, Sicyoniæ quondam regionis primaria.

Amydone] Quæ Macedoniæ civitas est in Pæonia regione.

Andro] Insula maris Ægei, una Cycladum, *Antandros* etiam dicta, in qua fontem fuisse, apud fanum Liberi patris, Nonis Januariis saporem vini semper habentem scribit Plin. II. 103.

Samo] Insula maris Icarii Junoni sacra. Fuit et *Samos*, aliter *Samothrace* dicta, in mari Ægeo, non longe a Thracia.

Trallibus, aut Alabandis] Urbes sunt Asiæ Minoris, quarum hæc in Caria, illa in Lydia.

Esquilias, dictumque petunt a Vimine collem] *Colles* urbis Romæ, *Esquilinum* et *Viminalem* petunt, et in præcipuas se familias insinuant.

Esquilias] Hodie mons *Sanctæ Mariæ Majoris.*

A vimine] Hunc e septem collibus Rom. dictum a *viminibus* circa Jovis aram exortis; ut refert Sext. Ruf.

Viscera] Quasi præcordia, a quibus motus omnis, et vita.

Viscera magnarum domuum] Quarum secreta penetrantes, etiam hæreditates captant per obsequia et astus: unde etiam domini evadunt.

Isæo] Plin. Epist. II. 3. meminit *Isæi* cujusdam Romani in quo summa facultas, copia, ubertas, &c. Fuit et *Isæus* Atheniensis Orator, Præceptor Demosthenis. Quintil. XII. 10. *Isæum* laudat.

Torrentior] Torrente fluens rapidius et concitatius.

Esse putes? quem vis hominem, secum attulit ad nos:
Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schœnobates, medicus, magus: omnia novit.
Græculus esuriens in cœlum, jusseris, ibit.
Ad summam, non Maurus erat, neque Sarmata, nec Thrax,
Qui sumsit pennas, mediis sed natus Athenis.
Horum ego non fugiam conchylia? me prior ille
Signabit? fultusque toro meliore recumbet
Advectus Romam, quo pruna et cottana vento?
Usque adeo nihil est, quod nostra infantia cœlum
Hausit Aventini bacca nutrita Sabina?

Quem vis hominem] Non etenim simplex homo, sed plurium instar: idem quippe est et Grammaticus, Rhetor, Geometra, &c.

Geometres] Horat. Od. I. 28. De *Archyta Tarentino*, insigni Geometra, 'Te maris et terræ numeroque carentis arenæ Mensorem cohibent, Archyta.'

Aliptes] Græca vox eum præcipue designans qui athletas et pugiles perungebat: ἀλείφω, *ungo*.

Augur] Is ex avium garritu, pastu, volatu, futura conjectabat et prædicebat.

Schœnobates] Σχοῖνος est funis e junco, βαίνω gradior. Adversus Græculos Græca vocabula non semel usurpat Juvenalis.

Magus] Vox hæc Persica Lingua Sapientem et Philosophum indicat. Cic. I. de *Div.* num. 90. 'In Persis,' inquit, 'augurantur et divinant Magi.— Nec quisquam Rex Persarum esse potest, qui non ante Magorum disciplinam scientiamque perceperit.' Plutarch. *in vita Platonis*, Magos illos rebus divinis operam et studium exhibere, et Sacrorum Antistites esse testatur.

Omnia novit Græculus esuriens] Persius in Prologo: 'Magister artis, ingeniique largitor venter.'

Maurus] Mauritania Africæ regio, ubi nunc Barbaria Occidentalis.

Sarmata] Vide Sat. II. vs. 1.

Thrax] Thracia Europæ maxima pars ad maria Ægeum et Euxinum ac Propontidem, cujus caput Constantinopolis.

Qui sumsit pennas] Dædalus, de quo abunde satis Sat. I. vs. 46.

Athenis] Vide Sat. VII. vs. 205. Annot.

Conchylia] *Conchylium*, seu murex, piscis marinus, e cujus sanguine purpura fit. Plin. IX. 36. et alibi. Sueton. prohibitas a Julio Cæsare conchyliatas vestes memorat. Hic sensus est: an diutius manere post sum Romæ, ubi Nobilium vestimenta usurpant Græculi? Certe cogor fugere hinc, ne ista videam amplius.

Signabit] In tabulis, ad quas subsignandas mecum ille vocatus fuerit. Vide Pers. Sat. V. vs. 81.

Toro meliore] Digniori loco, in conviviis.

Advectus Romam] E Syria, cum prunis et ficubus, ac perinde venalis, ut isti fructus peregrini, aliæque merces.

Pruna] Damascena, seu in Damasco monte nata, ut ait Plin. XIII. 5. Vide Martial. Epig. XIII. 29.

Cottona] Sunt minores ficus Syriæ peculiares. Plin. *Cottana*, XIII. 5. *Coctana* Martial. Epig. IV. 89. ubi et parva *Coctana* nuncupat. Et Epig. XIII. 28. habet: 'Hæc tibi quæ torta venerunt condita meta, Si majora forent Coctana, ficus erat.'

Usque adeo nihil, &c.] Sine interrogatione legi malim cum Guieto.

Quod nostra infantia, &c.] Adeo nobis parum profuit Romæ nasci et educari.

Aventini] Unus est e Romanis collibus, hodie *mons Sanctæ Sabinæ*.

Bacca nutrita Sabina] Fructibus in Italia provenientibus. Metonymia.

Sabina] Terra Sabina suum etiam nomen hodie retinens, Tiberi alluitur; at olim fines habuit ampliores.

Quid, quod adulandi gens prudentissima laudat
Sermonem indocti, faciem deformis amici,
Et longum invalidi collum cervicibus æquat
Herculis, Antæum procul a tellure tenentis?
Miratur vocem angustam, qua deterius nec
Ille sonat, quo mordetur gallina marito.
Hæc eadem licet et nobis laudare: sed illis
Creditur. Antiochus, nec erit mirabilis illic
Aut Stratocles, aut cum molli Demetrius Hæmo.
Natio comœda est. Rides? majore cachinno

Quid, quod, &c.] Sed et adulationibus serpunt Græci, et Romanos captant.

Longum invalidi, &c.] Qui collo sunt oblongo, plerumque invalidi et imbelles reperiuntur.

Cervicibus] Hæc pars est posterior, illa anterior: utramque proprie hic usurpat Juvenalis. Nam cum laudas, anteriorem hominem aspicis; et Hercules sublatum Antæum ac cervicibus suis impositum tenuit, vicitque.

Æquat] Æqualem Herculi dicit adulator luctatorem qui roboris tantulum ostentarit.

Antæum] Gigantem, Neptuni Terræque filium, quem certando fessum vires reparare matris Terræ attactu sensit Hercules, quare sublimem eum sustulit, atque ita brevi confecit. Hoc egregie describit Lucanus in fine Libri IV.

Angustam] Exilem, stridulam, raucam, qualem edit gallus gallinaceus ascendendo gallinam admordens. Ejusmodi vocem in Oratore damnat Quintil. XI. 3.

Marito] Sic Virgilius Eclog. VII. virum gregis, caprum; et Horatius Od. I. 17. olentis uxores mariti, capellas nominat: post Theocritum, apud quem, τᾶν αἰγᾶν ἀνήρ.

Hæc eadem licet, &c.] Nos Romani perinde ac isti, laudes adulatorias spargere et dare immeritis possemus: sed non ita nobis crederetur.

Antiochus] Neque vero isti præstantes quos adeo miramur hic, Comœdiarum Actores Græculi, si fuerint illic, in patria sua, laudem ullam auferrent. Antiochus, inquam, Stratocles, Demetrius, Hæmus, in Græcia non erunt mirabiles, quia tota natio ad agendum in Comœdia comparata est, et laus est communis omnibus Græcis.

Stratocles, Demetrius, &c.] Hi tempore Juvenalis arte mimica et histrionia præstabant, insignesque erant Comœdi. Quintil. l. XI. in fine capitis ultimi: 'Maximos Actores Comœdiarum Demetrium et Stratoclem placere diversis virtutibus vidimus,' inquit: 'sed illud minus mirum, quod alter Deos, et juvenes, et bonos patres, servosque et matronas, et graves anus optime: alter acres senes, callidos servos, parasitos, lenones, et omnia agitatoria melius. Fuit enim natura diversa; et vox Demetrii jucundior, Stratoclis acrior erat. Et facere gestus, neminem alium præter Demetrium decuit. Qui et statura et mira specie adjuvabatur,' &c. Non desunt Interpretes, qui hos histriones Romanos fuisse dicant, atque ita explicent, ut hi quamvis periti et gnari histriones cum Græcis collati laudem nullam mereantur, nec sint mirabiles. Sed profecto boni illi tum dormitasse videntur. Nam et ratio, et nominum etymum seu notatio et contextus ipse illis repugnant.

Molli Hæmo] Qui voce molli et magno decore fœminæ personam egregie sustinebat. Sat. VI. 'Dicas hæc mollius Hæmo.'

Natio comœda est] Hanc a natura facultatem adepti sunt Græci, ut eximii sint mimi, actores, histriones, Sueton. *Neron.* c. 22. solos Græcos se et suis studiis dignos ait ille.

Rides] Si rides, ridet Græcus; si fles, plorat, &c., ad cujusque mores et indolem sese accommodat, ut per obsequia et blandimenta captet animum, et hæreditates.

Concutitur: flet, si lacrymas conspexit amici,
Nec dolet: igniculum brumæ si tempore poscas,
Accipit endromidem: si dixeris, æstuo, sudat.
Non sumus ergo pares: melior, qui semper, et omni
Nocte, dieque potest alienum sumere vultum,
A facie jactare manus, laudare paratus,
Si bene ructavit, si rectum minxit amicus,
Si trulla inverso crepitum dedit aurea fundo.
Scire volunt secreta domus, atque inde timeri.
Et quoniam cœpit Græcorum mentio, transi

Brumæ] Vide Pers. Sat. vi. vs. 1.

Endromidem] Vestem villosam, crassam, et arcendo frigori idoneam, e Gallia venientem. Hac in gymnasiis utebantur post exercitationes, ne calefacti frigus et morbos conciperent. Martial. Epig. iv. 19.

Non sumus ergo pares] Nec enim adulari, simulare, obsequi, mentiri, ut Græci, novimus.

Melior] Is vero felicior est Romæ.

A facie jactare manus] Vel gesticulando manus porrigere ad exhibendos simulatos affectus; vel manum osculari, et continuo extendere versus amicum, salutandi atque abblandiendi causa: vel etiam palpare eam ob rem illius genas et mentum.

Rectum] Legunt nonnulli, *lectum:* ex eo Horat. Serm. i. 3. 'Comminxit lectum potus.'

Si trulla inverso, &c.] Locus omnino ambiguus. Certe *trulla* modo est matula et scaphium; modo vas potorium. Horatius Sat. ii. 8. 'Qui Veientanum festis potare diebus Campana solitus trulla, vappamque profestis.' Si de poculo intelligere placet, sensus erit, divitem epoto calice, inversi etiam vasis labra sugere et sua pariter, atque ita sonitum edere. Turnebus x. 27. vel, craterem e manu bibentis elapsum cadendo tinnire. Alex. ab Alex. iii. 10. locum hunc explicans, *trullam* hic non significare scaphium et lasanum, contendit: haud dubie putat notari eos qui inter helluationes, postquam exhauserunt calicem, in ejus fundo, ructu aut sibilo crepitum facere more detestabili non verentur. Vel certe intelligendum convivalem quemdam ludum apud Græcos vino et epulis madentes usitatum, quem Cottabisin vocarunt. Hi nempe exhausti calicis residuum vinum elidebant in pavimentum, vel jactabant in phialas æneas; quod si projectum resonaret et sonantius creparet, hinc ominabantur se ab amica redamari, et mutuo affectu teneri. Si de matula accipias; intellige divitem inter mingendum pedere; vel exonerando alvi sordes in *trullam* auream, ejus fundum resonare, et crepitum hinc et illinc sonitumque fieri: et a comite Græculo ob id etiam laudari Patronum. Neque vero mirere auream *trullam* hic a Juvenale poni, quam Martialis Bassæ exprobrat Epig. i. 38. et meminit Epig. xi. 12. Denique posset quoque dici dives epulo in conviviis crepitus emittere, postquam exhausit poculum, ejusque adeo fundum invertit. Nam et Imperator Claudius apud Suetonium *Claud.* cap. 32. dicitur fuisse meditatus Edictum, quo veniam daret et flatum crepitumque ventris in convivio emittendi, cum periclitatum quemdam præ pudore ex continentia reperisset. Ego adstipulor interpretationi Alex. ab Alex. eamque judico convenientissimam.

Scire volunt secreta domus] Sic enim, quod supra Juvenalis dixit, fiunt quasi viscera magnarum domuum, adeo ut hæ sine illis stare aut se tueri videantur non posse.

Timeri] Ne revelent, et noceant.

Transi gymnasia] Vel dimitte gymnica certamina, de quibus vide Alex. ab Alex. ii. 25. et iii. 9. vel, transi ad Scholas Græcorum, ipsosque Philosophos ac Sapientes considera, et graviores noxas animadverte in iis qui gravitate morum et doctrinæ conspicui videntur.

Gymnasia, atque audi facinus majoris abollæ.
Stoicus occidit Baream, delator amicum,
Discipulumque senex, ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonei delapsa est pinna caballi.
Non est Romano cuiquam locus hic, ubi regnat
Protogenes aliquis, vel Diphilus, aut Hermarcus,
Qui gentis vitio nunquam partitur amicum.
Solus habet. Nam cum facilem stillavit in aurem
Exiguum de naturæ patriæque veneno,
Limine submoveor: perierunt tempora longi
Servitii. Nusquam minor est jactura clientis.
Quod porro officium, ne nobis blandiar, aut quod
Pauperis hic meritum, si curet nocte togatus
Currere, cum prætor lictorem impellat, et ire

Majoris abollæ] Proverbialem hanc esse locutionem notat vetus Schol. quasi majoris togæ, id est, potioris sceleris, inquit. *Abolla*, diplois, seu vestis duplex, qua utebantur Philosophi, item viri Principes. Vide Sueton. *Caligul.* cap. 35. et Juvenal. Sat. IV. vs. 76.

Stoicus occidit Baream, &c.] Pub. Egnatius sectam et disciplinam Stoicorum amplexus occidit Baream Soranum; forsan et Heliodorus Licinium Silanum, de quibus Sat. I. ad versum 33. et Cornel. Tacit. tum alibi, tum præcipue Annal. lib. XVI. in fine.

Ripa nutritus in illa, &c.] Oriundus e Tarso Ciliciæ urbe, quam rigat amnis Cydnus.

Ad quam Gorgonei, &c.] Tarsum condidisse a quibusdam fertur Perseus; urbique nomen imposuit ex facto, quia ibi una ex talaribus pinnis ei excidit. Vetus Schol. a Græc. Ταρσός.

Gorgonei caballi] Perseus nimirum Pegaso equo alato vectus Medusam unam e Gorgonibus obtruncavit. Vel quia Pegasus e sanguine capitis Medusæ natus dicitur, atque illic, ut ait Lubinus, plantam seu ungulam fregerit: ταρσὸς nempe et alam avium, et plantam significat.

Ubi regnat] Optimatum animis dominatur.

Protogenes, Diphilus, Hermarcus] Adulatores Græci. Quæ nomina a Juvenale conficta crediderim potius, quam vera esse, Pictoris, Harioli, &c. ut quidam autumant.

Gentis vitio] E prava et ambitiosa gentis Græcorum natura et indole.

Nunquam partitur amicum] Cum nemine gratiam primatum communicare vult.

Solus habet] Unus vult esse gratiosus, ut omnia dona unus auferat.

Stillavit in aurem] Per adulationes et delationes.

Limine submoveor] Ego vetus cliens post officia plurima excludor tamen per Græculum quempiam novum hominem: nec apud antiqui Patroni domum aditus patet mihi amplius.

Nusquam minor est jactura clientis] Romani vero parum id curant, pereatne illis antiquus et fidus Cliens: adeo illos obsident adulatores Græculi.

Quod porro officium, &c.] Quid prodest Clientibus fuisse ad officia promtissimos? Vel, quid conferunt diviti pauperes et clientes suis officiis?

Ne nobis blandiar] Ne videar nimis favere meæ et pauperum causæ.

Hic] Romæ.

Si curet nocte, &c.] Si adsit Patrono sedulus, eumque comitetur assidue. Sat. I. vs. 127. et 132.

Nocte togatus] Vide Sat. I. vs. 96. Martial. Epig. III. 46. 'Exigis a nobis operam sine fine togatam.' Et Epig. X. 82. 'Mane, vel a media nocte togatus ero.'

Cum Prætor lictorem] Sex Præ-

Præcipitem jubeat dudum vigilantibus orbis,
Ne prior Albinam, et Modiam collega salutet?
Da testem Romæ tam sanctum, quam fuit hospes
Numinis Idæi: procedat vel Numa, vel qui
Servavit trepidam flagranti ex æde Minervam:
Protenus ad censum, de moribus ultima fiet
Quæstio. Quot pascit servos? quot possidet agri
Jugera? quam multa magnaque paropside cœnat?
Quantum quisque sua nummorum servat in arca,
Tantum habet et fidei. Jures licet et Samothracum,

tori apparebant ministri, Consuli vero duodecim: atque honoris causa comitabantur. De *Lictoribus* accurata quædam lege apud Lips. Elect. I. 23.

Impellat, &c.] Præ festinatione, et aviditate sportularum. Vide Sat. I. vs. 100.

Dudum vigilantibus orbis] Diu, et sæpe frustra, sportulas victui suo necessarias expectantibus egenis, ut fuse dictum est Sat. I. vel, ad fores Prætoris vigilantibus pupillis, ut ipsis det tutorem, quos Prætor despiciens, ad sportulas festinat. Vetus Schol.

Ne prior, &c.] Ne alter Magistratus et Nobilis præveniat, prior salutet, et potior habeatur, seu in testamentis, seu in sportulis. Vide Sat. I. vs. 117.

Albinam et Modiam] Divites matronas.

Da testem, &c.] De contemtu pauperum queritur, quibus vel sanctissimis nulla fides Romæ haberetur.

Hospes Numinis Idæi] Scipio Nasica, vir optimus a Senatu judicatus, dignusque in cujus ædibus deponeretur simulachrum Cybeles Romam advectum a Pessinunte Phrygiæ oppido, donec ei Deæ Templum extructum foret. Nimirum ut refert Tit. Liv. XXIX. 10. cum in Libris Sibyllinis inventum esset Carmen, quo dicebatur hostis alienigena pelli Italia vincique posse, quando mater Idæa Romam advecta foret: et Delphicus Apollo consentiens oraculum edidisset, compotes fore votorum Romanos cum Deam devexissent, curassentque ut eam qui vir optimus Romæ esset, hospitio exciperet.

Idæi] Mons *Ida* duplex, alter in Creta Insula; alter in Phrygia, a quo Idæa vocata est mater Deum Cybele. De ea Ovid. Fast. IV.

Numa] Qui Romanos inter Reges religione inclytus, et religionum auctor, de quo ante vs. 12. et Tit. Liv. I. I.

Vel qui servavit trepidam, &c.] Lucius Metellus Pontifex, bis Consul, Dictator, &c. qui ex incendio Templi Vestæ Palladium servavit proprio oculorum damno, flammis excæcatus, per quas ierat medias. Unde tribuit ei Populus Romanus, quod nulli antea concessum, ut quoties in Senatum iret, curru veheretur ad Curiam, magnum et sublime, sed pro oculis datum; ut ait eleganter Plinius VII. 43.

Trepidam flagranti ex æde Minervam] Vel propter deflagrationis periculum: vel, ut ait Mancinellus, quod Palladium oculos movebat, et hastam quam manu tenebat.

Protenus ad censum] Omnium primum quæretur, quantus sit ei testi census; quam dives ille, non quam bonus expendetur.

Jugera] *Jugerum*, terræ mensura, quanta uno boum jugo, uno die, arari potest.

Quam multa magnaque paropside cœnat] Quam sit apparatus mensæ lautus et magnificus.

Quantum quisque sua nummorum, &c.] Dixerat Lucilius: 'Tantum habeas, tantum ipse sies, tantique habearis.' Et Horat. 'Tanti, quantum habeas, sis.'

Samothracum] Samothracia maris Ægei Insula, Thraciæ adjacens, hodie *Samandrachi*. Inde in Phrygiam Dardanus Penates Deos, e Phrygia in Italiam Æneas asportavit. Qui vero illi Dii? Jupiter, Juno, &c. μεγάλοι Θεοί, *magni Dii*, Æn. III. Hæc Macrob. III. 4. addunt alii Minervam, et Mercurium.

Et nostrorum aras; contemnere fulmina pauper
Creditur, atque Deos, Dis ignoscentibus ipsis.
Quid, quod materiam præbet causasque jocorum
Omnibus hic idem, si fœda et scissa lacerna,
Si toga sordidula est, et rupta calceus alter
Pelle patet; vel si consuto vulnere crassum,
Atque recens linum ostendit non una cicatrix?
Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quam quod ridiculos homines facit. Exeat, inquit,
Si pudor est, et de pulvino surgat equestri,
Cujus res legi non sufficit, et sedeant hic
Lenonum pueri quocumque in fornice nati.
Hic plaudat nitidi præconis filius inter
Pinnirapi cultos juvenes, juvenesque lanistæ.
Sic libitum vano, qui nos distinxit, Othoni.

Et nostrorum] Martis, Quirini, Deorum Romanis peculiarium.

Contemnere fulmina pauper creditur] Adigente paupertate, ac durissimo (quod ait Tacitus) necessitatis telo, pejerare creditur, ut victum habeat; et præsenti malo futuri metum vincente. Ea est divitum de inopibus aut tenuibus opinio.

Dis ignoscentibus] Quod necessitate, non impietate perpetratum facile condonantibus.

Quid quod, &c.] Adde quod pauper ridiculus videtur.

Lacerna] Penula, vestimentum quod supra togam induitur arcendæ causa pluviæ. Vide Sat. I. vs. 62.

Sordidula] Tantillum sordida, minus candida. Vide Lips. Elect. I. 13. ubi erudite disserit de colore vestium Romanarum.

Si consuto vulnere, &c.] Si ruptio in calceis, aut in sarto nuper recentis suturæ vestigia apparuerint.

Nil habet infelix paupertas, &c.] Epiphonema, quo egestatis miserias exaggerat. 'Quid turpius quam illudi,' inquit, *in Lælio*, Tullius.

Exeat, inquit, &c.] Inquit et *jubet designator ordinibus in Theatro disponendis præpositus. Mart. Epig. V. 8. 'Jussit surgere Lectius lacernas.' Et Epig. 26. 'Quadringenta tibi non sunt, Chærestrate; surge. Lectius ecce venit: sta, fuge, curre, late.'

Si pudor est] Si quæ est reverentia legis et Principis, qui jubent neminem hic sedere nisi Equitem.

De pulvino surgat equestri] E quatuordecim Theatri gradibus *pulvino* instratis.

Cujus res legi non sufficit] Is cujus facultates sunt minores equestri censu, id est, quadringentis sestertiis, de quibus vide Sat. I. vs. 98.

Legi] Rosciæ, qua L. Roscius Otho Tribunus plebis pauperes a ditioribus distinxit in Theatro, vetuitque ne quis in Theatri gradibus sederet nisi Eques, aut equestri censu pollens. Ascon. Pæd. Domitianus autem notatur hic, qui legem illam pæne abolitam revocarat: theatralemque licentiam promiscue spectandi sustulerat. Sueton. *Domit.* c. 8.

Lenonum pueri] Homines libertini generis, quorum patres locupletati per lenocinia et malas artes.

Plaudat] Spectet in Theatro, ubi plauditur favoris causa.

Pinnirapi] *Pinnirapus* dicitur Retiarius, qui Gladiatoris seu Mirmillonis galeam pinna insignitam arripere ac reti involvere nitebatur. Pulman. et Turneb. III. 8. *Pinnis* pavonum ornari solebant Gladiatores, si quando ad pompam descenderent. Vetus Schol. Vide quæ ad Sat. II. vs. 143. et seq.

Juvenes] Filios, *Lanistæ*. Is erat princeps et magister Gladiatorum, quibus veluti laniandis præerat, et quos erudiebat.

Othoni] Is Auctor Rosciæ legis, de qua mox. Horat. Epod. IV. 'Sedi-

Quis gener hic placuit censu minor, atque puellæ
Sarcinulis impar? quis pauper scribitur hæres?
Quando in consilio est Ædilibus? Agmine facto
Debuerant olim tenues migrasse Quirites.
Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi; sed Romæ durior illis
Conatus: magno hospitium miserabile, magno
Servorum ventres, et frugi cœnula magno.
Fictilibus cœnare pudet, quod turpe negavit
Translatus subito ad Marsos mensamque Sabellam;
Contentusque illio veneto, duroque cucullo.

libusque magnus in primis Eques, Othone contemto, sedet.'

Quis gener hic placuit, &c.] Qui parentes filiæ maritum inopem elegerunt unquam Romæ? Interrogatus e contra Themistocles collocaretne filiam bono pauperi, an minus probato sed diviti, respondit: Malo virum qui pecunia egeat, quam pecuniam quæ indigeat viro. Plutarchus in ejus vita.

Sarcinulis] Pecuniis, bonis, ornamentis muliebribus velut in fasciculum et sarcinam collectis. *Doti*, inquit vetus Schol.

Quando in consilio est Ædilibus] An *Ædiles* suum in consilium advocant aliquando pauperes, bonos quantumvis et sapientes viros? Ovid. 'Curia pauperibus clausa est: dat census honores.'

Ædilibus] *Ædiles* alii erant majores et Curules, alii Plebeii et minores. Duo sæpius, sex aliquando fuere. Curatores erant urbis, annonæ, ludorum, sacrarum etiam rerum, &c. Nero ipse *Ædilis* fuit. Vide Plutarchum in *Mario* non longe a principio. Alex. ab Alex. IV. 4. et alios.

Debuerant olim tenues migrasse Quirites] Sensus est: bene profecto plebs olim Romana a potentioribus oppressa in Montem Sacrum secessit: et melius fortasse consuluisset rebus suis, si nunquam rediisset in gratiam cum Magnatibus a quibus ita contemnitur etiamnum et male habetur, quicquid Menenii Agrippæ auctoritas atque callida oratio suggereret. Vide Tit. Liv. l. II. Dion. Halicarnass. l. VI.

Haud facile emergunt, &c.] Aristot. Ethic. I. favet huic sententiæ, ubi ait eum præclara et magna vix posse exequi et præstare, cui facultates desunt: quoniam per amicos et civilem potentiam veluti per instrumenta necesse est pleraque effici.

Sed Romæ durior, &c.] Magna quidem ubique est pauperibus emergendi difficultas; at Romæ præsertim, ubi omnia caro constant.

Magno hospitium, &c.] Non nisi magno pretio conducitur tenuis domus; magno pariter aluntur servi, et mensa instruitur cibis.

Translatus subito ad Marsos, &c.] Quod ait, *subito*, videtur innuere M. Curium Dentatum: de quo vide Sat. II. vs. 3. placet aliis Publ. Corn. Scipionem hic intelligi. Aliis ego satis assentior qui accipiunt generaliter quemlibet Romanorum urbe recedentem ad eos populos, qui frugali utuntur mensa, quales Sabini, Samnites, &c.

Marsos] Hi fuerunt Italiæ populi, sub Samnitibus, ubi nunc pars Aprutii ulterioris, juxta lacum Fucinum, in regno Neapolitano, et in finibus ditionis Pontificiæ. Hactenus regiuncula nomen retinet, vulgo, *Ducato de Marsi*. Illos a *Marso* Circes filio denominatos pridem et in veneficiis edoctos refert Solinus. Quam vero bellicosi Samnites, et quam diu Romanorum arma exercuerint, testis Livius l. VII. et seq.

Sabellam] De Sabina terra jam dictum antea vs. 85. De Sabinorum cum Romanis bello, et postea fœdere T. Liv. l. I. et Macrob. I. 9. ab his orti Sabelli, et pro illis aliquando sumuntur: inter Samnites vero censentur Plin. III. 12.

Veneto duroque cucullo] Villosa

Pars magna Italiæ est, si verum admittimus, in qua
Nemo togam sumit, nisi mortuus. Ipsa dierum
Festorum herboso colitur si quando theatro
Majestas, tandemque redit ad pulpita notum
Exodium, cum personæ pallentis hiatum

veste, e crassiore lana, ad arcendum frigus, pluvias, aliaque aëris incommoda, qua utebantur nautæ inprimis et milites.

Veneto] Coloris cærulei, quo viliores panni tingebantur. Eo primum usi *Veneti* piscatores dicuntur. *Venetus* color, inquiunt, marinis est fluctibus similis. Martial. Epigr. XIV. 131. 'Si Veneto prasinoque faves, qui coccina sumis.'

Cucullo] *Cucullus* et *cucullio*, velamentum capitis est.

Pars magna Italiæ] Non tamen in universa Italia regnat luxus vestium, ut Romæ.

Nemo togam sumit nisi mortuus] Ruri, aut in municipiis agentes tunicam vulgo induunt, raro togam. Plin. Epist. VII. 3. 'quo usque toga feriata? Liber totos dies?' Martial. Epigram. X. 47. inter vitæ beatioris causas et instrumenta togam raram numerat. Et Epigramm. 51. ejusdem libri exclamat: 'O tunicata quies!' Id est, quam beati, qui procul ambitu et servilis togatorum vivunt, quieti rure, et tunicati! Tunica enim vestis brevior, operi magis idonea.

Nisi mortuus] *Mortuos* enim Itali togatos efferebant ad sepulchrum: sicut Græci palliatos. Vide Pers. Sat. III. 103. ubi ait, 'Tandemque beatulus alto Compositus lecto, crassisque lutatus amomis In portam rigidos calces extendit.' Et Lips. Elect. I. 6.

Ipsa dierum festorum] Ipsis diebus festis et in celebritatibus ludorum, æquales togæ assumuntur ab omnibus, adeo ut nec Principes et Nobiles splendorem vestium affectent supra cæteros.

Herboso theatro] In pratis, in nudo cespite et gramine, ubi primum agi Dramata cœpere, et simplicitas illa diu servata retentaque in oppidis et municipiis; vel sub arborum umbra, aut certe in Theatro frondibus et ramis intecto. Unde Scenæ profluxit nomen. Nam σκηνὴ *umbraculum*, et tentorium significat. Exigua certe et imperfecta fuere Theatrorum initia. Horat. Epist. ad Pisones, seu de Arte Poët. vs. 178. 'Post hunc, personæ pallæque repertor honestæ Æschylus, et modicis instravit pulpita tignis.' Propertius Eleg. IV. 1. vs. 15. 'Nec sinuosa cavo pendebant vela Theatro, Pulpita solemnes non oluere crocos.' Et in Gallia quidem haud dudum, quam nuda et ornamentis destituta agerentur Dramata, adeo ut nec aulæis, nec telis tabulisve pictis essent decorata, refert Scaliger Poët. I. 21. Vide et Alex. ab Alex. V. 16.

Redit] Pro, *rediit*, *tandem*, id est, post annum, vel post Tragœdiæ seria et molesta rudibus animis tædia. Vide infra, mox.

Ad pulpita] In Scenam, in Theatrum, in ea Tabulata, in quibus agunt Ludiones, ac Mimi, pariter et Tragœdi.

Notum] Quia sæpe recantatum, non novum, ut Romæ.

Exodium] Diverbium post Tragœdorum e Scena *exodon* seu *exitum*: Mimi nempe ridiculis verbis et gestibus spectatores oblectant. Vetus Schol. Turnebus autem l. X. cap. ult. sic habet: 'Exodia in Atellanis Fabulis, diverbia vocabantur, eo quod Tragœdis Scena egressis ad recreandum spectatorem e pristina molestia subjiciebantur,' &c. Horatius ad Pisones vs. 220. 'Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum Mox etiam agrestes Satyros nudavit, et asper Incolumi gravitate jocum tentavit, eo quod Illecebris erat, et grata novitate morandus Spectator, functusque sacris, et potus, et exlex.' Et paulo ante: 'Indoctus quid enim saperet liberque laborum, Rusticus urbano confusus, turpis honesto?' Vide Sat. VI. vs. 71.

Personæ pallentis] Vel quia persona seu larva colore est pallente; vel quia histrionis facies erat illita seu gypso, seu albo colore; alias autem

In gremio matris formidat rusticus infans.
Æquales habitus illic, similesque videbis
Orchestram, et populum: clari velamen honoris,
Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.
Hic ultra vires habitus nitor: hic aliquid plus,
Quam satis est, interdum aliena sumitur arca.
Commune id vitium est. Hic vivimus ambitiosa
Paupertate omnes. Quid te moror? Omnia Romæ
Cum pretio. Quid das, ut Cossum aliquando salutes?
Ut te respiciat clauso Veiento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati.

fæcibus, ut notat Horatius ad Pisones vs. 277. 'Quæ canerent agerentque peruncti fæcibus ora.'

Hiatum] Os mimorum horrendum hians: vel quod soleant pueri personas et personatos expavescere.

In gremio matris formidat rusticus infans] Nutrices cum puerulis solitas spectaculis adesse innuit Plautus Pœnul. in Prologo. 'Nutrices pueros infantes, minutulos Domi ut procurent, neve spectatum afferant, Ne et ipsæ sitiant, et pueri pereant fame; Neve esurientes hic quasi hœdi obvagiant.'

Illic] In Theatro, universis spectatoribus habitus par, nec uni splendidior quam alteri.

Orchestram] Locus in Theatro proprius choris et saltatoribus, ab ὀρχέομαι, *salto*. Ponitur hic pro locis *Orchestræ* proximis, in quibus sedebant ad spectandum Senatores. Vide Alex. ab Alex. mox cit. v. 16.

Clari velamen honoris] Dignitatis Ædilitiæ insigne et ornamentum.

Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ] *Ædiles* ipsi Curules et majores tunicis albis contenti sunt, neque purpureas sumunt togas, cum ludis præsunt, aliave sui muneris officia exercent. Vel, soli Ædiles spectacula edentes albas et recentes habent tunicas; alii vero minus nitidas, jamque squalescentes, et quotidianas induunt: contra quam fit Romæ, ubi omnes spectant in veste candida, recente, splendida, juxta illud Martial. Epigramm. IV. 2. 'Cum plebs, et minor ordo, maximusque Sancto cum duce candidus sederet.'

Hic ultra vires, &c.] At Romæ duntaxat plerique vestem sumunt nitidiorem, quam ferant eorum opes ac dignitas.

Aliquid plus quam satis est] Non contenti necessariis quæ possunt e suo habere, e mutuato et conducto, luxui indulgent.

Ambitiosa paupertate] Ambitionis et superbiæ plena: opulentiores enim videri volunt, quam sint.

Omnia Romæ cum pretio] Magno constant et comparantur omnia, ut jam supra dictum.

Quid das] Quæ munera tribuis servis Nobilium, ut te perducant ad dominos. Horat. Sat. I. 9. 'Difficiles aditus primos habet: haud mihi deero. Muneribus servos corrumpam; non hodie si Exclusus fuero, desistam,' &c.

Ut Cossum aliquando salutes] Ut faciles tibi sint aditus ad Cossum, ejusque similes opulentos ac Nobiles, quos identidem salutes.

Ut te respiciat clauso Veiento labello] Ut si non alloquio, respectu saltem uno dignetur te potens quispiam.

Veiento] Fabricius *Veiento* homo superbus ob famosos libellos a Nerone Italia pulsus. Cornel. Tacit. Annal. l. XIV. Ejus etiam meminit Plin. Epist. IV. 22. De eo rursum Sat. VI.

Clauso labello] Nedum enim homines comiter alloqueretur ille, vix intueri dignabatur salutantes, aliosque omnes despiciebat.

Ille metit barbam, crinem hic, &c.] Ut domini gratiam demereatur, assentatur et famulatur ejus servulo, quem ei dilectum novit. Hinc adest illi obsequens festa illa die, qua primam lanuginem et crines resecat Diis

Plena domus libis venalibus. Accipe, et istud
Fermentum tibi habe: præstare tributa clientes
Cogimur, et cultis augere pecûlia servis.
Quis timet, aut timuit gelida Præneste ruinam,
Aut positis nemorosa inter juga Volsiniis, aut
Simplicibus Gabiis, aut proni Tiburis arce?
Nos urbem colimus tenui tibicine fultam
Magna parte sui. Nam sic labentibus obstat
Villicus, et veteris rimæ contexit hiatum,
Securos pendente jubet dormire ruina.
Vivendum est illic, ubi nulla incendia, nulli

ex more consecranda, seu Phœbo, seu Æsculapio, &c. Vide Martial. Epigramm. I. 32. 'Hos tibi, Phœbe, vovet totos a vertice crines Encolpus domini Centurionis amor,' &c. Et l. IX. Epigramm. 17. 'Consilium formæ speculum, dulcesque capillos Pergameo posuit dona sacrata Deo, Ille puer tanto domino gratissimus aula, Nomine qui signet tempora verna suo.'

Crinem hic deponit amati] Hic pueri amati comam in Templo deponit, ut per hæc obsequia atque officia servulo præstita, domino potenti gratiosus esse queat.

Plena domus libis venalibus] Porro festa die supra dicta mittuntur puero a Clientibus certatim munuscula, quibus ille venditis peculium augeat.

Libis] *Liba* sunt placentæ e farre, melle, et oleo.

Accipe, et istud fermentum, &c.] Tu eme e placentis; vel pro datis libis, fermentum hoc tibi retine.

Fermentum] Tumoris, iræ, et indignationis causam et materiam, quod nimirum non Patronis modo, sed etiam famulis eorum serviendum est, ac solvenda quasi tributa.

Tributa] Amato puero, aliisve servis annua munera, certis diebus: sicut domino, in natali, in nuptiis, &c.

Cultis servis] Bene curatis ac nitentibus tum cuticula, tum vestimentis.

Peculia] Proprie sunt bona quæ servus habet extra domini potestatem, ut notat Servius.

Quis timet, aut timuit, &c.] Alia persequitur Romæ incommoda, ab ædium ruina, et incendiis.

Gelida Præneste] Hæc urbs Latii hodie *Palestrina*, gelida ob aquas, et situm inter montes. E colonia factum municipium efflagitantibus Prænestinis a Tiberio Imperatore, narrat Gellius XVI. 13.

Volsiniis] Urbs antiqua Hetruriæ fuit. Hodie *Bolsena* nuncupatur.

Simplicibus Gabiis] *Gabii*, olim Latii urbs, in via Prænestina. *Simplices* vocat seu ob tenuitatem, seu potius quod Sexti Tarquinii dolo circumventi, ab ejus patre Superbo capti sunt. Vide Liv. I. 53.

Proni Tiburis] Hæc Latii civitas, hodie, *Tivoli*. Sabinis contermina, sita in declivi, unde *prona* dicitur. Arcem vero situs arduus præbuit.

Nos urbem colimus, &c.] Romæ autem ædificia pervetusta sunt, ac ea pleraque proxima, quare sustentantur fulcris sæpe.

Tibicine] *Tibicines* in ædificiis vocantur adminicula et columnæ, quæ ruituris alias ædibus adhibentur. 'Nomen a similitudine tibiis canentium,' inquit Festus.

Villicus] Is enim vocatus a domino jubetur subvenire labenti domui, quam locat. Ille vero utcunque ruinas sarcit, ac hiatus parietum contexit.

Veteris rimæ contexit hiatum] Rupturas parietum calce modica perfundit, et tum inquilinos jubet manere securos, quasi ruinam instaurasset. Vetus Schol.

Vivendum est illic] Abeat ut Romæ tot in periculis degam, inquit Umbritius: eo pergendum ac vivendum, ubi, &c.

Nocte metus. Jam poscit aquam, jam frivola transfert
Ucalegon: tabulata tibi jam tertia fumant:
Tu nescis. Nam si gradibus trepidatur ab imis,
Ultimus ardebit, quem tegula sola tuetur
A pluvia, molles ubi reddunt ova columbæ.
Lectus erat Codro Procula minor, urceoli sex,
Ornamentum abaci; nec non et parvulus infra
Cantharus, et recubans sub eodem marmore Chiron;
Jamque vetus Græcos servabat cista libellos,
Et divina opici rodebant carmina mures.
Nil habuit Codrus. Quis enim negat? et tamen illud
Perdidit infelix totum nihil: ultimus autem
Ærumnæ cumulus, quod nudum, et frusta rogantem
Nemo cibo, nemo hospitio, tectoque juvabit.
Si magna Asturici cecidit domus: horrida mater,

Poscit aquam] Ad restinguendum incendium.

Frivola] Vilia vasa et supellectilia eripit pauper ex incendio.

Ucalegon] Vicinus quispiam. Alludit ad Virgil. Æneid. II. 'Jam proximus ardet Ucalegon.'

Tabulata tertia] *Tristega*. In quibus habitabant tenuiores. Divites enim inferiora incolebant, cætera locabant pauperibus. Vetus Schol.

Fumant] Jam serpente et grassante igne.

Tu nescis] Imminens exitium ignoras, o pauper, superiora tabulata conducens.

Trepidatur] Vox præcipitem eorum actionem qui restinguendo vel evitando student incendio, belle exprimens.

Quem tegula sola tuetur] Qui in suprema ædium parte habitat, quæ tegulis est proxima.

Ubi reddunt ova columbæ] Super tecta columbaria fiunt, inquit Vetus Schol.

Codro] Egenti cuipiam. Vide Satir. I. vs. 2.

Procula] Uxore sua alioqui parva.

Ornamentum abaci] Hic erat omnis abaci ornatus.

Abaci] *Abacus*, mensa structoria, armarium, in quo reponuntur vasa, seu ad usum quotidianum, seu ad ornamentum et pompam.

Cantharus] Poculum, de quo Virgilius Eclog. VI. et Macrob. V. 21.

Et recubans sub eodem marmore Chiron] Ad pedem abaci sculpta erat effigies *Chironis* Centauri, ex eadem materia, argilla nimirum. Recumbebat vero quasi sustinens abacum. Intelligunt alii ejusdem *Chironis* opera Medica seu Chirurgica (ex Plin. VII. 56.) in armario Codri posita: is enim paupertate adactus ad eas se artes contulerat. Cœl. Rhodig. VII. 12.

Jamque vetus Græcos, &c.] Jampridem Græcos libros, et carmina, quibus studuerat antea, reliquerat.

Divina] Ironice. Raucum enim Codrum dixit Satir. I.

Opici] Minus bene, *apici*, quidam legunt, ut notat Lipsius Epistol. quæst. l. IV. Epist. 25. Melius, *Opici*, id est, putidi, fœtidi: ab *Opicis* seu *Oscis* Campaniæ populis, apud quos vigebant fœdæ libidines. Alii nomen trahunt ab ὀπὴ, *foramen*, seu *caverna*, in quibus mures sæpe latent. Aliis *Opici* significant Græcæ Linguæ nescientes. Et favet Gellius XIII. 9.

Frusta] Legunt nonnulli, *frustra*.

Si magna Asturici, &c.] Si calamitas opprimat tenuiorem, haud curatur: at si divitem ac potentem, certatim sublevatur. Quod certe iniquum.

Asturici] Aliis, *Asturii*: aliis, *Arturii*, ut is idem sit qui supra vs. 29.

Horrida mater] Tota Roma in luctu est. Vel, matronæ sordidas induunt vestes, ut dolorem significent.

Pullati proceres, differt vadimonia Prætor.
Tunc gemimus casus Urbis, tunc odimus ignem.
Ardet adhuc, et jam accurrit, qui marmora donet,
Conferat impensas. Hic nuda, et candida signa,
Hic aliquid præclarum Euphranoris, et Polycleti,
Hæc Asianorum vetera ornamenta Deorum,
Hic libros dabit, et forulos, mediamque Minervam,
Hic modium argenti. Meliora, ac plura reponit
Persicus orborum lautissimus, et merito jam
Suspectus, tanquam ipse suas incenderit ædes.
Si potes avelli Circensibus, optima Soræ,
Aut Fabrateriæ domus, aut Frusinone paratur,

Pullati] Ne vestem intellige atram seu nigram, quæ solis in funeribus adhibebatur, sed sordidiorem, quæ luctum indicabat. Ex Lipsio Elect. I. 13.

Differt vadimonia Prætor] Sicut in publicis calamitatibus solebat indici justitium. Testis Livius passim.

Tunc gemimus casus Urbis] Roma videatur cecidisse, aut a Gallis capta dirutaque rursum.

Odimus ignem] Vel incendii, vel etiam foci. Lugentes enim ignem foci extinguebant. Vetus Schol.

Conferat impensas] Ad novas ædes construendas.

Nuda et candida signa] Statuas e marmore candido, Pario.

Euphranoris et Polycleti] Hic Statuarius, ille Pictor, excellentissimi. Quintil. XII. 10. Plin. XXXIV. 8.

Phæcasianorum] *Phæcasii* Sacerdotes erant Athenienses et Alexandrini, ab albis calceis nominati. Appian. l. v. ubi de M. Antonio. Aliis Dii Græci sunt ita dicti, quasi *Phæcasiati*, id est, induti φαικασίοις, *calceamentis rusticis*. Turneb. x. 27. Porro in antiquissimis codicibus legitur: *Hæc Asianorum*, pro, *Phæcasianorum*. Et Vetus Schol. notat eam gentem invidiose nominari.

Mediamque Minervam] A vertice ad umbilicum expressam in marmore, aliave materia.

Modium] Mensuræ genus, pars sexta medimni, quod sex modios continet. Aliis modius libras habet quadraginta quatuor.

Persicus] Dives quilibet, ex Horatio Od. I. 38. 'Persicos odi puer apparatus.' Vel *Fabius Persicus*, de quo Satir. VIII. vs. 14. Seu forte Persa fuerit Arturius, de quo paulo ante.

Orborum lautissimus] Qui enim liberis carent, solent impensis haud parcere.

Suspectus] Ita Martial. Epigram. III. 51. 'Empta domus fuerat tibi Tongiliane ducentis. Abstulit hanc nimium casus in urbe frequens. Collatum est decies. Rogo non potes ipse videri Incendisse tuam Tongiliane domum?'

Si potes avelli Circensibus] Siquidem carere potes Circo; modo velis te privare ludis istis curulibus et spectaculorum oblectamentis, certe commodius habitabis in aliis Italiæ urbibus. Hoc dicit Poëta quod Romani mirum in modum spectaculis dediti erant, unde Satir. x. vs. 80. notantur velut optantes duntaxat 'panem et Circenses.'

Circensibus] Quid Circus, et quotuplex Romæ, notavimus supra ad versum 65. de Ludis et eorum ritu, Dionys. Halicarn. l. VII. ad finem. Scenicorum ludorum initia vide apud Liv. initio l. VII. De *Circensibus*, qui die nona Aprilis celebrabantur in honorem Cybeles ac Cereris, Ovid. Fast. IV. Alex. ab Alex. v. 8.

Soræ] Hæc olim urbs Latii ad Lirim fluvium, hodie in Aprutio ulteriori, vetus nomen haud amisit.

Fabrateriæ] Ea civitas, hodie, *Falvaterra*, non procul a fluvio Liri, pridem Volscorum fuit in Latio oppidum.

Frusinone] *Frusino*, vel *Frusinum*, Strab. et Ptolem. urbs quondam La-

Quanti nunc tenebras unum conducis in annum.
Hortulus hic, puteusque brevis, nec reste movendus,
In tenues plantas facili diffunditur haustu.
Vive bidentis amans, et culti villicus horti:
Unde epulum possis centum dare Pythagoreis.
Est aliquid, quocumque loco, quocumque recessu,
Unius sese dominum fecisse lacertæ.
Plurimus hic æger moritur vigilando: sed illum
Languorem peperit cibus imperfectus, et hærens
Ardenti stomacho. Nam quæ meritoria somnum
Admittunt? Magnis opibus dormitur in urbe:
Inde caput morbi. Rhedarum transitus arcto
Vicorum inflexu, et stantis convicia mandræ

tii: hodie vocatur *Frusilone*, estque in Campania Romana.

Domus paratur quanti nunc tenebras, &c.] Emptam habere domum illic potes eodem pretio, quod solvis Romæ pro locatione domus annua.

Tenebras] Obscuram et tenebrosam domum.

Hic] In urbibus Italiæ mox nominatis.

Nec reste movendus] Tam facile habes aquam e puteo ad rigandum hortum, ut manu attingere ac haurire queas, sine ullo fune.

Bidentis] Per *bidentem* furcam, agriculturam et rusticam vitam designat metonymicos.

Pythagoreis] Hi post magistrum suum Pythagoram docebant abstinendum ab animatis, et oleribus vescebantur. Diogen. Laërt. l. VIII. Athen. &c. Vide Sat. XV. vs. ult. Annotat.

Est aliquid] Non parva res est, nec parvi æstimanda.

Lacertæ] Quidam legunt, *latebræ*, eodem sensu: id est, aliquid est extitisse dominum minimæ cujuslibet rei, vel parvi domicilii quod sufficiat latebris lacertarum. De his Plin. VIII. 39. et alibi.

Plurimus hic æger moritur vigilando] Nimiis vigiliis morbos, et hinc mortem creari constat.

Sed illum languorem peperit cibus imperfectus] Cibus non bene coctus languorem peperit: coctioni vero nocuit immodicus calor ac nimia siccitas, quam pariunt vigiliæ ob continuam agitationem, ac spirituum vitalium consumptionem.

Et hærens ardenti stomacho] Quippe non digestus nec in succum nutritivum conversus, neque proinde transmissus in singulas corporis partes.

Meritoria] Vel ædes tumultui populari proximæ, vel tabernæ mercede conductæ in quibus opifices fragore et strepitu vicinos excitant, somnumque interrumpunt.

Magnis opibus dormitur in urbe] Magna potentia silentium imponitur vicinis tabernariis, ut magno pretio somnus constet, inquit vetus Schol. Vel potius, magnis opibus est opus ad habendas ædes a tumultu populari seclusas ac remotas, amplas nempe, in quarum recessu a vicis et tabernis longe posito, quies sit et somnus non interruptus. Vide Martial. Epig. XII. 57. et 69.

Rhedarum transitus] Fragor et strepitus curruum, clamor aurigarum, tumultus concurrentium hominum ac rhedarum.

Arcto vicorum inflexu] Erant certe veteris Romæ vici angusti et parum directi. Patet ex Livio in fine lib. V. ubi post incensam ac dirutam a Gallis urbem, Romani promiscue ædificasse dicuntur: item, 'festinatio curam exemit vicos dirigendi,' inquit ibidem, 'dum omisso sui alienique discrimine, in vacuo ædificant: formaque urbis occupatæ magis quam divisæ similis fuit.' Et Sueton. *Neron.* cap. 38. ait 'Neronem quasi offensum deformitate veterum ædificiorum et angustiis flexurisque vicorum, urbem incendisse.'

Stantis convicia mandræ] Male-

Eripient somnum Druso, vitulisque marinis.
Si vocat officium, turba cedente vehetur
Dives, et ingenti curret super ora Liburno,
Atque obiter leget, aut scribet, vel dormiet intus.
Namque facit somnum clausa lectica fenestra.
Ante tamen veniet: nobis properantibus obstat
Unda prior: magno populus premit agmine lumbos,
Qui sequitur. Ferit hic cubito, ferit assere duro
Alter; at hic tignum capiti incutit, ille metretam.
Pinguia crura luto, planta mox undique magna
Calcor, et in digito clavus mihi militis hæret.
Nonne vides, quanto celebretur sportula fumo?

dicta quæ solet auriga vel mulio vociferans evomere in *mandram*, id est, gregem seu multitudinem equorum vel mulorum tarde progredientium, et in flexu hærentium, verberibus juxta ac clamore agens urgensque.

Mandræ] Proprie *mandra* vocatur septum quo pecora noctu clauduntur: ponitur hic per metonymiam pro *equis* et *jumentis*.

Druso] Somnolento homini, qualis notatur a quibusdam Claudius Drusus Cæsar. Legunt alii, *Eripiunt somnos Ursis:* ex Plinio VIII. 36. ubi ait *Ursos* tam altum dormire diebus quidem bis septenis, ut nec vulneribus excitentur.

Vitulisque marinis] *Phocæ* pariter, seu *vituli marini* sunt ejusmodi, nullumque animal graviore somno premitur. Plin. IX. 13.

Si vocat officium] Si dives ad negotium, si ad nuptias, ad pompam, aliamve celebritatem pergat, quisque de via decedit, et liberum transitum dat.

Ingenti curret super ora Liburno] Vectus in lectica ampla et capaci, quasi Liburna navi, vel quæ humeris servorum e Liburnia grandium et robustorum defertur supra caput hominum elevata. Plin. Trajan. Panegyr. 'Illos,' inquit, 'humeri cervicesque servorum super ora nostra vehunt.'

Liburno] Liburnia regio est Illyrici Occidentalis, ubi nunc Croatiæ pars atque Dalmatiæ.

Atque obiter leges, &c.] Vide Sat. I. 65. ubi de iis quæ ad lecticam et sellam pertinent copiose disputavimus.

Obiter] Ἐν παρόδῳ, inquit Tullius ad Attic. lib. v. epist. 20. et epist. 21. ὁδοῦ πάρεργον. Ad Quint. fratr. l. III. epist. 9. ἐν παρέργῳ.

Veniet] Eo quo vocat officium.

Unda prior] Turba populi instar fluctuum euntis ac redeuntis.

Assere] Ligno, palo, pertica, amite, quo lectica vel sella sustinetur ac devehitur a lecticariis. Just. Lips. Epistolic. quæst. l. IV. epist. 25.

Metretam] Mensuræ genus est capacissimum. In liquidis cadus est aut amphora.

Pinguia crura luto] Quasi uncta et incrustata luto et cœno.

Calcor, et in digito, &c.] In turba conculcor pedibus alicujus militis, aut agrestis et crassi cujuspiam viri, qui videatur in digitum pedis mei infigere clavos, quibus ejus calcei suffixi sunt.

Clavus militis] Sic Valer. Maxim. IX. 1. Extern. Art. 4. refert Antiochi Syriæ Regis exercitum magna ex parte aureos clavos crepidis subjectos habuisse. Idem testatur Justinus lib. 38. 'Luxuriæ non minor apparatus, quam militiæ fuit,' inquit; . . . . 'ut etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cujus amore populi ferro dimicant.' Unde rursum Juvenalis Satira ultima, vs. 24. nefas esse ait, 'offendere tot caligatos, millia clavorum.' Porro clavata dicuntur aut vestimenta clavis intexta et ornata, aut calceamenta clavis infixa, inquit Festus.

Nonne vides, quanto, &c.] Iterum gulam Romanorum perstringit, et novas inde causas impedimentorum

Centum convivæ: sequitur sua quemque culina.
Corbulo vix ferret tot vasa ingentia, tot res
Impositas capiti, quas recto vertice portat
Servulus infelix, et cursu ventilat ignem.
Scinduntur tunicæ sartæ: modo longa coruscat
Sarraco veniente abies, atque altera pinum
Plaustra vehunt, nutant altæ, populoque minantur.
Nam si procubuit, qui saxa Ligustica portat
Axis, et eversum fudit super agmina montem,
Quid superest de corporibus? quis membra, quis ossa
Invenit? Obtritum vulgi perit omne cadaver
More animæ. Domus interea secura patellas
Jam lavat, et bucca foculum excitat, et sonat unctis

ac turbæ in viis.

Sportula] Cœna, quæ quia primum in *sportula* dabatur, δεῖπνον ἐν σπυρίδι, hinc nomen obtinuit. Turneb. x. 27. Vide Sat. I. vs. 95. ac deinceps.

Quanto fumo] Quam avide petatur. Vel simpliciter ignem intelligit, ut mox fusius explicat.

Centum convivæ] In commune suam quisque sportulam conferentes. Vel, centum homines sportulam accipiant, hi servos singuli deducunt culinam deferentes, qui vias implent ac impediunt.

Culina] Vasa et instrumenta culinaria. Hinc igitur tumultus coquorum ipsos cum obsoniis focos transferentium .... ne cibus intepescat, &c. quæ Seneca ad Lucilium scribit.

Corbulo] *Domitius Corbulo* tempore Neronis robore corporis famosus, cujus meminerunt Tacit. l. XIII. et Ammianus Marcell. l. XV.

Recto vertice] Ne juscula vel obsonia effundantur ac decidant.

Ignem] Quem defert in foculo seu calefactorio obsoniis subjectum, ne per viam frigescant.

Scinduntur tunicæ sartæ] In turba ac tumultu lacerantur vestes nuper *sartæ*, quales nimirum solet habere servulus, vel pauper Umbritii similis per urbem incedens.

Modo longa coruscat, &c.] Aliud impedimentum ac periculum a plaustris per urbem vehentibus magnas moles.

Sarraco] Vel *Serraco*, quo vehiculi genere deportantur ingentis ponderis ligna, lapides, et similia, ad constructionem ædificiorum. Vide Sat. V. vs. 23.

Abies, atque altera pinum plaustra vehunt] Longo vehiculorum ordine *pinus* aut *abies* deferebatur vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro gravia penderent. Quem luxum damnat Seneca Epist. 90.

Nutant altæ] Arbores illæ, seu trabes longissimæ vacillant, et capitis veluti motu malum et perniciem obviis minantur.

Nam si procubuit] Si axe fracto ruat plaustrum, et impositam molem deturbet in obvios.

Saxa Ligustica] Excisos e Liguriæ montibus lapides ingentes.

Ligustica] *Liguria*, Italiæ regio, ad Alpes, Galliam Narbonensem inter ac Hetruriam; nunc ora est Genuensis.

Agmina] Plebem prætereuntem.

Montem] Instar montis saxum, vel e Ligusticis montibus excisum.

De corporibus] Corruente plaustro ac ingenti saxo obrutis et obtritis.

Perit omne cadaver more animæ] Non magis apparet quam anima quæ evolat et aspectum fugit. Nec enim cum Epicuro Juvenalis sentit cum corpore animam interire.

Secura] Nesciens plaustri casu interiisse dominum, vel servulum qui sportulam deferebat, parat cœnam, aut saltem lances et patinas excipiendæ sportulæ et cœnæ componendæ idoneas.

Bucca foculum excitat] Oris et buccarum inflatione ac spiritu ignem accendit.

Sonat unctis striglibus] Comparat etiam *strigiles* ad radendum corpus post balnea, detergendumque sudo-

Striglibus, et pleno componit lintea gutto.
Hæc inter pueros varie properantur: at ille
Jam sedet in ripa, tetrumque novicius horret
Porthmea, nec sperat cœnosi gurgitis alnum,
Infelix, nec habet, quem porrigat, ore trientem.
Respice nunc alia, ac diversa pericula noctis:
Quod spatium tectis sublimibus, unde cerebrum
Testa ferit, quoties rimosa, et curta fenestris
Vasa cadunt; quanto percussum pondere signent,
Et lædant silicem. Possis ignavus haberi,
Et subiti casus improvidus, ad cœnam si
Intestatus eas. Adeo tot fata, quot illa
Nocte patent vigiles, te prætereunte, fenestræ.
Ergo optes, votumque feras miserabile tecum,
Ut sint contentæ patulas defundere pelves.

rem, unctas autem, quo minus lædant. Vide Pers. Sat. v. 126. et quæ nos ibidem.

Strigilibus] Quidam Codices habent, *striglibus*, ut sit dactylus: aut certe posuit proceleusmaticum, ut quatuor breves æquipolleant duabus longis, seu spondeo.

Componit lintea] Ad siccandum corpus post lavationem.

Gutto] *Guttus*, vasculum guttatim oleum fundens, cujus erat usus in balneis. Dicunt alii lintea odorifero perfundi oleo solita.

Hæc inter pueros varie properantur] Hæc quidem domi fiunt, sedulo ac festinanter, atque suo quisque familiarium fungitur officio, aliis balnea, cœnam aliis parantibus: at ille (heu!) jam miserabili fato excessit e vivis.

Ille] Seu puer deferens sportulam, seu herus ipse forte præteriens, ac plaustri ruina obtritus.

Sedet in ripa] Sedet, errat ad ripam Stygis, seu Acherontis, Infernalis fluvii qui mortuis omnibus tranandus est: illicque expectat ac detinetur ad annos centum. Nec enim fas erat trajici inhumatos, ac inopes seu carentes naulo, id est, pretio transvectionis, nisi post expletum centum annorum spatium. Virgil. loco mox citando.

Porthmea] Fretum πορθμὸς Græce dicitur, πορθμεὺς autem ille qui trans fretum lintre homines vehit. Charontem hic intellige, de quo Virgil. Æn. 6. 'Portitor ille Charon,' &c.

Nec sperat] Quippe insepultus, et naulo destitutus; at mox explicatum est.

Cœnosi gurgitis] Stygiæ Paludis cœno turbidæ.

Alnum] Charontis cymbam ex *alno* arbore.

Nec habet quem porrigat ore trientem] *Ori* mortuorum Veteres inserebant stipem seu nummum, quo naulum Charonti solverent, ac transmitterentur. Vide Diodorum Siculum II. 5.

Trientem] *Triens*, pars tertia est assis: videtur hic pro obolo poni, qui naulus dicitur Charonti solvi assuetus, apud Lucian. Dial. Mort. 9.

Quod spatium tectis sublimibus] Quantum sit spatium inter ima viarum et ædium tecta summaque, unde sæpe dejiciuntur testarum fragmenta, quibus prætereuntium caput frangi et cerebrum excuti contingat.

Quanto percussum pondere signent] Testæ illæ gravi suo casu duros ipsos, quibus stratæ viæ sunt, silices lædunt, quid igitur in caput hominis non fecissent?

Ignavus] Parum cautus et prudens, ac in mediis vitæ periculis securus.

Intestatus] Nondum facto testamento.

Vigiles] Metonymia, pro, *vigilantibus* ædium inquilinis etiam tunc, et id noctis.

Ut sint contentæ, &c.] Ut effundantur in te potius matulæ et pelves

Ebrius, ac petulans, qui nullum forte cecidit,
Dat pœnas, noctem patitur lugentis amicum
Pelidæ, cubat in faciem, mox deinde supinus.
Ergo non aliter poterit dormire? Quibusdam
Somnum rixa facit: sed, quamvis improbus annis,
Atque mero servens, cavet hunc, quem coccina læna
Vitari jubet, et comitum longissimus ordo:
Multum præterea flammarum, et aënea lampas.
Me, quem Luna solet deducere, vel breve lumen
Candelæ, cujus dispenso et tempero filum,
Contemnit. Miseræ cognosce procemia rixæ,
Si rixa est, ubi tu pulsas, ego vapulo tantum.
Stat contra, starique jubet; parere necesse est.
Nam quid agas, cum te furiosus cogat, et idem
Fortior? Unde venis? exclamat: cujus aceto,
Cujus conche tumes? quis tecum sectile porrum

sordium plenæ, quam solvatur tibi cranium, et occidaris dejecta testa.

Pelves] A pedum lavatione dictam *pelvim* scribit Varro.

Ebrius, ac petulans] Aliud malum nocte ambulantibus imminet a juvene ebrio, in quem si incidas, pugnos et contumelias experiere, si pauper fueris.

Dat pœnas] Torquetur, anxius animi est, donec aliquem verberarit.

Noctem patitur] Insomnem et inquietam, qualem Achilli fuisse Patrocli mortem lugenti scribit Homerus initio Libri ultimi Iliados.

Pelidæ] Pelei filius erat Achilles.

Ergo non aliter poterit dormire] Proverb. 4. 'Impii non dormiunt, nisi male fecerint, et rapitur somnus ab eis, nisi supplantaverint.' Neronem pariter Othonemque noctu vagari solitos, et obvium quemque petulanter incessere, narrant Suetonius et Tacitus. Nec absimilem omnino sententiam non semel habet Plautus *Amphitr.* Sc. 1. in ludicra illa contentione Mercurii cum Sosia. Vide Sueton. *Ner.* c. 26.

Improbus annis] Protervus in juventute, tum nempe cum fervet sanguis, ac vis affectuum prævalet rationi.

Coccina] De *cocco* grano Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ proventu, et Imperatoriis paludamentis dicato, Plin. XXII. 2. sicut de purpura fuse IX. 36. ac sequentibus.

Aënea lampas] Candelabrum ex ære Corinthio, quod solis ditioribus præferebatur. Ejus pretium recenset Plinius XXXIV. 2.

Dispenso et tempero filum] Ne vel extinguatur, vel citius ardeat absumaturque. Vetus Schol.

Si rixa est] *Rixa* enim est pariter contendentium ac invicem cædentium.

Stat contra, &c.] Ebrius ille petulans te videns solum et male vestitum invadit, impugnatque.

Cujus aceto, &c.] Dic, ubi cœnasti? Ubi vinum acescens ac vile bibisti? Contumeliose ait jurgari volens.

Conche] *Conchis* faba est viridis: vel, faba est cum siliqua et cortice. Alii dicunt esse edulium e fabis cum cortice elixis, conditis autem porro conciso, oleo, cumino, liquamine, &c. Martialis Epig. V. 40. 'Si conchem toties meam comesses.' Epig. VII. 77. 'Conchis inuncta tibi est.' Et Epig. XIII. 7. 'Si spumet rubra conchis tibi pallida testa, Lautorum cœnis sæpe negare potes.'

Tumes] Proprie dixit, *tumes*: illud enim obsonii genus inflat ventrem ac satiat mirum in modum.

Sectile porrum] Non capitatum, sed

Sutor, et elixi vervecis labra comedit?
Nil mihi respondes? aut dic, aut accipe calcem.
Ede, ubi consistas, in qua te quæro proseucha?
Dicere si tentes aliquid, tacitusve recedas,
Tantundem est: feriunt pariter: vadimonia deinde
Irati faciunt. Libertas pauperis hæc est:
Pulsatus rogat, et pugnis concisus adorat,
Ut liceat paucis cum dentibus inde reverti.
Nec tamen hæc tantum metuas. Nam, qui spoliet te,
Non deerit, clausis domibus postquam omnis ubique
Fixa catenatæ siluit compago tabernæ.
Interdum et ferro subitus grassator agit rem,
Armato quoties tutæ custode tenentur
Et Pomtina palus, et Gallinaria pinus.

sectivum, utpote vilius: de quibus Plinius xx. 6. Folia porri, quod facile scinditur.

Sutor] Ad ignominiam omnia.

Vervecis labra] Synecdoche, pro *vervecino capite*, quod in apophoretis numeratur. Martial. Epig. xiv. 211.

Proseucha] Προσευχὴ, precatio est. Unde apud Philonem, *proseuchæ* vocantur fana et loca, in quibus Judæi ad orationem conveniunt. Hic vero ponitur pro loco, ubi stipem rogant mendici, et pro tuguriolis quæ ad vias publicas extruunt, aut prope urbium portas. Vetus Schol. et Turneb. I. 19.

Vadimonia] Postquam te illi male mulctarunt, clamant se a te cæsos, iram simulant, increpant, minantur in jus tracturos, ut mulcta indicatur tibi quamvis innoxio, adeoque vadimonium denuntiant.

Libertas pauperis hæc est] Scilicet ea est, qua gloriantur nostri, quam vindicant acriter Romani, qua fruuntur Cives modo, si sint pauperes. Ironia cum indignatione.

Paucis cum dentibus] Non omnibus quidem excussis per pugnos et verbera. Quod beneficii loco habebitur. Sic grassatores largiri se vitam aiunt illis quibus non ademerint, et cum tantum non occiderunt, multum etiam sibi deberi putant.

Nec tamen hæc tantum metuas] Non modo contumelias et verbera Romæ habes metuenda, sed et latrocinia et grassatores.

Clausis domibus, postquam omnis, &c.] Intempesta et concubia nocte.

Fixa catenatæ siluit compago tabernæ] Cum clausæ sunt tabernæ diligenter, inducta etiam per singulos asseres grandi catena, ut ait vetus Schol. idque in munimentum adversus effractores et grassatores nocturnos. Vide Suet. Ner. c. 26. Ubi Nero ipse grassari, post crepusculum circa vicos et popinas vagari, obvios verberare, tabernas effringere et expilare dicitur.

Siluit] Dimisso opere, et quiescentibus jam opificibus, relictaque et vacua officina.

Ferro subitus grassator agit rem] Inopinantem invadit, spoliat, adacto in jugulum ense.

Armato quoties, &c.] Dispositis ad arcendos latrones præsidiis.

Pomtina palus] Alii legunt *Pontina*. Locus in Campania infestus latrociniis, ad *paludem Pomtinam*, cujus pars forte ab Augusto siccata, ut meminit Horat. ad Pisones, vs. 65. At non certe integra, ut testantur qui viderunt, et propter amplitudinem paludis totam siccari non posse affirmant. Adde quod in eam influunt quidam fluvii. Sita est inter Privernum, Terracinam, Setiam, &c. Martial. Epig. xiii. 112. 'Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos.' Et Epig. x. 74. 'Nec quæ paludes delicata Pontinas Ex arce clivi spectat uva Setini.'

Gallinaria pinus] Prope Cumas, seu ad sinum Cumanum, ut refert Strabo, l. v. erat sylva *Gallinaria*, prædonum

Sic inde huc omnes, tanquam ad vivaria, currunt.
Qua fornace graves, qua non incude catenæ?
Maximus in vinclis ferri modus, ut timeas, ne
Vomer deficiat, ne marræ, et sarcula desint.
Felices proavorum atavos, felicia dicas
Sæcula, quæ quondam sub regibus, atque tribunis
Viderunt uno contentam carcere Romam.
His alias poteram, et plures subnectere causas:
Sed jumenta vocant, et sol inclinat: eundum est.
Nam mihi commota jam dudum mulio virga
Annuit. Ergo vale nostri memor, et quoties te
Roma tuo refici properantem reddet Aquino,
Me quoque ad Helvinam Cererem, vestramque Dianam
Converte a Cumis. Satirarum ego, ni pudet illas,
Adjutor gelidos veniam caligatus in agros.

receptaculum.

Sic inde huc omnes, &c.] Exacti sylvis grassatores Romam veniunt, et latrocinantur nocte.

Ad vivaria] Velut ad locum, ubi paratior ac facilior victus erit. Vivaria loca sunt, in quibus aluntur ac saginantur ad cibos, seu aves, seu pisces, seu feræ, &c.

Ne vomer deficiat, &c.] Ne desit ferrum quo fiant instrumenta agriculturæ necessaria.

Vomer] In aratri extremitate ferrum est quo terra scinditur.

Marræ, sarcula] Rustica instrumenta, quibus inutiles herbæ resecantur.

Proavorum atavos] *Proavus* est avi pater: *atavus* autem quintus pater est.

Sub Regibus] Hi numerantur septem, Romulus, Numa, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus; quorum loco Consules deinceps imperitavere. Tit. Liv. l. I. et II. Quæ prima fuit ætas Populi Romani prope ducentos et quinquaginta per annos, sub Regibus, ut ait Florus in prologo.

Atque tribunis] Anno urbis trecentesimo decimo, primum creati Tribuni militares consulari potestate, ut narrat Livius l. IV. ne Consules e plebe crearentur: quod postea tamen ei concessum. Itaque Tribuni militares identidem et subinde Remp. rexerunt.

Uno contentam carcere] Quem Tullus Hostilius ædificari jussit, ut refert Sallust.

Jumenta] A *jungendo* quidam, alii melius, ut videtur, a *juvando* originem trahunt.

Annuit] Admonet expedita esse ad iter omnia, rhedæ impositam suppellectilem: Umbritium jam expectari. Vide supra, vs. 10.

Refici properantem] Cupientem recreari ex urbis ac tumultus popularis tædio.

Aquino tuo] Quoties ibis in patriam tuam, o Juvenalis, *Aquinum* scilicet, Campaniæ civitatem, via Latina.

Me quoque, &c.] Me pariter a Cumis, quo proficiscor, accersere memento ad te. Aquinum ego statim adibo, teque conveniam: et Satiras una conscribemus.

Helvinam Cererem] Habebat *Ceres* Fanum ad Aquini suburbium, cui *Helvinum* nomen a fonte proximo ejusdem appellationis. Minus placet quod nonnulli ab *eluendo*, alii vero ab *helvo* colore, quem flavum esse aiunt, ex Varrone etymologias petunt.

Vestramque Dianam] Quam nimirum colitis tu Juvenalis popularesque tui Aquinates, in Minturnensi luco.

Cumis] Vide supra versum 2. hujus Satiræ.

Ni pudet illas] Siquidem exiguæ meæ opis ac industriæ non pudet ac piget te eximium Vatem ac Satirographum, ipsasque Satiras.

Adjutor] Nonnulli codices ha-

bent, *auditor*.

Gelidos in agros] Ob situm. Frigus certe faciunt colles, sylvæ, flumina.

Caligatus] More strenui militis instructus, certe acer vitiorum hostis. *Caligæ* sunt militaria calceamenta, a quibus denominatus est Caligula Imperator, eo quod in castris natus: mediam usque tibiam protegebant, et pars superior caput leonis videbatur, ut patet in antiquis marmoribus.

SATIRA IV.

Ecce iterum Crispinus, et est mihi sæpe vocandus
Ad partes, monstrum nulla virtute redemtum
A vitiis, æger, solaque libidine fortis:
Quid refert igitur, quantis jumenta fatiget
Porticibus? quanta nemorum vectetur in umbra?
Jugera quot vicina foro, quas emerit ædes?
Nemo malus felix; minime corruptor, et idem
Incestus, cum quo nuper vittata jacebat

Ecce iterum Crispinus] Jam exagitatus nimirum Sat. I. 26. et seq. Porro Domitianum maxime petit et vellicat Juvenalis hac Satira.

Vocandus ad partes] Sæpius autem exagitare illum statuit Poëta, et revocare, ut toties in Satiris istis partes suas agat, quasi personam in Comœdia.

Monstrum nulla virtute redemtum] Crispinus est adeo nequam, ut nulli non vitio serviat. Quam dura porro vitiorum servitus, belle exprimit et fuse Persius Sat. V.

Æger, solaque libidine fortis] Languet ad omnia præterquam ad flagitia ac libidines.

Quid refert igitur] Si tam miser est Crispinus utpote obnoxium vitiis mancipium, quid juvat eum esse opulentum? Quid prosunt ei suæ divitiæ, quæ beatum illum reddere nequeunt, nec a vitiis redimere?

Quantis jumenta fatiget porticibus] Quod magnas habeat porticus, in quibus gestetur quoties pluit, et suaviter ambulet: ut est in Sat. VII. Plin. Epist. I. 3. 'Quid illa porticus verna semper?—Quid illa mollis gestatio?' &c.

Quanta nemorum vectetur in umbra] Quod in hortis arte magna et studio excultis deportetur lectica. Magnificam villæ descriptionem lege apud Plinium Epist. II. 17. ubi sic loquitur: 'Adjacet gestationi, interiore circuitu, vinea tenera et umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis et cedens,' &c.

Jugera quot, &c.] Quod novas etiam opes quotidie accumulet: amplasque habeat ædes in parte urbis optima: vel, hortos et spatia in suburbio, ut ait vetus Schol.

Minime corruptor] Omnes quidem vitiosi infelices, at præ cæteris flagitiosi. Comitantur enim libidinem multæ gravesque molestiæ, justa peccati pœna. Gasp. Sciopp. corrigit, ac legit, *minæ corruptor:* sed non sensui favet.

Incestus] Sic vocatur qui infandam attentat Venerem atque inconcessam cum persona ratione sanguinis aut propter religionem reverenda. Incestum autem dicitur flagitium quod caret cestu, id est, sacro Veneris cingulo, quo honestæ nuptiæ coërcentur ac decorantur. Quasi ἀνήκεστον Festus, quasi *incastum* Isidorus dici volunt.

Cum quo, &c.] Cum Crispino Vestalis incestum admisit, et impune quidem, quia carus ille Domitiano.

Vittata] *Vittæ* erant fasciolæ, quibus religabant crines, aut etiam flo-

Sanguine adhuc vivo terram subitura sacerdos.
Sed nunc de factis levioribus: et tamen alter
Si fecisset idem, caderet sub judice morum.
Nam quod turpe bonis, Titio Seioque, decebat
Crispinum. Quid agas, cum dira, et fœdior omni
Crimine persona est? Mullum sex millibus emit,
Æquantem sane paribus sestertia libris,

res et serta circa caput. His utebantur cum Matronæ, tum maxime Sacerdotes in Sacrificiis.

Sanguine adhuc vivo, &c.] Vivâ terrâ infodienda, ex Numæ Instituto. Liv. l. I. Dionys. Halicarn. l. II. ubi delinquentes Vestales et corruptæ referuntur miserabiliter occidi: vivæ scilicet emittebantur super lecticam latæ, more mortuorum, deflentibus ac præeuntibus cognatis, ac perlatæ usque ad portam Collinam intra muros, in monumento sub terra præparato cum sepulcrali apparatu deponuntur, nullaque solita lustratione potiuntur. Plutarchus autem in vita Numæ Pompilii, rem adhuc clarius explicans, ait: 'Prope Portam Collinam, intra urbem, subterraneam domum seu foveam extitisse, in qua lectulus, et lucerna ardens, panis item et aqua; lac etiam, atque oleum parata erant. Illuc Rea feretro inclusa deferebatur per forum, ac per scalas demittebatur, ante a ministris soluta, gravi et summo ubique silentio, atque horribili mæstitia,' &c. Vide etiam, si vis, Alex. ab Alex. v. 12.

Terram subitura] Alioqui punienda ex more, et moritura, si accusata et convicta fuisset. Quemadmodum Corneliæ contigit, quam quidem ante absolutam, longo post intervallo repetitam Domitianus damnavit. Sueton. Domit. c. 8.

Sed nunc de factis levioribus] Supple, *agimus*, vel, *querimur*.

Alter si fecisset idem, caderet, &c.] Si alter quam Crispinus id fecisset, non magis impune tulisset incestum, quam Celer, Eques Romanus cui Corneliæ Maximillæ stuprum objiciebatur, quem in Comitio virgis ad necem cædi jussit Imperator Domitianus, ut refert Suetonius loco mox citato.

Judice morum] Scoptice notat Domitianum, qui ex loco citato Suetonii incesta Vestalium virginum severe coërcuit: et qui Corneliam absentem inauditamque damnavit incesti, ac defodi imperavit, cum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, verum etiam occidisset. Nam vidua abortu periit, ut loquitur Plinius Epist. IV. 11. quem lege. Martial. Epig. VI. 4. ad Domit. 'Censor maxime, Principumque Princeps.'

Titio Seioque] Nomina Jurisconsultis frequentia, hic designant quoslibet e vulgo viros bonos.

Decebat Crispinum] Ex iniquo Domitiani judicio, qui suspectos duntaxat alicujus sceleris severe puniebat, ut mox dictum; at connivebat in manifestis etiam amicorum flagitiis, et incesto Crispino indulgebat.

Quid agas, cum, &c.] Quam censuram et animadversionem dignam satis adhibeas in hominem omni crimine fœdiorem? Nec enim perditæ solum est lasciviæ, sed et gulæ Crispinus; ut mox patebit.

Mullum] Piscem marinum, qui alias *barbo* vel *barbio*, ob geminam barbam, quam habet in inferiori labio. De eo Plin. IX. 17. et 18. et alibi. Barbatos mullos et barbatulos vocant, et in piscinis ali solitos testantur, Varro l. III. de Re Rust. c. 17. Cicero ad Attic. Epist. II. 1. et Parad. 5. apud Athen. I. 5. *mullus* Dianæ sacer dicitur. Item VII. 21. ubi et variæ *mulli* dotes afferuntur. Quem tamen in locum vide Casaubonum multa docte corrigentem. Vide Satir. v. 92. et quæ nos ibidem.

Sex millibus emit] Sex millibus nummum. Macrob. III. 17. mullum unum septem, (Plinius autem octo,) millibus nummum ait emptum ab Asinio Celere viro Consulari. Apud Sueton. autem Tib. c. 34. tres mullos triginta millibus nummum vænisse, questus refertur Imperator.

Æquantem sane] Quasi diceret,

Ut perhibent, qui de magnis majora loquuntur.
Consilium laudo artificis, si munere tanto
Præcipuam in tabulis ceram senis abstulit orbi.
Est ratio ulterior, magnæ si misit amicæ,
Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.
Nil tale expectes: emit sibi. Multa videmus,
Quæ miser et frugi non fecit Apicius. Hoc tu
Succinctus patria quondam, Crispine, papyro?
Hoc pretio squamæ? potuit fortasse minoris

si miraris pretium, disce pondus, et mirari desine.

Paribus sestertia libris] Emptus est piscis sex millibus, sex libras pendebat, æquavit igitur pretium pondere suo. Macrob. loco mox citato, ex Plinio ait, non repertos olim mullos, qui duas pondo libras excederent; at jam longe majores minoris emi. Horat. Satir. II. 2. trilibrem memorat. Hoc vero quid, si verum est quod ex Licinio Mutiano narrat Plinius citato libro IX. cap. 18. captum esse in mari Rubro mullum, qui octoginta libras penderet?

Sestertia] *Sestertia* sex, quæ continent singula mille nummos sestertios, de quibus jam ante dixi Satir. I. 92. et 106. Sestertia sex efficiunt sex millia nummorum. Salmas.

Qui de magnis majora loquuntur] Ut solent adulatores, qui res augere verbis mirum quantum norunt.

Consilium laudo artificis] Toleranda videbitur luxuria Crispini, si, &c.

Munere tanto] Mullo eximiæ magnitudinis vel misso quasi munere, vel apposito in cibum seni cuipiam opulento.

Præcipuam in tabulis ceram] Primas partes in testamento, vel unicas meruit, hæres ex asse institutus, eo modo quo dictum supra Satir. III. 44.

Magnæ si misit amicæ] Ejus vel amorem captans vel hæreditatem. Vide Satir. I. 37. et seq.

Quæ vehitur clauso, &c.] Magna et ampla lectica, undique clausa; specularibus autem pellucida. Sic enim mulieres delicatæ ventos, pulverem, et frigus excludebant, sanitati pariter et pulchritudini consulentes. Vide Satir. I. 57.

Specularibus] Sicut nos e vitro, sic veteres fenestras faciebant e speculari lapide, qui tenues in crustas facile finditur. Plin. XXXVI. 22. Senec. Epist. 90. et de Providentia. J. Lipsius in Senec. Martial. Epigram. VIII. 14. 'Hybernis objecta notis specularia puros Admittunt Soles, et sine fæce diem.'

Nil tale expectes] At nihil istorum voluit Crispinus, uni vero suæ gulæ indulsit, exquisitas dapes emendo.

Miser et frugi] Præ Crispino frugalis et temperans videatur Apicius quantumvis luxuriosus. Miser porro ille, cui sestertium centies egestas fuit; et qui præ fatuo paupertatis et famis metu ipse se interemit, ut ait Seneca, Lib. *de Consol. ad Helviam matrem*. Dio Cassius 57. &c.

Apicius] Hic inter gulæ proceres numeratur apud Plin. IX. 17. et X. 48. omnium nepotum altissimus gurges nuncupatur. Exemplum gulæ fuit, scripsitque de juscellis, ac de condiendis cibis, ut testatur vetus Schol. scientiam popinæ professus dicitur, ac millies sestertium in culinam impendisse, apud Senecam loco mox cit. num. 138. *Apicii* quoque velut insignis helluonis meminit idem Seneca Epist. 95.

Hoc tu] Audes et perpetras.

Succinctus patria quondam, &c.] Tu olim servus e Niliaca plebe, et verna Canopi, ut est Satir. I. 26.

Papyro] Frutex est palustris in Ægypto frequens, e cujus libro seu cortice fiunt vestes, funes, tegetes, vela, &c. Vide Plin. XIII. 11.

Hoc pretio] Sensus est: An hoc pretio emuntur squamæ, id est, piscis? Synecdoche et Tapinosis, cum indignatione simul et admiratione.

Piscator, quam piscis, emi. Provincia tanti
Vendit agros; sed majores Appulia vendit.
Quales tunc epulas ipsum glutisse putemus
Endoperatorem? cum tot sestertia, partem
Exiguam, et modicæ sumtam de margine cœnæ,
Purpureus magni ructarit scurra Palati,
Jam princeps Equitum, magna qui voce solebat
Vendere municipes pacta mercede siluros?
Incipe, Calliope, licet et considere: non est
Cantandum, res vera agitur. Narrate, puellæ

Quam piscis] Mullus, de quo supra, emptus sex millibus nummum.

Provincia tanti vendit agros] In regionibus extra Italiam quæsitis, opimis licet et fertilibus, tanti nec majoris emi possent agri, e quibus victitaret familia.

Sed majores Appulia vendit] In *Apulia* vero Italiæ regione, tanti quoque nec majoris etiam majores agri venduntur, quam iste piscis a Crispino emptus. Quare vero minoris quam alibi venduntur agri Apuliæ? An Poëta respicit Apuliæ partem aliquam montibus asperam ac sterilem de qua Horatius loco mox citando: et Seneca Epist. 87. sic loquitur: 'Agri suburbani tantum possidet, quantum invidiose in desertis Apuliæ possideret?' An quod Apulia infestatur Atabulo vento, ut ait idem Seneca Nat. Quæst. v. 17. Hic ventus Apuliæ est peculiaris, et plantas frigore adurit ac devastat. Testis Plinius xvii. 24. Ejus meminit et Gell. ii. 22. Horat. Satir. i. 5. 'Incipit ex illo montes Appulia notos Ostentare mihi, quos torret Atabulus, et quos Nunquam erepsemus, nisi,' &c. Hinc et illi vento Atabulo *ἄτην βάλλοντι*, id est, *noxio*, seu *cladem et calamitatem immittenti* Apuli sacrificabant, ne agros depopularetur. Vide Alex. ab Alex. iii. 22.

Appulia] Sita est non procul ab ostio sinus Adriatici, Dauniam inter et Calabriam. Hodie pars regni Neapolitani, vulgo, *la Puglia*.

Quales tunc epulas, &c.] Quod si Crispini hominis sordidi talis fuit gula et luxuria, qualem putas extitisse Domitiani Imperatoris? Hunc jam Poëta aggreditur.

Endoperatorem] Sic scribendum contendit Theod. Pulmannus. Alii, *induperatorem*, per Epenthesim. Tull. i. de divin. n. 107. ex Ennio, *uter esset induperator*.

Sestertia] Supra, ad vs. 15.

Partem exiguam, et modicæ sumtam, &c.] Quæ tamen Crispini dapes et sumptuosa convivia si cum epulis Domitiani conferantur, non erunt nisi pars exigua et ultima duntaxat, atque velut margo cœnæ et mensæ Imperatoriæ.

Purpureus] Vide Satir. i. 27.

Ructarit] Adeo cibis ingurgitatus, ut ructus ederet.

Scurra Palati] Crispinus aulæ parasitus, adulator, risus captator, Imperatori gratiosus. Martial. Epig. vii. 98.

Jam Princeps Equitum] Primum factus Eques Romanus, ut dictum Satir. i. 27. deinde etiam Equitum Magister. Corn. Tac.

Municipes Siluros] Ex eadem patria Ægypto, et quasi Crispini municipes. Vide Gell. xvi. 18.

Siluros] Fluviatiles pariter ac marini pisces sunt, in Nilo frequentes. Plin. v. 9. porculo marino quospiam similes, nullis ossibus spinisve intersitis, carne prædulci esse, idem Plin. testatur ix. 15.

Incipe, Calliope] Ironice pariter ac facete Calliopem invocat, quasi quid arduum ac valde serium moliatur: cum tamen rhombi piscis magnitudinem: et Domitiani gulam duntaxat insectari velit.

Calliope] Scilicet ipsa quæ heroico Carmini præsides, inter Musas Princeps.

Licet et considere] In re tam gravi non est leviter agendum, aut transeundum.

Non est cantandum] Neque more

Pierides: prosit mihi vos dixisse puellas.
Cum jam semianimum laceraret Flavius orbem
Ultimus, et calvo serviret Roma Neroni;
Incidit Adriaci spatium admirabile rhombi
Ante domum Veneris, quam Dorica sustinet Ancon,
Implevitque sinus: neque enim minor hæserat illis,
Quos operit glacies Mæotica, ruptaque tandem
Solibus effundit torpentis ad ostia Ponti

Poëtico hodie fingendum, et versibus ingeniose amplificandum.

Pierides] A *Pierio* Thessaliæ monte Musis Sacro. Aliter paulo Tullius de Natura Deorum l. III. n. 54.

Prosit mihi] Hoc amplius adeste, et favete mihi.

Puellas] Adolescentulas, puras, virgines, Nymphas. Ita Poëtæ solent adulari suis Numinibus.

Cum jam semianimum, &c.] Magnificum exordium quasi grandia narraturi.

Semianimum laceraret Flavius orbem] Romam orbis dominam Domitiani sævitia oppressam. Is enim crudelitatem non magnam solum, sed et callidam inopinatamque exercebat, ut scribit Sueton. Domit. c. 11.

Flavius ultimus] Domitianus Imperator, postremus e gente Flavia, quæ obscura quidem, ac sine ullis majorum imaginibus, at Reipublicæ tamen nequaquam pœnitenda, quod ait Sueton. Vespas. c. 1.

Calvo Neroni] Utraque vox invidiosa pro *Domitiano*, qui quidem calvitio sic offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii vel joco vel jurgio objectaretur. Ita Sueton. Domit. c. 18. Deinde, propter vitia paria similemque sævitiam Nero alter vocatur. Vide Sueton. Domit. c. 10. 11. 15. Tantum desciverat ille a placidis moribus Vespasiani ac Titi. Unde Martial. 'Flavia gens quantum tibi tertius abstulit hæres! Pæne fuit tanti non habuisse duos.'

Incidit Adriaci, &c.] Regnante, inquam, Domitiano, rhombus ingens a piscatore captus est. 'Parturiunt montes,' &c.

Adriaci, &c.] Natantis in mari Adriatico, quod est inter Italiam, Illyricum, et Græciam, hodie, *Sinus Venetus*.

Spatium admirabile rhombi] Immensa prope moles piscis, rhombus stupendæ amplitudinis.

Rhombi] Plin. IX. 20. 'Marinorum piscium,' inquit, 'alii sunt plani, ut rhombus, cui situs dexter resupinatus est,' &c.

Ante domum Veneris, quam, &c.] Locum etiam designat accurate, veluti ad rem faciat. Ante urbem Anconam, ubi Veneris templum.

Quam Dorica sustinet Ancon] Syracusani a Græcis oriundi Tyrannum Dionysium fugientes huc navigantes appulere, civitatemque condidere in agro quidem Piceno, opportuno situ, atque (ut Mela scribit) in angusto duorum Promontoriorum ex diverso coëuntium, inflexi cubiti imagine ac figura, unde nomen; *ἀγκὼν, cubitus*, seu *flexus brachii:* ibidemque insignem Veneri ædem posuere.

Dorica] Synecdoche, pro *Græca*. *Dores* populi gemini fuere, alii in Asia minore, alii in Achaia.

Implevitque sinus] Mole sua et amplitudine retia implevit rhombus.

Sinus] Vide Satir. I. 80.

Neque enim minor hæserat, &c.] Qui enim tum retibus adhæsit captus piscis non erat inferior magnitudine illis, qui detinentur in fundo Paludis Mæotidis, quamdiu constricta gelu est, at inde exeuntes rupta glacie, postea natant et capiuntur in Ponto Euxino, magni et pingues ob longam desidiam.

Mæotica] Palus *Mæotis* excipit Tanaim fluvium, inter minorem Tartariam Europæ, et Circassiam Asiæ regiones: cum Euxino mari per Bosphorum Cimmerium, hodie *Fretum Caffa* connectitur. Illuc sæviens Boreas plurimam convehit glaciem.

Solibus] Æstivi Solis ardoribus.

Torpentis] Tarde fluentis. Quidam legunt, *torrentis*, quod ibi rheuma

Desidia tardos, et longo frigore pingues.
Destinat hoc monstrum cymbæ linique magister
Pontifici summo. Quis enim proponere talem,
Aut emere auderet, cum plena et littora multo
Delatore forent? Dispersi protenus algæ
Inquisitores agerent cum remige nudo,
Non dubitaturi fugitivum dicere piscem,
Depastumque diu vivaria Cæsaris, inde
Elapsum veterem ad dominum debere reverti?
Si quid Palphurio, si credimus Armillato,
Quicquid conspicuum, pulchrumque est æquore toto,
Res fisci est, ubicumque natat. Donabitur ergo,
Ne pereat. Jam letifero cedente pruinis

quoddam mare trahat. Vetus Schol.

Ponti] Euxini scilicet, qui olim *Axenus* dicebatur, id est, *inhospitus*, teste Plinio; Amazonius Claudiano; Scythicus Flacco; Tauricus Festo; mare Ponticum Straboni, Tacito, Plutarcho; Cimmerium Herodoto et Orosio; Caucasium Apollonio; Colchicum nonnullis; Sarmaticum Ovidio; Phasianum Aristidi; vulgo *Mare Nigrum*; Italis *Mare Maggiore*, &c. Situs ejus est inter Thraciam, Sarmatiam, et Asiam minorem: ambitus continet vicies semel centena quinquaginta millia, ut auctor est Varro, et fere Veteres, inquit Plin. IV. 12.

Monstrum] Monstrosum piscem, rhombum, de quo ante.

Cymbæ linique magister] Piscator.

Pontifici summo] Domitiano, qui Albanos Sacerdotes instituerat, eorumque Sacrorum erat velut Antistes summus. Vide Satir. II. ad vs. 83. in hæc verba, *accipient te*. Vel, quia Vestalem virginem Corneliam condemnaturus, Maximi jure Pontificis abusus, reliquos Pontifices in Albanam villam convocaverat. Quod supra jam dictum, atque auctor est Plinius IV. Epist. 11. Vel etiam, quia Imperatores hos sibi titulos ac munera sæpe vindicabant. Sueton. Tit. c. 9. Pontificatum Maximum ideo se accipere professus, ut puras servaret manus.

Cum plena et littora, &c.] Cum non urbs tantum, sed omnes Italiæ anguli, ipsaque littora plena forent delatoribus.

Dispersi inquisitores] Huc et illuc passim volitantes, explorantes, insidiantes.

Algæ] Herba marina est. Ponitur vel pro littoribus; vel pro vilibus quibuslibet rebus, quarum tamen erant inquisitores ac delatores. Proverb. 'Vilior Alga.' Virgil. Eclog. 7.

Agerent cum remige nudo] Pauperem et innoxium piscatorem reum protinus agerent, ac raperent in jus, atque ad Tribunal ipsius Imperatoris.

Vivaria] Vide supra Satir. III. ad vs. 308. Vide et Macrob. III. 18.

Veterem ad dominum] Ad Domitianum Imperatorem.

Palphurio, Armillato] Hi Consulares fuerant viri, qui per delationes Domitiani gratiam captavere. Sueton. Domit. c. 13. refert *Palphurium* Suram olim Senatu pulsum, pro eo vero in Capitolino certamine de Oratoribus coronato universos Imperatori supplicasse, ut restitui placeret. *Armillati* quoque meminit alibi idem Suetonius.

Fisci] 'Fiscus,' inquit Ascon. Pæd. 'est sacculus ad majoris pecuniæ summam capiendam, et pecuniam publicam.'

Ne pereat] Ne corruptum pereat, quandoquidem vendi non licet, ex Palphurio et Armillato juris summis Interpretibus; ergo donandum Imperatori. Ita secum miser is piscator.

Letifero Auctumno] Tunc enim frequentes morbi, qui pariter acuti et exitiales ea tempestate, teste Hippocr. III. Aphor. 9. Item Galen. &c.

Auctumno, jam quartanam sperantibus ægris,
Stridebat deformis hyems, prædamque recentem
Servabat: tamen hic properat, velut urgueat Auster.
Utque lacus suberant, ubi, quanquam diruta, servat
Ignem Trojanum, et Vestam colit Alba minorem,
Obstitit intranti miratrix turba parumper.
Ut cessit, facili patuerunt cardine valvæ.
Exclusi spectant admissa opsonia Patres.
Itur ad Atridem. Tum Picens, Accipe, dixit,

Quartanam sperantibus ægris] Timentibus. Ita Virg. 'Hunc ego si potui tantum sperare dolorem.' Contendunt aliqui in propria significatione sumendam vocem, *sperantibus*, Celsi auctoritate freti, qui ait quartanas febres neminem jugulare; adeoque ægros sperare et cupere, tertianam in quartanam mutari. Sed quæ fides?

Stridebat deformis hyems] *Hyems* erat, sæviebat sibilus ac stridor ventorum Aquilonarium. Cic. Tusc. q. I. n. 68. 'Horrifer Aquilonis stridor.'

Servabat] A putrefactione tuebatur: frigus nempe et Aquilo corruptionis omne periculum arcebant.

Tamen hic properat] Piscator tamen inquisitorum sævitiam pertimescens, rhombum Imperatori donare festinat, non secus ac si æstas vel autumnus, et flans in eis Auster, putredinis metum injicerent.

Auster] Ventus meridionalis, quo tepescens aër carnes et pisces facile corrumpit. Galen. in Aphor. 5. l. III. Hunc ait varias ægritudines invehere. Horat. Od. II. 14. 'Frustra per Autumnos nocentem Corporibus metuemus Austrum.'

Utque lacus suberant] Cum prope essent lacus Albani: vel, cum piscator et inquisitores portentosum piscem deferentes Domitiano, colles Albanos in quibus tum erat Imperator, ascenderent, et lacus qui sunt ibi, subjectos quasi sibi cernerent. Legunt quidam, *superant*, id est cum jam transivissent illi Albanos lacus, et pergerent ad Domitianum tum forte (ut solebat quotannis, ex Sueton.) ibi Quinquatria celebrantem Minervæ, cui collegium instituerat Sacerdotum, quibus præerat velut Pontifex Summus. Vide supra vs. 46. et Sat. II. vs. 83.

Quanquam diruta, servat ignem Trojanum] Alba quidem a Tullo Hostilio diruta fuerat, tecta solo adæquata, unaque hora quadringentorum annorum opus, exceptis tamen Templis, periit; teste Livio I. 29. At cum Albani fortunæ subirati patria Sacra neglexissent, ac Deorum cultum; prodigia contigere, quibus illa instaurari jubebantur. Ita Alba quanquam diruta servavit ignem illum inextinctum, quem cum reliquis omnibus Tullus Romam transtulerat: (Livius I. 31.) antea tamen jam a Numa usurpatum. Plutarch. Dionys. Halic. II. Gell. I. 12.

Trojanum ignem] Cujus perpetui servandi in Templo Vestæ, quod fatale esset pignus Imperii, mos invectus ab Ænea Trojanisque: et hinc a Romanis assumtus. Vide Alex. ab Alex. v. 12.

Vestam minorem] Nam major ea, quæ Romæ religiosius colebatur, habebatque Templum pulchrius a Numa ædificatum. Vide supra ad vs. 9.

Alba] *Alba* longa nimirum ab Ascanio condita, distans Roma quindecim fere millibus passuum. Ex ruderibus illius hæc quondam creverat, et nunc etiam Albanum, urbs adjacens, vulgo, *Albano*, Episcopatus tribui solitus alicui e sex Cardinalibus antiquioribus.

Turba] Seu populi, seu Albanorum Sacerdotum cupiditate videndi tanti piscis affluentium.

Exclusi spectant] *Spectant*, id est, cum admiratione contemplantur. Alii codices habent, *expectant*; id est, patentibus valvis introducti qui munera portabant, exclusis etiam Senatoribus qui Domitianum comitati fuerant, quique interim foris stant, et expectant quid inde fiat.

Atridem] Domitianum, qui Ro-

Privatis majora focis: genialis agatur
Iste dies, propera stomachum laxare saginis,
Et tua servatum consume in sæcula rhombum.
Ipse capi voluit. Quid apertius? Et tamen illi
Surgebant cristæ. Nihil est, quod credere de se
Non possit, cum laudatur Dis æqua potestas.
Sed deerat pisci patinæ mensura. Vocantur
Ergo in consilium proceres, quos oderat Ille;
In quorum facie miseræ magnæque sedebat

manis imperabat, sicut Græcis Agamemnon Atrei filius. Adde quod Atrei Atridarumque mentio Domitiani crudelitatem exhibet ac perstringit. Vide Senecæ Thyest. et Agamemn. item Euripidis Orestem, &c.

Picens] Piscator oriundus e Piceno Italiæ regione, hodie *Marchia Anconitana*, ad sinum Adriaticum.

Privatis majora focis] Adulatorie; una Imperatoris mensa dignum ferculum.

Genialis] Vide Persii Satir. II. vs. 3.

Ipse capi voluit] Quasi sciens et gaudens se ad te deferendum, atque Imperatorio stomacho inserendum ac sepeliendum.

Quid apertius] Meram hanc esse assentationem, quis non sentiat?

Illi surgebant cristæ] Ex Proverbio, seu pisci, seu potius Imperatori præ vana alacritate ac superbia. Is enim mirum quantum adulationibus gaudebat, atque illis intumescebat. Ceterum quicquid alii sentiant, mihi probatur magis alia aliorum locum hunc interpretandi ratio, hoc verior ac melior quo simplicior. Ergo non sint hæc Poëtæ verba: *Quid apertius?* Sed piscatoris Domitiano adulari pergentis hoc modo: quid apertius, quam piscem capi voluisse, ut ad Imperatorem deferretur? ut mox salse Poëta subjungat: et tamen illi rhombo surgebant cristæ spinæque in dorso, satisque ostendebat indignationem, quod captus esset. Verum Domitianus turpi nihilominus adulatione gaudens facile credebat piscem capi voluisse, Imperatoriæ gulæ et vanitati obsequentem.

Nihil est, quod credere, &c.] Suprema auctoritate divinæ simili Principes inflati obcæcatique nihil non de se credere parati sunt, præsertim si adulatores adjuvent. Sic apud Sueton. Calig. c. 22. 'Is divinam sibi majestatem asserit; modo Jupiter Latialis salutatur: modo Castorem inter et Pollucem consistens adorandum se præbet; modo Jovis Olympii aliorumque Numinum simulacris demto capite, suum imponi mandat.' Sic Domit. c. 13. ille dictans Epistolam ita incipit: 'Dominus ac Deus noster sic fieri jubet:' unde non alio deinceps nomine appellari institutum. Hinc in Domitianum salse Martialis Epig. v. 8. 'Edictum Domini Deique nostri.' Sic et Alexander ille Magnus per subornatos Antistites Hammonis filius salutatur, ac pro Deo non pro Rege coli jubetur. Ipse vero Hammone se patre censeri imperat. Apud Justinum l. II. et l. XII. adorari se jubet, recusantes autem Macedonum Principes sub specie insidiarum de medio tollit. Sic etiam Antiochus, sic Diocletianus Dii voluerunt cognominari, &c.

Dis æqua potestas] Quia neminem supra se vident aut verentur.

Sed deerat pisci patinæ mensura] Martial. Epig. XIII. 81. 'Quamvis lata gerat patella rhombum, Rhombus latior est tamen patella.'

Vocantur in concilium proceres] Ad deliberandum quo possit modo tantus piscis coqui, condiri, apponi, an concisus in partes, an integer.

Quos oderat] Domitianus Tyrannorum more Nobiles inprimis oderat.

In quorum facie, &c.] Quorum facies erat pallida præ metu, ne simulata ne insidiosa foret tanta illa Domitiani familiaritas. 'Is enim,' ut ait Suetonius, 'non magnæ solum, sed etiam callidæ inopinatæque erat

Pallor amicitiæ. Primus, clamante Liburno,
Currite, jam sedit, rapta properabat abolla
Pegasus, attonitæ positus modo villicus Urbi.
Anne aliud tunc Præfecti? quorum optimus, atque
Interpres legum sanctissimus, omnia quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi
Justitia. Venit et Crispi jucunda senectus,
Cujus erant mores, qualis facundia, mite
Ingenium. Maria, ac terras, populosque regenti

sævitiæ.' Sic, 'Aretinum Clementem Consularem virum, e familiaribus suis, capitis condemnaturus, in majore quam ante gratia habuit.' Sic etiam 'Auctorem Summarum pridie quam crucifigeret, in cubiculum vocavit, assidere juxta coëgit, parte cœnæ suæ dignatus est, denique securum hilaremque dimisit.' Sueton. Domit. c. 11. Vide etiam Sat. I. vs. 33.

Primus properabat] Primus Senatorum venit vocatus in concilium.

Clamante] In concilium advocante, et magnis vocibus instante, ne sedentem jam Imperatorem morarentur.

Liburno] *Is admissionibus præerat, inquit vetus Schol. Alii dicunt præcones peti e Liburnia solitos, quod Liburni essent sonora et valida voce.* Verum id gratis affirmare videntur. Porro Liburnia regio Illyrici, ubi nunc Croatiæ pars maritima cum parte Dalmatiæ Occidentalis.

Jam sedit] Jam in concilio sedet Domitianus.

Rapta] Veste raptim ac trepide assumta.

Abolla] Vestis erat militaris, ex Nonio; philosophica etiam, supra Sat. III. vs. 106. necnon Senatoria, ut aiunt quidam, diciturque quasi *abulla*, quod undique bullata. Prudent. Epig. I. 20. contra Symmachum: 'Adjectus fastis palmata insignis abolla.'

Pegasus] Is Albanus civis, Juris adeo peritus, ut liber vulgo non homo diceretur. De eo scripsit etiam; unde Jus Pegasianum. Præterea plurimis functus honoribus, multis quoque Provinciis præfuit: ipsique urbi Romæ a Vespasiano præfectus. Vetus Schol.

Villicus] Quod Roma tunc esset veluti villa, sine libertate, sine privilegiis. Hinc non præfectus Pegasus appellatur, sed *Villicus*.

Attonitæ urbi] Quia non civem Romanum sibi præpositum cernit sed alienigenam; et quod se misere oppressam sentit, Roma stupet.

Anne aliud] An tunc Præfecti aliud videri possunt quam villici Imperatori velut domino ad nutum servientes, et de omnibus rationem reddituri.

Quorum optimus, &c.] Pegasus nimirum.

Tractanda putabat inermi justitia] Patienter sustinendam hanc veluti procellam, ac serviendum tempori calamitoso, quo non jus vigebat sed injuria; nec ratio, sed Imperatoris sævitia ad arbitrium omnia faciebat. Cui tanquam torrenti si quis obex opponeretur, non levaret malum, sed augeret.

Crispi jucunda senectus] *Crispus* in senectute non morosus sed hilaris et festivus. Intelligunt aliqui Crispum Passienum, Oratorem, bis Consulem, Agrippina uxore ac Nerone privigno clarum: cujus meminit Plinius l. XVI. cap. ultimo. Ego malim cum aliis, Vibium Crispum, Placentinum, de quo Quintilianus X. 1. sub finem ita loquitur: 'Vibius Crispus, compositus et jucundus, atque delectationi natus, privatis tamen causis quam publicis melior.' Is interroganti cuidam, essetne quis intus cum Cæsare, facete respondit, ne musca quidem: quod soleret Domitianus quotidie se conclavi suo includere, initio quidem Principatus, ubi per id tempus nihil aliud quam muscas captabat, ac stylo præacuto configebat. Sueton. Domit. c. 3.

Regenti] Orbem gubernanti Domitiano.

Quis comes utilior, si clade, et peste sub illa
Sævitiam damnare, et honestum afferre liceret
Consilium? Sed quid violentius aure tyranni,
Cum quo de pluviis, aut æstibus, aut nimboso
Vere locuturi fatum pendebat amici?
Ille igitur nunquam direxit brachia contra
Torrentem, nec civis erat, qui libera posset
Verba animi proferre, et vitam impendere vero.
Sic multas hyemes, atque octogesima vidit
Solstitia. His armis illa quoque tutus in aula,
Proximus ejusdem properabat Acilius ævi
Cum juvene, indigno, quem mors tam sæva maneret,

Quis comes utilior] Quam Crispus, ob ingenium mite, quo immitis Tyranni indoles temperari alioqui potuisset?

Clade, et peste sub illa] Sub Domitiano, qui clades velut et pestis bonorum omnium.

Quid violentius aure Tyranni] Hic enim rapide fertur in vindictam et cædem, seu quid loquaris quod ipsi minus placeat; Sueton. Domit. c. 10. seu quid adversus aliquem licet innoxium ei suggerant delatores et adulatores. Certe delicatas habet aures quilibet Princeps. Hinc Sapiens monet, Eccles. c. 8. ‘Ne litiges cum homine potente,’ &c. et Proverb. c. 23. ‘Quando sederis cum Principe, diligenter attende :.... Statue cultrum in gutture tuo.’ Persius autem Sat. I. vs. 107. ‘Sed quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas?’ &c.

De pluviis, aut æstibus, &c.] De frivolis quibusvis rebus si quid affirmes Tyranni sententiæ adversum, quodque licet jocose dictum, eum offendat, ultionem ille continuo meditabitur. Sic Domitianus levissima de causa multos peremit etiam graves viros. Vide Sueton. Domit. c. 10.

Fatum pendebat amici] Nemini quippe Tyrannus parcit. Sueton. Domit. c. 11. Neron. passim, &c.

Ille igitur nunquam direxit brachia contra torrentem] Crispus igitur prudenter eluctatus est mala, nusquam adversando tyrannidi; nihil cæteroqui profuturus, si secus fecisset. Contra torrentem niti dicitur is qui quidlibet incassum tentat.

Vitam impendere vero] Mortis adire periculum, animi sensa veritatemque libere dicendo, ut fecit Papinianus, quem ferunt occisum ab Antonino Caracalla, quod huic post interfectum fratrem Getam, mandanti ut facinus dilueret cum in Senatu, cum apud Populum, respondit, non ita facile parricidium excusari posse, quam fieri. Spartian. in Anton. Caracalla.

Multas hyemes] Poëtica locutio, multos annos. Synecdoche.

Octogesima vidit solstitia] *Solstitium* quasi *Solis statio*, quæ duplex in anno, hyemalis et æstivalis, quando Sol Tropicos attingit. Hinc non *octoginta* dixit Juvenalis *Solstitia*, quæ facerent annos tantum quadraginta, sed per *octogesima solstitia*, significavit annos octoginta, quibus jam sub Nerone, ac deinceps, in media tyrannide tutus vixit Crispus, Cæsaribus nunquam non gratiosus. Quæ videntur ironice dicta, cum inter claros magis quam inter bonos censeatur Crispus apud Corn. Tac.

His armis] Assentando, connivendo, cedendo tempori, sibi consulendo. His artibus.

Illa quoque tutus in aula] Etiam sub Domitiano, qui terribilis cunctis et invisus. Sueton. Domit. c. 14.

Proximus] Secundus post Crispum.

Acilius] *Acilius* Glabrio Consularis, quem Domitianus exulantem interfici jussit quasi molitorem rerum novarum. Sueton. Domit. c. 10.

Cum juvene] Quis ille, haud constat. Quidam juvenem Helvidium, de quo Sueton. Domit. c. 10. Quidam ipsius Acilii filium intelligunt,

Et Domini gladiis tam festinata: sed olim
Prodigio par est cum nobilitate senectus;
Unde fit, ut malim fraterculus esse gigantis.
Profuit ergo nihil misero, quod cominus ursos
Figebat Numidas, Albana nudus arena
Venator. Quis enim jam non intellegat artes
Patricias? quis priscum illud miretur acumen,
Brute, tuum? Facile est barbato imponere regi.

cum Schol. veteri, qui sic habet: 'Acilius Consul sub Domitiano fuit, indignus pati quæ passus est. Hujus filium juvenem cum occideret, ipsum Acilium servavit, qui pœnas sentiret orbitatis.'

Tam festinata] Legunt alii, *jam designata:* alii, *jam destinata*, repugnante metro, nam *destino* mediam syllabam corripit.

Prodigio] *Prodigia* vocari, quia prædicunt, sicut ostenta, monstra, portenta, quod ostendunt, monstrant, portendunt, suntque præsensiones rerum futurarum, Auctor est Tullius 2. de Nat. Deor. n. 7. et 1. de Divin. n. 93.

Prodigio par est cum nobilitate senectus] Nimirum, ut supra diximus, Nobilitatem semper oderunt Tyranni, et cum licet, pessumdant. Hinc Eccles. c. 10. 'Omnis potentatus brevis vita.'

Malim fraterculus esse gigantis] Malim humilis esse ac obscurus, et ex genere eorum, qui propterea dicuntur Terræ filii ac gigantes, a γίνεσθαι, et γῆ. Vide Pers. Satir. vi. vs. 57. et seq. et quæ nos ibid. et Ang. Polit. Miscell. c. 18.

Misero] Juveni Acilio.

Quod cominus ursos figebat] Non sine magno vitæ periculo, captans gratiam Domitiani, qui gaudebat venationes edere scenicosque ludos, in Albæ Amphitheatro, dum Quinquatria Minervæ quotannis celebrabat, teste Suet. Domit. c. 4. ubi feras varii generis centenas ipse conficere arte summa industriaque spectatus est. Ibid. c. 19.

Ursos Numidas] Id est, leones validos ex ea regione Africæ, quæ hodie *Biledulgerid*. Porro Numidia proprie dicta sita erat ubi nunc sunt Bugiæ et Constantinæ regna in ditione Algeriana. Magnam hic litem Plinio movent nonnulli, quam tamen scite dirimit Just. Lipsius Elect. ii. 4. ubi Plinium egregie vindicat, expeditque locum ejus viii. 36. Arido certe calidoque solo non gaudent ursi, unde nulli sunt in Africa, aut rari admodum iique minuti ac imbelles in montana forte aliqua parte. Hic igitur intelligendi leones, quos quidem ubi primum Romani conspexerunt, noto nomine ac domestico appellabant *ursos*, Numidicos autem Libycos, aut Africanos, ad distinctionem. Unde et communi sermone Virgilius Æneid. 5. et 8. dixit, 'pellem Libystidos ursæ?' pro, *leænæ*. Neque vero quenquam movere debet auctoritas Herodoti, Solini, Strabonis, ut docet ibidem Lipsius erudite.

Albana arena] Vide superiorem Notam.

Nudus venator] Vel, sine armis, et solo robore corporis feras debellans; vel etiam sine vestibus, ut amentiam simularet, exemplo Bruti, de quo mox infra.

Artes patricias] Jam callet Domitianus artes Nobilium, qui metu mortis stoliditatem simulant, Junium Brutum imitantes.

Priscum illud acumen, Brute, tuum] Audiens enim Brutus fratrem suum cum primoribus civitatis interfectum, Tarquinii Superbi avunculi sui sævitiam elusit stupidum se fingens ac bardum: sicque iram dissimulans, et suæ tum vitæ consuluit, et ultionis occasionem tandem est consecutus. Tit. Liv. i. 56.

Barbato Regi] Primis Regibus illis rudibus, nec dum astutis, ut est jam Domitianus. Prisci quidem Romani per annos quadringentos quadraginta quatuor *barbati* permansere, ac sine tonsoribus, donec eos in urbem accersivit e Sicilia P. Ticinius Mena: quod asserunt Varro ii. de Re Rust. cap. ult. et Plin. vii. 59. Vide

Nec melior vultu, quamvis ignobilis, ibat
Rubrius, offensæ veteris reus atque tacendæ,
Et tamen improbior satiram scribente cinædo.
Montani quoque venter adest abdomine tardus;
Et matutino sudans Crispinus amomo,
Quantum vix redolent duo funera; sævior illo
Pompeius tenui jugulos aperire susurro;
Et, qui vulturibus servabat viscera Dacis,
Fuscus, marmorea meditatus prælia villa;
Et cum mortifero prudens Veiento Catullo,

et Gellium III. 4. et Alex. ab Alex. v. 18. et quod nos ad Pers. Sat. IV. vs. 1.

Nec melior vultu] Non lætior aut confidentior. Nec enim Domitianus Nobilitati solum infestus, sed et cuivis e plebe.

Rubrius] Is e Gallia oriundus, humili genere, Domitiano tamen familiaris; unde et indignatio Poëtæ, omnibusque bonis.

Offensæ veteris reus] Quæ illa? Non liquet. Stuprum cum Julia afferunt nonnulli, suamque in sententiam trahere conantur vet. Schol. quasi Juliam a *Rubrio* corruptam, non Tibiam scripserit, ut legitur vulgo.

Satiram scribente] Nerone, qui probroso carmine Quintianum perstrinxit velut mollem ac flagitiosum, suaque in illo vitia impudenter reprehendit. Corn. Tac. Annal. XV.

Montani quoque venter adest, &c.] Adfuit et *Montanus* ventre obeso ac prominente, hincque tardus incessu. Hujus mentio est apud Tacitum Annal. XVI. et Histor. IV.

Abdomine] Pars est ima ventris.

Matutino sudans Crispinus amomo] *Crispinus*, de quo fuse supra, non ante cœnam duntaxat, ut alii, lavans et ungens corpus, sed mane se unguentis perfundens, summa luxuria.

Matutino amomo] *Matutinum amomum* quidam explicant ex Oriente advectum, ubi mane Sol. De *amomo* Plinius XII. 13. Preciosum fit unguentum ex eo frutice.

Quantum vix redolent duo funera] Vide Pers. Sat. VI. vs. 35. et seq. et quæ nos ibid.

Pompeius] *Pompeius* Rufus Crispino etiam perniciosior. De illo Plin. lib. III. Epist. 9. sub finem.

Sævior aperire jugulos, &c.] Græcismus, id est, sævior in afferenda multis pernicie ac morte per suas tectas delationes atque susurrationes apud Domitianum.

Vulturibus] Hi triduo ante vel biduo solent volitare, ubi futura præsentiunt cadavera. Plin. X. 6. Vide Plutarch. Quæst. cent. Rom. 93. et Cœl. Rhodig. VIII. 18. et XXVII. 8.

Dacis] *Dacia* Europæ regio satis ampla, Transylvaniam, Moldaviam, et Valachiam comprehendens.

Qui vulturibus servabat viscera Dacis] Fusci enim cadaver expositum fuit voracitati avium ejusmodi, cum cæsus esset in Dacia, quo bellum intulerat. Martialis Epigram. VI. 76. 'Ille sacri lateris custos Martisque togati, Credita cui summi castra fuere Ducis, Hic situs est Fuscus, licet hoc, fortuna, fateri; Non timet hostiles jam lapis iste minas. Grande jugum domitâ Dacus cervice recepit, Et famulum victrix possidet umbra nemus.'

Fuscus] Cornelius *Fuscus* Prætorio præfectus, cui licet inexercitato secundam in Dacos expeditionem commisit Domitianus infelicibus auspiciis et malo suo. Vide Sueton. Domit. c. 6. Corn. Tacit. Histor. II. et 3. Eutrop. l. VII. in fine.

Marmorea meditatus prælia villa] Erat enim domi nobilis, sed otio ac deliciis innutritus parum erat idoneus, cui summa belli crederetur, marmoreis ædibus magis assueto quam castris.

Mortifero] Delatore pernicioso

Prudens] Vel, astute serviens tempori, vel doctus, teste Cornelio Tacito Annal. XIV.

Veiento] Fabricius *Veiento*, de quo jam ante Sat. III. vs. 185. et post amplius Sat. VI.

Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ:
Grande, et conspicuum nostro quoque tempore monstrum!
Cæcus adulator, dirusque a ponte satelles,
Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes,
Blandaque devexæ jactaret basia rhedæ.
Nemo magis rhombum stupuit: nam plurima dixit
In lævam conversus; at illi dextra jacebat
Bellua. Sic pugnas Cilicis laudabat, et ictus,
Et pegma, et pueros inde ad velaria raptos.

Catullo] Plin. Lib. IV. Epist. 22. 'Cœnabat,' inquit, 'Nerva cum paucis, Veiento proximus, atque etiam in sinu recumbebat. Dixi omnia cum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus ingenio sævo mala cæcitatis addiderat: non verebatur, non erubescebat, non miserebatur; sæpius a Domitiano non secus ac tela, quæ et ipsa cæca et improvida feruntur, in optimum quemque contorquebatur,' &c.

Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ] Senex et cæcus puellas deperibat nunquam visas, reluctante adagio, ἐκ τοῦ ὁρᾶν γίγνεται τὸ ἐρᾶν.

A ponte satelles] Qui magis debuerat esse miser et mendicus ponti velut satelles assiduus, quam Aulæ et Imperatoris assecla.

Dirus] Importunus ac molestus in exigenda stipe a prætergredientibus.

Aricinos qui mendicaret ad axes] Vel ad portam urbis Ariciæ, vel ab iis qui curru vehuntur per Appiam viam, in qua est Aricia. Frequentes esse mendicos ad pontes, ad urbis portas, et ad vias celebres, nemo ignorat, et jam ante notavimus ad Sat. III. vs. 281. et alibi.

Aricinos] Aricia urbs olim Latii, colli imposita, Hippolyto conditore, et nemore proximo celebris: hodie *la Riccia*, in Campania Romana oppidulum titulo Ducatus insignitum.

Devexæ jactaret basia rhedæ] Dignus et ea premi inopia, qua victum quæritans adigeretur ad prensandas rhedas e clivo Aricino descendentes, imo ad extorquendum obolum eas blande at sordide oscularetur extensa manu. Minus ad rem videtur quod ait vetus Schol. jactari ab eo oscula ferenti mulierculas rhedæ. Nam ante velut ridiculus amator ille est notatus, hic autem summa dignus paupertate dicitur.

Nemo magis rhombum stupuit] Quam Catullus ille Messalinus, qui rhombum non viderat tamen, utpote cæcus.

In lævam conversus, at, &c.] Ea parte indicans et obstupescens magnum et ingentem rhombum, ubi non erat. Hic enim ad dextram, ille ad sinistram se vertebat.

Bellua] Prodigiosus piscis.

Sic pugnas Cilicis laudabat] Sic ille quidem temere laudabat singula; et vanas ejus assentationes ferebat amabatque Domitianus.

Pugnas Cilicis laudabat, &c.] Quasi vidisset ejus gladiatoris pugnas, sic eas adulatorie extollebat.

Cilicis] Is erat insignis gladiator e Cilicia, quæ regio est Asiæ minoris ad mare Cyprium: hodie *Caramania* est proprie dicta, non *Turcomania*, ut aliqui perperam scripsere.

Ictus] Vulnera adversario inflicta.

Et pegma] Sic etiam Catullus perinde ac si oculatus testis extitisset, in Theatro admirabatur ac laudabat machinas affabre factas.

Pegma] Machina e ligno, aliave materia sustentandis signis aut statuis idonea ad ornatum ædium. Plin. XXXIII. 3. 'Princeps Caius,' inquit, 'in Circo pegma extruxit, in quo fuere argenti pondo centum viginti quatuor.' In Theatris autem pegmata machinæ erant αὐτοκινηταὶ, seu tabulatum αὐτομάτως et per se assurgens ac sensim crescens, pariter ac decrescens. Martial. Spectac. Epigramm. 2. 'Et crescunt media pegmata celsa via.' Vide Scalig. Poet. I. 21.

Et pueros, &c.] Pegmati nimirum insidentes, in sublime raptos non sine stupore et oblectatione spectantium.

Non cedit Veiento: sed, ut fanaticus, œstro,
Percussus, Bellona, tuo divinat, et, Ingens
Omen habes, inquit, magni clarique triumphi:
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno
Excidet Arviragus. Peregrina est bellua. Cernis
Erectas in terga sudes? Hoc defuit unum
Fabricio, patriam ut rhombi memoraret, et annos.
Quidnam igitur censes? conciditur? Absit ab illo
Dedecus hoc, Montanus ait. Testa alta paretur,

Claudian. de Consulat. Manl. Theodori. 'Vel qui more avium sese jaculantur in auras, Corporaque ædificant celeri crescentia nexu. Quorum compositam puer augmentatus in artem Emicet, et vinctus plantæ vel cruribus hærens, Pendula librato figat vestigia saltu. Mobile ponderibus descendat pegma reductis.'

Velaria] Vela quibus expansis superne theatrum integebatur adversus imbres et Solem.

Non cedit Veiento] Catulli adulationibus non cessit Fabricius *Veiento*, sed et majores addidit.

Fanaticus] Dictus a *fano*, in quo afflatus numine, Entheus, ac divino furore correptus exagitatur, vaticinatur, &c. eo nomine dicti inprimis Cybelæ Sacerdotes, de quibus Sat. II. vs. 112.

Œstro] Muscæ genus est, quod alias asilus et tabanus, aculeo vexans et infestans armenta. Varro II. de Re Rust. c. 5. Plinius IX. 15. 'Animal est parvum; scorpionis effigie, aranei magnitudine,' inquit. Virg. Georg. III. 'Nomen asilo Romanum est, Œstron Graii vertere vocantes: Asper, acerba sonans, quo tota exterrita sylvis Diffugiunt armenta,' &c. *Œstrum* apud Poëtas sumitur pro afflatu divino ac furore, quo homines correpti fatigantur, atque humano quidpiam majus aut loquuntur aut faciunt. Ejusmodi *Œstro* in pellicem Io Inachi filiam immisso, Juno se ulta est: eo quippe exagitata Io in mare se præcipitem dedit.

Bellona] Minerva Jove nata, bellorum præses et inventrix, unde *Bellona* dicta est. Varro 4. de Ling. Lat.

Divinat] Præsagit, vaticinatur, et ex ingenti pisce capto ingentes ominatur triumphos.

Temone Britanno] *Temo*, lignum est illud oblongum inter equos currum trahentes, quo et currus regitur. Synecd. pro ipso curru ponitur. Porro Britanni ex essedis seu curribus pugnabant, ac per temonem discurrebant, &c. Vide Cæsar. de bello Gall. IV. 33.

Britanno] Britannia major nempe, Ptol. Albion. Insula Europæ maxima, Angliam et Scotiam complectitur. Virgil. Ecl. I. 'Et penitus toto divisos orbe Britannos.' *Britannia* vero minor pars est Galliæ, *Aremorica* vel *Armorica* nuncupata, de qua hic mentio non est.

Excidet] A te dejectus, o Domitiane, victus in acie, forsan et regno spoliandus.

Arviragus] Rex Britannorum.

Peregrina est bellua] Rhombus ingens peregrino captus in mari, portendit illustrem victoriam de peregrino hoste, v. g. de Britannis.

Erectas in terga sudes] Hæ notant infigenda hostium tergo tela; pergit Veiento adulator.

Sudes] Pinnas Rhombi vel spinas instar spiculorum rigentes et arrectas. Proprie *sudes* telum est rusticum, seu paxillus igne torridus ac præacutus, idem quod vallus Servio: 'Sudibus concursum, ac in modum justæ pugnæ dimicatum,' ait Livius de bello Punico.

Hoc defuit] Ironice. Cum enim ille singula persequeretur adjuncta, quin ætatem piscis inquirebat, &c.

Quidnam igitur censes] Inquit Domitianus Veientoni tot præclara ominato: Sed quid tandem de pisce fiet? Totusne, an in partes concisus coquetur?

Dedecus hoc] Ut ea qua pollet magnitudo violetur: absit. Quantus, quantus est, integer coquendus at-

Quæ tenui muro spatiosum colligat orbem.
Debetur magnus patinæ subitusque Prometheus.
Argillam, atque rotam citius properate: sed ex hoc
Tempore jam, Cæsar, figuli tua castra sequantur.
Vicit digna viro sententia. Noverat ille
Luxuriam imperii veterem, noctesque Neronis
Jam medias, aliamque famem, cum pulmo Falerno
Arderet. Nulli major fuit usus edendi
Tempestate mea. Circeis nata forent, an
Lucrinum ad saxum, Rutupinove edita fundo

que apponendus.

Testa alta] Vas fictile profundum et capax. Tale fuit illud, quod Vitellius, apud Sueton. c. 13. ob magnitudinem, Minervæ Clypeum dictitabat. Ejus meminit Plin. XXXV. 12. His verbis: 'Vitellius in principatu ducentis sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eo pervenit luxuria, ut fictilia pluris constent quam murrhina.'

Tenui muro spatiosum colligat orbem] Ejus testæ latera quidem haud spissa, at fundum sit amplum rotundumque, rhombi figuræ et magnitudini accommodatum.

Debetur magnus patinæ, &c.] Fabricandæ huic insigni patinæ quærendus figulus tam peritus et ingeniosus quam fuit Prometheus, qui hominem e luto finxisse dicitur. Metam. I. Fab. 2.

Subitusque] Artifex operæ celeris, ac promtæ industriæ, ne, si moretur ille, corrumpatur ac pereat eximius piscis.

Prometheus] Is Japeti filius, dictus ἀπὸ τῆς προμηθείας, a *providentia*, seu *sapientia singulari*. Missis Fabulis de *Prometheo* bene multis, certum est eum Astrorum rationem ac motus e Caucaso observasse, Assyriosque primum docuisse. Vide Cœl. Rhodig. VII. 19. et seq.

Argillam] Terram tenacem, e qua finguntur vasa.

Rotam] Plin. VII. 56. 'Figlinas,' inquit, 'invenit Corœbus Atheniensis, in iis orbem Anacharsis Scythes, ut alii, Hyperbius Corinthius.' De rota figulina Horat. ad Pisones: 'Amphora cœpit Institui, currente rota, cur urceus exit?'

Figuli tua castra sequantur] Compositores luti ad bella etiam te sequantur, o Domitiane, ne illis forte, ut nunc, indigeas. Ironice.

Vicit digna viro sententia] Hæc ventricosi Montani sententia superior fuit, vicitque ut rhombus integer coqueretur.

Noctes Neronis] Sueton. Ner. c. 27. 'Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat: refotus sæpius calidis piscinis, ac tempore æstivo nivatis.'

Aliam famem] Irritamenta gulæ; vel secundam famem seu edacitatem procuratam prioris cibi accelerata coctione per Falernum, aut quid aliud inprimis calidum.

Falerno] *Falernus* mons in Campania vini ferax generosissimi. Hujus excellentiam narrat Plinius XIV. 6. utilitatem vero ac salubritatem, XXII. 1.

Usus edendi] Solertia peritiaque condiendi ac deligendi cibos, ad laute epulandum.

Tempestate mea] Ætate quidem mea.

Circeis] Promontorium *Circeium* dictum a *Circe*, quæ illic habitavit, atque sacellum habuit. Situm est in Campaniæ littore, ad mare Tyrrhenum, non longe a Terracina. Horat. Sat. II. 4. 'Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini.'

Lucrinum ad saxum] *Lucrinus* lacus Baias inter et Puteolos: unde et Baianus vocatur; piscosus admodum. Plin. III. 5. Horat. loco mox citato, 'Murine Baiano melior Lucrina Peloris.'

Rutupino] *Rutupæ*, vel *Rutupi*, oppidum est in ora Anglicana, non procul urbe Cantuaria, et Sanduico portu. Hinc etiam optimæ ostreæ afferebantur.

Ostrea, callebat primo deprendere morsu;
Et semel aspecti littus dicebat echini.
Surgitur, et misso proceres exire jubentur
Consilio, quos Albanam dux magnus in arcem
Traxerat attonitos, et festinare coactos,
Tanquam de Cattis aliquid, torvisque Sygambris
Dicturus, tanquam et diversis partibus orbis
Anxia præcipiti venisset epistola pinna.

Fundo] Mari profundo Rutupis proximo.

Ostrea] Tullius de Divin. II. 33. 'Ostreis,' inquit, 'et conchyliis omnibus contingit, ut cum Luna crescant pariter, pariterque decrescant.' Gellius XX. 7. 'Ostreæ senescente Luna inuberes, macræ, tenues, exsuccæ: crescente, pinguescunt.' Citatque Lucilii versum: 'Luna alit ostrea, et implet echinos,' &c. Horat. citat. Sat. II. 4. 'Lubrica nascentes implent conchylia Lunæ. Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.' Astipulatur Plin. II. 41. Porro, teste Athenæo III. 18. optima sunt ostrea marina, si quando lacus adjacet aut fluvius; ubi intelligenda monet æstuaria Casaubonus. Tarentina inprimis laudat Varro, item Gellius VII. 16. Lucrina vero præfert Seneca Epist. 79. et Plin. IX. 54. 'Circæis autem ostreis caro testaque nigra sunt,' inquit Plinius, XXXII. 6. 'His autem neque dulciora neque teneriora esse ulla compertum est.' Ibidem.

Littus dicebat] E quo essent advecti littore statim et primo aspectu dignoscebat.

Echini] 'Piscis est marinus e genere cancrorum, spinis hirsutus, quibus et se tuetur, instar hericii, qui echinus est terrestris, sicut echinus marinus est hericius. Echino spinæ pro pedibus sunt, ingredi est in orbem convolvi; ora in medio corpore ad terram versa; sævitiam maris præsagire traditur.' Hæc Plinius IX. 31. et alibi. Athenæus cit. III. 13. rem lepidam narrat de Lacone quodam. Hic, appositis echinis hactenus ipsi inusitatis, unum arripuit atque in os immisit totum cum spinis ac testa; dentibus autem licet offensis noluit rejicere: ait vero: O nequam edulium, neque modo te dimittam præ mollitie animi, neque te unquam posthac sumam. 'Putavit homo durus suæ constantiæ interesse, ne vinci ab echini aculeis videretur,' inquit Casaubonus ibidem.

Surgitur] Probata igitur ab omnibus Montani sententia, Domitianus concilium illud celebre dimittit.

Albanam in arcem] Supra, vs. 59. et seq.

Dux magnus] Domitianus Imperator.

Traxerat attonitos, &c.] Supra vs. 72. et seq.

Cattis] Populi sunt Germaniæ, hodie *Hessi*. Sic legit vetus Schol. Alii tamen codices habent, *Dacis*; de quibus supra egimus, vs. 110. Alii, *Geticis*: *Getæ* porro sunt hodie *Moldavi*, ut quidam volunt. Suetonius Domit. c. 6. sic ait: 'Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario: sponte in Cattos; necessario in Sarmatas.—in Dacos duas.—De Cattis Dacisque post varia prœlia, duplicem triumphum egit.'

Torvis] Ferocibus, bellicosis.

Sigambris] Hi Gheldriam incoluere, forsan et Zutphaniam, inferioris Germaniæ regiones. Francos ab illis ortos saltem constat. *Sicambrorum* nomine comprehensos olim *Usipetes*, *Tencteros* et *Bructeros* scribunt aliqui.

Anxia Epistola] Subitum aliquod malum annuncians, seu defectionem sociorum, seu hostium irruptionem.

Præcipiti pinna] Hæc erat nota casus et infortunii, sicut e contra lætitiam laurea indicabat. Nam, ut ait vetus Schol., si victoria nunciabatur, laurus in Epistola figebatur, inserebatur, obvolvebatur, ferebaturve; si quid adversi, pinna. Laureatas certe tabellas populo ostensas refert Livius. Laureatos postes, fasces, lictores passim invenias. Vide Alex. ab. Alex. I. 27. Epistolæ per sagittam transmissæ

Atque utinam his potius nugis tota ille dedisset
Tempora sævitiæ, claras quibus abstulit Urbi,
Illustresque animas impune, et vindice nullo!
Sed periit, postquam cerdonibus esse timendus
Cœperat. Hoc nocuit Lamiarum cæde madenti.

Herodotus meminit l. VIII. n. 319. per aviculas autem, pedibus earum scilicet alligatæ, in obsidione quidem Mutinensi, Plinius x. 37. de Tinnunculo. Sunt qui veredarios accersant ad hujus loci explicationem. Sed neque hæc, nec illa, sed prima interpretatio valeat ac vigeat.

His nugis] Quale est, habuisse concilium Optimatum de coquendo pisce.

Claras illustresque animas] Insignes virtute juxta ac natalibus viros, ut supra notavimus, ex Sueton. Domit. capp. 10. 11. 15.

Impune et vindice nullo] Nemine Patriciorum id auso, quod fortiter deinde Plebeii fecerunt.

Sed periit] Tandem sævus Imperator interiit, pœnasque dedit, merita dudum nece mactatus, non per ignavos Nobiles, sed per ignobiles strenuos, qui sibi timere incipiebant, cum Domitianus Nobilium cruore satur, in plebeios jam sævire aggrederetur. Vide Sueton. Domitian. capp. 14. et 17.

Cerdonibus] Synecdoche, pro *Plebeiis*. Vide Pers. Sat. 4. vs. penult.

Hoc nocuit] Sarcasmus in Patricios ac Nobiles: quasi diceret: Adhuc viveret ille nequam Tyrannus et in reliquam Nobilitatem grassaretur, si Plebeiis formidolosum se non præbuisset ac terribilem, quod ait Sueton. Domit. c. 14.

Lamiarum] Horum familia Romæ perillustris erat, quippe quæ originem duceret a Rege Læstrigonum *Lamo*, teste vel Horatio Carminum III. 17. 'Æli vetusto Nobilis ab Lamo, Quando et priores hinc Lamias ferunt Denominatos,' &c.

Lamiarum cæde madenti] Domitiano sanguine Nobilitatis resperso. Ille siquidem levi de causa multos jugulavit ac sustulit; inter alios autem Nobiles, et *Ælium Lamiam*, duntaxat ob suspiciosos at innoxios jocos, ut enarrat Sueton. Domit. c. 10.

SATIRA V.

Si te propositi nondum pudet, atque eadem est mens,
Ut bona summa putes, aliena vivere quadra;
Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas

Si te propositi] Alloquitur Trebium parasitum, quem avertere conatur a sordida sua vivendi ratione.

Si te propositi] Contra Codices omnes manuscriptos et excusos, ut fatetur ipse, Lubinus legit, *Sic te propositi, &c.* id est, *Siccine, &c.* cum interrogatione et indignatione: alias, inquit nulla cohærentia, nulla commoda sententia. Verumtamen hic saltem in suo sensu abundat vir cetera doctus et valde ingenuus.

Quadra] Alieno catino, aliorum sumtibus ac mensa. Vasculum modice concavum, super quo cibi convivis apponuntur, vel etiam dissecantur, quando est figuræ quadratæ, *quadra*, si rotundæ, orbis vocari solitum. Virgil. Æneid. VII. 115. 'Patulis nec parcere quadris.' Item *quadra* est frustum panis, placentæ, casei, apud Martialem. At præferenda prior interpretatio.

Sarmentus] Is fuit Romanus E-

Cæsaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset:
Quamvis jurato metuam tibi credere testi.
Ventre nihil novi frugalius. Hoc tamen ipsum
Defecisse puta, quod inani sufficit alvo:
Nulla crepido vacat? nusquam pons, et tegetis pars
Dimidia brevior? Tantine injuria cœnæ?
Tam jejuna fames? cum pol sit honestius, illic
Et tremere, et sordes farris mordere canini?
Primo fige loco, quod tu discumbere jussus

ques, et scurra famosus tempore Augusti Cæsaris. Illum probe exagitat Horatius Sat. I. 5. Ejus meminit et Plutarchus in Antonio, Cæsarisque delicias eum appellat.

Iniquas] Duras, graves, ob injurias et probra quæ scurris ibi devoranda.

Cæsaris] Ne quidem ad mensam Imperatoris, nedum in privata domo ac mensa, ut tu, Trebi.

Galba] Nonnulli *Gabba* legunt; perperam tamen, ut videtur. Apitius *Galba*, scurra insignis, ævo Tiberii, ut ait vetus Schol. vel ipsius Augusti, ut scribunt alii. Martial. Epigramm. I. 42. 'Qui Galbam salibus tuis, et ipsum Posses vincere Sextium Caballum.' Et Epigram. X. 101. 'Elysio redeat si forte remissus ab agro, Ille suo felix Cæsare Galba vetus. Qui Capitolinum pariter, Galbamque jocantes Audierit, dicet: Rustice Galba, tace.'

Jurato] Plaut. Amphitr. I. 1. 'Injurato plus credet mihi, quam jurato tibi.' Tullius Att. Epist. XIII. 28. 'Jurato mihi crede.' Procem. in Verr. 'Nec jurato malim quam injurato committere,' &c.

Quamvis jurato metuam tibi credere testi] Non tibi credam etiam juranti, non videri molestum istud vivendi institutum, in quo tot a divitibus contumeliæ parasitis sunt ferendæ.

Ventre nihil novi frugalius] Nimirum scio naturam parvo esse contentam: nec voracem esse ventrem, sed gulam. Horat. Sat. I. 2. 'Dives opis natura suæ; si tu modo recte Dispensare velis,' &c. Vide Senec. Epist. 'Natura minimo nos esse contentos jubet,' inquit. Item alibi: 'Summa voluptas est ad id sese reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit.'

Hoc tamen ipsum defecisse puta, &c.] Verum, esto: desint ventri necessaria, atque parvum illud quod ei sufficit.

Nulla crepido vacat, &c.] An idoneus mendicando locus nullus vacuus est, seu ad ripam fluvii, seu ad pontem, seu ad viam publicam; in quem te recipere queas ad corrogandam stipem a prætereuntibus? quod sane tolerabilius quam alienis inhiare dapibus, et miseram parasiti vitam agere.

Crepido, pons] Proseucha, casa ad pontem aut flumen. Vide Sat. 3. vs. 281. et Sat. 4. vs. 116. et seq. Porro *crepido* dicitur ora terræ, ad quam alluens et allidens aqua crepitat. Vetus Schol.

Tegetis pars] Pars vel proseuchæ; vel *tegetis*, storeæ, mattæ, &c. quibus utplurimum tegunt se pauperes et mendici.

Tantine injuria cœnæ] Tantine cœnam æstimas in qua toleras tot probra?

Tam jejuna fames] Tamne avida, tam dira te urget fames, ut quidlibet pati malis, quam eam?

Cum pol sit honestius illic, &c.] Aliter *possis*, quod corrigunt aliqui, *poscis*; eo quod, *possis*, ultimam producit. At satius est ferre licentiam, quam sensum pervertere. Aut certe, cum aliis quibusdam legendum, *possit*, et referendum ad vocem, *fames*.

Illic] Ad pontem, ad fluvium.

Tremere] Frigore horrere, algere.

Sordes farris mordere canini] Vesci pane hordeaceo, vel furfureo, qualis datur canibus. Vide Sat. 9. ad vocem, *farre*.

Primo fige loco] Alii, finge: id est, cogita.

Mercedem solidam veterum capis officiorum.
Fructus amicitiæ magnæ cibus. Imputat hunc rex,
Et, quamvis rarum, tamen imputat. Ergo duos post
Si libuit menses neglectum adhibere clientem,
Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto;
Una simus, ait. Votorum summa! Quid ultra
Quæris? Habet Trebius, propter quod rumpere somnum
Debeat, et ligulas dimittere, solicitus, ne
Tota salutatrix jam turba peregerit orbem
Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.

Imputat] Mercedis loco donat et assignat.

Rex] Dives Patronus, Clientibus veluti Rex imperans. Sat. 1. vs. 128. *Rex horum.*

Adhibere] Vocare te ad cœnam forte rectam. Vide Sat. 1. vs. 86. et seq.

Tertia ne vacuo, &c.] Ne vacuus maneret locus in triclinio, seu lectis quibus ad mensam discumbebatur, more veteri. Addit vero, *tertia:* ad contemtum, quasi dicat, ultimo loco, et veluti ad supplendum duntaxat numerum. Tres nimirum in conviviis olim disponebantur lectuli: unde triclinii nomen. Et Horat. Sat. I. 4. 'Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.' Ceteros omnes veterum conviviorum ritus lege, si vis, apud Just. Lips. antiq. Lect. lib. III.

Culcita] Sic Festo, et Nonio; aliter *culcitra.*

Una simus] Una cœnemus. Terent. 'Hodie apud me sis volo.'

Votorum summa] Non habes quod ultra petas, aut expectes.

Habet Trebius propter quod, &c.] Ironice. O grandis merces tot officiorum! O justa causa toties abrumpendi somni! &c. Vide Martial. Epigram. III. 36.

Trebius] Is est quem ut amicum dehortatur Juvenalis a parasitica vita.

Ligulas dimittere] Calceorum aut vestium *ligulas* vix aptatas relinquere, præ solicitudine ac festinatione. Sumitur etiam *ligula* pro *gladiolo.* Martial. Epigram. XIV. 120. 'Quamvis me ligulam dicant Equitesque Patresque, Dicor ab indoctis lingula Grammaticis.' Nomen plurimi deducunt a *lingua*, inprimisque Festus, at vetus Schol. a *ligando.*

Ne tota salutatrix, &c.] Ne venerint alii clientes ante ipsum, jamque dispositi velut in gyrum singuli Patronum salutarint, priusquam ipse Trebius accessisset. De prisco illo salutandi more, vide Sat. 1. vs. 88. 109. 119. 124. et quæ ibidem annotavimus.

Sideribus dubiis] Summo mane, luce dubia, cum sidera ob proximam auroram non plene apparent aut fulgent.

Illo tempore] Nocte scilicet, cum jam perfecte observare licet Booten, aliaque signa.

Frigida] Ob vicinitatem Poli Arctici.

Pigri] Virgil. Ecloga ultima: 'Tardi venere bubulci.'

Sarraca] Vel *Serraca.* Vide Sat. 3. vs. 240. Quintilianus VIII. 3. 'Vim rebus aliquando ipsa verborum humilitas affert,' inquit: 'an cum dicit in Pisonem Cicero, cum tibi tota cognatio, in sarraco advehatur, &c. incidisse videtur in sordidum nomen; non autem eo contemtum hominis auxisse?'

Bootæ] Sidus est Ursæ majori proximum. Βοώτης, Latine *bubulcus*, quia stella hæc bubulci more plaustrum insequitur. Hinc et *Arctophylax* appellatur, quasi Ursæ custos. Nimirum septem stellæ sunt ita dispositæ, ut priores duæ pares pro bobus habeantur, aliæ quinque plaustri gerant speciem: proximum vero his signum adhæret, quasi auriga: et propterea vocatur *Bootes.* Vide Gell. II. 21.

Qualis cœna tamen? Vinum, quod sucida nolit
Lana pati: de conviva Corybanta videbis.
Jurgia proludunt; sed mox et pocula torques
Saucius, et rubra deterges vulnera mappa,
Inter vos quoties libertorumque cohortem
Pugna Saguntina fervet commissa lagena.
Ipse capillato diffusum consule potat,
Calcatamque tenet bellis socialibus uvam,

Qualis cœna tamen] At qualis tandem ea post menses duos cœna, et quam lauta; cujus nempe gratia tot et tam indigna pateris?

Vinum quod, &c.] Vile omnino vinum ibi propinatur.

Sucida] Sordida, pinguis, nondum lota: dicitur quasi succo adhuc sudans; vel qualis succisa est, scilicet plena sordibus. At Varro aliter, l. II. de Re Rust. cap. ultimo: 'Tonsuræ tempus inter æquinoctium vernum et solstitium,' inquit, 'cum sudare inceperunt oves; a quo sudore recens lana tonsa succida est appellata.'

Quod sucida nolit lana pati] Tam crassum, ut lana vix illud imbibat. Vel tam vile, quod vix idoneum ad imbuendam ac præparandam lanam, quo melius recipiat alienum colorem, v. g. purpureum. Varro loco mox citat. 'Tonsas recenter eodem die perungunt vino,' &c. Astipulatur et Dioscorides.

De conviva Corybanta videbis] Eo vino mens turbatur, et insanit, fitque similis *Corybantum* Cybeles Sacerdotum, qui furore correpti caput jactant, saltant, aliosque in similem agunt insaniam.

Corybanta] *Corybantes* dicti, vel ab ea quam gestant galea, quæ Græce *κόρυς*: vel a *κορύσσειν*, id est, *impetu ferri*, et *furere*, apud Apollon. et Theocr. Quidam derivant ab *oculorum pupillis*, quas Græci *κόρας* vocant, eo quod illi apertis semper oculis, etiam inter dormiendum, Jovem infantem custodierunt. Quæ postrema sententia minus arridet.

Sed mox] Post convitia succedunt verbera.

Pocula torques, &c.] Nimirum in famulos petulantes, quos percussus repercutis. Tandemque more Barbarorum utrimque pugnatur scyphis in usum lætitiæ duntaxat natis; quod damnat Horat. Od. I. 27.

Rubra] Tincta sanguine e plaga.

Inter vos] Asseclas et clientes parasitos.

Libertorum cohortem] Atque inter libertos domini seu Patroni cœnam exhibentis. Ergo non cum ipso domino, sed cum ejus famulis ad viles epulas admissus Trebius. Qualis itaque cœna?

Saguntina lagena] Aut vino pessimo ex agris Saguntinis: vetus Schol.: vel potius fictili, ex ista Hispaniæ urbe; de quo Plin. XXXV. 12. Et Martial. Epigram. XIV. 108. 'Sume Saguntino pocula ficta luto.' Porro *Saguntus* oppidum est in Regno Valentiæ, hodie, *Morvedre*. *Saguntina fames* in Proverbium abiit, ex quo Saguntini per octo menses obsessi extrema ferre maluerunt, quam se Annibali dedere. Tit. Liv. XXI. 6. et seq.

Ipse capillato, &c.] Interea Patronus generosum bibit ac salubre vinum: vetus nempe, et optimo solo generatum.

Capillato Consule] Dum Romani Consules erant adhuc intonsi, comamque alebant. Vide Sat. 4. vs. 102. ad eam vocem, *Barbato*.

Diffusum] In serias ac vasa infusum.

Calcatamque tenet bellis socialibus uvam] Eo tempore quo Sext. Julius Cæsar et M. Philippus Consules erant, anno Urbis 663. Sunt qui Opimianum vinum intelligant, scilicet expressum anno Urbis conditæ 633. de quo Plin. XIV. 4. et 14. et Cic. in Bruto n. 157. 'Ut si quis Falerno delectetur,' inquit, 'sed eo nec ita novo, ut proximis Consulibus natum velit; nec rursus ita vetere, ut Opimium aut Anitium Consules requirat. Atqui hæ notæ sunt opti-

Cardiaco nunquam cyathum missurus amico.
Cras bibet Albanis aliquid de montibus, aut de
Setinis, cujus patriam, titulumque senectus
Delevit multa veteris fuligine testæ:
Quale coronati Thrasea Helvidiusque bibebant,
Brutorum et Cassî natalibus. Ipse capaces
Heliadum crustas, et inæquales beryllo

mæ, credo,' &c.

Bellis socialibus] De his vide Luc. Flor. III. 18. et præced. Tit. Liv. l. LXXI. Scilicet Latini omnes, aliique Italiæ populi, iniquo ferentes animo, quod onerum Imperii periculorumque sane participes essent, at non item munerum atque honoris, a Livio Druso insuper spe civitatis elusi, quod jure se frustra petere intelligebant, armis id consequi tentarunt. Hinc ipsos Consules aggressi, cum nihil proficerent, vario tamen eventu pugnantes, non parum Romanos fatigarunt, per annos fere quatuor. *Sociale bellum* alias *Marsicum* appellatur, eo quod Marsi moverunt illud primi. Vide Appian. Bell. Civil. l. I. Eutrop. l. V. Plutarch. in Sylla. Oros. V. 18.

Cardiaco] Cor, Græce *καρδία*. 'Cardiacorum morbo spem unicam in vino esse certum est,' inquit Plin. XXIII. 1.

Nunquam cyathum missurus amico] Optimi porro illius vini tantillum dare nollet amico etiam laboranti, ne quidem quantum continet cyathus, vas parvulum. Adeo sibi uni dives consulit.

Albanis] De Alba civitate diximus Sat. 4. vs. 60. Albanum autem vinum quam esset nobile, disserit Plinius XIV. 2. et 6. testis et Martial. Epigramm. XIII. 109.

Setinis] Setia urbs Campaniæ Romanæ, hodie *Sezze*, in colle sita, non procul a Pomptinis paludibus. *Setina* vina ciborum coctionem accelerant, teste Plinio XXII. 1. Hinc aliis prælata ab Augusto ac primoribus. Plin. XIV. 6. Martial. Epigr. XIII. 112. 'Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos, Exigua vetulos misit ab urbe cados.' Et l. VI. Epig. 86. 'Setinum, dominæque nives, densique trientes, Quando ego vos, medico non prohibente, bibam?'

Patriam, titulumque, &c.] Signabant Antiqui vasa vinaria, inscribebantque, qua ex regione vinum, et quo anno, seu Consule, conditum. Brod. Miscell. I. 8. Horat. ad amphoram l. III. Ode 21. 'O nata mecum Consule Manlio,' &c.

Multa fuligine] Situ, mucore, plurimis ab annis inducto, quo deleta Inscriptio est, aut ita confusa, ut vix quicquam legi posset.

Testæ] In amphoris enim ac testis, iisque gypsatis ac picatis vinum olim servabatur. Notavimus ad Pers. Sat. V. vs. 148.

Coronati] Floribus, sertis, ex hedera, apio, myrto, rosis, coronati Veteres epulabantur: seu quod flores sunt lætitiæ symbola, seu quod vini exhalationes illis comprimi arbitrabantur.

Thrasea Helvidiusque] Pœtus *Thrasea* et illius gener *Helvidius* Priscus, libertatis amatores. Horum egregie meminit Cornel. Tacit. lib. XVI. et Suet. Neron. c. 37. et Domit. c. 10.

Bibebant] Optimum scilicet ob lætitiam ac memoriam restitutæ per eos in statu pristino Reipublicæ.

Brutorum et Cassii] Hi libertatis extitere vindices et assertores. L. Junius Brutus primus Rom. Consul Tarquinium exegit; deinde M. Brutus cum Cassio Cæsarem confodit. D. autem Brutus ab Antonio apud Murinam obsessus, a Románis Consulibus primum quidem liberatus, aut postea desertus a suis, pro Republica dimicans occubuit. Vide supra Sat. IV. vs. 102. ad eam vocem, *Brute*.

Ipse] Patronus, potens quilibet ac dives.

Heliadum crustas] Pocula ex electro cavata. *Heliades* nimirum filiæ Solis, qui Græce *ἥλιος*. Eas autem fabulantur Phaëtontis fratris interitum lugentes contabuisse, conversasque in alnos seu populos arbores, e quibus distillat electrum. Vide Plin. XXXVII. 2. et alibi. Ovid. Metam. 2.

Virro tenet phialas: tibi non committitur aurum;
Vel, si quando datur, custos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, unguesque observet acutos.
Da veniam: præclara illic laudatur iaspis.
Nam Virro, ut multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis, quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo juvenis prælatus Iarbæ.
Tu Beneventani sutoris nomen habentem
Siccabis calicem nasorum quatuor, ac jam
Quassatum, et rupto poscentem sulfura vitro.

'Inde fluunt lacrymæ, stillataque Sole rigescunt De ramis electra novis.'

Crustas] Lacrymas sororum Phaëtontis in electrum concretas, vel electrum ex arborum supradictarum cortice defluens, ac postmodum durescens.

Inæquales beryllo] Phialas e gemmis factas, inquit vetus Schol. vel potius aureos calices insertis lapillis asperos, v. g. *beryllis*, de quibus Plinius XXXVII. 5. 'Poliuntur,' inquit, 'figura sexangula, quoniam hebescunt, nisi color surdus repercussu angulorum excitetur: aliter enim politi non habent fulgorem eundem,' &c. De poculis autem lib. III. Proœm. 'Turba gemmarum potamus, et smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causa, tenere Indiam juvat, et aurum jam accessio est.' Salmas. bene animadvertit hic perperam legi, *inæquales beryllos*.

Virro] Fictum nomen.

Tibi] O cliens, vel parasite.

Gemmas] Poculis insertas.

Unguesque observet acutos] Ne furtim abrasum surripias aliquem e lapillis istis.

Da veniam] Ironice. Verum ne ægre fer quod custos adhibeatur atque observator, dum gemmatum poculum tenes, quodque tuæ fidei minus creditur.

Laudatur iaspis] Nam inter eos lapillos fulget *iaspis* magni quidem pretii, cujus proinde jactura nimium caveri nequit. Vide Plin. XXXVII. 8. et 9. In agro Brixiano suo Britannicus reperiri multiplicem ait; optimam autem illam quæ purpuræ quiddam habet; secundam, quæ rosæ, tertiam, quæ smaragdi.

Transfert a digitis] Ab annulis aufert, ut addat poculis. Martial. Epig. XIV. 109. 'Gemmatum Scythicis ut luceat ignibus aurum, Aspice quot digitos exuit iste calix.'

In vaginæ fronte] In gladii capulo, seu manubrio. Virgil. Æneid. IV. 'Stellatus iaspide fulva Ensis erat.'

Juvenis prælatus Iarbæ] Æneas Didoni adamatus, ac prælatus *Iarbæ* Libyæ Regi. Virgil. Æn. IV.

Beneventani sutoris] Is nomine Vatinius, vitreorum artifex, a quo Vatiniani calices appellati Corn. Tacit. Annal. XV. 'Nero,' inquit, 'apud Beneventum consedit, ubi gladiatorum munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter fœdissima ejus aulæ ostenta fuit, sutrinæ tabernæ alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus,' &c.

Beneventani] Oriundi ex ea urbe Italiæ in regno sita Neapolitano, quæ *Beneventum* modo, olim *Maleventum* dicebatur.

Nasorum quatuor] Vatinius grandi naso fuit, inquit vetus Schol. Unde aiunt, Vatinianos calices ob similitudinem dictos, quia rostra quatuor, velut nasos, protendebant. Martial. Epig. XIV. 96. 'Vilia sutoris calicem monumenta Vatini Accipe; sed nasus longior ille fuit.'

Jam quassatum] Neque vero novus ac recens ab opifice tibi calix dabitur, sed mutilus et vilis.

Rupto poscentem sulfura vitro] Hoc dicit, quia sulfure vitrum solidatur, id est malthatur, inquit vet. Schol. Quod rejiciunt non immerito, voluntque dictum a Juvenale, quia sulfuratis fracta vitrea solebant permutari; teste Martiali Epig. I. 42. 'Qui pallentia sulfurata fractis Permutant vitreis.' Et X. 3. 'Quæ sul-

Si stomachus domini fervet vinoque ciboque;
Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.
Non eadem vobis poni modo vina querebar:
Vos aliam potatis aquam. Tibi pocula cursor
Gætulus dabit, aut nigri manus ossea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Clivosæ veheris dum per monimenta Latinæ.
Flos Asiæ ante ipsum, pretio majore paratus,
Quam fuit et Tulli census pugnacis, et Anci,

furato nolit emta ramento Vatiniorum proxeneta fractorum,' &c.

Geticis] *Getæ* populi Daciæ Scythis affines: sunt hodie *Moldavi*, ut placet nonnullis.

Petitur] Ad refrigerationem paratur.

Decocta] Plin. xxxi. 3. 'Neronis,' inquit, 'Principis inventum est decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitiis nivis. Omnem utique decoctam utiliorem esse convenit; item calefactam magis refrigerari.' Vide Sueton. Neron. cap. 48. Athenæus iii. 34. Decoctæ meminit tanquam veteribus usitatæ; sed eam Neronianæ prorsus absimilem contendit Casaubonus eo loci. Porro docet ibid. Athenæus, aquæ perquam frigidæ, pariter et calidæ, usum fuisse in conviviis antiquorum.

Pruinis] Glacie, nivibus de Nat. Deor. Cic. i. n. 25. 'Terræ maximas regiones inhabitabiles et incultas videmus, quod pars earum appulsu Solis exarserit, pars obriguerit nive pruinaque longinquo Solis abscessu.'

Non eadem vobis poni, &c.] Supra, vs. 24. et 30.

Cursor Gætulus] Inter servos Mauros, mira pernicitate præditos, atque hinc ad eundum quolibet ac percurrendum destinatos, unus tibi pocillator adhibetur niger ac deformis.

Gætulus] *Gætuli* Libyæ interioris populi sunt Melæ, ac Ptolemæo; at Mauritaniæ, Plinio, et aliis.

Manus ossea] Macilenta et arida, dura, agrestis, horrida.

Mauri] Mauritania Africæ regio in Barbaria Occidentali, ubi nunc sunt regna Algerii, Fezzæ, et Marochii.

Per mediam nolis occurrere noctem] Tum quia pavore te concuteret, tum quod malum omen videretur. Phantasma quippe crederes, ac portentum. Sic antequam M. Brutus ultimum ac fatale prælium committeret, inter alia proximæ cladis indicia, Æthiopem vulgo apparuisse narrat Plutarchus in Bruto. Fertur etiam Adrianus Imperator ex occursu Mauri imminentem sibi mortem auguratus. Vide Spartian. et Cœl. Rhodig. xxiv. 9.

Clivosæ veheris dum per monimenta Latinæ] Dum rheda per viam Latinam veheris, inter sepulcra, quæ hinc et inde plurima illic constructa sunt. Vide Sat. i. vs. ultimo.

Flos Asiæ ante ipsum] At diviti Patrono formosus adest puer ex Asia, jucundus pincerna et minister.

Asiæ] Una est e partibus orbis, sane maxima, vel eo præferenda ceteris, quod in ea primus homo creatus; Deusque visus, et cum hominibus conversatus, ibidem morte sua vitam restituit lapsis mortalibus.

Pretio majore paratus] Plin. vii. 12. 'Toranius mango,' inquit, 'M. Antonio jam Triumviro eximios forma pueros duos vendidit sestertiis ducentis.' Vide ibid. historiam eorum non infacetam.

Tulli] *Tullus* Hostilius Rex tertius Romanorum Censum instituit primus, teste Eutropio; item sellam curulem, lictores, togam pictam, atque prætextam, insignia magistratuum Romanorum post debellatos Hetruscos. Macrob. Saturn. i. 6.

Census] Opes, divitiæ, facultates.

Pugnacis] Tullus enim militarem disciplinam, artemque bellandi condidit; atque exercita juventute provocare ausus Albanos, gravem et diu

Et, ne te teneam, Romanorum omnia regum
Frivola. Quod cum ita sit, tu Gætulum Ganymedem
Respice, cum sities. Nescit tot millibus emtus
Pauperibus miscere puer: sed forma, sed ætas
Digna supercilio. Quando ad te pervenit ille?
Quando vocatus adest calidæ gelidæque minister?

principem populum: tandemque hoste victo, Albam diruit, ejus incolis atque opibus Romam translatis. Flor. cap. 3.

Anci] *Ancus* Martius quartus Romanorum Rex, Latinos subegit, Romanam ditionem ad mare protulit, atque Ostiam urbem in ipso maris ac Tyberis confinio ædificavit. Tit. Liv. lib. I.

Romanorum omnia Regum] Numero septem, quorum exiguæ opes initio fuere.

Frivola] Nihili putanda præ divitiis Rom. principum hodiernis; ac præ ea summa, qua emtus est ille Asianus puer.

Gætulum Ganymedem] Dissimilia passim jungit. Ironice hic admodum. Scil. *Getulus* ille fuscus, deformis, servus: e contra *Ganymedes* regius puer, Trois filius, candidus, et tam eleganti specie, ut a Jove raptus dicatur, et sibi pocillator assumtus. Et hæc quidem fabulatores de *Ganymede:* sed quid de eo sentire debeant sapientes, quidque raptus illius significet, ostendit Cic. I. Tuscul. n. 65. et Tuscul. IV. n. 71. et seq.

Respice] Innuens ut vinum tibi affundat.

Nescit] Non assuevit, indignatur.

Miscere] Cœnanti ministrare, miscere potionem, ac infundere poscenti. Porro temperandi vini rationem ipsum docuisse Bacchum, dilutumque bibisse, ac sic mixtum bibentes rectos ambulasse homines, cum antea curvi incederent ob meri potum, et Bacchi nutrices Nymphas extitisse, ideoque vinum temperandum, et alia quædam, habet Athenæus II. 2.

Sed forma, sed ætas digna supercilio] Toleratur superbia in formosis, in ætatis præsertim flore.

Ætas] Juventus, per antonomasiam.

Supercilio] 'Hæc enim vulgo fastui et superbiæ sedes assignatur, quanquam in corde nascitur,' inquit Plin. II. 37.

Calidæ] In quibusdam, *Caldæ*. Martial. non semel *caldam* dicit. Vide infra mox. Quintil. I. 6. 'Augustus,' inquit, 'in epistolis ad C. Cæsarem scriptis, emendat quod is calidum dicere, quam caldum malit; non quia illud non sit Latinum, sed quia sit odiosum, ac περίεργον.'

Calidæ gelidæque minister] Frigida gavisos in conviviis suis veteres nemo dubitat: at calidam non tantum usitatam, sed et in deliciis fuisse, multis probat Just. Lipsius contra nescio quem, ut ait, pugnacem; Lib. nim. I. Elect. cap. 4. Evincunt certe innumera scriptorum testimonia. Instar aliorum sint pauca hæc. Apud Athenæum II. 2. Tripodes alii ἄπυροι pridem vocabantur, in quibus vinum temperabatur; alii ἐμπυριβῆται, et λοετροχόοι, in quibus calefiebat aqua. Ac ne quis forte de aqua loturis affundenda intelligat; in fine cap. 6. ait, bonæ valetudinis causa bibendam vere atque hyeme calidiorem aquam, æstate vero frigidam; rationemque ibid. subjungit. l. III. c. 6. expendit, an post ficus aqua bibenda sit calida, an frigida: cap. vero 34. et 35. ejusdem Libri III. de potione calida copiose disserit. Julius Pollux IX. 6. post rejecta dubii sensus aliquot Homeri, et Aristophanis loca, alia quædam affert potationem calidi certo arguentia. Varro *calicem* a *caldo* dictum ait. Plautus passim Thermopolii meminit, id est cauponæ in qua vendebatur aqua tepens et calida. Errare enim hic Turnebum aliosque interpretes, egregie monet Lipsius loco citato, dum potionem ibi nescio quam dulcem et arte factam comminiscuntur. Manifesta res ex Ammiano, Lib. XXVIII. ubi Ampelius urbis rector, cupidus ipse voluptatum, lætus alias, interdum et rigidus, irritamenta gulæ corrigens, statuit, ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret

Quippe indignatur veteri parere clienti,
Quodque aliquid poscas, et quod se stante recumbas.
Maxima quæque domus servis est plena superbis.
  Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, solidæ jam mucida frusta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morsum.
Sed tener, et niveus, mollique siligine factus,
Servatur domino. Dextram cohibere memento.
Salva sit artoptæ reverentia. Finge tamen te
Improbulum, superest illic, qui ponere cogat.
Vis tu consuetis audax conviva canistris
Impleri, panisque tui novisse colorem?

quisquam: &c. Corn. Tac. Annal. XIII. præcalidæ potionis Britannico oblatæ fit mentio. Plin. VII. 53. calidam potionem ac tepescentem diserte nominat. Martial. 'Caldam poscis aquam,' et, 'tepuisse calix' ait. Lib. vero ult. Epig. 105. 'Frigida non desit, non deerit calda petenti.'

Indignatur] Irascitur, detrectat, vix sustinet, refugit, aspernatur.

Veteri] Seu quod vetera quævis evilescunt; seu quod senes ut plurimum, præsertim *horriduli*, ludibrio sunt juvenibus.

Recumbas] Ad mensam accumbas atque sedeas, ipso stante et ministrante.

Maxima quæque domus, &c.] Induunt enim sæpe dominorum indolem ac mores servuli; et quia magno serviunt, magnos se reputant aliquando nonnulli.

Ecce alius quanto] Jam vide, quam rustice quam fastidiose servus alter panem tibi ministrat, eumque secundarium et corruptum.

Vix fractum] Tam veterem ac durum ut vix frangi queat.

Solidæ jam mucida frusta farinæ] Massam e farina præ vetustate solidatam et induratam.

Genuinum] Dentes fatigent etiam molares et validissimos, qualis *genuinus*. Vide Pers. Sat. I. vs. 115.

Non admittentia morsum] Præ nimia duritie.

Tener, et niveus] Panis siligineus, recens, tener, nivis instar candidus.

Siligine] Certum est frumenti genus exile quidem at delicatum: unde tritici delicias vocat Plinius XVIII. 8. et 9. e *siligine* panem fieri lautissimum, ait.

Cohibere] Ab eo pane similagineo et molli, qui Domino reservatur.

Salva sit artoptæ reverentia] Custodi reverentiam *artoptæ* debitam: atque adeo ne alium panem quære aut sume, quam eum quem tibi destinat et apponit.

Artoptæ] *Artoptes* hic bene intelligitur panis dispensator, ab *ἄρτος, panis*, et *ὄπτομαι, video* seu *inspicio*. Ita quidem legit vet. Schol. at explicat, pistor, quasi ab *ὀπτάω, torreo*. Alias *artopta* vas est seu instrumentum, in quo panes torrebantur et coquebantur: eo sensu Plautus usurpat Aulul. sc. 12. Plin. XVIII. 11. accipit pro muliere panifica. Ubi et pistores Romæ non fuisse ante bellum Persicum, annis ab Urbe condita super 580. annotat. Quidam legunt, *Artocopi;* interpretanturque panem cum labore factum, a *κόπος, labor;* sed parum ad rem.

Finge tamen te improbulum] Quod si fueris paulo audacior, extendasque manum in panem illum delicatiorem.

Improbulum] Minus timidum ac pudentem, inverecundum, importuniorem.

Superest illic, qui, &c.] Artoptes illic astat, qui abstinere jubebit, increpabitque.

Vis tu consuetis, &c.] Verba sunt Artoptæ inverecundiam convivæ castigantis: an ergo non contentus eris pane tibi consueto?

Canistris] Pane in cophinis contento. Metonym.

Colorem] Subatrum, utpote secundarii panis.

Scilicet hoc fuerat, propter quod, sæpe relicta
Conjuge, per montem adversum, gelidasque cucurri
Esquilias, fremeret sæva cum grandine vernus
Jupiter, et multo stillaret pænula nimbo!
Aspice, quam longo distendat pectore lancem,
Quæ fertur domino, squilla, et quibus undique septa
Asparagis, qua despiciat convivia cauda,
Cum venit excelsi manibus sublata ministri.
Sed tibi dimidio constrictus cammarus ovo
Ponitur, exigua feralis cœna patella.
Ipse Venafrano piscem perfundit: at hic, qui
Pallidus affertur misero tibi caulis, olebit

Scilicet hoc fuerat] Respondet cliens indignabundus: an igitur istas ob viles epulas tot vigiliis et laboribus perfungor dudum?

Relicta conjuge] Summo mane surgens, et somnum interrumpens; ut est supra, vs. 19.

Montem adversum] Arduum, qui toties fuit superandus.

Gelidasque cucurri Esquilias] *Esquilinum* collem ventis expositum, in cujus regione divites habitabant. Vide Sat. III. vs. 71.

Vernus Jupiter] Aër vernæ tempestatis sæpe ventosus et nimbosus. Aër et cœlum Jupiter vocatur, ex Varrone.

Pænula] Pallium est adversus pluvias. Cic. pro Milone. 'In rheda, pænulatus,' &c.

Nimbo] Repentinis imbribus, quales ferme circa æquinoctia.

Squilla] Parvus est piscis, at saporis exquisiti, alio nomine *pinnotera* et *pinnophylax* dictus Plinio. Cum audisset ille famosus lurco Apicius *squillas* in Libya majores quam Romæ reperiri, earum desiderio et cupiditate, illuc navigavit: quod refert Suidas. Horat. Sat. II. 8. 'Affertur squillas inter muræna natantes In patina porrecta,' &c. Martial. Epig. XIII. 83. 'Cœruleus nos Liris amat, quem sylva Maricæ Protegit: hinc squillæ maxima turba sumus.' Vide Cic. de Nat. D. II. n. 123. et Athenæum, III. 23.'

Quibus asparagis] Quibus condimentis. Plin. XX. 10. 'Asparagi stomacho utiles,' inquit, 'et cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt, oculis claritatem afferunt,' &c.

Despiciat] Ab alto aspiciat, dum elata et quasi superbe fertur.

Convivia] Alia fercula, ipsosque convivas.

Cauda] Hanc in deliciis fuisse aiunt.

Excelsi] Ad majorem pompam et fastum.

Dimidio constrictus] Coctus et conditus immixto quidem ovo, sed tenuiter admódum et parce. Respiciunt alii ad naturam Cammari, qui sub cauda ova gerit, instar cancrorum, et decrescente Luna imminuitur et quasi constringitur.

Cammarus] Marinus cancer, vilis cibus. Ejus meminit Plin. XXXII. c. ult. Et Martial. Epig. II. 43. 'Concolor in nostra, Cammare, lance rubes.'

Dimidio ovo] Dimidia vix ovi parte.

Exigua feralis cœna patella] Instar cœnæ feralis exigua et modica. Vide Pers. Sat. VI. 33. et quæ nos ibidem fuse, ad ea verba, 'cœnam funeris.'

Ipse] Dominus et Patronus, quem pergit conferre cum cliente.

Venafrano] Optimo quidem oleo ex agris *Venafri* urbis, in Regno sitæ Neapolitano, in terra Laboris. Mart. Epig. XIII. 101. 'Hoc tibi Campani sudavit bacca Venafri. Unguentum quoties sumis, et istud olet.' Vide Plin. XV. 2.

Pallidus] Flaccescens et marcidus, quique pallido colore fastidium pariat. Martial. Epig. XIII. 17. 'Ne tibi pallentes moveant fastidia caules, Nitrata viridis brassica fiat aqua.'

Olebit laternam] Id est, oleum istud vile, quod lampadibus et lucernis ad-

Laternam. Illud enim vestris datur alveolis, quod
Canna Micipsarum prora subvexit acuta;
Propter quod Romæ cum Bocchare nemo lavatur,
*Quod tutos etiam facit a serpentibus Afros.
Mullus erit domini, quem misit Corsica, vel quem
Tauromenitanæ rupes, quando omne peractum est,
Et jam defecit nostrum mare, dum gula sævit,
Retibus assiduis penitus scrutante macello
Proxima, nec patimur Tyrrhenum crescere piscem.
Instruit ergo focum provincia: sumitur illinc

hibetur.

Alveolis] Paropsidibus, patinis.

Canna] Vel doliolum, vel navicula e *canna* Plin. VII. 56. 'Naves,' inquit, 'utiles in Nilo fiunt ex papyro, et scirpo, et arundine.' Cap. vero 2. ejusdem Libri ait, in India nasci arundines tantæ proceritatis, ut singula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Micipsarum] Afrorum, Numidarum, quorum fuit Rex *Micipsa* Masinissæ filius. Vide Sallust. Jugurth.

Prora] Pars navis anterior. Synecdoche. *Acuta*, ob figuram.

Bocchare] 'Fuit Bocchar,' sive Bocchor, 'ea tempestate Rex Maurorum:' inquit Liv. XXIX. 30. Ponitur hic pro Numida seu Mauro quolibet.

Cum Bocchare nemo lavatur] Delicati scilicet Romani non sustinebant tetrum illum odorem olei Africani, quo Afri inungebantur; unde et horum consortium illi fugiebant in balneis.

Quod tutos etiam, &c.] Notat Theod. Pulmannus abesse versum hunc a vetustissimis codicibus.

Tutos etiam facit a serpentibus] Quod etiam oleum fœtore suo arcet et fugat serpentes. Quam miseri ergo parasiti et clientes, qui tam viles cibos et tam male conditos avide sectantur! Legunt alii, *a serpentibus Afros*, id est, *Africanos:* perinde est.

Mullus] Exquisitus piscis, dictus ita, quod mollis atque tenerrimus; cujus cibo tradunt libidinem inhiberi, oculorum autem aciem hebetari, &c. Isidor. orig. XII. 6. 'Mullis nomen a mulleorum calceorum colore Fenestella datum putat;' inquit Plin. IX. 17. at e contra, et melius quidem, ut videtur, Isidor. orig. XIX. 34. *mulleos* calceos dici ait a colore purpureo, qualis est *mulli* piscis. Is alias *barbo* vocatur; *Barbus*, Ausonio: in Mosella, Idyll. X. sic habet: 'Liberior laxos exerces, barbe, natatus.' Vide quæ ad Sat. IV. vs. 15. jam notavi.

Corsica] Insula est Tyrrheni maris, olim *Cyrnus* dicta, Sardiniam inter et mare littusque Ligusticum.

Tauromenitanæ rupes] Proximæ scilicet illi urbi. *Tauromenium*, vel *Taurominium*, hodie *Taormina*, oppidum est Siciliæ portu inclytum, ad oram orientalem vallis, ut nunc appellant, Demonæ.

Retibus assiduis] Assidua piscatione.

Macello] Locus est in quo venduntur obsonia quælibet, dictus a quodam nomine *Macello*, cujus ibi domus publice diruta fuit. Varro de Ling. Lat. IV. 32. Item Festus, a *Macello* quodam qui exercebat in urbe latrocinia, quo damnato Censores Æmilius et Fulvius statuerunt, ut in domo ejus obsonia venderentur. Minus placent Isidor. et Donat. originem ducentes quod ibi pecora mactentur. Hic autem ponitur *Macellum* pro piscatoribus in *Macello* seu foro piscario degentibus.

Tyrrhenum piscem] Pisces maris Tyrrheni, quod et Inferum et Thuscum, estque pars maris Mediterranei, inter Italiam et Sardiniam, Corsicam atque Siciliam Insulas.

Instruit ergo focum provincia. Externæ regiones culinam Romanorum instruunt piscibus, aliisque dapibus.

Provincia] Sic vocatur proprie regio extra Italiam armis subacta, et Romanis tributaria.

Quod captator emat Lenas, Aurelia vendat.
Virroni muræna datur, quæ maxima venit
Gurgite de Siculo: nam, dum se continet Auster,
Dum sedet, et siccat madidas in carcere pennas,
Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim.
Vos anguilla manet longæ cognata colubræ,
Aut glacie aspersus maculis Tiberinus, et ipse

Captator] Vel amicitiæ, vel hæreditatis divitum, per munera. Vide Satir. IV. vs. 17. et seq.

Emat] Donandum scilicet ad captandam benevolentiam.

Lenas] Hæredipeta quidam. Vetus Schol.

Aurelia] Mulier pisces vendens; vel dives orba, quæ data sibi munera vendit, seu per avaritiam, seu ob nimiam copiam, ac ne corrumpantur: habet nimirum plura quam possit consumere.

Virroni] Supra vs. 39.

Muræna] Piscis delicatus, anguillæ similis: huic tamen est tergus crassum magis, illi tenuissimum, teste Plinio, IX. 23. Vide Macrob. III. 15. ubi sic habet: 'Accersebantur murænæ ad piscinas nostræ urbis abusque freto Siculo, quod Rhegium a Messana despicit. Illic enim optimæ a prodigis esse creduntur,' &c. Athen. VII. 18. et Casaub. ibid. ubi Murænas cum serpentibus misceri asseritur, &c. Plin. XXXII. 2. ubi, inter alia, dicuntur Murænæ fœminini tantum sexus esse, e serpentibus concipere, et ob id a piscatoribus sibilo evocari, et capi, &c. at loco mox citato idem Plinius retulerat, eam esse vulgi duntaxat opinionem; et ex Aristotele, Myrum vocari marem qui generat.

Gurgite de Siculo] E freto quod est Siciliam inter et oram extremæ Italiæ meridionalem: alias Mamertino, Rhegino, *Scyllæo; hodie, Faro di Messina.* Porro continentem olim cum Italia Siciliam, at maris impetu, sive terræ motu, fuisse distractas aiunt Strabo l. VI. &c. Virgil. Æneid. III. 'Dissiluisse ferunt, cum protinus utraque tellus Una foret, venit medio vi pontus, et undis, Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbes Littore diductas angusto interluit æstu.'

Se continet] Antro Æolio.

Auster] Ventus meridionalis imbrifer et aquosus, mare Siculum turbare solitus. Gell. II. 22. Ovidius Metamorphos. I. Fab. 2.

Siccat madidas in carcere pennas] Poëtice omnia. Ovid. Metamorphos. I. Fab. 7. 'Emittitque Notum: madidis Notus evolat alis.' Virgil. Æneid. I. 'Vasto rex Æolus antro Luctantes ventos tempestatesque sonoras Imperio premit, ac vinclis et carcere frænat.'

Contemnunt mediam temeraria lina Charybdim] Piscatores audent piscari in mediis etiam vorticibus, dum Auster non sævit.

Lina] Linea vela et retia. Metonym.

Charybdim] Gurges est in freto Siculo naufragiis infestus, juxta Pelorum Promontorium; hodie, *Capo Faro.* Ibi per magnas circumductiones atque vortices navigia submerguntur ac detrahuntur in profundum. Strabo l. VI. *Charybdi* ex adverso respondet Scylla scopulus. Virgil. Æneid. III. 'Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis Obsidet,' &c. Mitto quod de *Charybdi* meretrice post raptos furtim Herculis boves, a Jove fulminata Poëtæ fabulantur.

Anguilla] Notus piscis, vulgaris cibus.

Cognata colubræ] Ob similem formam. Adde quod anguillam cum colubro misceri aiunt, sicut mox de muræna dixi.

Glacie] Hyemis enim et frigoris tempore has creduntur maculas contrahere.

Aspersus maculis] Cui venter albus nigris est notis maculosus; hincque vilior indicatur. Nam optimus ille, qui caret istis maculis, teste Columella IX. 17.

Tiberinus] Lupus, aut quivis alius e Tiberi amne piscis, quem tempore

Vernula riparum pinguis torrente cloaca,
Et solitus mediæ cryptam penetrare Suburæ.
Ipsi pauca velim, facilem si præbeat aurem.
Nemo petit, modicis quæ mittebantur amicis
A Seneca, quæ Piso bonus, quæ Cotta solebat
Largiri; namque et titulis, et fascibus olim
Major habebatur donandi gloria: solum
Poscimus, ut cœnes civiliter. Hoc face, et esto,

Juvenalis Romæ vilem fuisse existimandum est. Nam alioqui Macrob. III. 16. *Tiberinos* lupos, et omnes ex hoc fluvio pisces in deliciis et honore fuisse affirmat, testemque adhibet Varronem; subdit tamen ignorare se, cur illis ita visum fuerit. Plinius etiam IX. 54. lupos Tiberinos commendat, eos maxime qui duos inter pontes capti essent, ob aquam ibi concitatiorem nimirum; quod idem Macrobius laudat ibid. Lucilius pariter. Et Horatius Satir. II. 2. sic habet: 'Lupus hic Tiberinus in alto Captus hiet, pontesne inter jactatus?' &c. Vide eximias piscis lupi dotes apud Athen. VII. 17. ubi et piscium sapientissimus is celebratur.

Vernula riparum] Vel cœnosa littora consectans, iisque addictus mancipii instar; vel, natus verno tempore in ripis: sic enim proprie verna dicitur.

Cloaca] Sordibus inde manantibus.

Cryptam] Fornicem, seu meatus subterraneos, per quos urbis sordes egeruntur in Tiberim.

Suburæ] Est vicus et regio urbis præ ceteris immunda. Vide Satir. III. vs. 5. et Pers. Satir. V. vs. 32.

Ipsi] Virroni avaro.

Quæ mittebantur amicis a Seneca] Non petimus ut sis æque largus in tuos clientes, o Virro, ac fuit erga suos Seneca.

Seneca] L. Annæus Seneca, Cordubensis, inter Stoïcos morum sanctitate clarus, Neronis Præceptor, Pisonianæ conjurationis invidia aspersus, ab ipso jussus mori, insectis venis constanter vita excessit. Fuit autem ille dives perinde ac munificus. Corn. Tacit. Annal. XIV. et XV. De Seneca vide plura, Satir. VIII.

Piso, Cotta] C. Piso Calpurnius Claudio Imperatore celebris erat liberalitate et munificentia: pariter et Aurelius *Cotta* sub Nerone. De hoc Tacit. Annal. VI. de illo, l. XV. uterque vero Romæ valde nobilis: et Pisonum quidem genus ad Numam referebatur. Unde Horat. in Arte Poët. Pisones ita compellat: 'Vos, o Pompilius sanguis.'

Titulis] Honoribus, imaginibus, nobilitate.

Fascibus] Insignibus Magistratuum. Nam Dictatori viginti quatuor, Consuli duodecim, Proconsuli et Prætori sex lictores cum *fascibus* apparebant. Porro *fasces* illi constabant securibus, et virgis e betula quidem arbore e Gallia in Italiam ad id translata, teste Plinio, XVI. 18. ubi terribilem eam vocat. Circumligatis autem virgis pluribus ita securis una includebatur, ut ferri acies in summitate fascium emineret. Cur illi vero fasces colligarentur, docet in Problem. Plutarchus: nempe hinc significatur præcipitem esse non debere Magistratus iram, sed cunctatione et mora, dum sensim virgæ solvuntur, maturam et sapientem: additque ibidem virgis castigari quæ corrigi possunt, quæ vero non, securibus præcidi.

Cœnes civiliter] Communi cum clientibus mensa, communibus item epulis, sive sint hæ viles seu lautæ. Sic enim erit salvus honor clientum; quippe videtur injuriosum quod aliis dapibus dives Patronus, aliis clientes et amici ad cœnam vocati in eadem mensa vescantur. Vide Plin. Epist. II. 6. ubi ait de cœna quadam: eam fuisse sordidam simul et sumtuosam: nam sibi et paucis opima quædam is qui invitaverat, vilia ceteris et minuta ponebat. Vinum etiam aliud sibi et nobis, aliud minoribus amicis, aliud suis nostrisque libertis,

Esto, ut nunc multi, dives tibi, pauper amicis.
Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par
Altilis, et flavi dignus ferro Meleagri
Fumat aper: post hunc tradentur tubera, si ver
Tunc erit, et facient optata tonitrua cœnas
Majores. Tibi habe frumentum, Alledius inquit,
O Libye; disjunge boves, dum tubera mittas.
Structorem interea, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectes, et chironomonta volanti

&c. Et Martial. Epig. III. 59. 'Cum vocor ad cœnam, &c. Cur mihi non eadem quæ tibi cœna datur? Ostrea tu sumis, &c. Cur sine te cœno, cum tecum, Pontice, cœnem?'

Dives tibi, pauper amicis] Ceterum tibi liceat quando solus eris, epulari laute; parce vero, quando cum aliis, et cum familiaribus: dummodo paria tibi aliisque fercula proponantur: has tibi condonamus avaritiæ sordes.

Ante ipsum] Ante patronum quidem apponuntur, &c.

Anseris magni jecur] Plin. x. 22. 'Fartilibus,' inquit, 'in magnam amplitudinem crescit' (jecur scilicet), 'exemtum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipio Metellus vir Consularis, an M. Sestius eadem ætate Eques Romanus,' &c. Vide et Pers. Satir. VI. vs. 71. ad hæc verba: 'satur anseris extis.'

Altilis] Anas, gallina, quæ ad id aluntur, ut saginentur.

Flavi] Homeric. Epithet. ξανθός. Vide Gell. II. 26.

Dignus ferro Meleagri] Par magnitudine illi apro, quem interfecit *Meleager*. Vide Ovid. Metam. VIII. Fab. 4.

Fumat] Calet coctus, et mensæ appositus.

Tradentur] Id est, *apponentur*; quod quidem ipse contextus fulcire videtur. Nonnulli codices habent, *Raduntur*, id est, purgantur, abraso cortice, atque ad escam præparantur: vel sarculo evelluntur et abraduntur e terra.

Tubera] Hæc de genere fungorum sunt, atque velut terræ callum, nullis fibris nixa, aut saltem capillamentis, &c. ut ait Plinius XIX. 2. Martial. Epig. XIII. 50. 'Rumpimus altricem tenero de vertice terram Tubera: boletis poma secunda sumus.'

Si ver] Tunc enim sunt tenerrima. Ex Plin.

Optata tonitrua] Gulosi nimirum optant tonitrua fruges alioqui vastatura; eo quod illa faciunt ad tuberum procreationem. Plin. XIX. 3. Plutarch. Quæst. Convival. IV. 2. Athen. II. 21.

Cœnas majores] Seu quod tubera et alia ejusmodi gulam acuunt; seu quod uno ferculo cœnam augent.

Alledius] Nomen helluonis.

Libye] Hæc Africæ pars ingens, pro ipsa sæpe, et hic quidem, sumitur.

Disjunge boves] Ne ara, ne sere aut mete frumentum, quod Romam transmittas, ut soles: at deinceps gulæ nostræ delicias tubera duntaxat educa.

Tubera . mittas] In Africa *tubera* nasci laudatissima, sicut et in aliis locis æque siccis, sabulosis, et frutetosis, docent Plin. cit. XIX. 2. et Athen. pariter citato mox loco.

Structorem] Struendæ mensæ, ferculorumque dissecandorum magistrum, Apuleio diribitorem, Petronio scissorem, Lipsio et aliis carptorem. Hujus erat munus et ars bene fercula disponere et collocare, cibosque eleganter in frusta concidere. Vide Sat. IX.

Ne qua indignatio desit] Ut multiplex indignandi causa suppetat: etiam vero ex ista in pincernis luxuria et fastu.

Saltantem] Veluti ad numeros corpus moventem, dum erudite altilia dissecat, et convivis facete ministrat ac apponit.

Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia: nec minimo sane discrimine refert
Quo gestu lepores, et quo gallina secetur.
Duceris planta, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponere foris, si quid tentaveris unquam
Hiscere, tanquam habeas tria nomina. Quando propinat
Virro tibi, sumitque tuis contacta labellis
Pocula? Quis vestrum temerarius usque adeo, quis
Perditus, ut dicat regi, bibe? Plurima sunt, quæ
Non audent homines pertusa dicere læna.
  Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dîs,
Et melior fatis donaret, homuncio: quantus
Ex nihilo fieres, quantus Virronis amicus!
Da Trebio: pone ad Trebium. Vis frater ab ipsis

Chironomonta] Manus artificiose dirigentem, ac gesticulantem tam scite, ut gladiolus quo scindit, volare videatur, adeo versatur agiliter. Χεὶρ, *manus*, et νόμος, *lex*. Metaphora a *Chironomis*, qui certis manuum motibus ac gestibus saltabant.

Magistri] Trypheri concidendorum ex arte ciborum doctoris, de quo Satir. xi. Erant enim Romæ qui docerent eam artem, in altilibus ligneis, ut postea dicetur amplius, Satir. nimirum xi. Plin. x. 50. 'Postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno dilatatæ' *(gallinæ)* 'repositoria occupent.' Seneca de Brevit. vitæ c. 12. 'Quanta arte scindantur aves in frusta non enormia,' &c. Idem de Vita beata c. 17. 'Perite servitur' (aliis, *struitur*) 'et est aliquis scindendi obsonii magister.' Et, ad Lucil. Epist. 47. 'Alius pretiosas aves scindit, et per pectus et clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, in frusta excutit,'

Quo gestu lepores, &c.] Diversi quippe ritus concidendi singula; et in variis variæ gesticulationes observabantur a peritis illis mensæ doctoribus ac ministris.

Duceris planta] Foras extraheris perinde ac ille Cacus olim ab Hercule.

Cacus] Gigas, quem clava ictum Hercules interfecit, quod suas boves abduxisset, et planta arreptum protraxit ex antro in quod furtum ille suum compegerat. Virg. Æneid. viii, Liv. i. Eutrop. Dionys.

Hiscere] Obmurmurare et conqueri de facta tibi injuria.

Tanquam habeas tria nomina] Prænomen, nomen, cognomen; ut C. Jul. Cæsar: Publ. Corn. Scipio, quod Nobilium est. Quidam sic intelligunt, tanquam fur sis, ut pro tribus literis tria nomina ponantur; sed melius, tanquam sis nobilis. Vetus Schol. Aliter explicant alii, nempe quod sis libertus et Patrono obnoxius, ex Politiano Miscell. c. 31. sed acute magis quam vere, meo judicio.

Quando propinat Virro tibi] An unquam tuum sibi calicem offert, aut tuum accipit? quod superbiam ejus, ac tui contemtum indicat. Vide Martial. Epigramm. ii. 15.

Perditus] Desperata fortuna, unde non metuat potentes offendere.

Dicat regi, bibe] Propinans ac porrigens scyphum Nobili cuipiam.

Homines pertusa læna] Ignobiles et pauperculi, quorum tritæ vestes ac laceræ.

Quadringenta tibi si, &c.] Quod si dives repente fias, tum colet te Virro, qui te inopem contemnit.

Quadringenta] Sestertia, Equestrem censum, de quibus vide Satir. i. vs. 98. et Satir. ii. vs. 103.

Similis Dîs] Princeps ac dives aliquis perinde munificus ut Dii.

Melior fatis] Beneficentior erga te quam fata

Da Trebio] Tum certe Virro

Ilibus? O nummi, vobis hunc præstat honorem,
Vos estis fratres. Dominus tamen, et domini rex
Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aula
Luserit Æneas, nec filia dulcior illo.
Jucundum, et carum sterilis facit uxor amicum.
Sed tua nunc Mycale pariat licet, et pueros tres
In gremium patris fundat simul: ipse loquaci
Gaudebit nido; viridem thoraca jubebit
Afferri, minimasque nuces, assemque rogatum,
Ad mensam quoties parasitus venerit infans.
Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
Boletus domino; sed quales Claudius edit

pincernæ et structori imperaret opima tibi apponere.

Trebio] Supra vs. 19.

Ab ipsis ilibus] E partibus delicatioribus, e sumine, quod quidem erat in cupediis; teste Plinio xi. 37.

O nummi, vobis, &c.] Divitias non hominem spectat aut colit.

Domini rex si vis, &c.] At si Virroni plane vis dominari, ejusque intimam familiaritatem nancisci, oportet ut liberis careas; sic enim ille spem concipiet captandæ tuæ hæreditatis. Vide Martial. Epigram. xi. 56.

Nullus tibi parvulus, &c.] Sumtum e quarto Æneidos.

Nec filia dulcior illo] Nec videaris plus amare filiam tuam quam Virronem amicum. Vel, ne ita diligas filiam, ut diligeres filium.

Jucundum, et carum sterilis, &c.] Vir sine prole placet admodum Virroni, aliisque captatoribus avaris.

Sed tua nunc Mycale] At quamvis habeas filios et hæredes, si tamen dives fueris, Virro ejusque similes te observabunt.

Mycale] Legunt alii, *Migale*, derivantque a μίγνυμι.

Pueros tres] Tergeminos nasci certum est Horatiorum Curiatiorumque exemplo, (de quibus Livius l. i.) inquit Plinius vii. 3. ubi et quaternos, Ostiæ, sub Augusto, quinos in Peloponneso, septenos etiam in Ægypto uno partu editos refert.

Simul] Quidam legunt, *semel*, alii, *simul*, referuntque ad præcedentem sententiam: at alii ad posteriorem.

Simul: ipse loquaci, &c.] Adulator iste quamvis orbum te velit, simulabit se delectari admodum loquacitate pueruli tui, qui adhuc est in cunis.

Nido] Metonymia simul et Metaphora ab aviculis. Id est, parvulo in incunabulis constituto, ubi jam garrire gestit, et conatur loqui.

Viridem thoraca] Pectoris munimentum, et alia munuscula donabit puero tuam captans amicitiam, ut morienti forte illi hæres a te substituatur: vel hunc præstat nummis tuis ac opibus honorem, ut supra.

Viridem thoraca] Viridis nempe coloris vestes pueris dabantur. Is enim veri dicatus ætati primæ congruit.

Minimasque nuces] Avellanas, poma, &c. quibus capiuntur juvenculi.

Assemque rogatum] Rogitanti quoque (ut fit) parvulo non negabit pecuniam, qua emat crepundia, nuces, et similia.

Ad mensam quoties, &c.] Quoties eum cœnantem adierit puer, more parasiti cibum petens, ingeret etiam ultro munera.

Vilibus ancipites fungi ponentur amicis] Vide Plin. Epist. ii. 6. cujus locum habes supra, vs. 112. Annotat. ad hæc verba, 'cœnes civiliter.'

Ancipites fungi] Alii enim sunt boni, alii mortiferi. Plin. xxii. 22. 'quorundam ex his facile noscuntur venena, diluto rubore, rancido aspectu, livido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro.' Et c. 23. 'ii sunt,' inquit, 'tutissimi quibus rubet caro, magis diluto rubore, quam boleti.' Alii codices habent, *qui rubent callo, minus diluto rubore, quam boleti.* Vide Athen. ii. 19. et Sueton. Neron c. 33. ubi jocatus Nero Deorum cibum *fungos* appellat.

Boletus] Species fungorum in-

Ante illum uxoris, post quem nil amplius edit.
Virro sibi, et reliquis Virronibus illa jubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore;
Qualia perpetuus Phæacum auctumnus habebat,
Credere quæ possis subrepta sororibus Afris.
Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit,
Qui tegitur parma, et galea, metuensque flagelli
Discit ab hirsuta jaculum torquere capella.

nocua, eoque rara. Unde Martial. Epigram. XIII. 48. 'Argentum atque aurum facile est lænamque togamque Mittere: boletos mittere difficile est.'

Quales Claudius edit] Martialis Epigram. I. 21. 'Boletum, qualem Claudius edit, edas.'

Claudius] Romanorum quintus Imperator, boletorum appetentissimus. Sueton. Tacit.

Ante illum uxoris, &c.] Ante ultimum illum, quem porrexit ei Agrippina uxor venenatum, quo et extinctus est. Sueton. Claud. c. 44. Plin. XXII. 22 'Inter ea quæ temere manduntur,' inquit, 'boletos merito posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio Principi per hanc occasionem a conjuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit.'

Reliquis Virronibus] Sui similibus opulentis.

Quorum solo pascaris odore] An respicit ad id quod refert Athenæus III. 7. Mala quædam Hesperidum vocari, suaviter quidem olentia, at parum cibo idonea, &c. An potius innuit ea poma tam exquisiti odoris esse, ut sua vel fragrantia pascerent?

Perpetuus Phæacum Autumnus] Hortos Alcinoi perpetuis fructibus nobiles intelligit. Vide Homer. Odyss. VII. et VIII. et Martial. Epigram. VII. 41.

Phæacum] Corcyra Insula sic dicta primum a Nympha cognomine, dein ejus populi dicti *Phæaces* a *Phæace* Rege, Neptuni et Corcyræ Nymphæ filio. Illa Epiro adjacet, in Ionio mari, vocaturque hodie *Corfu*.

Subrepta] Sicut olim Hercules, ut fabulantur, occiso pervigili dracone, ea abstulerat. Hom. Ovid. et alii.

Sororibus Afris] Hæ sunt Hesperides tres, Ægle, Arethusa, Hesperethusa, aureis malis in horto nascentibus celebres. Plin. XIX. 4. 'Antiquitas,' inquit, 'nihil prius mirata est, quam Hesperidum hortos ac Regum Adonis et Alcinoï.' Et sub finem ejusdem capitis hortos illos ait sitos fuisse ad Lixum Mauritaniæ oppidum, ducentis passibus ab Oceano, juxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, ut ferunt.

In aggere rodit, qui, &c.] Miles tyro, in castris, deficiente sæpius commeatu nullum cibi genus respuens. Numquid enim hic intelligenda, quæ refert Plin. XV. 14. 'Sata in castrorum aggeribus mala?'

Parma] Breve scutum est, quale gerebant tyrones. Virgil. 'Parmaque inglorius alba.'

Metuensque flagelli] Vapulabant qui exerrabant a scopo.

Hirsuta Capella] Centurione vel Gladiatore tyrones exercente. Sene Magistro, *Capella*, campi Doctore, ut habet vetus Schol. aut certe glossa interlinearis, ut vult Theod. Pulman. Sueton. Vespas. c. 3. meminit Statilii *Capellæ* Equitis Romani, quem hic nonnulli notari volunt.

Hirsuto] Veste pilosa cooperto, vel prolixa barba crinibusque intonsis horrido, quod affectabant bellatores, ut annotavi cum alibi, tum ad Persii Satiram III. vs. 77. Plurimi legunt, *hirsuta*, explicantes de pharetra quæ caprina pelle integi solebat. Alii dicunt positam olim capellam pro scopo: quod non immerito rejicitur. Lipsius Centur. Epist. II. 31. quæ Josiæ Mercero inscribitur, improbat Scaligerum corrigentem hunc Juvenalis versum, legentemque, *hirsuto Capella*: sed quam ob rem, non explicat.

Forsitan impensæ Virronem parcere credas.
Hoc agit, ut doleas. Nam quæ comœdia, mimus
Quis melior plorante gula? Ergo omnia fiunt,
Si nescis, ut per lacrymas effundere bilem
Cogaris, pressoque diu stridere molari.
Tu tibi liber homo, et regis conviva videris:
Captum te nidore suæ putat ille culinæ:
Nec male conjectat. Quis enim tam nudus, ut illum
Bis ferat, Etruscum puero si contigit aurum,
Vel nodus tantum, et signum de paupere loro?
Spes bene cœnandi vos decipit. Ecce dabit jam
Semesum leporem, atque aliquid de clunibus apri.
Ad nos jam veniet minor altilis. Inde parato,
Intactoque omnes, et stricto pane tacetis.
Ille sapit, qui te sic utitur. Omnia ferre

Impensæ Virronem parcere] Cum parca te excipit mensa.

Mimus] Histrio dicta aliorum gestibus exprimens, a μιμεῖσθαι, *imitari.*

Quis melior plorante gula] Quid jucundius quam videre hominem gulosum Plautino Gelasimo parasito similem, cum præsertim non ficte, sed vere deplorat famis et inediæ miserias? Vide Plaut. Stich. Scen. 3. et alibi.

Effundere bilem] Iram et indignationem depromere, ac ringi: quod Virroni sit pro Comœdia. Unde vides, quo te loco ille deputet, nempe ridiculi.

Stridere] Frendere, obmurmurare.

Molari] *Molares* dentes sunt ultimi illi admorsum atterentes cibum ac molentes: unde nomen.

Tu tibi liber homo, &c.] Tibi quidem videris esse aliquid, nobilis ac ingenuus, eo quod adhiberis mensæ hominis opulenti: at ille te suæ velut asseclam culinæ mancipiumque jure aspernatur.

Nudus] Egens et inops rerum omnium.

Illum] Patronum, Dominum, Regem, arrogantem ac superbum, qui cibos præbet cum tanta contumelia.

Etruscum puero si, &c.] Si liber fuerit, seu ingenuo seu libertino genere editus.

Etruscum aurum] Bulla aurea, quam pueri nobiles collo suspensam ferebant. De ea vide quæ notabimus ad Persii Satir. v. vs. 31. *Hetruscam* vocat, seu quod ab Hetruscis morem hunc Romani essent mutuati, seu quod eum instituerit Tarquinius Priscus in Hetruria natus, qui et filium suum annos natum quatuordecim, quod hostem manu percusserat, et pro concione laudavit, et bulla aurea prætextaque donavit. Macrob. Saturn. I. 6.

Nodus tantum, &c.] *Nodus* e loro, seu bulla coriacea, quam gestabant tenuiores ac libertini, in signum libertatis. Etenim libertinorum quoque filiis subinde concessum, ut lorum in collo pro bullæ decore gestarent, quod testatur Macrob. loco mox cit.

Ecce dabit jam, &c.] Sic apud vos cogitatis quidem: at dum speratis venturas ad vos saltem reliquias lautitiarum Patroni, hinc fit ut nec attingatis viles cibos vobis propositos.

Minor altilis] Gallina, anas. Nam anser major est *altilis.*

Inde parato, &c.] Fortasse comedendum cum altili panem reservantes, illum non gustatis, et cum silentio expectatis, sed frustra.

Stricto pane] Vel crustis cultro abrasis leviter perstricto; vel strictim ablato e mensa, vel duritie constricto et solido, quod supra innuit, vs. 68.

Tacetis] Conqueri non audetis, ac justam illam indignationem promere, quam habetis in animo.

Ille sapit] Ille dives bene qui-

Si potes, et debes. Pulsandum vertice raso
Præbebis quandoque caput, nec dura timebis
Flagra pati, his epulis, et tali dignus amico.

dem et sapienter facit, o Trebi parasite, qui te sic abutitur ad omnem injuriam parato, et dummodo suppetant ac suggerantur cibi quacumque tandem ratione, nullum ignominiæ genus abhorrente.

Et debes] Ex more et merito parasiticæ conditionis, obligaris ad omnia perferenda.

Pulsandum vertice raso, &c.] Quin etiam liber cum sis, servilia tamen verbera sponte excipies ab eo qui te sua mensa et familiaritate dignatur.

Vertice raso] Qui asserebantur in libertatem, ii rasum caput habebant, ut fuse docebimus, ad Persii Satir. 5. vs. 82. et seq. Alii sic interpretantur: Tibi etiam per ludibrium abradi verticem ac percuti a superbo divite patieris ultro, ut istas epulas ac talem amicum tibi concilies. Vide Alex. ab Alex. IV. 10.

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRARUM

LIBER SECUNDUS.

SATIRA VI.

Credo pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, visamque diu, cum frigida parvas
Præberet spelunca domos; ignemque, laremque,
Et pecus, et dominos communi clauderet umbra:
Sylvestrem montana torum cum sterneret uxor

Credo pudicitiam] Hac Satira Juvenalis varia mulierum facinora commemorando, Ursidium Posthumum ab uxore ducenda dissuadet.

Saturno Rege] Cum Saturnus Cœli et Vestæ filius in Latio regnabat; cumque vigebat virtus et innocentia. Unde et fuisse tunc aureum sæculum fabulantur. Hesiod. op. I. Cic. de Nat. Deor. 2. n. 64. Virgil. Eclog. 4. et Æneid. 8. Ovid. Metamorph. I. Fab. 3. et 4. Lactant. I. cap. ult. et V. 5. Sanctus Hieronymus Comment. in Isai. IV. 11. et IX. cap. ult. in fine.

Spelunca domos] Ovidius Metamorphos. I. Fab. 4. 'Domus antra fuerunt, Et densi frutices, et juncta cortice virgæ.'

Domos] Has quidem lateritias Athenis condidere primi Euryalus et Hyperbius fratres: luteas vero Toxius, sumto ab hirundinum nidis exemplo. Plin. VII. 56.

Larem] Qui Deus familiaris colebatur in foco.

Sylvestrem montana] In montibus educata, ibique vivere sueta. Sic Horat. 'Sylvestres homines,' inquit ad Pisones vs. 391.

Frondibus et culmo, vicinarumque ferarum
Pellibus; haud similis tibi, Cynthia, nec tibi, cujus
Turbavit nitidos extinctus passer ocellos;
Sed potanda ferens infantibus ubera magnis,
Et sæpe horridior glandem ructante marito.
Quippe aliter tunc orbe novo, cœloque recenti
Vivebant homines; qui rupto robore nati,
Compositive luto nullos habuere parentes.
Multa pudicitiæ veteris vestigia forsan,
Aut aliqua extiterint, et sub Jove; sed Jove nondum
Barbato, nondum Græcis jurare paratis
Per caput alterius, cùm furem nemo timeret
Caulibus, aut pomis, et operto viveret horto.
Paulatim deinde ad superos Astræa recessit
Hac comite, atque duæ pariter fugere sorores.

Ferarum pellibus] Lucret. l. v. 'Necdum res igni scibant tractare, neque uti Pellibus, et spoliis corpus vestire ferarum. Sed nemora atque cavos montes sylvasque colebant. Et frutices inter condebant squallida membra.—Circum se foliis ac frondibus involventes.'

Haud similis tibi] Non æque culta ac tu.

Cynthia] Propertii amasia, tot ejus Carminibus celebrata. Sic habet Eleg. I. 'Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis.'

Nec tibi] O Lesbia Catullo adamata.

Turbavit] Fletibus nimiis.

Extinctus passer] Catull. Carm. II. et III. 'Passer deliciæ meæ puellæ,' &c. 'Passer mortuus est, &c. O miselle passer, Tua nunc opera, meæ puellæ Flendo turgiduli rubent ocelli.'

Potanda ferens infantibus ubera magnis] Primis enim sæculis grandiores, ut aiunt, nascebantur infantes; aut certe grandiores materno lacte nutritos innuit. Unde Sat. XV. 70. sic habet: 'Terra malos homines nunc educat atque pusillos.' Quanti sit porro infantes non alieno lacte vesci, docet Macrob. v. 11. Gell. XII. 1. Plutarch., &c.

Horridior] Neglectior, minus culta, et ornandi se studiosa minus quam vir, contra hodiernos mores.

Glandem ructante marito] Marito exhalante odorem glandium, quibus tunc vescebantur homines. Plin. VII. 56. et Prooem. l. XVI. ejusdem vero lib. c. 5. ait e glandium farina panem aliquando factum, et apud Hispanias secundis mensis glandes adhiberi.

Orbe novo] Recenter condito.

Rupto robore nati] Egressi nimirum e truncis arborum excavatarum, in quibus noctu se condebant, inde nasci videbantur. Hinc Virgil. Æn. VIII. 'Gensque virum truncis et duro robore nati.'

Compositi luto] A Prometheo scilicet, qui dicitur a Poëtis e luto primos homines finxisse.

Sub Jove] Sub quo fuit ætas argentea, jamque cœperunt omnia fieri deteriora.

Nondum barbato] Juniore, et nondum tot adulteriis famoso, quibus se postea contaminavit.

Nondum Græcis jurare paratis] Græcorum enim fides suspecta omni ævo. Sensus est: cum nondum perjuria inolevissent.

Per caput alterius] Jurabant Veteres et per suum, et per aliorum caput, v. g. parentum, filiorum, &c. Imo et Deorum. Virg. Æn. IX. 'Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.'

Astræa] Astræi Principis æquissimi, ut scribit Aratus; vel, ut aiunt alii, Jovis ac Themidis filia, proinde Justitiæ Dea putatur, quam fabulantur in Cœlos evolasse, cum Terras videret sceleribus inquinari. Ovid. Metam. I. Fab. 4. 'Ultima Cœlestum terras Astræa reliquit.'

Antiquum et vetus est alienum, Postume, lectum
Concutere, atque sacri Genium contemnere fulcri.
Viderunt primos argentea sæcula mœchos.
Omne aliud crimen mox ferrea protulit ætas.
Conventum tamen, et pactum, et sponsalia nostrâ
Tempestate paras, jamque a tonsore magistro
Pecteris, et digito pignus fortasse dedisti.
Certe sanus eras! uxorem, Postume, ducis?
Dic, qua Tisiphone, quibus exagitare colubris?
Ferre potes dominam salvis tot restibus ullam?
Cum pateant altæ caligantesque fenestræ?
Cum tibi vicinum se præbeat Æmilius pons?
Sed placet Ursidio lex Julia: tollere dulcem
Cogitat hæredem cariturus turture magno,

Hac comite] Pudicitia honestatis Dea.

Sorores] Fides et Pudicitia, Vetus Schol. Hor. Od. I. 24. 'Pudor, et Justitiæ soror Incorrupta Fides,' &c.

Antiquum et vetus] Jamdudum flagitia grassantur, a Jovis tempore nimirum.

Sacri Genium contemnere fulcri] Violari sanctitatem fidei conjugalis, ac religionem matrimonii et thalami, cui Genius præsidet. De Genio vide quæ dicemus ad Pers. Sat. II. 3.

Fulcri] Synecdoche, pro, *thori fulcris nixi*.

Argentea sæcula] Quæ secunda fuit ætas, regnante Jove.

Mœchos] Fabulosos Deos flagitiis celebres, Jovem, Martem, Venerem, Mercurium, Apollinem, &c.

Omne aliud crimen, *&c.*] Ovid. Metam. I. Fab. 4. 'Ætas de duro est ultima ferro. Protinus irrupit venæ pejoris in ævum, Omne nefas,' &c.

Conventum] Vel conventa matrimonialia, vel amicorum et affinium cœtus, super tuis sponsalibus ac matrimonio.

Nostra tempestate] Qua non fuit ætitve corruptior.

Tonsore magistro pecteris] A tonsore inprimis docto comeris, ut sponsæ bellus ac nitidus appareas.

Digito pignus] Annulum, in futuri mox conjugii fidem ac amoris pignus. Est enim vinculum, non gestamen, quod ait Plin. XXXIII. 1. Macrob. VII. 13. et Alex. ab Alex. II. 19.

Sanus eras, *&c.*] Hactenus sapuisti quidem, at jam tum desipere incipis, cum quæris uxorem. Vide Gell. I. 6.

Tisiphone] Tres Noctis et Acherontis filiæ, vulgo Furiæ censentur, Alecto, Megæra, Tisiphone.

Quibus colubris] Furiis colubros et serpentes pro crinibus affingunt Poëtæ. Virgil. Æn. VII. 'Huic Dea cœruleis unum de crinibus anguem Conjicit.'

Dominam] Uxorem quæ viro dominetur ac imperitet.

Salvis tot restibus] Cum præsto sint tot laquei, quibus te potius debeas strangulare.

Caligantes fenestræ] E quibus te præcipites noctu, ne forte deterreat earum altitudo. Vel, caligantes, id est, præ altitudine facientes caligare oculos.

Æmilius pons] Ædificatus a M. Æmilio Scauro Censore, in via Flaminia, ad unum ab urbe lapidem, unde facile possis in Tiberim desilire, ac submersus perire, nemine conscio aut impediente.

Lex Julia] 'Quæ jubet eos hæreditatem capere qui filios habent,' inquit vetus Schol. Alii vero, eo quod, inquiunt, Ursidius satis egit adulterum, probat legem Juliam adulteria prohibentem, jamque uxorem ducit. Vide Sat. II. 37.

Hæredem] Legitimum e conjuge filium.

Cariturus turture magno] Munusculis licet non donandus deinceps amplius. Orbis divitibus hæredipetæ

Mullorumque jubis, et captatore macello.
Quid fieri non posse putes, si jungitur ulla
Ursidio? si mœchorum notissimus olim
Stulta maritali jam porrigit ora capistro;
Quem toties texit perituri cista Latini?
Quid? quod et antiquis uxor de moribus illi
Quæritur. O medici mediam pertundite venam.
Delicias hominis! Tarpeium limen adora
Pronus, et auratam Junoni cæde juvencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.
Paucæ adeo Cereris vittas contingere dignæ,
Quarum non timeat pater oscula. Necte coronam
Postibus, et densos per limina tende corymbos.
Unus Iberinæ vir sufficit? Ocyus illud

dona missitabant, ut notavimus ad Sat. IV. 17. et v. 137. et seq.

Turture] Vel avi, vel pisce, qui Græcis τρυγὼν, Latinis *pastinaca marina* dictitatur. Plaut. Mostell. Act. I. Sc. 1. vs. 44. 'Tu tibi istos habeas turtures, pisces, aves.'

Mullorum jubis] Jubatis mullis. De his fuse ad Satir. IV. 14. et v. 92.

Captatore macello] Obsoniis, quæ in Macello emta captatores donabant. Vide Sat. v. 95. et 97.

Quid fieri non posse putes, &c.] Sic Virgil. Ecl. VIII. 'Mopso Nisa datur, quid non speremus amantes? Jungentur jam Gryphes equis,' &c.

Si jungitur ulla Ursidio] Si reperiatur quæ velit nubere mœchorum notissimo.

Capistro] Metaphora ab equis.

Quem toties texit] Ab ira et vindicta mariti supervenientis, cum flagitium perpetraret. Vide Hor. Sat. II. 7. 59.

Cista Latini] Instar Latini, qui simile quid in Scena exhibuit: nimirum ab adultera confestim cista obtectus et a morte servatus est, quam dubio procul intulisset ei deprenso vir adulterium uxoris injuriamque suam ulciscens. Turneb. XX. 8.

Latini] Is Domitiano carus erat mimus. De quo Sat. I. 36. 'Is postea propter adulterium Messalinæ punitus est,' inquit vetus Schol. Martial. Epig. IX. 29. 'Dulce decus Scenæ, ludorum fama Latinus Ille ego sum, plausus, deliciæque tuæ,' &c.

Quid? quod et antiquis] Quin etiam tam stultus est Ursidius, ut castam nancisci uxorem speret, qualis aureo sæculo.

Mediam pertundite venam] Quæ solet incidi furiosis ac phreneticis, ad medendum furori.

Delicias hominis] Ironice. O delicatum nimis ac beatum, cui tam flagitioso pudica uxor contigerit! Vel, qui sibi tam fatua spe talis inveniendæ adulatur!

Tarpeium limen adora] Jovem Capitolinum, cujus ædes in arce ac rupe Tarpeia, cole, eique sacrifica pro tam singulari beneficio.

Auratam Junoni cæde juvencam] Plin. XXXIII. 3 'Auratis cornibus,' inquit, 'hostia majores duntaxat immolabantur.'

Junoni] Pronubæ, conjugii præsidi, et adulteria acriter vindicanti. Virgil. Æn. IV. 'Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.'

Capitis] Corporis. Synecdoche.

Cereris] Cujus Sacris nonnisi castæ mulieres initiari debebant. Dion. Halic. l. I.

Vittas] Quibus religabantur Sacerdotum crines.

Oscula] Ne forte minus pudica sint ea, cum inter salutandum affinibus et amicis dantur ex consuetudine; de qua Plin. XIV. 13. et Plutarch. de mulierum virtutibus, et quæst. Centur. Rom. quæst. 6.

Necte coronam postibus] Quod fieri suetum erat in nuptiis.

Unus Iberinæ vir sufficit] Fortasse

Extorquebis, ut hæc oculo contenta sit uno.
Magna tamen fama est cujusdam rure paterno
Viventis. Vivat Gabiis, ut vixit in agro;
Vivat Fidenis! Et agello cedo paterno:
Quis tamen affirmat, nil actum in montibus, aut in
Speluncis? adeo senuerunt Jupiter et Mars?
Porticibusne tibi monstratur fœmina voto
Digna tuo? cuneis an habent spectacula totis
Quod securus ames, quodque inde excerpere possis?
Accipis uxorem, de qua citharœdus Echion,
Aut Glaphyrus fiat pater, Ambrosiusque choraules.
Longa per angustos figamus pulpita vicos:
Ornentur postes, et grandi janua lauro,
Ut testudineo tibi, Lentule, conopeo

dices Iberinam tuam sponsam saltem castam esse, ac uno te viro fore contentam. At quantum erras!

Oculo] In formosis oculi præsertim spectantur. Ovid. 'Oculi sunt in amore duces.'

Magna tamen fama] Respondet Ursidius; at celebratur ejus pudicitia, quæ fuit educata ruri, in paterna villa.

Vivat Gabiis, &c.] Ut probetur ejus animi castitas, in urbibus vivat aliquamdiu inter adolescentes paulo quam ruri comptiores.

Gabiis] Volscorum fuit oppidum, celebre quidem dolosa illa Sext. Tarquinii expugnatione, de qua Tit. Liv. I. 53. et seq. Gabiensem agrum equitantium curam tremere narrat Plin. II. 94.

Fidenis] Urbs erat Latii Romæ vicina, unde inter utriusque populos bella statim exorta, quæ refert Livius I. 14. et seq.

Et agello cedo paterno] Si quidem in urbibus caste vixerit, tum ego concedam et fatebor etiam ruri pudicam extitisse.

Quis tamen affirmat] Correctio prioris concessionis ac sententiæ.

Nil actum] Furtim et flagitiose.

Adeo senuerunt] Ut desint hodieque qui meminerint ac imitentur.

Jupiter et Mars]. Quorum tot stupra narrantur in sylvarum ac montium recessu perpetrata. Adverte, si lubet, quam nec suis Diis parcat Satiricus.

Porticibus] Pompeia, Livia, Isidis, quo solent convenire mulieres, ad spatiandum. Ovid. I. de Arte. 'Tu modo Pompeia lentus spatiare sub umbra, Cum Sol Herculei terga leonis adit. Nec tibi vitetur quæ priscis sparsa tabellis Porticus; auctoris Livia nomen habet.'

Voto digna tuo] Qualem exoptas, castam et pudicam.

Cuneis] Theatri sedibus, gradibus, receptaculis, in quibus spectant ludos fœminæ.

Securus] Nil metuens de ejus fide et castimonia.

Glaphyrus] Vox Græca venustum et elegantem significans.

Fiat pater] Per adulterium cum uxore tua.

Choraules] In choro tibiis canens. αὐλὸς, *tibia*.

Longa per angustos figamus, &c.] Concessio ironica. Ergo, inquit, matrimonium ini, et erige pulpita in quibus agantur nuptiarum ludi, ut, &c.

Per angustos vicos] In angiportu.

Ornentur postes, &c.] Supra vs. 47. et 48.

Ut testudineo, &c.] Ut tu vir nobilis adulterinos e conjuge filios suscipias quasi tuos, qui tamen sint histrionis, citharœdi, gladiatoris.

Testudineo] In formam testudinis extenso super cunas velo. Minus ad rem videtur quod explicant alii de lecto puerperæ segmentis ornato testudinis. Ponitur itaque *testudineo conopeo*. Synecdoche, pro *cunis pueruli*.

Lentule] Quilibet illustris.

Conopeo] Κώνωψ, *culex*, unde *cono-*

Nobilis Euryalum mirmillonem exprimat infans.
Nupta Senatori comitata est Hippia Ludium
Ad Pharon, et Nilum, famosaque mœnia Lagi,
Prodigia et mores Urbis damnante Canopo.
Immemor illa domus, et conjugis, atque sororis,
Nil patriæ indulsit; plorantesque improba natos,
Utque magis stupeas, ludos Paridemque reliquit.
Sed quanquam in magnis opibus, plumaque paterna,
Et segmentatis dormisset parvula cunis,

peum dicitur velum ad arcendos culices, Alexandrinis maxime usitatum, teste Valla. Horat. Epod. 9. 'Interque signa turpe militaria Sol aspicit conopeum.'

Nobilis infans] Qui de te nobili creditur natus, cum tamen patrem habeat mirmillonem uxoris tuæ adulterum.

Mirmillonem] Componebantur paria gladiatorum, quorum alter *mirmillo*, alter retiarius, ut amplius dictum est, Sat. II. ad vs. 129. et seq.

Exprimat] Gladiatorem vultu referat patri similis infantulus, ad tuum, o Lentule, pudorem ac dedecus.

Nupta Senatori] Exemplis jam probat quod de mulierum effrænata libidine affirmavit.

Senatori] Fabricio Veientoni, de quo ante Sat. IV. vs. 112.

Ludium] Sergium gladiatorem. Legit Salmas. *ludum;* vultque dici pro *ludio;* ut *regna*, pro *regibus*.

Pharon] Insula est Alexandriæ urbi ponte conjuncta, in qua de fastigio turris fax accensa portum indicat, et dirigit noctu navigantes.

Nilum] Ægypti flumen inclytum de quo Sat. I. vs. 26. Oritur Nilus in Æthiopia superiore, fonte duplici: leucas plus mille perfluit ad mare Mediterraneum; multis auctus fluviis in illud exit per ostia quandoque plura, nempe cum exundat: quod singulis annis contingit circa Solstitium æstivum. Causas exundationis alii alias comminiscuntur. Abundantes tunc temporis in Æthiopia imbres non abs re plerique afferunt. Exundans autem Nilus mirum in modum limo suo terras fœcundat. Qui si creverit ad duodecim vel tredecim cubitos duntaxat, esurit Ægyptus; quatuordecim hilaritatem creant, quindecim securitatem, sedecim delicias; si ultra, damnum. Ex Plin. v. 9. et aliis. Aquarum Nili bonitatem et salubritatem laudant Aristot. Galen. &c. Nitro, quod ibi multum, assignare licet hujus causam. Vide et Herodot. lib. II. Senec. Natural. quæst. IV. 1. et seq. Agell. X. 7. Cœl. Rhodig. XXVII. 6. &c.

Famosaque mœnia Lagi] Alexandriam Ægypti urbem, ubi regnavit *Lagus* Ptolemæi successoris Alexandri pater. Hæc famosa emporio, populorum luxu, et cæde Pompeii.

Prodigia et mores] Prodigiosum inprimis amorem illum matronæ Romanæ in gladiatorem ignobilem: et ex Hippia, urbis indolem æstimante.

Canopo] Urbe quamvis impura, de qua Sat. I. vs. 26. Metonymia pro *Ægyptiis*.

Nil patriæ indulsit] Nil curans quod patriæ caritatem simul et famam violaret.

Ludos] Circenses, quibus adeo Romani capiebantur, ut notavi Sat. III. vs. 208.

Paridem] Scenicos etiam ludos, et in iis Pantomimum istum Domitiano carum, ab eo tamen postea necatum, ob ejus nimiam cum Domitia sua familiaritatem et adulteria. Vetus Schol.

Sed quanquam in magnis] Quamvis autem molliter esset educata, utpote domi nobilis ac dives, lascivus amor audacem fecit et robustam, ut longe sequi adulterum histrionem non vereretur per terras, et maria.

Segmentatis] Distinctis ornatisque multiplice tessella, vermiculato emblemate, segmentis. Porro segmenta vet. Schol. explicat vittas intextas auro de vestibus pendentes. Alii fasciolas aiunt esse vestium oris

Contemsit pelagus: famam contemserat olim,
Cujus apud molles minima est jactura cathedras.
Tyrrhenos igitur fluctus, lateque sonantem
Pertulit Ionium constanti pectore, quamvis
Mutandum toties esset mare. Justa pericli
Si ratio est, et honesta; timent, pavidoque gelantur
Pectore, nec tremulis possunt insistere plantis:
Fortem animum præstant rebus, quas turpiter audent.
Si jubeat conjux, durum est conscendere navim;
Tunc sentina gravis, tunc summus vertitur aër.
Quæ mœchum sequitur, stomacho valet. Illa maritum
Convomit: hæc inter nautas et prandet, et errat
Per puppem, et duros gaudet tractare rudentes.
Qua tamen exarsit forma, qua capta juventa est
Hippia? quid vidit, propter quod Ludia dici
Sustinuit? nam Sergiolus jam radere guttur
Cœperat, et secto requiem sperare lacerto.

assui consuetas ornatus gratia. Vide quæ ad Sat. II. vs. 110.

Contemsit pelagus] Tempestates maris horrendas, variaque discrimina non exhorruit.

Famam contemserat olim] Abjecto dudum pudore, cum sui pridem impuri amores vulgarentur.

Cujus apud molles, &c.] Cujus parvi jactura penditur a luxuriosis mulieribus, quæ mollibus cathedris ac sellis uti solent.

Cathedras] Sellas muliebres. Vide quæ notavimus Sat. I. vs. 57.

Tyrrhenos fluctus] Mare Thuscum et Inferum Latinis, Tyrrhenum Græcis.

Sonantem] Quando fluctus scopulis illiduntur cum fragore.

Ionium] Ad fauces Adriatici maris, Siciliam inter et Cretam.

Mutandum toties esset mare] Ex Italia trajicientibus in Ægyptum tranandа sunt maria, Tyrrhenum, Ionium, Ægeum.

Justa pericli si, &c.] Cum se dat occasio, urgetque ratio aliqua justa et honesta subeundi maris et periculi, tum illæ mulieres expavescunt: at libidinis explendæ causa quidlibet facile moliuntur.

Sentina] Navis fundus, in quem fit aquarum et sordium colluvies, unde graveolens et teter odor emittitur.

Summus vertitur aër] Tum nauseæ vertiginesque faciunt, ut cœlum rotari, ejus summa pars ima fieri, omnia perturbari videantur.

Stomacho valet.] Nausea non tentatur.

Maritum convomit] Vomitu conspurcat nauseabunda. Vide Cœl. Rhodig. XXVI. 13.

Rudentes] Ita dicuntur, quod flantibus ventis rudere videantur.

Qua tamen exarsit forma] At quæ tandem causa tam ardentis furoris? An impuberem quendam ætate florentem, an eleganti raraque forma juvenem deperit, cujus amor aut tolerabilis aut venia dignus æstimari debeat? Quin imo.

Ludia dici] Quippe quæ ludium sectetur, cum sit uxor Senatoris, et ipsa natalibus clara.

Sergiolus] Diminut. ad ironiam.

Radere guttur] Mentum jam egregie barbatum, quod ætatem arguit provectam.

Secto requiem sperare lacerto] Missionem accipiebant gladiatores, si quando essent membro aliquo mutilati. Minus placet quod affert vetus Schol. Bellonarium forte illum factum esse, seu e Bellonæ Sacerdotibus, qui ex more lacertos sibi gladio dissecantes cruorem suum Deæ sacrificare consueverant. Vide Alex. ab Alex. III. 12.

Præterea multa in facie deformia; sicut
Attritus galea, mediisque in naribus ingens
Gibbus, et acre malum semper stillantis ocelli.
Sed gladiator erat. Facit hoc illos Hyacinthos:
Hoc pueris, patriæque, hoc prætulit illa sorori,
Atque viro. Ferrum est, quod amant. Hic Sergius idem
Accepta rude cœpisset Veiento videri.
  Quid privata domus, quid fecerit Hippia curas?
Respice rivales Divorum: Claudius audi
Quæ tulerit. Dormire virum cum senserat uxor;
Ausa Palatino tegetem præferre cubili,
Sumere nocturnos meretrix Augusta cucullos,
Linquebat comite ancilla non amplius una,
Sed nigrum flavo crinem abscondente galero.
Intravit calidum veteri centone lupanar.

Attritus galea] Frons erat attrita, vibicibusque notata, ob galeam quam gestabat mirmillo. Vide quæ notavimus Sat. II. vs. 129. et seq.

Gibbus] Tumor e percussione crebra.

Semper stillantis ocelli] Lippitudine laborantis.

Hyacinthos] Tam amabiles, quam formosus ille Apollinis amasius, de quo Ovid. Met. X. Fab. 5.

Accepta rude] Missionis olim et vacationis a gladiatura signum erat, seu gladius ligneus, ut aiunt quidam, seu virga impolita et rudis: unde rudiarii dicti, qui non cogebantur amplius ferro decertare, sed baculis et rudibus tantum batuere. Turneb. XXV. 17. et XXVI. 26. Sueton. Tib. c. 7. rudiarios revocatos ait. Calig. c. 32. mirmillonem e ludo rudibus secum batuentem ferrea sica ab eo confossum. Claud. c. 21. Essedario indultam rudem. Horat. Epist. I. 'Donatum jam rude quæris, Mæcenas, iterum me antiquo includere ludo.'

Cœpisset Veiento videri] Tam vilis ei foret quam suus vir Fabricius Veiento.

Quid privata domus, &c.] Transitio. Sed ne tam indigne fer libidines privatorum: nam et similes in Principibus reperire est; quod multo magis mirare.

Rivales Divorum] Imperatorum Romanorum qui Divi appellantur, et post mortem in Deorum numerum referuntur.

Claudius] Romanorum Cæsar quintus cui Messalina uxor tot rivales dedit, tot adulteros admisit monstrosæ libidinis mulier. De hac Corn. Tacit. Annal. II. Plin. X. 63.

Tegetem] Mattam centone stipatam, quæ in lustro pro lecto est. Vel fornicem et lustrum *tegetem* vocat quasi tugurium vile præ domo Imperatoria et Palatio Claudii.

Meretrix Augusta] Messalina Claudii Cæsaris uxor, adulteriis famosa.

Cucullos] Caput scilicet eo tegumento involvebat, ne agnosceretur. Vide Sat. VIII.

Nigrum flavo crinem abscondente galero] Flava coma adscititia, quæ pro galero est: crine supposito rotundo in formam galeæ, quo meretrices utebantur flavo: at nigro duntaxat matronæ. Vetus Schol. Sed et viris in usu fuisse factitium ejusmodi capillitium constat. Sueton. Id modo galericulum, modo capillamentum nuncupat. Calig. c. 11. capillamento celatus ganeas obire ille dicitur. Otho vero c. 12. galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato et annexo, ut nemo cognosceret, usus refertur.

Calidum] Quia valde frequentatum: vel ob Lyciscam recenter egressam.

Centone] Operculum est e variis

Mox, lenone suas jam dimittente puellas,
Tristis abit; et, quod potuit, tamen ultima cellam
Clausit:
Fœda lupanaris tulit ad pulvinar odorem.
Hippomanes, carmenque loquar, coctumque venenum,
Privignoque datum? faciunt graviora coactæ
Imperio sexus, minimumque libidine peccant.
Optima sed quare Cesennia, teste marito?
Bis quingenta dedit, tanti vocat ille pudicam,
Nec Veneris pharetris macer est, aut lampade fervet:
Inde faces ardent; veniunt a dote sagittæ.

pannis et coloribus conflatum.

Dimittente puellas] Sub mediam noctem.

Ad pulvinar] Ad Imperatoris Claudii viri sui lectum pulvinis stipatum. Pulvinaria vocantur proprie lectuli in honorem Deorum strati in templis, in quibus eorum imagines reclinabantur. Hinc lectisternia, quorum frequens apud Livium mentio.

Hippomanes, carmenque, &c.] Alia jam persequitur mulierum scelera, quæ flagitiis prioribus ac libidine pejora esse affirmat, nimirum propinata philtra, incantationes factæ, veneficia.

Hippomanes] Vox Græca ab ἵππος, *equus;* et μανία, *furor.* Tria significat: primo quidem, herbam quandam ita vocatam: secundo, carunculam nati recens pulli fronti adhærentem: tertio, fluentem liquorem quendam virulentum ex equæ pudende ad Venerem concitatæ, in veneficiis usitatum. De herba illa, Botanici. De caruncula equina, Plin. VIII. 42. 'Equis innasci,' ait, 'amoris veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro; quod statim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat.' De veneno denique illo, idem Plin. XXVIII. 11. 'Hippomanes tantas in veneficio vires habet, ut,' &c. Virgil. Georg. III. 'Hinc demum hippomanes vero quod nomine dicunt Pastores, lentum distillat ab inguine virus. Hippomanes quod sæpe malæ legere novercæ, Miscueruntque herbas et non innoxia verba.' Vide Ælian. de Animal. XIV. 18.

Carmen] Vide Virgilii Eolog. VIII.

Coctum venenum] Apud Sueton. Ner. c. 33. Nero Locustæ jubet coram se venenum coquere quam posset velocissimum ac præsentaneum: mox, illud iterum ac sæpius recoctum dari Britannico, qui statim exanimatus est. Tit. Liv. VIII. 18. Complures matronæ per indicem deprehensæ referuntur venena coquentes. Tumque primum de veneficiis quæsitum: et ad centum septuaginta damnatæ.

Privignoque datum] Mariti ex alia uxore filio porrectum a noverca poculum seu amatorium, seu venenatum, cum aut libidine aut ira moveretur. Sic Hippolytum Phædra insectatur, amore primum, deinde odio.

Faciunt graviora coactæ imperio sexus] Dum obsequuntur affectibus, iræ, odio, superbiæ, &c., quæ sunt in muliebri sexu vehementiora; tum certe graviora perpetrant, quam cum sola ducuntur libidine.

Optima sed quare, &c.] Objectio ironica.

Cesennia] Legunt aliqui *Cæsonia,* quæ uxor Caligulæ. Sed de hac postea. *Cesennia* cujuspiam avari uxor.

Bis quingenta dedit] Opimam dotem attulit, hinc optima ab Avaro celebratur. Dedit mille vel talenta, vel sestertia. Vide quæ Turneb. l. XVIII. c. 30. Et nos Sat. I. vs. 84.

Nec Veneris pharetris, &c.] Suis eum telis haud Venus aut Cupido filius ejus vulnerarunt, nec facibus incenderunt.

Macer est] Virgil. Ecl. III. 'Eheu! quam pingui macer est mihi taurus in arvo. Idem amor exitium est pecori, pecorisque magistro.'

Inde faces ardent, &c.] Pecuniæ cupido sagittis et facibus illum unus

Libertas emitur: coram licet innuat, atque
Rescribat, vidua est, locuples quæ nupsit avaro.
Cur desiderio Bibulæ Sertorius ardet?
Si verum excutias, facies, non uxor amatur.
Tres rugæ subeant, et se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores:
Collige sarcinulas, dicet libertus, et exi:
Jam gravis es nobis, et sæpe emungeris, exi
Ocyus, et propera: sicco venit altera naso.
Interea calet, et regnat, poscitque maritum
Pastores, et ovem Canusinam, ulmosque Falernas.
Quantulum in hoc? pueros omnes, ergastula tota,

impetiit: dotem hinc non uxorem amat.

Libertas emitur] Scilicet nupsit ei dives mulier ad emendam libertatem quidvis impune perpetrandi. Plaut. Asin. Act. I. Scen. I. 'Argentum accepi, dote Imperium vendidi.' Et Aulul. Scen. 17. 'Multæ sunt in magnis dotibus Incommoditates, sumtusque intolerabiles. Nam quæ indotata est, ea in potestate est viri. Dotatæ mactant et malo et damno viros.'

Coram licet innuat] Viro etiam præsente mœchis innuere, et rescribere ad eorum literas audet, eique licet. Horat. Od. III. 6. 'Sed jussa coram non sine conscio Surgit marito, seu vocat institor, Seu' &c.

Vidua est locuples, quæ, &c.] Quæ mulier bene dotata avaro nupsit, tam libera est in conjugio, imo amplius quam si vidua foret, connivente marito ad uxoris flagitia, aut ejus non audente coërcere licentiam. Vide Sat. I. 48. et seq.

Cur desiderio Bibulæ] Altera objectio, cui statim respondet, ut priori antea.

Bibulæ Sertorius] Ficta nomina uxoris et viri.

Facies, non uxor amatur] Forma, species, venustas magis quam probitas aut pudicitia.

Tres rugæ subeant, &c.] Quod si per morbum aut senectutem deturpetur illa pulchritudo, is uxorem repudiabit, et aliam juniorem et forma integra sibi quæret.

Cutis arida laxet] Succo deficiente fiat macilentior, ac paulo deformior.

Fiant obscuri dentes] Putrescentes nigrescant.

Oculi minores] Contrahantur, ut fit in senectute.

Collige sarcinulas] Supellectilia, res tuas aufer: Metaphora a re militari: tum enim jubentur vasa et sarcinæ colligi, cum alio est emigrandum ac mutanda statio. Porro solemnia repudiationis verba erant: res tuas tibi habeto, res tuas agito.

Libertus] Dives aliquis e libertino genere.

Sæpe emungeris] Mucosa es, et sordidula, nobisque jam fastidio es.

Altera] Nova nupta ætate florens et specie.

Interea] Dum forma viget ac juventus, ardenter et imperiose omnia agit, et quodcumque libuerit a viro petit, instat, extorquet: in familia regnat.

Pastores] Greges ovium optimarum.

Canusinam] *Canusium* Apuliæ vicus, quem Cannas esse nonnulli arbitrantur. Ibi pascebantur oves exquisita lana præstantes. Testis Plin. VIII. 48. 'Lana,' inquit, 'laudatissima Appula . . . . . . Circa Tarentum Canusiumque summam nobilitatem habet.' Martial. Epig. XIV. 155. 'Velleribus primis Apulia, Parma secundis Nobilis, Altinum tertia laudat ovis.'

Ulmosque Falernas] Vites ex agro Falerno ulmis sustentatas. Vide Sat. IV. vs. 138.

Quantulum in hoc] Sed hoc quam parvi est momenti præ sequentibus!

Pueros omnes, &c.] Numerosam familiam, complures famulos atque opifices, qui sibi deserviant et laborent.

Quodque domi non est, et habet vicinus, ematur.
Mense quidem brumæ, quo jam mercator Iason
Clausus, et armatis obstat casa candida nautis,
Grandia tolluntur crystallina, maxima rursus
Myrrhina, deinde adamas notissimus, et Beronices
In digito factus pretiosior: hunc dedit olim
Barbarus incestæ, dedit hunc Agrippa sorori,

Ergastula] Loca in quibus servi, item noxii, clausi vinctique ad opus tenebantur. Etymologia ab ἔργον, *opus*, et στέλλω, *mitto*: vel ab εἵργω, *claudo*, Isidor. Orig.

Quodque domi non est, &c.] Appetit id omne quod apud vicinos aspicit.

Mense quidem brumæ] Imperiosa mulier cogit maritum navigare, vel hyemis tempestate, ad conquirenda sibi peregrina ornamenta et supellectilia.

Brumæ] Circa solstitium hyemale, Decembri mense, cum dies est brevissimus, βραχὺ ἦμαρ, unde nomen. Non deest qui legat, *Numæ*, intelligatque mensem Februarium a Numa dicatum Februo, id est, Plutoni.

Iason] Tam audax et lucri avidus, quam is qui velleris aurei causa in Colchidem e Græcia profectus est. Primus nave longa Jason navigavit, inquit Plin. VII. 56.

Clausus] Domi se continet relicto mari ob hyemem et glaciem.

Armatis] Paratis ad navigandum primo quoque tempore, instructis rebus omnibus.

Candida] Nivibus ac pruinis operta.

Armatis obstat casa candida nautis] Hæc plane aliter explicat vetus Schol. Sed an verius? Vult nempe hæc ideo dicta, quoniam tempore Saturnaliorum, Romæ, in porticu Thermarum Agrippinarum et Trajanarum, mercatores sigillaria proponentes struebant casas e linteis quæ obstabant quidem pictæ illic Argonautarum historiæ.

Tolluntur] Apportantur e longinquis terris vasa pretiosa, qualia celebrat Plinius XXXVII. 2.

Crystallina] 'Non alibi crystallus reperitur quam ubi maxime hybernæ nives rigent, et glacies. Unde et nomen Græci dedere—Oriens hanc mittit: sed Indicæ nulla præfertur—Laudata et in Alpium jugis—In deliciis fœminarum aliquibus de causis præcipuum habent locum crystallina, et murrhina, rigidi potus utraque.' Hæc Plin. loco mox citato. Vide Gell. IX. 5.

Myrrhina] Vasa e murrha, de quibus Plinius loco mox citato: 'Murrhina Oriens mittit, præcipue Carmania. Humorem putant sub terra calore densari. Splendor his sine viribus, nitorque verius quam splendor: sed in pretio colorum varietas—ac repercussus, quales in cœlesti arcu spectantur—aliqua et in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto.' Vide Agricolam, Fossil. lib. VI. Cœl. Rhodig. I. 10. de crystallo. Murrhina laudat Martial. Epig. XIV. 113.

Adamas] Maximum habens pretium in rebus humanis, non inter gemmas solum: diu regibus duntaxat, iisque paucis cognitus, &c., quæ multa de eo Plin. XXXVII. 4.

Notissimus] Ob pretium, et famam de annulis ingentis pretii identidem donatis.

Beronices] *Beronice* seu *Berenice* multiplex similiter flagitiosa. Hinc non patet de qua Juvenalis loquatur.

Barbarus] Vel Ptolemæus Philadelphi filius dedit Beronicæ sorori suæ pariter atque uxori, in Ægypto: vel in Judæa Herodes alteri *Beronicæ*. Prius dicit vetus Schol.

Incestæ] Vide Sat. IV. vs. 8. ad vocem, *incestus*.

Agrippa sorori] Rursus ambigitur an referenda sit vox, *barbarus*, ad *Agrippam*, ut sit unus Herodes Agrippa donator, unus adamas, uni Beronicæ incestæ sorori ab Agrippa fratre donatus: an eidem annulus duplex a duobus datus, primus ab Herode patruo simul et marito, nam ei quidem nupta fuerat Beronice neptis;

Observant ubi festa mero pede sabbata reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.
Nullane de tantis gregibus tibi digna videtur?
Sit formosa, decens, dives, fœcunda, vetustos
Porticibus disponat avos, intactior omni
Crinibus effusis bellum dirimente Sabina:
(Rara avis in terris, nigroque simillima cycno)
Quis feret uxorem, cui constant omnia? malo,
Malo Venusinam, quam te, Cornelia, mater

alter ab Agrippa fratre suo, qui post Herodis mortem de incestu cum eadem Beronice sorore sua suspectus fuisse scribitur a Josepho.

Observant ubi, &c.] In Judæa nempe, ubi Sacris operari poterat nemo, nec ipse Rex quidem, nisi nudis pedibus: sic enim olim Deus præceperat Mosi Exod. c. 3. 'Solve calceamenta de pedibus tuis,' &c. Hinc Beronice nudipes apud Ierosolymam vota persolvere legitur, Joseph. Bell. Jud. lib. II.

Sabbata] Leg. Corn. Tac. initio libri V. Histor. Justin. lib. XXXVI Pers. Sat. v. vs. 184. et quæ notavimus ibidem.

Indulget senibus clementia porcis] Hi siquidem impune vivunt ad senectutem, quibus vesci non licet apud Judæos. Nam Levit. cap. XI. art. 7. ab his aliisque immundis animalibus abstinere jubentur. Tacitus Histor. 5. inter alia de Hebræis falsa, et hæc habet: 'Sue abstinent,' inquit, 'memoria cladis, quod ipsos scabies quædam turpaverat, cui id animal obnoxium.'

Nullane de tantis] Hactenus vitia mulierum enarravit: jam bonas earum dotes affert, quas vix inveniri asserit; ac si quæ sint in eis virtutes, has vitio quopiam infestari, v. g. superbia; qua fit ut nullam commendationem illæ mereantur.

Sit formosa, &c.] Age vero, sit quædam mulier variis ornamentis clara et eximia; at si est arrogans et superba propter illas ipsas dotes; quid?

Porticibus disponat avos] Cereas Majorum imagines ordine dispositas, ut fit, habeat in atrio domus bene multas; adeoque sit valde nobilis. Vide initio Sat. VIII.

Crinibus effusis bellum dirimente Sabina] Nota historia de raptis mulieribus Sabinis, ob quas Romanis bellum atrox: de quo Tit. Liv. lib. I. Sic autem loquitur cap. 13. ejusdem libri. 'Tum Sabinæ mulieres, quarum ex injuria bellum ortum erat, crinibus passis, scissaque veste, victo malis muliebri pavore, ausæ se inter tela volantia inferre, ex transverso impetu facto, dirimere infestas acies, dirimere iras: hinc patres, hinc viros orantes—Movet res tum multitudinem, tum duces. Silentium, et repentina fit quies. Inde ad fœdus faciendum duces prodeunt: nec pacem modo, sed et civitatem unam ex duabus faciunt; regnum consociant: imperium omne conferunt Romam.' Vide et Ovid. Fast. 3.

Sabina] Vide Sat. III. vs. 154. ad vocem *Sabellam*.

Rara avis, &c.] Velut Phœnix. Vide Pers. Sat. I. vs. 46. et quæ nos ibidem.

Cygno] Hunc natura candidissimum gignit. Adeoque nigrum videre portenti loco esset: sic uxorem invenire bonam. De *Cygnis* multa refert Athenæus, ex Aristotele, pugnaces esse vel adversus aquilas, numerosa prole fœcundos, canoros sub exitum vitæ præsertim, &c. At ibidem Alexander Myndius moribundos cygnos prosecutus multos, ait nullum se cantum audivisse. Athen. IX. 11.

Quis feret uxorem] Etiamsi præclaris dotibus effulgeat, at superbientem quis uxorem feret?

Venusinam] Pauperem ex Apulia, rusticam, humilem. Talium enim castitas simul et modestia celebratur. Vide Sat. I. vs. 43. ad vocem *Venusina*.

Cornelia] Scipionis Africani filia,

Gracchorum, si cum magnis virtutibus affers
Grande supercilium, et numeras in dote triumphos.
Tolle tuum, precor, Hannibalem, victumque Syphacem
In castris, et cum tota Carthagine migra.
Parce, precor, Pæan, et tu Dea pone sagittas,
Nil pueri faciunt, ipsam configite matrem!
Amphion clamat: sed Pæan contrahit arcum.

Tib. Sempronio Graccho nupta, Tiberii et Caii Gracchorum mater. Huic statuam Romæ positam in Metelli publica porticu, auctor est Plin. XXXIV. 6. Quintil. I. 1. sic habet: 'Gracchorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cujus doctissimus sermo in posteros quoque est epistolis traditus.'

Gracchorum] De his vide Sat. II. vs. 12. et quæ nos ad vocem *Gracchos*.

Cum magnis virtutibus] Nobilitate, opibus, insigni pudicitia, facundia, sapientia, fœcunditate. De quibus Plutarchus, et alii. Certe duodecim filios ex uno viro Tib. Sempron. Graccho genuisse; et post ejus mortem, Ptolemæi regis nuptias respuisse Corneliam, refert Plutarch. in Gracchis.

Supercilium] Fastum, superbiam, arrogantiam. Vide Sat. II. vs. 79.

Triumphos] Suorum laudes ac triumphos jactare consueverat Cornelia: Plutarcho teste.

Tolle tuum, precor, Hannibalem] Ne mihi importune prædica victos a tuis ingentes ac summos quosque Duces, ipsamque subactam ac deletam Carthaginem.

Hannibalem] Carthaginiensium Ducem, juratum Romanorum hostem, eisque per tot annos formidolosum, vel una Cannensi victoria celebrem, Campaniæ deliciis fractum, ad Nolam a Marcello superatum, tandem in Africa cæsum et fugatum cum multis Pœnorum millibus obsidente Carthaginem Scipione Africano. De genere mortis non constat. Alii dicunt veneno seipsum enecasse, ne in Romanorum potestatem veniret; alii a Carthaginensibus ob rem male gestam lapidibus obrutum; alii cruci affixum. T. Livius, Plutarch. Eutrop. Oros. &c.

Victum Syphacem in castris] Numidiæ regem; cujus et Asdrubalis castra facibus illatis una nocte delevit Scipio Africanus: teste Floro, II. 6. Hic etiam illum postea in triumpho duxit. Plutarch. in vita Scipionis Africani ex Polybio.

Carthagine] Hæc urbs, situ et viribus Romæ dudum æmula, habens in circuitu tria supra viginti millia passuum, teste Livio, triplici bello Romanos fatigavit. Opusne Didonis fuerit, an Tyriorum, non omnino constat. An esset delenda Romæ deliberatum, ut gloriæ seges ac virtutis materia nunquam Romanis deesset. At ex Catonis sententia Senatus Scipionem Æmilianum in Africam misit cum ingenti exercitu, qui Carthaginem a Scipione Africano vectigalem jam ante factam obsideret, caperet ac solo æquaret. Quod factum est anno postquam erat condita septingentesimo Tit. Liv. l. LI.

Parce, precor] Prosopopœia, qua exhibetur Amphion pro filiis deprecans Apollinem et Dianam Niobæ fastum ulciscentes. Ejusque exemplo probat Juvenalis quanta sit mulierum arrogantia, quæ Deos etiam lacessat.

Pæan] Ita vocatur Apollo, seu a παίειν, quia radios quasi sagittas vibrat, iisque ferit: seu a παύειν τὰς ἀνίας, quia sua nos luce recreat Sol, et mœrores abigit. Vide Macrob. Saturn. I. 17.

Tu, Dea, pone sagittas] Alloquitur Dianam, cujus et Apollinis indignatione ac sagittis Niobæ filii, ob quos ea superbiebat, omnes confixi perierunt. Vide Ovid. Metamorphos. VI. Fab. 3.

Nil pueri faciunt] Innoxii sunt, cur luunt noxam Niobæ matris? Hanc ipsam plectite.

Amphion] Jovis ex Antiope filius: a Plinio VII. 56. citharam in-

Extulit ergo greges natorum, ipsumque parentem,
Dum sibi nobilior Latonæ gente videtur,
Atque eadem scrofa Niobe fœcundior alba.
Quæ tanti gravitas, quæ forma, ut se tibi semper
Imputet? hujus enim rari summique voluptas
Nulla boni, quoties animo corrupta superbo
Plus aloës, quam mellis habet. Quis deditus autem
Usque adeo est, ut non illam, quam laudibus effert,
Horreat, inque diem septenis oderit horis?
Quædam parva quidem; sed non toleranda maritis.
Nam quid rancidius, quam quod se non putat ulla
Formosam, nisi quæ de Tusca Græcula facta est?

venisse, primusque illa cum voce cecinisse dicitur. Patriam vero suam Thebas lyræ sono ædificasse ait Horatius ad Pisones vs. 394. quo facundiam ejus significat.

Sed Pæan contrahit arcum] Nil motus Amphionis patris licet innocentis precibus.

Extulit] Quasi ad sepulchrum tulit. Vide Sat. 1. vs. 64.

Greges natorum] Amphionis et Niobæ filios, de quorum numero dissentiunt admodum scriptores. Alii duodecim, alii quatuordecim, alii ad viginti referunt. Vide Gell. XX. 6. Ælian. Var. Hist. XII. 36.

Parentem] Non quod ab Apolline confixus, sed quod suæ suorumque calamitatis dolore seipsum interfecerit.

Dum sibi nobilior] Nam tanta fuit ob fœcunditatem atque filiorum numerum arrogantia Niobæ, ut sibi potius quam Latonæ sacrificandum jactaret, quæ duos tantum Dianam et Apollinem genuerat. Ovid. loco citato.

Latonæ gente] Apolline et Diana, Jovis ex Latona filiis, qui matris injuriam ulti sunt. Horat. Lib. IV. Ode 6. 'Dive quem proles Niobæa magnæ Vindicem linguæ. . . . sensit.'

Scrofa] Celebri illa sue, quæ apud Lavinium ab Ænea prægnans mactanda fugit, et mox triginta fœtus uno partu edidit. Virgil. Æneid. III. Dion. Halic. lib. I.

Alba] Trigesimo scilicet anno postquam Æneas Lavinium condiderat, urbem alteram Ascanius ædificavit, *Albam*, ex oraculo Æneæ dato, ibidem nimirum ubi candida sus enixa erat porcellos. Dionys. loco mox citato.

Niobe] Tantali filia, Uxor Amphionis, numerosa prole superbiens, filiis, ut dictum est, occisis, et ipsa in saxum conversa. Cic. Tusc. 3. n. 63. 'Niobe lapidea fingitur,' inquit, 'propter æternum in luctu silentium.'

Quæ tanti gravitas] An vero tanti facias uxorem etiam gravem et pulchram, ut ferre velis quotidianas ejus exprobrationes, quibus se tibi jactat, ac sæpius objicit, quod mirum quantum illi debeas, quæ te virum acceperit, scilicet ita gravis, honesta, pulchra?

Hujus enim rari, &c.] Certe plus te superbia sua infestat, quam castitate et probitate delectat.

Aloës] Herba est amari admodum succi, de qua multa Plinius XXVII. 4. e contra dulcedo mellis omnibus nota est.

Quis deditus, &c.] Quis tam uxorius? tam obnoxius quis suæ uxori quantumvis pulchræ?

Laudibus effert] Propter morum honestatem et formam.

Horreat] Ob fastum et arrogantiam.

Septenis oderit horis] Maxima parte diei, qui horarum duodecim. Vide quæ ad Pers. Sat. 3. vs. 4.

Rancidius] Corruptius, turpius. Pers. Sat. 1. vs. 33. 'rancidulum quiddam.'

De Tusca Græcula facta est] Patrium Italiæ et Romæ sermonem postponens, et Græcum affectans, quo blandior ac venustior videatur.

Tusca] *Thuscia* Italiæ regio nobilis-

De Sulmonensi mera Cecropis? Omnia Græce,
*Cum sit turpe magis nostris nescire Latine.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta. Quid ultra?
Concumbunt Græce. Dones tamen ista puellis.
Si tibi legitimis pactam junctamque tabellis
Non es amaturus, ducendi nulla videtur
Causa: nec est, quare cœnam, et mustacea perdas,
Labente officio, crudis donanda; nec illud,
Quod prima pro nocte datur, cum lance beata
Dacicus, et scripto radiat Germanicus auro.
Si tibi simplicitas uxoria, deditus uni
Est animus: submitte caput cervice parata
Ferre jugum: nullam invenies, quæ parcat amanti.

sima, ad Tiberim protensa, nomen habet a θύειν, *sacrificare*: Tusci quippe religiosi semper extitere. Tit. Liv. l. I. Vide Alex. ab Alex. l. III. cap. ultimo.

Græcula] Diminut. ad contemtum. *Facta est*, lingua et moribus.

Sulmonensi] *Sulmo* Pelignorum oppidum, patria Ovidii Poëtæ. Ponitur pro qualibet Italiæ urbe.

Mera Cecropis] Tota Attica, tota Atheniensis. Cecrops enim Athenarum primus Rex fuit.

Cum sit turpe magis, &c.] Cum tamen multo magis dedeceat Latinas nescire loqui Latine. Cicero in Bruto, 'Non tam præclarum est scire Latine, quam turpe nescire.'

Hoc sermone pavent, &c.] Græco sermone exprimunt pavorem, iram, gaudium, aliosque animi affectus.

Dones tamen ista puellis, &c.] Apostrophe ad anus libidinosas.

Si tibi legitimis] Posthumum ferit dilemmate; cujus hoc est prius membrum: alterum mox adest, ubi ait, 'Si tibi simplicitas,' &c. Vel amabis uxorem, inquit, vel non. Si amabis, certe miser eris: si vero non amabis, non est cur ducas, et sumtus inutiles facias.

Legitimis tabellis] Instrumento et contractu matrimoniali rite et ex legibus confecto.

Mustacea] Dulcia quædam, liba, placentas, e farina siliginea musto conspersa, admixtis caseo, aniso, cumino, adipe, et ramentis lauri. Hæc dari solita convivis in fine cœnæ nuptialis, velut apophoreta. Vetus Schol. *Mustaceos* coquendi modum præscribit Cato de Re Rust. c. 121. meminit et Cic. ad Att. lib. v. Epist. 20.

Labente officio] Vel stomachi non bene coquentis cibos, vel potius amicorum qui ad officium nuptiale convenerant, jamque discedere paratorum.

Crudis] Cruditate laborantibus post largiores epulas, danda ad juvandam et accelerandam coctionem.

Quod prima pro nocte datur, &c.] Munera quæ maritus novæ nuptæ donare solet in virginitatis delibatæ præmium, aliquot nempe nummos aureo in lance. Vetus Schol.

Dacicus, et scripto radiat, &c.] Nummus effigie Domitiani signatus cum titulis Dacici et Germanici, ob Dacas Germanosque debellatos.

Dacicus] Vide Satir. IV. vs. 111. ad vocem *Dacis*.

Scripto] Legunt alii, *sculpto*: alii corrigunt, *scutilo*, id est, variegato velut telæ aranearum. Ita Jo. Is. Pontan. Annot. in Macrob. et alii quidam. Verum quod operæ pretium; quidve gratiæ debeat utrisque Juvenalis, haud mihi satis apparet.

Si tibi simplicitas uxoria] Posterius cornu dilemmatis. Quod si mulierosus es, et simpliciter uxori amandæ deditus, grave tibi jugum ferendum erit, eique famulandum more servi, atque in omnibus obsequendum.

Ardeat ipsa licet, tormentis gaudet amantis,
Et spoliis. Igitur longe minus utilis illi
Uxor, quisquis erit bonus optandusque maritus.
Nil unquam invita donabis conjuge: vendes
Hac obstante nihil: nihil, hæc si nolet, emetur.
Hæc dabit affectus: ille excludetur amicus
Jam senior, cujus barbam tua janua vidit.
Testandi cum sit lenonibus atque lanistis
Libertas, et juris idem contingat arenæ;
Non unus tibi rivalis dictabitur hæres.
Pone crucem servo. Meruit quo crimine servus
Supplicium? quis testis adest? quis detulit? Audi,
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est.
O demens, ita servus homo est? nil fecerit, esto:
Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.
Imperat ergo viro: sed mox hæc regna relinquit,
Permutatque domos, et flammea conterit: inde
Advolat, et spreti repetit vestigia lecti.

Ardeat ipsa licet] Quamvis ipsa te ardenter amet, gaudebit tamen torquere te ac spoliare. Sic enim improba est mens mulierum.

Longe minus utilis] Quo melior est maritus et uxori optabilior, eo gravior fit ei uxor molestiorque.

Dabit affectus] Si quem oderit, jubebit te odisse; vetabit amare et colere veterem etiam amicum, cum ita libuerit inconstanti ejus animo, suspicaci, moroso.

Cujus barbam tua janua vidit] Qui domum tuam frequentarit a prima ætate, cum pubes et lanugo genas ac mentum vestire incipit. Vel quod juvenes non raderent barbam ante annum ætatis vigesimum primum, ut volunt nonnulli.

Testandi cum sit lenonibus, &c.] Aliud incommodum ab imperiosa uxore, per quam non licebit viro hæredes instituere nisi quos ipsa voluerit.

Lanistis] Gladiatoribus, eorumque magistris. Vide Satir. III. vs. 143.

Arenæ] In arena decertantibus. Vide quæ ad Satir. II. vs. 130.

Rivalis] Uxoris tuæ mœchus.

Dictabitur] Suggeretur, scribi imperabitur.

Crucem] Supplicii genus olim valde usitatum, a Constantino Magno postea sublatum, ob reverentiam instrumenti nostræ omnium salutis, ac apparentis mirabiliter in aëre signi, in quo erat hostes victurus, ac reapse vicit. De variis crucium generibus, Seneca consol. ad Marc. c. 20. et de Vita beata, cap. 19. Vide Annotat. Sirat. XIII.

Nulla unquam de morte, &c.] Apud multas gentes damnatorum pœna differri solebat: et apud Romanos quidem, ex Senatusconsultis, ad decimum usque diem.

Servus homo est] Servi sunt, imo homines: servi sunt, imo conservi, et ex iisdem tecum elementis constant aluntur que, atque spiritum eundem ab eodem principio carpunt, &c. quæ habet Macrob. Saturn. I. 11. Vide et Senec. Epist. XLVII.

Hoc volo, sic jubeo, &c.] Tyrannica plane verba.

Hæc regna] Viri domum et familiam in qua regnabat, relinquit, novumque maritum sæpius quærit potens ac dives mulier.

Permutatque domos] Ab uno viro ad alium aliumque transiens.

Flammea conterit] Toties nuptialia terit velamenta, quoties nubit. De flammeo vide Satir. II. ad vs. 110.

Advolat] Alias, *avolat*.

Spreti repetit vestigia lecti] Redit ad

Ornatas paulo ante fores, pendentia linquit
Vela domus, et adhuc virides in limine ramos.
Sic crescit numerus; sic fiunt octo mariti,
Quinque per auctumnos: titulo res digna sepulcri.
Desperanda tibi salva concordia socru:
Illa docet spoliis nudi gaudere mariti;
Illa docet, missis a corruptore tabellis,
Nil rude, nec simplex rescribere: decipit illa
Custodes, aut ære domat: tunc corpore sano
Advocat Archigenen, onerosaque pallia jactat.
Abditus interea latet et secretus adulter,
Impatiensque moræ pavet, et præputia ducit.
Scilicet expectas, ut tradat mater honestos,
Atque alios mores, quam quos habet? utile porro
Filiolam turpi vetulæ producere turpem.
Nulla fere causa est, in qua non fœmina litem
Moverit. Accusat Manilia, si rea non est.
Componunt ipsæ per se, formantque libellos,
Principium atque locos Celso dictare paratæ.

primum virum.

Ornatas paulo ante fores] Vide supra ad vs. 61.

Octo mariti] Nec enim pluribus quam octo viris nubere licebat, citra notam adulterii. Hinc Martial. Epig. VI. 7. 'Nubit decimo jam Telesina viro. Quæ nubit toties, non nubit, adúltera lege est.'

Quinque per auctumnos] Annis quinque.

Titulo res digna sepulcri] Ironice. Quam pulchrum erit sepulcro talis mulieris inscripta ex more videre nomina virorum octo, quibus nupsit. Vide Martial. Epig. IX. 16.

Concordia] Expectanda tibi non sunt amor et fides conjugalis ab uxore illa tua, vivente socru.

Illa docet] Socrus enim ipsa, tuæ uxoris mater, improbis instruit eam moribus.

Nudi] Crebra exigens a viro dona, &c. Multa etiam clam surripiens et matri donans.

Nil rude, nil simplex rescribere] Docet caute, erudite, callide, blande rescribere ad mœchos.

Custodes] Suspectæ fidei uxoris custodes a viro commissos.

Advocat Archigenen] Vocat Medicum ægritudinem simulans, quo facilius adulteria perpetret.

Archigenen] Celebrem eo tempore Medicum. Vetus Schol.

Onerosaque pallia jactat] Vel rejicit quasi nequeat ferre; vel potius, ipsa mater operit multis palliis velut ægram filiam, vocatque Medicum, ut locum det mœchis.

Pavet] Alias, *silet*, quod magis congruit.

Utile porro] Nam turpis mater ex adulteriis filiæ quæstum facit.

Nulla fere causa] Quid, quod et forensia negotia attentant fœminæ?

In qua non fœmina litem moverit] In qua litigandi ansam et modum non inveniat.

Accusat Manilia, si rea non est] Semper aut accusantis aut defendentis partes agit.

Manilia] Pro qualibet audaci fœmina ponitur illa meretrix, cujus meminit Agellius IV. 14. Hæc Aulum Hostilium Mancinum Ædilem Curulem, a quo dies ipsi dicta ad populum erat, provocans ad Tribunos Plebis jure dejecit.

Per se, formantque libellos] Sine virorum auxilio componunt libellos, et scripta illa quibus actio instituitur et causa probatur.

Locos] Sedes argumentorum, ut

Endromidas Tyrias, et fœmineum ceroma
Quis nescit? vel quis non vidit vulnera pali?
Quem cavat assiduis sudibus, scutoque lacessit,
Atque omnes implet numeros, dignissima prorsus
Florali matrona tuba; nisi si quid in illo
Pectore plus agitat, veræque paratur arenæ.
Quem præstare potest mulier galeata pudorem,
Quæ fugit a sexu? vires amat. Hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri. Nam quantula nostra voluptas?
Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,
Balteus, et manicæ, et cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegimen: vel si diversa movebit
Prœlia, tu felix ocreas vendente puella.

aiunt, rationes probationi aut refutationi idoneas.

Celso] Cornelius *Celsus* Orator fuit insignis et Jurisconsultus, sub Augusto. Institutionum libros septem conscriptos reliquit. Vetus Schol. Ejus meminit Quintilianus pluribus in locis. Lib. vero 12. cap. ult. ait scripsisse de rebus etiam medicis, rusticis, militaribus.

Dictare paratæ] Tam eruditæ, ut tradere queant etiam peritis dicendi præcepta.

Endromidas Tyrias] Novum audaciæ muliebris portentum; quod et luctari, et in arenam descendere non erubescant.

Endromidas] Vide Satir. III. vs. 98. *Tyrias*, purpureas et molliores vulgaribus. Vide Satir. I. vs. 27.

Ceroma] Vide Satir. III. vs. 68.

Quis non vidit vulnera pali] Quis nescit mulieres non modo ceromate inungi, ac gymnicas exercitationes sine verecundia frequentare, sed etiam gladiatura gaudere, proindeque more tyronum exercere se ad palum solitas?

Omnes implet numeros] Accedit, ferit, recedit, rursum invadit, &c.

Dignissima prorsus Florali matrona tuba] Dignissima igitur quæ inter meretrices et perfrictæ fœminas frontis, discurrat in Floralibus nudato corpore, et ad signum tubæ prosiliat. Vide Pers. Satir. V. vs. 178. ad vocem *Floralia*. Hæc celebrabantur sub finem Aprilis. Ovid. Fast. V.

Veræque paratur arenæ] Ut in amphitheatro palam decertet, more gladiatorum: ac post umbratiles pugnas ad verum certamen in arena descendat. Vide Martial. Spectac. Epig. VI.

Vires amat] Muliebres fugit exercitationes, viriles amat, duras, laboriosas.

Quantula nostra voluptas] Quam parva et modica virorum voluptas præ fœminea: ex Ovid. Met. III. Fab. 4.

Quale decus rerum, &c.] Quam magnificus erit ille apparatus ac splendor armorum tuæ uxoris, si hæc illa venum proponere voluerit! Ironice.

Si conjugis auctio fiat] Si fiat venditio armamentorum tuæ conjugis.

Balteus] Cingulum militare e corio, e quo arma dependent.

Manicæ] Manuum armamenta seu tegmina.

Cristæ] Quæ galeis imponuntur ornatus causa.

Crurisque sinistri dimidium tegimen] Virgil. Æn. VII. Crus sinistrum nudari solitum ab Hernicis ait: contra Juvenalis tegmen sinistri cruris memorat. De his vide Macrob. V. 18. in fine. Certe crus lævum tegebatur, quod protendebatur adversus hostem. Dimidium vero dicitur tegmen, quia nonnisi a pede ad genu perveniebat, superiora tegente clypeo.

Si diversa movebit prælia] Si tam retiarii, quam mirmillonis partes varias exequatur, adeoque geminas habeat ocreas, non simplices autem solum, ut Ætoli populi, de quibus Macrob. loco citato.

Tu felix ocreas vendente puella] Ironice, ut cetera. Quanta tibi gloria, quantum decus, o vir, uxore tua

Hæ sunt, quæ tenui sudant in cyclade, quarum
Delicias et panniculus bombycinus urit.
Aspice, quo fremitu monstratos perferat ictus,
Et quanto galeæ curvetur pondere, quanta
Poplitibus sedeat, quam denso fascia libro,
Et ride, scaphium positis cum sumitur armis.
Dicite vos neptes Lepidi, cæcive Metelli,
Gurgitis aut Fabii, quæ ludia sumserit unquam

ancipitem et variam armaturam venum proponente, ostentante!

Puella] Uxore adolescentula.

Hæ sunt quæ tenui] Illæ ipsæ quæ virile robur affectant in gladiatoriis exercitationibus, in aliis rebus fœmineam omnino ostendunt mollitiem.

Cyclade] Rotunda chlamyde e tenui valde filo, qua se gravari tamen delicatulæ queruntur, ac velut aduri.

Quarum delicias, &c.] Quarum molle, tenerum, delicatum corpus vix ferre potest bombycinæ vestis pondus.

Bombycinus] E telis araneorum modo textis ad luxum fœminarum, inventis primum in Co Insula a Pamphila muliere Latoi filia: ut ait Plin. XI. 22. ubi de bombycibus.

Quo fremitu] Cic. Tuscul. II. n. 56. 'Vir fortis,' inquit, 'ingemiscit, ut se intendat ad firmitatem; ut in stadio cursores exclamant quam maxime possunt. Faciunt idem cum exercentur athletæ. Pugiles vero etiam cum feriunt adversarium, in jactandis cestibus ingemiscunt, non quod doleant, animove succumbant, sed quia in profundenda voce omne corpus intenditur, venitque plaga vehementior.'

Monstratos perferat ictus] Docente lanista.

Perferat ictus] Quanta ferocia infligat ictus, ac monstratos gestus omnes exequatur.

Quanto galeæ curvetur pondere] Quam gravem ferat ultro galeam, utque sub ejus pondere curvetur, ictus declinando.

Quanta poplitibus sedeat] Quam se firmam et quam grandem exhibeat inter digladiandum, crura tibiasque extendendo, flectendo, agitando, totum corpus genuum flexura innixum agiliter movendo.

Denso fascia libro] Aspice quam densis voluminibus replicatas vestes colligat fascia, et succingat. Sic enim mulieres pugnabant succinctæ.

Libro] Instar multorum libri voluminum. Olim enim scribebant in arborum cortice, qui liber vocatur.

Ride, scaphium positis] Cum videris mulierem esse, et muliebre quid attrectare eam, quæ plane virum se in gladiatura præstabat.

Scaphium] Multiplex et varia prorsus vocis istius significatio. Aliquando pro ligone ponitur: alias pro vase potorio, ut passim apud Plaut. Alias pro certo capillitio scaphæ similitudinem et formam habente, meretricibus usitato, ut notat Turneb. l. II. capite ultimo. Quo sensu non absurde hic accipere licet. Vulgo tamen interpretantur matellam, seu vas cui immeiunt mulieres, ipsis proprium, ut lasanum viris. Favet Jul. Pollux X. 9. et Turnebus loco citato. Cœl. Rhodig. XXI. 33. pariter ait, lasanum virorum esse, fœminarum vero trullam et scaphium: veluti Pollux scribit, inquit, Eupolidem secutus.

Dicite vos neptes] O vos honestæ filiæ honestorum et summorum virorum, dicite num ea fuerint olim mulieres impudentia.

Lepidi] Qui Censor, bis Consul, et Pontifex Maximus fuit.

Metelli] Is etiam bis Consul, Censor, Dictator, oculos amisit cum ex incendio ædis Vestæ Palladium eriperet. De eo jam Sat. III. 124.

Gurgitis aut Fabii] Is Fabii Maximi filius devorato patrimonio *Gurges* cognominatus, ad meliorem postea frugem rediit, multarumque virtutum, inprimisque abstinentiæ specimen edidit: ac prioris ætatis vitia insigni secura virtute compensavit: ut testatur Macrob. III. 13.

Hos habitus? quando ad palum gemat uxor Asyli?
Semper habet lites, alternaque jurgia lectus,
In quo nupta jacet: minimum dormitur in illo.
Tunc gravis illa viro, tunc orba tigride pejor.
Cum simulat gemitus occulti conscia facti,
Aut odit pueros, aut ficta pellice plorat,
Uberibus semper lacrymis, semperque paratis
In statione sua, atque expectantibus illam,
Quo jubeat manare modo: tu credis amorem,
Tu tibi tunc curruca places, fletumque labellis
Exsorbes; quæ scripta, et quot lecture tabellas,
Si tibi zelotypæ retegantur scrinia mœchæ!
Sed jacet in servi complexibus, aut equitis. Dic,
Dic aliquem, sodes, hic Quintiliane colorem:
Hæremus. Dic ipsa. Olim convenerat, inquit,
Ut faceres tu, quod velles; nec non ego possem
Indulgere mihi: clames licet, et mare cœlo
Confundas, homo sum. Nihil est audacius illis

Ad palum gemat] Dum se exercet in arte gladiatoria, anhelitu magno et fremitu, ut paulo ante dictum.

Asyli] Gladiatoris.

Semper habet lites, &c.] Cum conjuge ne quidem noctu quies est.

Orba tigride] Dum catulis ablatis frendet et sævit in raptorem quem insectatur. Vide Plin. VIII. 18. ubi ait, Tigrim Indicam, feram velocitatis tremendæ esse, quæ vacuum reperiens cubile, fertur præceps, odore vestigans. Raptor appropinquante fremitu, abjicit unum e catulis. Tollit illa morsu, et pondere etiam ocyor facta reportat, et mox redit, iterumque consequitur; donec regresso in navem raptore, irrita feritas sævit in littore.

Cum simulat gemitus] Cum viro fictum objicit adulterium plorans, ut celet suum.

Odit pueros] In odium mariti filios vexat; vel etiam servos, quasi marito in suis adulteriis operam navantes.

Ficta pellice] Fingens Æmulam sibi datam: ac pellicem a viro, a quo plus illa ametur.

In statione] Metaphora a re militari.

Expectantibus] Dum signum det illa ut fluant abundanter.

Tu tibi tunc curruca places] Gaudes, et tibi gratularis quod ameris ab uxore tua ad zelotypiam usque.

Curruca] Similis isti aviculæ, quæ pullos alienos fovet, nimirum cuculi, qui in currucæ nido sæpe ova parit, teste Aristotele, l. VI. de Animal. Sic enimvero tu adulterinos educas liberos, quos tibi parit uxor tua quasi tuos. Vide Plin. X. 9.

Fletumque labellis exsorbes] Plorantem deosculando.

Quæ scripta, &c.] Verum quas et quot amatorias invenires litteras a mœchis scriptas, si tuæ scrinium uxoris scrutere, quæ se zelotypam fingit ut suspicionem omnem suorum flagitiorum amoveat.

Sed jacet in servi complexibus] At si forte deprehensa fuerit in delicto; an quæ poterit excusatio prætendi suis sceleribus? Quin imo etsi hæreat ipse Quintilianus in tali causa, ipsa non hærebit, sed strenue se defendet.

Quintiliane] Rhetor disertissime, et præceptionum oratoriarum magister.

Olim convenerat] Verba uxoris adulterium excusantis apud maritum.

Indulgere mihi] Licentiam aliquam arripere, nec ita me fide conjugali astringere.

Mare cœlo confundas] Sat. II. 13.

Homo sum] Sexus me fragilem et errori proximam facit: humana in-

Deprensis: iram atque animos a crimine sumunt.
Unde hæc monstra tamen, vel quo de fonte requiris?
Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parva sinebant
Tecta labor, somnique breves, et vellere Tusco
Vexatæ duræque manus, ac proximus Urbi
Hannibal, et stantes Collina turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala. Sævior armis
Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem.
Nullum crimen abest, facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit: hinc fluxit ad istos
Et Sybaris colles, hinc et Rhodos, et Miletos,

firmitate lapsa sum.

Iram atque animos a crimine sumunt] Non verecundia, sed audacia sese tuentur, cum se vident in scelere deprehensas. Quod sane perditæ est improbitatis.

Unde hæc monstra] Unde monstrosa hæc luxuria? Nimirum ex opulentia et otio.

Humilis fortuna] Opes exiguæ.

Vellere Tusco] Lanificio quod exercebatur in vico Romano, qui Tuscus dicebatur, vel quod e Tuscia petitum fuerat.

Hannibal] Vide supra vs. 145.

Stantes Collina] Excubias agentes in Porta *Collina*, vel etiam in castris ad eam portam positis, cum infesto exercitu urbem appeteret Annibal. Tit. Liv. l. XXVI.

Collina turre] Ad portam *Collinam* turribus munitam. Hanc ita dictam Varro scribit a varietate collium quos habet Quirinalis portæ huic proximus.

Longæ pacis mala] Per otium enim virtus elanguescit, gliscit luxuria.

Victumque ulciscitur orbem] Nos orbis victores domat, expugnat, perdit, quasi ut illata a nobis orbi victo mala ulciscatur.

Ad istos] Aliqui legunt, *Istros*, qui populi sunt in littore Illyrico: sed minus ad rem.

Et Sybaris colles, &c.] Luxus, libido, vitia istarum urbium deliciis perditarum: nam eo nomine male audiebant *Sybaris* urbs Calabriæ, Rhodus civitas et Insula in mari Carpathio, Miletus in finibus Ioniæ et Cariæ, apud Asiam minorem; Tarentum in extrema Italia ad sinum ejusdem nominis.

Colles] Romam, quæ septem collibus inædificata.

Rhodos] Hæc multo tempore mari dominata est, Piratas profligavit, Romanis amica fuit, &c. quæ habet Strabo l. XIV. pulcherrima, et libera, circuitu centum triginta millium passuum; aut, si Isidoro credimus, 103. habitata urbibus, inquit Plin. v. 31. Claram Rhodon vocat Horat. Od. I. 7. Mirabilem æque et beatam exhibet Pindar. Olymp. Ode 7. ubi e profundo maris enatam canit, et multum in ea pluisse aurum. Casaub. in c. 2. l. XIII. Athenæi, 'Solem,' inquit, 'apud se natum credebant Rhodii, hinc præcipua colebant religione, eique celebrabant Halia, id est, Festum Solis: nam Ἅλιος pro Ἥλιος Dores dicunt: errant vero qui ab ἅλς deducunt, putantque monumentum esse veteris θαλαττοκρατίας.' Hæc Casaub. Colossum septuaginta cubitis altum, inter orbis miracula ostentavit Rhodus, donec terræ motu prostratum aliquamdiu postea mercatori vendidit Saracenorum Rex, circa annum Christi sexcentesimum quinquagesimum tertium; ab eo Rhodios Colossenses vocatos affirmant Suidas et alii; et ad hos propriam ab Apostolo scriptam Epistolam contendunt nonnulli; sed plures refragantur. Insula hæc paruit subinde Imperatoribus Constantinopolitanis, dein Saracenis, quibus ademtam Equites Sancti Joannis Hierosolymitani tenuerunt ad annum millesimum quingentesimum vigesimum secundum:

Atque coronatum et petulans madidumque Tarentum.
Prima peregrinos obscœna Pecunia mores
Intulit, et turpi fregerunt sæcula luxu
Divitiæ molles. Quid enim Venus ebria curat?
Audio, quid veteres olim moneatis amici:
Pone seram; cohibe. Sed quis custodiet ipsos
Custodes? Cauta est, et ab illis incipit uxor.
Jamque eadem summis pariter minimisque libido:
Nec melior, silicem pedibus quæ conterit atrum,
Quam quæ longorum vehitur cervice Syrorum.
Ut spectet ludos, conducit Ogulnia vestem,
Conducit comites, sellam, cervical, amicas,
Nutricem, et flavam, cui det mandata, puellam.
Hæc tamen argenti superest quodcumque paterni
Levibus athletis, ac vasa novissima donat.
Multis res angusta domi: sed nulla pudorem
Paupertatis habet, nec se metitur ad illum,
Quem dedit hæc, posuitque modum. Tamen utile quid sit
Prospiciunt aliquando viri: frigusque famemque
Formica tandem quidam expavere magistra.
Prodiga non sentit pereuntem fœmina censum:
At, velut exhausta recidivus pullulet arca
Nummus, et e pleno semper tollatur acervo,

quo tempore Solimannus Turca expugnavit, concedentibus in Melitam Insulam Equitibus. Gellius VII. 3. 'Civitas Rhodiensis,' inquit, 'et Insulæ opportunitate, et operum nobilitate, et navigandi solertia, navalibusque victoriis celebrata est.—Superbiæ crimen incurrit,' &c. Vide Sat. VIII. 113. et Ibid. Annot. ad vocem *Rhodios*.

Coronatum et petulans, madidum] Tarentini solebant floribus coronati unguentisque perfusi compotare, ebrii vero, ut fit, petulantes erant.

Obscœna pecunia] Cujus habendæ gratia nihil non obscœnum admittitur.

Mores] Vitia, flagitia.

Venus ebria] Libido etiam vino excitata adjutaque.

Pone seram, cohibe] Uxorem domi claude, et contine, adhibitis etiam custodibus.

Ab illis incipit] Primos omnium uxor corrumpit et sibi conciliat quos sibi custodes norit adhibitos.

Silicem pedibus quæ conterit atrum] Ignobilis et paupercula nudis pedibus incedens per vias cœnosas silice stratas.

Quæ longorum vehitur cervice Syrorum] Fœmina primariæ nobilitatis ac dives, quæ lectica et sella vehi solet.

Syrorum] Servorum e Syria. Vide Sat. I. vs. 56. et quæ nos ibidem, et ad sequentem versum.

Ludos] Aut Circenses, aut Theatrales.

Ogulnia] Ambitiosa matrona, sed inops, et tamen libidinosa, atque in libidines prodiga.

Sellam] Vide Sat. I. vs. 57.

Flavam cui det mandata puellam] Velut sibi fidam, et consiliorum arcanorumque participem, qualem habere solent Magnates.

Levibus] Imberbibus, comtis, formosis.

Vasa novissima donat] Nihil plane sibi reservans, adeo excæcavit eam impurus amor.

Formica] Horat. Sat. I. 'Exemplo est magni formica laboris,' &c.

Non unquam reputant, quanti sibi gaudia constent.
Si gaudet cantu; nullius fibula durat
Vocem vendentis prætoribus: organa semper
In manibus: densi radiant testudine tota
Sardonyches: crispo numerantur pectine chordæ,
Quo tener Hedymeles operas dedit: hunc tenet, hoc se
Solatur, gratoque indulget basia plectro.
Quædam de numero Lamiarum, ac nominis alti,
Cum farre et vino Janum Vestamque rogabat,
An Capitolinam deberet Pollio quercum
Sperare, et fidibus promittere. Quid faceret plus
Ægrotante viro? medicis quid tristibus erga
Filiolum? Stetit ante aram, nec turpe putavit
Pro cithara velare caput; dictataque verba

Gaudia] Voluptates, libidines, propter quas effundunt ac prodigunt omnia.

Vocem vendentis prætoribus] Ludos edens Prætor adolescentes canendi peritos conducebat.

Densi radiant testudine tota Sardonyches] Crebri rutilant lapilli seu in testudine quam ornant, seu in annulis quos ludens habet in manibus.

Sardonyches] Vide Pers. Sat. I. vs. 16.

Crispo] Agitante et crispante chordas quas percutit.

Numerantur] Scite pulsantur, numero, et ordine.

Quo tener Hedymeles operam dedit] Eo nimirum pectine usus ille citharœdus, cujus fictum videtur nomen ab ἡδὺ, *suave*, et μέλος, *cantus*.

Hoc se solatur] Absente citharœdo, quem amat, ejus plectrum et citharam gaudet possidere, tangere, osculari.

Quædam de numero Lamiarum] Nobiles inprimis. Vide Sat. IV. vs. ult.

Nominis alti] In quibusdam codicibus legitur, *Appl.* Quod Romæ celebre nomen, et genus.

Cum farre et vino] Hæc adhibebantur in sacrificiis. Vide Sat. IX.

Janum] Cic. de Nat. Deorum II. 67. 'Cum in omnibus rebus vim habeant maximam prima et extrema, Principem in sacrificando Janum esse voluerunt,' &c. Vide Alex. ab Alex. IV. 17.

Vestam] Cicero loco mox citato, ita pergit: 'Vestæ nomen a Græcis. Ea est enim quæ ab illis Ἑστία dicitur. Vis autem ejus ad aras et focos pertinet. Itaque in ea Dea, quæ est rerum custos intimarum, omnis et precatio et sacrificatio extrema est.' Dionys. Halic. lib. II. quam religiose coleretur a Romanis *Vesta* fuse docet.

Capitolinam quercum] In agone Capitolino victores coronam e quercu accipiebant. Vetus Schol. Sueton. Domit. c. 4. sic habet: 'Instituit et quinquennale certamen, Capitolino Jovi triplex, Musicum, Equestre, Gymnicum——ac præter Citharœdos Chorocitharistæ quoque certabant,' &c. Martial. Epigramm. IV. 54. 'O cui Tarpeias licuit contingere quercus.' De corona querna, aliisque, vide Gellium v. 6. Plinium XVI. 4. &c.

Pollio] Citharœdus illustri illi matronæ adamatus.

Medicis quid tristibus] Ob conclamatam puerili salutem, de qua jam desperant.

Pro cithara] Pro Citharœdo vota et Sacra facere, capite velato; ex more.

Velare caput] Hujus instituti rationem excutit Plutarch. quæst. Centur. Rom. qu. 10. ne mortalibus et potentioribus hominibus par honos deferri videatur, ac Diis ipsis immortalibus; illis reverendis caput aperiunt, his autem obnubunt ac velant.

Dictata verba] Docente et præeunte Sacerdote. Plin. XXVIII. 2. 'Victi-

Pertulit, ut mos est, et aperta palluit agna.
Dic mihi nunc, quæso, dic antiquissime Divum,
Respondes his, Jane pater? Magna otia cœli:
Non est, ut video, non est, quod agatur apud vos.
Hæc de comœdis te consulit: illa tragœdum
Commendare volet: varicosus fiet haruspex.
Sed cantet potius, quam totam pervolet urbem
Audax, et cœtus possit quam ferre virorum,
Cumque paludatis ducibus præsente marito
Ipsa loqui recta facie, strictisque mamillis.
Hæc eadem novit, quid toto fiat in orbe;
Quid Seres, quid Thraces agant: secreta novercæ
Et pueri: quis amet, quis diripiatur adulter.

mas cædi sine precatione non videtur referre, neque Deos rite coli. Præterea alia sunt verba impetrantis,' (alias *impetrientis*; id est, inquirentis per exta; Valer. Maxim. i. 1.) 'alia depulsoris, alia commendationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos Magistratus: et ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem,——memoria insigni, quoties precatio erraverit,' &c.; quæ ibidem lege.

Aperta palluit agna] Dum consulerentur exta victimæ, e quorum situ et statu divinabant futura Sacerdotes, mulier anxia expallescebat, ne quid sinistri portenderetur amasio suo, pro quo Sacra faciebat, ac Deos interrogabat. Plin. loco mox citato, 'Sic repente extis adimi capita, vel corda, aut geminari, victima stante, visa sunt.' Apud Liv. 'Caput jecinoris a familiari parte (id est, interiori) cæsum haruspex ostendit.' Cic. de Divin. i. 16. 'Quid fissum in extis, quid fibra valeat accipio: quæ causa sit, nescio. Atque horum plena vita est. Extis enim omnes fere utuntur.' Et ii. 29. 'Si est in extis aliqua vis, quæ declaret futura——gallinaceum fel——Tauri optimi jecur, aut cor, aut pulmo quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit?' &c. et c. 32. 'Caput jecinoris diligentissime considerant; si vero id non est inventum, nihil putant accidere potuisse tristius,' &c. Vide Alex. ab Alex. v. 25.

Antiquissime Divum] Janus in Italia ante Saturnum regnavit, cumque exterrem et regno pulsum excepit.

Jane pater] Macrob. Saturnal. i. 9. 'In Sacris,' inquit, 'invocamus Janum geminum, Janum patrem——quasi Deorum Deum,' &c.

Magna otia cœli] Deos suos irridet egregie.

Varicosus fiet haruspex] Dum instantibus importunis ejusmodi mulieribus, *haruspex* Deos consulendo, et Sacris operando, pedibus insistit diutius, sane fiet *varicosus*, delabente copiosius in pedum venas sanguine crassiori et melancholico. Vide Pers. Sat. v. vs. 189.

Haruspex] Quis, et unde sic appelletur, notavimus Sat. ii. vs. 107.

Sed cantet potius] Melius tamen est ut cantu sese oblectet, et musicis, ut dictum est, instrumentis; quam rumores avida excipiat, ac passim cum viris confabuletur, absque ullo pudore.

Paludatis ducibus] Viris militaribus. Proprie paludamentum est ea vestis quam induunt Imperatores ad bellum proficiscentes.

Seres] Scythæ Asiatici, a quibus serica dicta et apportata in alias regiones. Vide Ammian. Marcel. lib. xxiii. sub finem.

Thraces] *Thracia* Europæ regio Macedoniæ finitima, hodie *Romania*, ad Pontum Euxinum late porrecta, urbe primaria Constantinopoli gloriatur.

Secreta novercæ et pueri] Secretos amores.

Instantem regi Armenio, Parthoque cometen
Prima videt: famam, rumoresque illa recentes
Excipit ad portas: quosdam facit isse Niphatem
In populos, magnoque illic cuncta arva teneri
Diluvio: nutare urbes, subsidere terras,
Quocumque in trivio, cuicumque est obvia, narrat.
Nec tamen id vitium magis intolerabile, quam quæ
Vicinos humiles rapere, et concidere loris
Exorata solet. Nam si latratibus alti
Rumpuntur somni; fustes huc ocyus, inquit,
Afferte, atque illis dominum jubet ante feriri,
Deinde canem. Gravis occursu, teterrima vultu
Balnea nocte subit: conchas, et castra moveri
Nocte jubet: magno gaudet sudare tumultu,
Cum lassata gravi ceciderunt brachia massa.

Regi Armenio, Parthoque] Hostibus Populi Romani. Armenia porro et Parthia sunt Asiæ regiones Tauro monti vicinæ. In illa regnavit Tigranes qui Mithridati opem tulit. De hac ad Pers. Sat. v. vs. 4.

Cometen] Plin. II. 25. 'Cometas Græci vocant,' inquit, 'nostri crinitas; horrentes crine sanguineo et comarum modo in vertice hispidas,' &c. Sueton. Ner. c. 36. 'Stella crinita quæ summis Potestatibus exitium portendere vulgo putatur,' &c. Vide Cicer. II. de Nat. Deor. n. 14. Senec. Nat. quæst. lib. VII. ubi de Cometis copiose disserit. Plutarch. III. de Placit. Philos. c. 2. &c. Ceterum quod Aristoteles aliique tradiderunt Cometas esse meteora, nuper experientia discussit. Siquidem ea cœli parte, ad quam non pertingunt exhalationes, cometæ visi sunt, nimirum supra Lunæ Sphæram. Et hoc saltem inter alia multa manifeste compertum jam aliquoties; evidens certe fuit in eo Cometa, qui per duos menses apparuit, Decemb. 1664. et Janu. 1665. et nuper in altero, sub finem anni 1670.

Niphatem] Armeniæ fluvium hunc exundasse, et vastitatem agris inferre.

Nutare urbes] Terræ motu concussas. Ex his satis apparet Juvenalem ad Trajani pervenisse Imperium, ut notat Lips. Epistolic. quæst. lib. IV. epist. 20. Nam videtur omnino respicere hic ingentem illum terræ motum, de quo Xiphilinus in Trajano. Nempe hic cum Antiochiæ esset, et urbs illa et aliæ pleræque graviter labefactæ sunt: immugiit terra, infremuit mare: subsedere Corasius mons, aliique; loca infima attolli, sublimia conquassari et ruere visa, &c.

Subsidere terras] De His vide Plin. II. 69. et 70.

Concidere loris exorata solet] Innoxios interdum loris cædi jubet, nec exorari se aut flecti sinit a deprecantibus immeritam pœnam.

Dominum] Herum canis, cujus nocturno allatratu quies interturbata fuerit.

Gravis occursu, teterrima vultu] Erga famulantes aspera.

Balnea nocte subit] Lavabant enim Veteres ante cœnam, ut diximus alibi.

Conchas et castra] Ingentia vasa et balnearia instrumenta tanto deferuntur, instante domina, tumultu, quanto solent moveri castra et exercitus.

Cum lassata gravi, &c.] Postquam gravi aliqua exercitatione corpus agitando, et pondera ferendo aut movendo, sudorem elicuit, ac sese defatigavit.

Massa] Plumbeas aliquot massas in balneis agitari solitas, antequam lavarent, docet cum aliis Seneca, Ep. 15. 'Sunt,' inquit, 'exercitationes et faciles et breves quæ corpus sine mora laxent (alias lassent) —— cursus, et cum pondere aliquo manus motæ,

Convivæ miseri interea somnoque fameque
Urgentur. Tandem illa venit rubicundula, totum
Œnophorum sitiens, plena quod tenditur urna
Admotum pedibus, de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim.
Dum redit, et loto terram ferit intestino,
Marmoribus rivi properant, aut lata Falernum
Pelvis olet: nam sic, tanquam alta in dolia longus
Deciderit serpens, bibit, et vomit. Ergo maritus
Nauseat, atque oculis bilem substringit opertis.
Illa tamen gravior, quæ cum discumbere cœpit,
Laudat Virgilium, perituræ ignoscit Elissæ,

et saltus,' &c. Epist. vero 56. sic habet: 'Supra balneum habito —— cum fortiores exercentur, et manus plumbo graves jactant, gemitus audio —— audio crepitum illisæ manus humeris,' &c. Lipsius in Sen. ibid. halteres ait notari, quibus et ad saltandum usi, seque veluti librandum, et iisdem sed gravioribus ad exercendum, ac sine magno motu sudorem evocandum, sublatis depressisque manibus, aut huc illuc jactatis. Idem testatur hic et vetus Schol.

Convivæ miseri interea, &c.] Expectantes dum laverit Domina.

Œnophorum] Vas vinarium.

Tenditur] Vel redundat; vel quod porrigitur a famulis ac ministris.

Sextarius] Pars congii sexta: mensuræ genus quoddam.

Dum redit] Cum evomitur, et purgato stomacho projicitur vel in terram vel in pelvim.

Falernum] Hinc refellitur eorum opinio qui dicunt porrigi Dominæ vinum pessimum, quo nausea concitetur: nam duo sextarii vini cujuslibet sine esculentis et cibo sumti, præsertim calidi, quo utebantur Romani frequenter, (ut asserit Lips. Elect. I. c. 4.) satis erant idonei ad concitandum mulieri vomitum.

Serpens] Plin. x. 72. 'Serpentes,' inquit, 'cum occasio est, vinum præcipue appetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu.'

Maritus nauseat] Ob fœdum uxoris vomitum.

Bilem] Vel nauseam, vel indignationem evitaturus, oculos inde avertit.

Illa tamen gravior, &c.] 'Statiliam Messalinam insectatur, quæ post quatuor matrimonia diverso exitu soluta, postremo Neroni nupsit: post quem interemtum, et opibus, et forma, et ingenio plurimum viguit; consectata usum eloquentiæ, usque ad studium declamandi. Eo tempore duæ Messalinæ fuerunt; hæc, et Valeria, de qua Claudius Britannicum filium sustulit.' Ita loquitur vetus Schol. hic.

Cum discumbere cœpit] Vide Pers. Sat. I. vs. 30.

Perituræ ignoscit Elissæ] Id est, Didoni, quod ab Ænea se desertam videret, mortem sibi consciscenti veniam dat, et nefas alioquin perpetranti ignoscendum censet, legens moriendi causas tam scite descriptas a Virgilio Æneid. IV. in quo summam artem et ingenium Poëtæ commendat, qui sic rebus dare colorem novit. Vide S. Aug. Confess. I. 13. et 14.

Perituræ ignoscit Elissæ] Quod amoris impatientiæ tribuit Virgilius, honestiorem habet causam apud graves Auctores. Nempe ut secundas Iarbæ proci nuptias armata instantis manu declinaret, voluntaria morte occumbere Didonem maluisse, quam datam priori viro fidem violare, affirmant. Hi certe historica veritate, ille Poëtica licentia, scripserunt.

Elissæ] *Elissa* Beli Tyriorum regis filia, ob virile animi robur Dido cognominata, Herculis Sacerdoti Sichæo primum nupta, eo per fratris scelus interemto, in Africam nave conscensa fugit, ubi Carthaginem condidit. (meminit Sueton. Ner. cap. 31.) Tum Iarbas Getuliæ rex nuptias illius appetens, armis etiam extorquere

Committit vates et comparat; inde Maronem,
Atque alia parte in trutina suspendit Homerum.
Cedunt grammatici, vincuntur rhetores, omnis
Turba tacet: nec causidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis;
Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas
Pulsari. Jam nemo tubas, nemo æra fatiget:
Una laboranti poterit succurrere lunæ.
Imponit finem sapiens et rebus honestis.
Nam quæ docta nimis cupit et facunda videri,
Crure tenus medio tunicas succingere debet,
Cædere Sylvano porcum, quadrante lavari.
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato

sed frustra nisus, ut mox dictum. Hinc Ausonius Epig. III. 'Illa ego sum Dido, et vultu quam conspicis hospes, Assimilata modis pulchraque mirificis. Talis eram: sed non Maro quam mihi finxit, erat mens: Vita nec incestis læta cupidinibus. Namque nec Æneas vidit me Troius unquam; Nec Lybiam advenit classibus Iliacis. Sed furias fugiens atque arma procacis Iarbæ, Servavi, fateor, morte pudicitiam, Pectore transfixo,' &c.

Virgilium, Homerum] Horum Poëticæ rei Principum Elogia, et comparationem, apud Auctores passim invenies. Quintil. x. 1. Plutarch. Opusc. multis locis, præsertim vero lib. de Homero. Macrob. tum alibi, tum maxime lib. v. et vi. Gell. III. 11. IX. 9. XVII. 10. et alibi. Jul. Scal. Poët. &c.

Tubas atque æra fatiget] Quorum tinnitu laborantem Lunam sublevari credebant superstitiosi veteres. Vulgus enim Eclipseos causam ignorans, aiebat Veneficarum incantationibus Lunam in terras detrahi, cogique virus aliquod in eas effundere herbas, quibus uti volebant ad magica. Quapropter ne carmina et incantationes audiret Luna, ululatus horrisonos atque strepitus illi excitabant. Vide Virgil. Eclog. VIII. Senec. Med. vs. 794. et Hyppolyt. vs. 787. Lucan. lib. VI. Apul. lib. I. Asin. Aur. ubi 'despumare Lunam vocat,' id quod mox diximus. Plin. II. 12. 'In Luna,' inquit, 'veneficia arguente mortalitate; et ob id crepitu dissono auxiliante.'

Imponit finem sapiens] Sed et philosophari mulieres videas, ac disputare de summo bono, et de honesta vivendi ratione.

Crure tenus, &c.] Virilem etiam habitum quin assumit? Vetus Schol. Quintil. lib. II. cap. ultimo sic Oratori præscribit vestium formam: 'Tunicæ prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra Centurionum —— Togæ pars anterior mediis cruribus optime terminatur,' &c.

Cædere Sylvano porcum] Debet etiam non ut mulier, Cereri; sed ut vir, Sylvano sacrificare. *Sylvanus* Agrorum et pecoris Deus; cui Sacra facere mulieribus interdictum: teste vet. Schol. Quod autem Juvenalis ait, *porcum*, notat fortasse Epicuream Sectam ac disciplinam, quam ea mulier amplexa sit.

Quadrante lavari] Ad instar pauperum Philosophorum, qui lavantes quartam assis partem Balneatori solvebant; sicut et omnes e vulgo. Cic. pro Cœlio: 'Nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat Balneatori.' Horat. Satir. I. 3. 'Quadrante lavatum Rex ibis.'

Tibi juncta] Per matrimonium.

Dicendi genus] Id est, ne uxor tua doctior sit. Ne Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam scire velit; nec proinde observet varia dicendi

Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes:
Sed quædam ex libris et non intellegat. Odi
Hanc ego, quæ repetit, volvitque Palæmonis artem,
Servata semper lege et ratione loquendi,
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris opicæ castigat amicæ
Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi, turpe putat nil,
Cum virides gemmas collo circumdedit, et cum
Auribus extentis magnos commisit elenchos.
Intolerabilius nihil est, quam fœmina dives.
Interea fœda aspectu, ridendaque multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppæana
Spirat, et hinc miseri viscantur labra mariti.
Ad mœchum lota veniunt cute. Quando videri
Vult formosa domi? mœchis foliata parantur.

genera, sublime, humile, mediocre, pro diversitate rerum quas loquitur.

Aut curtum sermone rotato, &c.] Ne affectet artem Dialecticam, ejusque præcepta.

Curtum enthymema] Genus argumentationis duabus constans propositionibus, tertia subintellecta, et in animo retenta ἐν θυμῷ; unde nomen. Paulo aliter Cicero Topicor. 5. 'Sententia quævis acuta quæ ex contrariis conficitur, enthymema est; ut, quod scis prodest nihil, id quod nescis obest:' et n. 56. 'Hoc disserendi genus attingit omnino vestras quoque in respondendo disputationes, sed Philosophorum magis, quibus est cum Oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ a Dialecticis tertius modus, a Rhetoribus enthymema nuncupatur.' Vide Quintil. v. 14.

Sermone rotato] Volubili, vel conversione concluso.

Palæmonis artem] Sueton. de Illustr. Grammat. c. 23. ait Remmium Palæmonem Vicentinum sub Tiberio et Claudio Imperatoribus principem tenuisse locum inter Grammaticos: ceterum arrogantia tanta fuisse, ut M. Varronem porcum appellaret: secum et natas et morituras literas jactaret, &c.

Antiquaria] Sectatrix antiquarum vocum et locutionum.

Opicæ] Barbare loquentis et indocte, more Opicorum. Vide Satir. III. vs. 192.

Solœcismum] 'Solœcismus est cum pluribus verbis consequens verbum superiori non accommodatur,' inquit Cicero ad Heren. IV. 18. Vide Gell. v. 20. Porro *Solæ* vel *Solœ* urbs fuit Ciliciæ, in quam piratæ Pompeii jussu transportati: hi vero linguam Atticam inquinantes et corrumpentes, et exinde quivis barbare loquentes et male, *Solœcissare* dicti sunt.

Virides gemmas] Ut smaragdos.

Elenchos] Uniones in pyri formam turbinatos. Plin. IX. 35. Vide cit. ejus locum Sat. II. vs. 47. ad vocem, *Cylindros*.

Pane tumet facies] Vide Sat. II. vs. 93.

Poppæana] Inventa a *Poppæa* Neronis uxore, cultus et munditiæ studiosissima. Vetus Schol.

Hinc] Istis pinguibus, fucis, unguentis.

Mœchis] Ut mœchis placeat mulier, exquisitis se perfundit odoribus, et nitidam se illis nunquam non objicit, non ita vero studet viro placere.

Foliata] Unguenta e foliis odoratis. Plin. XIII. 1. 'Nardinum sive foliatum,' inquit, 'constat omphacio, balanino, junco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo.' Et c. 2. 'Est,' inquit, 'unguentorum summa com-

His emitur, quicquid graciles huc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, et tectoria prima reponit:
Incipit agnosci, atque illo lacte fovetur,
Propter quod secum comites educit asellas,
Exul Hyperboreum si dimittatur ad axem.
Sed quæ mutatis inducitur, atque fovetur
Tot medicaminibus, coctæque siliginis offas
Accipit et madidæ, facies dicetur, an ulcus?
  Est pretium curæ penitus cognoscere, toto
Quid faciant agitentque die. Si nocte maritus
Aversus jacuit; periit libraria, ponunt
Cosmetæ tunicas, tarde venisse Liburnus
Dicitur, et pœnas alieni pendere somni
Cogitur: hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,

mendatio, ut transeunte fœmina odor invitet etiam aliud agentes.'

Emitur, quicquid, &c.] Aromata varia.

Graciles Indi] Minus corpulenti ob æstum et ardorem Solis, præsertim matutini. Vide Herodot. l. III.

Indi] Hi sunt Asiæ populi valde Orientales, ab Indo fluvio dicti; omni frugum genere, cœli temperie, amœno solo, gemmis, aliisque opibus beati. Apud Indos vetita est Regi temulentia, teste Athenæo x. 10.

Aperit vultum] Ablatis tectoriis, fucis, incrustamentis e mica panis asinino lacte macerati, de quo mox.

Fovetur] Illinitur, abluitur, curatur.

Comites educit asellas] Velut Poppæa. Vide Satir. II. vs. 93. et quæ nos ibi.

Hyperboreum ad axem] Ad Polum Arcticum, et extremas illas regiones, quæ sunt supra vel ultra Boream et Aquilonem. Unde nomen. Solin.

Axem] Fingunt Geographi terræ orbem duobus inniti volvique cardinibus seu Polis, traducto per centrum axe.

Coctæque siliginis offas] Panis siliginei maxime candidi et mollis. Vide Satir. v. vs. 70.

Facies dicetur, an ulcus] Certe putidum ac fœdum ulcus dicendum potius est, quam facies muliebris pura, munda, nitida, formosa.

Aversus] Averso ab uxore vultu dormiens, nec satisfecit muliebri desiderio.

Periit libraria] Actum est de libraria et aliis famulantibus, in quos mulier impotens iram exonerat quam in maritum concepit.

Libraria] Ancilla quæ aliis pensa librat, ac distribuit singulis, ad opus diurnum.

Cosmetæ] Ancillæ ab ornamentis. Ita vulgo. *κόσμος, ornamentum; κοσμέω, orno.* Reclamat Salmasius, et ornatores vult intelligi. Accedit vetus Schol. et sic habet: 'Eos dicit qui ornamentis præsunt, non tamen et ornatrices. Ponunt tamen et tunicas, ut vapulent.' At seipsum Juvenalis numquid explicat vs. 394. et seq. Quin et vetus Schol. ornatrices paulo post affert non semel, textu adigente.

Ponunt tunicas] Ad excipiendas plagas, ita jubente domina.

Liburnus] Vel nuncius, vel lecticæ gerulus, e Liburnia. Vide Sat. III. vs. 225.

Dicitur] Accusatur, damnatur.

Pœnas alieni pendere somni cogitur] Heri, qui dormivit aversus ab uxore.

Frangit ferulas, &c.] Franguntur ferulæ huic servo acrius impactæ; alius cæditur et cruentatur flagris, &c.

Ferulas] Vide Sat. I. vs. 15.

Hic scutica: sunt, quæ tortoribus annua præstent.
Verberat, atque obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum pictæ vestis considerat aurum,
Et cædit; longi relegit transversa diurni,
Et cædit, donec lassis cædentibus, EXI,
Intonet, horrendum, jam cognitione peracta.
 Præfectura domus Sicula non mitior aula.
Nam si constituit, solitoque decentius optat
Ornari, et properat, jamque expectatur in hortis,
Aut apud Isiacæ potius sacraria lenæ;
Disponit crinem laceratis ipsa capillis
Nuda humero Psecas infelix, nudisque mamillis.
Altior hic quare cincinnus? taurea punit

Tortoribus] Qui plectant ac cædant servos quoties libet iratæ mulieri.

Obiter] Dum aliud agit otiose crudelis. Vide quæ notavimus ad Satir. III. vs. 226.

Audit amicas] Confabulantes secum.

Latum pictæ vestis considerat aurum] Vestem acu pictam Phrygio opere, et auro intextam. Plin. VIII. 48. 'Accipio,' inquit, 'pictas vestes jam apud Homerum fuisse, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges——aurum intexere Attalus Rex invenerunt,' &c.

Longi] Dum vapulat innocens.

Relegit transversa] Alii, *transacta*, i. e. Præteritæ diei rationes examinat scriptas in Libro, cui inde nomen. Sed vetus Schol. legit, *transversa*, et explicat, 'ratiocinium diurnum in transversa charta descriptum.' Astipulatur Cœl. Rhodig. XII. 21.

Diurni] Libri continentis singulorum dierum rationes. Quidam legunt, *diei*.

Exi, intonet] Jam abi, furcifer, &c.

Cognitione peracta] Vel recognitis rationibus, vel sumto de famulis supplicio.

Præfectura] Sunt qui legant, *profectura domo*, id est, antequam domo proficiscatur: sed præterquam quod repugnat metrum, sensus parum cohæret. Melius igitur hic versus separatur, ut sit epiphonema.

Præfectura domus, &c.] Hæc mulier in familia tam est crudelis, quam in aula et Regno fuerunt Siculi Tyranni, Phalaris, Dionysii, Agathocles, de quibus vide Pers. Satir. III. vs. 39. Cic. Tuscul. v. n. 57. Justin. l. XX. XXI. XXII. &c.

Sicula] *Sicilia* Tyrrheni maris Insula, amplitudine et fama nobilis De hac vide quæ notavimus Satir. v. vs. 100.

Si constituit] Si conveniendi locum et horam indixit mœcho.

Apud Isiacæ potius sacraria lenæ] Isidis Sacra locum sæpe dabant adulteriis, et eo prætextu flagitia multa perpetrabantur. Joseph. Antiq. l. XVIII. c. 10. Alex. ab Alex. l. VI. c. 8. Vide Plutarch. Comm. de Isid. et Osir.

Disponit crinem, &c.] Dominæ comam aptat ancilla infelix, verberibus obnoxia, positis tunicis, ut ante dictum.

Laceratis] Ab irata hera, quoties aberrat ornatricis manus, aut alia de causa, ut supra.

Psecas] Nomen unius e Dianæ comitibus et ancillis, apud Ovidium Metamorphos. Vetus Schol. '*Ψεκάζειν*,' inquit, 'Græcè dicunt, quando rarum pluit et minutum: Ornatrices igitur componentes, aquæ rarum ac parvum solent mittere, ac velut *ψεκάζειν*. Ergo nominis etymologiam ab arte Poëta sumsit.'

Altior hic quare, &c.] Increpatio Dominæ ad ancillam ornatricem.

Continuo flexi crimen facinusque capilli.
Quid Psecas admisit? quænam est hic culpa puellæ,
Si tibi displicuit nasus tuus? Altera lævum
Extendit, pectitque comas, et volvit in orbem.
Est in consilio matrona, admotaque lanis
Emerita quæ cessat acu: sententia prima
Hujus erit; post hanc ætate, atque arte minores
Censebunt, tanquam famæ discrimen agatur,
Aut animæ: tanta est quærendi cura decoris.
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput. Andromachen a fronte videbis:
Post minor est: credas aliam. Cedo, si breve parvi
Sortita est lateris spatium, breviorque videtur
Virgine Pygmæa, nullis adjuta cothurnis,
Et levis erecta consurgit ad oscula planta?
Nulla viri cura interea, nec mentio fiet
Damnorum: vivit tanquam vicina mariti.
Hoc solo propior, quod amicos conjugis odit,
Et servos; gravis est rationibus. Ecce furentis
Bellonæ, matrisque Deum chorus intrat, et ingens

Taurea] Scutica e corio bubulo.

Punit] Vide Martial. l. II. Epig. 66.

Si tibi displicuit nasus tuus] Utpote deformis. An famulæ culpa est, si nasus tibi tuus non videtur sat venustus? Cur igitur eam cædis taurea?

Altera lævum extendit, &c.] Lævam comæ partem altera componit, dum Psecas vapulat.

Est in consilio] De ornatu et venustate, de compositione capillorum.

Matrona] Senior quædam et fida famula. Legunt alii, *materna*, et explicant, nutrix a matre data.

Admotaque] Quidam legunt, *amota*.

Lanis] Vel dispensandis, vel nendis.

Emerita acu] Hac dudum scite operata, quamdiu viguit oculorum acies: bene his laboribus perfuncta jam quiescit.

Cessat] Emeritis quasi stipendiis vacationem obtinuit a tenuiori ac difficiliori opera, nimirum a suendo, vel acu pingendo, vel etiam comendo heram.

Tot ordinibus] Capillorum tricis.

Compagibus] Commissuris, fasciis, tiara. Suggestum comæ vocat Papinius.

Ædificat] Substructionibus velut exaggerat, auget, effert.

Andromachen, &c.] Crederes uxorem Hectoris, statura grandi et magna conspicuam.

Post minor est] Ubi nullæ sunt capillorum substructiones, quæ grandiorem exhibeant.

Cedo, si breve, &c.] Hoc vero breviori illi indulge, ut altior videatur, ac videri velit. Vel, quæso dic an non alia prorsus ac diversa appareret videnti a fronte, et a tergo?

Pygmæa] Pusilla et cubitalis instar Pygmæorum Indiæ montana colentium. De quibus vide Plin. VII. 2. Agell. IX. 4. Athen. IX. 11. et quæ nos infra ad Satir. XIII.

Cothurnis] Calceamentis sublimioribus subere confertis, quorum usus erat apud Tragœdos.

Damnorum] Quibus exhaurit maritum per cultus sumtuosiores.

Gravis est rationibus] Quando computantur impensæ quibus rem familiarem afficit ipsa gravis est marito; vel sæva est in famulos ac dispensatores accepti et expensi rationem reddentes. Posterior hæc interpretatio magis placet.

Ecce furentis, &c.] Jam superstitiosas mulierum observationes notat.

Bellonæ, matrisque Deum] *Bellonæ*

Semivir, obscœno facies reverenda minori,
Jam pridem cui rauca cohors, cui tympana cedunt
Plebeia, et Phrygia vestitur bucca tiara.
Grande sonat, metuique jubet Septembris, et Austri
Adventum, nisi se centum lustraverit ovis,
Et xerampelinas veteres donaverit ipsi,
Ut quicquid subiti, et magni discriminis instat,
In tunicas eat, et totum semel expiet annum.
Hybernum fracta glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tiberi mergetur, et ipsis

et Cybelæ Sacerdotes. De quibus Satir. II. vs. 97. et Satir. IV. vs. 123. Lactant. I. 21.

Semivir] Venerandus Antistes Eunuchus.

Rauca] Ob nimiam vociferationem, unde mox ait, *grande sonat*. Nec audiendi qui interpretantur de voce acutiori, qualem habent eunuchi.

Tympana] Metonymia. Sacerdotes tympana pulsantes, qui quidem inferioris erant ordinis, quapropter addit, *plebeia*.

Phrygia vestitur bucca tiara] Usitata Phrygiis ac Persis tiara. Pileus erat e bysso rotundus, quasi sphæra media, caput tegens Sacerdotale, in occipitio vitta constrictus. Isid.

Vestitur bucca] Tiaræ lobi maxillas operiebant, et sub mento constringebantur.

Tiara] S. Hieron. Comment. in Daniel. c. 3. 'Tiara,' inquit, 'verbum græcum est, usu versum in latinum, de quo et Virgilius, *sceptrumque, sacerque tiaras:* genus pileoli, quo Persarum et Chaldæorum gens utitur.' Et, de Vestitu Sacerdotum, ad Fabiolam, sic habet: 'quartum vestimenti genus est rotundum pileolum, quale pictum in Ulyssæo conspicimus, quasi sphæra media sit divisa, et pars una ponatur in capite. Hoc Græci τιάραν, nonnulli galerum vocant —— non habet acumen in summo, nec totum usque ad comam caput tegit, sed tertiam partem a fronte inopertam relinquit, atque ita in occipitio vitta constrictum est, ut non facile labatur ex capite. Est autem byssinum et sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant.' Hactenus S. Hieronymus.

Septembris, et Austri adventum] Meridionalem ventum Septembri mense flantem, et febres aliosque morbos procreantem.

Lustraverit ovis] In Sacris Isidis præsertim ad lustrationes, ova adhibebantur. Cœl. Rhodig. XXVII. 17. Brod. Miscell. I. 25. &c.

Xerampelinas] Utebantur matronæ vestibus coloris siccæ rosæ, seu pampini arescentis. Unde nomen factum ξηρὸς, *siccus;* ἄμπελος, *pampinus*. Vetus Schol. Eas in templo Isidis suspendebant. Hoc autem invenerat avaritia Sacerdotum, ut donis ita ditescerent. Simile quid Christus Dominus exprobrat Pharisæis Matth. 15. De quo vide S. Hieron. l. II. Comment. in dictum caput Matthæi. 'Ita fiebat,' inquit, 'ut oblationes et vota sub occasione Templi et Dei in Sacerdotum lucra cederent.'

Donaverit ipsi] Matrona superstitiosa astuto Sacerdoti.

In tunicas eat] In oblatas Isidi et donatas Antistiti Sacrorum xerampelinas veteres, quibus credebant adhærescere mala impendentia totum per annum.

Hybernum fracta glacie, &c.] Nihil non suadet superstitio mulieri improbitate sacrificulorum adjuta.

Ter matutino Tiberi mergetur] Vide Pers. Satir. II. vs. 15. et seq. Horat. Satir. II. 3. 'Frigida si puerum quartana reliquerit, illo Mane die, quo tu indicis jejunia, nudus In Tiberi stabit. Casus medicusve levarit Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit In gelida fixum ripa, febrim-

Vorticibus timidum caput abluet: inde Superbi
Totum regis agrum nuda ac tremebunda cruentis
Erepet genibus. Si candida jusserit Io,
Ibit ad Ægypti finem, calidaque petitas
A Meroë portabit aquas, ut spargat in ædem
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ovili.
Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animam et mentem, cum qua Dî nocte loquantur!
Ergo hic præcipuum, summumque meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus, et grege calvo

que reducet. Quone malo mentem concussa? Timore Deorum.'

Timidum] Injecit enim superstitionem Sacerdos paulo ante, ac metuere jussit.

Superbi totum regis agrum] Campum Martium qui prius fuerat Tarquinii Superbi. Tit. Liv. II. 5.

Nuda] Ovid. Fast. 6. 'Huc pede matronam nudo descendere vidi.'

Cruentis genibus] Nimirum læsis offendiculo, in via. Cruentabant et ipsi se cultro stolidi illi Isiaci et Cybelæ Antistites. Sic et l. III. Regum, c. 18. art. 28. 'Sacerdotes Baal incidebant se, juxta ritum suum, cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine.' Vide Senec. de Vita beata c. 27. ubi et sic habet: 'cum aliqua genibus per viam repens ululat,' &c.

Jusserit] Per Sacerdotem.

Candida Io] Nota ex Ovid. Metam. I. Fab. 10. Nimirum Io Inachi filia in candidam vaccam a Jove mutata, post recuperavit formam priorem in Ægypto, ubi nupsit Osiridi Regi: Ægyptiis deinde tam cara, ut post mortem in Deam consecrata ab eis fuerit, atque Isis appellata, institutis in ejus honorem Sacris, quæ Isiaca dicta sunt.

Ægypti] Hæc Africæ regio literis et sacris et profanis decantata, ac vel uno flumine Nilo celebris. Adde, si vis, Memphim, et Pyramidum miracula. Martial.

Calidaque] Sub Zona torrida, ubi Meroë.

Meroë] Hæc hodie *Gueguere*, Insula omnium quas Nilus ambit, maxima; clypei figuram exhibet, metallis dives est, nomen accepit a sorore Cambysis Regis Persarum ibi fato functa. Ita Herodot. Strabo, Diodorus Siculus, &c. Attamen recentiores longe dissentiunt ab antiquis illis: contenduntque nullam in Æthiopia a Nilo Insulam effici. Neque vero satis constat quid modo sit *Meroë*.

Ædem Isidis] Vetus Schol. 'In Martio campo Templum Isidis vetustum.'

Isidis] Vide Plutarch. de Iside et Osir. Diodor. Sicul. I. 2. Cœl. Rhodig. v. 12.

Proxima surgit ovili] Prope eum locum, 'ubi Romulus, et pastores asseverant pecora pascere; aut Regiam dicit Romuli, et Palatium.' Quæ quidem ait vetus Schol. Dicunt alii Tarquiniorum ovilia ibi fuisse. Malim ego cum aliis intelligere Septa, id est, loca in Campo Martio tabulis circumcincta, ob similitudinem ovilia dicta; in quibus Populus Romanus ad ferenda suffragia claudebatur. Vide Tit. Liv. XXVI. 22. ubi sic habet: 'datum secreto in Ovili cum his colloquendi tempus.' Septa hæc postea excellenti cultu marmorea facta sunt; habueruntque porticus egregias. Vide Alex. ab Alex. II. 18.

Dominæ] *Isidis*.

En animam et mentem] Ironia valde salsa. Scilicet cum impuris Dii colloquuntur: aut per somnium præmonstrant futura, aut suam indicant voluntatem. Porro anima vocatur, qua vivimus; mens vel animus, quo intelligimus et sapimus.

Qui grege linigero] Summus Antistes.

Grege linigero circumdatus] Choro Sacerdotum Isidis indutorum lineis vestibus Sueton. Othon. c. 12. 'Sa

Convivæ miseri interea somnoque fameque
Urgentur. Tandem illa venit rubicundula, totum
Œnophorum sitiens, plena quod tenditur urna
Admotum pedibus, de quo sextarius alter
Ducitur ante cibum, rabidam facturus orexim.
Dum redit, et loto terram ferit intestino,
Marmoribus rivi properant, aut lata Falernum
Pelvis olet: nam sic, tanquam alta in dolia longus
Deciderit serpens, bibit, et vomit. Ergo maritus
Nauseat, atque oculis bilem substringit opertis.
Illa tamen gravior, quæ cum discumbere cœpit,
Laudat Virgilium, perituræ ignoscit Elissæ,

et saltus,' &c. Epist. vero 56. sic habet: 'Supra balneum habito —— cum fortiores exercentur, et manus plumbo graves jactant, gemitus audio —— audio crepitum illisæ manus humeris,' &c. Lipsius in Sen. ibid. halteres ait notari, quibus et ad saltandum usi, seque veluti librandum, et iisdem sed gravioribus ad exercendum, ac sine magno motu sudorem evocandum, sublatis depressisque manibus, aut huc illuc jactatis. Idem testatur hic et vetus Schol.

Convivæ miseri interea, &c.] Expectantes dum laverit Domina.

Œnophorum] Vas vinarium.

Tenditur] Vel redundat; vel quod porrigitur a famulis ac ministris.

Sextarius] Pars congii sexta: mensuræ genus quoddam.

Dum redit] Cum evomitur, et purgato stomacho projicitur vel in terram vel in pelvim.

Falernum] Hinc refellitur eorum opinio qui dicunt porrigi Dominæ vinum pessimum, quo nausea concitetur: nam duo sextarii vini cujuslibet sine esculentis et cibo sumti, præsertim calidi, quo utebantur Romani frequenter, (ut asserit Lips. Elect. I. c. 4.) satis erant idonei ad concitandum mulieri vomitum.

Serpens] Plin. x. 72. 'Serpentes,' inquit, 'cum occasio est, vinum præcipue appetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu.'

Maritus nauseat] Ob fœdum uxoris vomitum.

Bilem] Vel nauseam, vel indignationem evitaturus, oculos inde avertit.

Illa tamen gravior, &c.] 'Statiliam Messalinam insectatur, quæ post quatuor matrimonia diverso exitu soluta, postremo Neroni nupsit: post quem interemtum, et opibus, et forma, et ingenio plurimum viguit; consectata usum eloquentiæ, usque ad studium declamandi. Eo tempore duæ Messalinæ fuerunt; hæc, et Valeria, de qua Claudius Britannicum filium sustulit.' Ita loquitur vetus Schol. hic.

Cum discumbere cœpit] Vide Pers. Sat. I. vs. 30.

Perituræ ignoscit Elissæ] Id est, Didoni, quod ab Ænea se desertam videret, mortem sibi consciscenti veniam dat, et nefas alioquin perpetranti ignoscendum censet, legens moriendi causas tam scite descriptas a Virgilio Æneid. IV. in quo summam artem et ingenium Poëtæ commendat, qui sic rebus dare colorem novit. Vide S. Aug. Confess. I. 13. et 14.

Perituræ ignoscit Elissæ] Quod amoris impatientiæ tribuit Virgilius, honestiorem habet causam apud graves Auctores. Nempe ut secundas Iarbæ proci nuptias armata instantis manu declinaret, voluntaria morte occumbere Didonem maluisse, quam datam priori viro fidem violare, affirmant. Hi certe historica veritate, ille Poëtica licentia, scripserunt.

Elissæ] *Elissa* Beli Tyriorum regis filia, ob virile animi robur Dido cognominata, Herculis Sacerdoti Sichæo primum nupta, eo per fratris scelus interemto, in Africam nave conscensa fugit, ubi Carthaginem condidit. (meminit Sueton. Ner. cap. 31.) Tum Iarbas Getuliæ rex nuptias illius appetens, armis etiam extorquere

Committit vates et comparat; inde Maronem,
Atque alia parte in trutina suspendit Homerum.
Cedunt grammatici, vincuntur rhetores, omnis
Turba tacet: nec causidicus, nec præco loquatur,
Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis;
Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas
Pulsari. Jam nemo tubas, nemo æra fatiget:
Una laboranti poterit succurrere lunæ.
  Imponit finem sapiens et rebus honestis.
Nam quæ docta nimis cupit et facunda videri,
Crure tenus medio tunicas succingere debet,
Cædere Sylvano porcum, quadrante lavari.
Non habeat matrona, tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum sermone rotato

sed frustra nisus, ut mox dictum. Hinc Ausonius Epig. III. 'Illa ego sum Dido, et vultu quam conspicis hospes, Assimilata modis pulchraque mirificis. Talis eram: sed non Maro quam mihi finxit, erat mens: Vita nec incestis læta cupidinibus. Namque nec Æneas vidit me Troius unquam; Nec Lybiam advenit classibus Iliacis. Sed furias fugiens atque arma procacis Iarbæ, Servavi, fateor, morte pudicitiam, Pectore transfixo,' &c.

Virgilium, Homerum] Horum Poëticæ rei Principum Elogia, et comparationem, apud Auctores passim invenies. Quintil. x. 1. Plutarch. Opusc. multis locis, præsertim vero lib. de Homero. Macrob. tum alibi, tum maxime lib. v. et vi. Gell. III. 11. IX. 9. XVII. 10. et alibi. Jul. Scal. Poët. &c.

Tubas atque æra fatiget] Quorum tinnitu laborantem Lunam sublevari credebant superstitiosi veteres. Vulgus enim Eclipseos causam ignorans, aiebat Veneficarum incantationibus Lunam in terras detrahi, cogique virus aliquod in eas effundere herbas, quibus uti volebant ad magica. Quapropter ne carmina et incantationes audiret Luna, ululatus horrisonos atque strepitus illi excitabant. Vide Virgil. Eclog. VIII. Senec. Med. vs. 794. et Hyppolyt. vs. 787. Lucan. lib. VI. Apul. lib. I. Asin. Aur. ubi 'despumare Lunam vocat,' id quod mox diximus. Plin. II. 12. 'In Luna,' inquit, 'veneficia arguente mortalitate; et ob id crepitu dissono auxiliante.'

Imponit finem sapiens] Sed et philosophari mulieres videas, ac disputare de summo bono, et de honesta vivendi ratione.

Crure tenus, &c.] Virilem etiam habitum quin assumit? Vetus Schol. Quintil. lib. II. cap. ultimo sic Oratori præscribit vestium formam: 'Tunicæ prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra Centurionum ——Togæ pars anterior mediis cruribus optime terminatur,' &c.

Cædere Sylvano porcum] Debet etiam non ut mulier, Cereri; sed ut vir, Sylvano sacrificare. *Sylvanus* Agrorum et pecoris Deus; cui Sacra facere mulieribus interdictum: teste vet. Schol. Quod autem Juvenalis ait, *porcum*, notat fortasse Epicuream Sectam ac disciplinam, quam ea mulier amplexa sit.

Quadrante lavari] Ad instar pauperum Philosophorum, qui lavantes quartam assis partem Balneatori solvebant; sicut et omnes e vulgo. Cic. pro Cœlio: 'Nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat Balneatori.' Horat. Satir. I. 8. 'Quadrante lavatum Rex ibis.'

Tibi juncta] Per matrimonium.

Dicendi genus] Id est, ne uxor tua doctior sit. Ne Grammaticam, Rhetoricam, Dialecticam scire velit: nec proinde observet varia dicendi

Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes:
Sed quædam ex libris et non intellegat. Odi
Hanc ego, quæ repetit, volvitque Palæmonis artem,
Servata semper lege et ratione loquendi,
Ignotosque mihi tenet antiquaria versus,
Nec curanda viris opicæ castigat amicæ
Verba. Solœcismum liceat fecisse marito.
Nil non permittit mulier sibi, turpe putat nil,
Cum virides gemmas collo circumdedit, et cum
Auribus extentis magnos commisit elenchos.
Intolerabilius nihil est, quam fœmina dives.
Interea fœda aspectu, ridendaque multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppæana
Spirat, et hinc miseri viscantur labra mariti.
Ad mœchum lota veniunt cute. Quando videri
Vult formosa domi? mœchis foliata parantur.

genera, sublime, humile, mediocre, pro diversitate rerum quas loquitur.

Aut curtum sermone rotato, &c.] Ne affectet artem Dialecticam, ejusque præcepta.

Curtum enthymema] Genus argumentationis duabus constans propositionibus, tertia subintellecta, et in animo retenta ἐν θυμῷ; unde nomen. Paulo aliter Cicero Topicor. 5. 'Sententia quævis acuta quæ ex contrariis conficitur, enthymema est; ut, quod scis prodest nihil, id quod nescis obest:' et n. 56. 'Hoc disserendi genus attingit omnino vestras quoque in respondendo disputationes, sed Philosophorum magis, quibus est cum Oratoribus illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ a Dialecticis tertius modus, a Rhetoribus enthymema nuncupatur.' Vide Quintil. v. 14.

Sermone rotato] Volubili, vel conversione concluso.

Palæmonis artem] Sueton. de Illustr. Grammat. c. 23. ait Remmium Palæmonem Vicentinum sub Tiberio et Claudio Imperatoribus principem tenuisse locum inter Grammaticos: ceterum arrogantia tanta fuisse, ut M. Varronem porcum appellaret: secum et natas et morituras literas jactaret, &c.

Antiquaria] Sectatrix antiquarum vocum et locutionum.

Opicæ] Barbare loquentis et indocte, more Opicorum. Vide Satir. III. vs. 192.

Solœcismum] 'Solœcismus est cum pluribus verbis consequens verbum superiori non accommodatur,' inquit Cicero ad Heren. IV. 18. Vide Gell. v. 20. Porro *Solæ* vel *Soli* urbs fuit Ciliciæ, in quam piratæ Pompeii jussu transportati: hi vero linguam Atticam inquinantes et corrumpentes, et exinde quivis barbare loquentes et male, *Solœcissare* dicti sunt.

Virides gemmas] Ut smaragdos.

Elenchos] Uniones in pyri formam turbinatos. Plin. IX. 35. Vide cit. ejus locum Sat. II. vs. 47. ad vocem, *Cylindros*.

Pane tumet facies] Vide Sat. II. vs. 93.

Poppæana] Inventa a *Poppæa* Neronis uxore, cultus et munditiæ studiosissima. Vetus Schol.

Hinc] Istis pinguibus, fucis, unguentis.

Mœchis] Ut mœchis placeat mulier, exquisitis se perfundit odoribus, et nitidam se illis nunquam non objicit, non ita vere studet viro placere.

Foliata] Unguenta e foliis odoratis. Plin. XIII. 1. 'Nardinum sive foliatum,' inquit, 'constat omphacio, balanino, junco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo.' Et c. 2. 'Est,' inquit, 'unguentorum summa com-

His emitur, quicquid graciles huc mittitis Indi.
Tandem aperit vultum, et tectoria prima reponit:
Incipit agnosci, atque illo lacte fovetur,
Propter quod secum comites educit asellas,
Exul Hyperboreum si dimittatur ad axem.
Sed quæ mutatis inducitur, atque fovetur
Tot medicaminibus, coctæque siliginis offas
Accipit et madidæ, facies dicetur, an ulcus?
Est pretium curæ penitus cognoscere, toto
Quid faciant agitentque die. Si nocte maritus
Aversus jacuit; periit libraria, ponunt
Cosmetæ tunicas, tarde venisse Liburnus
Dicitur, et pœnas alieni pendere somni
Cogitur: hic frangit ferulas, rubet ille flagellis,

mendatio, ut transeunte fœmina odor invitet etiam aliud agentes.'

Emitur, quicquid, &c.] Aromata varia.

Graciles Indi] Minus corpulenti ob æstum et ardorem Solis, præsertim matutini. Vide Herodot. l. III.

Indi] Hi sunt Asiæ populi valde Orientales, ab Indo fluvio dicti; omni frugum genere, cœli temperie, amœno solo, gemmis, aliisque opibus beati. Apud Indos vetita est Regi temulentia, teste Athenæo x. 10.

Aperit vultum] Ablatis tectoriis, fucis, incrustamentis e mica panis asinino lacte macerati, de quo mox.

Fovetur] Illinitur, abluitur, curatur.

Comites educit asellas] Velut Poppæa. Vide Satir. II. vs. 93, et quæ nos ibi.

Hyperboreum ad axem] Ad Polum Arcticum, et extremas illas regiones, quæ sunt supra vel ultra Boream et Aquilonem. Unde nomen. Solin.

Axem] Fingunt Geographi terræ orbem duobus inniti volvique cardinibus seu Polis, traducto per centrum axe.

Coctæque siliginis offas] Panis siligniei maxime candidi et mollis. Vide Satir. v. vs. 70.

Facies dicetur, an ulcus] Certe putidum ac fœdum ulcus dicendum potius est, quam facies muliebris pura, munda, nitida, formosa.

Aversus] Averso ab uxore vultu dormiens, nec satisfecit muliebri desiderio.

Periit libraria] Actum est de libraria et aliis famulantibus, in quos mulier impotens iram exonerat quam in maritum concepit.

Libraria] Ancilla quæ aliis pensa librat, ac distribuit singulis, ad opus diurnum.

Cosmetæ] Ancillæ ab ornamentis. Ita vulgo. *κόσμος, ornamentum; κοσμέω, orno.* Reclamat Salmasius, et ornatores vult intelligi. Accedit vetus Schol. et sic habet: 'Eos dicit qui ornamentis præsunt, non tamen et ornatrices. Ponunt tamen et tunicas, ut vapulent.' At seipsum Juvenalis numquid explicat vs. 494. et seq. Quin et vetus Schol. ornatrices paulo post affert non semel, textu adigente.

Ponunt tunicas] Ad excipiendas plagas, ita jubente domina.

Liburnus] Vel nuncius, vel lecticæ gerulus, e Liburnia. Vide Sat. III. vs. 225.

Dicitur] Accusatur, damnatur.

Pœnas alieni pendere somni cogitur] Heri, qui dormivit aversus ab uxore.

Frangit ferulas, &c.] Franguntur ferulæ huic servo acrius impactæ; alius cæditur et cruentatur flagris, &c.

Ferulas] Vide Sat. I. vs. 15.

Hic scutica: sunt, quæ tortoribus annua præstent.
Verberat, atque obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum pictæ vestis considerat aurum,
Et cædit; longi relegit transversa diurni,
Et cædit, donec lassis cædentibus, EXI,
Intonet, horrendum, jam cognitione peracta.
Præfectura domus Sicula non mitior aula.
Nam si constituit, solitoque decentius optat
Ornari, et properat, jamque expectatur in hortis,
Aut apud Isiacæ potius sacraria lenæ;
Disponit crinem laceratis ipsa capillis
Nuda humero Psecas infelix, nudisque mamillis.
Altior hic quare cincinnus? taurea punit

Tortoribus] Qui plectant ac cædant servos quoties libet iratæ mulieri.

Obiter] Dum aliud agit otiose crudelis. Vide quæ notavimus ad Satir. III. vs. 226.

Audit amicas] Confabulantes secum.

Latum pictæ vestis considerat aurum] Vestem acu pictam Phrygio opere, et auro intextam. Plin. VIII. 48. 'Accipio,' inquit, 'pictas vestes jam apud Homerum fuisse, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges——aurum intexere Attalus Rex invenerunt,' &c.

Longi] Dum vapulat innocens.

Relegit transversa] Alii, *transacta*, i. e. Præteritæ diei rationes examinat scriptas in Libro, cui inde nomen. Sed vetus Schol. legit, *transversa*, et explicat, 'ratiocinium diurnum in transversa charta descriptum.' Astipulatur Cœl. Rhodig. XII. 21.

Diurni] Libri continentis singulorum dierum rationes. Quidam legunt, *diei*.

Exi, intonet] Jam abi, furcifer, &c.

Cognitione peracta] Vel recognitis rationibus, vel sumto de famulis supplicio.

Præfectura] Sunt qui legant, *profectura domo*, id est, antequam domo proficiscatur: sed præterquam quod repugnat metrum, sensus parum cohæret. Melius igitur hic versus separatur, ut sit epiphonema.

Præfectura domus, &c.] Hæc mulier in familia tam est crudelis, quam in aula et Regno fuerunt Siculi Tyranni, Phalaris, Dionysii, Agathocles, de quibus vide Pers. Satir. III. vs. 39. Cic. Tuscul. V. n. 57. Justin. l. XX. XXI. XXII. &c.

Sicula] *Siciliæ* Tyrrheni maris Insula, amplitudine et fama nobilis De hac vide quæ notavimus Satir. V. vs. 100.

Si constituit] Si conveniendi locum et horam indixit mœcho.

Apud Isiacæ potius sacraria lenæ] Isidis Sacra locum sæpe dabant adulteriis, et eo prætextu flagitia multa perpetrabantur. Joseph. Antiq. l. XVIII. c. 10. Alex. ab Alex. l. VI. c. 8. Vide Plutarch. Comm. de Isid. et Osir.

Disponit crinem, &c.] Dominæ comam aptat ancilla infelix, verberibus obnoxia, positis tunicis, ut ante dictum.

Laceratis] Ab irata hera, quoties aberrat ornatricis manus, aut alia de causa, ut supra.

Psecas] Nomen unius e Dianæ comitibus et ancillis, apud Ovidium Metamorphos. Vetus Schol. 'Ψεκάζειν,' inquit, 'Græce dicunt, quando rarum pluit et minutum: Ornatrices igitur componentes, aquæ rarum ac parvum solent mittere, ac velut ψεκάζειν. Ergo nominis etymologiam ab arte Poëta sumsit.'

Altior hic quare, &c.] Increpatio Dominæ ad ancillam ornatricem.

Continuo flexi crimen facinusque capilli.
Quid Psecas admisit? quænam est hic culpa puellæ,
Si tibi displicuit nasus tuus? Altera lævum
Extendit, pectitque comas, et volvit in orbem.
Est in consilio matrona, admotaque lanis
Emerita quæ cessat acu: sententia prima
Hujus erit; post hanc ætate, atque arte minores
Censebunt, tanquam famæ discrimen agatur,
Aut animæ: tanta est quærendi cura decoris.
Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Ædificat caput. Andromachen a fronte videbis:
Post minor est: credas aliam. Cedo, si breve parvi
Sortita est lateris spatium, breviorque videtur
Virgine Pygmæa, nullis adjuta cothurnis,
Et levis erecta consurgit ad oscula planta?
  Nulla viri cura interea, nec mentio fiet
Damnorum: vivit tanquam vicina mariti.
Hoc solo propior, quod amicos conjugis odit,
Et servos, gravis est rationibus. Ecce furentis
Bellonæ, matrisque Deum chorus intrat, et ingens

Taurea] Scutica e corio bubulo.

Punit] Vide Martial. l. II. Epig. 66.

Si tibi displicuit nasus tuus] Utpote deformis. An famulæ culpa est, si nasus tibi tuus non videtur sat venustus? Cur igitur eam cædis taurea?

Altera lævum extendit, &c.] Lævam comæ partem altera componit, dum Psecas vapulat.

Est in consilio] De ornatu et venustate, de compositione capillorum.

Matrona] Senior quædam et fida famula. Legunt alii, *materna*, et explicant, nutrix a matre data.

Admotaque] Quidam legunt, *amota*.

Lanis] Vel dispensandis, vel nendis.

Emerita acu] Hac dudum scite operata, quamdiu viguit oculorum acies: bene his laboribus perfuncta jam quiescit.

Cessat] Emeritis quasi stipendiis vacationem obtinuit a tenuiori ac difficiliori opera, nimirum a suendo, vel acu pingendo, vel etiam comendo heram.

Tot ordinibus] Capillorum tricis.

Compagibus] Commissuris, fasciis, tiara. Suggestum comæ vocat Papinius.

Ædificat] Substructionibus velut exaggerat, auget, effert.

Andromachen, &c.] Crederes uxorem Hectoris, statura grandi et magna conspicuam.

Post minor est] Ubi nullæ sunt capillorum substructiones, quæ grandiorem exhibeant.

Cedo, si breve, &c.] Hoc vero breviori illi indulge, ut altior videatur, ac videri velit. Vel, quæso dic an non alia prorsus ac diversa appareret videnti a fronte, et a tergo?

Pygmæa] Pusilla et cubitalis instar Pygmæorum Indiæ montana colentium. De quibus vide Plin. VII. 2. Agell. IX. 4. Athen. IX. 11. et quæ nos infra ad Satir. XIII.

Cothurnis] Calceamentis sublimioribus subere confertis, quorum usus erat apud Tragœdos.

Damnorum] Quibus exhaurit maritum per cultus sumtuosiores.

Gravis est rationibus] Quando computantur impensæ quibus rem familiarem afficit ipsa gravis est marito; vel sæva est in famulos ac dispensatores accepti et expensi rationem reddentes. Posterior hæc interpretatio magis placet.

Ecce furentis, &c.] Jam superstitiosas mulierum observationes notat.

Bellonæ, matrisque Deum] *Bellona*

Semivir, obscœno facies reverenda minori,
Jam pridem cui rauca cohors, cui tympana cedunt
Plebeia, et Phrygia vestitur bucca tiara.
Grande sonat, metuique jubet Septembris, et Austri
Adventum, nisi se centum lustraverit ovis,
Et xerampelinas veteres donaverit ipsi,
Ut quicquid subiti, et magni discriminis instat,
In tunicas eat, et totum semel expiet annum.
Hybernum fracta glacie descendet in amnem,
Ter matutino Tiberi mergetur, et ipsis

et Cybelæ Sacerdotes. De quibus Satir. II. vs. 97. et Satir. IV. vs. 123. Lactant. I. 21.

Semivir] Venerandus Antistes Eunuchus.

Rauca] Ob nimiam vociferationem, unde mox ait, *grande sonat*. Nec audiendi qui interpretantur de voce acutiori, qualem habent eunuchi.

Tympana] Metonymia. Sacerdotes tympana pulsantes, qui quidem inferioris erant ordinis, quapropter addit, *plebeia*.

Phrygia vestitur bucca tiara] Usitata Phrygiis ac Persis tiara. Pileus erat e bysso rotundus, quasi sphæra media, caput tegens Sacerdotale, in occipitio vitta constrictus. Isid.

Vestitur bucca] Tiaræ lobi maxillas operiebant, et sub mento constringebantur.

Tiara] S. Hieron. Comment. in Daniel. c. 3. 'Tiara,' inquit, 'verbum græcum est, usu versum in latinum, de quo et Virgilius, *sceptrumque, sacerque tiaras:* genus pileoli, quo Persarum et Chaldæorum gens utitur.' Et, de Vestitu Sacerdotum, ad Fabiolam, sic habet: 'quartum vestimenti genus est rotundum pileolum, quale pictum in Ulyssæo conspicimus, quasi sphæra media sit divisa, et pars una ponatur in capite. Hoc Græci τιάραν, nonnulli galerum vocant —— non habet acumen in summo, nec totum usque ad comam caput tegit, sed tertiam partem a fronte inopertam relinquit, atque ita in occipitio vitta constrictum est, ut non facile labatur ex capite. Est autem byssinum et sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus vestigia extrinsecus appareant.' Hactenus S. Hieronymus.

Septembris, et Austri adventum] Meridionalem ventum Septembri mense flantem, et febres aliosque morbos procreantem.

Lustraverit ovis] In Sacris Isidis præsertim ad lustrationes, ova adhibebantur. Cœl. Rhodig. XXVII. 17. Brod. Miscell. I. 25. &c.

Xerampelinas] Utebantur matronæ vestibus coloris siccæ rosæ, seu pampini arescentis. Unde nomen factum ξηρὸς, *siccus;* ἄμπελος, *pampinus.* Vetus Schol. Eas in templo Isidis suspendebant. Hoc autem invenerat avaritia Sacerdotum, ut donis ita ditescerent. Simile quid Christus Dominus exprobrat Pharisæis Matth. 15. De quo vide S. Hieron. l. II. Comment. in dictum caput Matthæi. 'Ita fiebat,' inquit, 'ut oblationes et vota sub occasione Templi et Dei in Sacerdotum lucra cederent.'

Donaverit ipsi] Matrona superstitiosa astuto Sacerdoti.

In tunicas eat] In oblatas Isidi et donatas Antistiti Sacrorum xerampelinas veteres, quibus credebant adhærescere mala impendentia totum per annum.

Hybernum fracta glacie, &c.] Nihil non suadet superstitio mulieri improbitate sacrificulorum adjuta.

Ter matutino Tiberi mergetur] Vide Pers. Satir. II. vs. 15. et seq. Horat. Satir. II. 3. 'Frigida si puerum quartana reliquerit, illo Mane die, quo tu indicis jejunia, nudus In Tiberi stabit. Casus medicusve levarit Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit In gelida fixum ripa, febrim-

Vorticibus timidum caput abluet: inde Superbi
Totum regis agrum nuda ac tremebunda cruentis
Erepet genibus. Si candida jusserit Io,
Ibit ad Ægypti finem, calidaque petitas
A Meroë portabit aquas, ut spargat in ædem
Isidis, antiquo quæ proxima surgit ovili.
Credit enim ipsius dominæ se voce moneri.
En animam et mentem, cum qua Dî nocte loquantur!
Ergo hic præcipuum, summumque meretur honorem,
Qui grege linigero circumdatus, et grege calvo

que reducet. Quone malo mentem concussa? Timore Deorum.'

Timidum] Injecit enim superstitionem Sacerdos paulo ante, ac metuere jussit.

Superbi totum regis agrum] Campum Martium qui prius fuerat Tarquinii Superbi. Tit. Liv. II. 5.

Nuda] Ovid. Fast. 6. 'Huc pede matronam nudo descendere vidi.'

Cruentis genibus] Nimirum læsis offendiculo, in via. Cruentabant et ipsi se cultro stolidi illi Isiaci et Cybelæ Antistites. Sic et l. III. Regum, c. 18. art. 28. 'Sacerdotes Baal incidebant se, juxta ritum suum, cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine.' Vide Senec. de Vita beata c. 27. ubi et sic habet: 'cum aliqua genibus per viam repens ululat,' &c.

Jusserit] Per Sacerdotem.

Candida Io] Nota ex Ovid. Metam. I. Fab. 10. Nimirum Io Inachi filia in candidam vaccam a Jove mutata, post recuperavit formam priorem in Ægypto, ubi nupsit Osiridi Regi: Ægyptiis deinde tam cara, ut post mortem in Deam consecrata ab eis fuerit, atque Isis appellata, institutis in ejus honorem Sacris, quæ Isiaca dicta sunt.

Ægypti] Hæc Africæ regio literis et sacris et profanis decantata, ac vel uno flumine Nilo celebris. Adde, si vis, Memphim, et Pyramidum miracula. Martial.

Calidaque] Sub Zona torrida, ubi Meroë.

Meroë] Hæc hodie *Guaguere*, Insula omnium quas Nilus ambit, maxima; clypei figuram exhibet, metallis dives est, nomen accepit a sorore Cambysis Regis Persarum ibi fato functa. Ita Herodot. Strabo, Diodorus Siculus, &c. Attamen recentiores longe dissentiunt ab antiquis illis: contenduntque nullam in Æthiopia a Nilo Insulam effici. Neque vero satis constat quid modo sit *Meroë.*

Ædem Isidis] Vetus Schol. 'In Martio campo Templum Isidis vetustum.'

Isidis] Vide Plutarch. de Iside et Osir. Diodor. Sicul. I. 2. Cœl. Rhodig. v. 12.

Proxima surgit ovili] Prope eum locum, 'ubi Romulus, et pastores asseverant pecora pascere; aut Regiam dicit Romuli, et Palatium.' Quæ quidem sit vetus Schol. Dicunt alii Tarquiniorum ovilia ibi fuisse. Malim ego cum aliis intelligere Septa, id est, loca in Campo Martio tabulis circumcincta, ob similitudinem ovilia dicta; in quibus Populus Romanus ad ferenda suffragia claudebatur. Vide Tit. Liv. XXVI. 22. ubi sic habet: 'datum secreto in Ovili cum his colloquendi tempus.' Septa hæc postea excellenti cultu marmorea facta sunt; habueruntque porticus egregias. Vide Alex. ab Alex. II. 18.

Dominæ] *Isidis.*

En animam et mentem] Ironia valde salsa. Scilicet cum impuris Dii colloquuntur: aut per somnium præmonstrant futura, aut suam indicant voluntatem. Porro anima vocatur, qua vivimus; mens vel animus, quo intelligimus et sapimus.

Qui grege linigero] Summus Antistes.

Grege linigero circumdatus] Choro Sacerdotum Isidis indutorum lineis vestibus Sueton. Othon. c. 12. 'Sa

Plangentis populi currit derisor Anubis.
Ille petit veniam, quoties non abstinet uxor
Concubitu sacris observandisque diebus;
Magnaque debetur violato pœna cadurco.
Et movisse caput visa est argentea serpens:
Illius lacrymæ, meditataque murmura præstant,
Ut veniam culpæ non abnuat, ansere magno
Scilicet, et tenui popano corruptus Osiris.
Cum dedit ille locum; cophino, fœnoque relicto,

cra etiam Isidis sæpe in lintea religiosaque veste propalam celebravit.' Vide Apul. Metam. ult.

Grege calvo plangentis populi] Plin. VIII. 46. 'Bos,' inquit, 'in Ægypto Numinis vice colitur. Apim vocant —Non est fas eum certos vitæ excedere annos; mersumque in Sacerdotum fonte enecant quæsituri luctu alium, quem substituant; et donec invenerint, mœrent; derasis etiam capitibus, &c. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis; et nodus sub lingua, quem cantharum appellant.' Ibid. Vide et Diodor. Sicul. II. 4. &c. Cicer. I. de Nat. Deor. n. 88. Macrob. l. I. Saturn. c. 22. &c.

Currit] Ad quærendum Apim bovem, ut mox dictum est. Vide etiam Ammian. Marcell. l. XXII.

Derisor] Credulas populi mentes illudens.

Anubis] Summus Sacerdos personam exhibens ipsius Anubidis, quem Osiridis filium Ægyptii colebant ut nuncium Superos inter ac Inferos, sub canina quidem specie et effigie, eo quod ille canem pro insignibus habuisset. Citat. mox Diod. Sicul. Plutarch. de Osir. Cœl. Rhodig. v. Propertius. 'Ausa Jovi nostro latrantem opponere Anubim.' Virgil. Æn. VIII. 'Latrator Anubis.'

Ille petit veniam, quoties, &c.] Dum Sacra Isidis peragebantur novem per dies, nefas erat uxoribus uti conjugio: debebant siquidem ipso in Templo stramentis incubare, ibique pervigilia celebrare. Ergo quæ præscriptum violaverat, tenebatur adire Sacerdotem, ut pro ipsa veniam impetraret. Vel ipse maritus pro uxore deprecabatur, ut placet quibusdam.

Cadurco] Culcitra linea a Cadurcis Galliæ populis texta, ex Plin. XIX. 1. Metonym. pro lecto, vel stramento, ut mox dictum. Legunt quidam, *Caduceo*, quanquam repugnat metri lex; intelliguntque Anubim, qui læva caduceum gerens describitur ab Appuleio l. XI.

Visa est argentea serpens] Tum illusor Antistes ut religionem ac metum injiciat, mentitur visam a se argenteam serpentem, quæ est in Isidis Templo, quassantem caput præ ira, ob violata Sacra, et castitatem a mulieribus non servatam. Alii, movisse caput, interpretantur, annuisse precibus Sacerdotis pro superstitiosa uxore intercedentis, et culpæ veniam rogantis.

Meditata murmura] Conceptæ Sacerdotis preces.

Ansere magno, &c.] Ansere et popano placari solebant Isis et Osiris.

Osiris] Vide supra, ad voces *Io*, et *Isidis*. Item Herodot. l. II. et Macrob. Saturn. I. 20. et 21.

Cum dedit ille locum] Postquam recessit Antistes Isidis, succedunt alii superstitionis artifices.

Cophino, fœnoque relicto] Solita supellectile, de qua jam Sat. III. vs. 14. Has nimirum Judæi circumferebant suæ paupertatis notas, aut certe monimenta servitutis in Ægypto durissimæ, de qua Psalm. 80. 'Manus ejus in cophino servierunt.' Quem in locum sanctus Augustinus. 'Cophinus,' inquit, 'significat opera servilia, ut mundare stercora, terram portare, ad quæ uti solent cophino:' in hoc etiam stipulas colligebant ad coquendos lateres. De his amplius Joseph. Bell. Judaic. VII. 7.

Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum, et magna sacerdos
Arboris, ac summi fida internuntia cœli;
Implet et illa manum, sed parcius ære minuto.
Qualiacumque voles Judæi somnia vendunt.
Spondet amatorem tenerum, vel divitis orbi
Testamentum ingens, calidæ pulmone columbæ
Tractato, Armenius, vel Commagenus haruspex;
Pectora pullorum rimatur et exta catelli,
Interdum et pueri: faciet, quod deferat ipse.
Chaldæis sed major erit fiducia: quicquid
Dixerit Astrologus, credent a fonte relatum
Hammonis; quoniam Delphis oracula cessant,

Arcanam mendicat in aurem] Clam; suspecta enim Romæ erat consuetudo cum Judæis; et quidem Judaicam religionem professi deferebantur, et tributa pendebant. Testis est Sueton. Domit. c. 12.

Legum Solymarum] Judaicarum legum per Moysen traditarum. Porro Solyma, dicta post Hierosolyma, longe clarissima fuit urbium Orientis, non Judææ modo, vel Plinio teste, v. 14.

Sacerdos arboris] In silva Aricina, ut dictum supra Sat. III. ad vs. 15. et 16. alludit Juvenalis ad responsa dari solita sub quercu in nemore Dodonæo per Jovis Sacerdotes, apud Epirum.

Sed parcius] Quam Isidis Sacerdotes. His enim pecuniam liberaliter donant Romanæ matronæ: at istis Judæis mulieribus parce, et clam.

Judæi] Dilectus olim Deo populus a Juda quarto Jacobi filio dictus, deinde vero ob scelera per orbem dispersus, misere victitans, et cunctis odiosus. Opimam Syriæ coluit regionem, quæ ab ipsis Judæa nuncupata est.

Testamentum ingens] Legatum pingue, vel hæreditatem universam, et ex asse.

Calidæ] Modo jugulatæ.

Armenius] Supra ad vs. 315.

Commagenus] Oriundus ex illa Syriæ parte, quæ Orientem spectat.

Haruspex] Sat. II. vs. 107.

Pectora pullorum rimatur] Spirantia consulit exta, et ex his divinat et vaticinatur.

Interdum et pueri] Infantes etiam superstitio mactabat. Psal. cv. vs. 37. 'Et immolaverunt filios suos et filias suas Dæmoniis,' &c. Vide Plutarch. de Herodoti malign. non longe ab initio. Macrob. III. 7. Cœl. Rhodig. XIII. 28. Alex. ab Alex. l. VI. cap. ultimo.

Faciet, quod deferat ipse] Vetus Schol. ait hic notari Egnatium Philosophum, qui filiam Bareæ Sorani ad magicam hortatus ipse postea Neroni detulit: quam ob rem mori cum patre jussa est. Delationem hanc jam damnavit Juvenalis Sat. III. 107.

Chaldæis] Hi mirum in modum Astrologiæ dediti, in ea disciplina claruerunt. Cicer. I. de Divin. n. 2. et 92. Gell. I. 9. et XIV. 1. Diodor. Sicul. II. 3. III. 8. et XVII. 11. et 12. Babyloniæ regionem tenuerunt. Ibi Templum Beli Sideralis scientiæ Inventoris, teste Plinio VI. 26.

A fonte relatum Hammonis] Ab ἄμμον, *arena*, dictus Jupiter, cui fertur Bacchus Templum condidisse, propter inventum fontem in Libyæ desertis, apud Cyrenaicam regionem. Plin. v. 5. VI. 29. Diodor. Sicul. XVII. 5. et alibi. De Templo et oraculo Jovis Ammonii varia variis locis l. II. narrat Herodotus. Ammonis porro nomen sunt qui deducant a Chamo Noachi filio, cui in terrarum distributione Africa obtigit.

Delphis] Urbs erat in Bœotia, Apollinis inclyta responsis, quorum illud fuit ultimum, nato Christo: 'Me puer Hebræus Divos Deus ipse gu-

Et genus humanum damnat caligo futuri.
Præcipuus tamen est horum, qui sæpius exul,
Cujus amicitia, conducendaque tabella
Magnus civis obît, et formidatus Othoni.
Inde fides arti, sonuit si dextera ferro
Lævaque, si longo castrorum in carcere mansit.
Nemo mathematicus genium indemnatus habebit:
Sed qui pæne perit, cui vix in Cyclada mitti
Contigit, et parva tandem caruisse Seripho.
Consulit ictericæ lento de funere matris,
Ante tamen de te, Tanaquil tua: quando sororem
Efferat, et patruos; an sit victurus adulter
Post ipsam? quid enim majus dare numina possunt?
Hæc tamen ignorat, quid sidus triste minetur
Saturni, quo læta Venus se proferat astro,

bernans Cedere sede jubet,' &c.

Oracula cessant] Vide Plutarchum de oraculorum defectu.

Damnat] Vel damno afficit, vel propter noxas et scelera arguit et punit, ita Diis ulciscentibus, ad hominum interrogata non amplius respondendo.

Qui sæpius exul] Seleucum insignem Mathematicum intelligit, de quo Sueton. Othon. c. 4.

Tabella] Observationibus Astrologicis, per quas Othonem Neroni fore superstitem prædixerat Seleucus, ac subinde ultro et inopinatus ipse adveniens imperaturum brevi repromisit. Sueton. citato loco.

Magnus civis] Galba, cui vitam et Imperium Otho ademit. Porro Galbæ etiam imminens exitium portenderat Haruspex. Sueton. Galb. c. 19.

Inde fides arti] Tum vero crescet Mathematici fama, cum in vincula sæpe conjectus fuerit, propter judicia ex arte facta. Illi enim a Principibus detinebantur donec probaretur veritas vaticiniorum, quæ si falsa reperiebantur, mortis periculum impendebat: si vera, ingens existimatio et munera. Vide Sueton. Tiber. c. 14.

562 *Mathematicus*] Gell. I. 9. 'Quos Gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet, Mathematicos vulgus appellat,' inquit.

Habebit] Id est, habere putabitur vim et peritiam divinandi.

Vix in Cyclada mitti] Qui tantum non morti addictus, et vix pro capitali sententia exilii pœnam obtinuit.

Cyclada] In unam e Cycladibus, quæ sunt Ægei maris Insulæ, velut in orbem dispositæ: unde vocabulum.

Caruisse Seripho] Revocari ab ea Insula Cycladum una, quo nocentes relegari solebant. Plin. IV. 12. et VIII. 58.

Consulit ictericæ, &c.] Insignes ejusmodi Mathematicos.

Ictericæ] Laborantis arquato morbo, qui Græce dicitur ἴκτερος, estque bilis suffusio per totum corpus. Plin. XXX. 11. 'Avis icterus dicta,' inquit, 'a colore (*flavo*) id malum sanat, ut tradunt, si spectetur, avis autem ipsa moritur.'

De te] Sed ante omnia, de tua morte.

Tanaquil tua] Uxor tua cognoscendi futuri perinde cupida ut Tanaquil Tarquinii Prisci conjux, quæ viro summum principatum augurata est; Tit. Liv. I. 34. et seq. 'Et Mathematicam artem callebat.' Vetus Schol.

Quid enim majus] Quid optabilius, quam longam amasii sui vitam.

Hæc tamen ignorat] Hæc mulier Astronomiam ignorat; at sunt aliæ quæ eam artem affectant.

Saturni] Unus e septem Planetis est, ideo tristis et damnosus quia siccus et frigidus. Tull. de Nat. Deor. et de Divin. Macrob. in Somn. Scip. I. 19. Plin. II. 8. et seq.

Qui mensis damnis, quæ dentur tempora lucro.
Illius occursus etiam vitare memento,
In cujus manibus, ceu pinguia succina, tritas
Cernis ephemeridas: quæ nullum consulit, et jam
Consulitur: quæ, castra viro patriamque petente,
Non ibit pariter, numeris revocata Thrasylli.
Ad primum lapidem vectari cum placet, hora
Sumitur ex libro: si prurit frictus ocelli
Angulus, inspecta genesi collyria poscit.
Ægra licet jaceat, capiendo nulla videtur
Aptior hora cibo, nisi quam dederit Petosiris.
Si mediocris erit; spatium lustrabit utrimque

Quo læta Venus] Quo sidere gaudeat conjungi Venus, et conjuncta faveat. Hæc nimirum Lunæ juncta salutaris creditur. Cicero, Macrobius, Plinius cit. loc.

Se proferat] Procedat, ascendat, proficiat.

Qui mensis damnis, &c.] Quibus anni temporibus Astra prosint, quibus noceant. Quando v. g. dominatur Mercurius lucri Deus, &c.

Illius occursus, &c.] At inprimis devita illas mulieres quæ Astrologiam ipsæ callent, et futura inde rimantur.

Ceu pinguia succina] Tam sæpe contrectatas ab ipsa, quam sua ex electro monilia; vel, tam ab ea tritas, quam succinum, quod ex assidua manuum contrectatione et sudore unctum et pingue omnino est.

Succina] Electrum Græci vocant. Plin. XXXVII. 3. 'Nascitur,' inquit, 'defluente medulla pinei generis arboribus, ut gummi in cerasis, resina pineis erumpit humoris abundantia, densatur rigore vel tepore autumnali —arboris succum prisci credidere, ob id succinum appellantes,' &c.; at bis errat Plinius in istis. Nec enim ex arboribus sed e saxis emanat succinum: deinde nec resinam ferunt arbores in iis regionibus e quibus electrum advehitur. Est ergo succinum bituminis genus concretum et condensatum.

Ephemeridas] Libellum Mathematicum in quo notatur quæ singulis diebus cœli constitutio.

Numeris revocata Thrasylli] Vel quod prævidet ex Astris periculum, si marito comes eat; vel præ nimio artis illius, ut fit, studio: et quod tunc supputando speculandove intenta incumberet.

Thrasylli] Celebris Mathematici Imperatori Tiberio familiaris. De eo Sueton. Tiber. c. 14. et Cornel. Tacit. Annal. VI.

Primum lapidem] Cuius nempe Gracchus Tribunus Plebis singulis milliariis columnas lapideas disponi jusserat, quibus viarum spatia signarentur. Plutarch. in Gracch.

Ex libro] Ex Ephemeride, cavens ne tum noxia dominentur astra, cum ad ambulationem procedit, aut quidvis aliud frivolum molitur.

Inspecta genesi] Genitura, hora natali, horoscopo.

Collyria] Oculorum medicamina. Horat. Sat. I. 5. 'Hic oculis ego nigra meis collyria lippus Illinere.'

Petosiris] Astrologus Ægyptius, cujus meminere Suidas, et Plin. VII. 49.

Si mediocris erit, &c.] Mediocris mulier mediocres ariolos consulet mediocri pretio.

Spatium lustrabit utrimque] Circum nempe adibit, in quo Divinatores et Sortilegi viliores aderant multi. Hinc fallacem circum vocari ab Horatio asserit Turnebus v. 23.

Spatium lustrabit utrimque metarum] Sueton. Cæsar. c. 39. 'quo laxius dimicaretur,' inquit, 'sublatæ metæ, inque earum locum bina castra ex adverso constituta.' Et Claud. c. 21. circum maximum ait marmoreis carceribus auratisque metis excultum, cum prius utraque tophina et lignea fuissent. Acron porro viles ariolos circa metas illas considere solitos

Metarum, et sortes ducet, frontemque manumque
Præbebit vati crebrum poppysma roganti.
Divitibus responsa dabunt Phryx augur, et Indus
Conductus, dabit astrorum, mundique peritus,
Atque aliquis senior, qui publica fulgura condit.
Plebeium in circo positum est, et in aggere fatum.
Quæ nudis longum ostendit cervicibus aurum,
Consulit ante phalas, delphinorumque columnas,

affirmat. Aliter autem vetus Schol. locum hunc expedit: 'Circulatores,' inquit, 'consueverant duo sibi loca deligere, quæ lustrabant et circumibant, ac per ea deinde jactitare sortes seu taxillos, ut exinde quod suæ geneseos signum se accommodaverit inspiciatur, numquid vivet et quando: tumque paucis ex verbis ibidem conscriptis sortes educebant.'

Sortes ducet] Cic. de Divin. passim de more illo sortes miscendi, tollendi, educendi. L. II. n. 85. Numerius Suffetius inventor earum dicitur: ibid. Sortes mittere idem est quod talos jacere vel tesseras——et tota res inventa fallaciis aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem, &c. Vide Sueton. Tiber. c. 14. et Ner. c. 21. Porro sortes erant tessellæ quædam aut taleolæ inscriptas habentes sententias, aliæ felicitatem, calamitatem aliæ denuntiantes: mittebantur aut in urnam, aut in sitellam, aut in galeam, &c. Versabantur et educebantur manu pueri. Testis Cicero de Divin. Vide Turneb. V. 21. et 23. XXVIII. 16. Alex. ab Alex. I. 13., &c.

Frontemque manumque] Sistet se coram Metoposcopis et Chiroscopis, qui e frontis et manuum inspectione divinant; et iis abblandietur, ut futura sibi aperiant: nec rogantibus pro mercede poppysma denegabit.

Poppysma] Græca vox proprie significans eum sonitum qui fit collisis labris, ut et cupide osculando; et hoc sensu poni hic videtur: adulationem etiam designat.

Phryx augur] Cicer. I. de Divin. n. 92. Phryges, Pisidæ, Cilices, et Arabum natio avium significationibus plurimum obtemperant.

Et Indus] Id est, Brachmanes et Gymnosophista, seu Indorum Sapiens.

Astrorum mundique peritus] Mathematicus et Astrologus.

Qui publica fulgura condit] Fulgurum expiator, ea terræ infodiens et humi condens. Vide Pers. Sat. II. vs. 26. et quæ nos ibid.

Plebeium in circo, &c.] Plebeiæ mulieres ariolos illos e trivio et e circo, vel sedentes ad aggerem Tarquinii duntaxat consulunt.

Circo] Vide Sat. III. ad vs. 65. et 223.

In aggere] Urbs clauditur ab Oriente aggere Tarquinii Superbi inter prima opere mirabili; namque eum muris æquavit, qua maxime patebat, aditu plano. Plin. III. 5. Romam describens.

Quæ nudis longum, &c.] Meretrix sine pudore collum nudare solita, et illud exornans aureis monilibus, ariolatur, et consulentibus respondet etiam in circo. Quod autem meretrices id quoque præstarent, patet ex Plin. XXX. 2. ubi sic de Nerone loquitur: 'Utinam et Inferos et quoscumque de suspicionibus suis Deos consuluisset potius quam lupanaribus et prostitutis mandasset inquisitiones eas,' &c. Sortilegarum etiam apud Germanos mulierum meminit Plutarchus in vita C. Cæsaris. Ita vulgo. At certe non male quidam legunt, *Quæ nullis*, &c. ut notetur mulier plebeia.

Ante phalas] Turres ligneas erectas in circo pro spectatoribus. Turnebus V. 23. et XVIII. 33. Ennius: 'Malos diffindunt, fiunt tabulata phalæque.'

Delphinorumque columnas] Et huic loco dabit lucem Plinius XXXVI. 5. ubi sic habet: 'In magna dignatione Cn. Domitii delubro in circo Flaminio erant Neptunus ipse, et Thetis, et Nereides, supra Delphinos sedentes,' scilicet, ex marmore.

An saga vendenti nubat caupone relicto.
Hæ tamen et partus subeunt discrimen, et omnes
Nutricis tolerant fortuna urgente labores;
Sed jacet aurato vix ulla puerpera lecto.
Tantum artes hujus, tantum medicamina possunt,
Quæ steriles facit, atque homines in ventre necandos
Conducit. Gaude, infelix, atque ipse bibendum
Porrige, quicquid erit. Nam si distendere vellet,
Et vexare uterum pueris salientibus, esses
Æthiopis fortasse pater: mox decolor hæres
Impleret tabulas, nunquam tibi mane videndus.
Transeo suppositos, et gaudia, votaque sæpe
Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos
Pontifices Salios, Scaurorum nomina falso
Corpore laturos. Stat Fortuna improba noctu,
Arridens nudis infantibus. Hos fovet omnes,

Saga] Vestimenta sunt militaria.

Caupone] Vel proco, vel priore marito.

Hæ tamen et partus subeunt discrimen] Mediocris fortunæ mulieres et dolores parturiendo et vitæ periculum subeunt, editosque infantes ipsæ alunt non sine magnis laboribus. Divites autem (proh nefas) abigendo partum his incommodis se liberant.

Hujus] Veneficæ, vel obstetricis improbæ.

Gaude infelix] Marite.

Porrige] Potionem quamlibet abortum faciendo idoneam.

Si distendere, &c.] Si ferre uterum vellet ac parere.

Pueris salientibus] In lucem ex utero prodeuntibus; vel se moventibus in ventre matris.

Esses Æthiopis fortasse pater] Uxor tua pareret Æthiopis mœchi filium, cujus te patrem gerere oporteret tamen, et adulterino bona tradere per testamentum, dictante nimirum illum hæredem uxore; ut supra dictum vs. 185.

Æthiopis] Servi tui fortasse, advecti ex ea Africæ parte, quæ nunc Abyssinia occupatur, et Zonæ torridæ subjecta est.

Decolor] Niger nempe, cum tu sis albus.

Nunquam tibi mane videndus] Cujus tibi mane conspectus et occursus foret evitandus, velut malum omen, ex superstitione Veterum: de qua jam Sat. v. 54. Sic Bruto et Cassio in aciem prosilientibus occurrens Æthiops cladem, et Adriano Imperatori Maurus obvius mortem præsignasse fertur. Vide Alex. ab Alex. v. 13. &c.

Transeo suppositos] Nihil dicam de pueris subdititiis, quos maritis uxores quasi suos obtrudunt, cum tamen ipsæ partum abegerint, ut dictum est, ac proprios enecarint.

Gaudia votaque] Patrum deceptorum qui prolem alienam pro sua fovent ac educant.

Ad spurcos decepta lacus] Prope montem Aventinum, ad lacum Velabrensem, cœnosum et immundum, quo deferebantur exponebanturque spurii. Hos enim interdum assumebant uxores primæ nobilitatis ac velut editos a se proferebant. Sicque fiebant e spuriis nobiles, Magistratus, Pontifices, ludente fortuna.

Atque inde petitos] Taceo quod et inde sunt Pontifices, &c.

Salios] Martis Sacerdotes, de quibus Sat. II. vs. 110. et seq.

Scaurorum] Quorumlibet nobilium. Sat. II. vs. 23.

Stat] Velut imperans ac præsidens.

Fortuna improba] Quæ immeritos auget honoribus, et indignos divitiis beat.

Noctu] Tunc enim clam exponebantur pueri.

Involvitque sinu: domibus tunc porrigit altis,
Secretumque sibi mimum parat. Hos amat, his se
Ingerit, utque suos ridens producit alumnos.
Hic magicos affert cantus, hic Thessala vendit
Philtra, quibus valeat mentem vexare mariti,
Et solea pulsare nates. Quod desipis, inde est;
Inde animi caligo, et magna oblivio rerum,
Quas modo gessisti. Tamen hoc tolerabile, si non
Et furere incipias, ut avunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæsonia pulli
Infudit. Quæ non faciet, quod Principis uxor?
Ardebant cuncta, et fracta compage ruebant,
Non aliter, quam si fecisset Juno maritum
Insanum. Minus ergo nocens erit Agrippinæ

Domibus tunc porrigit altis] In familias nobiles intrudit.

Mimum] Ludum, jocum. Sat. III. vs. 39.

Suos] Hinc bene vocantur fortunæ filii.

Producit] Ad honores provehit, ad opes et potentiam.

Hic magicos affert cantus, &c.] Homines passim videas sceleratos improbis mulieribus suppeditantes materiam scelerum per philtra, per magicas incantationes.

Magicos affert cantus] Horum vim describit Virgil. Eclog. VIII. vanitatem etiam explicat ac deridet Plin. XXIV. 17. XXV. 9. XXVI. 4. XXVIII. 2. et seq. XXX. 1. et seq. &c.

Thessala philtra] Thessali Græciæ populi veneficiis, incantationibus, præstigiis dudum famosi. Horat. in fine Epist. II. 2. portenta vocat et miracula Thessala. Plaut. Amphitr. Act. IV. Scen. ult. 'Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum, qui perverse perturbavit familiæ mentem meæ.' Vide Apul. Flor. I.

Philtra] Amatoria pocula. Ovid. 'Philtra nocent animis, vimque furoris habent.'

Vexare] Amore suo accendere, torquere, ad insaniam usque nonnunquam. Tacit. Annal. 12. sub finem: 'Agrippina veneni genus exquisitum optabat, quo mens Claudii turbaretur, mors differretur.'

Solea pulsare nates] Indigne tractare, ad libitum. Vide quæ ad Pers. Sat. V. vs. 169.

Quod desipis] Ovid. cit. Sueton. Calig. c. 50. mox citand.

Oblivio] Claudii stultitiam, oblivionem, inconsiderantiam narrat Sueton. Claud. c. 38. 39. 40.

Avunculus ille Neronis] Caius Caligula quem uxor Cæsonia amatorio medicamento in sui amorem illexisse creditur, sed quod in furorem verterit. Sueton. Calig. c. 50. Porro is Neronis avunculus. Siquidem Nero matrem habuit Agrippinam, cujus frater Caligula: amborum vero pater Germanicus. Sueton. Calig. c. 7.

Frontem pulli] Hippomanes, de quo ante vs. 133.

Tremuli] Recens nati, et frigore trementis.

Cæsonia] Quam neque facie insigni, neque ætate integra, jamque matrem ex alio, et projectæ lasciviæ uxorem Caligula perdite amavit, ab ea, ut creditur, potionatus. Hanc et chlamyde, peltaque et galea ornatam, et juxta adequitantem militibus ostentavit, &c. Sueton. Calig. c. 25. 33. 50.

Infudit] In potione, seu philtro.

Ardebant cuncta] Quasi furentis Imperatoris igne et furore correpta.

Fracta compage] Metaphora ab ædium ruentium lapsu, id est, ordine perturbato, subversa ratione.

Quam si Juno maritum, &c.] Sic tota Respublica pessum ibat furente Principe, ut totus orbis periret rectore deficiente, si Jovem zelotypa Juno per simile philtrum ad insaniam egisset.

Minus ergo nocens] Agrippina

Boletus: siquidem unius præcordia pressit
Ille senis, tremulumque caput descendere jussit
In cœlum, et longam manantia labra salivam.
Hæc poscit ferrum, atque ignes, hæc potio torquet:
Hæc lacerat mixtos Equitum cum sanguine Patres.
Tanti partus equæ! quanti una venefica constat!
 Oderunt natos de pellice: nemo repugnet,
Nemo vetet: jam jam privignum occidere fas est.
Vos ego, pupilli, moneo, quibus amplior est res,
Custodite animas, et nulli credite mensæ.
Livida materno fervent adipata veneno.
Mordeat ante aliquis, quicquid porrexerit illa,
Quæ peperit: timidus prægustet pocula pappas.
Fingimus hæc, altum Satira sumente cothurnum

quam Cæsonia; quarum scelus comparat hic Juvenalis.

Agrippinæ boletus] Venenatus fungus, quo virum suum Claudium Imperatorem sustulit. Vide Tacit. Annal. 12. ad finem. Et Sat. v. vs. 146.

Ille senis tremulumque, &c.] Boletus Claudii, annum superantis sexagesimum quartum, et cui jam tremulum caput, spumans rictus, &c. Sueton. Claud. c. 30.

Descendere jussit in cœlum] 'Apotheosim deridet,' inquit vetus Schol. Alii simpliciter intelligi volunt descensum ejus ad Campos Elysios. Alii respiciunt ad Senecæ ludum de Claudii Cæsaris morte, vel potius Apocolocyntosin, ubi, postulantem inter Deos recipi Claudium Imperatorem, agitata in Concilio Deorum causa, accusante D. Augusto, conspirantibus statim universis damnatum invadit Mercurius, atque obtorto collo raptat ad Inferos.

Hæc poscit ferrum, &c.] At immanis illa Cæsoniæ potio Caligulam reddens furiosum, in quanta mala præcipitavit ferro flammaque in omnes sævientem?

Hæc lacerat] Sueton. Caligul. c. 28. 'discerpi Senatorem concupivit,' &c.

Mixtos Equitum cum sanguine Patres] Nec enim Equestri pepercit Ordini aut Senatorio. Sueton. passim in Caligul. præsertim vero c. 26. 27. 28. 30.

Tanti partus equæ, &c.] Hippomanes notat, de quo supra.

Quanti una venefica] Quantum arte pollet venefica! Legunt quidam, *tanti*, iterum; quod certe magis placet.

Oderunt natos de pellice] Oderint sane spurios viri sui filios: ut Juno Herculem. At minime ferendum quod et privignis mortem moliantur, imo et propriis aliquando filiis.

Pellice] Supra, ad vs. 289.

Jam jam privignum occidere, &c.] Impune committitur id sceleris. Sic Britannicum viri sui Claudii filium e Messalina priore uxore Agrippina veneno sustulit, ut Neroni filio suo pararet Imperium. Cornel. Tacit.

Custodite animas] Seu a noverca, seu a matre etiam vestra, si novo marito nupserit, aut nubere cupiat. Sic Pontia, ut nuberet mœcho, suos filios interemit duos.

631 *Livida*] Quia lividi fiunt veneno enecti.

Fervent] Redundant, plena sunt.

Adipata] Succulentæ dapes, opima edulia, adipe veluti condita. Vel, *dulcia placenta*, ut interpretatur vetus Schol. qui et sequentes versus duos in aliis codicibus deesse notat ibidem.

Mordeat ante aliquis] Ad explorandas præcavendasque materni veneni insidias.

Quæ peperit] Noverca vel e novo vel e priore marito filios habens, vel ex utroque. Alterutris enim necem parabit, ut aliis faveat, et secundo præsertim viro deferat hæreditatem.

Pappas] Senex veneratione dignus, pater; alumnus etiam, tutor, pædagogus.

Fingimus hæc] An vero mulieribus Romanis affingimus eadem quæ

Scilicet, et finem egressi legemque priorum,
Grande Sophocleo carmen bacchamur hiatu,
Montibus ignotum Rutulis, cœloque Latino.
Nos utinam vani! sed clamat Pontia, Feci,
Confiteor, puerisque meis aconita paravi,
Quæ deprensa patent. Facinus tamen ipsa peregi.
Tune duos una sævissima vipera cœna?
Tune duos? Septem, si septem forte fuissent.
Credamus tragicis, quicquid de Colchide sæva
Dicitur, et Procne: nil contra conor. Et illæ
Grandia monstra suis audebant temporibus; sed

leguntur apud Græcos et Tragicos de Progne, de Medea? Imo vero.

Satira] Vide Sat. I. vs. 30. et quæ nos ibi.

Cothurnum] Calceus erat Tragœdorum materiæ sublimi respondens et majestati rerum, ideoque altus et magnificus. Hinc metaphorice ponitur pro stylo gravi et excelso. Virgil. Eclog. VIII. 'Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.'

Priorum] Satirographorum, Lucilii, Horatii, Persii, communia duntaxat argumenta notaque tractantium.

Sophocleo] Quale scripsit Sophocles celebris ille Tragicus Atheniensis. Is a suavitate orationis Apis vocatus; exhibuit fabulas plus centum et viginti; e quibus omnibus septem duntaxat ad nos pervenerunt. Annos natus prope centum, Œdipum Coloneum scripsit, qua vel una ceteris ejusdem studii Poëtis gloriam præripit. Vicies et ter adeptus victoriam, in postrema ex insperato gaudio expirasse dicitur. Vide Valer. Maxim. VIII. 7. et IX. 12.

Bacchamur] Magna voce ac strepitu bacchantium instar furentes eructamus.

Rutulis cœloque Latino] Italiæ, in qua Latium, in Latio vero Rutuli veteres populi.

Pontia] Uxor Vectii Bolani, filia vero Pub. Petronii. 'Hæc velut rea conjurationis a Nerone damnata, filios insuper veneno enecasse convicta, largis se epulis oneravit ac vino; incisisque venis saltans, quo maxime studio oblectabatur, extincta est.' Ita Vetus Schol. Mart. Epig. I. 34. ad Gallam 'O mater, qua nec Pontia deterior.'

Aconita] Sat. I. vs. 150.

Facinus tamen ipsa peregi] Legendumne potius, *tantum*, pro, *tamen*, dubitat Gnietus.

Vipera] Improbas illas uxores comparat cum viperis, quas aiunt vulgo sævas, et marem quidem a fœmina arroso capite, fœminam autem a catulis latera ventremque matris perrumpentibus enecari: vel Plinio teste X. 62. Hæc tamen velut fabulosa docti rejiciunt; et Aristoteles aliter explicat, lib. V. cap. ult. Vide Cœl. Rhodig. VI. 13. Philostrat., &c.

Septem, si septem, &c.] Est responsio nefandæ Pontiæ.

Tragicis] Sophocli, Euripidi, Senecæ, et aliis, multa sæpe fabulosa tractantibus argumenta.

De Colchide torva] Medea Æetæ regis Colchorum filia, quæ liberos coram infido Jasone discerpsit. Porro Colchis Asiæ est regio Ponto vicina, venenorum ferax. Unde tot veneficiorum artifex Medea celebratur. Historia nota de Jasone cum Argonautis illuc profecto, et artibus Medeæ amore suo irretitæ vellus aureum consecuto. Vide Justin. lib. XLII. Diodor. Sic. V. 3. Item Euripid. et Senec. in Medea. Ovid. Met. VII. Fab. 2. et seq.

Procne] Filia Pandionis Atheniensium Regis, quæ Ityn filium Tereo Thracum regi viro suo comedendum apposuit, sororis suæ Philomelæ vindicandæ causa. Ovid. Metam. VI. Fab. 7.

Illæ] Medea, Procne, monstrosa quidem facinora sunt aggressæ: verum quod nunc fit, deterius est.

Non propter nummos. Minor admiratio summis
Debetur monstris, quoties facit ira nocentem
Hunc sexum, et rabie jecur incendente feruntur
Præcipites; ut saxa jugis abrupta, quibus mons
Subtrahitur, clivoque latus pendente recedit.
Illam ego non tulerim, quæ computat, et scelus ingens
Sana facit. Spectant subeuntem fata mariti
Alcestim, et, similis si permutatio detur,
Morte viri cupient animam servare catellæ.
Occurrent multæ tibi Belides, atque Eriphylæ:
Mane Clytæmnestram nullus non vicus habebit.
Hoc tantum refert, quod Tyndaris illa bipennem
Insulsam et fatuam dextra lævaque tenebat:

Non propter nummos] Illæ amoris impatientia, justaque ira incensæ et abreptæ: at nostræ per avaritiam, quæ sanam mentem relinquit, flagitia exequuntur.

Præcipites ut saxa jugis, &c.] Quanto impetu saxum jugo montis abruptum, aut pars ejus avulsa delabitur et præceps ruit.

Computat] Vel, quæ numerat ac reputat promissam sibi pro scelere mercedem, ut Eriphyle: vel potius, quæ otiose deliberat, in animo rem patrandam revolvit, examinat, providet, statuit. Hæc profecto est pessima. Cic. Off. I. n. 27. 'Permultum,' inquit, 'interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est, et ad tempus; an consulto et cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt ea quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata et præparata inferuntur.'

Sana] Prudens, ac sciens, perspectis omnibus ac prospectis rei adjunctis.

Spectant] In Theatro, ac ludis.

Subeuntem fata mariti Alcestim] Admetus Rex Thessaliæ gravi morbo tenebatur: de eo consultum respondit oraculum; spem vitæ nullam superesse, præterquam si quis pro illo fatum subiret: refugientibus autem ceteris omnibus, Alcestis uxor ultro se morti obtulit. Vide Platon. Dial. de Amore. Euripid. in Alceste, &c.

Similis si permutatio detur] Romanis uxoribus permultis si daretur optio perdendi vel catulum vel maritum, sane hujus morte vitam illius redimerent. Quam longe absunt ab amore conjugali illarum Indiæ mulierum, quæ cum viro sepeliri certatim cupiunt! Quod refert Cicero Tusc. 5. n. 78.

Occurrent multæ tibi Belides] Passim Romæ videas Belidum et Eriphylæ similes.

Belides] Hæ vocantur alias *Danaides*, Belo avo, patre Danao, puellæ quinquaginta, quæ suum quæque virum (una excepta) prima nocte nuptiarum interfecere. Quapropter apud Inferos pertusum dolium aqua implere coguntur.

Eriphylæ] '*Eriphyla* Vatem Amphiaraum virum suum, latentem ne duceretur ad bellum Thebanum, ubi se moriturum prævidebat, ipsa prodidit, aureo monili corrupta. Is igitur eo perductus terræ hiatu absorptus periit. Unde Horat. Od. III. 16. 'Concidit auguris Argivi domus, ob lucrum Demersa excidio.'

Mane Clytæmnestram] Plures modo fœminæ Clytæmnestram imitantur. Illa Ægistho adultero adjuta redeuntem e bello Trojano Agamemnonem maritum bipenni obtruncavit. Vide Sophocl. in Electra, Euripid. in Oreste, Senec. in Agamemnone.

Tyndaris] Clytæmnestra Tyndari Regis et Ledæ filia, Agamemnonis uxor.

Insulsam et fatuam] Bipenni usa Clytæmnestra parum solers et callida: at nostræ viros caute, et artificioso mortis genere circumveniunt, venenatis scilicet epulis.

Dextra lævaque tenebat] Magno conatu et nisu, eoque rudi et agresti.

At nunc res agitur tenui pulmone rubetæ;
Sed tamen et ferro, si prægustabit Atrides
Pontica ter victi cautus medicamina Regis.

Pulmone] Metonymia. Species pro genere.

Rubetæ] Vide Sat. I. vs. 62.

Si prægustabit] Si nossent virum antidoto munitum, ferro aggrederentur etiam.

Atrides] Agamemnon Atrei filius, Clytæmnestræ maritus.

Ter victi Regis] Mithridatis Regis Ponti, a Sylla primum, deinde a Lucullo, tertio a Pompeio debellati. Vide Cicer. pro Lege Manilia.

Pontica] *Pontus* Asiæ regio venenis inclyta. Virgil. Eclog. VIII. 'Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena, Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.'

Medicamina] Antidotum adversus venena, a Mithridate inventum, et ab ejus nomine Mithridatioa appellatum, cujus meminit Plinius pluribus locis. Lib. XXIII. c. 8. componi dicitur e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, et Rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano; ut qui hoc jejunus sumat, nullum ei venenum nociturum sit eo die. Lib. XXIX. c. 1. antidotum illud e rebus quinquaginta constare ait. Lib. vero XXV. cap. 2. idem habet quod et Gellius XVII. 16. sic scribens: 'Anates Ponticas dicunt edundis vulgo venenis victitare: scriptum etiam a Lenæo Cn. Pompeii liberto, Mithridatem illum Ponti regem medicæ rei et remediorum id genus solertem fuisse, solitumque earum sanguinem miscere medicamentis, quæ digerendis venenis valeant,' &c. Porro idem Mithridates ita sumendo veneno assueverat, ut jam mori volens illud impune et incassum hauriret. Ibid. Hinc Mart. Epigr. V. 77. 'Profecit poto Mithridates sæpe veneno, Toxica ne possent sæva nocere sibi.'

D. JUNII JUVENALIS
AQUINATIS
SATIRARUM
LIBER TERTIUS.

SATIRA VII.

Et spes et ratio studiorum in Cæsare tantum:
Solus enim tristes hac tempestate Camœnas

Et spes, et ratio] Ad Telesinum Poëtam ait artes et studia Romæ a ceteris contemni, jacere, steriles esse: ab uno vere Cæsare foveri.

Cæsare] Quis ille, pugna non mediocris. Neronem intelligit vetus Schol. absurde quidem. Nervam, Trajanum, Adrianum alii volunt: certe aliis ego astipulor qui Domitianum. Nec vetat quod Sat. IV. salse presciderit. Duo me movent; Paridis histrionis mentio in hac Satira; et quod Sueton. Domit. c. 9. testatur eum initio principatus liberalem, atque omnes circa se largissime prosecutum, &c. Adde Quintil. in Prol. l. IV. ubi Do-

Respexit, cum jam celebres, notique poëtæ
Balneolum Gabiis, Romæ conducere furnos
Tentarent; nec fœdum alii, nec turpe putarent
Præcones fieri, cum, desertis Aganippes
Vallibus, esuriens migraret in atria Clio.
Nam, si Pieria quadrans tibi nullus in umbra
Ostendatur, ames nomen victumque Machæræ,
Et vendas potius, commissa quod auctio vendit
Stantibus, œnophorum, tripodas, armaria, cistas,

mitianum invocat velut maxime præsens ac propitium studiis numen. Quidni ergo Juvenalis pariter aut adulatus sit, aut quid ab Imperatore factum oporteret docuerit? At Sat. IV. mortuum illum indicat, et Sat. I. in fine mortuos se tantum aggredi profitetur. Scilicet vivum neminem expresso nomine exagitat, mutato vero, hoc liberius insectatur. Hanc porro Satiram primis Domitiani temporibus scriptam cum aliquibus crediderim. Sed quoniam ad Trajanum aut Adrianum etiam pervenisse dixi Juvenalem, et ab eo hic alterutrum merito laudari quibusdam videtur, rem in medio relinquimus, nec adversus illos pugnare libet.

Respexit] Consolatus est, adjuvit, erexit. Virgil. Eclog. I. 'Libertas, quæ sera tamen respexit inertem.'

Balneolum Gabiis, &c.] Ad vilia quæque ministeria paupertate adigerentur: atque adeo balneariam aut furnariam exercerent, aut certe balneatoribus ac furnariis operam locarent suam: sicut victus habendi causa Cleanthes pridem noctu aquam hauriebat hortulano, pistori vero seu mulieri cuidam farinas pinsebat; ut interdiu Philosophiæ vacaret. Diogen. Laërt. l. VII.

Gabiis] In hoc Volscorum oppido, ad viam Prænestinam sito. Vide Sat. III. vs. 177. et Sat. VI. vs. 51.

Desertis Aganippes vallibus] Abjecto literarum studio, et Musis valere jussis.

Aganippes] Apollini Musisque sacer locus in Bœotia, vel fons Permessi fluminis. Vetus Schol. Erat et mons ibidem ejusdem nominis: quo videtur Juvenalis respexisse, quod ait, *vallibus*.

In atria] Fiebat custos atriensis et ostiarius qui Poëta erat antea: vel ibi stipem, victum, sportulas emendicabat. Forte et designantur atria Licinii in foro sita, ubi fiebant auctiones, et quo proinde ad eas præcones conveniebant. Cic. pro Quintio, n. 12. 'Tollitur ab atriis Liciniis atque a præconum consessu in Galliam Nævius.' Et n. 25. 'Ab atriis Liciniis suos necessarios corrogat.' Idem I. contra Rullum n. 7. 'Ut in atriis auctionariis potius quam in triviis et compitis auctionentur.'

Clio] E Musis una ἀπὸ τοῦ κλέους dicta, id est, a gloria, quam viris fortibus procurat per historias, quibus illa scribendis præest. Hic ponitur pro quolibet studioso et literato.

Nam si Pieria quadrans, &c.] Si per literas et eruditionem nihil lucri obveniat, aliunde victum quærito et e qualibet arte humili.

Pieria] 'Locus erat ad radices Olympi montis in Thessalia, cui nomen dedit Vates Pierus, qui primus sacrificasse dicitur Musis, quæ Pierides inde vocatæ sunt.' Vetus Schol. Vide quæ ad Sat. IV. vs. 35.

Quadrans] Nummus, pecunia. Vide Sat. I. vs. 118. et Sat. VI. vs. 352.

In umbra] Alii Codices habent, *in arca*.

Ames nomen victumque Machæræ] Ama et sequere victum et institutum Macheræ, et sicut ille, præco fias.

Commissa auctio] Vendendi cura et provincia tibi commissa a Magistratu, et a dominis rerum venalium.

Stantibus] Circumstanti ad emendum turbæ et licitanti.

Tripodas] Vel mensas, vel ænea vasa ad calefaciendam aquam.

Armaria] Forte, pluteos in quibus libri reponuntur.

Alcyonem Bacchi, Thebas et Terea Fausti.
Hoc satius, quam si dicas sub judice, Vidi,
Quod non vidisti. Faciant equites Asiani,
Quanquam et Cappadoces faciant, equitesque Bithyni,
Altera quos nudo traducit Gallia talo.
Nemo tamen studiis indignum ferre laborem
Cogetur posthac, nectit quicumque canoris
Eloquium vocale modis, laurumque momordit.
Hoc agite, o juvenes: circumspicit, et stimulat vos,
Materiamque sibi Ducis indulgentia quærit.
Si qua aliunde putas rerum expectanda tuarum
Præsidia, atque ideo croceæ membrana tabellæ
Impletur: lignorum aliquid posce ocyus, et, quæ

Alcyonem Bacchi] Vulgo, *Alcithoën Pacci*, &c. *Nomina fabularum, aut malorum Poëtarum qui eas scripserunt.* Vetus Schol. Porro magna legendi varietas eo loci. Vetus Schol. habet *Alcitheon*, nec explicat amplius. Alii, *Alcinoum:* alii, *Alcinoën:* plures *Alcyonem Bacchi* legunt. De *Alcithoë* muliere Thebana, quæ, contemtis Orgiis Bacchi, in vespertilionem ab eo mutata est, Ovid. Metamorph. IV. Fab. 1. 7. 12. De *Alcyone* vero Neptuni filia, Ceycis uxore, in avem sui nominis conversa, idem, Met. II. Fab. 10. De *Alcinoo* Homer. Odyss. VII. Virgil. Georg. I Ovid. &c. *Alcinoë* denique, quæ *Alcyone*, Pleiadum una extitit

Thebas et Terea Fausti] Tragœdiam aliquam de Thebarum Regibus, Laio, Œdipo, &c. Vel de Tereo, de quo Satira præcedenti sub finem. *Fausti*, poëtastri cujuspiam.

Dicas sub judice, Vidi, &c.] Falsus testis existas, et perjuriis vitam sustentes, rem augeas, forte et Censum Equestrem nanciscaris, ut alii nonnulli.

Faciant Equites Asiani] His enimvero liceat esse sceleratis, qui e servis Equites fiunt. Vide Pers. Sat. V. vs. 79. et seq. et quæ nos ibidem annotavimus.

Equites Asiani] Equites Romani jam, at servi pridem ex Asia traducti.

Cappadoces] Ex ea Asiæ Regione, quæ Galatiam inter et Armeniam posita est. Proverb. apud Suid. τρία κάππα κάκιστα: *Pessima Cappa tria hæc;* nimirum Cappadocia, Cilicia, Creta.

Bithyni] Ex ea pariter Asiæ Minoris parte, quæ Pontum attingit.

Altera Gallia] Galatia, vel Gallo-Græcia, quæ e Græcis mixta et reliquiis Gallorum, qui Brenno duce vastarunt Græciam, mox Orientem secuti in media Asiæ parte consederunt: teste Floro, II. 11.

Nudo traducit Gallia talo] Pedibus nudis et albis, more pauperum, et mancipiorum venalium ac transmarinorum. Vide Sat. I. vs. 103.

Nemo tamen studiis, &c.] Studiosorum nemo deinceps inopia conflictabitur: nemo literatus furnos aut balnea conducere, aut victus causa vile opus moliri cogetur, Cæsare jam respiciente.

Laurumque momordit] Verus ac bonus Poëta, qui victor fuerit coronatus lauro Apollini sacra: vel qui tali gloria dignum se probaverit: vel δαφνηφάγος, et hinc afflatus numine Apollinis. Vide Cœl. Rhodig. V. 7.

Materiamque ducis, &c.] Exercendæ munificentiæ dignam quærit occasionem Cæsar, adeoque eximiæ tantum eruditionis viros et ingenii non mediocris Poëtas investigat.

Aliunde] Quam a Cæsare.

Atque ideo croceæ membrana, &c.] Libros scribis operose.

Croceæ membrana tabellæ] Vide quæ ad Persii Sat. III vs. 10.

Lignorum aliquid posce] Quibus accenso igne libellos inutiles consumas, nec perdas amplius oleum et operam.

Componis, dona Veneris, Thelesine, marito;
Aut clude, et positos tinea pertunde libellos.
Frange miser calamos, vigilataque prælia dele,
Qui facis in parva sublimia carmina cella,
Ut dignus venias hederis, et imagine macra.
Spes nulla ulterior: didicit jam dives avarus
Tantum admirari, tantum laudare disertos,
Ut pueri Junonis avem. Sed defluit ætas
Et pelagi patiens, et cassidis, atque ligonis.
Tædia tunc subeunt animos, tunc seque, suamque
Terpsichoren odit facunda et nuda senectus.
Accipe nunc artes, ne quid tibi conferat iste,
Quem colis, et Musarum, et Apollinis æde relicta.
Ipse facit versus, atque uni cedit Homero

Veneris, Thelesine, marito] Vulcano ignis præsidi. Plaut. Amphitrion. Scen. I. 'Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu Conclusum geris?' Id est, qui laterna facem accensam portas.

Tinea pertunde libellos] Id est, tineis ac vermibus pertundendos et absumendos permitte.

Frange miser calamos] Martial. Epig. IX. 75. 'Frange leves calamos, et scinde Thalia libellos, Si dare sutori calceus ista potest.'

Vigilata prælia] Carmina quæ vigilando elaborasti ad bellatorum gloriam, &c.

Qui facis in parva, &c.] Tu Poëta sublimis at inops, et in angusta cella habitans.

Hederis] Corona ex hedera quæ Poëtis eximiis et victoribus dari consueverat. Virgil. Eclog. VII. 'Pastores hedera crescentem ornate Poëtam.'

Imagine macra] Statua tibi erigenda apud Apollinem Palatinum, qua tu adumbreris chartis impallescens, et labore studioque pertinaci et improbo macer factus. Vide quæ sunt notanda ad Pers. Prolog. vs. 5.

Tantum admirari] Et nihil largiri.

Ut pueri Junonis avem] Pavonem, cujus cauda Argi oculis exornata a Junone, teste Ovid. Met. I. Fab. 12. Pavonis autem caudæ tot luminibus fulgenti laudes quidem pueri tribuunt; at nedum quid aliud conferant, imo, si possint, pennas detrahunt.

Defluit ætas, &c.] Sensim transit ætas juvenilis idonea variis laboribus, ut Agriculturæ, Militiæ, negotiationi apud transmarinas gentes.

Tunc seque, suamque Terpsichoren, &c.] Eruditi senio et inopia oppressi dolent se Musis sterilibus juventutem devisse, vellentque aliis artibus ætatem impendisse, e quibus lucrum provenisset, et senectuti ac infirmitati præsidium.

Terpsichoren] Musarum hæc una est, dicta quod oblectet choreas, nimirum per citharam, cujus inventrix habetur. Τέρψις, *delectatio*, et χόρος.

Accipe nunc artes] Audi jam quantis artibus illudant Poëtis divites Patroni, ne quid opis et pecuniæ illis impertiantur.

Et Musarum et Apollinis, &c.] Hæc jungunt alii cum præcedentibus, alii cum sequentibus.

Musarum et Apollinis æde] Ædem Musis extruxit Martius Philippus; Apollini in suo Palatio Augustus Cæsar; teste Sueton. Octav. August. c. 29.

Ipse facit versus] Patronus dives Poëtarum versibus indigere se negat ipse meliores faciens, suo quidem judicio. Hinc ille sumit ansam et occasionem nihil nummorum colentibus se bonis Vatibus dandi: aut certe versus eorum laudabiles suis qualibuscumque versibus compensat tantum. Ad rem facit quod Macrob. Saturnal. II. 4. refert de Augusto, qui Græculo cuidam Epigrammatium sibi frequenter offerenti reddidit Epigramma; at

Propter mille annos; et, si dulcedine famæ
Succensus recites, Maculonus commodat ædes.
Hæc longe ferrata domus servire jubetur,
In qua solicitas imitatur janua portas.
Scit dare libertos extrema in parte sedentes
Ordinis, et magnas comitum disponere voces.
Nemo dabit regum, quanti subsellia constent,
Et quæ conducto pendent anabathra tigillo,
Quæque reportandis posita est orchestra cathedris.
Nos tamen hoc agimus, tenuique in pulvere sulcos
Ducimus, et littus sterili versamus aratro.
Nam si discedas, laqueo tenet ambitiosi
Consuetudo mali: tenet insanabile multos
Scribendi cacoëthes, et ægro in corde senescit.
Sed vatem egregium, cui non sit publica vena,

paucos denarios callide statim porrigenti summam ingentem numerari jussit.

Homero] Vide Satir. vi. vs. 342.

Propter mille annos] Ob antiquitatem duntaxat: cætera non concessurus; adeo fatuus est. De Homeri ætate apud Auctores non convenit. Vetus autem Scholiastes hic ita loquitur: 'dinumerato fortasse tempore ad ætatem usque suam, Poëta dixit mille annos fluxisse ab Homero, qui fuit annis ante urbem conditam centum et sexaginta, post Ilium captum ducentis sexaginta.'

Si dulcedine famæ succensus recites] Si famæ tantum et honoris captandi causa versus facis.

Recites] Recitandi consuetudinem et apparatum olim sane magnum explicabimus ad Pers. Satir. vs. 15. et seq.

Maculonus] Dives quidam, ut ille Fronto, de quo Satir. i. vs. 12.

Commodat ædes] At ceteras impensas minime suppeditabit.

Ferrata domus] Ad exhibendam opulentiam, ornata ferro et ære janua. Plin. xxxiv. 3. refert Carvilium Quæstorem inter alia crimina Camillo objecisse, quod ærata ostia in domo haberet.

Servire jubetur] Uti jubet ad recitandum.

Solicitas portas] Urbis portas belli tempore, et in metu hostili.

Dare libertos] Qui applaudant: et clientes qui acclament.

Regum] Optimatum et divitum.

Quanti subsellia constent, &c.] Sumtus factos conducendis et disponendis subselliis, et auditorio præparando, nemo compensabit.

Anabathra] ἀναβαίνω, *ascendo*; ἀνάβαθρον, scala, pulpitum, subsellium.

Reportandis] Quæ conducuntur, ad tempus elocata reportari necesse est, et pretium solvi ex convento.

Orchestra] Metonymia. Tabulata. Vide Satir. iii. vs. 168.

Nos tamen hoc agimus, &c.] Nihilo segnius laboramus, quam si magna spes emolumenti incitaret.

In pulvere sulcos ducimus] Proverbium. Id est, inutiliter defatigamur versus condendo, perinde ac si arenosum littus ac sterile solum araremus.

Si discedas] Si velis ac tentes discedere a mala consuetudine.

Ambitiosi consuetudo mali] Ambitio honoris, gloriæ cupiditas, quæ te ad scribendum impellit.

Cacoëthes] Apud Medicos est ulceris genus curatu difficile. Cornel. Cels. l. v. ubi de carcinom. Plin. xxii. 25. &c. alibi, &c. Metaphorice est scribendi libido. Κακὸν *malum*, ἔθος *mos et consuetudo*, ἦθος, *indoles*.

Senescit] Diuturnitate invalescit, unde et fit insanabile.

Vatem egregium] Horat. Satir. l. i. 4. vs. 43. 'Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.'

Qui nihil expositum soleat deducere, nec qui
Communi feriat carmen triviale moneta,
Hunc, qualem nequeo monstrare, et sentio tantum,
Anxietate carens animus facit, omnis acerbi
Impatiens, cupidus sylvarum, aptusque bibendis
Fontibus Aonidum. Neque enim cantare sub antro
Pierio, thyrsumve potest contingere sana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte dieque
Corpus eget: satur est, cum dicit Horatius, Euœ!
Quis locus ingenio, nisi cum se carmine solo

Vena] Facultas Poëtica. Horat. ad Pison. vs. 409. 'Ego nec studium sine divite vena, Nec rude quid prosit video ingenium.'

Expositum] Abjectum, vile, cuivis notum, pervium, facile.

Carmen triviale] Inconditum, plebeium. Virgil. Eclog. III. 'Non tu in triviis, indocte, solebas Stridenti miserum stipula disperdere carmen?' In compitis mali Poëtæ sua carmina recitare et venditare consueverant.

Communi feriat moneta] Stylo vulgari, plebeio, rudi, inconcinno, scribens. Metaphora a moneta, quæ nota signatur omnibus perspecta, usitata, semperque simili. Horat. ad Pison. vs. 58. 'Licuit semperque licebit Signatum præsente nota producere nomen.' Apuleius I. Apol. Græcas voces ait a se Latina moneta percussas.

Sentio tantum] Concipio mente, intelligo, qualis sit et esse debeat Vates ille egregius, vix autem verbis adumbrare queo.

Cupidus sylvarum] Horat. Epist. II. 2. 'Scriptorum chorus omnis amat nemus, et fugit urbes, Rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra.' Ovid. 'Carmina secessum scribentis et otia quærunt.'

Aptusque bibendis fontibus Aonidum] Mens enim nisi fit expers curarum, non afflatur numine Musarum et Apollinis; id est, nobile carmen nullum concipit aut parit. Vide Pers. Prolog. vs. 1.

Aonidum] Musarum, quibus in Aonia Bœotiæ regione sacra quædam loca, fons Hippocrene, mons Helicon, seu Aganippe. Vide supra vs. 6.

Cantare sub antro Pierio] Dignum aliquid Musis et Phœbo promere.

Pierio] Vide supra vs. 8.

Thyrsumve potest contingere] Bacchi patrocinium mereri, censeri inter veros Poëtas, adeoque esse rite cliens Bacchi, ut ait Horat. Epist. II. 2. mox cit. Poëticum furorem concipere, instar Bacchantium armatarum thyrso, id est, hasta pampinis involuta.

Sana] Sui compos, sobria, non furens. Horat. ad Pison. vs. 296. 'Excludit sanos Helicone Poëtas Democritus.'

Æris] Plin. XVIII. 3. 'Servius Rex,' inquit, 'ovium boumque effigie primus æs signavit.' Et XXXIII. 3. 'Servius Rex primus signavit æs. Antea rudi usos Romæ Timæus tradit. Signatum est nota pecudum: unde et pecunia appellata,' &c. Macrob. Saturn. I. 7. Æs a Jano refert signatum ex una parte, capite Saturni, ex altera, navi, qua ille ad eum pervectus fuerat. Unde ludentes pueri denarios in sublime jactantes, caput, aut, navim, exclamant; lusu teste vetustatis. Vide et Alex. ab Alex. IV. 15. et 24.

Corpus eget] Ad comparandum victum ac vestitum.

Euœ] Vox qua bacchantes furentes utebantur. Horat. l. II. Ode 19. 'Euœ, recenti mens trepidat metu, Plenoque Bacchi pectore turbidum Lætatur. Euœ, parce Liber, Parce, gravi metuende thyrso.' Quod egregium carmen dum Horatius fundebat, satur erat.

Quis locus ingenio] Exercendo, et promendæ industriæ ac venæ diviti.

Se carmine solo vexant] Nisi cum uni vacatur Poëticæ studio.

Vexant, et dominis Cirrhæ Nysæque feruntur
Pectora vestra, duas non admittentia curas?
Magnæ mentis opus, nec de lodice paranda
Attonitæ, currus, et equos, faciesque Deorum
Aspicere, et qualis Rutulum confundat Erinnys.
Nam si Virgilio puer, et tolerabile deesset
Hospitium, caderent omnes a crinibus hydri:
Surda nihil gemeret grave buccina. Poscimus, ut sit
Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno,

Et dominis Cirrhæ Nysæque feruntur] Instinctu et afflatu Apollinis et Bacchi.

Cirrhæ] Urbs erat ad radicem Parnassi montis, Phœbi Sacris et cultu nominata. Martial. l. I. Epig. 77. ad Flaccum. 'Quid tibi cum Cirrha? Quid cum Permessidis unda? Romanum propius divitiusque forum est.'

Nysæ] Urbs Arabiæ, apud quam Bacchus a Nymphis educatus dicitur, indeque vocatus Dionysius. Est et *Nysa* mons ac civitas in India ab eodem Baccho extructa, teste Strab. l. xv. Hoc etiam nomine appellantur aliæ quædam urbes in diversis regionibus, ubi colitur Liber pater, eidemque sacer unus e Parnassi verticibus *Nysa* quoque dictus. Vide Diodor. Sicul. IV. 5. et V. 1. Martial. l. IV. Epigram. 44. 'Hæc juga, quam Nysæ colles, plus Bacchus amavit.'

Duas non admittentia curas] Hinc rei domesticæ et victus conquirendi; illinc Poëtices, studii literarum, et elaborandi carminis.

Attonitæ] Valde solicitæ unde comparare queat cibos et vestimenta, aliaque necessaria ad victum.

Currus et equos, &c.] Ingeniosa mente complecti et nobili versu describere Deorum actiones et majestatem: ut facit Virgilius in Æneide passim.

Qualis Rutulum confundat Erinnys] Recte depingere Alecto Furiam Rutulorum Regem Turnum terrore complentem, serentemque bella Trojanos inter et Latinos. Quod belle exequitur Virgil. Æneid. VII.

Rutulum] Vide Sat. VI. 541.

Erinnys] Ita vocatur Furia, quod ἔῤῥει τὸν νοῦν, *corrumpat mentem*; vel, ut aiunt quidam, ἐρύει, id est, *trahat, distrahat*: quæ si valeret etymologia, scribendum foret *Erynnis*. Triplex autem numeratur, Alecto, Tisiphone, Megæra. Et his angues pro capillis affingunt Poëtæ: unde mox noster ait cum Virgilio, *caderent a crinibus hydri*.

Caderent omnes a crinibus hydri] Alludit ad Virgilii versus Æneid. VII. mox citandos. Sensus est: omnis illa vis Poëtica, et majestas carminis Virgilio excideret et periret, si necessariis victui caruisset. Talis enim solicitudo mentem distrahit, ingeniumque enervat. Virgil. Æneid. VII. sic habet. 'Luctificam Alecto dirarum ab sede Sororum Infernisque ciet tenebris; cui tristia bella, Iræque, insidiæque, et crimina noxia cordi,' &c. Et post. 'Talibus Alecto dictis exarsit in iras. At juveni oranti subitus tremor occupat artus; Deriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris —— et geminos erexit crinibus angues Verbereque insonuit,' &c.

Hydri] *Hydrus*, vel, *hydra*, serpens aquaticus.

Surda nihil gemeret grave buccina] Id est, nihil grave scriberet Virgilius, cum Alecto exhibet populos ad arma excitantem. Æneid. VII. 'Pastorale canit signum, cornuque recurvo Tartaream intendit vocem, qua protinus omne Contremuit nemus, et sylvæ intonuere profundæ.'

Poscimus ut sit, &c.] Scilicet vellemus, et exigimus ab inope Rubreno, ut tam solerter, tanta diligentia, tam diserte scribat Tragœdias, quam veteres illi Tragici Æschylus, Sophocles, Euripides, qui opibus et honoribus affluebant, atque incitabantur.

Rubrenus Lappa] Ingeniosus Poëta Tragicus, sed egens tempore Juvenalis vivebat. Vetus Scholiastes.

Cothurno] Gravi stylo. Vide Sat. VI. vs. 538. in simili voce.

Cujus et alveolos, et lænam pignerat Atreus.
Non habet infelix Numitor, quod mittat amico:
Quintillæ quod donet, habet; nec defuit illi,
Unde emeret multa pascendum carne leonem
Jam domitum: constat leviori bellua sumtu
Nimirum, et capiunt plus intestina poëtæ.
Contentus fama jaceat Lucanus in hortis
Marmoreis: at Serrano, tenuique Saleio
Gloria quantalibet quid erit, si gloria tantum est?
Curritur ad vocem jucundam, et carmen amicæ
Thebaidos, lætam fecit cum Statius urbem,

Cujus et alveolos, &c.] Qui dum vacat Fabulæ de Atreo scribendæ, premitur inopia, et cogitat oppignerare supellectilem, ut cibos emat. Comminiscuntur alii Atreum fœneratorem pignoris titulo Rubreni res tenentem. Quod non placet.

Alveolos] Paropsides, et variam supellectilem. Synecdoche. Vide Sat. v. vs. 88. Item Turneb. xxiv. 4.

Lænam] Χλαῖναν: penulam, et alia vestimenta. Synecdoche. Vide Sat. iii. vs. 268. et Sat. v. vs. 131.

Atreus] Pelopis et Hippodamiæ filius, Mycenarum Rex, qui Thyesti fratri comedendos apposuit filios ex adulterio ejus cum uxore sua genitos. Cujus horrore convivii, Solem aiunt retrocessisse. Vide Senec. Tragic. in Thyeste.

Non habet infelix Numitor] Ironice. Infelix sane is qui divitias effundit in luxum ac voluptates, parcus autem est ac sordidus in clientes, amicos, honestos viros.

Quintillæ] Amicæ, meretrici.

Emeret multa pascendum carne leonem] Et hoc erat in deliciis divitum feras mansuefactas alere. Vide Lamprid. in Heliogabalo. Plin. viii. 8. 9. 16. 17. 52. Gell. v. 14. Martial. Spectac. Epig. 10. et lib. ii. Epig. 75. &c

Constat leviori bellua sumtu, &c.] Ironice. Poëta nimirum plus devorat quam leo, et majores sumtus facit.

Contentus fama jaceat, &c.] Lucano quidem rebus omnibus affluenti facile est unam sectari gloriam in scribendo carmine.

Lucanus] M. Annæus Lucanus, Cordubensis, Senecæ Tragici nepos, Saleii Bassi et Persii condiscipulus ac familiaris, de bello Pharsalico scripsit carmen, et alia quædam, Oratoribus magis quam Poëtis annumerandus, teste Quintiliano x. 1. Neroni primum gratiosus, mox ab eo jussus occidi in ætatis flore. Plura lege apud Petrum Crinitum. Vide et Corn. Tac. lib. xv.

In hortis marmoreis] Columnis ac statuis marmoreis ædes et hortos exornari pridem institutum. Vide Plin. xxxvi. 1. 2. et seq.

Serrano, tenuique Saleio] Hi quidem valebant ingenio, cetera egentes, ut vulgo Poëtæ. Tempore Juvenalis vivebant. Saleii Bassi meminit Tacitus sestertiis quingentis a Vespasiano donati. Quintil. x. 1. vehemens illius et poëticum affirmat ingenium fuisse, nec ipsum senectute maturum. Petr. Crinit. c. 62. 'Laudatur,' inquit, 'ab antiquis magnopere Saleius, non tantum ut vir optimus, sed etiam ut Poëta egregius, atque absolutissimus. Valde nobilis quidem, at exiguo et tenui censu fuisse traditur.'

Curritur ad vocem jucundam, &c.] Magnus fit Populi Romani concursus ad audiendum Statium Poëma recitantem sonora et suavi, qua pollet, voce: at nemo dat unde vitam sustentet egregius Vates.

Thebaidos] De bello Thebano, Polynicen inter ac Eteoclen fratres Œdipi filios, carmen Epicum Papinius Statius, item Ponticus Poëta, teste Propert. lib. i. eleg. 7. at Æschylus et Seneca Tragicum scripsere.

Statius] Is Neapoli natus nobili genere, Thebaida Libris duodecim

Promisitque diem. Tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur: sed, cum fregit subsellia versu,
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agaven.
Ille et militiæ multis largitur honorem,
Semestri vatum digitos circumligat auro.
Quod non dant proceres, dabit histrio. Tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas?
Præfectos Pelopea facit, Philomela tribunos.
Haud tamen invideas vati, quem pulpita pascunt.

complexus, Domitiano Cæsari consecravit; a quo et dilectus, et insigni corona donatus aliisque muneribus. Scripsit et quædam alia. Vide Petrum Crinitum IV. 1.

Diem] Qua recitaret suum poëma.

Sed cum fregit subsellia versu] Post ingentes eos applausus, esurit, Procerum nemine se patronum ei præbente vel munificum.

Fregit subsellia versu] Vehementi recitatione et facundia, Hyperbol. vel causa fuit cur scamna frangantur præ nimio applausu. Vide Sat. I. vs. 13.

Intactam] Non evulgatum carmen offert histrioni Paridi, quem unum invenit beneficum ac remuneratorem.

Paridi] Pantomimus Paris duplex fuisse videtur: alter sub Nerone, cujus meminit Sueton. Ner. cap. 54. alter sub Domitiano, de quo Sueton. Domit. cap. 3. Martial. Epig. II. 14. et noster Sat. VI. vs. 69.

Agaven] Tragœdiam de Agave Penthei matre, de qua Pers. Sat. I. vs. 100. et seq.

Ille et militiæ, &c.] Paris Domitiano carus, adeo ut eo permittente præfecturas venderet. Hos versus causam exilii fuisse Juvenali ait vetus Scholiastes. Vide Suidam, et Lips. Epistol. qu. lib. IV. epist. 20.

Semestri vatum digitos circumligat auro] Id est, Equites Romanos facit, quorum insigne annulus aureus: hic autem erat duplex, levior alter æstate, alter gravior hyeme gestari solitus; ut notavi ad Sat. I. vs. 28. et seq. Vide Turneb. XX. 2. Forte et Juvenalis respicit ad semestres Tribunatus, de quibus Plin. lib. IV. epist. 4. ubi sic habet: 'Calvisium Nepotem valde diligo — hunc rogo semestri Tribunatu splendidiorem et sibi et avunculo suo facias.'

Quod non dant proceres, dabit histrio] Hic versiculus exilio Juvenalis occasionem præbuit.

Quod non dant proceres] Præmia, dignitates.

Histrio] Ab Histria dictus: inde enim petiti olim histriones ac ludii. Festus. Aliter tamen Liv. VII. 2. et Valer. Maxim. II. 4. qui Tusco verbo histriones dici, et ex Hetruria vocatos affirmant ludiones.

Tu Camerinos, &c.] Et tu nobilium favorem deinceps credes ambiendum? Scilicet: his liberalior est Paris erga Poëtas et Literatos.

Camerinos] Horum maxime illustris Sulpitius Camerinus, qui Athenas missus ad Solonis leges perquirendas.

Bareas] Vide Sat. III. vs. 107.

Præfectos Pelopea facit] Paris facit Præfectos in mercedem oblati sibi Poëmatis de Pelopea.

Pelopea] Hæc Thyestis erat filia, e qua ipse genuit Ægisthum Clytæmnestræ mœchum et Agamemnonis interfectorem. Vide supra, vs. 72. ad vocem *Atreus.*

Philomela] Carmen de *Philomela*, de qua Sat. VI. vs. 548. ad vocem *Procne.*

Tribunos] Militares nimirum. Vide Sat. III. vs. 296. Alex. ab Alex. I. 5. &c.

Vati] Ipsi fortasse Statio, quem a Juvenale carpi volunt quidam, eo quod nimium gloriaretur a Domitiano se laurea coronatum, quem tamen honorem ab Imperatore nactus esset potius ob Paridem ipsi Imperatori dilectum, Statii fautorem.

Quem pulpita pascunt] Qui victitat

Quis tibi Mæcenas? quis nunc erit aut Proculeius,
Aut Fabius? quis Cotta iterum? quis Lentulus alter?
Tunc par ingenio pretium: tunc utile multis
Pallere, et vinum toto nescire Decembri.
Vester porro labor fœcundior, historiarum
Scriptores: petit hic plus temporis, atque olei plus:
Namque oblita modi millesima pagina surgit
Omnibus, et multa crescit damnosa papyro.

e Poëmatis, quæ recitat e pulpito, vel e Tragœdiis, quas histrionibus vendit in Theatro exhibendas. Horat. ad Pison. vs. 279. 'Æschylus, et modicis instravit pulpita tignis.'

Quis tibi Mæcenas] Ubi nunc patronos quales pridem invenias?

Mæcenas] Is Horatio decantatus, in ipsum aliosque Literatos adeo munificus, ut Mæcenates dicantur exinde omnes studiosorum patroni.

Fabius] De Fabiis, Sat. II. vs. 132. Q. Fabii Maxim. liberalem animum commendat Valerius Max. IV. 8. Alii hic intelligunt Fabium illum Maxim. ad quem Ovid. Lib. de Ponto plures Elegias inscribit.

Cotta] Sat. v. vs. 109. Ovid. de Ponto, lib. II. eleg. 8. et lib. III. eleg. 2. et 5.

Lentulus] Lentulorum dignitatem ac virtutes passim Tullius commemorat.

Tunc par ingenio pretium] Olim ingeniosi Poëtæ muneribus cumulabantur. Plin. lib. III. epist. ult. sic loquitur: 'Fuit moris antiqui, eos qui vel singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus, aut pecunia ornare: nostris vero temporibus, ut alia speciosa et egregia, ita hoc inprimis exolevit. Nam postquam desiimus laudanda facere, laudari quoque ineptum putamus.'

Nunc utile multis] Legunt nonnulli, *tunc*, iterum, ut sit expolitio prioris sententiæ. Alii, *nunc*, ut sit antithesis, hoc fere sensu: nunc autem alia non est utilitas studiosis, præter ipsum studium, ac studii incommoda, quæ sunt pallere, et genium defraudare.

Pallere] Vide Pers. Sat. v. vs. 62.

Vinum nescire] Ad vacandum scriptioni liberius. Cicer. Tusc. 5. n. 100. Quid quod, ne mente quidem recte uti possumus multo cibo et potione completi?' Contrarium statuit Horatius, lib. I. epist. 19. ubi vinosum Homerum, Enniumque, et alios Poëtas similiter vinosos esse debere affirmat.

Toto Decembri] Seu cum dies breviores, atque longiores lucubrationes fiunt; seu ipso tempore Saturnalium, quo vel continentissimi genio pluscu-lum indulgent. Erat enim December Saturno sacer, et Saturnalia celebrabantur eo mense per triduum, seu per dies septem, addendo Sigillaria. Initium sumebatur 16. Kal. Januarii, id est, 17. Decemb. In his Feriis epulantibus servis famulabantur ac ministrabant domini: et quisque vino dapibusque liberius se recreabat. Vide Macrob. I. 7. et 10. Senec. Epist. 18. et 47. Alex. ab Alex. II. 22. at præ ceteris Athen. XIV. 10. ubi morem ac celebritatem Saturnalium a Græcis ad Romanos fluxisse egregie asserit, ac diserte explicat. Sueton. Claud. cap. 5. 'quadraginta aureos in Saturnalia et Sigillaria missos,' refert. Et Calig. c. 17. 'Diem Saturnalibus adjecit, appellavitque Juvenalem,' inquit.

Vester porro labor, &c.] Ironice. At historiarum Scriptoribus major fortasse utilitas, majusque e labore lucrum.

Petit hic plus, &c.] Alii legunt, *petitur plus*, &c. id est, ad scribendam historiam plus temporis in perquirenda rerum veritate desideratur, et plus olei in lychno ad lucubrandum atque vigilandum.

Oblita modi millesima, &c.] Sine mensura et modo crescit volumen multiplicibus paginis conscriptum.

Multa damnosa papyro] Unde et pecuniæ multum impenditis, emendo plurimum papyri ad historiæ vo-

Sic ingens rerum numerus jubet, atque operum lex.
Quæ tamen inde seges? terræ quis fructus apertæ?
Quis dabit historico, quantum daret acta legenti?
Sed genus ignavum, quod lecto gaudet et umbra.
Dic igitur, quid causidicis civilia præstent
Officia, et magno comites in fasce libelli?
Ipsi magna sonant: sed tunc, cum creditor audit,
Præcipue, vel si tetigit latus acrior illo,
Qui venit ad dubium grandi cum codice nomen.
Tunc immensa cavi spirant mendacia folles,

lumen scribendum multiplex.

Papyro] Plin. xiii. 11. chartæ usum non fuisse ante Alexandri Magni victoriam ex Varrone affirmat. At doctiores sic interpretantur, ut velit tantum Plinius, usum chartæ communem et publicum tunc solum fuisse, antea tamen inventum. Ibid. Plin. ita pergit: 'In palmarum foliis' (alii legunt *malvarum*) 'primo scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox et privata linteis confici cœpta, aut ceris—postea promiscue patuit usus rei qua constat immortalitas hominum. Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti—præparantur ex ea chartæ, diviso acu in prætenues sed quam latissimas filuras.' Vide cit. Plinii lib. cap. seq.

Rerum] Scribendarum.

Operum lex] Vide Cic. 2. de Oratore, ubi de historia, ejusque legibus.

Terræ quis fructus apertæ] Terram proscidisse, arasse, coluisse. Metaphora. Id est, desudasse in perquirenda scribendaque diligenter rerum veritate.

Acta legenti] Vel actuario e commentariis publicis decreta legenti et recitanti, vel Jurisconsulto evolventi leges, et scripta ad litem pertinentia.

Sed genus ignavum] Dicet forsan aliquis, nihil dari Historico, quippe qui videatur iners, domi sedens, et otiose scribere historiam. Et Juvenalis respondet: ergo actuosis causidicis multum dari debet: hi enim in foro magna vocis et laterum exagitatione et contentione causas agunt.

Lecto] Vulgo, *tecto*; at plures codices habent, *lecto*: in quo studebant, et scribebant sæpe Veteres. Senec. Epist. 67. 'Gratias,' inquit, 'ago senectuti, quod lectulo me affixit:' 'lucubratorio,' non 'dormitorio,' inquit Lipsius ibid.: ubi et affert hunc Juvenalis locum, legitque, *lecto gaudet, &c.* Et Epist. 72. 'Quædam et in cisio scribere possis: quædam lectum et otium et secretum desiderant.' Pers. Sat. i. 53. 'Lectis scribitur in citreis.'

Umbra] Id est, quiete, otio, secessu.

Civilia officia] Civibus præstita per actiones forenses, et causas civiles, quas perorant.

Comites in fasce libelli] Colligati in fasciculum libelli, quos in forum ad rem probandam deferunt.

Cum creditor audit] Tum contendit vocem maxime causidicus, cum adest et audit is pro quo dicit.

Si tetigit latus] Si urgeat et instet.

Qui venit] Vel ipse creditor debitum reposcens, vel debitor refellens, vel alter advocatus, vel pragmaticus causidico verba legis suppeditans, ut volunt Calderinus, et Mancinellus, aliique.

Codice] Vel juris ac legum; vel accepti et expensi tabulis.

Nomen] Ita vocatur id omne quod in tabulas refertur, inscripto ejus, cui vel acceptum, vel expensum fertur, nomine. Cicero pro Q. Rosc. Com. n. 4. 'Non refert parva nomina in codicem? Imo omnes summas. Leve et tenue hoc nomen? CCCIↃↃↃ sunt,' &c. Verr. 3. n. 28. 'Nomina sua exegisse.' Verr. 7. n. 17. 'Pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in præsentia non habere.'

Immensa spirant mendacia] Rabularum iniquam impudentiam notat,

Conspuiturque sinus. Veram deprendere messem
Si libet: hinc centum patrimonia causidicorum,
Parte alia solum russati pone Lacernæ.
Consedere Duces: surgis tu pallidus Ajax
Dicturus dubia pro libertate, bubulco
Judice. Rumpe miser tensum jecur, ut tibi lasso
Figantur virides, scalarum gloria, palmæ.

qui per fas et nefas conantur vincere.

Folles] Buccas explicat vetus Schol. alii, pulmones spirandi vim habentes. Sic clamosam et contentiosam exprimit orationem Juvenalis post Horatium et Persium, quem vide Satiræ quintæ versu decimo et seq. et quæ nos ibidem.

Conspuiturque sinus] Causidicus fervide perorans salivam despuit in suas vestes sinuose convolutas.

Veram deprendere messem] Paulo ante dixit: 'Quæ tamen inde seges?' Hic ergo respondet: 'Veram deprendere messem,' &c. unde minus sapiunt qui legunt, *verum deprendere, &c.*

Veram deprendere messem si libet, &c.] Si forensis istius laboris quæ sit merces, quæras; Lacernam unum reperies tantundem lucrari, quantum causidicos centum.

Hinc centum patrimonia causidicorum, &c.] Velut in libra expendens, hinc in lance una pone bona centum rabularum, illinc in altera solius Lacernæ divitias, et vide illa ab his adæquari, vel superari.

Russati] Induti veste russa, id est, rubra, vel purpurea.

Russati pone Lacernæ] Magna certe hic legendi varietas. Emendant quidam: *rus Sati pone Lacertæ:* ut dives fuerit quidam nomine *Satus Lacerta*, cujus villa tanti sit, quanti bona centum causidicorum. Alii dicunt *Lacertam* esse militis fictum nomen: porro militibus in usu fuisse vestes rubras, ut per coloris similitudinem sanguis e vulneribus defluens minus appareret. Alii cum vet. Schol. legunt, *Lacernæ*, quem aiunt sub Domitiano ex aurigandi peritia divitem factum: et hinc purpureis vestibus indui.

Consedere duces] Sumtum ex Ovid. Metam. XIII. Fab. 1. ubi de armis Achillis Ajax cum Ulysse disceptat coram Ducibus Græcorum. Hic *Duces* pro Judicibus, et mox, *Ajax*, pro Causidico ponuntur.

Pallidus] Præ timore, ne perinde ut Ajax olim, ita modo tu causa cadas et vincaris.

Ajax] Telamonis erat filius, Græcorum post Achillem fortissimus, quod ab Ulysse victus in judicio fuisset, ira percitus ad insaniam usque: quod autem furens egerat, mente restituta resciens, præ verecundia et dolore, seipsum interemit. Vide Sophoclis Ajacem flagellif.

Dubia pro libertate] Pro homine, de quo quæritur, sitne servus an liber existimandus. Sicut Tullius pro Archia dicens jus ei civitatis asseruit.

Bubulco] Vel intelligit C. illum Atilium Bubulcum, qui fuit Consul cum T. Manlio Torquato; vel per contemtum Judicem notat agrestem et imperitum bubulci similem, respiciens ad morem Judices eligendi tres e singulis Tribubus perinde rusticanis ac urbanis. Ascon. Ped. in 2. Verrin. vel denique meminerat Juvenalis, quod refert Sueton. Jul. c. 80. 'Peregrinos a Cæsare in Senatum allectos:' unde et Augustus correxit 'numerum affluentem deformi et incondita turba Senatorum, inter quos erant etiam indignissimi, quos vulgus abortivos, sive Orcinos vocabat,' teste Sueton. Octav. c. 35.

Rumpe miser tensum jecur] Tu jam latera, pulmones, et jecur bili plenum et accensum fatiga vociferando, et vanæ gloriæ plusculum serviendo, aut lucello tenui.

Figantur virides, scalarum gloria, palmæ] Ex more palmis exornetur, vel janua tuæ domus, vel gradus pulpiti e quo dixeris causam, atque viceris. Martial. Epig. VII. 27. 'Sic fora mirentur, sic te palatia laudent. Excolat et geminas plurima palma fores.'

Quod vocis pretium? siccus petasunculus, et vas
Pelamydum: aut veteres, Afrorum epimenia, bulbi:
Aut vinum Tiberi devectum, quinque lagenæ.
Si quater egisti, si contigit aureus unus,
Inde cadunt partes ex fœdere pragmaticorum.
Æmilio dabitur, quantum licet, et melius nos
Egimus: hujus enim stat currus aëneus, alti
Quadrijuges in vestibulis, atque ipse feroci
Bellatore sedens curvatum hastile minatur
Eminus, et statua meditatur prælia lusca.

Scalarum gloria] 'Apud veteres advocatorum armaria scalas habebant,' inquit vetus Schol. Alii pauperiem causidicorum hinc aiunt notari, qui habitarent in cœnaculis, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: quas proinde in victoriæ signum palmis integerent.

Siccus petasunculus] Exiguus petaso, vetustate exsuccus. Vide Martial. Epig. XIII. 55.

Vas pelamydum] Plenum pisciculis istis, qui sunt minores thynni, dicti a πηλοῦ, limo. De his vide Athen. VIII. 14. Plin. IX. 15. et XXXII. 11.

Afrorum] Alias, *Maurorum*.

Epimenia] Vox Græca, quasi pensio menstrua, id est, xenia vel dona, quæ Afri missitabant Romanis quot mensibus ad conciliandos eos sibi. Sunt qui legant, *ormenia*, id est, caules, alii, *epimendia*, sed istos egregie suggillat Casaubonus in Athen. II. 22.

Bulbi] Tubera, allia, cepæ, squillæ, omnesque radices rotundæ et tunicatæ. Athen. II. 2. de *bulbis* multa et varia; ubi et Proverbium, 'Bulbum si expetis, qua impensa gloriam sis adepturus, cogita.' Theophrast. Hist. VII. 13. et ex his Plin. XIX. 5. dulces adeo bulbos in Taurica Chersoneso nasci refert, ut crudi mandantur: post quos optimi sint in Africa, deinde in Apulia. Quidam legunt, *bulli*, id est, pisciculi viliores, ut interpretatur e veteri glossa Lipsius Epist. quæst. IV. 25. ubi sperni vetat lectionem de bulbis vulgatam.

Vinum Tiberi devectum] Quinque lagenæ vini parum laudati, nempe Romam advecti secundo flumine ex Hetruria, seu Veiis, &c. non autem quod sit adverso Tiberi deportatum vel e transmarinis regionibus, vel etiam e Campania, exquisitum.

Inde cadunt partes, &c.] Si detur causidico nummus aureus, hunc non habet integrum sibi, sed ex fœdere partiri debet cum pragmaticis, pro collocata sibi opera.

Pragmaticorum] Hi juris et legum admodum periti, causidicis aderant, et verba solennia, formulasque suggerere satagebant. Cicero de Orat. 1. eorum meminit, aitque viles fuisse homines, qui mercede conducti oratoribus se ministros præbebant in judiciis. Vide et Quintil. XII. 3.

Æmilio] Illustri diviti causidico.

Melius nos egimus] Atqui nos pauperes melius causam diximus: cur igitur non æquam mercedem accipimus?

Hujus enim stat, &c.] Verumenimvero Æmilius in porticu ostentat insignia nobilitatis, æreum currum, quo majorum aliquis triumphavit: imo et statuam equestrem sibi erectam.

Quadrijuges] Equi ad currum quatuor. Vide initium Satiræ VIII.

Ipse feroci, &c.] Ipsis etiam causidicis ponebantur statuæ Equestres. Martial. Epigramm. IX. 70. 'Tam grave percussis incudibus æra resultant, Causidicum medio cum faber aptat equo.'

Curvatum] Tam affabre statua effecta est, ut hastile quod intentat ac minatur, videatur tremere, adeoque curvari, et mox jactandum.

Meditatur prælia lusca] Sive quod obliquum caput alterum duntaxat oculum ostendebat: sive quod effigies exhiberet virum altero clauso oculo certius ictum dirigentem. Vide Pers. Sat. I. vs. 66.

Sic Pedo conturbat, Matho deficit: exitus hic est
Tongilli, magno cum rhinocerote lavari
Qui solet, et vexat lutulenta balnea turba,
Perque forum juvenes longo premit assere Medos
Empturus pueros, argentum, murrhina, villas.
Spondet enim Tyrio stlataria purpura filo.
Et tamen est illis hoc utile: purpura vendit

Sic Pedo conturbat, &c.] Quoniam divitibus causidicis quamvis inferioris meriti merces amplior tribuitur: hinc tenuiores simulant se opulentos. Quo fit ut ære se alieno obruant.

Pedo] Causidicus quispiam.

Conturbat] Verbum Juris, id est, decoquit, dilapidat: æs alienum vetus non solvit, et novum contrahit: rationes debitorum congerit, commiscet, conturbat. Cic. pro Cn. Plancio. 'Verum fac me multis debere, et in iis Plancio: utrum igitur me conturbare oportet; an hoc nomen, quod urget, nunc cum petitur dissolvere?'

Matho] Alius causidicus, de quo Sat. I.

Deficit] Legunt aliqui, *dejicit*, perperam, ut videtur.

Exitus hic est Tongilli] Ut Pedo Mathoque perinde succumbentis, dum vult opes ostentare, ut plus lucretur.

Rhinocerote] Vase oleum guttatim fundente; gutto, quo in balneis utebantur e cornu tauri pauperes, at divites e cornu rhinocerotis. Vide Satiræ III. vs. 248. Porro *Rhinoceros* a ῥὶν et κέρας dicitur, animal unius in nare cornu, ut ait Plinius VIII. 20. et Diodor. Sicul. IV. 3. ubi *rhinocerotis* naturam, et ad vincendum elephantum industriam uterque referunt.

Vexat lutulenta balnea turba] Servis plurimis, qui per cœnosa dominum secuti ad balnea, magno strepitu jam ei famulantur, quod molestiam creat iis qui simul lavantur.

Perque forum juvenes, &c.] Dum lectica per forum vehitur, oneratque lecticarios.

Assere] Pertica duplice, qua sustinetur ac deportatur sella seu lectica. Vide Sat. III. vs. 240.

Medos] Servos e Media, lecticarios. Legunt alii, *Mæsos*. Hi quidem a Romanis subacti, non ita vero Medi. Mœsia Europæ regio Euxino mari proxima. Media Asiæ pars Assyriæ juncta, ampla valde et nominata pridem ob diuturnum ejus per annos plus trecentos Imperium, Assyriis quidem ereptum per Arbacem Sardanapali interfectorem, et sub aliis octo sequentibus Medorum regibus continuatum posteaque translatum ad Persas.

Empturus pueros, &c.] Ut divitias ostentet.

Argentum] Argentea vasa.

Myrrhina] Vide Sat. VI. vs. 131. et quæ ibid. nos.

Spondet enim, &c.] Pretiosa Tongilli vestis ipsi pro sponsore est.

Tyrio] Vide Sat. I. vs. 27.

Stlataria purpura] Quasi senatoria vestis, latus e purpura clavus. Vide Sat. I. vs. 98. et quæ notavimus ibid. Porro *stlatum* pro *latum*, sicut et *stlotum* pro *lotum*, *stlitem* pro *litem* veteres dixere, teste Festo; apud quem etiam *stlata* est navigium latum magis quam altum: unde *stlataria purpura* hic intelligi posset mari advecta e Tyro. Alii a *stlata* rate piratica, per *stlatariam* purpuram, intelligunt vestem purpuream quasi fallentem ac deprædantem clientes, qui ambiunt causidicos sumtuose vestitos, eisque magnam sponte mercedem tribuunt.

Purpura] Plin. IX. 36. et seq. de purpuræ natura, usu, pretio, antiquitate, variis denique generibus multa.

Est illis hoc utile] Lucrum eis affert ambitiosa ostentatio divitiarum.

Purpura vendit causidicum] Tanti locabit ac vendet operam suam causidicus, quantum fastus et splendoris habuerit in vestibus, et quantum se jactaverit.

Causidicum, vendunt amethystina: convenit illis
Et strepitu, et facie majoris vivere census.
Sed finem impensæ non servat prodiga Roma.
Fidimus eloquio? Ciceroni nemo ducentos
Nunc dederit nummos, nisi fulserit annulus ingens.
Respicit hæc primum, qui litigat, an tibi servi
Octo, decem comites, an post te sella, togati
Ante pedes. Ideo conducta Paulus agebat
Sardonyche, atque ideo pluris, quam Cossus agebat,
Quam Basilus. Rara in tenui facundia panno.
Quando licet Basilo flentem producere matrem?
Quis bene dicentem Basilum ferat? Accipiat te

Amethystina] Vestimenta violacei coloris, qualis est in amethysto lapillo, de quo Plin. XXI. 8. et XXXVII. 6. et 9.

Et strepitu, et facie, &c.] Conducit illis exhibere se ditiores quam sint, alias enim non conducerentur, atque egerent.

Strepitu] Celebritatem suam ac famam venditando.

Census] Bonorum æstimatio, ipsaque bona, census appellantur passim apud Auctores. Cic. Verr. 4. n. 131. 'Siculi ex censu quotannis tributa conferunt,' &c.

Sed finem impensæ, &c.] Ambitioni, vanitati, luxui tam dedita Roma, ut jaceat quisquis non splendet. Hinc Seneca Epist. 50. 'Erramus,' inquit, 'et dicimus: non ego sum ambitiosus: sed nemo Romæ potest aliter vivere; non ego sumtuosus; sed urbs ipsa magnas impensas exigit.'

Fidimus eloquio] Pro hac lectione nonnulli Codices habent, *Ut redeant veteres*, sc. insignes illi Oratores, Cicero, Crassus, Hortensius, &c. vel, e Græcis Demosthenes, Æschines, Isocrates, &c.

Nisi fulserit] Nisi dives fuerit, aut saltem opes ostentarit, quantumvis peritus, erit despectui.

Annulus] In digito. Vide Sat. I. vs. 28.

An tibi servi, &c.] An sumtuosus adsit oratori comitatus, potius quam quæ facundia.

Servi octo] Lecticarii octophoron gestantes, ad pompam et fastum. Vide Sat. I. vs. 56.

Comites]. Clientes officiose deducentes ad forum. Vide Sat. I. vs. 88. 111. 124.

Sella] Vel lectica per vias subsequens; vel sedile, seu sella, quasi pulpitum, in foro, e quo magnifice dicas et perores, et in quo, cum libuerit, sedeas.

Togati ante pedes] Clientes, vel amici, honoris causa præeuntes. Anteambulones vocat Martialis. Ejus vide Epigramm. III. 7. et 46. et Juvenal. Sat. I. vs. 88. et quæ nos ibi.

Ante pedes] 'Circum pedes sunt obsequia servorum, ante pedes amicorum:' inquit Turneb. lib. XII. cap. ult.

Conducta] Caute, ut dives appareret, plusque mercedis acciperet.

Paulus] Is causidicus, pariter ut Cossus, et Basilus. Sed hi minus celebres, quia pauperiores.

Sardonyche] Annulo, in quo pretiosa gemma sardonyx. Vide Pers. Sat. I. vs. 16.

Rara in tenui facundia panno] Ex opinione vulgi, cui adversatur illud Cæcilianum: 'sæpe est etiam sub palliolo sordido sapientia.' Cic. Tuscul. 3. n. 56.

Quando licet Basilo, &c.] Quis tenui causidico gravem causam committit, in qua liceat v. g. matrem producere pro salute filii supplicantem apud Judices. Vide Cicer. Verr. 3. pro Fonteio in perorat. &c.

Accipiat te Gallia, &c.] Perge in Galliam vel Africam, ibique vendita oratoriam facultatem: nam Ro-

Gallia, vel potius nutricula causidicorum
Africa, si placuit mercedem ponere linguæ.
Declamare doces? O ferrea pectora Vectî,
Cum perimit sævos classis numerosa tyrannos.
Nam quæcumque sedens modo legerat, hæc eadem stans
Proferet, atque eadem cantabit versibus îsdem.
Occidit miseros crambe repetita magistros.
Quis color, et quod sit causæ genus, atque ubi summa

mæ non facundia tam spectatur in causidico, quam fastus et pompa vestium atque comitatus.

Gallia] Europæ nobilissima portio, Rheno, Oceano, Alpibus, ac Pyrenæis clausa. Romanis primum, deinde Francis domita. De hac satius erit non plura, quam non sat magna dicere. At quod facit ad rem præsentem, in ea, Lugduni scilicet, facundiæ certamen. Unde et facundam vocat Sat. xv. Optimorum ingeniorum feracem ignorat nemo: etiam oratores insignes habuisse dicemus alibi, et testis Quintil. loco mox citando.

Nutricula causidicorum] Seu quod litigiosæ regiones illæ Gallia et Africa, seu quod eximios oratores tulerint. Quintil. x. 1. præstantissimos ait fuisse Jul. Africanum et Domitium Afrum. At hic Nemausensis erat, et florebat sub Nerone. Et cap. 3. 'Julius Florus,' inquit, 'in eloquentia Galliarum (quoniam ibi demum exercuit eam) princeps, alioqui inter paucos disertus,' &c.

Africa] Hæc Romanis ampla seges et terroris et gloriæ, vel ob unam Carthaginem, unumque Annibalem. Nobis autem Christianis valde memorabilis, quod tot præclara Religionis nostræ lumina genuerit, Tertullianum, Cyprianum, Augustinum, &c.

Mercedem ponere linguæ] Si vis æstimari ob eloquentiam, et ex ea quæstum facere.

Declamare doces, &c.] Jam ad Rhetores transit, expenditque num digna merces iis detur, ac magnis eorum laboribus æqualis.

Ferrea pectora] Quippe quæ molestam admodum puerorum institutionem suscipiant et exequantur sine ullo fere lucro.

Vectî] *Vectius* seu *Vettius*, celebris Rhetor. Ejus meminit Plin. xxix. 1. ponitur hic pro quolibet declamandi magistro.

Cum perimit sævos, &c.] Ingens numerus discipulorum recitat suam quisque compositionem et orationem de perimendis tyrannis. Quod sane præceptoris patientiam exhaurit. Alii sic interpretantur: o Vetti, sane tu ferreus, quem non frangit durus ille docendi labor, ad quem velut ad summum tormenti genus Dii vindices compulerunt Dionysium Siciliæ Tyrannum. Is enimvero Imperio exutus in ludo literario Corinthi consenuit.

Classis] Quintil. i. 2. 'Pueros,' inquit, 'Magistri in classes distribuebant, et iis ordinem dicendi secundum vires ingenii dabant,' &c.

Quæcumque sedens modo legerat] Præceptor nimirum.

Hæc eadem stans] Nempe discipulus.

Eadem cantabit versibus îsdem] Recitabit statim formans se discipulus ad exemplum Magistri prælegentis et declamare docentis. Huc pertinet quod ait Quintil. ii. 4. 'Dicere quæ audierint, utile est pueris ad loquendi facultatem.'

Versibus îsdem] Totidem incisis et commatis.

Occidit miseros, &c.] Crebræ illæ discipulorum exercitationes eadem recinentium, caput obtundunt Magistri, ejusque mentem excarnificant; sicut brassica sæpius apposita nauseam stomacho facit.

Crambe repetita] Proverb. *Δὶς κράμβη θάνατος.* Vide Politian. Miscel. cap. 33. Veteres *μὰ τὴν κράμβην* jurare solitos auctor est Athen. ix. 2.

Quis color] Quis modus stabiliendi causam, et crimen repellendi?

Quæstio, quæ veniant diversæ forte sagittæ,
Nosse velint omnes, mercedem solvere nemo.
Mercedem appellas? quid enim scio? Culpa docentis
Scilicet arguitur, quod læva in parte mamillæ
Nil salit Arcadico juveni, cujus mihi sexta
Quaque die miserum dirus caput Hannibal implet;
Quicquid id est, de quo deliberat, an petat Urbem
A Cannis, an post nimbos, et fulmina cautus
Circumagat madidas a tempestate cohortes.
Quantum vis stipulare, et protenus accipe, quod do,
Ut toties illum pater audiat. Hæc alii sex,

Sat. VI. 247. 'Dic, Quintiliane, colorem.'

Causa genus] An demonstrativum, an judiciale, an deliberativum, &c. Vide Quintil. III. 4.

Summa quæstio] Quis status, an conjecturalis, an definitivus, &c. Quintilian. cit. III. 6.

Quæ veniant diversæ forte sagittæ] Quænam ab adversario objici, et qua ratione possint refutari.

Mercedem appellas] Prosopopœia discipuli imperiti Magistro dicentis; scilicet, petis mercedem, cum nihil a te didicerim.

Culpa docentis arguitur] Responsio Magistri, in qua notatur quam sit misera conditio docentium: in hos enim culpa refunditur, si negligens alioqui, vel obtuso discipulus ingenio nihil in studio proficiat.

Læva in parte mamillæ] Plin. XI. 37. 'Cor animalibus ceteris in medio pectore est; homini tantum infra lævam papillam,' inquit. Cor igitur hic et apud alios Poëtas non raro ponitur pro ingenio et sapientia: unde et vecors dicitur qui est stupidus et insipiens.

Nihil salit] Nihil emicat ingenii, nihil industriæ vel solertiæ.

Arcadico juveni] Ignavo, bardo, simili vel Arcadibus, qui hebetes ab aliquibus referuntur, vel pecori Arcadico, id est, asinis. Vide Pers. Satir. III. 9.

Caput implet] Obtundit, gravat, ac tædio afficit.

Hannibal] Declamatio de Hannibale deliberante. Vide Sat. VI. ad vs. 145.

An petat urbem] An post Cannensem victoriam continuo Romam pergat, an fatigatis militibus respirandi spatium dare debeat. Vide Tit. Liv. XXII. 51. ubi Hannibali ad pensandum consilium opus esse tempus dicenti respondet egregie Maharbal: 'non omnia nimirum eidem Dii dedere. Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis.' Additque Liv. ibid. 'moram ejus diei saluti fuisse urbi atque Imperio.'

Cannis] Is vicus Apuliæ prius ignobilis, ast postea non mediocriter celebratus clade Romanorum. Vide Satir. II. ad vs. 141.

An post nimbos, &c.] Lege Tit. Liv. 26. 11.

Cautus] Timens ne infestis sibi Numinibus victorem perdat exercitum.

Circumagat madidas, &c.] Posita super Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem, castra moveat, abducatque copias religione perculsas, ob tempestatem acies jam semel ac iterum dirimentem. Tunc enim Hannibal erupit in has voces: 'Potiundæ sibi urbis Romæ modo mentem non dari, modo fortunam.' Tit. Liv. cit. 26. 11.

Quantumvis stipulare, &c.] Atque ut intelligas quantum sit tædium eadem sæpius audienti, ego tantum tibi promitto, quantum petieris, si pater ipse discipuli tam patiens fuerit, quam ego declamandi magister; sique toties filium declamantem libenter audire sustineat, quoties ego alienum, et quidem sine mercede..

Stipulare] *Stipulo*, vel *stipulor*, idem est atque postulo mihi promitti quidpiam, solenni formula: v. g. visne promittere centum nummos, ac dare? cui respondet alter; promitto et dabo.

Pater audiat] Vide Pers. Sat.

Vel plures uno conclamant ore Sophistæ,
Et veras agitant lites, raptore relicto;
Fusa venena silent, malus ingratusque maritus,
Et quæ jam veteres sanant mortaria cæcos.
Ergo sibi dabit ipse rudem, si nostra movebunt
Consilia, et vitæ diversum iter ingredietur,
Ad pugnam qui rhetorica descendit ab umbra,
Summula ne pereat, qua vilis tessera venit
Frumenti. Quippe hæc merces lautissima. Tenta,
Chrysogonus quanti doceat, vel Pollio quanti

III. ad vs. 47. et quæ nos ibidem notavimus.

Hæc alii sex, &c.] At prudenter omnino plurimi Rhetores ad forenses ac veras actiones transiere, dimissis fictis illis et scholasticis.

Conclamant] Vel, in foro clamoso agunt causas; vel, declamatorum atque Rhetorum vitam intolerabilem vociferantur deserendam.

Sophistæ] Ita pridem Rhetores appellati, teste Philostrato. Aliis Rhetor est qui tradit eloquentiæ præcepta, Sophista vero qui ad dicendum exercet. Victorin. Prolog. in Rhetor. Cic.

Veras agitant lites] Non amplius fictas, ut prius in scholis, sed veras in foro, paulo majori mercede.

Raptore relicto, &c.] Relictis fictis argumentis, qualia legere est apud Quintil. et Senecam, in Controvers.

Raptore relicto] Declamandi materia de eo qui fœminam rapuerit. V. g. de Paride qui Helenam, de Jasone qui Medeam, abduxit, &c. Vide Senec. Controv.

Fusa venena silent] Non jam tractatur fictum thema de veneno dato vel pellici, vel conjugi, &c., nec de marito ingrato, &c.

Malus ingratusque maritus] Vel Jason qui deseruit Medeam, cujus ope vellus aureum abstulerat, atque aliam uxorem duxit: vel quilibet similis illius perfidi in fidelissimam conjugem viri, de quo Senec. Controv. II. 5. Erit igitur vel accusatio ingrati mariti, pro uxore; vel ejus defensio adversus uxorem.

Et quæ jam veteres, &c.] Declamatio de filio conterente pharmaca in mortario ad sanandos cæci patris oculos, quæ venena esse affirmantur a noverca: unde credulus pater filium hæreditate pellit, &c.

Sibi dabit ipse rudem] Si mihi credit Sophista sterile docendi munus abjiciet, et se conferet ad forum, ubi saltem aliquod lucellum est.

Rudem] Libertatem, et vacationem a docendo. Metaphor. a gladiatoribus. Vide quæ ad Sat. VI. 95.

Ad pugnam] Ad veras in foro actiones.

Ab umbra] Relicta schola, in qua privatæ et umbratiles duntaxat actiones, et falsæ controversiæ.

Summula ne pereat] Ut exigua saltem habeatur merces, qua ematur panis.

Tessera] Just. Lipsius Elect. I. 8. multa de frumentationis antiquitate, ac frumenti distributione primum ab Ædilibus, dein ab annonæ Curatoribus facta, et quidem per tesseras seu symbola e ligno vel plumbo, quibus instructi pergebant ad horrea publica, et singulis mensibus frumentum accipiebant, &c. Vide quæ ad Pers. Sat. v. 74.

Venit] Acceptam etenim tesseram frumentariam vendere licebat; et vendebant qui victum habentes aliunde, frumento non indigebant. Lips. cit. loco.

Tenta, Chrysogonus, &c.] Si mihi fidem non habes, inquire quam vili pretio doceant Chrysogonus et Pollio, et quam exiguam capiant mercedem etiam a nobilibus atque opulentis, quorum filios instituunt.

Chrysogonus, Pollio] Sophistæ seu Rhetores. Citharœdos esse volunt alii, quos Juvenalis affirmet plus multo quam Rhetores lucrari.

Lautorum pueros, artem scindens Theodori.
Balnea sexcentis, et pluris porticus, in qua
Gestetur dominus, quoties pluit. Anne serenum
Expectet, spargatque luto jumenta recenti?
Hic potius: namque hic mundæ nitet ungula mulæ.
Parte alia longis Numidarum fulta columnis
Surgat, et algentem rapiat cœnatio solem.
Quanticumque domus, veniet, qui fercula docte
Componat; veniet, qui pulmentaria condit.
Hos inter sumtus sestertia Quintiliano,
Ut multum, duo sufficient. Res nulla minoris
Constabit patri, quam filius. Unde igitur tot
Quintilianus habet saltus? Exempla novorum

Artem scindens] Rhetoricam, cujus præcepta minutatim quasi dispertit, dissipat, disperdit, nulla prope mercede, nullo fructu.

Scindens] Quidam interpretantur, vituperans, proscindens: sed minus id probem.

Theodori] Is Gadara urbe Syriæ oriundus, insignis Rhetor fuit, Tiberii Cæsaris præceptor, qui sævam ejus indolem perspexit primus, ac notavit in puero, Suetonio teste, Tiber. c. 57. De eodem Quintilianus III. 1. sic loquitur: 'Theodorus Gadareus, qui se dici maluit Rhodium, quem studiose audisse, cum in eam Insulam secessisset, dicitur Tiberius Cæsar:' additque illum et plura scripsisse, et ejus discipulos veluti novæ sectæ addictos *Theodoreos* appellatos fuisse, quos inter fuit *Hermagoras*.

Balnea sexcentis] Sumtuosi quidem sunt in ædificando epulandoque Romani, at parci nimium in educandis docendisque liberis.

Sexcentis] Nummis, vel sestertiis.

Porticus, in qua gestetur dominus] Vide Satir. IV. 4.

Anne serenum expectet] Quod si ambulare cupiat, an putas expectandum ei serenum tempus? Imo porticum habet ad id semper idoneam.

Spargatque luto jumenta recenti] An post pluviam velit agi currum, et vehi per cœnosas plateas, ubi mulorum pedes luto inquinentur?

Hic potius] Quin potius in porticu ambulabit, ubi mulæ vehiculum trahentes nitidis incedant pedibus et ungulis. Ironice.

Numidarum] Numidia pars Africæ, hodie *Biledulgerid*. Inde lapides optimi et exquisita marmora excidendis columnis idonea Romam deportabantur. Meminit Plin. XXXVI. 6. et alibi.

Algentem rapiat cœnatio solem] Columella I. I. præcipit ædium fenestras spectare Ortum et Septentrionem.

Cœnatio] Triclinium, locus in superiori domus parte ad cœnandum aptus.

Algentem rapiat cœnatio solem] Vel hyberno tempore, dum oritur, frigidum: vel orientem æstate, versus Septentrionem. Hinc enim hilarior situs et commodior dat umbram quando calet, et cum friget, teporem.

Quanticumque domus, &c.] Neque solum profundunt opes in substructionibus, sed etiam in sumtuosis conviviis.

Qui fercula docte componat] Structor mensæ peritus.

Qui pulmentaria condat] Coquus.

Pulmentaria] Quævis obsonia. Nomen a pulte, qua pro pane diu Romani usi sunt. Cicer. Tuscul. 5. n. 90. 'Anacharsi Philosopho cubile terra, pulmentum fames,' &c. Vide Pers. Sat. VI. 40. et quæ ibidem notabo.

Sestertia] Vide Sat. I. 84. et 93.

Quintiliano] Summo Rhetori ac præceptori cuilibet.

Sufficient] Loco pensionis annuæ et salarii pro puerorum institutione.

Saltus] Villas, prædia.

Fatorum transi: felix, et pulcher, et acer:
Felix, et sapiens, et nobilis, et generosus
Appositam nigræ lunam subtexit alutæ:
Felix, orator quoque maximus, et jaculator:
Et si perfrixit, cantat bene. Distat enim, quæ
Sidera te excipiant modo primos incipientem
Edere vagitus, et adhuc a matre rubentem.
Si Fortuna volet, fies de rhetore consul:
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.
Ventidius quid enim? quid Tullius? anne aliud, quam

Exempla novorum fatorum transi] Ne utere inaudito exemplo unius qui præter solitum morem ditatus fuerit, aspirante fato et fortuna, non ex hominum liberalitate. Fuit quidem Quintilianus locuples, at post illum quot alii? Imo quis secundus?

Felix et pulcher, &c.] Id est, si cui faverint fata, et felicem esse dederint, huic affluunt omnia continuo bona et corporis et animi et fortunæ: erit formosus et valens, erit sapiens, nobilis, doctus, &c.

Appositam nigræ lunam subtexit alutæ] Lunatos induit calceos, nobilitatis indices. Nam lunula calceis assuta Patricius discernitur, inquit vetus Scholiastes: gestabant nempe effigiem Lunæ crescentis, vel potius literam C, ad monimentum numeri Senatorum centenarii, ex Numæ, ut aiunt, instituto. De moris istius origine disputat Plutarchus in Quæst. Centur. Rom. Vide Cœl. Rhodig. xx. 28. et Alex. ab Alex. v. 18.

Nigræ alutæ] Sic Horatius Satir. I. 6. 'Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus Pellibus,' &c.

Alutæ] Calceo ex aluta, seu molli et subtili corio.

Jaculator] Dialecticus et Sophista, qui norit argumenta in adversarium jaculari atque enthymema torquere, ut est Sat. VI. vs. 364.

Si perfrixit, cantat bene] Et si frigus occuparit, vel non raucescet, aut nihilo pejus cantabit: aut certe excusatur facile, imo bene cantare putabitur et dicetur. Martial. Epig. III. 18. 'Perfrixisse tuas questa est præfatio fauces.'

Distat enim quæ sidera, &c.] Magni interest an benigna tibi nascenti sidera, an maligna affulserint. Vide Satir. VI. vs. 472. et Pers. Satir. V. vs. 45. et sequent.

A matre rubentem] Totus rubet infans recens natus, ob tenuitatem cutis ac venarum.

Fies de rhetore consul] Ut contigit Ciceroni: (de quo lege Alex. ab Alex. I. 23.) et Quintiliano quoque, ut placet quibusdam fretis auctoritate Ausonii ad Gratianum ita loquentis, et pro Consulatu gratias agentis: 'Dives Seneca, nec tamen Consul—Quintilianus consularia per Clementem ornamenta sortitus, honestamenta nominis potius videtur quam insignia potestatis habuisse.' Adde Frontonem Antonini præceptorem, de Consulatu cujus ibid. Auson.

De Consule rhetor] Sicut Dionysius ille Tyrannus, de quo supra ad vs. 151. hujus Satiræ. Ut Valer. Licinianus, 'Exul de Senatore, Rhetor de Oratore factus,' inquit Plinius l. IV. Epist. 2. ubi et ait ipsum Licinianum in Sicilia profitentem ita sortem suam in præfatione deplorasse: 'Quos tibi, fortuna, ludos facis? Facis enim ex Professoribus Senatores, ex Senatoribus Professores,' &c.

Ventidius quid enim? quid Tullius] Quid enimvero felices reddidit Ventidium, ac Tullium? Nonne fati vis, et benignus siderum aspectus?

Ventidius] Pub. Ventidius Bassus humili genere in Piceno ortus, Asculo subacto captus infans, et in sinu matris vectus ante currum triumphantis Pompeii Strabonis: cum adolevisset, rhedarius ac mulio. Deinde vero C. Cæsari notus et familiaris adeo, ut mox Tribunus Plebis et Prætor creatus sit. Postea junctis

Sidus, et occulti miranda potentia fati?
Servis regna dabunt, captivis Fata triumphos.
Felix ille tamen corvo quoque rarior albo.
Pœnituit multos vanæ, sterilisque cathedræ,
Sicut Thrasymachi probat exitus, atque Secundi
Carrinatis: et hunc inopem vidistis, Athenæ,
Nil præter gelidas ausæ conferre cicutas.

cum Antonio partibus Pontificatum adeptus et Consulatum, indignante licet ac fremente Populo Romano. Agell. xv. 4. Vide Plin. vii. 43. Plutarch. in Vita M. Antonii, a quo missus ad reprimendos Parthos Ventidius, de illis postea triumphum egit, (teste etiam Plin. mox cit.) celsi vir animi et rerum magnarum cupidus. Plutarch. ibid. Alterius etiam Ventidii meminit Tacit. l. xii.

Tullius] Non Cicero, sed Servius Tullius Rex Romanorum sextus, quem serva matre creatum ad Urbis regimen evexit indoles eximia, nec obscuritas inhibuit. Flor. i. 6. Vide Tit. Liv. i. 39. et seq. ubi Servii Tullii natales apud Corniculum urbem captam, educatio apud Tarquinium Priscum, augurium regni per Tanaquil, et prodigium, &c., narrantur. Eutropius ait ordinatum ab eo primo Censum, qui adhuc per orbem terrarum incognitus erat.

Sidus] Nascenti prosperum. Vide supra.

Miranda potentia fati] Vide Cicer. de Fato, &c.

Servis regna dabunt] Ut Servio Tullio nobili quidem fœmina, captiva tamen et ancilla genito. Eutrop.

Captivis fata triumphos] Ut Ventidio, de quo Valer. Maxim. vi. 9. sic habet: 'P. Ventidius ex Parthis, et per Parthos de Crassi manibus in hostili solo miserabiliter jacentibus triumphum duxit: et qui captivus carcerem exhorruerat, victor Capitolium felicitate celebravit. In eodem etiam illud eximium, quod eodem anno Prætor et Consul est factus.' Et Plin. citat. vii. 43. 'Fortuna,' inquit, 'triumphare Pub. Ventidium de Parthis voluit quidem solum, sed eundem in triumpho Asculano Cn. Pompeii Strabonis duxit puerum,' &c.

Felix ille] Quintiliano similis, cui divitias Ars Rhetorica pepererit.

Corvo quoque rarior albo] Proverb. ut ante Satir. vi. vs. 140. 'Rara avis in terris, nigroque simillima cycno.' Ceterum corvos nonnunquam albos reperiri ex Aristotelis testimonio; unumque corvum candido nitore conspicuum ad Alphonsum Siciliæ Regem aliquando a Britannorum Rege dono missum: insuper et cornicem albam a se visam, affirmat Cœlius Rhodiginus, xvii. 11.

Cathedræ] Professionis Rhetoricæ. Martial. 'Circum pulpita nostra Et steriles cathedras basia sola crepant.'

Thrasymachi probat exitus] Is enim Carthaginensis origine, apud Athenas Rhetor, pressus inopia vel professione destitit, vel etiam suspendio periit, ut affirmant alii. Platonis et Isocratis discipulus fuisse dicitur. Vetus Schol. Philostr.

Secundi Carrinatis] Hic urgente paupertate Athenis Romam demigravit: at cum exercitationis causa in Tyrannos dixisset, ab Imperatore Caligula missus in exilium refertur. Dio.

Athenæ] Hac urbe et Republica quid magis celebratum? Alter Græciæ oculus vocatur, Justino l. v. Fons omnium doctrinarum, ubi summa dicendi vis et inventa est et perfecta. Cicer. i. de Orat. et pro L. Flacco, 'Ab Athenis,' inquit, 'humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortæ, et in omnes terras distributæ putantur: de urbis vero positione, propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuisse proditum est,' &c. Vide Thucyd. &c.

Gelidas ausæ conferre cicutas] Sarcastice in Athenienses, quorum Edicto Socrates hausta cicuta interiit. Vide Pers. Satir. iv. vs. 2, et Annotat. ibid.

Di, majorum umbris tenuem, et sine pondere terram,
Spirantesque crocos, et in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco. Metuens virgæ jam grandis Achilles
Cantabat patriis in montibus: et cui non tunc
Eliceret risum citharœdi cauda magistri?
Sed Rufum, atque alios cædit sua quæque juventus:
Rufum, qui toties Ciceronem Allobroga dixit.

Majorum] Priscorum nempe, tam Græcorum quam Romanorum.

Tenuem, et sine pondere terram] Sic Veteres suis mortuis bene precabantur; inscribebantque tumulo S. T. T. L. id est, 'Sit tibi terra levis;' quasi ut mollius quiescerent: quibus autem erant infensi, terram gravem optabant. Ita Senec. Hippol. ad calcem: 'Istam' *(Phædram)* 'terra defossam premat, Gravisque tellus impio capiti incubet.' Vide Pers. Satir. I. vs. 37. et seq. et ibid. annotata.

Spirantesque crocos] Croci flores odoriferi nascantur ex eorum tumulis: vel aromata in sepulturam illorum effundantur. De his vide Pers. Satir. VI. vs. 35. et seq.

Crocos] Plin. XXI. 6. 'Herba est angusto folio pæne in capillamenti modum: mire vino congruit; folio florem expellit; viret bruma et colligitur. Gaudet calcari et atteri, pereundoque melius provenit.'

Urna] Qua defunctorum cineres continentur. Vide Pers. Satir. VI. vs. 34. ad vocem, *urnæ*.

Perpetuum ver] Nascentibus ibi floribus, ut mox notatum.

Qui præceptorem sancti, &c.] Quintil. II. 9. 'Discipulos id unum moneo,' inquit, 'ut præceptores suos non minus quam ipsa studia ament, et parentes esse non quidem corporum, sed mentium credant.'

Metuens virgæ] Disciplinæ subditus. Ovidius: 'Qui toties socios, toties perterruit hostes, Dicitur annosum pertimuisse senem. Quas Hector sensurus erat, poscente Magistro, Verberibus jussas præbuit ille manus.'

Cantabat] Discebat canere fidibus, ac cithara ludere.

Patriis in montibus] In Pelio Thessaliæ monte, ubi educatus Achilles et institutus a Chirone.

Cui non tunc] Vel sine interrogatione legitur, et refertur ad Achillem, qui jam grandior non contemnebat magistri præcepta: vel cum interroganti, hoc sensu: cui vero risum non movisset præceptor Centaurus, equus ab umbilico et inferiori corpore, ac proinde caudatus? ex fabula.

Citharœdi cauda magistri] Chironis, de quo jam Satir. III. vs. 190. et Horat. Epod. XIII. 'Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno.'

Sed Rufum, &c.] At nunc præceptorem minores discipuli et derident et cædunt sine ullo pudore.

Rufum] *Rufum*, inquam, excellentem licet Rhetorem, et Ciceronis æmulum; Gallum natione, valde quidem disertum. Vetus Schol.

Qui toties Ciceronem, &c.] Legunt alii: *Quem toties Ciceronem, &c.*, et sic explicant; quem Rufum Juventus, id est, sui discipuli per contemtum vocant Ciceronem Allobroga: alii vero sic: *Qui*, id est, Rufus tantum sibi arrogat, ut se præferat Ciceroni, ejus errores notet, et hominem eloquentiæ Gallicæ et Barbaræ appellet. Neque id inauditum. Nam ut est in Dial. de Orator. apud Tacit. 'Satis constat nec Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus et tumens, nec satis pressus, supra modum exultans et superfluens videretur.' Et Calvus eum dicebat 'solutum et enervem,' Brutus, 'elumbem et fractum,' &c. Vide Agellii XVII. 1. ubi Ciceronem vindicat. Quidam aiunt hic alludi ad historiam, nempe ad consensum Ciceronis cum Allobrogibus, de quo Sallust. Bell. Catilinar.

Allobroga] Allobroges Galliæ populi, non longe a Rhodano, hodie, Sabaudienses, et Delphinates. Metropolim habebant Viennam.

Quis gremio Enceladi, doctique Palæmonis affert
Quantum grammaticus meruit labor? et tamen ex hoc
Quodcumque est (minus est autem, quam rhetoris æra)
Discipuli custos præmordet Acœnonoëtus,
Et, qui dispensat, frangit sibi. Cede, Palæmon,
Et patere inde aliquid decrescere: non aliter, quam
Institor hybernæ tegetis, niveique cadurci,
Dum modo non pereat, mediæ quod noctis ab hora
Sedisti, qua nemo faber, qua nemo sederet,

Quis gremio Enceladi] Jam de Grammaticis denique: quis peritis licet iis et excellentibus dignam pendit mercedem?

Gremio] In gremium sedentis ac docentis.

Enceladi] Is Grammaticus, ut et Palæmon.

Palæmonis] De eo jam Sat. VI. vs. 357.

Grammaticus labor] Is sane magnus, et multa complectitur incommoda, seu spectes rerum legendarum, seu intelligendarum multitudinem: seu denique discipulos juvenes. Quanta sit tertia hæc molestia dictum est ubi de Rhetoribus vs. 150. et seq. quanquam et major est in Grammaticis, ob rudiores discipulorum animos. At insuper duplex iis labor; alter, quod legisse historias, auctoresque omnes, eosque nosse tanquam ungues ac digitos suos, ut mox ait Juvenalis; alter, quod oportet Scriptorum sensum diligenter investigasse, locosque vel difficillimos penitus excussisse. In hoc vero quam improba sit opera et patientia, nemo nescit: quandoquidem ipsi sese incassum non raro discrucient, ac diu torqueant. Testis unus sit Virgilius quodam loco se crucem fixisse Grammaticis ingenue pariter ac lepide confessus. Vide Petr. Crinit. l. III. hon. Discip. c. 8. ut non abs re Athenæus dicat XV. 1. 'Grammaticis nihil esse stultius:' nolim ego addere, quod ille ibid. *exceptis Medicis, εἰ μὴ ἰατροὶ ἦσαν, οὐδὲν ἂν ἦν τῶν γραμματικῶν μωρότερον.* Vide Quintil. I. 4. Agell. XIV. 6. &c.

Ex hoc] E tantula tamen ista mercede Grammaticis attributa, sunt qui deradant ac surripiant.

Æra] Salarium, merces.

Acœnonoëtus] Legunt quidam *Acœnitus ipse*. Nomen est vel proprium, vel a Poëta fictum ab ἀ privativo et κοινὸς, vel κοινότης, fortasse ad indicandum hominem privatæ suæ utilitati nimium, communi parum studentem.

Qui dispensat] Œconomus.

Frangit sibi] Inde subtrahit quod sibi perperam attribuat.

Cede Palæmon] O Grammaticorum arrogantissime, cede tamen jure tuo, et aliquid sponte deperde, ne totum tibi pereat.

Non aliter quam, &c.] Sicut Institor de indicto majori pretio nonnihil remittit, ut merces vendat, ac cito distrahat.

Cadurci] Plin. XIX. 1. 'In culcitris' (e lino) 'præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum hoc, et tomenta pariter inventum.' Porro *Cadurci* Aquitaniæ sunt populi. Vernacule, *le Quercy*.

Dummodo non pereat] Ne vanus omnino sit tuus labor tam gravis et molestus; nempe quod, &c.

Mediæ quod noctis ab hora] Quod dum fabri et artifices quiescunt, tu cogeris in ludo esse, et scholam aperire, teque, ut fit, defatigare. Porro quod ipsa nocte scholæ et ludi frequentari solerent, testatur vetus Schol. et indicat Martial. Epig. IX. 70. 'Quid tibi nobiscum ludi scelerate magister, Invisum pueris virginibusque caput? Nondum cristati rupere silentia Galli: Murmure jam sævo, verberibusque tonas,' &c.

Sedisti] Vel dictanda meditans, vel potius in schola meditata præcipiens, tradens lectiones, pensa exigens.

Sederet] In officinis laborans residebat.

Qui docet obliquo lanam deducere ferro:
Dummodo non pereat totidem olfecisse lucernas,
Quot stabant pueri, cum totus decolor esset
Flaccus, et hæreret nigro fuligo Maroni.
Rara tamen merces, quæ cognitione tribuni
Non egeat. Sed vos sævas imponite leges,
Ut præceptori verborum regula constet,
Ut legat historias, auctores noverit omnes,
Tanquam ungues, digitosque suos: ut forte rogatus
Dum petit aut thermas, aut Phœbi balnea, dicat
Nutricem Anchisæ, nomen patriamque novercæ
Anchemoli; dicat, quot Acestes vixerit annos,

Qui docet obliquo, &c.] Lanarum carminator.

Obliquo lanam deducere ferro] Hamis 'ferreis oblique in tabula defixis, per 'quos deducta lana attenuatur.'

Olfecisse lucernas] Gravem tot lychnorum fumum et odorem pertulisse, quot discipuli aderant in ludo, in eum nocte convenientes, ut mox notatum est.

Decolor Flaccus] Horatii codex et Virgilii, puerorum manibus attritus, maculatus, deformis, deturpatus usu et contrectatione continua.

Fuligo] Multiplici tot e lampadibus vapore et fumo creata.

Maroni] Codici Virgiliano. Ex quo patet ipsis Romanis studiose legi solitos, cum hunc Poëtarum Romanorum Principem, tum Vatem Venusinum, Lyricorum delicias, quem ut tersum inprimis ac purum, et ad notandos hominum mores præcipuum, commendat Quintil. x. 1.

Rara tamen merces, &c.] Sed nec sine lite mercedem obtinent Grammatici. Jure est agendum adversus Romanos, ut solvant.

Tribuni] Ærarii nempe, qui jus habebat cognoscendi et judicandi de levioribus causis. Vide Alex. ab Alex. II. 24.

Sed vos sævas imponite leges] Quamvis autem adeo parce et improbe magistris mercedem exsolvatis, o Romani, iis nihilominus severas leges imponite, ut et perfectam eruditionem, et liberorum vestrorum summam habeant curam.

Verborum] regula constet] Nota sit verborum vis et analogia, &c. ut sermo adsit purus.

Legat historias, &c.] Deinde, ut multiplex adsit eruditio, 'non satis est Poëtas legisse: excutiendum omne scriptorum genus, non propter historias modo, sed et verba, quæ frequenter jus ab auctoribus sumunt,' ut ait Quintil. I. 4. additque; 'sola Grammatica omni studiorum genere plus habet operis quam ostentationis.'

Tanquam ungues, &c.] Vulgaris locutio et Proverbium.

Thermas] A *θέρω calefacio*, et *θερμὸς calidus*. *Thermæ* dicuntur loca vel aquis natura ferventibus, vel arte et igne calentia, ad lavandum aut sudandum apta et salubria. Hæc describit egregie Auson. in Mosella. Ob ejusmodi Thermas celebratæ olim Baiæ, Puteoli, &c. Hinc etiamnum frequentata tot variis in regionibus loca. Vide Plin. XXXI. 2. &c

Phœbi balnea] Hunc aiunt fuisse balneatorem quendam ita nominatum. Vetus Schol. sic habet: 'Privatæ sunt balneæ, quæ Daphnes appellantur.' Sunt et qui *Phœbi balnea* interpretentur, rivos, stagna, flumina Phœbo seu Sole calefacta.

Dicat nutricem Anchisæ, &c.] Quæ fuerit Anchisæ nutrix, de qua nihil certum, etsi *Tisiphone* vocatur a vet. Schol. Gaudebant Romani vexare Grammaticos ejusmodi vanis quæstionibus ac nugis, quas explodit Seneca Epist. 88. Vide Tiber. cap. 56. apud Sueton.

Anchisæ] Patris Æneæ.

Nomen patriamque novercæ Anchemoli] Casperiam appellat Servius in Æneid. x. At ejus patria ignoratur.

Anchemoli] Vel *Archemori*, de quo Æneid. x.

Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas.
Exigite, ut mores teneros ceu pollice ducat,
Ut si quis cera vultum facit: exigite, ut sit
Et pater ipsius cœtus, ne turpia ludant.
Hæc, inquit, cures, et cum se verterit annus,
Accipe, victori populus quod postulat, aurum.

Acestes] Siciliæ rex, quem seniorem Virgilius ait Æneid. v.

Quot Siculus Phrygibus vini donaverit urnas] Quot vini cados dederit Æneæ et sociis abeuntibus: scribente Virgil. Æneid. I. 'Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes,' &c.

Mores teneros] Horat. ad Pisones vs. 163. de juvenum indole et animo sic loquitur: 'Cereus in vitium flecti,' &c.

Pollice ducat] Metaphora a figulis, qui pollice vasa fingunt ad arbitrium, et quam voluerint formam dant. Pers. Sat. v. vs. 40. 'Artificemque tuo ducit sub pollice vultum.'

Pater ipsius cœtus] Præceptor ante omnia sumat parentis erga discipulos suos animum, ac succedere se in eorum locum a quibus sibi liberi tradantur, existimet. Quintil. II. 2.

Ne turpia ludant] Caveat ne defluant ad libidines.

Hæc, inquit, cures] Tria nempe, ut purus sermo, ut multarum rerum notitia, ut honesti mores sint in discipulis tuis, liberis meis, inquit magistro pater.

Cum se verterit annus] Anno finito, mense Martio (qui primus apud Romanos) redeunte, mercedem exsolvam. Vide Macrob. Saturn. I. 12. ubi scribit ea quæ notamus hic.

Accipe, victori populus quod postulat, aurum] Quantum populus Romanus in Ludis Scenicis jubebat victoribus dari a Ludorum Præfecto, seu Prætore vel Tribuno spectacula exhibente; *quinque* scilicet *aureos*, quæ stata merces erat, 'nec licebat amplius dare.' Ita vetus Schol. Sueton. Claud. c. 21. refert Imperatorem oblatos victoribus aureos prolata sinistra pariter cum vulgo, voce digitisque in Theatro numerasse. Videtur etiam intelligi posse de aureis quos erogari jubebat populus aurigis victoribus in circo. Martial. Epigram. x. 74. 'Cum Scorpus una quindecim graves hora Ferventis auri victor auferat saccos.' Dum ergo ille auriga saccos auro graves hora una lucratur, miser Grammaticus uno anno vix pauxillum quid obtinet. Vide Alex. ab Alex. II. 24.

SATIRA VIII.

STEMMATA quid faciunt, quid prodest, Pontice, longo

Stemmata quid faciunt] Eleganter invehitur in Ponticum, et ejus similes, qui antiquum et illustre genus ostentant, ipsi nulla virtute clari, imo sæpe vitiis turpes.

Stemmata] Gradus et ordines cognationum ramis quibusdam distincti. Vide Pers. Sat. III. vs. 28. et ibidem annotata.

Quid faciunt] Senec. Epist. XLIV. 'Nobilem non facit atrium plenum fumosis imaginibus: animus facit nobilem,' &c. Et III. de Benef. cap. 28. 'Qui imagines in atrio exponunt, et nomina familiæ suæ longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris, in parte prima ædium collocant, noti magis quam nobiles sunt.'

Quid prodest] Cicero (seu quivis alius) in Sallust. 'Satius est me meis

Sanguine censeri, pictosque ostendere vultus
Majorum, et stantes in curribus Æmilianos,
Et Curios jam dimidios, humerosque minorem
Corvinum, et Galbam auriculis nasoque carentem?
Quis fructus generis tabula jactare capaci
*Corvinum, posthac multa contingere virga
Fumosos Equitum cùm Dictatore magistros,

rebus gestis florere, quam majorum opinione niti, atque ita vivere, ut sim ego posteris meis nobilitatis initium, et virtutis exemplum.' Ovid. Met. xiii. 'Nam genus, et proavos, et quæ non fecimus ipsi, Vix ea nostra voco.'

Longo sanguine censeri] Vetusta origine, et longa retro serie majorum.

Pictosque ostendere vultus majorum] Romanus proprie mos collocandi in tabulariis per atria majorum imagines: atque ex iis nobilitas æstimata; inquit Lipsius Comment. in Senecam. Idem Elect. i. 29. de isto more plurima conscribit. 'Nobiles,' inquit, 'ii soli censebantur, quorum majores Magistratum ceperant, quique jus habebant imaginis ponendæ.' Hæc humerorum tenus erat effigies, non totius corporis, sed capitis ac vultus: e cera, non ex ære. Ordine collocabantur in ligneis thecis, sive *armariis*, ut vocat Plinius l. xxxv. c. 2. diebus solum festis aperiebantur thecæ illæ. In funeribus deferri solebant. Si quis turpi quodam crimine damnatus esset, ejus imago non ferebatur in exequiis, imo frangebatur. Hæc et alia Lipsius erudite congerit, et probat loco citato. Vide et Turneb. xxvi. 3.

Stantes in curribus Æmilianos] Statuas triumphales.

Æmilianos] L. Æmilium Paulum Macedonicum, ejus qui ad Cannas cecidit filium, qui de Liguribus triumphavit Consul; item postea de Perse Macedonum rege. Triumphali veste Ludos spectandi jus ipsi concessum a Populo et Senatu. Ceterum vir fuit summæ continentiæ et probitatis. Vel intellige filium hujus Pub. Scipionem Æmilianum, qui etiam Persen devicit, Carthaginem sex mensibus delevit, Numantiam ad deditionem compulit, &c. Aurel. Victor.

Curios] De his Satir. ii. ad vs. 3.

Dimidios] Media sui parte mutilatas Imagines temporis edacitate, ac vetustate: aliam sine humeris, aliam sine auribus et naso, &c.

Humerosque minorem Corvinum] Secutus sum hanc lectionem, ne bis idem dicatur: legunt enim plures, *nasumque minorem Corvini*. Atqui sequitur mox: *Galbam auriculis nasoque carentem*.

Corvinum] M. Valerius Tribunus Militum, ope corvi, de ingenti Gallo provocatore victoriam retulit, hinc *Corvini* cognomen adeptus. Vide Tit. Liv. vii. 26.

Galbam] Ser. Sulp. *Galba* Neroni successit, Imperator in atrio stemma proposuit, quo paternam originem ad Jovem referebat. Sueton. Galb. cap. 2.

Generis tabula] Tabula genealogica designare quam multi Dictatores et Equitum Magistri in ea gente fuerint.

Contingere] Sunt qui legant, *deducere*. Alii versum hunc omnino rejiciunt; alii etiam præcedentem ac sequentem, sed perperam: ut docet Just. Lips. Epistolic. quæst. lib. iv. epist. 15.

Virga] Multis ramis e stirpe seu trunco deductis et prodeuntibus, in stemmate, seu consanguinitatis, ut vocant, arbore. Vel, radio, quo ostenduntur summi quique viri in eodem stemmate. Alii respiciunt ad virgas et fasces Dictatori solitas præferri: sed non placet ea interpretatio.

Fumosos] Legunt alii, *famosos*, minus bene, ut videtur. Cic. in Pisonem: 'Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quarum simile habes nihil, præter colorem.' Porro in atriis erat culina et ignis, hinc atria quasi

Si coram Lepidis male vivitur? Effigies quo
Tot bellatorum, si luditur alea pernox
Ante Numantinos? si dormire incipis ortu
Luciferi, quo signa duces, et castra movebant?
Cur Allobrogicis, et magna gaudeat ara

atra, fumo et fuligine: hinc et fumosæ imagines; ut observat Servius. Vide Sigon. II. 20. de antiq. Jur. Civil. Rom.

Equitum cum Dictatore Magistros] Dictatori semper aderat Magister Equitum, et ab eo statim creato dicebatur. Testis Livius passim. Equitum Magister dictus, quod jus summum in Equites et Accensos haberet: sicut et Populi Magister Dictator appellatus est, quod summam in omnes potestatem obtineret. Auctor est Varro IV. de Ling. Lat. Vide Alex. ab Alex. I. 6. Nos alibi plura de Dictatoris auctoritate.

Coram Lepidis] Coram imaginibus tot virorum, qui probi fuerunt ac vere nobiles. 'Æmilius Lepidus puer etiam tum progressus in aciem, hostem interemit, civem servavit: cujus tam memorabilis operis index est in Capitolio statua bullata, et incincta prætexta S. C. posita illi, qui jam virtuti maturus, honori tempestivus,' &c. quæ habet Valer. Max. III. 1.

Male vivitur] 'Nonnullis solet nobilitas generis parere ignobilitatem mentis.' Greg. Dial.

Alea] Vide Annotationes ad Pers. Sat. V. vs. 57.

Ante Numantinos] Ante imagines Numantinorum. P. Scipio Æmilianus (de quo paulo ante) Numantiam in Hispania civitatem valde bellicosam, correcta prius militum disciplina, fame vicit. Hinc Numantinus dictus. Aurel. Victor. Vide Flor. II. 18. de Numantino Bello.

Si dormire incipis, &c.] Si postquam in epulis et alea noctem egisti, mane dormis tum cum majores illi tui quos jactas, vigilabant potissimum pro Republica, et in hostes progrediebantur.

Ortu Luciferi] Sunt qui vesperum intelligi pertinaciter contendant, eo quod tunc etiam castra moverint Duces. Sed apage. Mane potius designari, et contextus et Luciferi nomen probant; et viri graves censent.

Luciferi] Hæc est Veneris stella, quæ post occasum Solis apparet statim, tuncque Hesperus, et Vesper apud Virgilium et alios, apud Plautum vesperugo dicitur: ante ortum vero, et sub auroram Phosphorus, et Lucifer vocatur. Unde Virgil. Ecl. VIII. 'Nascere præque diem veniens age, Lucifer, almum.' Plin. II. 8. sic ait: 'Infra Solem ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præveniens quippe, et ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, ut Sol alter, diem maturans. Contra ab occasu refulgens, nuncupatur Vesper, ut prorogans lucem, vicemque Lunæ reddens,' &c.

Cur Allobrogicis, &c.] Cur majorum gloriam ostentat qui est inglorius, cur virtutes qui vitiosus?

Allobrogicis] 'Gallicis possessionibus, aut titulis victoriarum:' inquit vetus Schol. Allobrogibus devictis: nam Fabius Max. 'Gallica victoria cognomen Allobrogici sibimet ac posteris peperit:' ut ait Valer. Max. VI. 9.

Allobrogicis] De his populis vide Sat. VII. ad vs. 214.

Magna gaudeat ara] Prope Circum Flaminium erecta in honorem Herculis, a quo ferunt ortam Fabiam gentem, quæ et habebat Sacra Herculis hæreditaria. Vetus Schol. Tit. Liv. I. 7. Plutarch. in Fab. Macrob. III. 6. &c. Ovid. Fastor. I. 'Constituitque sibi, quæ maxima dicitur, aram.'

Magna gaudeat ara] Senec. de Benef. IV. 30. sic habet: 'Non sine ratione sacra est magnarum virtutum memoria: et esse plures bonos juvat, si gratia bonorum non cum ipsis cadat. Ciceronem filium quæ res Consulem fecit, nisi pater?—Quid nuper Fabium Persicum, cujus osculum etiam impudici vitabant, Sacerdotem non in uno collegio fecit; nisi Verrucosi et Allobrogici, et illi trecenti,

Natus in Herculeo Fabius lare, si cupidus, si
Vanus, et Euganea quantumvis mollior agna;
Si tenerum attritus Catinensi pumice lumbum
Squalentes traducit avos, emtorque veneni
Frangenda miseram funestat imagine gentem?
Tota licet veteres exornent undique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque unica virtus.
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto:

qui hostium incursioni pro Republica unam domum objecerant? Hoc debemus virtutibus ut non præsentes solum illas, sed etiam ablatas e conspectu colamus,' &c.

Natus in Herculeo Fabius lare] Degener aliquis a familiæ suæ gloria: qualis Fabius ille cognomento Persicus, Q. Fabii Max. Allobrogici filius, cujus flagitiosos mores notat Valerius Max. III. 5. et Senec. de Benef. II. 21. ubi Græcinum Julium virum egregium laudat, quod pecuniam a Fabio Persico missam repudiasset, dicens, nolle se ab eo beneficium accipere, a quo propinationem accepturus non erat. Quem in locum Just. Lipsius ita scribit: 'Is Paullus Fabius Consul fuit sub Tiberio, anno 786. Quare Persicus? A Rege Perse, opinor, memoria victoriæ ejus ab Æmilio Paullo partæ; e qua gente hic fuit, etsi majores adoptione translati in Fabiam. Clarus igitur, sed o fœdus!'

Herculeo] De Hercule multa Diodorus Siculus v. 2. Tit. Liv. I. 7. cit.

Lare] *Lares* Dii familiares et domestici, qui et Penates, quoniam in interioribus ædibus colebantur, sæpe usurpantur pro ipsa domo. Laræ Nymphæ et Mercurii dicuntur filii. Ovid. Fastor. 2. Plato dicebat homines qui probi fuissent, post mortem Lares fieri, qui vero improbi et nequam, Lemures.

Euganea] Tit. Liv. initio lib. I. Euganeos inter mare Alpesque positos esse affirmat, et ab Henetis pulsos. Plin. III. 20. Graiarum Alpium incolas dicit, præstantesque genere Euganeos, inde tracto nomine. Capite vero præcedenti eorum Metropolim Veronam statuit. Hic ponuntur Euganei pro Altinis et Patavinis affinibus, quorum lana et oves laudantur tum apud Martial. Epig. XIV. 155. cùm apud alios.

Si tenerum attritus, &c.] Si libidinosus et infamis fuerit.

Attritus Catinensi pumice lumbum] Ex more impudicorum quorundam et effœminatorum, qui pumice lumbos depilabant ac lævigabant: ut cetera non dicam paulo turpiora.

Catinensi] Catana sive Catina urbs est Siciliæ, vicini Ætnæ montis ignes et lapides evomentis eructationibus obnoxia: non parvam inde vastitatem passa anno 1669.

Pumice] *Pumex* lapis spongiosus, aridus, incendio excoctus, candens, minime ponderosus, utilis ad lævigandum: atque, ut habet Plinius, XXXVI. 21. 'in usu corporum lævigandorum fœminis jam quidem et viris.' Turnebus VII. 20. vult hic notari Catinenses velut addictos huic mollitiei, quod se glabros pumice redderent.

Squalentes] Vel deformatos ac sordidos vetustate, vel ex more bellatorum ac fortium virorum, cultum corporis negligentes.

Traducit] Dedecorat, et probro exponit. Solebant noxii per forum et amphitheatrum Romæ traduci, appensa collo ferentes elogia, seu inscriptiones criminum, et suæ damnationis causas. Testis Sueton. Tit. cap. 8. &c.

Emtorque veneni] Veneficus infami hac arte notus.

Frangenda] Frangi digna. Jam supra notavi ex Lipsio, dejici, frangi, ac deleri consuevisse eorum imagines, qui degenerassent a suæ gentis nobilitate, ut et rursum indicat Juvenalis Sat. X. vs. 58.

Funestat] Quasi funere incestat et polluit.

Ceræ] Vide supra, ad vs. 2.

Paulus, vel Cossus, &c.] Pauli, Cossi, Drusi virtutes æmulare.

Hos ante effigies majorum pone tuorum:
Præcedant ipsas illi te Consule virgas.
Prima mihi debes animi bona. Sanctus haberi,
Justitiæque tenax factis dictisque mereris,
Agnosco procerem. Salve, Gætulice, seu tu
Silanus, quocumque alio de sanguine, rarus
Civis et egregius patriæ contingis ovanti.
Exclamare libet, populus quod clamat, Osiri
Invento. Quis enim generosum dixerit hunc, qui
Indignus genere, et præclaro nomine tantum

Paulus] Paulus Æmilius fortitudine pariter ac temperantia clarus. De eo Plutarch. in ejus vita. Aurelius Victor de viris illustribus, &c.

Cossus] Aulus Cornelius Cossus Tribunus Militum Tolumnium Veientium regem gloriose vicit, atque opima de eo spolia secunda retulit Feretrio. Tit. Liv. IV. 19. Florus autem IV. 12. 'Augustus Cæsar,' inquit, 'Getulos accolas Syrtium Cosso duce compescuit, unde illi Gætulici nomen.' De hoc itaque videtur potius loqui Juvenalis; addit enim mox; 'Salve, Gætulice.'

Drusus] Idem Florus citato mox loco, ait Augustum feras quasdam gentes per Claudium Drusum privignum suum perpacasse, &c. At Sueton. Tiber. c. 3. magis ad rem facit, ubi ait, Drusum duce hostium Druso cominus trucidato sibi posterisque suis cognomen invenisse: item, ex Gallia Provincia retulisse aurum Senonibus olim in obsidione Capitolii datum. Nisi forte placet intelligere Julium Drusum Tribunum Plebis, cujus ædes cum vicinorum oculis multis locis paterent, et opifex quidam eas se quinque talentorum mercede mutaturum sponderet, decem dabo, inquit Drusus, si totam domum meam vicinis undique perspicuam feceris, ut testes sint illi quonam modo vivam, &c.; quæ narrat Plutarchus in præceptis politicis, non longe ab initio.

Hos ante effigies, &c.] Pluris æstima bonum esse, quam bonis fuisse prognatum. Vel, illustrium avorum mores considera magis quam statuas et imagines.

Præcedant ipsas illi, &c.] Probos mores præfer non tantum præclaræ origini, sed et summis Magistratibus.

Virgas] Fasces e virgis ac securibus colligati, Consulum insignia, metonymicos pro Consulatu ponuntur. Vide plura de his Satir. V. ad vs. 110.

Prima mihi debes, &c.] Si vis a me nobilis nuncupari, ante omnia adeoque ante bona corporis ac fortunæ, mihi debes exhibere animi bona, virtutes nempe, fortitudinem, justitiam, prudentiam, &c.

Sanctus haberi, &c.] Si virtutes habueris, sane veram nobilitatem in te agnosco.

Salve, Gætulice] Si probus es, te saluto venerorque perinde nobilem, ac si fores Gætulorum domitor Cossus, de quo ante; aut Silanus, aut alius quivis illustri natus genere.

Gætulice] Gætuli populi sunt inferioris Libyæ, prope Garamantas.

Silanus] Imperatoris Claudii gener. De eo Cornel. Tacit. l. XII. initio, Sueton. Claud. c. 27.

Ovanti] Exultanti quod te civem optimum nacta sit, diu quæsitum, ac tandem inventum.

Exclamare libet populus quod clamat] Ægyptii nimirum invento Api bove, exclamabant, εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν. Vide Satir. VI. ad vs. 481. 488. et seq. et 445.

Osiri] Hic porro colebatur, 'Atque suum pubes miratur Osirin Barbara, Memphitem plangere docta bovem;' eo quod, ut canere pergit Tibullus Eleg. I. 7. 'Primus aratra manu solerti fecit Osiris, Et teneram ferro sollicitavit humum. Primus inexpertæ commisit semina terræ; Pomaque non notis legit ab arboribus. Hic docuit teneram palis adjungere vitem; Hic viridem dura cædere falce comam,' &c.

Generosum] Senec. Epist. XLIV. 'Quis ergo generosus?' inquit; 'ad virtutem bene a natura compositus.'

Insignis? nanum cujusdam Atlanta vocamus:
Æthiopem cycnum: pravam extortamque puellam
Europen: canibus pigris scabieque vetusta
Levibus, et siccæ lambentibus ora lucernæ,
Nomen erit pardus, tigris, leo, si quid adhuc est,
Quod fremat in terris violentius. Ergo cavebis,
Et metues, ne tu sis Creticus, aut Camerinus.
His ego quem monui? tecum est mihi sermo, Rubelli
Blande. Tumes alto Drusorum stemmate, tanquam

Nanum cujusdam Atlanta vocamus] Per antiphrasim et ironiam; et abblandientes vel illudentes cuidam potenti nanos amanti.

Nanum] Apud Gell. XIX. 13. *νάνους* Græci, Latini *pumiliones* vocant, parva nimis statura homines, brevi atque humili corpore, paulum supra terram extantes. Cœl. Rhodig. XXI. 24. *παρὰ τοῦ ἀστερῆσθαι τῶν ἄνω*, nanos dici asserit. 'Pumilionum genus in omnibus animalibus est:' inquit Plinius II. 49.

Atlanta] Ingentem ac robustum instar Atlantis quem fabulantur humeris cœlos portare, eo quod de Astrologia scite, de sphæra primus disputavit. Virgil. Æneid. IV. 'Maximus Atlas Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.' Et alibi: 'Cœlum qui vertice fulcit.' Ovid. Metamorphos. IV. Fab. 17. 'Quis enim par esset Atlantis Viribus?'

Æthiopem cygnum] Id est, hominem nigrum appellamus album, et cygni similem, &c. scoptice. De Æthiop. vide quæ notavi ad Satir. II. 11. et Satir. VI. 504. de Cygnis, Satir. VI. 140. Quibus adde quæ narrat Cœl. Rhodig. IX. 5. aitque, licet cantus eorum a paucissimis auditus, ab Æliano tamen auditum, &c.

Europen] Hæc Agenoris Phœnicum regis erat filia, cujus pulchritudine captus Jupiter, ut canit Ovidius Metamorphos. II. Fab. 13. 'Sceptri gravitate relicta, Ille pater rectorque Deum, qui concutit orbem, Induitur faciem tauri,' &c. 'Inde abit ulterius, mediique per æquora ponti Fert prædam,' &c. Ab hac denominatam volunt aliqui eam orbis terrarum partem florentissimam, quam nos incolimus.

Scabie vetusta levibus] Pilis præ scabie decidentibus.

Pardus, tigris, leo] Belluæ truculentissimæ, atque feritate innata insignes. Plin. VIII. 17. sic habet: 'Panthera' (cujus mas est pardus) 'et tigris macularum varietate prope solæ bestiarum spectantur. Ceteris unus ac suus cujusque generis color est. Leonum tantum in Syria niger. Pantheris in candido breves macularum oculi.' Et capite præcedenti: 'Leoni,' inquit, 'præcipua generositas,' &c. Hinc per excellentiam θὴρ nuncupatur absolute: ex Cœl. Rhodig. XXVI. 19. Tigrin porro 'tremendæ velocitatis animal' vocat Plin. cit. Lib. cap. 18. de ferarum istarum indole plura quidem et mira vide citatis Plinii locis; A. Gellii V. 14. Plutarch. de animantium comparatione, &c.

Ne tu sis Creticus, &c.] Ne tu sic, Ironice, et nomine tenus dicare nobilis, ut canis piger et scabiosus vocaretur pardus, tigris, leo.

Creticus, aut Camerinus] Illustres Romani tum genere, cum virtutibus. Q. Metellus, Creta subacta, *Creticus* est cognominatus. Pub. autem Sulpitius Camerinus cum Posthumio et Manlio missus Athenas a Senatu, ad describendas Solonis aliarumque civitatum leges. Tit. Liv. Plutarch. in vita Pompeii Magni, &c.

His ego quem monui] Quem vero his reprehensionibus peto et redarguo? inquit Satiricus. Te nempe, o Rubelli.

Rubelli Blande] Quidam legunt, *Plance*; alii, *Plaute*. Tacit. l. 14. 'Omnium ore,' inquit, 'Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia.' In sequentibus notatur ejus vanitas et ambitio, quæ tamen eum fefellit. Illic porro Lipsius non, *Plautus*, sed *Plancus* legit. Unde castigatiores libri hic habent, *Plance*.

Drusorum] Vide supra, et Sue-

Feceris ipse aliquid, propter quod nobilis esses,
Ut te conciperet, quæ sanguine fulget Iuli;
Non quæ ventoso conducta sub aggere texit.
Vos humiles, inquis, vulgi pars ultima nostri,
Quorum nemo queat patriam monstrare parentis:
Ast ego Cecropides. Vivas, et originis hujus
Gaudia longa feras: tamen ima plebe Quiritem
Facundum invenies. Solet hic defendere causas
Nobilis indocti. Veniet de plebe togata,
Qui juris nodos, et legum ænigmata solvat.
Hic petit Euphraten juvenis, domitique Batavi
Custodes aquilas, armis industrius: at tu

ton. in Tiber. Cornel. Tacit. Annal. &c.

Ut te conciperet quæ, &c.] Ut nascereris matre nobili e gente Julia, quæ orta est ab Iulo Ascanii filio: atque pari ac Nero gradu a Divo Augusto maternam originem traheres; ut habet Cornel. Tacit. lib. XIII.

Non quæ ventoso, &c.] Non autem plebeia quædam mulier.

Ventoso sub aggere] Ad aggerem Tarquinii, ubi solebant plebeiæ mulieres telas texere. De illo aggere, vide Sat. VI. ad vs. 492. Quidam legunt, *sub aëre*, id est, sub dio.

Conducta texit] Paupercula suam operam texendis telis locare solita, ad victum mercede obtinendum.

Vos humiles, &c.] Verba sunt Rubellii juvenis antiqua nobilitate superbientis et jactabundi.

Vulgi pars ultima] Ego indigena et Romæ natus e clara stirpe: at vos advenæ ac terræ filii, e parentibus aut obscuris aut ignotis oriundi.

Cecropides] Tam sum ego Romæ nobilis, quam qui Athenis originem ducebat a Cecrope primo illo Atheniensium rege, atque Athenarum instauratore: genus enim ad Cæsarem Augustumque refero. Vide supra.

Vivas, et originis hujus, &c.] Respondet Rubellio Poëta: diu fruere tua nobilitate: verum ne propter eam nimis superbias. Sunt enim de plebe viri, quorum gesta virtutesque refulgeant: alii bellatores, alii Jurisconsulti, quorum etiam opera non raro indigeant ipsi nobiles.

De plebe togata] E viliori plebe. Vide Asconium, et quæ nos ad Satir. I. 88.

Ænigmata] Intricatas et obscuras Juris quæstiones eruditorum et sapientum interpretatione indigentes. Agell. XII. 6. 'Ænigmata Græci,' inquit, 'veteres nostri quidam scrupos appellarunt.'

Solvat] Jurisperitos solutores vocat Hadr. Turnebus VIII. 19.

Hic petit Euphraten] Hic bello strenuus ad bellicas expeditiones etiam longinquas pergit, in Orientem usque, dum tu Romæ ac domi resides, o nobilis ignave.

Euphraten] Quis non audivit fluvium hunc tam celebrem Mesopotamiam Babyloniamque rigantem? De eo jam ad Sat. I. 96.

Domitique Batavi custodes Aquilas] It in præsidia a Romanis collocata ad continendos in officio Batavos, ne rebellent illi nuper a Domitiano subacti.

Batavi] Populi ad Rhenum, quorum virtutem celebrat Cornel. Tacit. de German. Nunc autem mercatura toto orbe locupletati, cum paucis ante annis insolentius paulo superbirent, Ludovici Magni virtute salubriter castigati, fortunam esse vitream, simul et verendos Reges, non impune didicerunt.

Aquilas] Signa militaria Romanorum. Plin. X. 4. 'Aquilam,' inquit, 'Romanis legionibus C. Marius in secundo Consulatu suo proprie dicavit—paucis ante annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua signa in castris relinquebantur:' (Lupi, Minotauri, Equi, Apri) 'ea Marius in totum abdicavit,' &c. Illa porro vel aurea vel argentea Aquilæ effigies hastæ suffixa erat, cujus ima pars in

Nil, nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermæ.
Nullo quippe alio vincis discrimine, quam quod
Illi marmoreum caput est, tua vivit imago.
Dic mihi, Teucrorum proles, animalia muta
Quis generosa putet, nisi fortia? nempe volucrem
Sic laudamus equum, facili cui plurima palma
Fervet, et exultat rauco victoria Circo.
Nobilis hic, quocumque venit de gramine, cujus
Clara fuga ante alios, et primus in æquore pulvis:
Sed venale pecus Corythæ, posteritas et
Hirpini, si rara jugo Victoria sedit.

cuspidem desinebat, quo facilius in terram adigi posset ac statui: nec movebatur nisi cum universus progrediebatur exercitus. Dion. l. XL. Hadr. Jun. III. 2. Unde porro ejusmodi signum Romanis placuerit? An quod Jovem ferunt eo usum adversus Titanas? An quod eodem Jove contra Saturnum dimicante, Aquilæ augurio tanquam felici et fortunato regni victor evaserit? Vide et Veget. II. 13. Alex. ab Alex. IV. 2. &c.

Nil nisi Cecropides] Tu domi quidem nobilis, nec eruditione, nec factis clarus, solum habes nominis splendorem. Hoc autem quid?

Truncoque simillimus Hermæ] Statuæ Mercurii, capite formato, cetera rudi. Sic enimvero tu genere es illustris, de cetero inglorius. 'Effigies illæ marmoreæ, vel æneæ, sine manibus erant, quales videmus in circo:' vetus Schol. Binæ vel ternæ dabantur de Republica bene meritis, et supra fores disponebantur. Thucydid. l. VI. Macrob. Saturnal. I. 19. Pariter refert simulacra Mercurii pleraque fingi quadrato statu, solo capite insignita. Mercurius autem Græcis Ἑρμῆς dictus, seu quod esset interpres et nuncius Deorum, seu quod facundiæ præsit ac eloquentiæ.

Vincis] Mutilatam illam Hermæ seu Mercurii imaginem non alia ratione vincis, quam quod tu vivis ac spiras, illa autem aut lapis aut metallum est.

Teucrorum proles] O Rubelli, oriunde quidem e Julia gente, quæ ab Iulo et Ænea Trojanis prodiit. Hi vero Teucri vocati sunt a Teucro Dardani regis Trojæ socero, qui et cum genero in Troade regnavit.

Quis generosa putet, nisi fortia] Quis fortem equum dixerit, eo quod e fortibus ortus sit, si ipse non est fortis?

Facili cui plurima palma] Qui velocitate sua multas facile victorias parat in curuli certamine, in campo, in circo.

Fervet] Seu ob fervorem cursus, seu ob ardorem animi victoris, seu denique ob insonantes spectantium plausus et acclamationes.

Rauco] Acclamantes vociferando rauci fiunt.

Circo] Satir. III. ad vs. 65. et 208.

Æquore] Ab æqualitate *æquor* appellatur non tantum mare nullis motum ventis, sed et agri planities. Tull. I. de Divin. n. 93. 'Ægyptii,' inquit, 'et Babylonii in camporum patentium æquoribus habitantes.'

Pulvis] Horat. Ode I. 'Sunt quos curriculo pulverem Olympicum Collegisse juvat; metaque fervidis Evitata rotis, palmaque nobilis Terrarum dominos evehit ad Deos.'

Sed venale pecus Corythæ] Fortium equorum pulli, si degeneres fuerint, continuo venduntur, plaustro trahendo adhibentur, aut versandæ in pistrino molæ.

Corythæ] Equæ generosissimæ. Alii intelligunt gregem equorum qui alebantur ad Corythum Hetruriæ oppidum et montem.

Hirpini] Equi nobilissimi et victoris. Sunt etiam in Italia Hirpini montes, e quibus fluit Aufidus amnis Apuliæ. Malim de equo intelligere. Martial. Epig. III. 62. 'Hirpini veteres qui bene novit avos.' Quem locum explicans Justus Lipsius Centur. III. Epist. 26. 'Quis iste Hirpi-

Nil ibi majorum respectus, gratia nulla
Umbrarum, dominos pretiis mutare jubentur
Exiguis, tritoque trahunt epirhedia collo
Segnipedes, dignique molam versare Nepotis.
Ergo, ut miremur te, non tua; primum aliquid da,
Quod possim titulis incidere præter honores,
Quos illis damus, et dedimus, quibus omnia debes.
Hæc satis ad juvenem, quem nobis fama superbum
Tradit, et inflatum, plenumque Nerone propinquo.
Rarus enim ferme sensus communis in illa
Fortuna. Sed te censeri laude tuorum,

nus,' inquit, 'non e familia Rom. ne erres, (etsi ea quoque fuit) sed equum intellige in circo nobilem et multarum palmarum. Nam ea etiam insania, ut stemma et proavos equorum talium quærerent factionarii, atque inter se celebrarent.' Et paulo post: 'Clarissime lapis vetus, quem Romæ olim vidi et exscripsi. In medio vir est (conditor factionis Russatæ) qui dextra baculum, sinistra pabulum tenet: extrinsecus duo sunt assilientes equi, cum gemina inscriptione; altera: Aquilo Nepos Aquilonis vicit CXXX. secundas tulit LXXXVIII. tertias tulit XXXVII. altera: Hirpinus nepos Aquilonis vicit CXIV. secundas tulit LVI. tertias tulit XXXVI. Habes itaque ipsum hic Hirpinum, atque adeo ejus avum Aquilonem.'

Si raro jugo Victoria sedit] Si raro victor fuit trahens currum in curuli certamine.

Nil ibi majorum respectus] Non attenditur quam fortes aut veloces extiterint equorum avi, sed quam ipsi nepotes generosi sint et pernices, quos servare domini volunt: alias venales eos exponunt.

Trito] Per jugum assiduum.

Epirhedia] Plaustra, vehicula. Quintil. I. 5. 'Romani suam hanc fecere vocem,' inquit, 'ex utraque aliena, ἐπὶ, Græca, et rheda, Gallica.'

Segnipedes] Βραδύποες. At sonipes dicitur equus valde celer.

Nepotis] Quidam legunt *Nepotes;* at plures codices habent, *Nepotis;* ut sit viri nomen pistrinum Romæ celebratum habentis.

Ut miremur te, &c.] Ut te vere nobilem celebremus, potius quam laudemus tuam originem, majorum præclare gesta, quæ sunt extra te, et alia quæ te laudabilem non faciunt, ede ipse aliquid memoria dignum, quod majorum tuorum titulis adjungamus.

Quibus omnia debes] De tuo nihil habens.

Ad juvenem] Rubellium, de quo sic Tacitus Annal. XIV. 'Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Julia familia. ——Ergo permotus his Nero componit ad Plautum literas, consuleret sibi et turbis, seque prave diffamantibus subtraheret; esse illi per Asiam avitos agros, in quibus tuta et inturbida juventa foveretur. Ita illuc cum conjuge Antistia, et paucis familiarium, concessit.'

Plenumque Nerone propinquo] De Cæsarum propinquitate superbientem. Nam Rubellius D. Augustum 'per maternam originem pari ac Nero gradu contingebat.' Ex Tacit. Annal. XIII.

Nerone] 'De quo magis debuit erubescere,' inquit vetus Schol. sane quidem, sive Tiberio Nerone, seu Nerone Cæsare Agrippinæ filio, utroque horrendis moribus infami. Sueton. et ab hoc etiam amotus ipse. Tacit. cit. mox Annal. XIV.

Rarus enim ferme sensus, &c.] Raro sapiunt, qui ad magnas opes evecti. 'Stultitiam patiuntur opes.'

Sensus communis] Intelligentia omnibus communis: vis et facultas animi, qua de rebus exterioribus recte sentit et judicat, bene administrat, ac sapienter utitur.

In illa fortuna] Superba, magna, divite.

Te censeri laude tuorum] Non aliter cognosci et celebrari, quam ma-

Pontice, noluerim, sic ut nihil ipse futuræ
Laudis agas. Miserum est aliorum incumbere famæ,
Ne collapsa ruant subductis tecta columnis.
Stratus humi palmes viduas desiderat ulmos.
Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem
Integer. Ambiguæ si quando citabere testis
Incertæque rei; Phalaris licet imperet, ut sis
Falsus, et admoto dictet perjuria tauro,
Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam vivendi perdere causas.
Dignus morte perit, cœnet licet ostrea centum
Gaurana, et Cosmi toto mergatur aëno.

jorum gloria.

Pontice] Ad hunc enim redit Poëta, quem initio compellat, et præcipue spectat in hac Satira.

Nihil ipse futuræ laudis agas] Nihil agas quo a posteritate lauderis.

Aliorum incumbere famæ] Pendere omnino ab existimatione majorum, et nulla niti virtute ac laude propria.

Ne collapsa ruant, &c.] Subductis columnis tectum ruit, vitis ulmo separata serpit et jacet; sic tu humilis et abjectus existimabere, subtracta aliena laude et fama, cui totus incumbis, perinde ac si tua foret.

Viduas] Sic et ulmo maritari vitis dicitur, cum ei adjungitur, adhæret, innectitur: illique est amica, teste Isidoro, pariter et Plinio XVII. 23. 'Nobilia,' inquit, 'vina nonnisi in arbustis gigni, longo judicatur ævo: adeo excelsitate proficitur. Hac ratione et arbores eliguntur. Prima omnium ulmus.' Et paulo post. 'Maritare nisi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento.—Deflectenda vitis aut palmes juxta suam arborem, aut circa proximam cœlibem.' Ex quibus vides ulmos, et cœlibes, et maritas, et viduas ratione vineæ appellari.

Esto bonus miles] In omni conditione virtutem cole, capitis etiam periculo.

Tutor] Pupillorum fidelis patronus ac defensor.

Phalaris licet imperet, &c.] Horatius Od. III. 3. 'Justum ac tenacem propositi virum Non civium ardor prava jubentium, Non vultus instantis Tyranni Mente quatit solida.'

Phalaris] Tyrannus in Sicilia, de quo vide notata ad Pers. Sat. III. 39.

Et admoto dictet, &c.] Minitans dirum illud in tauro suo ardente supplicium, nisi obsequaris, et pejeres.

Pudori] Reverentiæ et observantiæ, quam debes virtuti atque officio tuo.

Vivendi perdere causas] Veritatem, honestatem, justitiam aliasque virtutes, propter quas vivimus. Cic. Acad. q. asserit hominem 'natum ad nihil esse aliud, quam ad honestatem.' Part. 91. 'Hominum genus ad honestatem natum.' Et de leg. I. n. 28. 'Nihil esse præstabilius, quam plane intelligi nos ad justitiam natos.'

Dignus morte perit] Vitiosus quisque mortuus est, non vivit. Hinc Plin. XIII. 3. adversus luxuriosos ait; 'Quis non merito judicet periisse tales?' Apocalyps. 3. 'Nomen habes quod vivas, et mortuus es.'

Cœnet licet ostrea centum] Etsi laute vescitur, atque una cœna centum ostrea devorat.

Ostrea] Vide Sat. IV. ad vs. 141.

Gaurana] Optima nimirum, et ad Baias et lacum Lucrinum capta, prope Gaurum Campaniæ montem. Strabo l. v. et Plin. III. 5. 'Hæc littora,' inquit, 'præter cætera in toto mari, conchylio et pisce nobilitantur.'

Cosmi] Viri luxu famosi, unguentorum et odorum amantissimi. Vel Unguentarii. Martialis ejus meminit pluribus in locis. 'Pastillos Cosmi luxuriosa voras.'

Toto mergatur aëno] Plin. cit. XIII. 3. 'Jam non lini tantum, sed per-

Expectata diu tandem provincia cum te
Rectorem accipiet, pone iræ fræna, modumque,
Pone et avaritiæ: miserere inopum sociorum.
Ossa vides regum vacuis exucta medullis.
Respice, quid moneant leges, quid curia mandet,
Præmia quanta bonos maneant, quam fulmine justo
Et Capito, et Numitor ruerint, damnante senatu,
Piratæ Cilicum. Sed quid damnatio confert,
Cum Pansa eripiat, quicquid tibi Natta reliquit?
Præconem, Chærippe, tuis circumspice pannis,

fundi unguentis gaudent.'

Expectata diu cum, &c.] Cum Præfecturam obtinueris, ne populos vexes rapina aut crudelitate. Cic. de Offic. III. n. 21. 'Detrahere aliquid alteri, atque hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor,—nam principio tollit convictum humanum et societatem.'

Sociorum] Provincialium jam receptorum in societatem populi Romani, anteactis bellis ad inopiam redactorum.

Ossa vides, &c.] Principes ipsos legionis bonis omnibus spoliatos vides. Quidam hic moralem de mortuis Regibus sententiam comminiscuntur, sed perperam, ut videtur.

Quid moneant leges] Quas 'ad salutem civium, civitatumque incolumitatem, vitamque hominum quietam ac beatam conditas esse constat,' ex Cic. de leg. II. n. 11.

Quid Curia mandet] Ne scilicet improbitate tua te Romanosque odiosos facias victis, sed ut e contra temperantia et humanitate, sociis amabile reddas Imperium Romanorum.

Præmia quanta bonos maneant] Virtute insignes Præfectos, qui honoribus cumulantur.

Fulmine justo] Gravi pœna, justa severitate.

Et Capito, et Numitor] Sociorum spoliatores graviter a Senatu mulctati.

Capito] Cossutianus Capito, Tigellini gener, repetundarum accusatus a Cilicum legatis. Tacit. Annal. XVI. 'Is,' inquit, 'præter animum ad flagitia præcipitem, inimicus Thraseæ, quod ejus auctoritate concidisset, juvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant.'

Numitor] De eo jam Sat. VII. vs. 74. Alii legunt, *Tutor*, ut hic intelligatur Julius ille Tutor, Trevir, qui ripæ Rheni a Vitellio Imperatore Præfectus legitur apud Corn. Tacit. Hist. IV.

Piratæ Cilicum] Quasi prædones prædonum. Fuerunt enim Cilices, antequam a Pompeio coërcerentur, piratica infames. Plutarch. in Pompeio.

Piratæ] Ita vocantur prædones marini, a dolis et artibus, quibus per mare vagantes prædas agunt. Cæl. Rhodig. II. 8. Aristophan. Schol. ait, *πεῖρας* dici artes et dolos; unde nuncupentur Piratæ, *οἱ κατὰ θάλασσαν κακοῦργοι*.

Cilicum] Hi tenebant Asiæ minoris regionem maritimam, Syriæ affinem. E tribus Cappa pessimis unum faciebant, teste Suida.

Sed quid damnatio confert] Quid Provinciales spoliatos juvat damnatio spoliatoris, si vel malo Præfecto alter non melior succedit, perinde rapax, quod residuum erat emungens; vel Consul aut Prætor damnato spoliatore in ærarium publicum jubet inferri pecuniam, quam restitui oportebat spoliatis? Vide Sat. I. vs. 34. et sequent. et vs. 39. et seq.

Pansa] Sumitur vel pro novo Præfecto, vel pro Consule aut Prætore, ut dictum.

Natta] Præfectus prior. *Natta* discincti, id est, luxuriosi et nequam, meminit Pers. Sat. III. vs. 31.

Præconem, Chærippe, &c.] O Chærippe Provincialis, quære præconem qui sub hasta vendat tuos pannos, et reliquam supellectilem, ne alter prædo rapiat, neque de priori conquereris, sine ullo fructu, imo cum nova

Jamque tace. Furor est post omnia perdere naulum.
Non idem gemitus olim, neque vulnus erat par
Damnorum, sociis florentibus, et modo victis.
Plena domus tunc omnis, et ingens stabat acervus
Nummorum, Spartana chlamys, conchylia Coa,
Et cum Parrhasii tabulis, signisque Myronis
Phidiacum vivebat ebur, nec non Polycleti
Multus ubique labor: raræ sine Mentore mensæ.
Inde Dolabella est, atque hinc Antonius, inde

impensa, navigando Romam, ad eum accusandum, nihilque de ablatis recipiendo. Vel, sensus est: dum vides quæ tua sunt vendi ac tibi perire, sile tamen, ne quid gravius etiam patiaris ab iniquo Prætore, vel Præfecto.

Furor est post omnia perdere naulum] Metaphora a Navarcho, qui perditis naufragio bonis ac mercibus universis, etiam amittit mercedem quæ solvi debebat pro vectura et navigatione. Sensus est hic; stulte ageres, si ereptis a Præfecto bonis, novos sumtus frustra faceres, e Cilicia aut alia regione longinqua Romam petendo, ubi etsi damnetur spoliator, non redduntur bona spoliatis.

Naulum] Ναῦλον, pretium navigationis.

Non idem gemitus olim, &c.] Cum ab hostibus nobis ac victoribus detrimentum in bello quondam capiebant, vix erat quod quererentur; at illi modo victi, et in nostram admissi societatem et amicitiam certe merito queruntur, quoties vexantur a Præfectis.

Neque vulnus erat par] Tunc enim opulentis auferebantur superflua; sed nunc egenis eripiuntur necessaria.

Spartana chlamys] Purpureæ vestes e Sparta, et Insula Co. Chlamys est proprie paludamentum, seu vestis militaris.

Sparta] Urbs Peloponnesi, antea Lacedæmon vocata, celebris virtute civium, et Lycurgo Legislatore. Ad proximum huic Tænarum Promontorium murex piscis bene multus capiebatur, e cujus succo fiebat color purpureus.

Conchylia Coa] Purpura e Conchyliis seu muricibus, et bombycinæ vestes in ea Ægei maris Insula fabricatæ, et tinctæ. Vide Sat. III. ad vs. 81.

Parrhasii] Pictor ille insignis Ephesi natus, cujus cum Zeuxide certamen, et alia quædam narrat Plin. XXXV. 9. et 10. nimirum Zeuxis fefellerat aves ad pictas uvas advolantes: at Parrhasius ipsum fefellit Zeuxidem picto linteo, quod hic removeri non sine risu et pudore postulavit. Quintil. XII. 10: 'Zeuxis,' inquit, 'luminum umbrarumque invenisse rationem, Parrhasius examinasse subtilius lineas traditur.—Molliora supradictis Myron fecit. Diligentia ac decor in Polycleto supra ceteros; Deorum tamen auctoritatem non explevit.—Quæ Polycleto defuerunt Phidias habuit, quanquam Diis quam hominibus effingendis melior artifex,' &c.

Myronis] Hic statuarius fama notus. De ejus ex ære bucula, quam et vituli adibant, ac tauri, vide Auson. Epig. 57. et seq.

Phidiacum vivebat ebur] Erant etiam imagines ex ebore, Phidiæ manu tam artificiose sculptæ, ut spirantes credideris. Martial. Epigramm. III. 35. 'Artis Phidiacæ toreuma clarum, Pisces aspicis: adde aquam, natabunt.'

Polycleti] Et is ingeniosus admodum fuit Statuarius. De eo vide Ælian. var. histor.

Mentore] Plin. XXXIII. 11. 'L. Crassus Orator duos scyphos Mentoris arte cœlatos sestertiis centum emit.' Martial. Epigramm. III. 41. 'Inserta phialæ Mentoris manu ducta Lacerta vivit, et timetur argentum.' Et Epigramm. IX. 60. 'Pocula Mentorea nobilitata manu.'

Inde Dolabella est, &c.] Hæ tantæ Provincialium opes dederunt occasionem rapinis Dolabellæ, Antonii, Verris, &c.

Dolabella] Qui Proconsul Asiam

Sacrilegus Verres. Referebant navibus altis
Occulta spolia, et plures de pace triumphos.
Nunc sociis juga pauca boum, grex parvus equarum,
Et pater armenti capto eripiatur agello:
Ipsi deinde Lares, si quod spectabile signum,
Si quis in ædicula Deus unicus. Hæc etenim sunt
Pro summis: nam sunt hæc maxima. Despicias tu
Forsitan imbelles Rhodios, unctamque Corinthum:

deprædatus est, accusante vero M. Scauro fuit damnatus.

Antonius] C. nimirum Antonius, qui a Censoribus Senatu motus est, quod socios in Achaia spoliasset; accusatus a Cæsare. Vetus Schol. Pædian. &c.

Verres] Siciliæ Prætor dicam, an prædo, qui nec templis, nec ullis rebus sacris pepercit. Cic. passim, tot in eum actionibus.

Occulta] Furta scilicet occultantur; at acquisita jure belli spolia palam ostenduntur. Porro hic alii produci aiunt ultimam syllabam ob sequentes duas consonantes; alii legunt, *occulta et spolia*. Virgil. 'Date tela, scandite muros.'

Plures de pace triumphos] Hi plura de pacatis et amicis Pop. Rom. regionibus spolia revehebant, quam alii de rebellibus, aut de hostibus in bello.

Pater armenti] Taurus, vel equus admissarius generando destinatus.

Lares] Vide supra vs. 14. annotat.

Deus unicus] Simulacrum aliquod unum a præcedentibus Præfectis relictum, necdum furto ablatum.

Hæc etenim sunt pro summis, &c.] Vel simpliciter, pauca hæc residua inopibus magna censentur. Vel, graviora hæc scelera gravioribus sceleratis reservantur. Vel ironice, hæc summa non pertinent ad tenues Provinciales, sed potius ad summos viros, et ea proinde Romani rerum domini auferre debent.

Despicias tu, &c.] O Provinciæ Rector et Præfecte, impune quidem vexare poteris fractas deliciis nationes, at non ita bellicosas.

Imbelles Rhodios] De Insula et urbe Rhodo multa jam notavimus, ad Sat. VI. vs. 263. Rhodios opibus abundantes ac voluptatibus enervatos a pristina virtute descivisse, inter alios testatur Athenæus XIII. 2. ubi mollitiem eorum perstringens, ait, quamvis apud illos cautum lege sit, ne quis radatur, violatæ legis tamen reum neminem agi, quandoquidem raduntur omnes. Et Cœl. Rhodig. XIX. 6. 'Citharœdus Stratonicus,' inquit, 'Rhodios prædicabat esse albos Cyrenæos, et procorum civitatem, cum illos animadverteret spatalonas et thermopotas, id est, fluere deliciis, et calidum bibere.' Idem XXIX. 24. Signorum ad septuaginta tria millia Rhodi fuisse refert.

Unctamque Corinthum] Luxui deditam, quod vitium opes ac rerum abundantiam sequi solet. Urbs illa in medio fere Isthmi Peloponnesiaci ædificata, duplici utrimque portu commoda, hinc mare Ægeum, illinc Ionium spectat; unde *Bimaris* vocatur Horat. Od. I. 7. et Ovid. Fast. IV. Dives Homero, Emporium Thucydidi, decus Floro, totius Græciæ lumen Ciceroni celebratur. Quin et de Corintho Solem Neptunumque contendisse, fabulati sunt. Tam felix, ut servorum myriadas sex et quadraginta habuerit teste Athenæo VI. 20. Ceterum Corinthios variis libidinum generibus turpes, vel unus Apostolus in suis ad eos Epistolis satis indicat. Adde confictum a Græcis vocabulum, *κορινθιάζεσθαι*, quod significabat, *scortari*, et *lenocinari*. Cœl. Rhodig. XIX. 6. putres Corinthios appellat. Erasm. Chiliad. I. Centur. 4. adag. 1. 'non cuivis licet adire Corinthum,' ex Strab. lib. VIII. et Gell. I. 8. explicat de præcipiti in luxuriam civitate, deque tot ibi libidinum illecebris, quas aut soli vincant virtute præstantes viri ultro oblatas; aut in quas tantos facere sumtus non queant nisi valde opulenti. Hinc illud Demosthenis ab Laïde deterriti,

Despicias merito. Quid resinata juventus,
Cruraque totius facient tibi levia gentis?
Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis,
Illyricumque latus. Parce et messoribus illis,
Qui saturant urbem, Circo scenæque vacantem.

tanti pœnitere non emo. Vide Cœl. Rhodig. XXI. 25. et 26. Alex. ab Alex. V. 15. Athen. XIII. 4. refert, pro gravissimis rebus meretrices Corinthi supplicare Diis solitas; votumque solemne Corinthiorum fuisse, adducturos se Veneri aliquot meretrices. Ibid. cap. præced. fit mentio scorti illius famosi, Laïdis nempe, de qua mox. Demum Corinthus in magnam elata potentiam simul et superbiam, qua nec Romanæ urbi cederet, inde bellum, et e bello excidium sibi comparavit, anno ante Christum 146. E liquefactis et confusis in urbis incendio metallis factum est illud æs, quod Corinthium vocant ac mire laudant veteres. Justin. lib. XXXIV. Plin. XXXIV. 2. Illa tamen postea restaurata fuit.

Quid resinata juventus] Ita legendum, non ut quidam male, *quid enim resinata*, ne duæ syllabæ natura longæ invitis omnibus corripiantur. Quod bene monet Hadr. Turnebus XIII. 19.

Resinata juventus] Per mollitiem pilos e cruribus resina vellens. Clemens Alex. Pædag. id πιττοῦν vocat, et damnat ejusmodi Cinœdos vulsos et glabros. Plin. XIV. 20. 'Arborum,' inquit, 'succo manantium picem resinamque, aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt.' 'Optimam terebinthi ac tenuissimam fundunt.' 'Arabica alba est, acri odore: Judaica callosior, atque odoratior: Syriaca Attici mellis similitudinem habet: Cypria melleo colore, et carnosa, omnes antecedit: Colophonia præter ceteras fulva, si teratur alba fit.' 'Resina omnis oleo dissolvitur, aut cretæ: pudetque confiteri, maximum jam honorem ejus esse in evellendis ab virorum corporibus pilis.'

Levia] Polita, glabra; seu resina seu ferro depilata, quod Græci vocant παρατίλλειν, detractis vulsella pilis.

Horrida vitanda est Hispania] Vide ne lacessas Hispanos, Gallos, Illyrios. Nam hi vel te constanter accusarent apud Senatum, vel ipsi se armis ulciscerentur.

Hispania] Hanc Europæ quasi caput occupantem armis semper valuisse omnes norunt. Uni vero Numantini Romanorum exercitus ac Duces per annos viginti fatigarunt. Hinc Cic. pro Murena duos terrores Imperii Romani Carthaginem et Numantiam vocat. Vide Flor. II. 18.

Gallicus] Gallorum virtus Romanis non cognita solum, sed formidata jure fuit, post urbem direptam incensamque, ac tantum non captam arcem Capitolinam: et postquam domiti sunt, tot etiam defectiones sub Augusto, Tiberio, Othone, Vitellio, &c.

Gallicus axis] Seu quod respectu Italiæ Galli ad axem, id est, Polum Arcticum et Septentrionem vergunt; seu quod e curribus in bello decertarent.

Illyricumque latus] Sclavonia regio aspera montibus, in longum porrecta, secundum littus Adriatici maris Italiæ adversum: quæ pars olim Illyrici: Synecdoche. De populorum ejus ferocitate vide Flor. II. 5. Legatos Romanos securi percutere ausi, Præfectos navium igne etiam combusserunt. Deinde subacti vix tamen quieverunt. Flor. Lib. cit. c. 18.

Parce et messoribus, &c.] Afris, quos mox nominat: ab his enim petebatur frumentum et annona nutriendis Romanis. Plin. V. 4. in Africa proprie dicta regionem ducentorum quinquaginta millium passuum circuitu, laudat, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Porro ibidem æmula Romæ Carthago pridem, et unius Annibalis memoria terrorem habet. Ergo et his parcendum duplici nomine.

Urbem, Circo scenæque vacantem] Romam spectaculis impense deditam. Vide Sat. III. 208. Hic porro observa salsam in Romanos ironiam.

Quanta autem inde feres tam diræ præmia culpæ,
Cum tenues nuper Marius discinxerit Afros?
Curandum in primis, ne magna injuria fiat
Fortibus et miseris. Tollas licet omne, quod usquam est
Auri, atque argenti; scutum, gladiumque relinques,
Et jacula, et galeam: spoliatis arma supersunt.
Quod modo proposui, non est sententia: verum
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.
Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal
Vendit Acersecomes, si nullum in conjuge crimen,
Nec per conventus, et cuncta per oppida curvis
Unguibus ire parat nummos raptura Celæno:

Quanta autem inde feres, &c.] Quod si velis spoliare Afros, quantula ferres ab illis jam exhaustis spolia?

Culpæ] Injustæ vexationis sociorum.

Marius] Priscus ille, Africæ Proconsul, de quo Sat. I. 41.

Discinxerit] Abstulerit omnia, ad zonam usque. Vel, spoliarit vestimentis, atque adeo prius discinxerit.

Afros] Scilicet proprie dictos, et Carthaginenses. Vide Sat. VII. 149. et Sat. X. 148.

Fortibus et miseris] Hi enim si ad desperationem adigantur, extrema tentant, et nihil non audent.

Quod modo proposui] De rebellaturis Afris, ac libertatem vindicantibus.

Non est sententia] Non unus est hic sensus. Vel, non est mea mens et opinio tantum, sed vaticinium est. Vel, non est mea voluntas ut rebellent Afri; vel, non est sententiarum vanus strepitus et fabulosum commentum, ut cum Petronio loquar: seu non sunt nuda verba: 'In sententia quippe solet interdum aliquid esse falsi, at verum est oraculum;' ut scribit vetus Schol. Vel, quod per digressionem velut proposui, non facit ad quæstionem, ac institutam de vera nobilitate disceptationem, fateor; at nihilo minus est certum, quam Sibyllæ oraculum. Nam dubio procul illi Romanorum Imperium detrectabunt, et armis se in libertatem asserent, si ulterius a Romanis Præfectis opprimantur.

Folium recitare Sibyllæ] Ex annotatis Sat. VII. ad 101. Antiqui ante inventam chartam scribebant in foliis palmarum, pariter et Sibylla sua responsa, Varro. Hinc Virgil. Æn. III. 'Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo,' &c. Et Æn. VI. 'Foliis tantum ne carmina manda, Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.'

Sibyllæ] Cumanæ, in cujus libris continebatur fatum Imperii Romani. Vide quæ fuse notavi, Sat. III. 3.

Si tibi sancta cohors, &c.] Si nullum admittis in familiam, aut clientelam, qui non sit probus, et sanctis moribus.

Si nemo tribunal vendit] Si familiarium tuorum nemo judicia, te Prætore, ac favorem tuum vendit, et pacta mercede conciliat, te connivente, sive puer in deliciis habitus, sive uxor imperiosa et avara.

Tribunal] Sella est Judicis Meton. usurpatur pro sententia lata a Judice in tribunali sedente et jus reddente.

Acersecomes] 'Ακερσέκομας; Dorice pro ἀκειρεκόμης, dicitur is qui comam non tondet, ab α privativo, κείρω *tondeo*, et κόμη *coma*. Apollinis est epithetum, et Bacchi. At hic puer est catamitus, bene comtus et capillatus, quales amabant veteres illi, et Præfecti secum in Provincias ducebant.

Si nullum in conjuge crimen] Si a conjuge absit avaritia, cupiditas.

Nec per conventus] Juridicos nimirum, et loca judiciis exercendis destinata, et per regiones constituta a te Provinciæ Rectore.

Nummos raptura] Sub viri auctoritate a litigantibus exigens pecuniam, sine ulla ratione et modo, instar Harpyæ insatiabilis. Mart. Epig. II. 56. 'Gentibus in Libycis uxor tua, Galle, notatur Immodicæ fœdo crimi-

Tunc licet a Pico numeres genus; altaque si te
Nomina delectant, omnem Titanida pugnam
Inter majores ipsumque Promethea ponas:
De quocumque voles proavum tibi sumito libro.
Quod si præcipitem rapit ambitio, atque libido,
Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te
Delectant hebetes lasso lictore secures:
Incipit ipsorum contra te stare parentum
Nobilitas, claramque facem præferre pudendis.
Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur.
Quo mihi te solitum falsas signare tabellas
In templis, quæ fecit avus, statuamque parentis

ne avaritiæ.'

Celæno] A voce Græca κελαινὸς, atrum et nigrum significante, appellatam aiunt unam ex Harpyis. Virg. Æn. III. 'Una in præcelsa consedit rupe Celæno,' &c. 'Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris Proluvies, uncæque manus,' &c.

Pico] Qui Saturni filius, Fauni pater fuit, ac primus Aboriginum rex et Latinorum. Virgil. Æn. VII. Dionys. Halic. Lib. I.

Omnem Titanida pugnam] Titanas omnes et Gigantas, qui Diis inferre bellum ausi, nomen suum tam celebre reddiderunt. Ovid. Met. I.

Titanida] Appositum est: id est, historiam et familiam Titanum, qui pugnarunt adversus Saturnum, ac debellarunt: deinde adversum Jovem, a quo tandem victi vix ac superati fuere. Porro, Titan filius erat Cœli et Vestæ, ut aiunt, frater Saturni natu major: ab illo geniti Titanes vocati sunt. Vide Cœl. Rhodig. VII. 14. et 19. ac seq.

Promethea] Japeti filium, Deucalionis patrem, qui e luto hominem finxit, ignem cœlo surripuit ac in terras detulit. Vide Sat. IV. 132. et seq.

De quocumque voles, &c.] Ex iis quorum nobilitas maxime celebratur in historiarum monumentis, et quibuscumque Scriptoribus et libris; unde voles, gloriosum tibi compinge stemma.

Si frangis virgas, &c.] Si summis Magistratibus fungens, crudelis fueris, jubendo immaniter cædi socios, vel etiam obtruncari; atque id frequentius.

Virgas] Supra, ad vs. 23.

Lictore] Vide Sat. III. 119.

Contra te stare] Degenerem te damnando et abdicando.

Claramque facem præferre pudendis] Ut clarius innotescat indignitas ac turpitudo tua, et majori te pudore suffundat. Sallust. Bell. Jugurth. 'Majorum gloria posteris lumen est, neque bona neque mala eorum in occulto patitur.'

Animi vitium] Cicer. Parad. III. 'Pravitates animi vitia recte dicuntur.'

Quanto major, qui peccat] Sic Sapient. c. 6. 'Judicium durissimum his qui præsunt fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.'

Quo mihi te solitum, &c.] Quo pacto, qua ratione, qua fronte nobilem te dicis, si sis fraudulentus, adulter, &c. Hæc vero Satiricus ait, κατὰ κοινοῦ; ut monet vetus Schol.

Falsas signare tabellas] Vide Sat. I. vs. 59.

Falsas tabellas] Suppositum testamentum, aliudve instrumentum false confictum.

In templis] In his obsignabant, quo loci sanctitas fidei ac religionis in negotio servatæ judex et testis foret.

Quæ fecit avus] Ergo tam tu nequam et impius, quam tui majores boni ac religiosi extitere.

Statuamque parentis ante triumphalem] Quam dedecoras tuis criminibus.

Ante triumphalem? quo, si nocturnus adulter
Tempora Santonico velas adoperta cucullo?
Præter majorum cineres, atque ossa volucri
Carpento rapitur pinguis Damasippus, et ipse,
Ipse rotam astringit multo sufflamine Consul:
Nocte quidem; sed luna videt, sed sidera testes
Intendunt oculos. Finitum tempus honoris
Cum fuerit, clara Damasippus luce flagellum
Sumet, et occursum nunquam trepidabit amici
Jam senis, ac virga prior annuet, atque maniplos
Solvet, et infundet jumentis hordea lassis.
Interea, dum lanatas, torvumque juvencum
More Numæ cædit Jovis ante altaria, jurat
Solam Eponam et facies olida ad præsepia pictas.

Quo, si nocturnus, &c.] Quo etiam modo te nobilem jactas, si noctu vagaris ad perpetranda flagitia?

Tempora Santonico velas, &c.] Præ pudore. Nam vel impudentissimi flagitium patrantes abscondunt se, et cupiunt non agnosci.

Santonico cucullo] Vetus Schol. *Birro Gallico, galero fusco*, qualem ferunt et conficiunt Santones Aquitaniæ populi in Gallia. *Bardocucullum* vocat Martialis Epig. I. 54. et XIV. 128. 'Gallia Santonico vestit te bardocucullo.'

Cucullo] Martial. Epig. V. 14. 'Cucullo prospicit caput tectus.'

Præter majorum cineres, &c.] Transit Satiricus ad alia nobilium vitia. Et jam culpat affectatum ab eis, Neronis exemplo, aurigandi studium.

Majorum cineres] Sepulcra juxta Flaminiam Latinamque viam frequentia. De quibus vide Sat. I. versu ultimo.

Damasippus] Ficta vox e duabus Græcis, δαμάζω, *domo*, et ἵππος, *equus*: in aliis codicibus pro *Damasippo*, legitur, *Lateranus*.

Sufflamine] Est vinculum seu retinaculum, ne præcipites in descensu rotæ rhedam ac jumenta abripiant et vexent. Scilicet inter rotarum radios immittitur sufflamen, dum clivum descendere cœperit vehiculum.

Nocte quidem] Dum is est Consul, præ pudore ac reverentia dignitatis, nonnisi clam et nocte mulionis ac rhedarii munus obit.

Luna videt] Luna scilicet aliaque sidera spectant indignitatem istam ac turpe studium.

Finitum tempus honoris cum fuerit] Vilem aurigandi artem resumet, atque ut ante, affectabit statim finito consulatu; id est, post biennium: nec enim erat perpetua Romæ Magistratuum potestas. Durabat Consulatus annos duos; Dictatura paucos interdum menses, aut etiam dies.

Flagellum] Ad agendos equos.

Senis] Ob ætatem et gravitatem reverendi.

Annuet] Salutando velut, ac se ostentando aurigandi peritum.

Maniplos solvet] Ad pabulum jumentis dandum, et omnia vilis agasonis implendo officia.

Numæ] Religiosi Imperatoris, qui et ipse sacra multa obibat. Vide Sat. III. vs. 12. et 123. et Tit. Liv. lib. I. &c.

Eponam] Quam in primis colit, quippe equorum et aurigandi studiosus, jumentorum Deam. Quidam legunt, *solam Hippo*. Alii tamen malunt, *Hipponam*, tum ob vocis originem, tum quod Tertull. Apologet. Deam equorum *Hipponam* vocat. Vide Cœl. Rhodig. XXI. 24. Contendunt alii legendum, *solam Eponam*, præ ceteris autem Hadr. Turneb. XXIV. 4. lectionem hanc asserit e pulverulentis, ut ait, bibliothecarum Juvenalibus; item ex Prudent. Plutarch. et Apul. Favet vetus Schol.

Facies olida ad præsepia pictas] Ima-

Sed cum pervigiles placet instaurare popinas;
Obvius assiduo Syrophœnix udus amomo
Currit, Idumææ Syrophœnix incola portæ,
Hospitis affectu Dominum, Regemque salutat,
Et cum venali Cyane succincta lagena.
Defensor culpæ dicet mihi, fecimus et nos
Hæc juvenes. Esto. Desisti nempe, nec ultra
Fovisti errorem. Breve sit, quod turpiter audes.
Quædam cum prima resecentur crimina barba.
Indulge veniam pueris. Damasippus ad illos
Thermarum calices, inscriptaque lintea vadit,

gines Numinum jumentis propitiorum in equili appictas. Apul. Metam. III. sub finem: 'In medio stabulo Eponæ simulacrum,' &c.

Præsepia] *Præsepe* seu *præsepium* dicitur proprie alveus, in quem jumentis affunditur hordeum, aut avena in stabulo.

Olida] Ob stercus, fimum, odoremque jumentorum.

Sed cum pervigiles, &c.] Jam nobiles insectatur, quod popinas frequentent, et luxuriæ dent operam, ac gulæ, &c.

Cum pervigiles placet instaurare popinas] Cum vero Damasippus, omissa aurigatione, repetit caupones, in quibus die noctuque helluatur.

Obvius assiduo, &c.] It obviam invitans et blandimentis alliciens hominem, a quo lucrum sperat.

Syrophœnix] Unguentarius quidam, ita dictus a Syria et Phœnicia, minoris Asiæ regionibus, e quibus optima unguenta accersebantur.

Amomo] Unguento ex amomo. Vide Sat. IV. vs. 107.

Idumææ portæ] *Idumæa* Syriæ pars erat Judææ finitima. Nomen habet ab Esaü, qui et Edom vocatus est. Synecdoche. Hic intelligitur Judæa Romæ porta, sic dicta, quod per eam ingressi sint Titus et Vespasianus de subactis Judæis triumphantes.

Hospitis affectu] Eo affectu, quo solent hospites invitari et excipi: crebris nimirum prensationibus et verborum illecebris, ut ex iis quæstus fiat.

Dominum, regemque salutat] Per adulationem vocat dominum, regem, &c. Vel ex more veterum ignotos salutantium, ut quibusdam placet. Martial. Epig. I. 113. 'Cum te non nossem, dominum regemque vocabam: Cum bene te novi, jam mihi Priscus eris.'

Cyane] Tabernaria quæpiam: *succincta*, ad expeditius ministrandum.

Defensor culpæ dicet, &c.] Aliquis errorem excusaturus, dicet forte: indulgendum Damasippo, quod ipsi nobis olim indulsimus.

Fecimus et nos] Et nos juniores cum essemus, popinis et comessationibus nonnihil dedimus.

Esto] Fateor; et hoc indulgerem juveni: at Damasippus eam ætatem prætergressus est, et rebus gravioribus vacare debet.

Nec ultra fovisti errorem] Non ultra juveniles annos istis levitatibus et erroribus indulsisti.

Breve sit, quod turpiter audes] Peccare humanum est: perseverare, diabolicum.

Barba] Vide Cœl. Rhodig. III. 25. IV. 2. et VII. 13. item quæ nos alibi, nempe Sat. IV. vs. 102. ad vocem, *barbato*. Et ad Pers. Sat. IV. vs. 1.

Damasippus ad illos Thermarum calices] *Damasippus* jam vir juvenilia retinet vitia: unde venia indignus.

Thermarum calices] Loca in quibus primo sudatur, deinde lavatur, post ungitur, denique epulis indulgetur. De Thermopoliis et de calido potu apud Romanos usitato dixi Sat. V. ad vs. 63.

Thermarum] De his jam Sat. VII. vs. 233. In balneis tres erant regiones. In summa sudabatur, seu ad

Maturus bello, Armeniæ Syriæque tuendis
Amnibus, et Rheno, atque Istro. Præstare Neronem
Securum valet hæc ætas. Mitte Ostia, Cæsar,

ignem seu ad solem; eratque velut hypocaustum. Unde Seneca *Sudatoria* vocat *Thermas* epist. 51. quam vide. Primam illam regionem antiqui vocabant Laconicum, eo quod usus ejus apud Lacones frequens esset. In media regione erant aquæ calidæ; in ima frigidæ, ad lavandum. Hinc discrimen vides inter balnea et thermas, quanquam unum pro altero sæpe usurpatur metonymicôs. Nam prima illa regio proprie thermæ sunt, balnea ceteræ.

Inscriptaque lintea] Vela nempe acu picta, tabernis appensa cum inscriptione rerum venalium; vel etiam lupanaribus, inscripto nomine prostantium meretricum.

Maturus bello, Armeniæ] Idoneus ad militandum in expeditionibus adversus Armenos Neronis tempore susceptis, duce Corbulone, de quibus Tacit. Annal. 13. et seq.

Armeniæ] Hæc Asiæ regio celebris quondam et frequens, at nunc non ita: duplex est, major quæ Turcomania, et minor quæ Aladulia modo nuncupatur. Illic Euphrates ac Tigris scaturiunt. Claudunt montes Taurus, Niphates, &c.

Syriaque tuendis amnibus] Propugnandis regionibus Imperio Romano subjectis, qualis Syria, Asiæ pars valde nobilis et occidentalis, quæ Syriaco mari alluitur, rigatur fluminibus Euphrate, Oronte, et aliis; Terra Sancta intermedia, Ægypto affinis est. Syriaco primum bello non aliud Romanis formidolosius. Nec sane viris, opibus, armis quicquam copiosius Syria. Id tamen brevi et feliciter confecit Glabrio Consul. Flor. II. 8. Proverbium est apud Suidam, *Syrii contra Phœnices*, de hominibus semper inimicis, mutuo fraudulentis, ac invicem insidiantibus.

Tuendis amnibus] Qui regionem aliquam aut oppugnare nituntur, aut defendere, statim amnes occupant, ut transitus aditusque vel prohibeatur, vel pateat.

Et Rheno, atque Istro] Continendis in officio populis, qui sunt ad Rhenum atque Istrum, Gallis, Germanis.

Rheno] Hic fluit ex Alpibus Rhæticis per Germaniam. Ubi Batavos attigit, Vahalim format et Licum, per quos ad Mosæ ostium illabitur. Prope Arenacum, per Drusi fossam cum Isala commissus, tertium hunc etiam exitum mutuatur, quo in Oceanum evadat. Quartum olim habuit sibi proprium Lugduno Batavorum non procul, at is obductus arenis fuit, circa annum 860. Narrat Politianus exceptos Rheni vorticibus pueros suffocari, si adulterini fuerint; legitimos autem placide ad ripam incolumes ejici.

Istro] *Ister* qui et *Danubius* appellatur, fluminum Imperii Romani post Nilum primas tenet, ex Sallustio et Varrone, apud Agell. X. 7. Fluvius Europæ maximus apud Ptolem. Plin. IV. 12. 'Ister,' inquit, 'oritur in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex adverso Rauraci Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubii nomine, immenso aquarum auctu, et unde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur.——Hæc ostia porro singula tanta sunt, ut prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcemque intelligi haustum.' Istro septem ora assignat Ammian. Marcell. At nunc duo tantum navigabilia esse referuntur, ceteris arena obstructis.

Præstare Neronem securum valet] Juvenes istiusmodi apti sunt ad tuendam Imperatoris salutem, ac subeunda pro eo belli discrimina.

Mitte ostia, Cæsar] O Nero, ad fluminum ora mitte, ne vero ipse belli aleam et pericula tentare velis. Rebellantes Armenos per legatum aliquem domare potes. Ergo mitte ad ostia Tiberina, qui navem cum exercitu conscendat, et eo proficiscatur. Vel sensus est, dimitte curam portuum, et hanc legato committe,

Mitte: sed in magna legatum quære popina.
Invenies aliquo cum percussore jacentem,
Permixtum nautis, et furibus, ac fugitivis,
Inter carnifices, et fabros sandapilarum,
Et resupinati cessantia tympana Galli:
Æqua ibi libertas, communia pocula, lectus
Non alius cuiquam, nec mensa remotior ulli.
Quid facias talem sortitus, Pontice, servum?
Nempe in Lucanos, aut Tusca ergastula mittas.
At vos, Trojugenæ, vobis ignoscitis, et quæ
Turpia cerdoni, Volesos, Brutumque decebunt.
Quid, si nunquam adeo fœdis, adeoque pudendis
Utimur exemplis, ut non pejora supersint?
Consumtis opibus vocem, Damasippe, locasti

ingruente bello. Sarcasmus tam in Neronem, quam in Duces ab eo missos.

Legatum quære] Mittendum pro te in hostes, cum mandatis.

Cum percussore jacentem] Adeo sui suæque dignitatis oblivisci solent ebriosi, ut cum obvio quolibet helluari non erubescant, et in cauponam ire.

Fugitivis] Servis pœnæ metu, vel servitutis impatientia, fugientibus.

Sandapilarum] Hoc erat feretrum plebeiorum ac viliorum hominum. Sueton. Domitian. c. 17. 'Cadaver ejus populari sandapila per vespillones exportatum.'

Resupinati cessantia tympana Galli] Sacerdotis Cybelæ, vel omni luxuriæ indulgentis, vel præ ebrietate dorso incumbentis, abjecto ministerii sui instrumento et insigni. Vide Sat. VI. vs. 417. ac seq. et Pers. Sat. V. vs. 186.

Æqua ibi libertas, &c.] Nimirum in popinis atque inter pocula nullum habetur discrimen vilis homuncionis et illustris Patricii.

Lectus] Discubitorius, quo ad mensam assidetur aut discumbitur.

Mensa remotior] Loco digniori structa.

Quid facias talem sortitus] Dic quæso, numquid ferres servum hæc agentem, quæ illi nobiles impune agunt æque ac turpiter?

Nempe in Lucanos] Imo in ergastulum mitteres puniendum pro ignavia.

In Lucanos] Ad agros fodiendos, apud eam Italiæ partem, quæ est in regno Neapolitano, et modo continet Basilicatam, et partem Calabriæ, &c.

Tusca ergastula] Mitteres in Thusciam, ut ibi faceret opus, catenis vinctus, in ergastulis, quæ ibidem frequentia. Martial. Epig. IX. 23. 'Et sonet innumera compede Tuscus ager.'

Ergastula] Vide Sat. VI. vs. 126.

Trojugenæ] Romani nobiles, e Trojanis oriundi.

Quæ turpia cerdoni, &c.] Ironice. Scilicet nobili quidvis licet, at non ita plebeio.

Cerdoni] Vide Pers. Sat. IV. versu penultimo.

Volesos, Brutumque] Nobiles quoscumque. Brutorum familia Romæ illustris ab illo vindice Romanæ libertatis: Volesorum autem ex Sabinis, a Valerio Voleso, qui fuit unus e tribus illis viris, qui facto fœdere, Romæ permanserunt cum T. Tatio rege, atque honoribus potiti sunt, eorumque posteri: ut narrat Dionys. Halicarn. lib. II.

Quid, si nunquam, &c.] Quid dicas, si majora adhuc sint nobilium vitia, quam ea quæ hactenus culpavi. Levia sint quæ dixi, en mimos agunt, et gladiatoriam exercent.

Consumtis opibus] Decocto patrimonio, te convertis ad artes quæstuosas quamvis turpes.

Vocem locasti] Præco mimicus fuisti, et vocem histrionibus et histrionicis præbuisti, pacta mercede.

Sipario, clamosum ageres ut Phasma Catulli.
Laureolum velox etiam bene Lentulus egit,
Judice me dignus vera cruce. Nec tamen ipsi
Ignoscas populo: populi frons durior hujus,
Qui sedet, et spectat triscurria patriciorum,
Planipedes audit Fabios, ridere potest qui
Mamercorum alapas. Quanti sua funera vendant,
Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone,

Sipario] Metonymia, pro Theatris, Actoribus, ac ludis scenicis. Donat. in Terent. 'Aulæa quoque in scena intexta sternuntur,' inquit, 'pro quibus ætas posterior siparia accepit. Est autem siparium mimicum velum quod theatro obtenditur, et quod populo obsistat, dum fabularum actus commutantur.'

Clamosum ageres ut phasma] Ut magna vocis contentione in Theatro recites et agas.

Phasma] Latine, spectrum, seu visum. Titulus est et nomen fabulæ. Terent. Eunuch. Prolog. 'Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit.' In ea scilicet adolescens ad pulchræ virginis, velut ad numinis aspectum, expavescens introducitur. Donat.

Catulli] Q. Lutatii Catulli ignobilis Poëtæ, de quo Probus.

Laureolum] Hujus mimi facit mentionem Sueton. Calig. cap. 57. a quo vero scriptus, non convenit; an a Laberio, an a Nævio. Vide Macrob. Satur. II. 7. et Gell. III. 8. VIII. 18. et 14. et XVII. 14. In ea fabula, crux figitur Laureolo servo in scelere deprehenso. Vetus Schol.

Velox] Quidam cognomen esse Lentuli volunt, alii epitheton, quod interpretantur, habilis, agilis, citus in agendo.

Lentulus] Præter Damasippum, etiam alii nobiles et Patricii.

Dignus vera cruce] Non ficta tantum, ut mimicus ille servus. Mart. Spectac. Epig. 7. 'Non falsa pendens in cruce Laureolus.'

Nec tamen ignoscas populo] Qui talibus spectaculis et scurrilitatibus Patricio pudendis non modo non offenditur, sed gaudeat et applaudat.

Triscurria] Id est valde et plane scurrilia. Quemadmodum dicitur Trismegistus, et apud Plautum *Trifur*, *Trifurcifer*, &c. Sunt qui velint notari triplices in Circo decursus; sed minus ad rem, nostro judicio. Ingeniosum est quod Scaliger legit, *Transcurria*, aitque dici quasi transitum a Curia ad Ludos, cum nempe Senatores et Patricii fiebant scurræ et ludii.

Planipedes audit Fabios] Nobiles quoscumque in comœdiis agentes sine horrore spectat.

Planipedes] Ita vocari fabulas argumento et actione vilissimas scribit Donatus. Nimirum in aliis cothurnum induebant actores aut saltem soccum. Vel notat Patricios agentes in theatro personas servorum, qui nudis pedibus incedebant.

Mamercorum alapas] Quas nobiles in servili persona ferunt a scenicis dominis castigati, ridente interim populo. Sic Panniculus a Latino alapis frequenter cæsus. Mart. Epig. 7. l. II. et l. V. Epig. 62.

Mamercorum] Horum illustris Romæ familia et origo a Numa Pompilio deducta, teste Plutarcho in vita Numæ. Hic enim cum quatuor habeket filios, unum appellavit Mamercum ex Pythagoræ filio. Æmiliorum autem gentem Patriciis admistam ab illo nominatam ferunt. Hæc Plutarch. ibid. A Marte genitos alii affirmant. Vide Alex. ab Alex. V. 4.

Quanti sua funera vendant, quid refert] Quid refert quod lucrum habent e gladiatura?

Vendunt nullo cogente] Sponte in arenam descendunt, et vitæ discrimen adeunt ultro et sine pudore.

Nullo cogente Nerone]. Non coacti a Tyranno. Nec enim id exigit Domitianus, quod olim Nero, qui Senatores quadringentos, Equites sexcentos jussit in arena decertare. Sueton. Ner. c. 12. Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi Lipsius *quadragenos et sexagenos* legit.

*Nec dubitant celsi prætoris vendere ludis.
Finge tamen gladios inde, atque hinc pulpita pone:
Quid satius? Mortem sic quisquam exhorruit, ut sit
Zelotypus Thymeles, stupidi collega Corinthi?
Res haud mira tamen, citharœdo Principe, mimus.
Nobilis. Hæc ultra, quid erit nisi ludus? Et illud
Dedecus Urbis habes; nec mirmillonis in armis,

Nec dubitant celsi prætoris, &c.] Non erubescunt operam suam locare Prætori munus gladiatorium populo danti.

Celsi] Volunt quidam nomen esse Prætoris, alii explicant epithetum de habitu et curru triumphali, in quo evectus suam dignitatem ac liberalitatem ostentat Prætor, cum ludos exhibet. Vide ad Sat. VI. vs. 212. et Sat. X. vs. 36. et seq.

Prætoris] Magistratus hujus creandi occasionem et primordia narrat Livius in fine Lib. VI. et initio Libri VII. Urbs eo caruerat per annos fere quadringentos, Consule jus reddente. Prætor dictus quod præeat ac præsit seu Juri dicundo, seu exercitibus. Erat velut Collega Consulibus, atque iisdem auspiciis creabatur: ut ait Livius cit. Lib. VII. Primum unus, postea duo, subinde numerus auctus ad duodecim et sedecim. Alii minores, peregrini, provinciales; unus erat urbanus, qui et primus et major appellabatur: vide Cœl. Rhodig. XII. 8. Alex. ab Alex. II. 15.

Prætoris vendere ludis] Solebant Prætores ludos populo dare. Plutarch. in Bruto. A ceteris quidem Prætoribus largitiones, spectacula, et gladiatores; a te vero majorum tuorum debitum, eversionem tyrannidis repetunt: inquit Cassius ad Brutum prætura urbana defungentem.

Ludis] Hi post aliquam victoriam sæpe celebrabantur. Apud Livium I. 35. L. Tarquinius Priscus captis vi Appiolis, oppido Latinorum, revecta inde majore præda, ludos opulentius instructiusque quam priores reges fecit. Tum primum Circo maximo designatus locus, et sedes ad spectandum a plebe distinctæ Patribus Equitibusque datæ sunt. Vide quæ sunt annotata Sat. III. vs. 208. ad vocem *Circensibus.*

Finge tamen gladios inde, &c.] Quod si alterutrum eligere cogantur nobiles, aut in arenam prodire aut in scenam; gladiatores sint potius quam histriones, et mortis propinquæ discrimina præferant ignominiæ.

Ut sit zelotypus Thymeles] Ut mortis metu malit agere in theatris personam Latini mimi, zelotypi Thymeles suæ uxoris, et præ zelotypia alteri mimo rixas moventis, alapas et verbera impingentis. Vide Satir. I. vs. 36.

Stupidi collega Corinthi] Alterius histrionis forte a Latino impetiti ac cæsi in theatro per zelotypiam. Unde ille stupet, causæ ignarus.

Res haud mira, &c.] Non mirum quod Patricii deflectant ad artem scenicam, exemplo Neronis impulsi. Sueton. et alii.

Citharœdo Principe] Vilium quarumlibet artium studia et primas affectante. Vide Sueton. Ner. c. 20. et seq. Tacit. Annal. 14.

Mimus nobilis] Histrionia nobilitata nempe, studente illi Imperatore. Sunt qui legant, *natus*, pro *mimus*, ut intelligantur adulterini filii histrionum et matronarum Romanarum, juxta id quod dictum Sat. VI. vs. 58. et seq. Sed hoc minus placet.

Quid erit nisi ludus] Nobiles quivis arti scenicæ ultro operam dabunt.

Illud] In ludis ac munere gladiatorio.

Dedecus urbis] Quod nobiles non velata sed nuda facie, sine ulla verecundia gladiatoriam exerceant, et in ea se ostentent.

Nec Mirmillonis in armis] Nec Mirmillonem agit solum Gracchus, cujus armatura non adeo videatur indecora, nempe gladius, clypeus, galea: sed retiarium agit, cujus etiam habitus turpis et ignominiosus, nimirum, tunica, rete, fuscina.

Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supina,
(Damnat enim tales habitus; sed damnat, et odit)
Nec galea faciem abscondit: movet ecce tridentem,
Postquam librata pendentia retia dextra
Nequicquam effudit, nudum ad spectacula vultum
Erigit, et tota fugit agnoscendus arena.
Credamus tunicæ, de faucibus aurea cum se
Porrigat, et longo jactetur spira galero.
Ergo ignominiam graviorem pertulit omni
Vulnere, cum Graccho jussus pugnare secutor.

Mirmillonis] Vide quæ annotavimus ad Satir. II. vs. 129. et seq.

Gracchum pugnantem] Satir. II. mox cit. 'Vicit et hoc monstrum tunicati fuscina Gracchi, Lustravitque fuga mediam gladiator arenam.'

Falce supina] Incurva sica, vel erecta et conversa ad incutiendum. 'Thracum armatura, quibus proprium telum sica est,' inquit vetus Scholiast. Vel ad ipsum Thracem refer, qui ambitiose pugnans se attollebat, atque insurgebat, Artemidoro teste: ut ait Lubinus.

Nec galea faciem abscondit] Ut Mirmillo, qui vultum habebat galea obtectum: sed placet habitus retiarii, qui nuda et aperta certabat facie. Sueton. Claud. c. 34. 'Gladiatores forte prolapsos jugulari jubebat, maxime retiarios, ut expirantium facies videret.'

Tridentem] Arma erant retiarii, telum seu fuscina tridens, et rete. Sueton. Calig. c. 30.

Postquam librata pendentia retia] Postquam reti frustra injecto aberravit, nec Mirmillonis caput implicuit.

Nudum ad spectacula vultum erigit] Sese ostentat spectatoribus et se agnosci gaudet, illud decus æstimans, quod turpe est. Vel forte ut agnitum vetent jugulari a secutore, cujus ob id graviorem ignominiam statim Poëta vocat.

Fugit] Ante Mirmillonem jam declinato reti insequentem fugit retiarius, dum effusum colligat rete, rursumque Mirmillonem impetat.

Arena] Vide Satir. II. cit. vs. 130. et ibid. Annot.

Credamus tunicæ] E tunica retiarium agnoscamus, nobilem autem ex auro, quo illa interlucet, sicut et galeri subligaculum. Legunt quidam, *Cedamus*, ut sint verba Mirmillonum dicentium apud se, concedamus retiario ejusmodi Patricio, et fugere illum sinamus. Hinc sequitur, 'Ergo ignominiam,' &c.

Tunicæ] Vestis hæc erat apud Romanos quidem interior et brevior sine manicis, cui toga superinduebatur: vide Sueton. August. c. 24. et 100. et Gell. VII. 12. Tunica tantum induti pugnabant retiarii. Sueton. Calig. c. 30. 'Retiarii tunicati quinque gregatim dimicantes totidem secutoribus succubuerant,' &c.

De faucibus aurea, &c.] Tunica retiarii nobilis, auro distincta per extremitates a gutture ad imum. Malim ego cum sequentibus jungere, et referre ad *spiram*.

Jactetur spira] Ligula, fascia, non vulgaris sed auro intexta, a galero dependens, et mento subligata, cujus extremitates vento agitantur.'

Spira] Sinus et flexus in multos orbes.

Galero] Pileo in galeæ similitudinem facto. Is porro sub mento obstringebatur, ne inter pugnandum excideret.

Longo] Id est, alto, qualem describit Dionys. Halicarn. l. II. sub finem.

Ignominiam graviorem] Commissus enim cum retiario nobili Mirmillo, cum non ausit adversarium conficere, victoriæ fructu et decore carebat; et quamvis sponte cederet, sugillabatur a spectatoribus. Ergo ignominiam tam gravem inde ferebat, quam si plagis confossus victusque succumberet. Quin et explodebatur, si peritus ipse nobilem imperitum superaret.

Secutor] Mirmillo, qui ab in-

Libera si dentur populo suffragia, quis tam
Perditus, ut dubitet Senecam præferre Neroni;
Cujus supplicio non debuit una parari
Simia, nec serpens unus, nec culeus unus?
Par Agamemnonidæ crimen; sed causa facit rem
Dissimilem. Quippe ille Deis auctoribus ultor
Patris erat cæsi media inter pocula: sed nec
Electræ jugulo se polluit, aut Spartani

sequendo, retiario fugiente, secutor dicitur.

Libera si dentur populo suffragia] Si liceat populo quod sentit libere aperire, sine ullo Tyrannorum metu.

Dubitet Senecam præferre Neroni] Scilicet ignobilem probum nobili vitioso præferre quis dubitet? Vide quæ jam notavimus ad Satir. v. vs. 108. de Seneca. Cornel. Tacit. Annal. 15. scribit conjuratos destinavisse, occulto quidem consilio, ut post occisum Pisonis ope Neronem, Piso quoque interficeretur, tradereturque Imperium Senecæ, quasi insonti, claritudine virtutum ad summum fastigium dilecto. Tertull. lib. de anima, c. 20. *Seneca sæpe noster*, inquit, id est, prope Christianus. S. Hieron. de Script. Eccles. c. 22. 'L. Annæus Seneca, Cordubensis, Socionis Stoici discipulus, et patruus Lucani Poëtæ, continentissimæ vitæ fuit: quem non ponerem in Catalogo Sanctorum, nisi me illæ provocarent epistolæ, quæ leguntur a plurimis, Pauli ad Senecam, et Senecæ ad Paulum,' &c. S. Augustin. de Civit. vi. 10. 'Libertas,' inquit, 'quæ defuit Varroni, non defuit Annæo Senecæ, quem indiciis nonnullis invenimus Apostolorum nostrorum temporibus claruisse.'

Cujus supplicio, &c.] Tot parricidiis inquinatus Nero non unum supplicium merebatur, sed multiplex. Sueton. Cornel. Tacit. alii passim.

Simia, serpens, culeus] Lex Pompeia jubebat, qui vel parentis, vel filii, vel cujusvis affinis et propinqui sanguine se polluisset, eum culeo, id est, sacco coriaceo insui, cum simia, vipera, gallo, cane; atque in mare seu flumen projici. Cur ita parricidæ culeo includerentur, egregie docet Tullius pro Sexto Roscio Amerino n. 70. et seq. 'ut repente cœlo, Sole, aqua, terraque privarentur,' &c. quæ lege ibid. Cur autem cum istis animalibus? An ut in rixa infensorum animalium, et fœda laceratione corporis, pro admissi sceleris immanitate diro cruciatu exanimarentur? An quod aiunt viperam parenti necem inferre, simiam vero catulos interdum stringendo nimis et amplectendo interimere. Vide Cœl. Rhodig. II. 21. et VI. 18. Alex. ab Alex. III. 5. &c.

Par Agamemnonidæ] Orestes Agamemnonis filius matrem Clytæmnestram interfecit, ut vindicaret patrem ab ea simul et ab Ægistho ejus mœcho jugulatum: at Nero Agrippinam matrem impie nefarieque occidit. Vide Satir. I. vs. 6. et ibid. Annot. ad vocem *Orestes*.

Deis auctoribus] Approbantibus tanti facinoris ultionem, etenim Odyss. initio, scribit Homerus, Ægistho per Mercurium Deos ultionem comminatos ex Oreste, si Agamemnonem occideret, et Clytæmnestram duceret: additque Pallas, certe meritam Ægisthus mortem luit; sic pereat et quisquis alius talia perpetrarit.

Media inter pocula] Alii occisum Agamemnona in convivio, alii in balneo, aliter alii referunt.

Nec Electræ jugulo se polluit] Electram sororem non jugulavit Orestes, sicut Nero fratrem Britannicum. Horat. l. II. Satir. 3. 'Quin ex quo est habitus male tutæ mentis Orestes, Non Pyladem ferro violare, aususve sororem Electram.'

Spartani sanguine conjugii] Non mortem Orestes intulit suæ conjugi Hermionæ filiæ Menelai Lacedæmoniorum sive Spartæ Regis: at Nero Octaviæ Poppææque uxoribus, quin et Antoniæ Claudii filiæ, a qua fuerat

Sanguine conjugii, nullis aconita propinquis
Miscuit, in scena nunquam cantavit Orestes,
Troica non scripsit. Quid enim Verginius armis
Debuit ulcisci magis, aut cum Vindice Galba?
Quid Nero tam sæva crudaque tyrannide fecit?
Hæc opera, atque hæ sunt generosi principis artes,
Gaudentis fœdo peregrina ad pulpita saltu
Prostitui, Graiæque apium meruisse coronæ.
Majorum effigies habeant insignia vocis:
Ante pedes Domitî longum tu pone Thyestæ

adoptatus, nuptias suas recusanti necem attulit.

Nullis aconita propinquis miscuit] Neminem Orestes veneno enecavit, at Nero Britannicum fratrem, Domitiam amitam, &c. adde Senecam præceptorem, ac tot alios mori jussos.

Aconita] Satir. I. vs. 150.

In scena nunquam cantavit] Ut Nero sordide fecit. De quo Sueton. Ner. c. 20. et 21. Nec Romæ solum sed et Neapoli cantavit in publico. Cornel. Tacit. Annal. 15.

Troica non scripsit] 'Nero Troados Libros scripsit.' Vetus Schol. Verum si ob hoc culpandus, certe multo magis quod incensam Romam e turri Mæcenatica prospectans, lætusque flammæ pulchritudine ἅλωσιν Ilii scenico habitu decantavit. Sueton. Ner. c. 38. 'Ipso tempore flagrantis urbis domesticam iniit scenam, ac cecinit Trojanum excidium, præsentia mala vetustis cladibus assimulans:' inquit Cornel. Tacit. Annal. 15. Scilicet incendium illud molitus, 'ut spectaculi ejus imaginem cerneret, quali olim Troja capta exarserat.' Eutrop. l. VII.

Quid enim Verginius armis] Quid fuit quod Verginius, Galba, et Vindex conjurarunt Neronem ex Imperio deturbare?

Cum Vindice Galba] Verginius Ruffus Germanici ductor exercitus. Julius Vindex Galliæ Proprætor, cujus milites primi a Nerone desciverunt. Sergius Galba Hispaniæ Præfectus occiso Nerone Imperium adeptus est, ultro cedente et annitente Verginio.

Quid Nero tam sæva, &c.] Quid fecit Nero, quo omnium in se odium concitaret, et a conjuratis auctore Senatu occideretur? Nempe quod sordidis illis artibus gauderet, ac totus incumberet, histrionicæ, saltatoriæ, citharisticæ, &c. nihil vero generoso Principe dignum moliretur. Hunc versum tamen omnino rejiciunt nonnulli.

Peregrina ad pulpita] Neapoli, in Achaia, et aliis quoque locis. Vide supra.

Saltu] Legunt alii, *cantu*.

Prostitui] Metaphora a vilibus scortis.

Graiæque apium meruisse coronæ] Quippe Nero in Olympicis cantavit, et coronatus est, cum his ludis agona musicum adjecisset. Vide Alex. ab Alex. v. 8.

Apium meruisse coronæ] In Isthmicis ac Nemeis certaminibus victores Apio coronabantur. Hinc Plin. XIX. 8. 'Honos,' inquit, 'Apio in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeæ.' Idem XX. 11. de Apio multa. Vide Plutarch. quæst. convival. l. v. q. 3. et l. VII. q. 2. Item Cœl. Rhodig. VI. 19. et XIII. 17.

Majorum effigies habeant, &c.] Cum nihil habeas aliud quo exornes statuas majorum tuorum, o Nero, affer ea tuæ vocis et cantus insignia, coronam illam ex Apio, et quæ per scenicas artes præmia atque ornamenta consecutus es. Sarcasmus admodum gravis.

Ante pedes Domitî] Ad effigies utriusque Domitii, tam atavi quam patris tui.

Longum tu pone Thyestæ Syrma] Non relata ex hoste spolia opima, ut ceteri, sed theatrales quas induisti vestes, nimirum cum egisti personas Thyestis, vel Antigones, vel Mena-

Syrma, vel Antigonæ, seu personam Menalippes,
Et de marmoreo citharam suspende colosso.
Quid, Catilina, tuis natalibus, atque Cethegi
Inveniet quisquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna, et flammas domibus, templisque parastis,
Ut Bracatorum pueri, Senonumque minores,
Ausi, quod liceat tunica punire molesta.

lippes. Diversas tamen ab his actas a Nerone refert Suetonius Ner. c. 21. ubi ait: 'inter cetera cantavit Canacen parturientem, Orestem matricidam, Œdipum excæcatum, Herculem insanum.'

Thyestæ] Vide Annot. Satir. VII. vs. 73. ad vocem *Atreus*.

Longum syrma] Oblongam vestem Tragœdiæ usitatam. Nomen a σύρω, *traho*. Pallam vocant Latini, et ab Æschylo repertam ait Horatius ad Pisones vs. 278.

Antigonæ] Hæc fuit Œdipi filia, atque excæcati dux, de qua Tragœdias scripsere Sophocles et alii.

Seu personam Menalippes] Larvam qua vultum obtexisti, in fabula Menalippes. Sueton. mox cit. 'Tragœdias quoque cantavit personatus,' &c. Agell. v. 7. *personam* a *personando* derivari, auctor est; sed malim cum Scaligero, dictam quasi περὶ σῶμα. Vide quæ notavi ad Sat. III. 160.

Menalippes] Hæc puella de Neptuno gravida Bœotum peperit. Varro de Re Rustica, II. 5. 'Scio,' inquit, 'hunc esse qui filios Neptuni e Menalippa servarit, ne infantes in stabulo grex boum obtereret.' Ibi nimirum enixa erat Menalippe.

Citharam] Quam 'a Judicibus delatam stolide Nero adoravit, atque ad Augusti statuam ferri jussit.' Sueton. Ner. c. 12.

Marmoreo suspende colosso] Ad ingentem e marmore Augusti statuam. Sunt qui de Neronis intelligant effigie centum decem pedes alta; verum hanc ex ære factam refert Plin. XXXIV. 7.

Colosso] Plin. loco mox cit. 'Moles excogitatas,' inquit, 'videmus statuarum, quas colossos vocant, turribus pares.—Ante omnes autem in admiratione fuit Solis colossus Rhodi, septuaginta cubitos altus,' &c. Hic in Rhodiorum portu erectus erat, ita divaricatis cruribus, ut inter ea transirent naves extensis velis. Colossos dici a Colosso inventore scribit Festus. At, hiantis vastæ inanitatis ratione, velut κόλον ὅσσον, vocari, ait Cœl. Rhodig. XVII. 16.

Quid, Catilina, tuis natalibus, &c.] Probat Poëta exemplis nobilissimos interdum pessima fuisse meditatos: humiles autem præclara.

Catilina, Cethegi] Hi cum Lentulo, Gabinio, Statilio, et aliis conjurarunt ad opprimendam patriæ libertatem. Sallust. Appian. &c.

Arma tamen vos nocturna] Cic. Catilin. 1. 'Descripsisti urbis partes ad incendia.—Occupaturum te nocturno impetu confideres.—Obliviscere cædis atque incendiorum.'

Ut Bracatorum pueri, &c.] Perinde ac si fuissetis filii Gallorum, qui Romam ferro flammaque devastarunt. De quibus Flor. I. 13. &c.

Bracatorum] 'Provincia Narbonensis appellatur pars Galliarum quæ interno mari alluitur, Braccata ante dicta.' Plin. III. 4. Nomen a braccis seu femoralibus, quibus ea gens utebatur; braccas autem alii a Græco βραχὺς, alii a ῥάκος dictas volunt: anaxyrides esse et vocari apud Græcos affirmare licet. Vide Cœl. Rhodig. XVIII. 21. Alex. ab Alex. v. 18.

Senonum] In Gallia Celtica sive Lugdunensi continentur Senones, teste Plinio, IV. 18. 'Horum civitas in primis firma, et magnæ apud Gallos auctoritatis,' inquit Cæsar. de Bello Gall. l. v. 'Gens natura ferox, moribus incondita, ad hæc ipsa corporum mole, perinde armis ingentibus adeo terribilis, ut ad hominum interitum, urbiumque stragem nata videretur.' Flor. I. 13.

Tunica molesta] Vestis erat e charta, cannabe, stuppa; illinebatur bitumine, resina, pice; tum circumdabatur iis qui grave quidpiam et

Sed vigilat Consul, vexillaque vestra coërcet.
Hic novus Arpinas, ignobilis, et modo Romæ
Municipalis Eques galeatum ponit ubique
Præsidium attonitis, et in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis, et tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octavius abstulit udo
Cædibus assiduis gladio. Sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

maxime incendia moliti fuerant: qua demum incensa vivi comburebantur. Vide Brod. Miscell. II. 9. et 10. Item quæ notavi Sat. I. 147. ad hæc verba: 'Tæda lucebis in illa.' Martial. Epig. x. 25. 'Nam cum dicatur tunica præsente molesta.'

Vigilat Consul] Cicero, quem vide in Catilin. Item Sallust. &c.

Vexillaque vestra coërcet] Exercitus a conjuratis adversus Rempublicam comparatos reprimit, ac sedulo cavet ne quid Respublica detrimenti capiat.

Vexilla] Cohortes erant divisæ in centurias, et harum singulis sua erant vexilla. Veget. I. II.

Novus Arpinas] Ita vocabant Ciceronem ejus inimici, in contemptum. Sallust. *Novus* homo, id est, nullis ante majoribus illustris. *Arpinas*, ortus ex Arpino Volscorum oppido. Regio tamen Volscorum sanguine, patre Equestris Ordinis, natum Ciceronem scribunt Plutarch. atque Euseb.

Municipalis Eques] Qui nuper venit Romam ex Arpino municipio, et in Equestrem Ordinem est ascitus.

Municipalis] Municipes a muneribus capessendis vocati sunt aliarum Italiæ urbium incolæ, qui et suis legibus utebantur, atque honorum cum Populo Romano erant participes, nullis præterea necessitatibus astricti, neque lege ulla Populi Romani. Vide Gell. XVI. 13. Alex. ab Alex. IV. 10.

Galeatum ponit ubique præsidium] Instructum armis ad urbis tutelam, et communem Reipublicæ salutem adversus nefaria Catilinæ consilia.

Attonitis] Ad confirmandos animos civium tam scelerata conjuratione perculsorum.

In omni gente laborat] Quidam legunt, *in omni monte*, id est, in singulis urbis regionibus. Itaque vel in urbe, vel in omnibus Italiæ locis opportunis præsidia collocat ad frangendos conjuratorum conatus.

Tantum igitur muros intra, &c.] Cicero tam celebre sibi nomen fecit in pace per suam prudentiam, quantam Augustus gloriam vix est adeptus Actiaca Philippicaque victoria.

Quantum non] Quia sanguine civium stetit Augusti gloria: non ita vero Ciceronis.

Leucade] Leucas sive Leucadia Insula est oræ Epiri occiduæ proxima, non procul Actio, ubi navali prælio Antonium et Cleopatram Augustus debellavit.

Thessaliæ campis] Pharsalicis, ubi Cæsar Pompeium; et Philippicis, ubi Cassium et Brutum profligavit Augustus.

Udo cædibus assiduis gladio] Nam pugnæ istæ fuerunt admodum cruentæ.

Sed Roma patrem patriæ] Roma vero conjurationis Catilinariæ metu et periculo liberata honorificum illud patris patriæ nomen Ciceroni detulit. Plin. VII. 30. 'Quo te, M. Tulli, piaculo taceam?' inquit, 'Salve primus omnium patriæ parens appellate. Primus in toga triumphum, linguæque lauream merite,' &c. Patrem patriæ Ciceronem in Senatu primum a Catone salutatum scripsere Plutarchus et Appianus: verum hos graviter redarguit Lipsius Var. Lect. III. 20. asseritque ex ipso Tullio, hoc ipsi decus primo attributum a Q. Catulo Senatus Principe. Certe pro P. Sextio; 'Q. Catulus,' inquit, 'et multi alii sæpe in Senatu patrem patriæ me nominarant.' Et in Pisonem: 'Me Q. Catulus Princeps hujus Ordinis et

Arpinas alius Volscorum in monte solebat
Poscere mercedes alieno lassus aratro,
Nodosam post hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret castra dolabra.
Hic tamen et Cimbros, et summa pericula rerum
Excipit, et solus trepidantem protegit Urbem.
Atque ideo, postquam ad Cimbros, stragemque volabant,
Qui nunquam attigerant majora cadavera, corvi,
Nobilis ornatur lauro collega secunda.
Plebeiæ Deciorum animæ, plebeia fuerunt

auctor publici consilii frequentissimo Senatu patrem patriæ nominavit.'

Arpinas alius] C. Marius ex Arpino similiter oriundus obscuro loco, tamque pauper, ut agros alienos mercede conductus araret: postea summus evasit Imperator, et septies Consul fuit; imo tertius Romæ conditor meruit appellari. Plutarch.

Volscorum in monte] Apud Volscorum in Latio regionem collibus inæqualem, suam patriam. Nam Arpinum in Volscis est.

Nodosam post hæc, &c.] Postea seu faber, seu gregarius miles castra secutus est, et in aggere struendo laboravit. Vide Veget. l. II.

Frangebat vertice vitem] In sua cervice vel tergo vitem frangi patiebatur vapulando a Centurione lentam operam castigante. Tit. Liv. l. LVII. 'Scipio,' inquit, 'quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus cædebat; si extraneus, fustibus.' Corn. Tacit. Annal. 1. 'Centurio Lucilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, cedo alteram, indiderant; quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce ac rursus aliam poscebat.' Plin. XIV. 1. 'Quid quod inserta castris summam rerum Imperiumque continet? Centurionum in manu vitis et opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat.' Vide Cœl. Rhodig. l. XXVI. capite ultimo. Alex. ab Alex. I. 20. et II. 13.

Cimbros] Boreales maxime Germanos, hodie, *Danos* et *Holsatios*, quos infestis armis Italiam ipsamque Romam appetentes, victis jam ante Teutonis, profligavit Marius, et cecidit centum quadraginta millia, cepit sexaginta millia. Vide Flor. III. 3. Plutarch. in Mario. Liv. l. LXVIII.

Solus trepidantem protegit urbem] 'Actum erat nisi Marius illi sæculo contigisset:' inquit Flor. cit.

Nunquam attigerant majora cadavera] Nam 'Cimbri præ Italis ingentes. Et Teutonum rex captus insigne spectaculum triumphi fuit. Quippe vir proceritatis eximiæ super trophæa ipsa eminebat.' Flor. cit. Et apud Plutarch. Cimbri robur ostentantes per nives Alpium juga nudi conscendunt, tum lata scuta corporibus supponentes præcipiti per loca prærupta descensu desiliunt. Deinde velut gigantes vastas arbores trahunt in fluvium; et terræ aggeres ac cæsas trabes comportant. Quibus territi plures Rom. castra deseruere.

Nobilis ornatur lauro Collega secunda] Q. Catulus ipse nobilis Marii Collega secundo tantum loco triumphat, Marius vero licet novus homo primas tulit. Nam et præcipuam rei gestæ gloriam Mario attributam, referunt Livius et Plutarchus: adeo ut primores civitatis qui prius ut novo homini tantos honores inviderant, conservatam ab eo rempublicam faterentur et prædicarent. Liv. l. LXVIII.

Lauro collega secunda] Potest etiam intelligi de Mario, qui oblatum pro devictis Teutonibus triumphum dum tulit, donec et Cimbros, junctis cis Q. Catulo copiis, debellavisset: tunc enim lauro iterum merita exornatus est, atque ut ait Livius mox cit. pro duobus triumphis qui offerebantur, uno contentus fuit.

Plebeiæ Deciorum animæ] Deciorum origo plebeia, illi tamen virtute nobilitati sunt.

Nomina: pro totis legionibus hi tamen, et pro
Omnibus auxiliis, atque omni pube Latina
Sufficiunt Dis infernis, Terræque parenti:
Pluris enim Decii, quam quæ servantur ab illis.
Ancilla natus trabeam, et diadema Quirini,
Et fasces meruit regum ultimus ille bonorum.
Prodita laxabant portarum claustra tyrannis
Exulibus juvenes ipsius Consulis, et quos
Magnum aliquid dubia pro libertate deceret,
Quod miraretur cum Coclite Mucius, et quæ

Pro totis legionibus hi tamen, &c.] Decius uterque pro incolumitate et victoria populi et exercitus Romani se devoverunt solemni ritu: pater quidem P. Decius, bello Latino: de quibus Tit. Liv. VIII. 9. et seq. Filius autem P. item Decius exemplo patris se devovit pariter Diis manibus, in bello adversus Etruscos, Samnites, Gallos. De quibus Liv. x. 28. et seq. Vide et Macrob. III. 9.

Auxiliis] Copiis auxiliaribus.

Pube] Legunt alii, *plebe:* aliter *pube*, id est, juventute Latina seu Romana.

Sufficiunt Dis Infernis] Credebant veteres ita se devovendo converti in se ac derivari aliorum pericula et mala impendentia; placatosque sua morte Deos Manes jam parcere ceteris, atque illis opitulari.

Terræque parenti] Plin. II. 63. 'Uni,' inquit, 'Terræ, propter eximia merita, cognomen inditum maternæ venerationis. Sic hominum illa ut Cœlum Dei. Quæ nos nascentes excipit, natos alit, editos sustinet, novissime complexa gremio jam a reliqua natura abdicatos tum maxime ut mater operiens,' &c.

Pluris enim Decii, quam, &c.] Quibus Dii receptis jam placantur, ac ceteros dimittunt: quin et in illorum gratiam, Romanis omnibus salutem et victoriam donant.

Ancilla natus] Servius Tullius matre vel serva, vel certe captiva natus. De quo vide Liv. I. 39. et 41. ubi cum trabea et lictoribus prodire, ac sede regia sedens quædam decernere narratur.

Trabeam] Vestem regalem, quam vocat 'togam purpura circumdistinctam, subtegmine puniceo,' Dionys. Halicarn. l. II. sub finem. 'Trabeis usos accipio reges,' inquit Plinius VIII. 48. Quod hominem transbeat, et summo honore decorat, trabeam dici vult Isidorus: alii, quod pannorum trabibus intertexta sit. Apposite distinguas triplicem: unam Diis sacram e purpura sola; alteram e purpura immixto albo Regibus usitatam et Consulibus; tertiam Augurum,' e purpura et cocco. Alex. v. 18. &c.

Diadema] Pannus erat, quo velut fascia caput circumligabant Reges. A διαδέω, *redimio, cingo.*

Fasces] De his Satir. v. 110. Regibus etiam præferebantur, testibus Livio, Dionys. &c.

Meruit] Insigni sua virtute et sapientia.

Regum ultimus ille bonorum] Post Servium quidem Tullium, Rex fuit Tarquinius Superbus, at bonis Regibus nequaquam accensendus.

Prodita laxabant, &c.] Tarquinios urbe pulsos ope Consulis Junii Bruti, hujus filii Titus et Tiberius cum aliis quibusdam nobilibus eos revocare nefarie conjurarunt: unde et ab ipso patre constanter neci addicti sunt. Liv. initio l. 2. Plutar. &c.

Dubia libertate] Nondum bene asserta et firmata, conantibusque regnum recuperare expulsis regibus.

Quod miraretur] Quod esse posset admirationi simul et exemplo generosis illis Romanæ libertatis et patriæ amantibus.

Coclite] Horatius Cocles, amisso oculorum altero in pugna quadam, ita dictus, sed multo clarior ex eo quod, Porsenna rege Etruscorum pro restituendis Tarquiniis in Romanos decertante, pro ponte sublicio stetit, unusque aciem hostium sustinuit, donec pons a tergo interruptus aditum præcluderet: tum desiliens in Tiberim

Imperii fines Tiberinum virgo natavit.
Occulta ad Patres produxit crimina servus
Matronis lugendus: at illos verbera justis
Afficiunt pœnis, et legum prima securis.
Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis

ad suos transnavit. Ob hoc ei tantum agri publice datum, quantum uno die circumarari posset: statua quoque in Vulcanali est erecta, seu in Comitio. Liv. II. 9. et seq. Aurel. Victor. &c.

Mucius] C. Mucius Cordus, nobilis adolescens, cui postea a dextræ manus clade Scævolæ cognomen inditum, ut ait Livius, nimirum quod exustæ loco dextræ uteretur sinistra, quæ Græcis σκαιὰ *Scæva*, et per diminut. *Scævola*: vel a σκαιὰ et *vola*. Hic obsideri populum Romanum indignum ratus, in Porsennæ castra penetravit, ipsumque Regem, si purpurati qui aderat similitudo non fefellisset, bellumque pariter omne sustulisset. Adeo facere et pati fortia Romanum est. Quo insuper manum igne cremante stupefactus rex, acceptis obsidibus, a Romano bello destitit. Vide Liv. II. 12. Aurel. Victor. &c.

Imperii fines] Nondum ultra Tiberim prolatos, quo ab Etruscis discernebatur Romanum Imperium.

Tiberinum virgo natavit] Clælia virgo nobilis, inter obsides Porsennæ data, frustrata custodes, equum, quem sors obtulit arripuit, trajectoque Tiberi, agmen sociarum Romam reduxit. Aurel. Victor. Tit. Liv. II. 13.

Occulta ad Patres produxit crimina servus] Conjurationem de reducendis in urbem regibus Aquiliorum servus indicavit. 'Præmium indici pecunia ex ærario, libertas et civitas data. Ille primum dicitur vindicta liberatus, et vindictæ nomen ab eo tractum: Vindicius enim vocabatur.' Tit. Liv. II. 5.

Matronis lugendus] An quod fuisset libertatis auctor et patriæ servator per indicium, ideo lugeri dignus extitit; quemadmodum annuo luctu Bruti mortem matronæ prosecutæ sunt? An, quod ait vetus Schol. 'Ob Lucretiam vindicatam, et quod sub Tyranno vim patiebatur castitas matronarum?' An quia, ut idem subjungit, Vindicium Brutus 'ut conservatorem patriæ manumisit, at velut delatorem dominorum cruci affixit: quod factum matronæ planxerunt.'

Matronis] Gell. XVIII. 6. docet quæ matrona proprie, quæ materfamilias diceretur.

At illos] Bruti et Aquilii filios, aliosque conjuratos, libertatis et patriæ proditores.

Verbera, &c.] Nam ut ait Liv. cit. 'Consules in sedem processere suam, missique lictores ad sumendum supplicium nudatos virgis cædunt, securique feriunt: cum inter omne tempus pater vultusque et os ejus spectaculo esset; eminente animo patrio inter publicæ pœnæ ministerium.'

Legum prima securis] An quod prima hæc fuerit animadversio secundum leges restitutas, cum Regum arbitrio omne jus antea contineri videretur? An quod omnia jura insigniaque primi Consules tenuere, quodque Brutus prior concedente Collega fasces habuit, qui non acrior vindex libertatis, quam deinde custos fuit? Hæc Liv. initio l. II. An quod hæc prima fuerit ultio, ex quo Brutus populum jurejurando adegerat, neminem Romæ regnare, nec esse quicquam in urbe passuros, unde periculum libertati foret? Tit. Liv. ibid. Virgil. Æneid. VI. sub finem: 'Vis et Tarquinios reges; animamque superbam Ultoris Bruti, fascesque videre receptos? Consulis imperium hic primus sævasque secures Accipiet, natosque pater nova bella moventes Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit Infelix.'

Malo pater tibi sit Thersites] Præstaret te filium esse hominis triobolaris, ignavi, ridiculi, modo tu bonus et fortis esses; quam bono fortique natum, degenerem improbum et socordem esse.

Thersites] Hic in exercitu Græcorum iners æque ac procax, fœdus ac turpis, Achilli etiam ausus convitiari,

Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.
Et tamen, ut longe repetas, longeque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

ab eo ictu pugni interfectus est. Homer. Iliad. II.

Æacidæ similis] Achilli, vel cuipiam alteri Æacidarum generoso similis, dignusque Æaco patre, qui ob justitiæ famam judex apud Inferos a Plutone constitutus fertur.

Vulcaniaque arma capessas] Invicta, qualia rogatu Thetidis matris Achilli fabricavit Vulcanus: eaque tam scite capessas, quam Achilles olim juvenis, per hoc ab Ulysse detectus et ad bellum Trojanum abductus.

Achilles] Thetidis ac Pelei filius, Græcorum fortissimus; Hectoris interfector, Trojæ expugnator, tantæ dux generositatis, ut si quem bellatorem egregium et invictum imperatorem prædicare velis, Achillem nomines. Vide Gell. II. 11.

Asylo] Ab α privativo et συλάω, *diripio*, asylum vocatur locus profugii, in quem confugientes facinorosi quilibet ac legibus obnoxii impunitatem et securitatem nanciscuntur. Primum Athenis asylum instituisse dicuntur Herculis posteri, formidantes eo mortuo, ne in se ulciscerentur ii quos avus vexarat. Eorum exemplo Romulus asylum sed alia mente fecit, nimirum ut novam urbem a se conditam incolis brevi repleret. Livius, Florus, Plutarchus, &c. Etiam apud Israëlitas fuerunt urbes refugii jussu Dei per Moysem institutæ, non pro ipsis tantum, sed et pro advenis ac peregrinis. Numeror. c. 35.

Infami asylo] Nam sine ullo discrimine servus an liber, integer an sceleratus, omnes illuc admisit Romulus, quin et iis domestica fugientibus mala sponsorem se dabat, per speciem religionis erga Deos, nihil eos ab inimicis accepturos detrimenti, ac si apud se manerent, civitatis jus daturum, et partem agri quem bello quæsiisset. Dionys. Halicarn. l. II.

Pastor fuit] Collegit enim primo pastores Romulus et ipse pastor, atque adolescens inter pastores latrocinatus: Eutropio teste, initio Libri primi. Varro de Re Rust. II. 1. 'Romanum,' inquit, 'populum a pastoribus esse ortum quis non dicit? Quis Faustulum nescit pastorem fuisse, nutritium et educatorem Remi ac Romuli,' &c.

Illud, quod dicere nolo] Præ pudore et verecundia nimirum: sicarius, parricida, latro, raptor, spurius, sacrilegus, &c. nam ex ejusmodi hominum colluvie conflatus est initio populus Romanus. Ipsum quidem Romulum jam, ex Eutropio, latronem diximus; fratricidam omnes referunt; spurium satis indicant tum alii cum Dionys. Halicarn. l. II. ubi ait, Remum quidem ac Romulum per matrem ab Ænea ortos; at de patre eorum nihil esse certi. Adde incestuosam eorum matrem Iliam; et raptores Sabinarum virginum Romanos. Justinus lib. XXXVIII. 'Tales,' inquit, 'Reges Romani habuere, quorum etiam nominibus erubescant: aut pastores Aboriginum, aut haruspices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut servos vernasque Tuscorum; aut, quod honoratissimum inter hæc nomen, Superbos,' &c.

SATIRA IX.

Scire velim, quare toties mihi, Nævole, tristis
Occurras fronte obducta, ceu Marsya victus.
Non erat hac facie miserabilior Crepereius
Pollio, qui triplicem usuram præstare paratus
Circuit, et fatuos non invenit. Unde repente
Tot rugæ? certe modico contentus agebas
Vernam equitem, conviva joco mordente facetus,
Et salibus vehemens intra pomœria natis.
Omnia nunc contra: vultus gravis, horrida siccæ
Sylva comæ, nullus tota nitor in cute, qualem
Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci:
Sed fruticante pilo neglecta, et squalida crura.
Quid macies ægri veteris, quem tempore longo
Torret quarta dies, olimque domestica febris?
Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Corpore, deprendas et gaudia: sumit utrumque

Scire velim] Faceta quidem hæc Satira, sed inprimis obscœna. Dialogus est Nævolum inter et Poëtam nostrum de multiplici et infanda veterum illorum turpitudine. Nos per tot lubrica suspenso pede transcurremus, satius existimantes intacta multa relinquere, quam aures mentesque castas inquinari.

Nævole] Hic minister impurus erat senis impudici nomine Virronis.

Marsya victus] Phrygius ille Tibicen vel Satyrus Apollinem provocare ausus ab eo victus non sine ludibrio, et excoriatus est. Ovid. Metam. VI. Fab. 5. Vide Apuleium Florid. c. 3.

Crepereius Pollio] Luxuria perditus nepos decoctis bonis quærit et circumspicit, quis velit pecunias credere spondenti triplicem usuram; at mœstus abit, quod neminem invenit satis fatuum, qui credat sibi certe nihil reddituro.

Unde repente tot rugæ] Unde repentina tibi, Nævole, hæc tristitia?

Agebas vernam equitem] Tu verna licet, videbaris esse Eques Romanus, adeo jocularis lepidus et in convivio facetus eras. Jocosa erat apud Romanos appellatio, *Verna Eques*. Quid proprie verna, diximus ad Sat. I. vs. 26.

Intra pomœria natis] Urbanis, non rusticis et agrestibus. *Pomœrium* vocatur locus ille vacuus prope muros urbis, quem nec habitari fas erat nec arari.

Horrida siccæ sylva comæ] Capilli velut arbores rigidi, non sunt ut ante unguento delibuti ac nitentes.

Bruttia præstabat calidi tibi fascia visci] Psilothrum, id est, medicamentum ad depilandum corpus fascia circumligatum. Illud erat e resina, cera, et visco. Plin. XXIV. 4. 'Viscum,' inquit, 'cum resina et cera panos mitigat omnis generis.' Plin. item XIV. 20. cum pudore fatetur resinæ usum esse præcipuum in evellendis e virorum coporibus pilis; et paulo post, picem ac proinde resinam probari maxime Bruttiam, ait. Bruttii vero Italiæ populi tenebant olim Calabriam Citeriorem et Ulteriorem. Porro versus iste in quibusdam ita legitur: 'Præstabat calidi circumlita fascia visci.'

Fruticante pilo neglecta, &c.] Vide Sat. VIII. vs. 115. Annot.

Quarta dies] Quartana febris diuturna.

Deprendas animi, &c.] Ista tua corporis ægritudo nascitur ex animi quadam ægritudine.

Inde habitum facies. Igitur flexisse videris
Propositum, et vitæ contrarius ire priori.
Nuper enim, ut repeto, fanum Isidis, et Ganymeden,
Pacis, et advectæ secreta palatia Matris,
Et Cererem (nam quo non prostat fœmina templo?)
Notior Aufidio mœchus celebrare solebas.
Utile et hoc multis vitæ genus: at mihi nullum
Inde operæ pretium. Pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri, crassique coloris,
Et male percussas textoris pectine Galli
Accipimus, tenue argentum, venæque secundæ.
Quod tamen ulterius monstrum, quam mollis avarus?
Hæc tribui, deinde illa dedi, mox plura tulisti.
Computat, ac cevet. Ponatur calculus, adsint
Cum tabula pueri. Numera sestertia quinque
Omnibus in rebus: numerentur deinde labores.
Vos humili asseclæ, vos indulgebitis unquam
Cultori, jam nec morbo donare parati?
Dic, passer, cui tot montes, tot prædia servas
Appula, tot milvos intra tua pascua lassos?
Te Trifolinus ager fœcundis vitibus implet,

Ut repeto] Quantum memini, repetens animo.

Fanum Isidis] Vide Sat. VI. vs. 394.

Ganymeden, Pacis] Statuam Ganymedis in Pacis templo prope forum a Vespasiano extructo. Illuc impuri conveniebant. Vide Sat. V. vs. 59.

Advectæ secreta palatia matris] Ædificatum in palatio Fanum Cybeles e Phrygia Romam advectæ. Vide Sat. II. vs. 87. Sat. III. vs. 123. et Sat. VI. vs. 417.

Cererem] Templum etiam Cereris, ad cujus ministerium nonnisi castæ admittebantur. Vide Sat. VI. vs. 45. Illud erat Romæ ad circum maximum: Plinio teste XXXV. 12.

Aufidio] Insigni mœcho.

Utile et hoc multis, &c.] Huc usque Poëta. Jam Nævolus respondet.

Pingues lacernas] Pallia contra pluviam, togæ superindui, et apud Gallos confici solita e lana pingui et crassiore. Vide Sat. VII. vs. 221. Martial. Epig. IV. 19. 'Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam Mittimus,' &c.

Pectine] Quo instrumento stamini subtegmen inseritur, ac tela densatur.

Venæque secundæ] Proinde minus purum minusque pretiosum.

Cevet] Id est, agitatur instar canis hero blandientis. Alii legunt *cavet*, ne plus accipiat servulus.

Sestertia] Vide Sat. I. vs. 94. Annotat.

Dic, passer] Nævolus de Virrone avaro hæc: O senex lascive et salax instar passeris, dic, &c. Passeres in Venerem pronas esse aviculas, quarum esus etiam ad libidinem excitet, ac proinde Veneris currum ab his trahi, scribit Athen. IX. 10. passeribus notam voluptatem esse ait Cic. 2. de Finib. c. 75. Idem Plinius, atque ob salacitatem minus vivaces esse testatur l. X. c. 36.

Montes] Vineis consitos.

Appula] Apulia, fertilis Italiæ regio, pascuis etiam læta, nunc continetur Capitanata et parte Basilicatæ.

Tot milvos intra, &c.] Agros tam longe lateque patentes, quos milvi oberrando ac transvolando fatigentur. Vide Pers. Satir. IV. vs. 26.

Trifolinus ager] Hodie, *Monte di S. Martino*, haud procul Neapoli, tri-

Suspectumque jugum Cumis, et Gaurus inanis.
Nam quis plura linit victuro dolia musto?
Quantum erat exhausti lumbos donare clientis
Jugeribus paucis? meliusne hic rusticus infans,
Cum matre, et casulis, et collusore catello,
Cymbala pulsantis legatum fiet amici?
Improbus es, cùm poscis, ais. Sed pensio clamat,
Posce: sed appellat puer unicus, ut Polyphemi
Lata acies, per quam solers evasit Ulixes.

folii herbæ copiam, et inde nomen habet: optimi etiam vini ferax. Ex Athen. I. 21. Trifolinum vinum Surrentino crassius sero vigorem adipiscitur. Plin. XIV. 6. Campaniam vinis scribit etiam trifolinis semper gloriatam, non secus ac Trebellicis ad quartum a Neapoli lapidem. Martial. Epigram. XIII. 114. 'Non sum de primo, fateor, Trifolina lyæo.'

Suspectumque jugum Cumis] Mons Misenus ita Cumis imminens, ut eas obruturus videatur, et hinc suspectus. Vel potius, qui Cumis suspicitur, a quibus distare aiunt tribus circiter passuum millibus.

Cumis] Vide Satir. III. vs. 2.

Gaurus] Mons est Campaniæ Puteolis vicinus. Plin. XIV. 6. cit. ait, 'Summis collibus Gauranum vinum gigni.' Et paulo post, 'certant Massica æque ex monte Gaurano Puteolos Baiasque prospectantia.'

Gaurus inanis] Nimirum post vindemias. Vel quia spoliatus est arboribus, et solis vinetis vacat. Vel quod est concavus, et vaporiferos specus habet. Hos omnes sensus affert vetus Schol. primus omnium maxime arridet.

Quis plura linit, &c.] Quam tu, o Virro, tot vinetis optimis dives et abundans, neque propterea liberalior.

Linit] Pice, limo, gypso obturat; ac recondit plures in annos servandum. Vide Pers. Satir. IV. vs. 29. et Satir. V. vs. 148. atque ibid. Annot.

Musto] Recenti vino.

Quantum erat] Quantula res fuisset largiri prædiolum clienti pro tot laboribus.

Jugeribus] Quid proprie *jugerum*, alibi diximus, nimirum Satir. III. vs. 127.

Meliusne hic rusticus infans, &c.] An melius erit testamento legari a te prædium, ancillam, servum, Sacerdoti Cybeles, ut tu, impuro?

Infans, cum matre] Verna, et ancilla quæ eum domi genuit.

Cymbala pulsantis] Vide Satir. VI. 419. et Satir. VIII. 176.

Legatum fiet] Testamento dabitur ac relinquetur Gallo legatario. Vide Alex. ab Alex. I. 1. Codices nonnulli habent, *legatus*, sed male, ut asserit Lipsius Epistolic. qu. l. IV. Epist. 25.

Amici] Libidinum societate et consuetudine tecum juncti.

Sed pensio clamat] Respondet Nævolus; at cogor poscere, cum urget pensio exsolvenda pro conducto agello vel domicilio; tum quia emendus est alter servus, uno mihi non sufficiente; atque ambo sunt alendi, vestiendique.

Ut Polyphemi lata acies, &c.] Sicut Polyphemus interiit, quod unicum haberet oculum, quo effosso Ulysses evasit, quod non ita contigisset, si geminum ille habuisset; sic ego unicum habens servum versor in discrimine rerum mearum; atque ut in vado sim, alter necessario est emendus.

Polyphemi] In Sicilia degebat *μονόφθαλμος* ille Cyclops diræ feritatis, qui duos Ulyssis socios devoravit, ipse vero acuto stipite excæcati manus effugit cum reliquis sociis. Vide plura apud Homer. Odyss. IX. Ovid. Metamorphos. XIII. Fab. 8. Virgil. Æn. III.

Lata acies] Virgil. mox cit. 'Telo lumen terebramus acuto Ingens, quod torva solum sub fronte latebat, Argolici clypei aut Phœbææ lampadis instar.'

Acies] Vide egregiam oculi descriptionem, apud Tullium, 2. de Natura Deorum, c. 142. ubi aciem pupillam

Alter emendus erit; namque hic non sufficit: ambo
Pascendi. Quid agam bruma spirante? quid, oro,
Quid dicam scapulis puerorum Aquilone Decembri,
Et pedibus? durate, atque expectate cicadas?
Verum, ut dissimiles, ut mittas cetera, quanto
Metiris pretio, quod, ni tibi deditus essem
Devotusque cliens, uxor tua virgo maneret?
Instabile, ac dirimi cœptum, et jam pæne solutum
Conjugium in multis domibus servavit adulter!
Quo te circumagas? quæ prima, aut ultima ponas?
Nullum ergo meritum est, ingrate ac perfide, nullum,
Quod tibi filiolus, vel filia nascitur ex me?
Tollis enim, et libris actorum spargere gaudes
Argumenta viri. Foribus suspende coronas,
Jam pater es: dedimus, quod famæ opponere possis:
Jura parentis habes, propter me scriberis hæres,
Legatum omne capis, nec non et dulce caducum.

vocari docet.

Ulixes] Is est consilio et prudentia inter Græcos Heroas clarus, quem celebrat Homerus tota Odyssea.

Bruma spirante] Hyeme sæviente, et flantibus Aquilonibus. Quid *bruma*, vide Satir. VI. vs. 128. et Pers. Satir. VI. vs. 1.

Expectate cicadas] Donec cicadæ appareant et canant æstivo nimirum tempore. Vide Plin. II. 26. et 27. Cœl. Rhodig. XVII. 6.

Quo te circumagas] Ut excusandi te rationes invenias.

Libris actorum] Servius Tullius Romanorum Rex, ut subditi sibi populi sciret numerum, jussit parentes profiteri natos sibi liberos, eorumque nomen ac natalem in commentarios referri. Apuleius Apolog. sic habet: 'Pater ejus natam sibi filiam more ceterorum professus est. Tabulæ ejus partim tabulario publico, partim domo asservantur.—Signa quæ impressa sunt recognoscat, Consules legat, annos computet,' &c. Augustus etiam Cæsar cives Imperii Romani describi jussit. Evangel. Luc. c. 2.

Argumenta viri] Procreatam sobolem.

Foribus suspende coronas] In signum lætitiæ, atque ut filios sibi natos significarent veteres, sertis et floribus ædium suarum fores ornare consueverant.

Jura parentis habes] Ad augendas Imperii vires, atque amplificandam civium multitudinem, pœnas quasdam in cœlibes orbosque fuisse constitutas, et contra præmiis affectos parentes constat, idque tum apud Romanos, cum apud alias gentes. Ex Plutarch. lib. de naturali in prolem amore; animantia legem de cœlibatu ac seris nuptiis non respiciunt, ut Lycurgi ac Solonis cives; non timent infamiam orborum, nec jus trium liberorum captant, ut Romanorum plurimi, qui uxores ac liberos quærunt, non ut hæredes habeant, sed ut ipsi esse hæredes possint. Plin. Proœm. l. XIV. sic habet: 'Postquam cœpit orbitas in auctoritate esse, pessum iere vitæ pretia, voluptas vivere cœpit, vita ipsa desiit.' Inter alia Censorum officia, illud numeratur: quærere de orbitate ac cœlibatu, et contumaces plectere. Et quidem a Furio Camillo, subindeque a Q. Metello mulctati referuntur cœlibes pecunia, et hanc in ærarium ferre jussi. Vide Alex. ab Alex. III. 18.

Scriberis hæres] Qui cœlebs aut orbus erat, non poterat hæres aut legatarius, saltem a quocumque, vel in totum, institui.

Legatum omne capis] Quia filios

Commoda præterea jungentur multa caducis,
Si numerum, si tres implevero. Justa doloris,
Nævole, causa tui. Contra tamen ille quid affert?
Negligit, atque alium bipedem sibi quærit asellum.
  Hæc soli commissa tibi celare memento,
Et tacitus nostras intra te fige querelas.
Nam res mortifera est inimicus pumice levis.
Qui modo secretum commiserat, ardet, et odit,
Tanquam prodiderim quicquid scio. Sumere ferrum,
Fuste aperire caput, candelam apponere valvis
Non dubitat. Nec contemnas, aut despicias, quod
His opibus nunquam cara est annona veneni.
Ergo occulta teges, ut curia Martis Athenis.

habes nimirum. At vero legati pars decima, si liberis careres, fisco addiceretur. Ex lege Papia.

Caducum] Legatum ex conditione, v. g. si liberi adfuerint. Tu itaque si jam substitutus fueris hæres alicui, quando liberis caruerit; quin et propriis filiis morientibus; tunc tibi obveniet legatum dulce, quod non expectabas, et ab illis in te cadet.

Commoda præterea, &c.] Nam qui liberos susceperant, in publicis muneribus præferebantur, et certis gaudebant immunitatibus ac privilegiis.

Si numerum, si tres implevero] Qui tres habebat liberos, a tutela excusabatur, tesseram frumenti triplicem accipiebat, in sumendis fascibus primas obtinebat. Vetus Schol. Appian. l. II. Plutarch. cit. Cornel. Tacit. Annal. 2. 'De Prætore subrogando certamen incessit; Germanicus atque Drusus Agrippam fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex jubebat.' Agell. II. 15. morem hunc a Lacedæmoniis Romanos accepisse scribit; et Lycurgum quidem, cum civitati soboles necessaria foret, præmiis et invitamentis usum, tumque antelatos quibusdam in rebus, qui uxores, quique liberos haberent. Sicut et septimo capite legis Juliæ, sumendi fasces priori Consuli fit potestas ei, non qui plures annos, sed qui plures liberos, quam collega habet, &c. Vide et Alex. ab Alex. IV. 8. Porro jus trium liberorum aliquando concessum orbis, testatur Martial. Epigramm. II. 91. 'Quod fortuna vetat fieri, permitte videri, Natorum genitor credar ut esse trium.' Et Epigrammate sequenti, 'Natorum mihi jus trium roganti Musarum pretium dedit mearum Solus qui poterat; valebis uxor.'

Justa doloris, &c.] Verba sunt Poëtæ.

Negligit, &c.] Respondet Nævolus se jam a Virrone despici.

Bipedem asellum] Servum ad omnia paratum, bardum, robustum, aselli instar.

Pumice levis] Vide Satir. VIII. 16.

Qui modo secretum commiserat, &c.] Ipse Virro, qui modo carum me habebat, jam odit.

Candelam apponere valvis] Domum meam incendere.

Veneni] Quo enecent eum, a quo timent evulgari suas libidines.

Ut curia Martis Athenis] Sis ergo tam taciturnus quam Areopagita. Proverbium apud Erasmum; inde natum quod Judices Areopagi non voce, sed characteribus ferebant sententiam. Præterea non interdiu sed noctu judicabant, ut non dicentes sed dicta duntaxat attenderent. Vide Annot. ad Pers. Satir. IV. 13. ubi ait, 'Et potis es nigrum vitio præfigere theta.'

Curia Martis] Areopagus, ἄρης, *Mars*, et πάγος, *collis*, seu *vicus*, apud Athenas, ubi primum capitis judicium factum est, ex Plin. VII. 56. Areopagitæ tacentes judicant, teste Macrob. Saturnal. VII. 1. et noctu quidem: ex Lucian. Dial. ibidem accusatum homicidii apud Deos a Saturno Martem

O Corydon, Corydon, secretum divitis ullum
Esse putas? servi ut taceant, jumenta loquentur,
Et canis, et postes, et marmora. Claude fenestras,
Vela tegant rimas, junge ostia, tollite lumen
E medio, taceant omnes, prope nemo recumbat:
Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi,
Proximus ante diem caupo sciet: audiet et quæ
Finxerunt pariter librarius, archimagiri,
Carptores. Quod enim dubitant componere crimen
In dominos, quoties rumoribus ulciscuntur
Baltea? Nec deerit, qui te per compita quærat
Nolentem, et miseram vinosus inebriet aurem.
Illos ergo roges, quicquid paulo ante petebas
A nobis. Taceant illi: sed prodere malunt
Arcanum, quam subrepti potare Falerni,

absolutum aiunt. S. Augustin. de civit. Dei. Illud autem Concilium, quod erat Senatorum quingentorum a Solone constitutum esse, ex vulgatiori fama, refert Plutarchus in Solone. Vide et Cœl. Rhodig. XII. 19. et Alex. ab Alex.

Athenis] Vide Satir. VII. 205.

O Corydon, Corydon] Nævole demens, rustice, rerum imperite. Ex Virgil. Ecloga 2.

Secretum divitis ullum] An aliquid potest clam perpetrare is qui plures habet servos natura garrulos et loquaces?

Jumenta loquentur, &c.] Propheta Habacuc, c. 2. 'Lapis de pariete clamabit; et lignum, quod est inter juncturas ædificiorum, respondebit.'

Taceant omnes] Quidam legunt, *clament*, et sic rem explicant: Vocibus obstrepant qui adsunt, ne audiant alii qui sunt foris.

Quod tamen ad cantum galli facit ille secundi] Quod noctu ille perpetrat ac in tenebris.

Galli cantum] Cic. de Divin. II. 57. 'Democritus,' inquit, 'explicat cur ante lucem galli canant. Depulso enim de pectore et in omne corpus diviso et modificato cibo, cantus edere, quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, favent faucibus: rursus cantu plausuque premunt alas.' Macrob. Saturnal. I. 3. noctem dividit hoc modo: primum tempus est mediæ noctis inclinatio, deinde gallicinium, post conticinium, cum et galli conticescunt, et quiescunt homines. Plin. X. 21. 'Hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus rumpendoque somno natura genuit, norunt sidera, et ternas distinguunt horas,' &c. Vide et Cœl. Rhodig. XVI. 13.

Caupo sciet] Enarrantibus servis.

Quæ finxerunt, &c.] Famosos libellos, ridiculas cantiones, atque incondita carmina, de sui domini obscœnis libidinibus, nocturnisque flagitiis.

Librarius] Vel qui libros describit: vel qui lanas pendit, pensaque distribuit, quo sensu dixit, *libraria*, Satir. VI. vs. 381.

Archimagiri] 'Αρχιμάγειρος, coquorum magister.

Carptores] Structores mensarum, et ciborum ex arte scissores. Vide Satir. V. vs. 120. ac seq. et ibid. Annot.

Baltea] Ictus a dominis iratis sibi inflictos loris, seu balteis, id est, cingulis e corio, quibus pendentes geruntur gladii.

Inebriet aurem] Moleste garriendo atque effutiendo arcanas domini libidines, quas audire nolis.

Quicquid paulo ante petebas] Silentium et taciturnitatem.

Prodere malunt, &c.] Quantumvis ament subreptum potare vinum, majori tamen laborant prurigine evulgandi quæ domi fiunt, et clam ab hero patrantur.

Subrepti] Salomon. Prov. in fine

Pro populo faciens quantum Saufeia bibebat.
Vivendum recte est, cum propter plurima, tum his
Præcipue causis, ut linguas mancipiorum
Contemnas. Nam lingua mali pars pessima servi.
Deterior tamen hic, qui liber non erit illis,
Quorum animas et farre suo custodit, et ære.
* Idcirco ut possim linguam contemnere servi,
Utile consilium modo, sed commune, dedisti:
Nunc mihi quid suades post damnum temporis, et spes
Deceptas? Festinat enim decurrere velox
Flosculus angustæ, miseræque brevissima vitæ
Portio: dum bibimus, dum serta, unguenta, puellas
Poscimus, obrepit non intellecta senectus.
Ne trepida: nunquam pathicus tibi deerit amicus,
Stantibus et salvis his collibus; undique ad illos

c. 9. 'Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior.'

Falerni] Satir. IV. et VI.

Faciens] Absolute, id est, sacrificans. Virgil. Ecloga III. 'Cum faciam vitula pro frugibus.'

Saufeia] Sacrificula vino se ingurgitans, ut fit, dum Bonæ Deæ Sacra facit pro incolumitate Populi Romani. Alii legunt, *Laufella*.

Deterior tamen hic, qui, &c.] Mala certe loquacitas servi arcanum domini revelans: at profecto garrulis ac proditoribus famulis deterior est dominus, qui turpibus se mancipat vitiis, ac proinde servis quos alit obnoxius est, eorumque linguas jure timet, nusquam liber.

Farre] Quodlibet frumenti genus hic significatur. Triplex notat Plin. XVIII. 8. triticum, siligo, far: hoc et ador, et adoreum vocatum est, et durissimum, et contra hyemes firmissimum, ibidem perhibetur, ac primus antiquis fuisse in Latio cibus. Capite vero præcedenti Populum Romanum ait farre tantum e frumento trecentis annis usum. Farris etiam usus in Sacris commendatur, unde et pium far vocitatum. Hinc et farreatio dicta, sacrificium in quo farreum libum offerebatur, ad sanciendas solenni ritu nuptias Sacerdotum. Meminit Plin. lib. cit. c. 2. ubi sic habet: 'In Sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat: novæque nuptæ farreum præferebant,' &c. Vide Cœl. Rhodig. XXVIII. 17. et Alex. ab Alex. II. 5. Hinc et aliqui post Varronem, dici nefarium, quasi indignum vesci farre: alii cum Asconio, qui polluit Sacra farre peragi solita, contendunt.

Idcirco ut, &c.] Loquitur Nævolus.

Commune] Ad omnes æque spectans dedisti consilium: nunc vero mihi da peculiare.

Post damnum temporis] Post consumtum fere ætatis robur, serviendo Virroni, sine ulla mercede.

Velox flosculus] Brevis adolescentia, floris instar marcescens, nec diu vigens.

Dum serta, unguenta, puellas poscimus] Dum convivia, et comessationes consectamur. Floribus enim coronati et unguentis delibuti veteres epulabantur. Horat. lib. I. Ode ult. et l. III. Ode 29. et alii passim. Plutarch. Quæst. conv. l. III. quæst. 1.

Ne trepida] Poëta Nævolum consolatur.

Salvis his collibus] Dum Roma stabit, septem inædificata collibus. Hi sunt Palatinus, Aventinus, Esquilinus, Quirinalis, Cælius, Viminalis, Tarpeius qui et Capitolinus. Sunt vero præterea Janiculus et Vaticanus. Martial. Epigramm. IV. 64. 'Hinc septem dominos videre montes, Et totam licet æstimare Romam.' Propert. Eleg. IV. 4. 'Romani montes, et montibus addita Roma.'

Ad illos convenient] Velut ad emporium infame libidinum.

Convenient et carpentis, et navibus omnes,
Qui digito scalpunt uno caput. Altera major
Spes superest: tu tantum erucis imprime dentem.
Hæc exempla para felicibus: at mea Clotho,
Et Lachesis gaudent, si pascitur inguine venter.
O parvi, nostrique Lares, quos thure minuto,
Aut farre, et tenui soleo exorare corona,
Quando ego figam aliquid, quo sit mihi tuta senectus
A tegete et baculo? viginti millia fœnus
Pigneribus positis, argenti vascula puri,
Sed quæ Fabricius censor notet, et duo fortes

Carpentis, et navibus] Terra, marique.

Qui digito scalpunt uno caput] Molles et effœminati, bene comti, qui ne capillorum ordinem turbent, uno tantum digito caput scabunt. Desumtum est e Calvo Poëta, scomma in Pompeium, quod ita se habet: 'Fasciola qui crura ligat, digito caput uno Scalpit, Quid credas hunc sibi velle? Virum.' Nempe ut refert etiam Amm. Marcellin. l. XVII. 'In Pompeium obtrectatores iniqui multa scrutantes cum nihil unde vituperari deberet, inveniretur; duo hæc observaverunt ludibriosa et irrita: alterum, quod genuino quodam more caput digito uno scalpebat, velut dissolutus: alterum quod ulceris tegendi causa, crus fasciola candida colligabat,' &c. Et apud Plutarchum, Pompeium Clodius ita criminatur: 'Quis Imperator impudicitia laborat? Quis uno digito caput scabit?' &c. Lucianus mollitiei quoque assignat, τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ κεφαλὴν κνᾶσθαι. Sic et Senecæ Epist. 52. inter impudicitiæ notas ponitur, digitus ad caput relatus.

Altera major spes superest] O Nævole, amicum alterum Virrone meliorem invenies inter tot homines libidinosos, quos undique vides quotidie Romam confluere.

Erucis imprime dentem] Comede herbas inprimis calidas, quibus ad Venerem potens ac fortis efficiare. Talis est Eruca, quæ Priapo idcirco sacra et vicina dicitur Columellæ; salax, Ovidio; Veneris conciliatrix et exstimulatrix, Plinio XIX. 8. et alibi.

Hæc exempla para] Respondet Nævolus: Quid jubes me sperare meliora, quem fatum vult esse inopem, ac tenui victu contentum esse, duris etiam meis laboribus vix parto?

Clotho, et Lachesis] Parcæ Fatorum Deæ, vitæ meæ præsidentes. Clotho, a κλώθειν, *nere*, seu *glomerare*, appellata. Vide plura Satir. III. 27. ad vocem *Lachesi*.

Gaudent, si pascitur] Gaudent me mea opera, meo ministerio ac labore victum consequi et vix obtinere.

Lares] Vide Satir. VIII. 14. Annot. ad vocem *Lare*.

Farre] Supra: et Plin. XVIII. 2. Numa instituit Deos fruge colere mola salsa, &c.

Soleo exorare corona] Floribus coronati veteres Diis supplicabant: teste veteri Scholiaste.

Quando ego figam aliquid, &c.] Quando fixum quidpiam ac certum mihi statuam; vel, quando aliquid captabo, ut sit metaphora a venatoribus feras telis confixas capientibus.

Quo sit mihi tuta senectus, &c.] Ne cogar victum mendicando quæritare, cum senex fuero.

A tegete et baculo] Vide Sat. V. 8. per tegetem, casam mendici intelligit vetus Schol.

Viginti millia fœnus] Ut mihi sit annuus reditus viginti millium sestertiorum, ex pecuniæ summa fœnori data.

Argenti vascula puri, sed quæ, &c.] Tot et talia argenti puri vasa, quæ, ut olim, mereantur a Censore notari.

Fabricius censor notet] C. Fabricius Lucinus Censor, circa annum Urbis Conditæ quadringentesimum septuagesimum Pub. Corn. Rufinum,

De grege Mœsorum, qui me cervice locata
Securum jubeant clamoso insistere Circo.
Sit mihi præterea curvus cœlator, et alter,
Qui multas facies fingat cito: sufficiunt hæc,
Quando ego pauper ero. Votum miserabile, nec spes
His saltem. Nam, cum pro me Fortuna rogatur,
Affixit ceras illa de nave petitas,
Quæ Siculos cantus effugit remige surdo.

qui bis Consul et Dictator fuerat, Senatu movit, subscripta notæ causa, quod eum comperisset argenti facti, cœnæ gratia, decem pondo habere. Ita Gell. IV. 8. et l. XVII. c. ult. Testis et Valer. Maxim. II. 9.

Duo fortes de grege] Validi lecticarii duo servi e Mœsia; quæ regio est Illyrici Orientalis. Hac modo continentur Servia, et Bulgaria.

Qui me cervice locata, &c.] Qui spectatum ludos me deferant ad circum. Ex Just. Lips. Elect. I. 19. observabis sellam potentiorum ampliorem et laxam fuisse; contra minutam tenuiorum et arctiorem, quam facile ferrent homines duo. Nam sellis deportabantur in circum, sive in theatrum, atque in iis etiam persedebant. Et Epistolic. quæst. Epist. IV. 25. Romani solebant robustissimos servos e Mœsia, vel etiam Syros adhibere ad ferendam sellam aut lecticam.

Clamoso] Ob frequentes plausus et acclamationes.

Circo] Vide Satir. III. 65. et 208. Annotat.

Curvus cælator] Incurvatus dum cœlando incumbit.

Cælator, et alter qui, &c.] Mihi suppetant etiam ædibus exornandis cum vasa affabre cœlata, cum tabellæ pictæ, atque imagines illustrium virorum: adsint igitur cœlator, item pictor, seu plastes: 'opifices argentarii, anaglypharii laboriosi,' ut habet vetus Schol.

Qui multas facies] Scaliger, aliique putant legendum, *qui maltha facies, &c.* proindeque non, *pingat*, sed, *fingat*; quod nonnullis placet: quibus ego assentior: nam sensus inde clarior efficitur, præsertim cum Juvenalis addat, *cito*. Atqui vix id pictori conveniat; bene vero plastæ, qui ex uno archetypo plures brevi typos, facies, ac similitudines effingit. Porro *maltha* vocatur cera liquidæ pici immixta. Item genus bituminis, ac tenacis limi. Plin. II. 104. et XXXVI. 24. ubi malthæ factitiæ rationem docet. Maltha ergo faciendis plasmatis idonea fortasse hic ponitur.

Quando ego pauper ero] Cum Lubino sic interpretor; atenim ista plus satis, inquit Nævolus. Quid exoptem plura, nihil plane consecuturus, quando, id est, quoniam certe pauper ero? Itaque se et sua vota reprehendit ac reprimit ille suæ conscius infelicitatis.

Nec spes his saltem] Nequidem mihi licet animum, ut fit, pascere spe eorum quæ exoptaverim, adeo est in me dura fati necessitas.

Affixit ceras, &c.] Fortuna quasi timens ne importunis aliquando precibus ac votis cedat, atque exoretur pro me misero, cera sibi aures obturat. Sic Ulysses illecebrosos Sirenum cantus ac pericula eluctatus fertur. Homer. Odyss. XII.

Illa de nave] Qua vehebatur Ulysses cum Siciliæ oram Sirenibus infestam incolumis prætemavigavit, hac arte: sociorum quidem ac nautarum aures cera occlusit: ipse vero se ad malum jussit alligari.

Siculos cantus] Sirenas Acheloi fluvii et Calliopes Nymphæ tres filias, quas fabulantur superiore corporis parte virginum formam habuisse, inferiore in piscem desinentes ac monstrosas; ceterum dulcedine cantus solitas allicere transeuntes, quos perderent, aut devorarent. Has in monstra marina conversas canit Ovidius Met. v. Fab. 9. sepultæ dicuntur ad promontorium sinumque Pæstanum in Lucania; unde nomen tribus parvis Insulis, quæ sunt veluti scopuli in illo sinu: Mela Sirenum petras, Solinus Sirenum saxa nuncupat. Re autem

vera meretrices fuisse illic famosas, quæ navigantes blanditiis pellexerint ac perdiderint bene multos, asserunt cum alii, tum Cœl. Rhodig. XIV. 14. 'Nec Sirenes impetraverint fidem, affirmet licet Dinon, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India esse; mulcerique earum cantu, quos gravatos somno lacerent.' Hæc Plin. X. 49. Vide Cic. de finibus l. V. n. 49. et Athen. I. 12. Fabula Sirenum voluptates carnis fugiendas ostendit, nec aliter quam fuga naufragium evitari probat Ulyssis exemplum. His S. Hieronymus utitur, ut vitandum asserat suspectum contubernium. Porro marinos homines extare utriusque sexus, haud dubitandum: quod summorum auctoritas virorum, quod et evicit non simplex experientia, nec haud ita pridem. De quibus amplius dicemus ad Sat. XIV. 283.

Remige surdo] Tum ad Sirenum cantiones, tum ad Ulyssis solvi se jubentis imperium. Hic enimvero illarum invitamentis delinitus jam et captus, etiam nutibus urgebat socios ut ad Sirenas diverterent; verum illos ante monuerat ne se suosve nutus observarent, donec infesta loca essent prætervecti.

D. JUNII JUVENALIS

AQUINATIS

SATIRARUM

LIBER QUARTUS.

SATIRA X.

OMNIBUS in terris, quæ sunt a Gadibus usque
Auroram, et Gangen, pauci dinoscere possunt

Omnibus in terris] Elegantis hujus Satiræ dicam, an Poëmatis, gravissimum est argumentum, de votis recte faciendis. Illud idem tractavit Persius Satir. II. Inter Græcos autem Plato in Alcibiade 2. Aristoteles lib. περὶ εὐχῆς, teste Laërtio, et alii complures, affirmante Proclo, quorum tamen opera interciderunt. De Socrate vero Valer. Max. VII. 2. sic refert: 'Socrates,' inquit, 'quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultra petendum a Diis immortalibus arbitrabatur, quam ut bona tribuerent, quia ii demum scirent, quid unicuique esset utile,' &c. Itaque Juvenalis pariter docet hic, quæ non petenda primum, deinde vero quæ sint postulanda.

A Gadibus usque Auroram] Ab Occidente ad Orientem, id est, in toto terrarum orbe.

Gadibus] *Gades*, vulgo *Cadiz*, parva est Insula Oceani Occidentalis, ad oram Andalusiæ, continenti juncta ponte, non procul freto Herculeo. Statius Solis cubilia Gades appellat.

Auroram] Ex Varrone l. VI. de Ling. Lat. *Aurora* dicitur ante Solis ortum, ex eo quod ab igne Solis tum aureo aër aurescit. Hanc fabulantur Titanis terræque filiam. Matutinus est splendor Solem ac diem præcurrens, unde 'clari prænuntia Solis;'

Vera bona, atque illis multum diversa, remota
Erroris nebula. Quid enim ratione timemus,
Aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
Conatus non pœniteat, votique peracti?
Evertere domos totas optantibus ipsis
Di faciles. Nocitura toga, nocitura petuntur
Militia. Torrens dicendi copia multis,
Et sua mortifera est facundia. Viribus ille
Confisus periit, admirandisque lacertis.
Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, et cuncta exsuperans patrimonia census,
Quanto delphinis balæna Britannica major.

et 'gelidos rores Aurora remittens,' dicitur de Divin. I. Hinc etiam ponitur pro orientali regione. Ovid. Metamorphos. I. 'Eurus ad Auroram Nabatæaque regna recessit.' Et apud Græcos eadem vox, ἠὼς, Auroram pariter et orientem significat.

Gangen] Hic ingens fluvius ac nobilis, ex Imao monte scaturiens, Indiam orientalem perfundit, ac in sinum Gangeticum quinque ostiis illabitur. Sanctus Hieronymus Epistola ad Rusticum Monachum, et alii quidam hunc putant eundem esse, qui Phison vocatur, atque unus erat e quatuor magnis fluviis Paradisum Terrestrem rigantibus. Genes. cap. 2.

Vera bona, atque illis multum diversa] Bona, malaque.

Erroris nebula] Ignorantia.

Ratione] Et non ex opinione sæpius.

Dextro pede] Justo conatu, felici auspicio. Nam dextra pars pro bono omine usurpatur: læva contra pro malo. Vide Pers. Satir. II. 11. Satir. III. 48. Satir. V. 114. et Apul. Metamorphos. 'Sinistro pede profectum spes me frustrata est.'

Votique peracti] Votorum concipiendorum variam rationem, ac cæremonias, vide apud Alex. ab Alex. III. 22.

Evertere domos] Valer. Maxim. cit. VII. 2. 'Nos plerumque id votis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Etenim, densis tenebris involuta mens mortalium, in quam late patentes errores cæcas precationes tuas spargis! Divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessumdederunt: regna tecum ipsa volvis, quorum exitus sæpenumero miserabiles cernuntur: splendidis conjugiis injicis manus; at hæc ut aliquando illustrant, ita nonnunquam funditus domos evertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus, inhiare, teque totam cœlestium arbitrio permitte, quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissima possunt.' Hæc ille.

Toga] Metonymia, pro, pace: sicut e contra sagum index est et vestis belli. Cic. Philipp. passim, 'ad saga ire: redire ad togas:' item alibi: 'cedant arma togæ.'

Mortifera est facundia] Demostheni, Ciceroni, et tot aliis. Vide infra, vs. 114.

Viribus ille confisus periit] Milo Crotoniates, cujus tantum robur, ut pugno taurum mactaret, at cum fissam quercum vellet discindere, constrictis ibi manibus ferarum præda factus est. Gell. XV. 16. Ovid. in Ibin. 'Utque Milo robur deducere fissile tentes, Nec possis captas inde referre manus.'

Strangulat] In causa est cur strangulentur, ac jugulentur divites, sive a furibus, sive a Tyrannis, bonis eorum inhiantibus. Sunt qui putent alludi ad Fabulam Midæ, qui cum cupiisset omnia quæ tangeret aurum fieri, et cibo in aurum converso strangulatus sit.

Delphinis] Hos valde amantes hominum ac Musicæ passim celebrant, Gell. VII. 8. et XVI. c. ult. ubi ex Herodoto narrat historiam Arionis a Delphino per ingens maris spatium ad Laconicam terram dorso devecti. Plutarch. in fine libri de comparat.

Temporibus diris igitur, jussuque Neronis
Longinum, et magnos Senecæ prædivitis hortos
Clausit, et egregias Lateranorum obsidet ædes
Tota cohors: rarus venit in cœnacula miles.
Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium contumque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram:
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Prima fere vota, et cunctis notissima templis

animant. et in fine convivii. Plin. IX. 8. Athen. XIII. 8.

Balæna] Bellua marina inusitatæ molis ac magnitudinis; de qua Plinius IX. 3. et 6. 'Immania cete,' vocat Virgil. Æneid. V.

Balæna Britannica] Oceani Britannici belluas ac cetos affert, utpote majores quam maris Mediterranei, in quod etiam aliquando penetrare, testis Plin. l. cit. c. 6. notiores vero quam Indici, in quo maxima reperiri cete, idem Plin. ibid. affirmat. Porro metaphoram esse in Tiberium ac divites notat hic vetus Schol. De Britannis vide Satir. II. 147. Annot.

Temporibus diris igitur] Cum Nero grassaretur in divites eorumque divitias.

Longinum] Sueton. Ner. c. 37. 'Objectum est,' inquit, 'Cassio Longino Jurisconsulto ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii percussoris Cæsaris imagines retinuisset: et huic aliisque mori jussis non amplius quam horarium spatium dabat Nero.'

Senecæ] Vide Satir. V. 109. et Satir. VIII. 212.

Prædivitis] 'Rufus ac Tigellinus variis criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes et ultra privatum modum evectas opes adhuc augeret; hortorum quoque amœnitate, et villarum magnificentia Principem supergrederetur,' &c., quæ refert Cornel. Tacit. Annal. 14. ubi et ipse Seneca sic apud Imperatorem se tuetur: 'Quartusdecimus annus est, Cæsar, ex quo spei tuæ admotus sum.—Tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meæ desit, nisi moderatio ejus.—Tu gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti.—Una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui,' &c. Xiphilin. in Nerone, ait, Senecæ facultates fuisse, aureorum tricies centena millia, &c.

Clausit] Cornel. idem Tacit. Annal. 15. 'Sequitur cædes Annæi Senecæ lætissima Principi.—Is ad eum diem ex Campania remeans, quartum apud lapidem suburbano rure substiterat. Illo propinqua vespera Tribunus venit, et villam globus militum sepsit.—Intromisitque ad Senecam unum ex Centurionibus, qui necessitatem ultimam denuntiaret. Ille interritus poscit testamenti tabulas,' &c.

Lateranorum] 'Plautii Laterani Consulis designati necem proximam Nero adjunxit adeo propere, ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permitteret,' &c. Cornel. Tacit. Annal. 15. Vide Satir. VIII. 147. et sequent.

Tota cohors] Militibus ad expilandos divites Neronis jussu discurrentibus, tuti pauperes fuere. Vetus Schol.

Cœnacula] Domicilia in superiori ædium parte, ad quæ non nisi per scalas ascendebatur: sic dicta, quod in iis cœnare mos pridem fuerat. At ea deinde sibi nimirum incommoda tenuioribus inquilinis divites elocabant. Apuleius sub finem Metamorphos. 9. 'meque per scalas complicitis pedibus in superius cœnaculum attracto,' &c. Plaut. Amphitr. 'In superiore qui habito cœnaculo.' Vide Satir. III. 184. et seq.

Gladium contumque] Latronum arma, ictus, vulnera, a ferro vel ligno.

Umbram] Quam velut insidiantium tibi prædatorum corpus expavesces.

Divitiæ, crescant ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro. Sed nulla aconita bibuntur
Fictilibus. Tunc illa time, cum pocula sumes
Gemmata, et lato Setinum ardebit in auro.
Jamne igitur laudas, quod de sapientibus alter
Ridebat, quoties de limine moverat unum
Protuleratque pedem; flebat contrarius auctor?
Sed facilis cuivis rigidi censura cachinni:
Mirandum est, unde ille oculis suffecerit humor.
Perpetuo risu pulmonem agitare solebat
Democritus, quanquam non essent urbibus illis

Divitiæ, crescant ut opes] Cic. in Lælio, n. 22. 'Quæ res expetuntur opportunæ sunt singulæ rebus fere singulis: divitiæ, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudere,' &c. Hinc vides divitias inter et opes discrimen esse: nimirum illæ magnas pecunias significant, hæ magnam potentiam tum a divitiis, cum ab amicis et propinquis.

Maxima toto nostra sit arca foro] Vetus Schol. 'ad Cerealem usque Præfectum,' inquit, 'in foro Trajani arcas habuere Senatores, in quibus argentum aut pecunias tutius deponebant: unde et locus ille in quo erant arcæ, opes dictus est.' Apud Fl. Vopiscum, Aurelianus in Epist. ad Senatum ita scribit: 'Est præterea vestræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio quam cupio.'

Aconita] Vide Satir. I. vs. 150. Annotat.

Fictilibus] Poculis inopum.

Gemmata] Apud divites. Vide Satir. V. 41. et sequentibus.

Setinum] Vinum e Setia urbe Campaniæ. Vide Satir. V. vs. 34. Annot.

Ardebit] Vel splendebit in aureo vase, ut fit; vel simpliciter, ardebit, utpote generosum et calidum; seu etiam ob immixtum venenum: aliud enim frigore, aliud ardore nimio enecat.

In auro] Senec. Thyest. vs. 454. 'Venenum in auro bibitur.'

Jamne igitur laudas, &c.] An tandem laude dignos intelligis eos Sapientes, quos vulgus imperitum stultos judicabat?

Alter ridebat, &c.] Democritus, qui quoties domo egrederetur ac foras prodiret, in cachinnos solvebatur, ineptias hominum videns passim. Cic. de Orat. 2. n. 235. 'Quomodo simul latera, os, venas, vultum, oculos occupet risus, viderit Democritus.'

Flebat contrarius auctor] Heraclitus hominum miserias ubique cernens. Is *σκοτεινὸς* cognominatus, eo quod ea quæ diceret, verborum involucris tegeret. Hinc Tullius de Natura Deorum I. n. 74. 'Non consulto dicis occulte, tanquam Heraclitus.' Et l. III. n. 35. 'Heraclitum quoniam quid diceret, intelligi noluit, omittamus.' De eo Diogen. Laërt. l. IX. ubi ait eum sensisse rerum omnium principium esse ignem, &c. Ibidemque refert honorificam Regis Darii ad eum Epistolam, qua ad se illum invitat. Floruit Olympiade 70. aut circiter.

Sed facilis cuivis, &c.] Id est, facile quidem alter quivis ineptias hominum risu posset damnare, at non perinde fletu: nam et mirum est, unde Heraclito tanta lacrymarum copia suffecerit. Certe ex hydrope mortuus fertur, anno ætatis sexagesimo.

Pulmonem agitare] Hinc etiam mirum videri posset, quod tam longævus fuerit ille, qui tam crebra pulmonum agitatione, et sanguinis (quod fit in risu, solutiore præsertim) præcipiti circuitione perpetuo fatigaret.

Democritus] Florebat Olympiade octogesima, et annos vixit centum novem. Hunc Suidas omniscium nuncupat, et *πένταθλον*; eo quod Physica, Ethica, Mathematica, liberales disciplinas, artesque omnes calleret. De eo Laërt. l. IX. Res omnes ex atomis constare dicebat: item plures esse mundos, &c.; unde auctor atomorum vocatur a Cicerone de Fato, n. 23. et

Prætexta, et trabeæ, fasces, lectica, tribunal.
Quid, si vidisset Prætorem curribus altis
Extantem, et medio sublimem in pulvere Circi
In tunica Jovis, et pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ, magnæque coronæ
Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, et, sibi Consul

de Natura Deorum I. n. 66. 'Ista flagitia Democriti,' inquit, 'sive etiam ante Leucippi esse corpuscula quædam lævia, alia aspera, rotunda alia, partim angulata, curvata quædam, et quasi adunca; ex his est effectum esse cœlum, atque terras, nulla cogente natura, sed concursu quodam fortuito.' Et Acad. qq. l. IV. n. 121. 'Asperis, et lævibus, et hamatis, uncinatisque corporibus concreta hæc esse dicit Democritus.' Plin. XXVIII. 8. Democritum appellat virum alioqui sagacem, ac vitæ utilissimum, nimio juvandi mortales studio prolapsum: vero VII. 55. velut resurrectionis assertorem suggillat. Cit. Cic. de Natura Deorum I. n. 121. 'Democritus vir magnus inprimis,' inquit, 'cujus fontibus Epicurus hortulos suos irrigavit.'

Urbibus illis] Abderæ, unde ortus Democritus; Epheso, e qua Heraclitus, aliisque Thraciæ Asiæque urbibus is non erat qui Romæ luxus et fastus.

Prætexta, et trabeæ, &c.] Quæ non magis insignia potestatis ac nobilitatis, quam vanitatis apparatus atque superbiæ.

Prætexta] De hac, ad Pers. Sat. V. vs. 30.

Trabeæ] Supra, Sat. VIII. vs. 259.

Fasces] Vide Sat. V. vs. 110.

Lectica] Sat. I. vs. 32. et 56. ac seq.

Tribunal] In quo sedens Prætor jus dicebat; sella nimirum curuli, et eburnea, eaque sublimi: at minores alii Magistratus in subselliis, ut notat Pædianus Verr. I.

Quid, si vidisset Prætorem, &c.] Si vidisset habitu triumphali Prætorem aut Consulem, quid de tanto fastu sensisset Democritus, quos cachinnos movisset?

Curribus altis] Tum cum ludos Circenses edendos curat ac disponit. Vide Sat. VIII. vs. 194. Porro currus triumphalis non bellico similis, sed turris rotundæ formam habebat: ut patet ex antiquis numismatibus.

Circi] Maximi nimirum, in quo dabantur equestria et curulia certamina. Hunc ita describit Dionys. Halic. l. III. paulo ante finem: Tarquinius Circum maximum extruxit, et circa eum primus sedilia fecit cooperta. Nam ante spectabant stantes sub tabernaculis ligneis quæ arundines aridæ fulciebant: divisit etiam locos inter triginta Curias. Debebat autem hoc opus cum tempore in valde pulchris admirandisque extructionibus urbis esse. Longitudo circi stadia tria cum dimidio, latitudo quatuor jugera, &c. Vide et quæ notavi Sat. III. vs. 65.

In tunica Jovis] Palmata ornatum veste ac trabea, e templo Jovis accepta; ex more triumphantium. Testantur Liv. l. X. Lamprid. in Alex. Severo, &c.

Pictæ togæ] Acu et arte Phrygia elaboratæ.

Sarrana] Purpurea, sive Tyria, e Sarra urbe, quæ Tyrus deinde vocata est.

Aulæa] Togam ingentem, adeo laxam et expansam, ut aulæum diceres ob amplitudinem. Pariter Cicer. Catilin. II. dixit, 'Velis amictos, non togis.'

Magnæque coronæ] Dionys. Halic. l. III. insignia principatus enumerat, coronam auream, sellam eburneam, sceptrum, tunicam purpuream cum signis aureis, amictum purpureum varium.

Orbem, quanto cervix, &c.] Videtur allusisse ad Atlantem cœlestes orbes humeris ac cervice portantem.

Tenet sudans, &c.] Sub pondere fatiscit, ac præ labore sudat, cum supra triumphantis caput, ex more, coronam illam auream ingentem sustinet publicus minister. Plin. XXXIII. I. 'Cum corona ex auro Hetrusca a

Ne placeat, curru servus portatur eodem.
Da nunc et volucrem, sceptro quæ surgit eburno,
Illinc cornicines, hinc præcedentia longi
Agminis officia, et niveos ad fræna Quirites,
Defossa in loculis quos sportula fecit amicos.
Tunc quoque materiam risus invenit ad omnes
Occursus hominum, cujus prudentia monstrat,
Summos posse viros, et magna exempla daturos
Vervecum in patria, crassoque sub aëre nasci.
Ridebat curas, nec non et gaudia vulgi,
Interdum et lacrymas, cum Fortunæ ipse minaci
Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.
Ergo supervacua hæc, aut perniciosa petuntur,

tergo sustineretur,' inquit, 'annulus tamen in digito ferreus erat, æque triumphantis, ac servi fortasse coronam sustinentis.'

Publicus] Romanis publicos fuisse servos probat erudite Justus Lipsius Elect. I. 22. Hi ad publica v. g. belli ministeria deputabantur: cognomen aut a provinciis, aut a victoribus obtinebant: annua quædam ad victum ac vestem præstabat illis Respublica, libertatem etiam interdum, si sedulam operam navassent.

Sibi Consul ne placeat] Ne superbiat in tantis honoribus.

Curru servus portatur eodem] Et is post triumphantem identidem succlamabat: 'Respice post te; hominem esse et memento.' Refert Tertullian. in Apologet. c. 33. Et meminit Cœl. Rhodig. III. 7.

Volucrem, sceptro quæ, &c.] Mox cit. Dionys. Halicarnass. ibid. sceptrum aquilam habens super caput. Nimirum triumphans manu tenebat virgam, cujus vertici insculpta erat aquila, Romani insigne Imperii: aut certe longæ præfixa et insidens hastæ Aquilæ imago præferebatur.

Cornicines] Triumphi pompam ac cæremonias vide apud Plutarch. in vita Pauli Æmilii. Joseph. de bello Judaico c. 17. Onuphr. Fast. v. Alex. ab Alex. VI. 6. &c.

Officia] Longam seriem ministrorum et asseclarum officii causa procedentium.

Niveos ad fræna Quirites] Clientes alba toga vestitos, circa currum equosque illum trahentes ordine dispositos: vel phaleratos ad pompam equos frænis tenentes, et manu circumducentes.

Defossa in loculis sportula] Vide Sat. I. Annotat. ad vs. 87. et seq.

Tunc quoque] Etiam ævo Democriti, cum parcius et innocentius, quam nunc, homines viverent.

Vervecum in patria] Abderæ, in Thracia, ubi crassus aër homines facit bardos, rudes, ac stupidos, vervecum instar. Abderitarum peculiaris adeo mentis erat stupor, ut locum adagio fecerit: 'Abderitica mens.' Meminit Cicero cum de Natura Deorum, cum ad Attic. Epist. VII. 7. Mart. Epig. X. 25. Cœl. Rhodig. XXX. 4.

Crassoque sub aëre] Ex cœli vitio regiones æstimari solent: et cum inde sit Democritus, ubi stulti solent nasci, vult eum Poëta significare inter stultos prudentissimum esse natum. Hæc vetus Schol. Certe aëris subtilitas non parum confert, ut nascantur ingeniosi, tum quia tenuiora sunt organa, tum quod subtilior sanguis ac subtiliores inde spiritus generantur. Vide Alex. ab Alex. IV. 13. Hor. Epist. II. 1. 'Bœotum in crasso jurares aëre natum'

Fortunæ ipse minaci mandaret laqueum] Fortunam ipse damnans, nedum metuens, aut ei supplicans.

Mediumque ostenderet unguem] Digitum medium veteres infamem dixere, eumque intentabant contumeliæ causa cuipiam faciendæ. Vide Pers. Sat. II. vs. 33. et ibid. Annot.

Propter quæ fas est genua incerare Deorum.
Quosdam præcipitat subjecta potentia magnæ
Invidiæ; mergit longa, atque insignis honorum
Pagina; descendunt statuæ, restemque sequuntur.
Ipsas deinde rotas bigarum impacta securis
Cædit, et immeritis franguntur crura caballis.
Jam stridunt ignes, jam follibus atque caminis
Ardet adoratum populo caput, et crepat ingens
Sejanus: deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt urceoli, pelves, sartago, patellæ.
Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum

Propter quæ] Ob quæ declinanda et averruncanda, supplicare Diis oporteret.

Genua] In his sedes misericordiæ, et quædam religio inest, observatione Gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc ut aras adorant. Plin. II. 45.

Incerare] Scripta in chartis vel tabulis vota, ceraque obsignata Deorum genibus affigere: ut innuit Turnebus I. 17. Malim tamen quod idem III. 19. ait; hoc a Juvenale ita scriptum, ut prope putes antiquos nostro ritu cereos offerre Diis, et eorum genibus affigere solitos. Verum id minime consueverant, sed Deorum simulacra cera illinire: ibidemque affert illud Prudentii l. I. contra Symmachum: 'Saxa illita ceris Viderat, unguentoque Lares humescere nigros.' Vide Sat. XII. vs. 88.

Potentia] Hanc Tullius definit, ad sua conservanda, et alterius obtinenda idonearum rerum facultatem. De Invent.

Invidiæ] *Invidia enim summa quæque appetit*, ut aiunt Cornelius Tacitus et Livius, 'Assidua est eminentis fortunæ comes, altissimisque adhæret;' inquit Velleius Paterculus l. I.

Pagina] Vel, honores in commentariis publicis descripti: vel, quod ait vetus Scholiastes: 'Ænea pagina ante imaginem collocata, continens inscriptos honorum gradus: quam nunc dicunt tabulam patronatus.'

Descendunt statuæ] Ex alta basi deturbantur. Sic Tullius, 'Pisonis statuam deturbant,' inquit, 'affligunt, comminuunt, dissipant: et quod in ipsum attulerant odium, id in ejus imaginem ac simulacrum profuderunt.' Vide Sat. VIII. vs. 18. et ibid. Annotata.

Restemque sequuntur] Injecta reste detrahitur, per vias raptatur, ac frangitur imago nonnunquam potentissimorum.

Rotas bigarum, &c.] Currus triumphales eorum franguntur, item Equestres Statuæ, equi ænei ad eos honorandos erecti.

Immeritis franguntur crura caballis] Salsa in potentes noxios et damnatos ironia.

Stridunt ignes] Ad fundendas æneas imagines.

Ardet adoratum populo caput] Simulacrum hominis igni traditur, quod ante venerationi erat.

Sejanus] Vir ad summam potentiam a Tiberio evectus, et ab eodem postea subversus. Sueton. Tiber. c. 55. 66. et alibi. Cornel. Tacit. Annal. 3. 4. &c. Xiphilin. in Tiber. et alii.

Ex facie toto orbe] E Statua Sejani populis adorata, et jam camino soluta fiunt quævis abjecta et vilia instrumenta et vascula.

Toto orbe secunda] Erat enim Sejanus in Imperio secundus: ejus natalis publice celebatur; aureæ passim effigies adorabantur: Imperatoris Tiberii in quinto Consulatu collega fuerat: nihil sine Sejano Tiberius agebat: per utriusque fortunam æque jurabant tum plebs cum Senatores: de utroque vota faciebant: utrique sacrificabant. Et postea (quis credat?) is ipse Sejanus neci addictus est, ejusque mortis dies publica lætitia celebratus. Suetonius, Tacitus, Xiphilinus.

Pone domi lauros] Post tale exemplum, lætitiam exhibe, teque os-

Cretatumque bovem: Sejanus ducitur unco
Spectandus: gaudent omnes. Quæ labra? quis illi
Vultus erat? nunquam, si quid mihi credis, amavi
Hunc hominem. Sed quo cecidit sub crimine? quisnam
Delator? quibus indiciis? quo teste probavit?
Nil horum: verbosa et grandis epistola venit
A Capreis. Bene habet; nil plus interrogo. Sed quid

tenta felicem; triumphales honores ambi et jacta: imo te sapientem et moderatum faciat Sejanus, quem unco trahi vides paulo ante beatissimum. Alii volunt verba esse populi Tiberio gratulantis, quod insidiantem sibi Sejanum oppresserit.

Duc in Capitolia, &c.] Sacrifica Jovi Capitolino, ex more triumphantium; vel, quia te ab hoste vindicarit, mactata victima gratias age.

Capitolia] Vide infra, Sat. XIV. 91.

Cretatum] Nigras hostias Diis Inferis, Superis albas mactabant. Vide Pers. Sat. V. Annot. vs. 108. ad vocem *creta;* et vs. 177. ad vocem *cretata.*

Ducitur unco] Ad patibulum, ad scalas Gemonias, inde præcipitandus, unco trahitur, more damnatorum. Sueton. Tiber. c. 61. 'Nemo punitorum non et in Gemonias abjectus, uncoque tractus.' Xiphilin. Tiber. 'Senatus Decreto Sejanus e scalis præcipitatus est: plebsque corpus ejus triduo magnis opprobriis affectum tandem in flumen projecit: et liberi ejus senatusconsulto ad mortem ducti sunt,' &c.

Spectandus] Spectaculo futurus et ludibrio. Nam teste Xiphilino ibid. Viventem adhuc Sejanum commota plebs irridere, et vociferari cœpit, propter eos qui ab illo interfecti fuerant: omnes ejus statuas deturbare, comminuere, dissipare; quem vero mane velut potiorem se omnes in Senatum comitati fuerant, eum paulo post in carcerem trahebant ut abjectum ac nefarium hominem: cui coronam paulo ante dederant, eumdem vinculis constringebant: quem antea satellites stipabant ut dominum, mox eum ut fugitivum custodiebant. Denique illo interfecto, magnus in urbe tumultus concitatus est: plebs enim occidere properabat eos, quos intelligebat plurimum apud Sejanum po-

Quæ labra] Quam prava, distorta, deformia?

Quis illi vultus erat] Quam sævus et trux?

Nunquam amavi hunc hominem] Hæc ait plebs, vel ex odio, vel quod omnem cujuscumque cum Sejano familiaritatis suspicionem a se quisque amoliri satagebat, ne damnationem incurreret. Erat enim idonea causa ad accusandum, Sejano amicum fuisse, aut fuisse videri, ut refert loco citato Xiphilin. unusque Terentius ob id reus factus solerti excusatione se ab interitu vindicavit, et tum a Senatu, cum ab ipso Tiberio liberatus est. Ibid.

Sed quo cecidit sub crimine] Quanquam Sejanum non amavi, scire tamen aveo, quod ob scelus, et quo pacto damnatus est, quibus indiciis detecta res, et quibus testibus eam probavit Tiberius.

Nil horum] Nihil ejusmodi factum, nec indices detulerunt, nec quisquam accusavit, nec ex legibus quidquam actum est: tantummodo scripsit ad Senatum Tiberius.

Verbosa et grandis epistola] Xiphil. citat. Recitatas scribit longas literas in Senatu, in quibus nihil erat perpetuum contra Sejanum. Harum principium erat de aliis rebus scriptum: subsequebatur brevis contra eum expostulatio; post, alia quædam diversa: rursum in Sejanum aliquid: ad extremum scribebat in duos Senatores familiares Sejani animadverti oportere, ipsum esse in custodia retinendum. Nihil enim aperte de morte ejus scripsit, veritus ne tumultus ob eam causam concitaretur. Quæ literæ cum essent ejusmodi, multa eaque inter se varia audire licebat et videre. Tandem perlectis literis cœpere omnes uno ore contra eum vociferari, atque ei maledicere, &c.

A Capreis] Ubi tum erat Tiberius, secessus gratia, pariter ac libidi-

Turba Remi? Sequitur Fortunam, ut semper, et odit
Damnatos. Idem populus, si Nursia Tusco
Favisset, si oppressa foret secura senectus
Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora
Augustum. Jam pridem, ex quo suffragia nulli
Vendimus, effudit curas. Nam qui dabat olim

num liberius exercendarum. Porro Capreæ, Insula est maris Tyrrheni, adjacens Campaniæ, abundans cothurnicibus etiamnum, Tiberio in deliciis, ut mox etiam dicetur vs. 93. Hodie vulgo *Capri* nuncupatur.

Nil plus interrogo] Est enim periculosum consilia factaque Principis aut scrutari aut discutere curiosius.

Sed quid turba Remi] Quid vero populus Romanus egit interea?

Turba Remi] Populus a Remo et Romulo oriundus. Nonnulli codices habent, *turba tremens:* quod interpretantur de Sejani familiaribus et cognatis proscribi timentibus.

Sequitur fortunam] Tull. ad Heren. 4. 'Ut hirundines æstivo tempore præsto sunt, frigore pulsæ recedunt: ita falsi amici sereno vitæ tempore præsto sunt; simul atque hyemem fortunæ viderint, devolant omnes.'

Odit damnatos] Sic mobilis et inconstans est animus vulgi, imo infidus.

Si Nursia Tusco favisset] Si Thuscorum Dea Thusco sibi propitia et adjuvante, Sejanus Tiberio superstes foret.

Nursia] Etruscæ hujus Deæ meminit Livius VII. 3. Tertullianus Apologet. adversus gentes c. 24. ita scribit: 'Unicuique etiam Provinciæ et civitati suus Deus est, ut Syriæ Astartes, ut Arabiæ Disares,—Asculanorum Ancaria, Volsiniensium Nursia, Ocriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia,' &c. Ex his patet, non esse hic legendum, *Nortia*, quandoquidem Sejanus Volsiniis natus, teste Cornelio Tacito; hic autem de patria Sejani Dea loquitur Juvenalis. Porro illa erat *Nurtia*, vel *Nurscia*, ut habent quidam codices manuscripti, et asserit Lips. in Tacit. Alii tamen legunt, *Nersia:* alii, *Mursia*, vel *Nursina;* male, ut videtur.

Si oppressa foret secura senectus] Si Tiberius aut senio confectus obiisset; aut jam senex, et nihil tale ab eo quem Imperii consortem fecerat metuens, a Sejano regnandi cupido foret oppressus.

Diceret Augustum] Imperatorem proclamaret, laudibus extolleret hunc ipsum, quem modo odit ac detestatur.

Jam pridem, ex quo, &c.] Ignaviam et socordiam Populi Romani perstringit Juvenalis. Jam dudum, inquit, assuetus est jugo populus Romanus orbis olim Dominus, et Imperia jure suo largiens; nec oblatam recuperandæ libertatis occasionem nunc arriperet. Unde, pereunte Tiberio, Sejanum sponte Dominum accepisset, si forte ille superstes extitisset.

Suffragia] Vide Alex. ab Alex. IV. 3.

Suffragia nulli vendimus] Tunc enim cum Populus Romanus jus comitiorum et creandorum Magistratuum retinebat, qui petebant, certatim muneribus et largitionibus populi favorem et suffragia mercabantur. Hinc Plutarchus in Coriolano scribit sero quidem prorupisse emtionem dignitatum ac venditionem; atque inter concionis suffragia argentum sese miscuisse. Et Petronius: 'Nec minor in campo furor est; emtique Quirites Ad prædam strepitumque lucri suffragia vertunt. Venalis populus, venalis Curia patrum. Est favor in pretio,' &c. Lucanus l. 1. 'Lethalisque ambitus urbi Annua venali referens certamina campo.'

Effudit curas] Administrandæ Reipublicæ et eligendorum Magistratuum Populus abjecit curam: hanc autem invasere cupidius Sylla, Julius Cæsar, Augustus, et alii deinceps Imperatores.

Qui dabat olim, &c.] Populus Romanus Præfecturas olim pleno jure, summa libertate, distribuens, jam ignavus residet, ac monarchiam patitur. Plutarch. citato loco testatur, e venditione suffragiorum, hinc judiciorum, hinc exercituum corruptelam unius dominationi urbem subjecisse.

Imperium, fasces, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem et Circenses. Perituros audio multos.
Nil dubium: magna est fornacula: pallidulus mî
Brutidius meus ad Martis fuit obvius aram.
Quam timeo, victus ne pœnas exigat Ajax,
Ut male defensus! curramus præcipites, et,
Dum jacet in ripa, calcemus Cæsaris hostem.
Sed videant servi, ne quis neget, et pavidum in jus
Cervice obstricta dominum trahat. Hi sermones
Tunc de Sejano, secreta hæc murmura vulgi.
Visne salutari sicut Sejanus? habere

Fasces] Dictaturam, Consulatum, &c.

Legiones] Tribunatum, Præfecturam militarem.

Nunc se continet] Libertatis ac majestatis pristinæ oblitus, satis habet victitare, et ludis frui.

Anxius optat] Vide Sat. III. 208.

Panem] Cibum exiguum; frumentarias tesseras, de quibus Sat. VII. 174. Sic et Tacitus Histor. 'Vulgus,' inquit, 'cui una ex Republica annonæ cura.' Sunt qui legant, *Pana*, intelliguntque Lupercales Ludos in honorem Panos. Alii *pannum;* aiuntque hoc fuisse aurigis victoribus præmium. Verum utraque hæc lectio rejicitur a doctioribus; et nostra ex optimis exemplaribus stabilitur.

Circenses] Ludorum oblectamenta. Vide quæ notavi ad Sat. III. 208.

Perituros audio multos] Multos aiunt a Tiberio morte afficiendos. Dialogus est populi confictus.

Fornacula] Plures consumtura. Vide supra, vs. 61.

Pallidulus] Metuens ne velut Sejani amicus a Tiberio proscribatur.

Brutidius] Hunc Rhetorem et Historicum scribunt Tacitus et Seneca.

Ad Martis] In foro, juxta ædem Martis Ultoris illic propinquam.

Ne pœnas exigat, &c.] Ne Tiberius in quemlibet sæviat, quasi non satis vindicatus, et seipse ulciscens, eosque damnans quos Sejano minus infensos animadverterit. Alii explicant de Brutidio seipsum interemturo: quod multis accidisse referunt Xiphil. et Sueton. Sed hoc minus ad rem; quia sequitur, *curramus præcipites, &c.* quæ verba priorem interpretationem adstruunt.

Ajax] Sicut Ajax ille Græcis iratus, quod male se in Ulyssem defendissent, in quoslibet furorem vertit. Vide Sat. VII. ad vs. 115.

Ut male defensus] Quemadmodum Ajax potiorem habens causam, judicio tamen se victum indignatus est: ita sane Tiberius iram effundet in eos qui Sejano faverint res novas improbe molienti, quique Majestatem Imperatoris læsam non satis acriter vindicasse visi fuerint.

Curramus præcipites] Hæc aiunt quidam e populo: ne videamur non odisse Tiberii hostem, ac proinde invidiam subeamus, eamus ad Sejani cadaver jacens ad ripam fluminis in quod abjectum fuit, et illud pedibus proteramus coram servis nostris, ut sint illi testes.

Dum jacet in ripa] Insepultus sub scalis Gemoniis. Vide quæ supra retuli ex Xiphilino.

Videant servi] Quorum delationem acciperet avide Tiberius. His enim potestatem fecerat dominos accusandi. Ut habet vetus Schol.

Ne quis neget] Sive e servis, sive ex aliis, qui nobis inviderint.

Cervice obstricta] Obtorto collo, injecto cervici laqueo, cum violentia. Alii legunt *abstricta*.

Hi sermones tunc] Hæc inter se de Sejano populus loquebatur tunc temporis, inquit Poëta: quæ cum ita sint, an quispiam deinceps velit nimios Sejani honores, et ejus postea fortunam experiri?

Tantundem, atque illi summas donare curules?
Illum exercitibus præponere? tutor haberi
Principis angusta Caprearum in rupe sedentis
Cum grege Chaldæo? vis certe pila, cohortes,
Egregios equites, et castra domestica? quidni
Hæc cupias? et, qui nolunt occidere quenquam,
Posse volunt. Sed quæ præclara, et prospera tanti,
Ut rebus lætis par sit mensura malorum?
Hujus, qui trahitur, prætextam sumere mavis,

Tantundem] Divitiarum et potentiæ.

Summas donare curules] Magistratus, Dignitates, quibus erat jus, curuli sella vehi, et in ea sedendo judicia exercere. Alii legunt *Sellas curules*. Sella curulis, eburnea erat: ex Gellio, III. 18. sic dicta, quod super eam in curru considerent, honoris causa, Magistratus in Curiam vecti. Tullius Catilin. 4. init. 'Non hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo, atque insidiis fuit.' Hor. Epist. I. 6. 'Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule, Cui volet importunus ebur.'

Tutor haberi Principis] Tiberii ad Capreas secedentis vice, Imperium administrare ex arbitrio. Vetus Scholiastes explicat, *Patricius fieri*: ubi optime notant quidam, non nisi sub Constantino Patricios cœpisse Imperatorum patres vocari. Favet et Justinian. Instit. I. I.

Augusta Caprearum] Certe parva erat ea insula: at legunt alii *Augusta*; quippe ibi Tiberius Augustus sedem habebat ac secessum peramœnum.

Caprearum] De Capreensi hoc secessu multa Sueton. et nos quædam ante ad vs. 72. Cornel. Tacit. Annal. 4. paulo ante finem sic habet: 'Capreas se in Insulam abdidit, trium millium freto ab extremis Surrentini Promontorii disjunctam. Solitudinem ejus placuisse maxime crediderim, quoniam importuosum circa mare, et vix modicis navigiis pauca subsidia: neque appulerit quisquam, nisi gnaro custode. Cœli temperies hyeme mitis, objectu montis: quo sæva ventorum arcentur. Æstas in Favonium obversa, et aperto circum pelago peramœna: prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret.'

Cum grege Chaldæo] Cum Mathematicis, quorum arte gavisus interdum Tiberius. Thrasyllum inprimis observasse, ac velut Sapientiæ Professorem in contubernium admisisse, testis Sueton. Tiber. c. 14. De eo jam Sat. VI. 480.

Chaldæo] Vide Sat. VI. 457. Annot. ad vocem *Chaldæis*.

Vis certe pila, &c.] Certe cuperes militare præsidium, aut etiam Imperium.

Pila] Pilum, alias hastile, spiculum, jaculum. Ab eo primipilus dictus primus Centurio: nam ejusmodi missilibus armati erant pedites.

Cohortes] Quæ decem erant in legione. Cohors autem modo habuit milites ducentos, alias quingentos quinquaginta pedites, equites vero sexaginta sex, quæ inde quingentaria dicta est: sic et erat milliaria, quæ peditum erat 1500, equitum 132. Fuerunt et alibi diversæ. Vide Alex. ab Alex. I. 5. et VI. 13.

Egregios equites] Selectos ad præsidium, quibus præsis, ut Sejanus Prætorio Præfectus.

Castra domestica] Milites ad tuam custodiam ac tutelam.

Posse volunt] Ut saltem timeantur, magisque observentur.

Sed quæ præclara et prospera, &c.] Quæ fortuna quantumvis splendida exoptari meretur, ea lege, ut post ei succedat alia tantumdem adversa et tristis, quam prior læta fuerit? Certe 'auream mediocritatem' bene laudat Horatius Od. II. 10.

Hujus] Sejani unco raptati, summa cum ignominia, sicut et summa fuit ante potentia.

Prætextam sumere] Nimiam poten-

An Fidenarum, Gabiorumque esse potestas,
Et de mensura jus dicere, vasa minora
Frangere pannosus vacuis Ædilis Ulubris?
Ergo quid optandum foret, ignorasse fateris
Sejanum. Nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, unde altior esset
Casus, et impulsæ præceps immane ruinæ.
Quid Crassos, quid Pompeios evertit? et illum,
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempe locus nulla non arte petitus,
Magnaque numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine cæde et vulnere pauci

tiam, summos honores, Romæ. De *Prætexta* disserui ad Pers. Sat. v. 30.

An Fidenarum, Gabiorumque, &c.] An modica frui dignitate in oppidis minoribus Italiæ, sine ullo periculo?

Fidenarum] Hæc Latii urbs, ab Ascanio Æneæ filio condita, quod rebellasset eversa est a M. Æmilio. Hodie, *Castel Giubileo* vocatur. De ea jam ante Sat. vi. 52.

Gabiorum] Hæc civitas jacet in ruderibus, ubi hodie *Campo Gabio*, ut placet nonnullis. Vide quæ de illa notavimus Sat. iii. 177. vi. 51. vii. 4.

De mensura jus dicere] Vide Pers. Sat. i. 130. et Annot. ibid.

Ædilis] Vide Sat. iii. 147. ad vocem *Ædilibus*.

Vacuis Ulubris] In hac urbe Latii fere deserta. Ulubræ oppidum prope Velitras, ubi educatus Augustus Cæsar, nihil præterea insigne habuit. Ejus hodie nullum extat vestigium. Meminit Horatius l. i. Epist. 11. versu ultimo.

Ergo quid optandum, &c.] Quod si modica præfers summis, certe sapis, et intelligis Sejanum errasse, summum bonum, adeoque exoptanda ignorasse.

Numerosa parabat, &c.] Ex altiori loco nempe graviorem sibi casum parabat. Claudian. 'Tolluntur in altum, Ut lapsu graviore ruant.'

Quid Crassos, &c.] Summæ fortunæ quanta sint pericula pergit exemplis ostendere.

Crassos] M. Crassum Syriæ Proconsulem cum filio Pub. Crasso in Parthos bellum moventem seu imperandi ambitione, seu Parthici auri cupiditate: utrumque vero interceptum illi occiderunt non sine Romanorum dedecore. Vide Appian. Plutarch. &c.

Pompeios] Magnum scilicet, ejusque duos filios Cneum et Sextum a Cæsare profligatos, et misere pereuntes. Nam ille quidem interfectus a Ptolemæo Ægypti Rege, ad quem confugerat: hi vero cum repararent bellum, pariter trucidati sunt.

Illum, ad sua qui, &c.] Julium Cæsarem viginti tribus vulneribus in Senatu confossum. Posset et Sylla, et Cinna intelligi: quin etiam potiori jure Augustus: de quo inter alia, Sueton. August. c. 94. quod facit ad rem præsentem, narrat per quietem visum Ciceroni Octavium Augustum adhuc puerum, 'facie liberali, cœlo demissum, catena aurea, ad fores Capitolii constitisse, eique Jovem flagellum tradidisse.' Eo certe respexisse videtur Juvenalis qui mox addit, deductos ad flagra Quirites.

Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites] In servitutem quasi redactos ad nutum rexit et mulctavit, quos erat nefas virgis cædere, dum stetit Romanæ civitatis libertas.

Summus nempe locus] Summa auctoritas per fas et nefas quæsita, immodica regnandi libido.

Numinibus vota exaudita malignis] Vindicantibus Diis improbitatem summa et nimia importune petentium, atque exitio futura largientibus.

Ad generum Cereris, &c.] Raro fit ut Tyranni inveniantur incruenta

Descendunt reges, et sicca morte tyranni.
Eloquium, ac famam Demosthenis, aut Ciceronis
Incipit optare, et totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam,
Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ.
Eloquio sed uterque perît orator: utrumque
Largus et exundans leto dedit ingenii fons.
Ingenio manus est et cervix cæsa; nec unquam

morte defuncti: omnes autem prope ferro cæsi.

Generum Cereris] Plutonem Inferorum Deum, qui Proserpinam Cereris filiam rapuit, et matrimonio sibi copulavit.

Sicca morte] Non effuso illorum sanguine.

Eloquium, ac famam, &c.] Jam carpit ambitionem eorum, qui summam exoptant eloquentiam, quamvis et ipsa perniciosa sit.

Demosthenis, aut Ciceronis] De duobus his eloquentiæ Principibus multi multa, nemo fere nimia. Omnia videtur complexus Cœl. Rhodig. xxv. 8.

Demosthenis] Quintil. x. 1. hunc vocat, 'orandi pene legem:' Cœl. Rhodig. viii. 18. 'Incomparabilem oratorum antesignanum et plane coryphæum.'

Ciceronis] De eo jam ante Satir. viii. vs. 236. et sequent. Vide Plin. vii. 30. et xvii. 5. Quintil. cit. Cœl. Rhodig. iii. 8. et v. 13. &c.

Totis Quinquatribus] Per illos quinque dies quibus agebantur Minervæ Sacra: unde nomen. Ovid. Fast. 3. primo die sacrificia peragebantur; secundo, tertio, et quarto gladiatores depugnabant; quinto urbs lustrabatur. Alii, ex Varrone et Festo, nomen deducunt ex eo quod illud festum celebrabatur die quinto post Idus Martias. Vide Alex. ab Alex. ii. 22. et Gell. ii. 21.

Quinquatribus optat] Quilibet nimirum tirunculus inflammatur cupiditate laudis et gloriæ, et hinc Minervam Sapientiæ Deam importunis fatigat votis, videns certamina Poëtarum atque Oratorum a Domitiano instaurata, in Albano quotannis ab ipso studiose celebrata. De quibus Sueton. Domit. c. 4.

Quisquis adhuc uno, &c.] Qui vix prima scientiarum ac eloquentiæ rudimenta puer delibavit, et parvam adeo mercedem, exiguumque præceptori hactenus dedit Minerval. Hoc in Quinquatribus solebat persolvi a discipulis.

Minervam] Hanc Metonym. pro ipsa ponit eloquentia. Ovid. Fast. 3. cit. 'Pallada nunc pueri teneræque orate puellæ, Qui bene placarit Pallada, doctus erit.'

Quem sequitur custos angustæ vernula capsæ] Quem servus ad scholam sequitur portans angustam, in qua codices pauculi, capsam: hinc ille dictus *capsarius*. Sueton. Ner. c. 36. refert, 'damnatorum liberos urbe pulsos, enectosque veneno aut fame, quosdam cum pædagogis et capsariis necatos,' &c.

Uterque perît] Gell. xv. 28. Demosthenem ac Ciceronem pari ætate illustrissimas orationes in causis dixisse ait, anno scilicet ætatis vigesimo septimo illum, hunc vigesimo sexto: sic etiam vixisse similem prope annorum numerum, nimirum Ciceronem annos sexaginta tres: Demosthenem septuaginta. Porro utrique sua eloquentia mortis causa fuit: Demostheni quidem quod Athenienses concitasset sæpius suis in Philippum orationibus: Ciceroni vero, cum in Antonium acriter invectus esset, ab eo jam Triumviro pernicies creata. Vide Plutarch. de utroque.

Exundans ingenii fons] Quintil. cit. 'Videtur,' inquit, 'Tullius effinxisse vim Demosthenis, copiam Platonis, jucunditatem Isocratis. — Immortalis ingenii beatissima ubertate. Non enim pluvias (ut ait Pindarus) aquas colligit, sed vivo gurgite exundat,' &c.

Manus est et cervix cæsa] Antonii jussu caput et manus jugulato Ciceroni abscissa et affixa rostris, e quibus in ipsum toties dixerat, ac Roma-

Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.
O fortunatam natam me Consule Romam!
Antonî gladios potuit contemnere, si sic
Omnia dixisset. Ridenda poëmata malo,
Quam te conspicuæ, divina Philippica, famæ,
Volveris a prima quæ proxima. Sævus et illum
Exitus eripuit, quem mirabantur Athenæ
Torrentem, et pleni moderantem fræna theatri.
Dis ille adversis genitus, fatoque sinistro,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus

nos moverat ad libertatem accendens, at suo tandem exitio.

Rostra] Locus in foro Romano ubi pulpitum erat, ornatum subinde e navium bello captarum rostris: quæ quidem ex ære conflata erant. Ibi virorum illustrium imagines erectæ plures: et inde conciones haberi ad populum solebant. Tit. Liv. VIII. 14. 'Naves,' inquit, 'Antiatium partim in navalia Romæ subductæ; partim incensæ; rostrisque earum suggestum in foro extructum adornari placuit: rostraque id templum appellatum.'

O fortunatam natam, &c.] Ciceronis est is versiculus, quo de oppressa Catilinæ conjuratione, et libertate stabilita, sibi ipse in Consulatu applaudebat. Turneb. VII. 19. 'Versus ille,' inquit, 'obtrectatorum Ciceronis et invidorum virulentos morsus in eum excitavit: nec est quod a Quintil. IX. 4. vel a Juvenale Satir. X. irrideatur ob iterationem earundem syllabarum: hoc enim in deliciis habebant veteres—at posteritas fastidiit, quæ multo putidius et ineptius multis in rebus lasciviit,' &c. Certe idem Tullius ad Brutum scribens, 'res mihi invisæ visæ sunt,' inquit: et de Amicit. 'Eo loco locati sumus:' et Virgil. Æneid. III. 'Tales casus Cassandra canebat.' An vero summis illis scribendi magistris ea temere excidisse putandum est, quod affirmat Quintil. loco citato?

Antonî gladios potuit contemnere] Sumta ex ipso Tullio verba Philip. 2. ubi perorans ita scribit: 'Contemsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos,' &c.

Si sic omnia dixisset] Si tam incondite, tam inepte cetera dixisset, non periisset Tullius ab Antonio se ulciscente occidi jussus.

Ridenda poëmata malo] Mallem subire ludibrium male scribendo vel dicendo, quam capitis periculum, tam diserte loquendo. Ceterum et carmina scriptitasse se testatur ipse Tullius ad Lentulum scribens l. I. Epist. 9. 'Ab orationibus disjungo me fere, referoque ad mansuetiores Musas, quæ me maxime sicut jam a prima adolescentia delectarunt.—Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis,' &c.

Divina Philippica] Secunda nempe singulari artificio elaborata a Cicerone, qui quidem orationes eas in Antonium, non Antonianas, ut debuisset, inscripsit, sed Philippicas, quasi similes iis quas in Philippum Demosthenes acres et salsas dixerat.

Sævus et illum exitus eripuit] Crudelis etiam ac funesta mors e vivis exemit Demosthenem. Is enim ut Regis Macedonum Antipatri furorem effugeret, veneno se ipse interemit. Vide cetera apud Plutarchum.

Torrentem] Torrentis instar exundantem eloquentiam.

Moderantem fræna theatri] Athenienses in concionibus quo volebat inflectentem ac permoventem. Justin. l. XXII. 'Agathocles,' inquit, 'veluti Reipublicæ statum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari jubet.' Aliter explicat Mancinellus, nempe quod Atheniensibus persuaserit Demosthenes ut quam in spectaculis ac theatris pecuniam publicam solebant impendere, jam in belli sumtus adhiberent.

Quem pater ardentis, &c.] Infelix Demosthenes quod insignis orator evaserit, futurus certe beatior, si non

A carbone, et forcipibus, gladiosque parante
Incude, et luteo Vulcano ad rhetora misit.
Bellorum exuviæ, truncis affixa tropæis
Lorica, et fracta de casside buccula pendens,
Et curtum temone jugum, victæque triremis
Aplustre, et summo tristis captivus in arcu,
Humanis majora bonis creduntur. Ad hæc se
Romanus, Graiusque, ac barbarus endoperator
Erexit: causas discriminis, atque laboris
Inde habuit. Tanto major famæ sitis est, quam
Virtutis. Quis enim virtutem amplectitur ipsam,

scholas, sed officinam patris frequentasset, fuissetque ferrarius faber, et gladiorum artifex.

Pater] Plutarchus refert Demosthenis patrem honestum inprimis ac probum virum extitisse. Athenis autem egregiam gladiorum officinam multis artificibus servis instructam habuisse: decessisse vero, filio septenni relicto abundante patrimonio. Valer. Maxim. III. 4. 'Quam matrem,' inquit, 'Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoque sæculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse, omnium pæne doctorum literæ loquuntur.'

Forcipibus] Ex Nonio Marcello, et aliis, *formum* idem est quod *calidum*: hinc forcipes quasi calidum capientes, quod candens ferrum teneant. Virgil. Æneid. VIII. 'Versantque tenaci forcipe massam.'

Luteo Vulcano] A camino et igne. Vulcanum quippe fabulantur Deum ignis præsidem, fabrum etiam Deorum, atque in Lemno Insula officinam habere, ubi ministris Cyclopibus Jovi fulmina fabricatur.

Luteo] Vel, atro, deformi, squalido, quales ferme Fabri, e carbone, fuligine, camino: vel rufo lucidiori, ut prima syllaba producatur: sic et Gell. II. 26. a luce vocari luteum colorem opinatur.

Ad rhetora] Isæum Rhetoricæ præceptorem adiit audivitque Demosthenes, patre jam mortuo. Cur autem non se contulerit ad Isocratem qui tunc florebat? Forte quod non valeret tantam solvere mercedem, quantam ille exigebat, nempe decem minas. Nam tutorum negligentia locuples ejus patrimonium fere perierat. Hæc Plutarch.

Bellorum exuviæ] Exitiosam quoque demonstrat bellicæ gloriæ cupiditatem.

Truncis affixa tropæis] Tropæum erigebant victores in aliquo tumulo e ramis arborum, et ex iis hostium spolia suspendebant, et eo quidem loco, ubi versi in fugam illi fuerant. Hinc nomen τροπὴ, conversio in fugam. Virgil. Æneid. XI. initio: 'Vota Deum primo victor solvebat Eoo. Ingentem quercum decisis undique ramis Constituit tumulo; fulgentiaque induit arma, Mezenti Ducis exuvias, tibi magne tropæum Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas, Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petitum Perfossumque locis, clypeumque ex ære sinistræ Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.'

Lorica] Hæc pridem e loris, nunc e ferro, nomen tamen retinuit.

Curtum temone jugum] Bellici currus fragmenta.

Triremis] Navis instructæ triplici ordine remorum: victoriæ navalis monimenta.

Aplustre] Superflua navis ornamenta, et quibus carere illa potest, aplustre et aplustrum vocari, ait Festus.

Captivus in arcu] In arcu triumphali picta vel sculpta imago hostis capti et mœsti.

Humanis majora bonis] Summa bona, et veluti divina.

Ad hæc se Romanus, &c.] Propter hæc obtinenda nullum non discrimen sponte subit.

Præmia si tollas? patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, et laudis, titulique cupido
Hæsuri saxis cinerum custodibus; ad quæ
Discutienda valent sterilis mala robora ficus:
Quandoquidem data sunt ipsis quoque fata sepulcris.
Expende Hannibalem: quot libras in duce summo
Invenies? hic est, quem non capit Africa Mauro
Percussa Oceano, Niloque admota tepenti,
Rursus ad Æthiopum populos, altosque elephantos.
Additur imperiis Hispania: Pyrenæum
Transilit. Opposuit natura Alpemque nivemque:

Præmia si tollas] Tull. Philip. II. 'Satis est in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus.' Ovid. II. de Ponto Eleg. 3. 'Ipse decor recti, facti si præmia desint, Non movet, et gratis pœnitet esse probum.'

Patriam tamen obruit] Vel bellis civilibus, ut Sylla, Antonius, Cæsar: vel externis, ut Annibal, &c. Cicer. Tusc. III. n. 4. 'Qua cæcitate homines, cum quædam præclara etiam cuperent, eaque nescirent, nec ubi, nec qualia essent, funditus alii everterunt suas civitates, alii ipsi occiderunt,' &c.

Hæsuri saxis cinerum custodibus] Inscribendi sepulcris, in quibus reconduntur cineres in urnis.

Sterilis ficus] Caprificus rumpens ac solvens validos etiam muros atque lapides, quibus innascitur et erumpit. Martial. l. x. Epigram. 2. 'Marmora Messalæ findit caprificus.'

Mala robora] Vel inutilis truncus; vel improbæ vires, quæ valeant ad ruinam ædificiorum.

Data sunt ipsis quoque fata sepulcris] Ipsa sepulcra peritura sunt, seu vetustate labentia, seu vi disjecta et diffracta.

Expende Hannibalem] Cineres Annibalis in libra expende: quam exiguus apparebit, qui tantus olim! Angusta capit urna, quem non Africa potuit continere.

Mauro percussa Oceano] Mari Atlantico, ad Occidentem; sicut Nilo, ad Orientem; mari Mediterraneo, ad Septentrionem. Porro Mauritania Africæ pars occidentalis, ibi nunc regna Fezzæ et Marochii.

Niloque admota tepenti] Quia nimirum Zonæ torridæ subjectus. De Nilo, vide quæ notavimus ad Satir. VI. 65.

Æthiopum] Æthiopia pars Africæ amplissima cis et ultra Æquatorem: continet Abyssiniam, Nubiam, &c. De ea jam Satir. II. vs. 11. et Satir. VI. vs. 504.

Altosque elephantos] Alii legunt *aliosque elephantos*, id est, ad Mauritaniam et Libyam Africæ Provincias, in quibus reperiuntur elephanti, sicut in India Asiæ regione, sed in hac maximi; proindeque alios ac paulo diversos illos vocat Juvenalis. Plin. VIII. 9. 'Indicum elephantem Afri pavent,' inquit, 'nec contueri audent: nam et major Indicis magnitudo est.' Et c. 11. sic habet: 'Elephantes fert Africa ultra Syrticas solitudines, et in Mauritania: ferunt Æthiopes et Troglodytæ; sed maximos India.' Idem Plinius in capite præcedenti ejusdem Libri multa refert de Elephantum industria. Vide Annot. ad Satir. XII. 109. et seq.

Additur imperiis Hispania, &c.] Itaque non Africa contentus Annibal in Europam transit: ac primo Hispaniam armis domat: hinc in Gallias, post in Italiam victor pergit.

Pyrenæum] Pyrenæi montes maximi Hispaniam a Gallia separant, per octoginta quinque circiter leucas Hispanicas ab Oceano ad mare Mediterraneum excurrentes. Nomen ab incendio totius montanæ regionis, igne pridem a pastoribus injecto in frequentes ibi sylvas, quo factum est, ut argenti puri e montibus rivuli defluxerint, &c. quæ habet Diod. Sicul. VI. 9.

Alpem] Excelsos admodum nivososque montes, quibus Italia dividi-

Diducit scopulos, et montem rumpit aceto.
Jam tenet Italiam: tamen ultra pergere tendit:
Actum, inquit, nihil est, nisi Pœno milite portas
Frangimus, et media vexillum pono Subura.
O qualis facies, et quali digna tabella,
Cum Gætula ducem portaret bellua luscum!
Exitus ergo quis est? O gloria! vincitur idem
Nempe, et in exilium præceps fugit, atque ibi magnus,
Mirandusque cliens sedet ad prætoria regis,
Donec Bithyno libeat vigilare tyranno.

tur a Galliis. 'Hos transcendisse quoque mirum fuit; atque in portento prope majores habuere Alpes ab Annibale exuperatas, et postea a Cimbris:' inquit Plin. in Procem. l. xxxvi.

Et montem rumpit aceto] Annibal, ut sibi suoque exercitui viam aperiret per Alpium juga invia, arboribus circa immanibus dejectis detruncatisque, struem ingentem lignorum accumulari jussit: hanc adjuvante vento succendit, atque saxa ardentia infuso aceto putrefecit. Sic torrida incendio rupes ferro patefacta, et emolliti anfractibus modicis clivi, ut non jumenta solum sed elephanti etiam deduci possent. Quatriduum circa rupem consumtum. Hæc et alia fuse Tit. Liv. xxi. 37. et præced.

Jam tenet Italiam] Superatis Alpibus in Italiam descendit, Romanosque primo vicit ad Ticinum amnem, iterum ad Trebiam fluvium, deinde Cannensi illa clade affecit: post Romam petit, castraque metatus est super Anienem fluvium, ad tertium ab urbe lapidem. Plutarch. &c.

Pœno] *Pœni* sunt Carthaginenses, quasi *Phœni*, inquit Servius, a Phœnicibus, qui Carthaginem condiderunt, originem ducentes. Hinc et Punici quasi Phœnici vocati sunt.

Media vexillum pono Subura] Nisi victor ingressus Romam vexilla statuo in urbe media.

Subura] Vide Satir. iii. vs. 5.

Quali digna tabella] Solebant, et gaudent etiamnum aliquando Pictores, vultus admodum deformes ac ridiculas facies pingere.

Gætula bellua] Elephas Gætulus. Gætulia Libyæ Interioris regio, ex Mela et Ptolomæo; Mauritaniæ, ex Plinio: inter Numidiam et Carthaginem, ut aliis placet.

Cum Gætula ducem portaret bellua luscum] Rem explicat Livius xxii. 2. Scilicet Arnus fluvius solito magis inundarat Etruriam, cum in eam venit Annibal: obtinentibus omnia aquis; periere milites et jumenta passim. 'Ipse Annibal, æger oculis, ex verna primum intemperie calores et frigora variante; elephanto, qui unus superfuerat, quod altius ab aqua extaret, vectus; vigiliis tandem et nocturno humore, palustrique cœlo caput gravante, et quia medendi nec locus nec tempus erat, altero oculo capitur.' Hæc Liv. et Plutarch.

Exitus ergo quis est] Quis vero finis tot victoriarum? Quid tandem Annibali contigit?

O gloria!] Quam brevis, quam vana et fallax!

Vincitur idem, &c.] Nimirum ille ipse Annibal modo tam gloriosus debellator primum a M. Marcello: deinde a Scipione profligatus in Africa, et a suis civibus damnatus, ad Antiochum Syriæ, mox ad Prusiam Bithyniæ reges fugit: denique ab his etiam destitutus, veneno se ipse interimit, ne hostibus dedatur.

Cliens] Patrocinium et opem alienam implorat qui paulo ante terrebat omnes.

Sedet ad prætoria regis] In atrio palatii regii quotidie mane præstolatur, ut regem salutet, suaque illi officia deferat, is cui prius tot homines parebant et obsequebantur.

Prætoria] Prætorium vocatur domus aut tabernaculum Prætoris, atque inde cujuscunque Ducis aut Regis.

Bithyno] Prusiam intelligit re-

Finem animæ, quæ res humanas miscuit olim,
Non gladii, non saxa dabunt, nec tela; sed ille
Cannarum vindex, ac tanti sanguinis ultor
Annulus. I, demens, et sævas curre per Alpes,
Ut pueris placeas, et declamatio fias!
Unus Pellæo juveni non sufficit orbis:
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Ut Gyaræ clausus scopulis, parvaque Seripho.
Cum tamen a figulis munitam intraverit urbem,
Sarcophago contentus erit. Mors sola fatetur,
Quantula sint hominum corpuscula. Creditur olim
Velificatus Athos, et quicquid Græcia mendax

gem Bithyniæ, quæ regio est Asiæ minoris Ponto finitima, et Euxino mari.

Finem animæ, &c.] Tanto vero Duci hoc sors non dabit, ut honesta morte in bello defungatur. Vide quæ notavimus Satir. VI. ad vs. 145.

Cannarum vindex] Ultor cladis apud Cannas Apuliæ oppidum Romanis illatæ, ac tot annulorum Romanis Equitibus detractorum. Vide Annot. Satir. II. vs. 141. ad vocem *Cannis.*

Annulus] Sub annuli gemma venenum semper habuit præparatum Annibal, quo se ab hostium captivitate et ultione vindicaret. Vetus Schol. Vide Tit. Liv. XXXIX. 51. Plutarch. in vita Annibalis, &c.

I, demens] Sarcasmus in Annibalem, et ambitiosos gloriæ militaris.

Declamatio fias] Ut in scholis Rhetorum, pueris materiam declamationis præbeas. Vide Satir. VII. vs. 161.

Unus Pellæo juveni, &c.] Quot mala pariat gloriæ cupido, Xerxis et Alexandri probat exemplis. Vide Plutarch. in Alexandri Magni et Themist. vita. Valer. Maxim. VIII. 14. 'Alexandri Magni pectus insatiabile laudis,' inquit, 'qui Anaxarcho comiti suo ex auctoritate Democriti præceptoris innumerabiles mundos esse referenti, heu me, inquit, miserum, quod ne uno quidem adhuc potitus sum! Angusta homini gloriæ possessio fuit, quæ Deorum omnium domicilio sufficit.'

Pellæo juveni] Alexandro Pella urbe Macedoniæ oriundo.

Æstuat] Sic orbe toto se coarctatum putat, ut si Gyara, vel Seripho parvis Insulis clauderetur. Ita mare in angusto æstuare dicimus.

Gyaræ] Satir. I. 65.

Seripho] Satir. VI. 468.

Figulis munitam intraverit urbem] Babyloniam, a Semiramide conditam, et muro e coctis lateribus facto circumdatam, teste Justino, l. I. Vide et Diodor. Sicul. III. 4.

Sarcophago] Ita vocatur sepulcrum, quod carnes voret, a σαρκὸς et φάγω: item lapis quidam ex Asso Troadis Promontorio fissili vena scissus; in eo condita defunctorum corpora intra diem quadragesimum absumi, testatur Plin. XXXVI. 17.

Sarcophago contentus erit] Alexander ille magnus, quem non capiebat orbis totus, in urbe Babylone veneno extinctus exiguo tumulo capietur. Vide Justin. l. XII.

Velificatus Athos] Circumnavigatus ab exercitu Xerxis, postquam fuisset a continenti abscissus ille mons Macedoniæ præaltus et in Ægeum mare procurrens, ut habet Plin. IV. 10. Idem attestatur Herodotus l. VII. nempe Athon a militibus Xerxis perfossum, et jussum intercidi Isthmum ad recipiendum mare in fossam tantæ latitudinis, ut duæ triremes pariter illac traduci possent: id porro jactantiæ, et potentiæ præsertim ostentandæ, ac memoriæ sui relinquendæ gratia potius quam ullius necessitatis aut commodi factum notat ibidem Herodotus: et paulo post refert aggeres circa Athon perfectos ad alvei fauces, ne per æstuaria maris illæ ob-

Audet in historia: constratum classibus isdem,
Suppositumque rotis solidum mare: credimus altos
Defecisse amnes, epotaque flumina Medo
Prandente, et madidis cantat quæ Sostratus alis.
Ille tamen qualis rediit Salamine relicta,
In Corum atque Eurum solitus sævire flagellis
Barbarus, Æolio nunquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum?

truerentur.

Quicquid Græcia mendax, &c.] Quicquid narrant Scriptores Græci vani et mendaces. Portentosa Græciæ mendacia vocat Plin. v. 1.

Classibus isdem] Quibus Athos velificatus a Xerxe. Classes vero dicit: nam ex Herodoto cit. et Justino l. II. Xerxes habuit navium myriadas plures: sique fides, decies centum millia numerantur.

Suppositumque rotis] Scilicet cum ex Asia in Europam exercitus a Xerxe traductus, cum curribus plurimis, constructo navibus ponte a Sesto ad Abydum, junctoque Hellesponto, spatio septem stadiorum interjacente. Qua ratione pons iste factus, edisserit Herodot. l. VII. cit. Vide et Sueton. Calig. c. 19. ubi medium Baias inter ac Puteolos spatium trium millium et sexcentorum fere passuum, a Caligula ponte junctum refert, ac per eum biduo continenti primum equo phalerato, deinde curru bijugi commeasse Imperatorem, comitante in essedis amicorum cohorte: atque 'id excogitatum a Caio æmulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiorem Hellespontum contabulaverit.'

Defecisse amnes, epotaque flumina] Justin. l. II. 'Xerxes,' inquit, 'septingenta millia de regno armaverat, et trecenta millia de auxiliis, ut non immerito proditum sit, flumina ab exercitu ejus siccata, &c.—Ac veluti naturæ dominus, et montes in planum deducebat, et convexa vallium æquabat, et quædam maria pontibus sternebat, quædam ad navigationis commodum per compendium ducebat.' Herodot. porro cit. affirmat et amnes et lacus epotos defecisse, cum ex Asia copias duceret Xerxes: et Scamandrum quidem omnium primum hominibus atque jumentis potantibus haud suffecisse, &c.

Medo prandente] Conflato e Medis ac Persis exercitu prandente et bibente.

Sostratus] Poëta qui scripsit Xerxis, ut aiunt, expeditionem.

Madidis alis] Vel, dum Poëtico furore velut ebrius madet: vel dum recitat magna contentione sudans maxime sub alis, ut fit. Vetus Schol.

Ille tamen qualis rediit] Superbus ille Xerxes demum a Themistocle superatus navali pugna, ad Salaminem Insulam, quam turpi fuga Asiam repetiit?

Salamine relicta] Insula sinus Saronici Atticam inter et Peloponnesum contra Megaram urbem. Nempe ex Delphico responso muris ligneis salutem tuentes Græci, ac in bellum navale intenti, angustias Salaminii freti, ne circumveniri a multitudine possent, occupaverant. Quod feliciter cessit. Nam Persæ victi, fusi, fugati. Justin. cit. l. II.

In Corum atque Eurum] Ventos ac mare sibi volens habere obnoxia.

Corum, Eurum] Hic ab ortu, ille ab occasu flat. Plin. II. 47. Metonymia est pro quibuslibet ventis.

Æolio nunquam, &c.] Alludit ad Virgil. Æneid. I. ubi, 'Vasto rex Æolus antro Luctantes ventos, tempestatesque sonoras Imperio premit, ac vincils et carcere frænat.'

Ipsum compedibus qui vinxerat Ennosigæum] Nam ex Herodoto l. VII. solutum tempestate pontem audiens Xerxes, jussit Hellesponto trecenta infligi verbera, et binas injici compedes: quin et missi qui stigmata inurerent, et colaphos incuterent, &c.

Ennosigæum] Sic appellatur Neptunus, quod terram quatiat: *ἔνοσις, concussio*, et *γαῖα terra*. Gell. II. 28.

Mitius id sane, quod non et stigmate dignum
Credidit. Huic quisquam vellet servire Deorum?
Sed qualis rediit? nempe una nave, cruentis
Fluctibus, ac tarda per densa cadavera prora.
Has toties optata exegit gloria pœnas.
Da spatium vitæ, multos da, Jupiter, annos!
Hoc recto vultu solum, hoc et pallidus optas.
Sed quam continuis et quantis longa senectus
Plena malis? deformem et tetrum ante omnia vultum,
Dissimilemque sui, deformem pro cute pellem,
Pendentesque genas, et tales aspice rugas,
Quales, umbriferos ubi pandit Tabraca saltus,
In vetula scalpit jam mater simia bucca.

Quod non et stigmate, &c.] Xerxis irridet vesaniam. Quin et stigmata et notas inussit mari, ut cicatrices indecoras peccati pœnam ferret Neptunus Deus maris. Apud Herodot. cit. etiam verbis sævitur: O amara aqua, aiunt Xerxis ministri, dominus hanc tibi irrogat pœnam, quod eum læsisti, qui de te nihil male meritus est. Te tamen Rex, velis, nolis, transmittet, &c.

Huic quisquam vellet servire Deorum] Neptunus Laomedonti, et Apollo quidem Admeto, Regibus Dii servierunt, ut fabulantur; at insano et immani domino Xerxi quis Deorum velit servire?' Ironia salsissima.

Sed qualis rediit] Sed quo tandem apparatu, qua gloria in patriam redit qui tanto fastu ac terrore Græciam appetebat?

Una nave] Piscatoria scapha, ministris destitutus, inglorius, imo turpis redit, fugitivus, trepidus. Justinus citatus.

Cruentis fluctibus] Sanguine sui nimirum exercitus, ac Persarum ut terrestri sic et navali prælio magna strage cæsorum, tanto quidem numero, ut cadaveribus per mare fluitantibus retardaretur cursus istius naviculæ, qua Rex fugiebat in Asiam trajiciens cum pauculis; quia solutum hybernis tempestatibus pontem ad Abydum offenderat. Herodot. Justin.

Da spatium vitæ, &c.] Culpat jam eos qui diuturnam magis vitam exoptant quam bonam. Senec. Ep. 101. 'Quam bene vivas, non quam diu, refert; in hoc autem bene est sæpius, ne diu.'

Recto vultu] Aperte, non clam; hoc enim orare non pudet. Vide Pers. Satir. II. 8.

Pallidus] Præ nimio desiderio, præque metu non obtinendi quod anxius precaris.

Dissimilemque sui] In senectute deformem, qui formosus fuerat in juventute.

Pro cute pellem] Loco teneræ cutis, jam pellem senio rugosam et asperam.

Quales, umbriferos] Tales rugas in genis, quales habet vetus simia, qua nihil deformius.

Ubi pandit Tabraca saltus] In sylvis Tabracæ vicinis. Strabo l. XVII. refert de Posidonio, qui e Gadibus in Italiam navigans, delatus est in Libyæ oram: in sylva porro quæ est juxta mare vidit plures simias, quarum aliæ super arboribus, aliæ in terra sederent, nonnullæ catulos haberent et ubera pendentia: risit autem cum eas uberibus graves cerneret, nonnullas etiam calvas, nonnullas herniosas. Hæc ille. Astipulatur Herodot. l. IV.

Tabraca] Vulgo *Tabarca*, urbs Africæ, in regno Algerii, ad mare Mediterraneum sita, portum habet hodie satis commodum.

Simia] Tull. I. de Natura Deorum n. 98. ex Ennio: 'Simia quam similis turpissima bestia nobis.' Et II. de Divin. n. 69. simiam appellat 'monstrosissimam bestiam.' Cæl. Rhodig. III. 10. 'ridiculam hominis imitationem,' vocat ex Galeno.

Plurima sunt juvenum discrimina: pulchrior ille
Hoc, atque ille alio; multum hic robustior illo.
Una senum facies, cum voce trementia membra,
Et jam leve caput, madidique infantia nasi.
Frangendus misero gingiva panis inermi:
Usque adeo gravis uxori, natisque sibique,
Ut captatori moveat fastidia Cosso.
Non eadem vini atque cibi, torpente palato,
Gaudia Præterea quæ nunc cantante voluptas,
Sit licet eximius citharœdus, sitve Seleucus,
Et quibus aurata mos est fulgere lacerna?
Quid refert, magni sedeat qua parte theatri,
Qui vix cornicines exaudiet, atque tubarum
Concentus? clamore opus est, ut sentiat auris,
Quem dicat venisse puer, quot nuntiet horas.
Præterea minimus gelido jam in corpore sanguis
Febre calet sola; circumsilit agmine facto
Morborum omne genus: quorum si nomina quæras,
Promtius expediam, quot amaverit Hippia mœchos,
Quot Themison ægros auctumno occiderit uno,

Plurima sunt juvenum discrimina] Varia et multiplex est in juvenibus species et formæ gloria: at senum una et communis est omnium deformitas.

Trementia membra] Alii legunt, *trementia labra.*

Leve caput] Calvum.

Madidique infantia nasi] Ut infantibus abundans humor ex ore, ita senibus e naso defluit.

Inermi] Carenti dentibus, quæ sunt hominis arma. Plin. VII. 16. Cœl. Rhodig. IV. 1.

Ut captatori moveat fastidia Cosso] Ut vix eum ferat Cossus, qui tamen, ut hæreditatis partem aucupetur, senes omni officiorum genere sibi demereri studet, et quidlibet ab eis pati assuevit.

Cantante] Supple, Musico, Symphoniaco.

Seleucus] Insignis et eximius Tibicen.

Quibus aurata mos, &c.] Horatius Epist. ad Pisones vs. 215. 'Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem.'

Cornicines, &c.] Symphoniam in ludis adhiberi solitam docet Horatius Epist. ad Pisones vs. 202. et seq.

Clamore opus est, &c.] Vociferetur magna contentione puer necesse est ut audiat senex herus, quoties ei nuntiat adesse quempiam salutare et alloqui cupientem.

Quot nuntiet horas] Solebant famuli horas dominis annuntiare. Martial. l. VIII. Epig. 67. 'Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, et tu Jam conviva mihi Cæciliane venis.' Plin. VII. 53. Cn. Bæbius Pamphilus, cum a puero quæsisset horas, protinus expiravit.

Minimus gelido jam in corpore sanguis] In senibus sanguis minus abundat, atque adeo pauciores ac minus subtiles gignit spiritus.

Morborum omne genus] Plin. VII. 50. 'Senectæ in pœnam vivacis,' inquit, 'tot periculorum genera, tot morbi, tot curæ.—Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam ac ciborum instrumenta.'

Hippia] Satir. VI. 64.

Themison] Medicus tunc nobilis: 'Archiater illius temporis, cui detrahit,' ut habet vetus Schol. Ejus ut optimi Medici meminit Corn. Celsus. Plin. XXIX. 1. Asclepiadis auditorem illum fuisse refert, ejusque

Quot Basilus socios, quot circumscripserit Hirrus
Pupillos; citius quot villas possideat nunc,
Quo tondente gravis juveni mihi barba sonabat.
Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis, ambos
Perdidit ille oculos, et luscis invidet: hujus
Pallida labra cibum accipiunt digitis alienis.
Ipse ad conspectum cœnæ diducere rictum
Suetus, hiat tantum, ceu pullus hirundinis, ad quem
Ore volat pleno mater jejuna. Sed omni
Membrorum damno major dementia, quæ nec
Nomina servorum, nec vultum agnoscit amici,
Cum quo præterita cœnavit nocte; nec illos,
Quos genuit, quos eduxit. Nam codice sævo
Hæredes vetat esse suos; bona tota feruntur
Ad Phialen: tantum artificis valet halitus oris,
Quod steterat multis in carcere fornicis annis.
Ut vigeant sensus animi, ducenda tamen sunt
Funera natorum, rogus aspiciendus amatæ
Conjugis, et fratris, plenæque sororibus urnæ.
Hæc data pœna diu viventibus, ut renovata
Semper clade domus, multis in luctibus, inque
Perpetuo mœrore, et nigra veste senescant.
Rex Pylius, magno si quicquam credis Homero,
Exemplum vitæ fuit a cornice secundæ.

placita mutasse. Apud Athen. VII. 10. celebratur *Themison* Cyprius, Antiochi regis deliciæ.

Auctumno] Tunc enim frequentiores morbi. Vide Satir. VI. vs. 421. ad hæc verba, *Septembris et Austri*.

Occiderit] Mori fecerit pharmacis imperite et perperam collatis. Sarcasmus in Medicos indoctos, quem egregie imitatus est Gallicus nonnemo Satiricus, nomine satis notus, haud ita pridem.

Basilus] De eo jam Satir. VII. 145. 'Advocatus eo tempore prævaricator fuit,' teste vet. Schol. Alii Prætorem dicunt socios Populi Romani, quibus erat Præfectus, rapinis vexantem, ac bonis spoliantem fraudulentis accusationibus circumventos.

Hirrus] Tutor infidelis pupillos defraudans.

Quo tondente gravis, &c.] 'Licinus e tonsore Senator factus.' Vetus Schol. Vide Annot. ad Satir. I. vs. 25. ubi idem versiculus habetur.

Ille humero, hic lumbis, &c.] Alia persequitur senectutis incommoda.

Cibum accipiunt digitis alienis] Propriis uti digitis ac manibus non valet ille, sive ob chiragram, sive ob paralysim.

Codice sævo] Testamento, per quod proprios exhæredat filios, ut mulierem impuram ex asse hæredem scribat.

Phialen] Quæ nefando obsequio senis animum demeruit et captavit.

Ut vigeant sensus, &c.] Quod si illa absunt incommoda, alia succedunt. Si bene sanus est senex corpore et mente, premitur aliis mœroribus de morte propinquorum, quos ante se efferri videt.

Rex Pylius] Nestor Rex Pyli, quæ urbs est Peloponnesi. Ovid. l. 1. de Ponto, Eleg. 5. 'Crede mihi, Pylio Nestore major ero.'

Vitæ a cornice secundæ] Id est longissimæ post cornicem. Tres hominis ætates Nestori attribuit Homerus Odyss. III. Cornici novem Plinius

Felix nimirum, qui tot per sæcula mortem
Distulit, atque suos jam dextra computat annos,
Quique novum toties mustum bibit. Oro, parumper
Attendas, quantum de legibus ipse queratur
Fatorum, et nimio de stamine, cum videt acris
Antilochi barbam ardentem; cum quærit ab omni,
Quisquis adest socius, cur hæc in tempora duret,
Quod facinus dignum tam longo admiserit ævo?
Hæc eadem Peleus, raptum cum luget Achillem,
Atque alius, cui fas Ithacum lugere natantem.
Incolumi Troja Priamus venisset ad umbras
Assaraci magnis solennibus, Hectore funus
Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter
Iliadum lacrymas, ut primos edere planctus
Cassandra inciperet, scissaque Polyxena palla,

ex Hesiodo: quod quidem fabulosum et ipse ibidem existimat, Libro nimirum VII. 48. pariter et Macrobius VII. 5.

Tot per sæcula] Per annos trecentos. Alii tamen affirmant Nestorem non vixisse ultra nonaginta annos, tresque nihilominus ætates; quas annorum triginta duntaxat singulas numerant.

Dextra computat annos] Hinc Juvenalis innuit Nestorem vixisse plura sæcula, idque ex communi opinione. Observandum quippe veteres digitis sinistræ manus solitos computare usque ad centum; dextra vero majores numeros. Quod ex Beda fuse refert et explicat Cœl. Rhodig. XXIII. 12. et seq.

Novum toties mustum bibit] Adeoque tot autumnos vidit.

Nimio de stamine] De vita diuturniori. Vide Satir. III. vs. 27. Annotat. ad vocem *Lachesi*.

Antilochi barbam ardentem] Cum videt cremari corpus Antilochi filii sui jam barbati et strenui, atque in ætatis flore morientis, scilicet a Memnone occisi. Odyss. IV.

Cur hæc in tempora duret] Ut plures ærumnas ferat nimirum.

Peleus] Videns Achillem filium suum immaturo prræreptum fato, et a Paride interfectum.

Atque alius] Similia loquitur et Peleus, et Laërtes, ut Nestor supra.

Alius cui fas, &c.] Odyss. ult. a Jove mortem precatur senior Laërtes, dolens Ulyssem filium Ithacæ Insulæ regem, undis jactatum annos decem, per maria vagabundum, sæpe naufragum, adeo ut ejus varii errores ac ærumnæ Homeri Odysseæ materiam præbuerint.

Incolumi Troja, &c.] Si ante excidium Trojanum, si ante regni ac suorum cladem Priamus vita functus esset, sane felix ac beatus excessisset.

Venisset ad umbras Assaraci] Adiisset in Inferis Assaracum avum fratris sui.

Hectore funus portante, &c.] Majori natu filio Priami cum fratribus. Priamo filios quinquaginta, ac filias duodecim fuisse aiunt Homer. Cicer. Tuscul. 1. &c.

Funus portante] Tit. Liv. XLVIII. Epitom. M. Æmilius Lepidus Princeps Senatus, antequam expiraret, præcepit filiis lecto se strato, sine linteis sine purpura efferrent. Plin. VII. 44. 'Quint. Metellus Macedonicus,' inquit, 'quatuor filiis illatus rogo est, uno Prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno Censorio.'

Ut primos edere planctus, &c.] Quasi præfica. Nam conducebantur olim mulieres ita dictæ, quæ luctum ederent in funeribus, ac ceteris modum plangendi darent. Festus.

Cassandra] Priami filia Trojæ ruinam vaticinata, hanc ab Apolline facultatem incassum adepta.

Scissaque Polyxena palla] Filia item Priami scissis vestibus ex antiquo more dolorem testificata.

Si foret extinctus diverso tempore, quo non
Cœperat audaces Paris ædificare carinas.
Longa dies igitur quid contulit? omnia vidit
Eversa, et flammis Asiam ferroque cadentem.
Tunc miles tremulus posita tulit arma tiara,
Et ruit ante aram summi Jovis, ut vetulus bos,
Qui domini cultris tenue et miserabile collum
Præbet, ab ingrato jam fastiditus aratro.
Exitus ille utcumque hominis: sed torva canino
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat, uxor.
Festino ad nostros, et regem transeo Ponti,
Et Crœsum, quem vox justi facunda Solonis
Respicere ad longæ jussit spatia ultima vitæ.
Exilium, et carcer, Minturnarumque paludes,

Tempore, quo, &c.] Cum Paris naves non adhuc ædificasset, quibus in Græciam veniens Menelai Principis uxorem Helenam e domo viri in Troadem rapuit: quod tot bellis occasionem Trojanoque excidio deinde præbuit. Vide Horat. Ode I. 15. &c.

Asiam] Trojam ac Troadem quæ pars est Asiæ minoris.

Tunc miles tremulus] Tum Priamus senio tremens coactus est arma induere, ad repugnandum Græcis Helenam repetentibus et injuriam ulciscentibus.

Tiara] Pileo in pace usitato. Vide Satir. VI. ad vs. 420. annotata in simili voce.

Ruit ante aram summi Jovis] Trucidatus a Pyrrho ante aram Jovis Hercei.

Ab ingrato jam fastiditus aratro] Bos jam arando ob senium inutilis mactatur ab ingrato agricola, tot ejus laborum immemori.

Canino latravit rictu] Hecuba, quam fabulantur versam in canem: eo quod percita dolore in Græcorum obvium quemque debaccharetur, atque dicteriis lacerare et allatrare veluti consuevisset. Vide Plaut. Menæchm. sc. 14. Ovid. Metamorphos. 13. Cicer. Tusc. 3. n. 63.

Festino ad nostros] Festinat oratio ad exempla Romanorum, quibus longa vita pariter ærumnas attulit.

Regem Ponti] Mithridatem tot tantarumque gentium Principem, ut annis quadraginta cum victore terrarum populo bellaverit: ac vix ariete velut triplici denique sit æquatus solo, ac principatu vitaque pariter excussus, Syllæ Cornelii felicitate, Luculli virtute, postremo magnitudine Pompeii. Hæc Cœl. Rhodig. XXII. 20.

Crœsum] Hunc Lydiæ regem beatum se ob summas opes credentem admonuit Solon, neminem ante obitum judicari felicem debere. Quod ille verum tandem agnovit postquam a Cyro Persarum Rege captus, et vivus tantum non exustus est. Vide Herodot. l. I. Justin. Plutarch.

Justi Solonis] Gell. XVII. 21. ait Solonem, unum ex illo nobili numero Sapientum leges Atheniensium scripsisse, regnante Romæ Tarquinio Prisco, anno regni ejus trigesimo tertio. Vide Plutarch. &c.

Respicere ad longæ, &c.] Ovid. sententiam Solonis ita expressit: 'Scilicet ultima semper Expectanda dies homini, dicique beatus Ante obitum nemo supremaque funera debet.'

Exilium, et carcer, &c.] Si Marius minus vixisset, non esset expertus exilium, carcerem, mendacitatem. Nimirum Caius ille Marius a Sylla victus fugit, atque in paludibus prope Minturnas latuit. Inde vero in carcerem abreptus, immissum Gallum percussorem vultus majestate deterruit. Hinc trajecit in Africam, et Carthagine pauper et exul panem mendicavit. Aurel. Victor, Tit. Liv. Epitom. l. LXXVII. Plutarch.

Minturnarum] Hæc fuit olim urbs Latii, ad Liris fluvii ostia: hodie ja-

Et mendicatus victa Carthagine panis,
Hinc causas habuere. Quid illo cive tulisset
Natura in terris, quid Roma beatius unquam,
Si circumducto captivorum agmine, et omni
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Cum de Teutonico vellet descendere curru?
Provida Pompeio dederat Campania febres
Optandas: sed multæ urbes, et publica vota
Vicerunt. Igitur Fortuna ipsius et Urbis
Servatum victo caput abstulit. Hoc cruciatu
Lentulus, hac pœna caruit, ceciditque Cethegus
Integer, et jacuit Catilina cadavere toto.
Formam optat modico pueris, majore puellis
Murmure, cum Veneris fanum videt anxia mater,

cet in ruderibus.

Victa Carthagine] Romano Imperio subdita, et tunc Prætorem habente Sextilium, qui C. Marium Libya prohibuit. Plutarch. in Vita C. Marii.

Hinc causas habuere] E longiori vita causas habuerunt plures ærumnæ.

Illo cive] C. Mario.

Si circumducto captivorum, &c.] Si post actum triumphum statim obiisset.

Opimam] De opimis spoliis gloriantem.

Cum de Teutonico] Cum paratus esset descendere, vel, cum descenderet e curru, quo de Cimbris ac Teutonibus triumphum egerat. C. Marius Arpinas, septies Consul, Teutones in Gallia apud Aquas Sextias, Cimbros in Italia in Campo Candio vicit, deque his triumphavit. Aurel. Victor. Teutones sunt populi Germaniæ prope Cimbros, ad Boream.

Provida] Quasi prævidens imminentes ei miserias et calamitates, quibus per febrim eximeretur: quæ proinde videtur fuisse optanda.

Provida Pompeio, &c.] Cic. Tusc. I. n. 86. 'Pompeio nostro familiari, cum graviter ægrotaret Neapoli, melius est factum.—Utrum igitur, si tum esset extinctus, a bonis rebus, an a malis discessisset? Certe a miseriis. Non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumsisset, non domum reliquisset, non ex Italia fugisset, non exercitu amisso nudus in servorum manus ac ferrum incidisset; non liberi defleti: non fortunæ omnes a victoribus possiderentur. Qui si mortem tum obiisset, in amplissimis fortunis occidisset. Is propagatione vitæ quot, quantas, quam incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur.'

Campania] Pars regni Neapolitani, perquam fertilis et beata.

Sed multæ urbes, &c.] Votis publice factis pro ejus incolumitate, servatus est Pompeius et ad multa mala reservatus. Vide Plutarch.

Vicerunt] A Diis impetrarunt, ne ex illa febre moreretur.

Fortuna ipsius, &c.] Vota maligne exaudita, et fatum suum atque urbis honestæ morti subduxerunt Pompeium, quem deinde Ptolemæus Ægypti Rex, ad quem fugerat, capite truncari juberet.

Victo] Profligato a Cæsare.

Hoc cruciatu] Tali mutilatione corporis et capitis diminutione, qualem tulit Pompeius ille magnus.

Lentulus, Cethegus] Illi cum Catilina contra Rempublicam conjurati, jubente Cicerone Consule, in carcere strangulati sunt: ipse vero Catilina in acie pugnans cecidit. Appian. Sallust. &c.

Integer] Non truncato capite, integro manente cadavere.

Formam optat] Neque pulcritudinem exoptandam ostendit ob imminentes inde injurias et discrimina. Vide Pers. Satir. II.

Veneris] Venustatis Deæ.

Usque ad delicias votorum. Cur tamen, inquit,
Corripias? pulchra gaudet Latona Diana.
Sed vetat optari faciem Lucretia, qualem
Ipsa habuit. Cuperet Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miseros trepidosque parentes
Semper habet. Rara est adeo concordia formæ
Atque pudicitiæ! Sanctos licet horrida mores
Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinos;
Præterea castum ingenium, vultumque modesto
Sanguine ferventem tribuat natura benigna
Larga manu: (quid enim puero conferre potest plus,
Custode et cura natura potentior omni?)
Non licet esse viris. Nam prodiga corruptoris
Improbitas ipsos audet tentare parentes.
Sed casto quid forma nocet? quid profuit immo
Hippolyto grave propositum? quid Bellerophonti?

Usque ad delicias votorum] Non tantum ex impetrata forma, sed etiam ex votis ipsis captans delicias et gaudia.

Cur tamen, inquit, corripias] Eccur damnes ejusmodi vota, quandoquidem et Latona filiæ pulcritudine delectatur? Ex Homero, et Virgilio.

Diana] Jovis ex Latona filia, eodem cum Apolline partu edita: ob castitatis studium sylvas coluisse, et hominum consortia fugisse dicitur. Vide Ciceronem de natura Deorum.

Sed vetat optari] Respondet Poëta, et opponit Lucretiæ exemplum, cui sua forma stuprum ab Tarquinio Superbi filio, et ab seipsa necem attulit. Vide Historiam apud Liv. I. 58. Dionys. Halic. IV. &c.

Cuperet Rutilæ Virginia] Virginia optasset esse tam deformis quam Rutila, ne Appio Decemviro appetita ab ipso patre Virginio suam pudicitiam vindicante occideretur. Vide Tit. Liv. III. 44.

Rutilæ] Vetulæ deformis et gibbosæ, quam annos nonaginta septem excessisse ait Plin. VII. 48.

Suam Rutilæ dare] Juvenilem suam faciem et formam cum senili deformitate commutare.

Trepidos] Ne puer corrumpatur.

Rara est adeo concordia] Ovid. 'Lis est cum forma magna pudicitiæ.'

Sanctos licet horrida, &c.] Quamvis educatio aspera et severa sanctos mores formarit. Vide Sat. VI. vs. 254.

Sabinos] Castitate insignes. Vide Sat. III. vs. 164. et Sat. VI. vs. 189.

Castum ingenium, &c.] Etsi castitatis et pudicitiæ amorem dederit natura pariter atque institutio, corruptioni obnoxius eris.

Sanguine ferventem] Facile erubescentem, pudibundum. Pudens natura diffundit sanguinem, et eum quasi velamen obtendit: et hinc rubor. Ut explicat Macrob. VII. 11.

Non licet esse viris] Formosi enim alii castrantur, alii in muliebrem defluunt mollitiem: unde et desinunt esse viri.

Tentare parentes] Ut pueros formosos corruptoribus vendant.

Sed casto quid, &c.] Objectio; cui mox respondet ipse, allatis exemplis.

Hippolyto] Hic Thesei filius castus admodum et pulcher, a Phædra noverca perdite amatus, ejus repulsæ odium incurrit, et hinc mortem, ab ipsa ad patrem delatus. Vide Senec. Tragic. Hippolyt.

Bellerophonti] Ille Glauci regis filius apud Prœtum Argivorum regem

Erubuit nempe hæc, ceu fastidita, repulsa.
Nec Sthenebœa minus, quam Cressa, excanduit, et se
Concussere ambæ. Mulier sævissima tunc est,
Cum stimulos odio pudor admovet. Elige quidnam
Suadendum esse putes, cui nubere Cæsaris uxor
Destinat? Optimus hic, et formosissimus idem
Gentis patriciæ rapitur miser extinguendus
Messalinæ oculis: dudum sedet illa parato
Flammeolo, Tyriusque palam genialis in hortis
Sternitur, et ritu decies centena dabuntur
Antiquo: veniet cum signatoribus auspex.
Hæc tu secreta, et paucis commissa putabas?
Non, nisi legitime, vult nubere. Quid placeat, dic:

hospes, ab ejus uxore Sthenebœa in adulterium pellectus, cum obsequi noluisset, pariter est accusatus apud maritum, et gravia multa perpessus. Vide Horat. Od. III. 7.

Cressa] Cretensis Phædra, Minois Cretæ regis filia, ob repulsam excanduit, et insurrexit adversus Hippolytum, similiter et Sthenebœa in Bellerophontem.

Se concussere ambæ] Amore in odium verso ad vindictam se excitavere.

Cum stimulos, &c.] Quando pudore furor accenditur et exstimulatur.

Elige quidnam, &c.] Quid nimirum suaderes Silio, cui Messalina nubere vult?

Cui nubere Cæsaris uxor destinat] C. Silio Consuli designato formoso admodum juveni, quem deperibat Messalina Claudii Imperatoris uxor. Hæc non contenta tot adulteriis, illi voluit palam nubere, dum Cæsar Ostiæ morabatur sacrificii causa. Corn. Tacit. Lib. XI. Sueton. Claud.

Extinguendus Messalinæ oculis] Rem ubi rescivit Claudius, ante oculos Messalinæ Silium adulterum occidi imperavit, ipsamque postea Messalinam.

Flammeolo] Indumento nuptiali. Vide Sat. II. ad vs. 110. Annot.

Genialis] In honorem Genii. Vide Pers. Sat. II. vs. 3. Annot.

In hortis] Claudium venire promtum ultioni audiens Messalina Lucullianos in hortos digressa. Tacit. l. XI.

Decies centena] Millia sestertium, ex pacto dotali, dabuntur Silio. Numerus certus pro incerto, id est, prægrandis summa in dotem. Vel quod ea dos maxima tunc Romæ foret, pecuniæ dotali legum jussis modum imponentibus. Ita Turnebus XVIII. 30.

Ritu antiquo] Nimirum ex quo Romæ luxus invaluit.

Cum signatoribus] Cum Notariis ac testibus, ad nuptiales tabulas conficiendas et obsignandas.

Auspex] Valer. Maxim. l. II. c. 1. 'Apud antiquos,' inquit, 'non solum publice sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumto: quo ex more nuptiis etiamnum auspices interponuntur. Qui, quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpant.'

Secreta] Clam Cæsare Claudio.

Non, nisi legitime, vult nubere] Tacit. Annal. XI. 'Cuncta nuptiarum solennia celebrat,' inquit, 'additque fabulosum visum iri hoc, palam Consulem designatum cum uxore Principis, prædicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa, convenisse, audisse auspicum verba, subisse, sacrificasse apud Deos; discubitum inter convivas; oscula, complexus, noctem denique actam licentia conjugali,' &c. Sueton. Claud. cap. 26. 'Cum Messalinam comperisset super cetera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter auspices consignata, supplicio affecit.' Cap. vero 29. 'Omnem fidem excesserit, quod nup-

Ni parere velis, pereundum erit ante lucernas:
Si scelus admittas, dabitur mora parvula, dum res
Nota Urbi et populo contingat Principis aures.
Dedecus ille domus sciet ultimus: interea tu
Obsequere imperio, sit tanti vita dierum
Paucorum. Quicquid melius, leviusque putaris,
Præbenda est gladio pulchra hæc, et candida cervix.
  Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,
Permittes ipsis expendere numinibus, quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Di.
Carior est illis homo, quam sibi. Nos animorum
Impulsu, et cæca magnaque cupidine ducti,
Conjugium petimus, partumque uxoris: at illis
Notum, qui pueri, qualisque futura sit uxor.
Ut tamen et poscas aliquid, voveasque sacellis
Exta, et candiduli divina tomacula porci:
Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.
Fortem posce animum, mortis terrore carentem,
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat

tis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis et ipse consignaverit, inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quædam ostenta portenderetur.'

Ni parere velis] Si abnuerit Silius, a Messalina irata occidi jubebitur ante noctem. Tacit. cit. ait multas mortes jussu Messalinæ patratas.

Ante lucernas] Antequam lucernæ accendi solent.

Si scelus admittas] Si insano amori Silius obsequatur, Cæsari paulo post rem accipienti audaciæ dabit pœnas suæ.

Contingat Principis aures] Narcissus libertus apud Claudium institit, Messalinam detulit: 'Matrimonium Silii,' inquit, 'vidit populus, et Senatus, et miles; ac ni propere agis, tenet urbem maritus.—Quo pavore offusus Claudius identidem interrogabat, an ipse Imperii potens? An Silius privatus esset? Interim Messalina non alias solutior luxu,' &c. Cornel. Tacit. cit. Lib. xi. Annal.

Dedecus domus] Tacit. ibid. 'Messalina facilitate adulterorum in fastidium versa ad incognitas libidines profluebat.—Nomen matrimonii concupivit Silius ob magnitudinem infamiæ, cujus apud prodigos novissima voluptas est.'

Tu obsequere imperio] Tu, Sili, morem gere imperioso Messalinæ amori, ut dies aliquot vitam protrahas.

Præbenda est gladio] Seu Messalinæ, seu Claudii.

Pulchra hæc et candida cervix] Quæ Silio immaturæ mortis causa.

Permittes ipsis] Vide Valer. Maxim. vii. 2. cujus verba retulimus initio Annot. in hanc Satiram.

Qui pueri] An boni, an mali sint nascituri.

Divina] Diis offerenda.

Tomacula] Pinguia quædam viscera, seu farcimina, e pulmone, jecore, et carnibus porcinis minutatim concisis. *Τέμνω scindo, τόμος frustum, sectio.*

Candiduli porci] In nuptiis et re uxoria porcus albus sacrificabatur. Varro.

Qui spatium vitæ extremum, &c.] Qui mortem existimet esse naturæ munus. Sic Plin. xxviii. 1. 'Vitam quidem non adeo expetendam censemus,' inquit, 'ut quoquo modo trahenda sit.' 'Quapropter hoc primum

Naturæ, qui ferre queat quoscumque labores,
Nesciat irasci, cupiat nihil, et potiores
Herculis ærumnas credat sævosque labores,
Et Venere, et cœnis, et pluma Sardanapali.
Monstro, quod ipse tibi possis dare. Semita certe
Tranquillæ per virtutem patet unica vitæ.
Nullum numen habes, si sit prudentia: nos te
Nos facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis, quæ homini tribuit natura, nullum esse melius tempestiva morte.'

Ferre queat, &c.] Sustinere, et abstinere, quæ duo sunt virtutis munera, ex Epicteto.

Nesciat irasci, cupiat nihil] Tunc enim quietam et beatam aget vitam, ab istis liber perturbationibus.

Herculis ærumnas, &c.] Malit variis, ut Hercules, exerceri laboribus, quibus augeatur virtus atque elucescat, quam segnem et ignavam in otio ac deliciis vitam agere cum Sardanapalo. De multiplici Hercule, deque ejus laboribus consule Diodor. Sicul. &c.

Sardanapali] Is ultimus fuit Assyriorum Rex, adeo mollitie fractus, ut inter scortorum greges muliebri habitu, mulieribus ipsis effœminatior neret, pensa dispensaret, omni lasciviæ genere deflueret. Quod cum observasset Arbactus Medis Præpositus, tot viros fœminæ servire indignum ratus, Sardanapalum aggredi ac deturbare statuit. Hic denique victus virum se tandem exhibuit, cum extructo rogo se suaque omnia in eo consumsit. Herodot. Justin. Diodor. Sicul. &c. Sardanapali Epitaphium fuisse aiunt: Ede, bibe, lude, cetera nihili sunt. Plutarch. Cœl. Rhodig. IX. 11. Referunt et alii alia quædam Epitaphia.

Quod ipse tibi possis dare] Virtutem scilicet ac felicitatem. Horat. Lib. I. Epist. 18. 'Sed satis est orare Jovem, qui donat et aufert: Det vitam, det opes: æquum mihi animum ipse parabo.'

Nullum numen habes, &c.] Cic. Tusc. 5. n. 25. damnat eam sententiam: 'Vitam regit fortuna, non sapientia.' Et Seneca, 'Errant,' inquit, 'qui aut boni aliquid, aut mali judicant tribuere fortunam.' Sunt qui legant: *nullum Numen abest*; id est, sapienti viro adsunt omnes Dii. Horat. Epist. I. 1. 'Ad summam, sapiens uno minor est Jove, dives, Liber, honoratus, pulcher, rex denique Regum.'

Nos facimus, Fortuna, Deam] Hi duo postremi versus iterum habentur Sat. XIV. sub finem. Sensus est: per imprudentiam nostram locum Fortunæ damus inter Numina. Plin. II. 7. 'Omnium,' inquit, 'vocibus fortuna sola invocatur, una accusatur, una laudatur, sola arguitur, et cum conviciis colitur. Cæca etiam, et inconstans, et indignorum fautrix existimata, in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit. Huic omnia feruntur accepta. Adeoque obnoxiæ sumus sortis, ut sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus.—Hæc singula improvidam mortalitatem involvunt,' &c.

SATIRA XI.

Atticus eximie si cœnat, lautus habetur;
Si Rutilus, demens. Quid enim majore cachinno
Excipitur vulgi, quam pauper Apicius? omnis
Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum
De Rutilo. Nam dum valida ac juvenilia membra
Sufficiunt galeæ, dumque ardent sanguine, fertur,
Non cogente quidem, sed nec prohibente tribuno,
Scripturus leges, et regia verba lanistæ.
Multos porro vides, quos sæpe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli,

Atticus eximie] Hac Satira frugalitas commendatur, luxus damnatur, præsertim in iis quorum tenues facultates id non ferunt.

Atticus] Nobilis ac dives aliquis, ut Pomponius ille Ciceroni familiaris, cui ex Atheniensi secessu et lepore Attici cognomen factum.

Lautus habetur, &c.] In opulento profusio in conviviis, lautitia est: at dementia est, si velit inops sumtus pariter facere.

Rutilus] Quispiam factus pauper e luxu.

Apicius] Homo luxuriosus Apicio similis. Vide Sat. IV. vs. 22.

Omnis convictus, &c.] De Rutilo per gulam ad egestatem redacto fabulantur omnes passim in conviviis, balneis, &c.

Stationes] Porticus, seu loca in Romano foro, in quibus homines ad colloquendum conveniebant, et consistebant. Valer. Maxim. II. 2. 'Senatus,' inquit, 'assiduam stationem peragebat eo loci, qui hodieque Senaculum appellatur: nec expectabat ut edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in curiam veniebat.' Plinius Epistol. 'Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendo fabulas conterunt.' Gell. XIII. 13. refert, quæsitum in plerisque Romæ stationibus Jus publice docentium, an, &c. Turneb. I. 17. Suspicatur hic intelligi oportere municipiorum stationes, quæ erant in foro Romano, quarum meminit Plin. XVI. 44. Verum quaslibet Romæ stationes et confabulationes a Juvenale significari satis apparet.

Omne theatrum] Omnes qui ad spectacula et ludos conveniunt et astant.

De Rutilo] Qui devoratis bonis, ut victum deinceps habeat, gladiatoriam exercet, adigente quidem inopia, non autem ullo Nerone aut Tyranno, ut olim. Vide Sat. II. ad vs. 129. et seq. Item Sat. VIII. ad vs. 193. et ibid. Annot.

Nec prohibente tribuno] Tribunum obiter taxat, qui ejusmodi urbis dedecora debuisset impedire. Ex locis mox citatis.

Scripturus leges, &c.] Tractandorum armorum rationem ut ediscat; an etiam ut tradat artis jam peritus? Sueton. Jul. Cæs. cap. 26. 'Tirones,' inquit, 'neque in ludo, neque per lanistas, sed in domibus per Equites Romanos ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat; precibus enitens, ut disciplinam singulorum susciperent, ipsique dictata exercentibus darent.'

Regia verba] Superba, imperantia: urge, percute; attolle, declina, &c.

Multos porro vides, &c.] Obæratos, qui gulæ nihilominus indulgent, atque e credita sibi pecunia dapes lautas emunt etiam caro pretio.

Ad ipsum creditor introitum, &c.] Creditor alibi elusus scit debitorem luxuriosum certe inveniri ad macellum et forum, ubi lauta emuntur ob-

Et quibus in solo vivendi causa palato est.
Egregius cœnat, meliusque miserrimus horum,
Et cito casurus jam perlucente ruina.
Interea gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus. Interius si
Attendas, magis illa juvant, quæ pluris emuntur.
Ergo haud difficile est, perituram arcessere summam
Lancibus oppositis, vel matris imagine fracta,
Et quadringentis nummis condire gulosum
Fictile: sic veniunt ad miscellanea ludi.
Refert ergo, quis hæc eadem paret: in Rutilo nam
Luxuria est; in Ventidio laudabile nomen
Sumit, et a censu famam trahit. Illum ego jure
Despiciam, qui scit quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libya sit montibus: hic tamen idem

sonia. Illic igitur expectat, ut ab eo fœnus exigat.

Quibus in solo, &c.] Qui vivunt ut edant, quorum Deus venter est.

Egregius] Comparat. magis egregie. Sic etiam Lucret. lib. IV. 'Nam nihil egregius, quam res secernere apertas A dubiis.'

Perlucente ruina] Metaphora a rimoso pariete vel ædificio.

Gustus elementa per omnia quærunt] Undique accersunt quo delicati palati fastidio satisfaciant.

Elementa per omnia] Ex aëre volucres, ex aquis pisces, e terra feras, boletos, tubera, omnia exquisiti saporis exquirunt.

Nunquam animo pretiis obstantibus] Nedum caritas obstet et desiderium minuat, quin potius auget semper et magis oblectat.

Ergo haud difficile, &c.] Quandoquidem ea quæ pluris emuntur obsonia hoc magis appetunt gulosi illi, hinc ut ea mercentur nihil putant difficile, sive oppigneranda sit supellex, et contrahendum æs alienum, sive distrahenda matris effigies.

Perituram arcescere summam] Pignoribus datis, a creditoribus sumere pecuniam luxu disperdendam.

Lancibus oppositis] Supellectilibus in pignus positis.

Matris imagine fracta] 'Quæ in auro vel argento picta,' inquit vetus Schol. *Fracta*, vel casu et vetustate; vel data opera, ut sine pudore vendi queant partes atque fragmenta.

Quadringentis nummis condire] Toto censu Equestri, magno pretio cibos exquisitos parare.

Gulosum fictile] Ferculum inopi guloso expetitum emtumque, conditum vero in lance fictili, quoniam argentea vasa pignori sunt opposita.

Sic veniunt ad miscellanea ludi] Sic nempe homines alias ingenui, et olim patrimonium sat amplum adepti, postquam illud male dilapidaverunt, ludiones fieri coguntur.

Miscellanea] Vel miscellos ludos, quales a Caligula editos Lugduni in Gallia meminit Sueton. Calig. c. 20. vel cum veteri Schol. et aliis intellige gladiatorum cibum e variis mixtum ferculis. Gell. XX. 11. variam et miscellam et quasi confusaneam doctrinam atque historiam appellat, quæ variis est rebus commixta.

Ludi] Pro, ludii, id est, Ludiones.

Quis hæc eadem paret] An pauper, ut Rutilus; an dives, ut Ventidius, in quo quidem luxus liberalitatis famam inducit.

Ventidio] De eo jam Sat. VII. vs. 199. Vide ibid. Annot. Alii accipiunt Ventidium Cumanum Galilæorum nationi præfectum, de quo Tacit. Annal. lib. XII.

Atlas] Mons Africæ maximus ab ora Oceani Atlantici perpetuum extendens jugum ad Barcæ desertum versus Orientem. Dictus ab Atlante rege siderum perito, quem proinde cœlum humeris tulisse fabulantur.

Libya] Sic vocata Græcis Afri-

Ignoret, quantum ferrata distet ab arca
Sacculus. E cœlo descendit Γνῶθι σεαυτὸν,
Figendum, et memori tractandum pectore, sive
Conjugium quæras, vel sacri in parte Senatus
Esse velis. Nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se transducebat Ulixes.
Ancipitem, seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas; te consule, dic tibi, qui sis,
Orator vehemens, an Curtius et Matho buccæ.
Noscenda est mensura sui, spectandaque rebus
In summis minimisque; etiam cum piscis emetur,
Ne mullum cupias, cum sit tibi gobio tantum
In loculis. Quis enim te deficiente crumena,
Et crescente gula, manet exitus; ære paterno,
Ac rebus mersis in ventrem, fœneris atque
Argenti gravis, et pecorum, agrorumque capacem?

ca. Alias pro hujus parte sumitur, quæ continetur intra Æthiopiam ad ortum, et mare Atlanticum ad Occidentem.

Idem ignoret, quantum, &c.] In variis eruditus et sapiens, at stultus ac demens in sumtu et luxu: ignoret discrimen ingentis arcæ divitum nummis plenæ, et sacculi pauperum in quo pauci denarii: et pro utriusque mensura sumtus faciendos.

Ferrata arca] Qualem habent vulgo divites, et habebant in foro Romani Proceres, ut Sat. x. notavimus ad vs. 25.

Cœlo descendit, &c.] Diog. Laërt. lib. I. affirmat illud, 'Nosce teipsum,' Thaletis esse Milesii, et a Chilone postea usurpatum Cic. Tusc. I. n. 52. Apollinis præceptum monet, ut se quisque noscat: 'Quod nisi divinum esset,' inquit, 'non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum sic ut tributum Deo sit.' Plin. VII. 32. 'Oraculorum,' inquit, 'societatem dedere mortales Chiloni Lacedæmonio, tria ejus præcepta Delphis consecrando aureis literis.'

Γνῶθι σεαυτὸν] *Nosce teipsum.* Cic. lib. III. ad Q. fratrem, epist. 6. 'Præceptum illud,' inquit, 'noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verumetiam ut bona nostra norimus.' Vide Tuscul. cit. Item Pers. Sat. IV. vs. ult.

In parte Senatus] Senator esse velis, Judex, Magistratus.

Nec enim loricam poscit Achillis Thersites] Thersites haud ita est immemor suæ tenuitatis, ut idem appetat quod Ulysses, aut Ajax: quorum de armis Achillis mortui contentionem vide apud Ovid. Metamorph. XIII.

Thersites] Homo ingloriuus et parvi nominis apud Græcos, de quo jam Sat. VIII. ad vs. 269.

In qua se transducebat Ulixes. Ancipitem] Alii punctum post *Ulixem* tollunt, ut sensus sit: In cujus loricæ petitione adversus Ajacem, Ulysses ipse metuebat sibi, ne non obtineret.

Curtius] Montanus, orator mediocris, valde tamen jactabundus. De eo Satir. IV. ad vs. 106. Annot. vide.

Matho] Causidicus infimæ notæ, de quo Sat. I. 32. Vulgo punctum post *Matho* ponunt, et legunt, *buccæ Noscenda est mensura tuæ;* ut sensus sit: Facundiæ tuæ modum noris, si sis orator: quisquis autem fueris, ex crumenæ modulo, buccæ et gulæ tuæ modum pone.

Mullum] Piscem pretiosum. De quo vide Sat. IV. vs. 14. et Sat. V. vs. 92.

Gobio] Vilis pisciculus.

Argenti gravis] Non facti, aut signati, quod est adhuc in massa. Vide Cœl. Rhodig. X. 2.

Talibus a dominis post cuncta novissimus exit
Annulus, et digito mendicat Pollio nudo.
Non præmaturi cineres, nec funus acerbum
Luxuriæ; sed morte magis metuenda senectus.
Hi plerumque gradus: conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur: inde ubi paulum,
Nescio quid, superest, et pallet fœneris auctor,
Qui vertere solum, Baias, et ad ostrea currunt.
Cedere namque foro jam non est deterius, quam
Esquilias a ferventi migrare Subura.
Ille dolor solus patriam fugientibus, illa
Mœstitia est, caruisse anno Circensibus uno.
Sanguinis in facie non hæret gutta: morantur
Pauci ridiculum effugientem ex Urbe pudorem.

Talibus a dominis, &c.] Decoctores illi post alia tandem oppignerant aut vendunt annulum suæ notam nobilitatis.

Pollio] Nobilis helluator: an vero Carvilius ille Pollio, qui prodigi et sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii, quique testudinum putamina secare in laminas, lectosque et repositoria his vestire instituit? ut ait Plin. IX. 11.

Digito nudo] Nec enim Equestrem dignitatem ejusque insigne annulum servabat, nisi qui Censum Equestrem retinebat, nimirum quadringenta sestertium millia: at ille bona decoxerat.

Non præmaturi cineres, &c.] Non metuunt luxuriosi illi mortem sibi, vel graves morbos creare, per helluationes; sed timent senium, in quo propter inopiam aut ægritudines non licet amplius luxuriari.

Hi plerumque gradus] Per quos isti devenire solent ad rerum omnium inopiam. 1. Pecuniam fœnore accipiunt. 2. Hanc in ipsa urbe coram fœneratoribus in luxuriam effundunt. 3. Solum vertunt.

Coram dominis] Fœnoris et crediti dominis, atque auctoribus.

Pallet] Ne fœnus et creditum perdat, jam timet.

Qui vertere solum] Patria cedentes in aliam regionem abeunt exulatum, et quidem festinanter, ne a creditoribus comprehendantur.

Baias] Urbem Campaniæ maritimam, de qua vide Sat. III. vs. 4.

Ostrea] Sic legunt quidam, ut sit sensus, inopes illos conferre se Baias ad piscationem ostreorum. Alii legunt, *Ostia*, scilicet, ad Ostia Tiberina, ibi forte navem conscensuri, fugiunt. Namque ibi portus ad ostium Tiberis fluminis cum adversa urbe pridem celebri ab Anco Martio condita.

Cedere namque foro, &c.] Non comparere in urbe ob æs alienum, non magis ignominiosum jam putatur, quam ab uno vico in alium migrare.

Esquilias a ferventi, &c.] Ab æstuosa urbis regione in frigidiorem. Nam et editior is locus, et gelidas vocavit Esquilias, Sat. V. vs. 78. Vide et Sat. III. vs. 71.

Ferventi] Seu ob situm, seu ob majorem populi frequentiam.

Subura] Vide Satir. III. vs. 5. Annot.

Ille dolor, &c.] Illis decoctoribus nullus jam pudor: unus autem dolor superest, carere Circensibus.

Circensibus] Vide Sat. III. 223. et X. 81. atque ibid. Annot.

Sanguinis in facie, &c.] Pudoris nihil restat, vestigium nullum. Vide Sat. X. 293. et Annot.

Morantur pauci, &c.] Pauci conantur retinere pudorem, qui jam urbem deserit ac fugit, ubi etiam ridiculus multis existimatur. Sic orbe jam facinoroso cessisse et ad Superos evolasse dicitur Astræa, ejusque pariter soror Pudicitia. Sat. VI. 19.

Experiere hodie, numquid pulcherrima dictu,
Persice, non præstem vita vel moribus, et re;
Sed laudem siliquas occultus ganeo; pultes
Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.
Nam cum sis conviva mihi promissus, habebis
Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hospes, et ipse tamen contingens sanguine cœlum:
Alter aquis, alter flammis ad sidera missus.
Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguissimus agro
Hædulus, et toto grege mollior, inscius herbæ,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti,
Qui plus lactis habet, quam sanguinis; et montani
Asparagi, posito quos legit villica fuso.
Grandia præterea, tortoque calentia fœno

Numquid pulcherrima dictu, &c.] Utrum verbis tantum frugalitatem extollam, quam re non teneam, sed, ut alii, gulæ serviam et ventri.

Persice] Persicus amicus Juvenalis, cui et hanc inscripsit Satiram.

Siliquas] Cibum rudiorem, tenuem victum, legumina, quorum involucrum siliqua dicitur. Vide Pers. Sat. III. 55.

Occultus ganeo] Clam popinas frequentans. Ganeum subterraneus locus est, ex Festo.

Pultes] Parabiles et vulgares cibos. Vide Sat. VII. 185. et Pers. Sat. VI. 40. atque ibid. Annot.

Coram aliis] Ut frugalis existimer.

Dictem puero, sed, &c.] Dum quis adest, pultes imperem famulo, et quidem palam; at statim in aurem et clam insusurrans jubeam ut placentas coquat mihi cœnaturo.

Placentas] Dulciaria; delicata fercula. Placentæ fiebant e farina siliginea, alica, caseo, melle. Martial. Epig. VII. 19. dulces placentas vocat.

Habebis Evandrum] O Persice, me frugalem habebis hospitem, sicut olim Evandrum Hercules et Æneas habuere, cum ab eo tenui mensa excepti sunt. Ex Æn. VIII. 'Tum res inopes Evandrus habebat.'

Evandrum] Hic Arcadiæ primo Rex, deinde venit in Italiam, et pulsis Aboriginibus ibi regnavit, ubi Romæ subinde condita est.

Venies Tirynthius] Ut Hercules, cujus patria dicitur fuisse Tiryns vel Tiryntha urbs Peloponnesi prope Argos.

Minor illo hospes] Æneas Hercule minor ætate, fama, rebus gestis.

Et ipse tamen contingens sanguine cœlum] Ut enim filius Jovis Hercules, sic Æneas Veneris.

Alter aquis] 'Æneas in Numicium fontem lapsus creditur consecratus,' inquit vetus Schol. Dionys. Halicarn. l. I. hæc scribit: 'Commisso acri prælio, multisque utrimque cæsis Æneæ corpus nusquam apparuit: alii in Deos translatum putarunt, alii mersum fluvio, juxta quem prælium fuerat. Latini templum Æneæ condiderunt, cum Inscriptione, Jovi Indigeti, seu, Patri Divo Terrestri, qui fluvii Numici undas gubernat.'

Alter flammis] Hercules, qui cum induisset vestem venenatam sibi a Dejanira missam, ardore correptus, et doloris impatiens, accensa pyra in Œta monte seipsum combussit. Vide Ovid. Metam. IX. Senec. Trag. Hercul. Œtæum, &c.

Fercula] Quæ tibi apponere statui.

Nullis ornata macellis] Non emta, vel e macello et foro petita.

Tiburtino] Vide Sat. III. 177.

Inscius herbæ] Materno adhuc lacte victitans nondum herbam delibavit.

Montani asparagi] Sylvestres et e monte, non ex horto, in quo delicatiores educantur.

Tortoque calentia fœno] Recentia

Ova adsunt ipsis cum matribus, et servatæ
Parte anni, quales fuerant in vitibus, uvæ:
Signinum Syriumque pyrum, de corbibus isdem
Æmula Picenis, et odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam
Auctumnum, et crudi posuere pericula succi.
Hæc olim nostri jam luxuriosa Senatus
Cœna fuit. Curius, parvo quæ legerat horto,
Ipse focis brevibus ponebat oluscula: quæ nunc
Squalidus in magna fastidit compede fossor,
Qui meminit, calidæ sapiat quid vulva popinæ.
Sicci terga suis, rara pendentia crate,
Moris erat quondam festis servare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente nova, si quam dabat hostia, carne.
Cognatorum aliquis titulo ter Consulis, atque
Castrorum imperiis, et Dictatoris honore

e nido, qui e torto fœno conflatus; vel calentia e fœno, in quo involuta apportantur. Ut Martial. 'Sed tuta fœno cursor ova portabat.'

Cum matribus] Cum ipsis gallinis.

Signinum] A Signia Latii oppido dicta pyra, quæ alii a colore testacea appellant, inquit Plin. xv. 15. Hæc commendat Cornel. Cels. II. 24.

Syrium] Pyra primum e Syria allata, quæ eadem esse cum Tarentinis quidam affirmant. Vide Colum. x. 5. Macrob. III. 19. Plin. cit.

De corbibus isdem] Omnia promiscue, quod simplicitatem notat.

Æmula Picenis] Tam bona quam quæ celebrantur ex agro Piceno, qui hodie continet partem Marchiæ Anconitanæ, et Aprutii ulterioris. Hor. Sat. II. 4. 'Picenis cedunt pomis Tiburtia succo, Nam facie præstant.'

Siccatum frigore postquam, &c.] Cum per frigus et hyemem siccatus fuerit crudus humor, quem autumno recentia habebant.

Jam luxuriosa] Præ hominibus ac Romanis prioribus, qui frugibus tantum ac herbis vescebantur.

Curius] Dentatus, de quo vide Annot. Sat. II. 3.

In magna fastidit compede] Catena longiore vinctus in agro opus faciens. Plin. XVIII. 3. 'Agriculturam,' inquit, 'vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent.'

Fastidit] Vide Sat. VI. Persii ad vs. 40.

Vulva popinæ] Vulva porcæ in popina præparata. Hanc in deliciis fuisse indicat Plin. VIII. 51. et 11. 37. 'Vulva primiparæ suis optima:' inquit. Testatur et Horat. Epist. I. 15. 'Nil vulva pulchrius ampla.' Martial. Epig. XIII. 56. 'Me materna gravi de sue vulva capit.'

Sicci terga suis] Ad ventum fumumque exsiccati et salsi, proptereaque expositi in crate lignea rariore, et aëri magis pervia.

Pendentia] Varro 2. de Re Rustica c. 4. 'Quis non audierit patres nostros dicere, ignavum et sumtuosum esse, qui succidiam in carnario suspenderit potius ab laniario, quam ex domestico fundo?'

Natalitium] Die natalitia, quam Veteres epulis celebrabant.

Lardum] Suillam carnem salitam, quam dici laridum, quasi large aridum, auctor est Macrob. VII. 12.

Si quam dabat hostia] Quam vel immolassent ipsi, vel a Magistratibus immolatam emissent. Nam, 'mactatarum ab his hostiarum exta ad Quæstores ærarii delata venibant: sacrificiisque Populi Romani tum Deorum immortalium cultus, tum etiam continentia inerat,' inquit Valer. Maxim. II. 2.

Functus, ad has epulas solito maturius ibat,
Erectum domito referens a monte ligonem.
Cum tremerent autem Fabios, durumque Catonem,
Et Scauros, et Fabricios, postremo severos
Censoris mores etiam collega timeret:
Nemo inter curas et seria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarum Trojugenis factura, ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere, et parvis frons ærea lectis
Vile coronati caput ostendebat aselli,
Ad quod lascivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus, atque supellex.
Tunc rudis, et Graias mirari nescius artes,

Ad has epulas] Velut insolitas et lautioris apparatus.

Solito maturius] Ante horam nonam, qua mos erat cœnare, et epulari.

Referens a monte ligonem] Post opus rusticum in agro montano. De Fabio dictum alibi. Plin. l. xvi. cap. ult. 'Durant,' inquit, 'in Linternino Africani prioris manu satæ olivæ; item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis.'

Cum tremerent, &c.] Quamdiu Roma timuit Censores luxum prohibentes luxuriososque mulctantes, tamdiu victus et supellex simplices fuere.

Fabios] De his vide Sat. ii. 132. et vi. 233.

Catonem] Vide Sat. ii. 28.

Scauros] Sat. ii. 35.

Fabricios]. Vide Sat. ix. 117.

Collega timeret] Intelligendus hic Fabricius Censor in Censura Maximi nomen adeptus, qui luxuriam Reipublicæ damnans a collega Pub. Decio postulavit, ut vel ipse mores hominum emendaret priorum Censorum negligentia perditos, aut pateretur se revocare pristinum civitatis statum: quorum si neutrum faceret, minatur abdicaturum se eum Magistratu. Decius ergo exterritus consensit ut quemadmodum vellet Fabricius Rempublicam administraret. Vetus Schol.

Qualis in Oceani] Nemo solicitus erat quam grandes in Indico Oceano testudines invenirentur, ubi 'singularum superficie habitabiles casæ integuntur, atque inter Insulas Rubri maris his navigant cimbis,' ut loquitur Plin. ix. 10.

Testudo nataret] 'Testudinum aliæ terrestres, aliæ marinæ, &c. Victus geminus in aquis, terraque; et effectus pari honore habendi, vel propter excellens in usu pretium, naturæque proprietatem.' Plin. xxxii. 4.

Trojugenis] Romanis Proceribus, qui se jactant a Trojanis oriundos.

Factura, ac nobile fulcrum] Usui futura ad exornandum spondæ fulcrum putaminibus in laminas sectis: ex Plin. ante cit. ad vocem *Pollio*, vs. 43. hujus Satiræ. Apul. Metam. x. 'Disternebatur lectus Indica testudine pellucidus, plumea congerie tumidus, veste serica floridus.' Martial. Epig. xii. 67. 'Gemmantes prima fulgent testudine lecti.'

Nudo latere] Vel sine fulcro, vel sine ornatu, sola fronte lecti ære munita.

Frons ærea] Lecti pars anterior ærea.

Vile coronati caput ostendebat aselli] Vel effigiem capitis asinini ostendebat: vel significatur, veteres illos ad cœnam discumbere solitos in ipsis agris, ad quorum limites, ex Hetruscorum disciplina, suspendebatur asini caput, nudatum cute, sertis coronatum, ad arcenda, ut credebant, agrorum incommoda. Itaque e mensa lectisque discubitoriis videri ostendique poterat asininum illud caput, circa quod ludere consueverant pueri rure educati. Scoppa collect. c. 27. Columel. 'Nunc caput Arcadicæ nudum cute fertur asellæ Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.'

Tunc rudis, &c.] Tunc miles ig-

Urbibus eversis prædarum in parte reperta
Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Ut phaleris gauderet equus, cœlataque cassis
Romuleæ simulacra feræ mansuescere jussæ
Imperii fato, geminos sub rupe Quirinos,
Ac nudam effigiem clypeo venientis, et hasta,
Pendentisque Dei, perituro ostenderet hosti.
Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.
Ponebant igitur Tusco farrata catino.
Omnia tunc, quibus invideas, si lividulus sis.
Templorum quoque majestas præsentior, et vox
Nocte fere media, mediamque audita per Urbem,
Littore ab Oceani Gallis venientibus, et Dis

norans pretium vasorum eximii operis per Græcos artifices elaboratorum, ea temere frangebat, ad faciendas equo phaleras.

Graias artes] A Græcis luxus Romam invectus. Hinc Sat. III. 60. dixit, 'Non possum ferre, Quirites, Græcam urbem.'

Urbibus eversis] In direptione urbium, et prædæ parte, quam nactus erat.

Magnorum artificum] Ut Phidiæ, Praxitelis, Myronis, &c.

Phaleris] E fractis poculis: ut mox dictum est.

Cœlataque cassis] Item ad cœlandam in casside effigiem lupæ quæ Remum ac Romulum fratres geminos aluerat, &c.

Sub rupe] Ubi expositi fuerunt, vel ubi fluitantem Tiberis alveum, in quem abjecti pueri illi, tenuis in sicco aqua destituit; in proxima alluvie, ad Ficum Ruminalem: ubi et lupa summissas infantibus mammas adeo mitis præbuit. Tit. Liv. I. 4. Vide et Dionys. Halicarn. l. I. Florum, &c.

Venientis] Scilicet ad Rheam, nempe Sylviam Remi ac Romuli parentem e Marte. Alii legunt, *fulgentis.*

Pendentisque Dei] Simulacri Martis sive in clypeo effícti, adeoque pendentis ex humero sinistro, ut fit; sive extantis in summa casside, quibus portentosis imaginibus miles Romanus hostem in bello territaret, ac invicto cedere Imperio cogeret. Sunt qui legant, *perdentis,* cui respondet, inquiunt, vox sequens, *perituro.*

In armis] Non in supellectili, aut vestimentis, ut nunc.

Tusco catino] Fictili ex Etruria. Vide Pers. Sat. II. vs. 60.

Farrata] Cibos e farre, pultem, quæ fiebat e mixta frumenti et fabarum vel hordei farina, diutissime veteribus usitatam, ut notavimus alibi.

Quibus invideas] Invidere posses isti veterum parsimoniæ et frugalitati, qua contenti beatique vivebant.

Templorum quoque majestas præsentior] Tum Dii magis erant propitii, cum minus luxuriosi homines.

Vox nocte fere media] Tit. Liv. V. 32. 'Eodem,' inquit, 'anno M. Ceditius de plebe nuntiavit Tribunis se in nova via, ubi nunc sacellum est, supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audisse clariorem humana, quæ Magistratibus dici juberet, Gallos adventare,' &c. Et c. 50. ejusdem Libri sic habet: 'Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque esset, mentio illata, jussumque templum in nova via Aio locutio fieri.'

Littore ab Oceani Gallis venientibus] Legunt alii, *ab occiduo:* alii, *ab Oceano,* quam lectionem asserit Lips. Epistol. Quæst. IV. 25. Liv. cit. lib. c. 37. 'Inaudito,' inquit, 'hoste ab Oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente,' &c.

Gallis venientibus] De Gallorum in Italiam transitu. Vide Tit. Liv. cit. c. 33. et seq. 'Eam,' inquit, 'gentem traditur dulcedine frugum maximeque vini nova tum voluptate captam Alpes transisse,' &c.

Officium vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præstare solebat
Fictilis, et nullo violatus Jupiter auro.
Illa domi natas, nostraque ex arbore mensas
Tempora viderunt: hos lignum stabat in usus,
Annosam si forte nucem dejecerat Eurus.
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama sapit: putere videntur
Unguenta, atque rosæ, latos nisi sustinet orbes
Grande ebur, et magno sublimis pardus hiatu,
Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, et Mauro obscurior Indus,
Et quos deposuit Nabatæo bellua saltu,

Dis officium Vatis peragentibus] Prænuntiantibus impendentia mala, ut iis obviam iretur. Vide Cœl. Rhod. VII. 29.

Fictilis Jupiter] Seneca ad Lucil. 'Cogita Deos, cum propitii essent, fictiles fuisse.' Plin. XXXV. 12. fictilem Jovis effigiem jussu Tarquinii Prisci elaboratam, in Capitolio dedicandam refert, additque: 'Hæ enim tum imagines Deum erant laudatissimæ: nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim et argentum ne Diis quidem conficiebant,' &c.

Nullo violatus auro] Plin. mox cit. 'Durant,' inquit, 'in plerisque locis etiam nunc fictilia ista simulacra: fastigia quoque templorum mira cælatura, et arte ævique firmitate certiora auro, certe innocentiora.' Vide Sat. III. vs. 20.

Illa domi natas, &c.] Mensæ pridem fiebant e lignis vulgaribus, nec e citro vel cupresso factæ longe petebantur.

Eurus] Ventus ab Ortu flans, sæpius vehemens.

Rhombus] Piscis exquisitus, de quo multa Sat. IV. vs. 38. et seq.

Dama] Sylvestris capra. Plin. VIII. 53.

Unguenta] Quibus post balnea utebantur.

Rosæ] His convivæ coronabantur. Horatius l. I. Ode 5. et 38. &c.

Nisi sustinet orbes grande ebur] Nisi ingentis mensæ rotundæ pes altus sit ex ebore in formam pardi hianti ore sculptus.

Dentibus ex illis] Elephantinis. Martial. Epig. II. 43. 'Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes: Fulcitur testa fagina mensa mihi.' Lucanus X. 'Dentibus hic niveis sectos Atlantide sylva Imposuere orbes.' Cœl. Rhodig. XIII. 18. non dentes sed cornua dici in Elephantis debere, ex Pausania asserit.

Quos mittit] Dentes enim elephantini Romam advehuntur ex Elephanti Insula quæ est intra Nilum flumen, Syene vicina, ab Elephantorum multitudine sic appellata: deinde e Mauritania; item ex India, seu Arabia. Vide Plin. VIII. 1. et seq.

Porta Syenes] Syene, vulgo *Asna*, est urbs Ægypti Superioris, sub Tropico Cancri sita, in confinio Æthiopiæ. Syenes Portam vocat *Elephantidem* Insulam mox dictam, quoniam venientibus Syenen, et in Ægyptum, et inde Romam dentes elephantinos apportantibus ex Insula ista, et per eam velut portam iter est. Sic Sat. III. 4. Cumas appellavit Januam Baiarum, quia Baias itur per Cumas.

Mauri celeres] Horum tanta pernicitas ut feras cursu assequantur. De Troglodytis id affirmant Herodotus et Plinius.

Mauro obscurior Indus] Græci Μαῦρον obscurum vocant. Apul. Florid. 'Indis,' inquit, 'ad nascentem diem sitis tamen in corpore color noctis inest.' Mauri porro et Indi Zonæ Torridæ subjecti. Hi vero Arabesque Æquatori propiores. Vide Cœl. Rhodig. XVI. 15.

Quos deposuit jam nimios, &c.] Aiunt elephantem dentes jam nimios ad arborem illisos deponere. Plin.

Jam nimios, capitique graves. Hinc surgit orexis,
Hinc stomacho bilis. Nam pes argenteus illis,
Annulus in digito quod ferreus. Ergo superbum
Convivam caveo, qui me sibi comparat, et res
Despicit exiguas. Adeo nulla uncia nobis
Est eboris, nec tessellæ, nec calculus ex hac
Materia: quin ipsa manubria cultellorum
Ossea. Non tamen his ulla unquam opsonia fiunt
Rancidula, aut ideo pejor gallina secatur.
Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem
Sumine cum magno lepus, atque aper, et pygargus,

VIII. 3. 'Dentes,' inquit, 'deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. Hoc solum ebur est:' et, 'Circumventique a venantibus, impactos arbori frangunt, prædaque se redimunt.' Capite vero 10. ejusdem Libri: 'Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua.' In Æthiopiæ finibus postium vicem in domiciliis præbere, et pecorum stabulis palos elephantorum dentibus fieri, auctor est Polybius.

Nabatæo] A Nabath Ismaëlis filio dicta quædam regio Arabiæ Petrææ, ad ortum.

Capitique graves] Ut cervis cornua certo tempore deponi solita.

Orexis] 'Ορέγομαι, *appeto*. Vide Sat. VI. vs. 333.

Hinc stomacho bilis] Tum illis crescit appetitus ciborum, cum mensa est eburnea. Ironice.

Bilis] Velut ira ad cibos devorandos. Porro famem irritari constat bili stomachum vellicante. Interpretantur aliqui indignationem contra luxuriam, perperam nostro quidem judicio. In quibusdam exemplaribus legitur *vires*, pro *bilis*.

Pes argenteus, &c.] Adeo spernunt argentum præ ebore, ut mensæ pes argenteus tam vilis modo sit, quam ferreus annulus. Hic tamen et Judicibus et triumphantibus haud ita pridem usitatus, teste Plinio XXXIII. 1.

Qui me sibi comparat] Qui cum sumtuosus sit, me quoque sumtuosum sperat in dapibus et supellectili. Vel, qui me frugalem luxurioso sibi comparatum despicit.

Nulla uncia] Ne minimum quidem. Est uncia libræ seu assis pars duodecima.

Tessellæ calculus] In abaco, alveolo, tabula lusoria, tesseræ, calculi, tali, scrupi, latrunculi, scacchi. Vide quæ de istis ludis annotabo in Pers. Sat. III. vs. 48. ad hæc verba, 'Quid dexter senio ferret.'

Ossea] Ex osse, non ex ebore.

Non tamen] At ejusmodi vilioribus cultellis nihilo pejus secatur cibus, aut eo fit deterior.

Nec structor erit] Vide Sat. V. vs. 120. et seq. et Annot. ibid.

Cui cedere debeat] Tam peritus, ut omnes alios superet.

Pergula] Omnes magistri in pergula docentes. Is locus a *pergendo* dictus, multis lateribus apertus, ambulationi aptus, in quo et opera sua exponebant artifices, innotescerent; et Magistri quoque discipulos erudiebant. Sueton. Aug. cap. 94. 'Theogenis Mathematici pergulam' dicitur Augustus 'ascendisse.' Et de illustr. Grammat. c. 18. 'L. Crassitius in pergula docuisse, donec commentario Smyrnæ edito inclaruit.' Plin. lib. XXXV. c. 10. 'Apelles,' inquit, 'perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur, auscultabat.'

Discipulus Trypheri doctoris] Edoctus et eruditus ab eximio illo structore mensæ, et ciborum dissecandorum magistro, de quo Sat. V. loco mox citato.

Sumine] Vide Satir. Pers. I. vs. 53. Annot. et Martial. Epig. XIII. 44.

Et Scythicæ volucres, et phœnicopterus ingens,
Et Gætulus oryx, hebeti lautissima ferro
Cæditur, et tota sonat ulmea cœna Subura.
Nec frustum capreæ subducere, nec latus Afræ
Novit avis noster tirunculus, ac rudis omni
Tempore, et exiguæ furtis imbutus ofellæ.
Plebeios calices, et paucis assibus emtos
Porriget incultus puer, atque a frigore tutus:
Non Phryx, aut Lycius, non a mangone petitus

Pygargus] Fera est ex genere caprarum sylvestrium, cujus posteriores partes albæ: hinc nomen: πυγὴ, *clunis*, ἀργὸν, *albus*. Plin. VIII. 53.

Scythicæ volucres] Phasiani, dicti a Phaside fluvio et Insula cognomine, unde primum exportati. Porro Phasis in Colchide est, quæ regio Scythiæ proxima et affinis. Martial. Epig. XIII. 72.

Phœnicopterus] Avis est in Africa abundans, ab alis puniceis sic appellata: πτερὸν, *penna*, φοινίκεος, *puniceus* seu *purpureus*. Plin. X. 48. sic ait: 'Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges.' Martial. Epig. XIII. 71. 'Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis Nostra sapit: quid si garrula lingua foret?'

Gætulus oryx] Caprea unicornis, e Gætulia Africæ regione. Contrarium habet pilum et ad caput versum. Plin. VIII. 53. et alibi. Martial. Epig. XIII. 95.

Hebeti ferro] Cædendis ligneis ferculorum simulacris hebetato.

Sonat ulmea cœna] Nam illi struendæ mensæ et dissecandorum ex arte ferculorum doctores lignea omnis generis habebant simulacra, partibus quidem separatis, sed conglutinatis, quas dividebant illi coram tironibus, ut eos docerent membrorum juncturas invenire, scite partes distribuere et carpere. Quod non sine sonitu in ligno fiebat.

Subura] Frequenti urbis regione, ubi schola structorum erat. De Subura vide Satir. III. vs. 5.

Capreæ] Capræ sylvestris.

Subducere] Solerter demere, ut Chironomon ille, de quo Satir. V. vs. 121.

Afræ avis] Gallinæ Numidicæ. Varro de Re Rustica. III. 9. 'Gallinæ Africanæ,' inquit, 'sunt grandes, variæ, gibberæ, quas μελεαγρίδας appellant Græci. Hæ novissimæ in triclinium ganearium introierunt e culina, propter fastidium hominum veneunt propter penuriam magno.' Martial. Epig. XIII. 73. 'Ansere Romano quamvis satur Annibal esset, Ipse suas nunquam barbarus edit aves.'

Furtis imbutus ofellæ] Quidam legunt *frustis*; ut sensus sit, Solitus coquere tantum offulas porcinas in craticula et prunis, et sic tostas in frusta concidere.

Ofellæ] Diminutivum ab *offa*. Columella l. XII. de suillæ carnis salsura sic ait: 'Dein offulæ carnis spissæ componuntur, atque alternis sal ingeritur.' Martial. Epig. XIV. 221. 'Parva tibi curva craticula sudet ofella: Spumeus in longa cuspide fumet aper.'

Plebeios calices] Non crystallinos vel vitreos illos audaces, de quibus Martial. Epig. XIV. 94. sed vili emtos.

A frigore tutus] Veste crassa tectus a frigore duntaxat, non ornatus, ut fit a luxuriosis. Senec. ad Lucil. 'Transeo agmina exoletorum per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus lenitas, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum; ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur.'

Non Phryx, aut Lycius] Non adest famulus e Phrygia vel Lycia, minoris Asiæ regionibus, unde venusti petebantur.

Mangone] Negotiatore puerorum. A *manu* et *ago*, quoniam servos manibus agebant atque expoliebant Mangones, adhibitis etiam medicamentis. Plin. XXI. 26. 'Hyacinthi radix est bulbacea mangonicis venalitiis pulchre

Et quibus in solo vivendi causa palato est.
Egregius cœnat, meliusque miserrimus horum,
Et cito casurus jam perlucente ruina.
Interea gustus elementa per omnia quærunt,
Nunquam animo pretiis obstantibus. Interius si
Attendas, magis illa juvant, quæ pluris emuntur.
Ergo haud difficile est, perituram arcessere summam
Lancibus oppositis, vel matris imagine fracta,
Et quadringentis nummis condire gulosum
Fictile: sic veniunt ad miscellanea ludi.
Refert ergo, quis hæc eadem paret: in Rutilo nam
Luxuria est; in Ventidio laudabile nomen
Sumit, et a censu famam trahit. Illum ego jure
Despiciam, qui scit quanto sublimior Atlas
Omnibus in Libya sit montibus: hic tamen idem

sonia. Illic igitur expectat, ut ab eo fœnus exigat.

Quibus in solo, &c.] Qui vivunt ut edant, quorum Deus venter est.

Egregius] Comparat. magis egregie. Sic etiam Lucret. lib. IV. 'Nam nihil egregius, quam res secernere apertas A dubiis.'

Perlucente ruina] Metaphora a rimoso pariete vel ædificio.

Gustus elementa per omnia quærunt] Undique accersunt quo delicati palati fastidio satisfaciant.

Elementa per omnia] Ex aëre volucres, ex aquis pisces, e terra feras, boletos, tubera, omnia exquisiti saporis exquirunt.

Nunquam animo pretiis obstantibus] Nedum caritas obstet et desiderium minuat, quin potius auget semper et magis oblectat.

Ergo haud difficile, &c.] Quandoquidem ea quæ pluris emuntur obsonia hoc magis appetunt gulosi illi, hinc ut ea mercentur nihil putant difficile, sive oppigneranda sit supellex, et contrahendum æs alienum, sive distrahenda matris effigies.

Perituram arcescere summam] Pignoribus datis, a creditoribus sumere pecuniam luxu disperdendam.

Lancibus oppositis] Supellectilibus in pignus positis.

Matris imagine fracta] 'Quæ in auro vel argento picta,' inquit vetus Schol. *Fracta*, vel casu et vetustate; vel data opera, ut sine pudore vendi queant partes atque fragmenta.

Quadringentis nummis condire] Toto censu Equestri, magno pretio cibos exquisitos parare.

Gulosum fictile] Ferculum inopi guloso expetitum emtumque, conditum vero in lance fictili, quoniam argentea vasa pignori sunt opposita.

Sic veniunt ad miscellanea ludi] Sic nempe homines alias ingenui, et olim patrimonium sat amplum adepti, postquam illud male dilapidaverunt, ludiones fieri coguntur.

Miscellanea] Vel miscellos ludos, quales a Caligula editos Lugduni in Gallia meminit Sueton. Calig. c. 20. vel cum veteri Schol. et aliis intellige gladiatorum cibum e variis mixtum ferculis. Gell. xx. 11. variam et miscellam et quasi confusaneam doctrinam atque historiam appellat, quæ variis est rebus commixta.

Ludi] Pro, ludii, id est, Ludiones.

Quis hæc eadem paret] An pauper, ut Rutilus; an dives, ut Ventidius, in quo quidem luxus liberalitatis famam inducit.

Ventidio] De eo jam Sat. VII. vs. 199. Vide ibid. Annot. Alii accipiunt Ventidium Cumanum Galilæorum nationi præfectum, de quo Tacit. Annal. lib. XII.

Atlas] Mons Africæ maximus ab ora Oceani Atlantici perpetuum extendens jugum ad Barcæ desertum versus Orientem. Dictus ab Atlante rege siderum perito, quem proinde cœlum humeris tulisse fabulantur.

Libya] Sic vocata Græcis Afri-

Ignoret, quantum ferrata distet ab arca
Sacculus. E cœlo descendit Γνῶθι σεαυτὸν,
Figendum, et memori tractandum pectore, sive
Conjugium quæras, vel sacri in parte Senatus
Esse velis. Nec enim loricam poscit Achillis
Thersites, in qua se transducebat Ulixes.
Ancipitem, seu tu magno discrimine causam
Protegere affectas; te consule, dic tibi, qui sis,
Orator vehemens, an Curtius et Matho buccæ.
Noscenda est mensura sui, spectandaque rebus
In summis minimisque; etiam cum piscis emetur,
Ne mullum cupias, cum sit tibi gobio tantum
In loculis. Quis enim te deficiente crumena,
Et crescente gula, manet exitus; ære paterno,
Ac rebus mersis in ventrem, fœneris atque
Argenti gravis, et pecorum, agrorumque capacem?

ca. Alias pro hujus parte sumitur, quæ continetur intra Æthiopiam ad ortum, et mare Atlanticum ad Occidentem.

Idem ignoret, quantum, &c.] In variis eruditus et sapiens, at stultus ac demens in sumtu et luxu: ignoret discrimen ingentis arcæ divitum nummis plenæ, et sacculi pauperum in quo pauci denarii: et pro utriusque mensura sumtus faciendos.

Ferrata arca] Qualem habent vulgo divites, et habebant in foro Romani Proceres, ut Sat. x. notavimus ad vs. 25.

Cœlo descendit, &c.] Diog. Laërt. lib. I. affirmat illud, 'Nosce teipsum,' Thaletis esse Milesii, et a Chilone postea usurpatum Cic. Tusc. I. n. 52. Apollinis præceptum monet, ut se quisque noscat: 'Quod nisi divinum esset,' inquit, 'non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum sic ut tributum Deo sit.' Plin. VII. 32. 'Oraculorum,' inquit, 'societatem dedere mortales Chiloni Lacedæmonio, tria ejus præcepta Delphis consecrando aureis literis.'

Γνῶθι σεαυτὸν] *Nosce teipsum.* Cic. lib. III. ad Q. fratrem, epist. 6. 'Præceptum illud,' inquit, 'noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verumetiam ut bona nostra norimus.' Vide Tuscul. cit. Item Pers. Sat. IV. vs. ult.

In parte Senatus] Senator esse velis, Judex, Magistratus.

Nec enim loricam poscit Achillis Thersites] Thersites haud ita est immemor suæ tenuitatis, ut idem appetat quod Ulysses, aut Ajax: quorum de armis Achillis mortui contentionem vide apud Ovid. Metamorph. XIII.

Thersites] Homo inglorius et parvi nominis apud Græcos, de quo jam Sat. VIII. ad vs. 269.

In qua se transducebat Ulixes. Ancipitem] Alii punctum post *Ulixem* tollunt, ut sensus sit: In cujus loricæ petitione adversus Ajacem, Ulysses ipse metuebat sibi, ne non obtineret.

Curtius] Montanus, orator mediocris, valde tamen jactabundus. De eo Satir. IV. ad vs. 106. Annot. vide.

Matho] Causidicus infimæ notæ, de quo Sat. I. 32. Vulgo punctum post *Matho* ponunt, et legunt, *buccæ Noscenda est mensura tuæ;* ut sensus sit: Facundiæ tuæ modum noris, si sis orator: quisquis autem fueris, ex crumenæ modulo, buccæ et gulæ tuæ modum pone.

Mullum] Piscem pretiosum. De quo vide Sat. IV. vs. 14. et Sat. V. vs. 92.

Gobio] Vilis pisciculus.

Argenti gravis] Non facti, aut signati, quod est adhuc in massa. Vide Cœl. Rhodig. X. 2.

Talibus a dominis post cuncta novissimus exit
Annulus, et digito mendicat Pollio nudo.
Non præmaturi cineres, nec funus acerbum
Luxuriæ; sed morte magis metuenda senectus.
Hi plerumque gradus: conducta pecunia Romæ,
Et coram dominis consumitur: inde ubi paulum,
Nescio quid, superest, et pallet fœneris auctor,
Qui vertere solum, Baias, et ad ostrea currunt.
Cedere namque foro jam non est deterius, quam
Esquilias a ferventi migrare Subura.
Ille dolor solus patriam fugientibus, illa
Mœstitia est, caruisse anno Circensibus uno.
Sanguinis in facie non hæret gutta: morantur
Pauci ridiculum effugientem ex Urbe pudorem.

Talibus a dominis, &c.] Decoctores illi post alia tandem oppignerant aut vendunt annulum suæ notam nobilitatis.

Pollio] Nobilis helluator: an vero Carvilius ille Pollio, qui prodigi et sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii, quique testudinum putamina secare in laminas, lectosque et repositoria his vestire instituit? ut ait Plin. IX. 11.

Digito nudo] Nec enim Equestrem dignitatem ejusque insigne annulum servabat, nisi qui Censum Equestrem retinebat, nimirum quadringenta sestertium millia: at ille bona decoxerat.

Non præmaturi cineres, &c.] Non metuunt luxuriosi illi mortem sibi, vel graves morbos creare, per helluationes; sed timent senium, in quo propter inopiam aut ægritudines non licet amplius luxuriari.

Hi plerumque gradus] Per quos isti devenire solent ad rerum omnium inopiam. 1. Pecuniam fœnore accipiunt. 2. Hanc in ipsa urbe coram fœneratoribus in luxuriam effundunt. 3. Solum vertunt.

Coram dominis] Fœnoris et crediti dominis, atque auctoribus.

Pallet] Ne fœnus et creditum perdat, jam timet.

Qui vertere solum] Patria cedentes in aliam regionem abeunt exulatum, et quidem festinanter, ne a creditoribus comprehendantur.

Baias] Urbem Campaniæ maritimam, de qua vide Sat. III. vs. 4.

Ostrea] Sic legunt quidam, ut sit sensus, inopes illos conferre se Baias ad piscationem ostreorum. Alii legunt, *Ostia*, scilicet, ad Ostia Tiberina, ibi forte navem conscensuri, fugiunt. Namque ibi portus ad ostium Tiberis fluminis cum adversa urbe pridem celebri ab Anco Martio condita.

Cedere namque foro, &c.] Non comparere in urbe ob æs alienum, non magis ignominiosum jam putatur, quam ab uno vico in alium migrare.

Esquilias a ferventi, &c.] Ab æstuosa urbis regione in frigidiorem. Nam et editior is locus, et gelidas vocavit Esquilias, Sat. V. vs. 78. Vide et Sat. III. vs. 71.

Ferventi] Seu ob situm, seu ob majorem populi frequentiam.

Subura] Vide Satir. III. vs. 5. Annot.

Ille dolor, &c.] Illis decoctoribus nullus jam pudor: unus autem dolor superest, carere Circensibus.

Circensibus] Vide Sat. III. 223. et X. 81. atque ibid. Annot.

Sanguinis in facie, &c.] Pudoris nihil restat, vestigium nullum. Vide Sat. X. 293. et Annot.

Morantur pauci, &c.] Pauci conantur retinere pudorem, qui jam urbem deserit ac fugit, ubi etiam ridiculus multis existimatur. Sic orbe jam facinoroso cessisse et ad Superos evolasse dicitur Astræa, ejusque pariter soror Pudicitia. Sat. VI. 19.

Experiere hodie, numquid pulcherrima dictu,
Persice, non præstem vita vel moribus, et re;
Sed laudem siliquas occultus ganeo; pultes
Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.
Nam cum sis conviva mihi promissus, habebis
Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo
Hospes, et ipse tamen contingens sanguine cœlum:
Alter aquis, alter flammis ad sidera missus.
Fercula nunc audi nullis ornata macellis.
De Tiburtino veniet pinguissimus agro
Hædulus, et toto grege mollior, inscius herbæ,
Necdum ausus virgas humilis mordere salicti,
Qui plus lactis habet, quam sanguinis; et montani
Asparagi, posito quos legit villica fuso.
Grandia præterea, tortoque calentia fœno

Numquid pulcherrima dictu, &c.] Utrum verbis tantum frugalitatem extollam, quam re non teneam, sed, ut alii, gulæ serviam et ventri.

Persice] Persicus amicus Juvenalis, cui et hanc inscripsit Satiram.

Siliquas] Cibum rudiorem, tenuem victum, legumina, quorum involucrum siliqua dicitur. Vide Pers. Sat. III. 55.

Occultus ganeo] Clam popinas frequentans. Ganeum subterraneus locus est, ex Festo.

Pultes] Parabiles et vulgares cibos. Vide Sat. VII. 185. et Pers. Sat. VI. 40. atque ibid. Annot.

Coram aliis] Ut frugalis existimer.

Dictem puero, sed, &c.] Dum quis adest, pultes imperem famulo, et quidem palam; at statim in aurem et clam insusurrans jubeam ut placentas coquat mihi cœnaturo.

Placentas] Dulciaria; delicata fercula. Placentæ fiebant e farina siliginea, alica, caseo, melle. Martial. Epig. VII. 19. dulces placentas vocat.

Habebis Evandrum] O Persice, me frugalem habebis hospitem, sicut olim Evandrum Hercules et Æneas habuere, cum ab eo tenui mensa excepti sunt. Ex Æn. VIII. 'Tum res inopes Evandrus habebat.'

Evandrum] Hic Arcadiæ primo Rex, deinde venit in Italiam, et pulsis Aboriginibus ibi regnavit, ubi Roma subinde condita est.

Venies Tirynthius] Ut Hercules, cujus patria dicitur fuisse Tiryns vel Tiryntha urbs Peloponnesi prope Argos.

Minor illo hospes] Æneas Hercule minor ætate, fama, rebus gestis.

Et ipse tamen contingens sanguine cœlum] Ut enim filius Jovis Hercules, sic Æneas Veneris.

Alter aquis] 'Æneas in Numicium fontem lapsus creditur consecratus,' inquit vetus Schol. Dionys. Halicarn. l. I. hæc scribit: 'Commisso acri prælio, multisque utrimque cæsis Æneæ corpus nusquam apparuit: alii in Deos translatum putarunt, alii mersum fluvio, juxta quem prælium fuerat. Latini templum Æneæ condiderunt, cum Inscriptione, Jovi Indigeti, seu, Patri Divo Terrestri, qui fluvii Numici undas gubernat.'

Alter flammis] Hercules, qui cum induisset vestem venenatam sibi a Dejanira missam, ardore correptus, et doloris impatiens, accensa pyra in Œta monte seipsum combussit. Vide Ovid. Metam. IX. Senec. Trag. Hercul. Œtæum, &c.

Fercula] Quæ tibi apponere statui.

Nullis ornata macellis] Non emta, vel e macello et foro petita.

Tiburtino] Vide Sat. III. 177.

Inscius herbæ] Materno adhuc lacte victitans nondum herbam delibavit.

Montani asparagi] Sylvestres et e monte, non ex horto, in quo delicatiores educantur.

Tortoque calentia fæno] Recentia

Ova adsunt ipsis cum matribus, et servatæ
Parte anni, quales fuerant in vitibus, uvæ:
Signinum Syriumque pyrum, de corbibus isdem
Æmula Picenis, et odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam
Auctumnum, et crudi posuere pericula succi.
Hæc olim nostri jam luxuriosa Senatus
Cœna fuit. Curius, parvo quæ legerat horto,
Ipse focis brevibus ponebat oluscula: quæ nunc
Squalidus in magna fastidit compede fossor,
Qui meminit, calidæ sapiat quid vulva popinæ.
Sicci terga suis, rara pendentia crate,
Moris erat quondam festis servare diebus,
Et natalitium cognatis ponere lardum,
Accedente nova, si quam dabat hostia, carne.
Cognatorum aliquis titulo ter Consulis, atque
Castrorum imperiis, et Dictatoris honore

e nido, qui e torto fœno conflatus; vel calentia e fœno, in quo involuta apportantur. Ut Martial. 'Sed tuta fœno cursor ova portabat.'

Cum matribus] Cum ipsis gallinis.

Signinum] A Signia Latii oppido dicta pyra, quæ alii a colore testacea appellant, inquit Plin. xv. 15. Hæc commendat Cornel. Cels. ii. 24.

Syrium] Pyra primum e Syria allata, quæ eadem esse cum Tarentinis quidam affirmant. Vide Colum. x. 5. Macrob. iii. 19. Plin. cit.

De corbibus isdem] Omnia promiscue, quod simplicitatem notat.

Æmula Picenis] Tam bona quam quæ celebrantur ex agro Piceno, qui hodie continet partem Marchiæ Anconitanæ, et Aprutii ulterioris. Hor. Sat. ii. 4. 'Picenis cedunt pomis Tiburtia succo, Nam facie præstant.'

Siccatum frigore postquam, &c.] Cum per frigus et hyemem siccatus fuerit crudus humor, quem autumno recentia habebant.

Jam luxuriosa] Præ hominibus ac Romanis prioribus, qui frugibus tantum ac herbis vescebantur.

Curius] Dentatus, de quo vide Annot. Sat. ii. 3.

In magna fastidit compede] Catena longiore vinctus in agro opus faciens. Plin. xviii. 3. 'Agriculturam,' inquit, 'vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent.'

Fastidit] Vide Sat. vi. Persii ad vs. 40.

Vulva popinæ] Vulva porcæ in popina præparata. Hanc in deliciis fuisse indicat Plin. viii. 51. et 11. 37. 'Vulva primiparæ suis optima:' inquit. Testatur et Horat. Epist. i. 15. 'Nil vulva pulchrius ampla.' Martial. Epig. xiii. 56. 'Me materna gravi de sue vulva capit.'

Sicci terga suis] Ad ventum fumumque exsiccati et salsi, proptereaque expositi in crate lignea rariore, et aëri magis pervia.

Pendentia] Varro 2. de Re Rustica c. 4. 'Quis non audierit patres nostros dicere, ignavum et sumtuosum esse, qui succidiam in carnario suspenderit potius ab laniario, quam ex domestico fundo?'

Natalitium] Die natalitia, quam Veteres epulis celebrabant.

Lardum] Suillam carnem salitam, quam dici laridum, quasi large aridum, auctor est Macrob. vii. 12.

Si quam dabat hostia] Quam vel immolassent ipsi, vel a Magistratibus immolatam emissent. Nam, 'mactatarum ab his hostiarum exta ad Quæstores ærarii delata venibant: sacrificiisque Populi Romani tum Deorum immortalium cultus, tum etiam continentia inerat,' inquit Valer. Maxim. ii. 2.

Functus, ad has epulas solito maturius ibat,
Erectum domito referens a monte ligonem.
Cum tremerent autem Fabios, durumque Catonem,
Et Scauros, et Fabricios, postremo severos
Censoris mores etiam collega timeret:
Nemo inter curas et seria duxit habendum,
Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
Clarum Trojugenis factura, ac nobile fulcrum:
Sed nudo latere, et parvis frons ærea lectis
Vile coronati caput ostendebat aselli,
Ad quod lascivi ludebant ruris alumni.
Tales ergo cibi, qualis domus, atque supellex.
Tunc rudis, et Graias mirari nescius artes,

Ad has epulas] Velut insolitas et lautioris apparatus.

Solito maturius] Ante horam nonam, qua mos erat cœnare, et epulari.

Referens a monte ligonem] Post opus rusticum in agro montano. De Fabio dictum alibi. Plin. l. xvi. cap. ult. 'Durant,' inquit, 'in Linternino Africani prioris manu satæ olivæ; item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis.'

Cum tremerent, &c.] Quamdiu Roma timuit Censores luxum prohibentes luxuriososque mulctantes, tamdiu victus et supellex simplices fuere.

Fabios] De his vide Sat. ii. 132. et vi. 233.

Catonem] Vide Sat. ii. 28.

Scauros] Sat. ii. 35.

Fabricios]. Vide Sat. ix. 117.

Collega timeret] Intelligendus hic Fabricius Censor in Censura Maximi nomen adeptus, qui luxuriam Reipublicæ damnans a collega Pub. Decio postulavit, ut vel ipse mores hominum emendaret priorum Censorum negligentia perditos, aut pateretur se revocare pristinum civitatis statum: quorum si neutrum faceret, minatur abdicaturum se eum Magistratu. Decius ergo exterritus consensit ut quemadmodum vellet Fabricius Rempublicam administraret. Vetus Schol.

Qualis in Oceani] Nemo solicitus erat quam grandes in Indico Oceano testudines invenirentur, ubi 'singularum superficie habitabiles casæ integuntur, atque inter Insulas Rubri maris his navigant cimbis,' ut loquitur Plin. ix. 10.

Testudo nataret] 'Testudinum aliæ terrestres, aliæ marinæ, &c. Victus geminus in aquis, terraque; et effectus pari honore habendi, vel propter excellens in usu pretium, naturæque proprietatem.' Plin. xxxii. 4.

Trojugenis] Romanis Proceribus, qui se jactant a Trojanis oriundos.

Factura, ac nobile fulcrum] Usui futura ad exornandum spondæ fulcrum putaminibus in laminas sectis: ex Plin. ante cit. ad vocem *Pollio*, vs. 43. hujus Satiræ. Apul. Metam. x. 'Disternebatur lectus Indica testudine pellucidus, plumea congerie tumidus, veste serica floridus.' Martial. Epig. xii. 67. 'Gemmantes prima fulgent testudine lecti.'

Nudo latere] Vel sine fulcro, vel sine ornatu, sola fronte lecti ære munita.

Frons ærea] Lecti pars anterior ærea.

Vile coronati caput ostendebat aselli] Vel effigiem capitis asinini ostendebat: vel significatur, veteres illos ad cœnam discumbere solitos in ipsis agris, ad quorum limites, ex Hetruscorum disciplina, suspendebatur asini caput, nudatum cute, sertis coronatum, ad arcenda, ut credebant, agrorum incommoda. Itaque e mensa lectisque discubitoriis videri ostendique poterat asininum illud caput, circa quod ludere consueverant pueri rure educati. Scoppa collect. c. 27. Columel. 'Nunc caput Arcadicæ nudum cute fertur asellæ Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.'

Tunc rudis, &c.] Tunc miles ig-

Urbibus eversis prædarum in parte reperta
Magnorum artificum frangebat pocula miles,
Ut phaleris gauderet equus, cœlataque cassis
Romuleæ simulacra feræ mansuescere jussæ
Imperii fato, geminos sub rupe Quirinos,
Ac nudam effigiem clypeo venientis, et hasta,
Pendentisque Dei, perituro ostenderet hosti.
Argenti quod erat, solis fulgebat in armis.
Ponebant igitur Tusco farrata catino.
Omnia tunc, quibus invideas, si lividulus sis.
Templorum quoque majestas præsentior, et vox
Nocte fere media, mediamque audita per Urbem,
Littore ab Oceani Gallis venientibus, et Dis

norans pretium vasorum eximii operis per Græcos artifices elaboratorum, ea temere frangebat, ad faciendas equo phaleras.

Graias artes] A Græcis luxus Romam invectus. Hinc Sat. III. 60. dixit, 'Non possum ferre, Quirites, Græcam urbem.'

Urbibus eversis] In direptione urbium, et prædæ parte, quam nactus erat.

Magnorum artificum] Ut Phidiæ, Praxitelis, Myronis, &c.

Phaleris] E fractis poculis: ut mox dictum est.

Cœlataque cassis] Item ad cœlandam in casside effigiem lupæ quæ Remum ac Romulum fratres geminos aluerat, &c.

Sub rupe] Ubi expositi fuerunt, vel ubi fluitantem Tiberis alveum, in quem abjecti pueri illi, tenuis in sicco aqua destituit; in proxima alluvie, ad Ficum Ruminalem: ubi et lupa summissas infantibus mammas adeo mitis præbuit. Tit. Liv. I. 4. Vide et Dionys. Halicarn. l. I. Florum, &c.

Venientis] Scilicet ad Rheam, nempe Sylviam Remi ac Romuli parentem e Marte. Alii legunt, *fulgentis.*

Pendentisque Dei] Simulacri Martis sive in clypeo effecti, adeoque pendentis ex humero sinistro, ut fit; sive extantis in summa casside, quibus portentosis imaginibus miles Romanus hostem in bello territaret, ac invicto cedere Imperio cogeret. Sunt qui legant, *perdentis,* cui respondet, inquiunt, vox sequens, *perituro.*

In armis] Non in supellectili, aut vestimentis, ut nunc.

Tusco catino] Fictili ex Etruria. Vide Pers. Sat. II. vs. 60.

Farrata] Cibos e farre, pultem, quæ fiebat e mixta frumenti et fabarum vel hordei farina, diutissime veteribus usitatam, ut notavimus alibi.

Quibus invideas] Invidere posses isti veterum parsimoniæ et frugalitati, qua contenti beatique vivebant.

Templorum quoque majestas præsentior] Tum Dii magis erant propitii, cum minus luxuriosi homines.

Vox nocte fere media] Tit. Liv. v. 32. 'Eodem,' inquit, 'anno M. Ceditius de plebe nuntiavit Tribunis se in nova via, ubi nunc sacellum est, supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audisse clariorem humana, quæ Magistratibus dici juberet, Gallos adventare,' &c. Et c. 50. ejusdem Libri sic habet: 'Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque esset, mentio illata, jussumque templum in nova via Aio locutio fieri.'

Littore ab Oceani Gallis venientibus] Legunt alii, *ab occiduo*: alii, *ab Oceano*, quam lectionem asserit Lips. Epistol. Quæst. IV. 25. Liv. cit. lib. c. 37. 'Inaudito,' inquit, 'hoste ab Oceano terrarumque ultimis oris bellum ciente,' &c.

Gallis venientibus] De Gallorum in Italiam transitu. Vide Tit. Liv. cit. c. 33. et seq. 'Eam,' inquit, 'gentem traditur dulcedine frugum maximeque vini nova tum voluptate captam Alpes transisse,' &c.

Officium vatis peragentibus, his monuit nos.
Hanc rebus Latiis curam præstare solebat
Fictilis, et nullo violatus Jupiter auro.
Illa domi natas, nostraque ex arbore mensas
Tempora viderunt: hos lignum stabat in usus,
Annosam si forte nucem dejecerat Eurus.
At nunc divitibus cœnandi nulla voluptas,
Nil rhombus, nil dama sapit: putere videntur
Unguenta, atque rosæ, latos nisi sustinet orbes
Grande ebur, et magno sublimis pardus hiatu,
Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes,
Et Mauri celeres, et Mauro obscurior Indus,
Et quos deposuit Nabatæo bellua saltu,

Dis officium Vatis peragentibus] Prænuntiantibus impendentia mala, ut iis obviam iretur. Vide Cœl. Rhod. VII. 29.

Fictilis Jupiter] Seneca ad Lucil. 'Cogita Deos, cum propitii essent, fictiles fuisse.' Plin. XXXV. 12. fictilem Jovis effigiem jussu Tarquinii Prisci elaboratam, in Capitolio dedicandam refert, additque: 'Hæ enim tum imagines Deum erant laudatissimæ: nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere. Aurum enim et argentum ne Diis quidem conficiebant,' &c.

Nullo violatus auro] Plin. mox cit. 'Durant,' inquit, 'in plerisque locis etiam nunc fictilia ista simulacra: fastigia quoque templorum mira cœlatura, et arte sævique firmitate certiora auro, certe innocentiora.' Vide Sat. III. vs. 20.

Illa domi natas, &c.] Mensæ pridem fiebant e lignis vulgaribus, nec e citro vel cupresso factæ longe petebantur.

Eurus] Ventus ab Ortu flans, sæpius vehemens.

Rhombus] Piscis exquisitus, de quo multa Sat. IV. vs. 38. et seq.

Dama] Sylvestris capra. Plin. VIII. 53.

Unguenta] Quibus post balnea utebantur.

Rosæ] His convivæ coronabantur. Horatius l. I. Ode 5. et 38. &c.

Nisi sustinet orbes grande ebur] Nisi ingentis mensæ rotundæ pes altus sit ex ebore in formam pardi hianti ore sculptus.

Dentibus ex illis] Elephantinis. Martial. Epig. II. 43. 'Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes: Fulcitur testa fagina mensa mihi.' Lucanus X. 'Dentibus hic niveis sectos Atlantide sylva Imposuere orbes.' Cœl. Rhodig. XIII. 18. non dentes sed cornua dici in Elephantis debere, ex Pausania asserit.

Quos mittit] Dentes enim elephantini Romam advehuntur ex Elephanti Insula quæ est intra Nilum flumen, Syene vicina, ab Elephantorum multitudine sic appellata: deinde e Mauritania; item ex India, seu Arabia. Vide Plin. VIII. 1. et seq.

Porta Syenes] Syene, vulgo *Asna*, est urbs Ægypti Superioris, sub Tropico Cancri sita, in confinio Æthiopiæ. Syenes Portam vocat *Elephantidem* Insulam mox dictam, quoniam venientibus Syenen, et in Ægyptum, et inde Romam dentes elephantinos apportantibus ex Insula ista, et per eam velut portam iter est. Sic Sat. III. 4. Cumas appellavit Januam Baiarum, quia Baias itur per Cumas.

Mauri celeres] Horum tanta pernicitas ut feras cursu assequantur. De Troglodytis id affirmant Herodotus et Plinius.

Mauro obscurior Indus] Græci Μαῦρον obscurum vocant. Apul. Florid. 'India,' inquit, 'ad nascentem diem sitis tamen in corpore color noctis inest.' Mauri porro et Indi Zonæ Torridæ subjecti. Hi vero Arabesque Æquatori propiores. Vide Cœl. Rhodig. XVI. 15.

Quos deposuit jam nimios, &c.] Aiunt elephantem dentes jam nimios ad arborem illisos deponere. Plin.

Jam nimios, capitique graves. Hinc surgit orexis,
Hinc stomacho bilis. Nam pes argenteus illis,
Annulus in digito quod ferreus. Ergo superbum
Convivam caveo, qui me sibi comparat, et res
Despicit exiguas. Adeo nulla uncia nobis
Est eboris, nec tessellæ, nec calculus ex hac
Materia: quin ipsa manubria cultellorum
Ossea. Non tamen his ulla unquam opsonia fiunt
Rancidula, aut ideo pejor gallina secatur.
Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula, discipulus Trypheri doctoris, apud quem
Sumine cum magno lepus, atque aper, et pygargus,

VIII. 3. 'Dentes,' inquit, 'deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. Hoc solum ebur est:' et, 'Circumventique a venantibus, impactos arbori frangunt, prædaque se redimunt.' Capite vero 10. ejusdem Libri: 'Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua.' In Æthiopiæ finibus postium vicem in domiciliis præbere, et pecorum stabulis palos elephantorum dentibus fieri, auctor est Polybius.

Nabatæo] A Nabath Ismaëlis filio dicta quædam regio Arabiæ Petrææ, ad ortum.

Capitique graves] Ut cervis cornua certo tempore deponi solita.

Orexis] 'Ορέγομαι, *appeto*. Vide Sat. VI. vs. 338.

Hinc stomacho bilis] Tum illis crescit appetitus ciborum, cum mensa est eburnea. Ironice.

Bilis] Velut ira ad cibos devorandos. Porro famem irritari constat bili stomachum vellicante. Interpretantur aliqui indignationem contra luxuriam, perperam nostro quidem judicio. In quibusdam exemplaribus legitur *vires*, pro *bilis*.

Pes argenteus, &c.] Adeo spernunt argentum præ ebore, ut mensæ pes argenteus tam vilis modo sit, quam ferreus annulus. Hic tamen et Judicibus et triumphantibus haud ita pridem usitatus, teste Plinio XXXIII. 1.

Qui me sibi comparat] Qui cum sumtuosus sit, me quoque sumtuosum sperat in dapibus et supellectili. Vel, qui me frugalem luxurioso sibi comparatum despicit.

Nulla uncia] Ne minimum quidem. Est uncia libræ seu assis pars duodecima.

Tessellæ calculus] In abaco, alveolo, tabula lusoria, tesseræ, calculi, tali, scrupi, latrunculi, scacchi. Vide quæ de istis ludis annotabo in Pers. Sat. III. vs. 48. ad hæc verba, 'Quid dexter senio ferret.'

Ossea] Ex osse, non ex ebore.

Non tamen] At ejusmodi vilioribus cultellis nihilo pejus secatur cibus, aut eo fit deterior.

Nec structor erit] Vide Sat. V. vs. 120. et seq. et Annot. ibid.

Cui cedere debeat] Tam peritus, ut omnes alios superet.

Pergula] Omnes magistri in pergula docentes. Is locus a *pergendo* dictus, multis lateribus apertus, ambulationi aptus, in quo et opera sua exponebant artifices, innotescerent; et Magistri quoque discipulos erudiebant. Sueton. Aug. cap. 94. 'Theogenis Mathematici pergulam' dicitur Augustus 'ascendisse.' Et de illustr. Grammat. c. 18. 'L. Crassitius in pergula docuisse, donec commentario Smyrnæ edito inclaruit.' Plin. lib. XXXV. c. 10. 'Apelles,' inquit, 'perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur, auscultabat.'

Discipulus Trypheri doctoris] Edoctus et eruditus ab eximio illo structore mensæ, et ciborum dissecandorum magistro, de quo Sat. V. loco mox citato.

Sumine] Vide Satir. Pers. I. vs. 53. Annot. et Martial. Epig. XIII. 44.

Et Scythicæ volucres, et phœnicopterus ingens,
Et Gætulus oryx, hebeti lautissima ferro
Cæditur, et tota sonat ulmea cœna Subura.
Nec frustum capreæ subducere, nec latus Afræ
Novit avis noster tirunculus, ac rudis omni
Tempore, et exiguæ furtis imbutus ofellæ.
Plebeios calices, et paucis assibus emtos
Porriget incultus puer, atque a frigore tutus:
Non Phryx, aut Lycius, non a mangone petitus

Pygargus] Fera est ex genere caprarum sylvestrium, cujus posteriores partes albæ: hinc nomen: πυγὴ, *clunis*, ἀργὸς, *albus*. Plin. VIII. 53.

Scythicæ volucres] Phasiani, dicti a Phaside fluvio et Insula cognomine, unde primum exportati. Porro Phasis in Colchide est, quæ regio Scythiæ proxima et affinis. Martial. Epig. XIII. 72.

Phœnicopterus] Avis est in Africa abundans, ab alis puniceis sic appellata: πτερὸν, *penna*, φοινίκεος, *puniceus* seu *purpureus*. Plin. X. 48. sic ait: 'Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges.' Martial. Epig. XIII. 71. 'Dat mihi penna rubens nomen, sed lingua gulosis Nostra sapit: quid si garrula lingua foret?'

Gætulus oryx] Caprea unicornis, e Gætulia Africæ regione. Contrarium habet pilum et ad caput versum. Plin. VIII. 53. et alibi. Martial. Epig. XIII. 95.

Hebeti ferro] Cædendis ligneis ferculorum simulacris hebetato.

Sonat ulmea cœna] Nam illi struendæ mensæ et dissecandorum ex arte ferculorum doctores lignea omnis generis habebant simulacra, partibus quidem separatis, sed conglutinatis, quas dividebant illi coram tironibus, ut eos docerent membrorum juncturas invenire, scite partes distribuere et carpere. Quod non sine sonitu in ligno fiebat.

Subura] Frequenti urbis regione, ubi schola structorum erat. De Subura vide Satir. III. vs. 5.

Capreæ] Capræ sylvestris.

Subducere] Solerter demere, ut Chironomon ille, de quo Satir. V. vs. 121.

Afræ avis] Gallinæ Numidicæ. Varro de Re Rustica. III. 9. 'Gallinæ Africanæ,' inquit, 'sunt grandes, variæ, gibberæ, quas μελεαγρίδας appellant Græci. Hæ novissimæ in triclinium ganearium introierunt e culina, propter fastidium hominum veneunt propter penuriam magno.' Martial. Epig. XIII. 73. 'Ansere Romano quamvis satur Annibal esset, Ipse suas nunquam barbarus edit aves.'

Furtis imbutus ofellæ] Quidam legunt *frustis*; ut sensus sit, Solitus coquere tantum offulas porcinas in craticula et prunis, et sic tostas in frusta concidere.

Ofellæ] Diminutivum ab *offa*. Columella l. XII. de suillæ carnis salsura sic ait: 'Dein offulæ carnis spissæ componuntur, atque alternis sal ingeritur.' Martial. Epig. XIV. 221. 'Parva tibi curva craticula sudet ofella: Spumeus in longa cuspide fumet aper.'

Plebeios calices] Non crystallinos vel vitreos illos audaces, de quibus Martial. Epig. XIV. 94. sed vili emtos.

A frigore tutus] Veste crassa tectus a frigore duntaxat, non ornatus, ut fit a luxuriosis. Senec. ad Lucil. 'Transeo agmina exoletorum per nationes coloresque descripta, ut eadem omnibus lenitas, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum; ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur.'

Non Phryx, aut Lycius] Non adest famulus e Phrygia vel Lycia, minoris Asiæ regionibus, unde venusti petebantur.

Mangone] Negotiatore puerorum. A *manu* et *ago*, quoniam servos manibus agebant atque expoliebant Mangones, adhibitis etiam medicamentis. Plin. XXI. 26. 'Hyacinthi radix est bulbacea mangonicis venalitiis pulchre

Quisquam erit et magno. Cum posces, posce Latine.
Idem habitus cunctis, tonsi, rectique capilli,
Atque hodie tantum propter convivia pexi.
Pastoris duri hic est filius, ille bubulci.
Suspirat longo non visam tempore matrem,
Et casulam et notos tristis desiderat hædos
Ingenui vultus puer, ingenuique pudoris,
Quales esse decet, quos ardens purpura vestit:
Hic tibi vina dabit, diffusa in montibus illis,
A quibus ipse venit, quorum sub vertice lusit:
Namque una atque eadem est vini patria, atque ministri.
Non capit has nugas humilis domus. Audiat ille
Testarum crepitus cum verbis, nudum olido stans
Fornice mancipium quibus abstinet: ille fruatur
Vocibus obscœnis, omnique libidinis arte,
Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem:

nota, quæ in vino dulci illita pubertatem coërcet, et non patitur erumpere.' Vide Pers. Satir. VI. vs. 76. et seq.

Posce Latine] Minister enim Italus Linguam tantum vernaculam novit.

Idem habitus cunctis] Famuli omnes vili sunt habitu apud me.

Tonsi] Non alunt comam longiorem.

Rectique capilli] Non crispati et calamistrati: hodie pexi, alias neglecti.

Casulam] In qua natus et educatus.

Hædos] Quos pascere solebat.

Ingenui vultus] Non arte mangonica fucati.

Quos ardens purpura vestit] Ingenuos adolescentes ac nobiles, circa annum ætatis decimum quartum.

Ardens purpura] Ob colorem igneum.

Audiat ille] Dives luxuriosus.

Testarum crepitus] Crotala sive crepitacula e testis, quibus inter saltandum utuntur non sine decore quædam gentes, ut Hispani. Addunt et mulieres Indicas: Gaditanas hic innuit Poëta. Gallice, *des castagnettes.* Alii intelligunt cymbala sive tympana. Fuisse quædam instrumenta sonora testas vocata docet Sueton. Ner. c. 20. ubi refert Neronem elegisse plures adolescentulos, 'Qui divisi in factiones plausuum genera condiscerent, (bombos, et imbrices, et testas vocabant,) operamque navarent cantanti sibi,' &c.

Quibus abstinet] Plus retinens verecundiæ quam lascivæ illæ saltatrices, aut divites impuri.

Qui Lacedæmonium pytismate lubricat orbem] Vix credas quam multis hic locus, et in quam multos sensus versatus est. In tot igitur et tam variarum lectionum interpretationumque lubrico quis pedem figat? Imo quis ipso lubricante Juvenali non cæspitet atque titubet? Firmo tamen utcumque stare vestigio mihi videor, antiquioribus stando; præsertim cum sensum non valde juvent quæ a viris alioqui gravioribus erudite certatimque hic afferuntur. Emendationes et conjecturas non spernimus, at eorum pace et venia, posthabemus. Justus Lipsius Epistol. Quæst. lib. IV. Ep. 25. fatetur scriptam omnem et impressam antiquitus lectionem esse, vel *pitysmate*, vel *pytismate*. Hoc ego Divæi amplector, cum Mancinello et aliis, pariterque explico sic: Gaditanis illecebris gaudeat ac fruatur dives licet, *qui pytismate lubricat orbem Lacedæmonium*; id est, qui sputo irrorans digitum, facile inde amovet sæpius et admovet (ad ostentationem) suum annulum, cujus a Lacedæmoniis usus emanavit. Turnebus Libro vigesimo quarto c. 28. similiter legit, at aliter explicat, nempe, qui sputo et saliva magis volubi-

Namque ibi Fortunæ veniam damus. Alea turpis,
Turpe et adulterium mediocribus. Hæc eadem illi
Omnia cum faciant, hilares nitidique vocantur.
Nostra dabunt alios hodie convivia ludos:
Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.
Quid refert, tales versus qua voce legantur?
  Sed nunc dilatis averte negotia curis,
Et gratam requiem dona tibi, quando licebit
Per totam cessare diem: non fœneris ulla
Mentio, nec, prima si luce egressa, reverti
Nocte solet, tacito bilem tibi contrahat uxor.
Protenus ante meum, quicquid dolet, exue limen:
Pone domum, et servos, et quicquid frangitur illis,
Aut perit: ingratos ante omnia pone sodales.

lem reddit trochum, ludum certe Græcanicum. Valla *pitysmate* legit; aitque esse trochum e pinu, græce πίτυς. Unde *pitysma*. Politian. *pitylismate*, quod genus erat exercitationis cum gesticulatione manuum ac pedum et complosione. Brodæus, *pedemate*, id est, saltu, in tripudio seu saltatione Lacedæmonia in orbem fieri solita. Vide Cœl. Rhodig. XVIII. 1. Alciatus et Pulman. *Pyreismate*, et explicant de quadam Laconum exercitatione, quæ a nudis oleoque bene unctis fiebat in sudatorio. Muretus *petteumate*, a πεττὸς talus, intelligitque divitem aleæ deditum, qui talis ludit in mensa rotunda e marmore Lacedæmonio facta. Favet quod sequitur mox, *alea turpis.* Mallem certe cum veteri Schol. intelligere divitem qui expuit supra marmor Lacedæmonium, quo stratum est ejus domus pavimentum, et sic lubricum reddit. Non abludit Salmasius, apud quem, lubricare Lacedæmonium orbem dicitur is pytismate, qui pytissando, id est, gustando vinum cum probatione quadam, et mox expuendo, crebris ejusmodi rejectionibus et effusionibus uda facit et lubrica tum mensas rotundas e marmore Lacedæmonio, tum abacum, et pavimentum. Non moror *poppysma* Flavii, aut Lipsium cum suo *pygismate;* absit enim ut obscœna comminiscar ultro, qui vel occurrentia solitus sum eluctari.

Fortunæ veniam damus] Luxuriosa illa in divitibus solent tolerari: at quis eadem ferat in mediocri viro? Ex opinione vulgi.

Illi] Divites luxuriosi.

Conditor Iliados cantabitur] Recitabuntur Homerici versus ex eleganti carmine de Trojano excidio.

Dubiam facientia carmina palmam] Quæsitum enim jam pridem, an Virgilius Homerum superarit. Vide Macrob. passim, maxime vero lib. V. Quintil. X. 1. Gell. IX. 9. Cœl. Rhodig. VII. 4. Jul. Scaliger Homero Virgilium præfert: Propertius etiam ita canit, in Elegia ultima l. II. 'Cedite Romani Scriptores, cedite Graii; Nescio quid majus nascitur Iliade.'

Qua voce legantur] Non est opus adjuvare eleganti pronuntiatione tam bonos versus, qui suam ipsi satis produnt elegantiam. Adeoque licet ab imperito rudique puero legantur, parum refert.

Dilatis] In aliud tempus remissis curis, hilarem ad epulas animum affer.

Fœneris] Quod debes, aut tibi debetur.

Tacito] Dissimulanti et non auso suspicionem de adulterio objicere uxori imperiosæ.

Pone domum, &c.] Depone curam domus, obliviscere servorum atque sodalium improbitatem, ne quid sit quod tuam ab hilari jucunditate mentem avocet.

Interea Megalesiacæ spectacula mappæ
Idæum solenne colunt, similisque triumpho
Præda caballorum Prætor sedet, ac, mihi pace
Immensæ nimiæque licet si dicere plebis,
Totam hodie Romam circus capit, et fragor aurem
Percutit, eventum viridis quo colligo panni.

Interea Megalesiacæ, &c.] Dum nos instruimus convivium, Circensibus ludis detinetur Rom. omnis populus, neque posses quicquam negotii cum ullo peragere, etiamsi maxime velles: ergo totus vaca nostris istis oblectatiunculis.

Megalesiacæ] Megalesia, sive Megalenses ludi, a μεγάλης μητρὸς, dicti, quia matri magnæ dedicati; vel quod magnis fierent impensis, ut vult Ascon. Pedianus.

Mappæ] Circensium ludorum signum pariter et præmium erat mappa: qui mos a Nerone fluxit. Cum enim spectandi avida plebs instaret, ut quamprimum ludi inciperentur, et e carceribus exeundi signum quadrigis mitteretur, Nero tum prandens indulsit, et mappam qua manus tergebat, continuo jussit per fenestram abjici, velut signum. Cassiodor. 3. Var. c. 51. Vide Turneb. XVIII. 38. Ubi ad rem, Tertulliani locum affert. In ea mappa picturam et formam ludorum fuisse aiunt. Mappæ meminit Sueton. Ner. c. 22. 'Universorum se oculis in Circo Maximo præbuit, aliquo liberto mittente mappam, unde Magistratus solent.' Et Mart. Epig. XII. 29. 'Cretatam Prætor cum vellet mittere mappam, Prætori mappam surripit Hermogenes.'

Idæum solenne] Ludos solennes in honorem Cybeles matris Deum e monte Ida Romam advectæ.

Præda caballorum] Quia nimiis in equos sumtibus Prætor absumebatur. Multi legunt *prædo*. An quod in istis ludis equi multi frangerentur, ut ait Vet. Schol. unde Salmasius vult legi, *perda caball.* id est, perditor caballorum? Sic in Catonis Distich. *officiperda* legitur, similiter et apud Isidorum; significatque eum qui officia perdit, id est, eorum remunerationem non habet. An quod Prætor quibusdam favens, aliis equis victoribus meritum non daret bravium ac præmium? An quod optimos ille equos sibi eligens vili pretio dominis auferret?

Prætor sedet] Is enim ludis præsidebat, et curru sublimis pompa triumphali vehebatur. Vide Sat. X. vs. 36. et seq.

Pace] Sine offensione populi Rom. Circensibus nimium addicti: ut jam notatum supra, et alibi.

Fragor] Applausus et acclamatio spectantium.

Eventum viridis quo colligo panni] Victoriam factionis prasinæ, cui favisse dicuntur Caligula et Nero, at Venetæ Vitellius. Vide Not. seq.

Viridis panni] Erant in Circensibus decurrentium aurigarum atque agitatorum factiones quatuor, a vestium coloribus denominatæ, et quatuor anni tempestatibus respondentes, vernæ prasina seu viridis, æstati rosea seu rubea, alba autumno pruinoso, nubilæ hyemi veneta sive cærulea: quibus Domitianus addidisse fertur purpurei panni et auratas factiones. Porro spectatores alii aliis factionibus studebant, nonnunquam e colore, quem quisque amaret, studium impendentes, vel imperatorum favorem sequentes. Hinc Plin. l. IX. Epist. 6. ita perstringit: 'Miror tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum, aut hominum arte traherentur, esset ratio nonnulla. At nunc favent panno, pannum amant; et si in ipso cursu medioque certamine hic color illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, et repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica.' Martial. l. XIV. Epig. 131. 'Si Veneto prasinove faves, qui coccina sumis, Ne

Nam, si deficeret, mœstam attonitamque videres
Hanc urbem, veluti Cannarum in pulvere victis
Consulibus. Spectent juvenes, quos clamor, et audax
Sponsio, quos cultæ decet assedisse puellæ:
Spectent hoc nuptæ juxta recubante marito,
Quod pudeat narrasse aliquem præsentibus ipsis.
Nostra bibat vernum contracta cuticula solem,
Effugiatque togam. Jam nunc in balnea, salva
Fronte, licet vadas, quanquam solida hora supersit
Ad sextam. Facere hoc non possis quinque diebus
Continuis, quia sunt talis quoque tædia vitæ
Magna. Voluptates commendat rarior usus.

fias ista transfuga sorte, vide.' Sidon. Apollin. Carm. 23. 'Micant colores Albus, vel Venetus, virens, rubensque.—Hortanturque obiter, juvantque blandis Ultro plausibus.—Dictant quadrupedantibus furorem.—Impellunt, trepidant, trahunt, repugnant, Ardescunt, saliunt, timent, timentur.'

Si deficeret] Si vincatur prasina factio, viridis pannus; vel, si Romanis adimantur Circenses, si adamata deficiat oblectatio, mœstam videres civitatem, &c. Sarcastice omnino. Supra vs. 53.

Cannarum in pulvere victis Consulibus] Ut in Cannensi clade. Vide Sat. II. vs. 141. Tit. Liv. XXII. 46. ad rem hanc: 'Ventus,' inquit, 'quem Vulturnum incolæ regionis vocant, adversus Romanis coortus, multo pulvere in ipsa ora volvendo, prospectum ademit.'

Audax sponsio] Contentio depositis pignoribus, pro victoria ejus factionis cui favet quisque.

Nostra bibat vernum] Nobis jam senibus magis utilis est insolatio. Vide Pers. Sat. IV. vs. 18.

Effugiatque togam] Quidam interpretantur: togam deponat ad insolationem et balnea. Alii sic explicant: fugiat togæ curas et togatorum negotia, occupationes, officia. Unde Martial. l. X. Epig. 47. ad vitam beatiorem exoptat, inter alia, togam raram. De his et nos alibi. Prior interpretatio minus arridet.

Nunc in balnea] Diximus alibi lavari solitum quondam ante cœnam.

Salva fronte] Nec enim semel id fecisse turpe erit: quod præveniamus hodie tantum horam lavandi cœnandique legitimam. Vide Sat. I. vs. 41. atque ibid. annot.

Quanquam solida hora supersit, &c.] Quamvis sit hora diei tantum quinta, id est, nostra fere undecima. De his vide quæ fuse annotabo ad Pers. Sat. III. vs. 4. de veterum antem conviviorum ritibus variis exquisita multa lege apud Lips. antiq. lect. l. III. Porro balnei horam consuetam fuisse nonam hyeme, æstate octavam, disertis verbis indicat Plin. l. III. Epist. 1. 'Ubi,' inquit, 'hora balnei nuntiata est, (est autem hyeme nona, æstate octava) in sole, si caret vento, ambulat.—Lotus accubat, et paulisper cibum differt,' &c.

Talis vitæ] Otiosæ, voluptariæ.

Tædia] Cic II. de orat. 'Omnibus in rebus voluptatibus maximis finitimum est fastidium.'

Rarior usus] Cic. in Lælio: 'Et quidem omnia præclara rara.' Martial. Epig. IV 29. 'Rara juvant.'

SATIRA XII.

NATALI, Corvine, die mihi dulcior hæc lux,
Qua festus promissa Deis animalia cespes
Expectat. Niveam Reginæ ducimus agnam:
Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura.
Sed procul extensum petulans quatit hostia funem,
Tarpeio servata Jovi, frontemque coruscat:
Quippe ferox vitulus, templis maturus et aræ,
Spargendusque mero, quem jam pudet ubera matris
Ducere, qui vexat nascenti robora cornu.
Si res ampla domi, similisque affectibus esset,
Pinguior Hispulla traheretur taurus, et ipsa

Natali, Corvine] Vota se Diis ait persolvere ob incolumem e naufragio Catullum: seque id facere magno animo et in amicum benevolo, non insidiosa mente, ut ab eo scribatur hæres, more plurimorum.

Natali die] Hanc epulis et hilaritate quotannis celebrabant, ut notavimus ad Pers. Sat. VI. vs. 19. et alibi.

Animalia cespes expectat] Ara e vivo cespite extructa expectat victimas pro incolumitate amici mei Catulli a me votas et mox quidem mactandas.

Reginæ] Fortunæ, vel Junoni, de qua Virg. Æn. I. 'Ast ego quæ Divum incedo Regina.'

Par vellus] Similis victima, pariter alba. Diximus alibi, Diis superis albas, inferis nigras mactari.

Pugnanti Gorgone Maura] Minervæ, cui ex Hom. Iliad. V. circa humeros ægis, in qua fortitudo, minæ, et Gorgoneum caput diri monstri: id est clypeus, in quo erat caput Medusæ Gorgonis, a Perseo in Mauritaniæ finibus interfectæ. Vel Mauram vocat Juvenalis, quod ea cum sororibus Euryale et Stenione coluit Dorcadas, sive Gorgadas, et Gorgonas insulas, quæ sunt ad viride promontorium, Mauris vicinæ.

Gorgone] Γοργὸς, trux; hinc factum cognomen. Hujus capitis serpentibus armati conspectu fabulantur homines in saxum diriguisse. Athen. Lib. V. cap. ultimo, meminit animalis pariter nominati in Libya, ovi sylvestri similis, cujus aspectu homines aggressi lapidescebant.

Extensum funem] Quo ad aram ducenda est, laxo, non arcto; ne videatur ad sacrificium invita ire victima: nam quæ valde reluctabatur, invitis putabatur Numinibus offerri, adeoque removebatur ab altaribus hostia: et hoc ita a sacrificantibus observatum, testis est Macrobius III. 5.

Tarpeio Jovi] Cui sacra ædes in Capitolio, seu rupe Tarpeia.

Templis maturus] Qui nondum subiit jugum, satis tamen grandis ut sacrificetur. Vide Macrob. cit. l. III. a cap. 1. usque ad 10.

Spargendusque mero] Mactandæ victimæ aurata inter cornua vinum infundebatur, seu invergebatur. Virg. Æn. IV. 'Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido Candentis vaccæ media inter cornua fundit.' Et l. VI. 'Frontique invergit vina Sacerdos.'

Vexat nascenti robora cornu] Ex petulantia arbores impetit cornibus nunc primum erumpentibus. Virg. Eclog. III. 'Pascite taurum, jam cornu petat,' &c. Et alibi.—'Irasci in cornua discit, Arboris innixus trunco.'

Hispulla] Præpingui fœmina.

Mole piger, nec finitima nutritus in herba,
Læta sed ostendens Clitumni pascua sanguis
Iret, et a grandi cervix ferienda ministro,
Ob reditum trepidantis adhuc, horrendaque passi
Nuper, et incolumem sese mirantis amici.
Nam præter pelagi casus, et fulguris ictum
Evasi, densæ cœlum abscondere tenebræ
Nube una, subitusque antennas impulit ignis;
Cum se quisque illo percussum crederet, et mox
Attonitus nullum conferri posse putaret
Naufragium velis ardentibus. Omnia fiunt
Talia, tam graviter, si quando poëtica surgit
Tempestas. Genus ecce aliud discriminis: audi
Et miserere iterum, quanquam sint cetera sortis
Ejusdem: pars dira quidem, sed cognita multis,
Et quam votiva testantur fana tabella
Plurima. Pictores quis nescit ab Iside pasci?
Accidit et nostro similis fortuna Catullo.
Cum plenus fluctu medius foret alveus, et jam,
Alternum puppis latus evertentibus undis
Arboris incertæ, nullam prudentia cani

Ostendens Clitumni pascua] Sua crassitie, suoque colore.

Clitumni] Is Umbriæ, seu Falisci agri fluvius: cujus aqua pota candidos fieri boves, auctor est Plin. II. 103. Item Virg. Ge. II. 'Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro, Romanos ad Templa Deum duxere triumphos.' Claudian. de vict. Stilic. 'Quin et Clitumni sacras victoribus undas, Candida quæ Latiis præbent armenta triumphis.'

Ferienda] Hostiæ majores clava aut securi ictæ et prostratæ, dein suppositis cultris jugulabantur, ut bene observat Turneb. XV. 12.

Antennas impulit ignis] Transversum malo lignum, cui velum alligatur, igne cœlesti seu fulmine impulsum exarsit, et navim incendit.

Nullum conferri posse, &c.] Naufragium haud jam timendum præ incendio.

Poëtica] Qualis describi solet a Poëtis rem exaggerantibus. Leg. alii *Pontica*, id est, tam horribilis et sæva, quam quæ solet esse in Ponto Euxino. Tempestatis pete descriptionem ex Homero Odyss. V. Virg. Æn. I. et III. Ovid. Metam. II. Fab. 10. et aliis passim.

Cognita multis] Seu experientia, seu aliter.

Votiva tabella] Qui e naufragio sospites evaserant, illud in tabella pictum suspendebant in fano alicujus Dei, ut Neptuni, Æsculapii, Isidis, in monimentum grati sui in servatores Deos animi. Vide Pers. Sat. I. vs. 89.

Ab Iside pasci] Pictores multi victitabant pingendo tabellas ejusmodi in Isidis Templo a naufragis reponendas. Nam ex quo Deos Ægyptios Romani susceperant, Isis maxime coli cœpta Romæ. Vide Sat. VI. passim atque ibid. Annot. Horat. Epist. ad Pisones, vs. 20. 'Fractis enatat expes Navibus, ære dato qui pingitur.'

Cum plenus fluctu, &c.] Cum semiplena jam aquis esset carina, seu pars navis interior, et cum latus daret, modo in dextrum modo in sinistrum inclinata fluctuabat navis incerta cursu.

Rectoris conferret opem; decidere jactu
Cœpit cum ventis, imitatus castora, qui se
Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno
Testiculi: adeo medicatum intelligit inguen.
Fundite, quæ mea sunt, dicebat, cuncta, Catullus,
Præcipitare volens etiam pulcherrima, vestem
Purpuream, teneris quoque Mæcenatibus aptam,
Atque alias, quarum generosi graminis ipsum
Infecit natura pecus, sed et egregius fons
Viribus occultis, et Bæticus adjuvat aër.
Ille nec argentum dubitabat mittere, lances
Parthenio factas, urnæ cratera capacem,
Et dignum sitiente Pholo, vel conjuge Fusci.
Adde et bascaudas, et mille escaria, multum

Decidere jactu] Veluti cum ventis marique assilientibus, ac prævalentibus pacisci vitam, projectis bonis, et sic controversiam et certamen dirimere.

Imitatus castora] Hic enim ab insequentibus se venatoribus redimit, avulsis proprio morsu testiculis, ob hos se peti gnarus.. Plin. VIII. 30. Idem vero XXXII. 3. sic habet: 'In terris et aqua victus est fibris, quos Castores vocant, et Castorea testes eorum. Hos ab ipsis amputari cum capiuntur, negat Sextius auctor Medicinæ diligentissimus, quia sine vita animalis adimi nequeunt,' &c. *Vide Pers. Sat. v. vs. 135. et ibid. Annot. in voce. *Castoreum.*

Medicatum] Ad medicinas utile, et exquisitum.

Fundite, quæ, &c.] Ad exonerandam navim, et servandam saltem vitam jactura ceterorum. Vide c. 27. Act. Apostol.

Mæcenatibus] Delicatis Proceribus, similibus Mæcenatis, quem Sat. I. velut mollem taxavit, *supinum* vocans, vs. 58.

Quarum generosi graminis, &c.] Vestes e lana Bætica, ex Andalusia Hispaniæ regione, ubi gramen, aër, et Bætis fluvii aqua pecudibus pota velleri colorem dant rutilum.

Generosi graminis] Virg. Ecl. IV. 'Nec varios discet mentiri lana colores: Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti Murice, jam croceo mutabit vellera luto: Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.'

Infecit natura pecus] Pecudum lanam tinxit natura, non ars. Martial. Epig. XIV. 133. 'Non est lana mihi mendax, nec mutor aheno: Sic placeant Tyriæ: me mea tinxit ovis.'

Egregius fons] Martial. Epig. VIII. 28. 'An Tartessiacus stabuli nutritor Iberi Bætis in Hesperia te quoque lavit aqua?' Et Epig. XII. 100. 'Bætis olivifera crinem redimite corona, Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.'

Bæticus] Bætis, qui et Tartessus, hodie Guadalquivir, fluvius, Andalusiam rigat, et in sinum Gaditanum capaci ostio perlabitur.* Ab eo denominata pridem Hispaniæ tertia pars, Bætica, quæ præter Andalusiam, regnum etiam Granatense fere totum complectitur.

Ille nec argentum, &c.] Vasa etiam argentea sponte Catullus amittebat, aurea quoque eximio quamvis opere cælata.

Parthenio] Egregio cælatore vel artifice.

Urnæ] Quæ sextarios 24. continebat.

Pholo] Centauro valde bibaci. De hoc Diod. Sic. v. 2.

Conjuge Fusci] Quæ mulier ebriosa. De Fusco jam Sat. IV. vs. 111.

Bascaudas] Cacabos interpretatur Vet. Schol. et vasa in quibus calices lavabantur. Hæc a Britannis ad Romanos translata constat ex Martial. Epig. XIV. 99. 'Barbara de pictis veni Bascauda Britannis, Sed me

Cœlati, biberat quo callidus emtor Olynthi.
Sed quis nunc alius, qua mundi parte, quis audet
Argento præferre caput, rebusque salutem?
* Non propter vitam faciunt patrimonia quidam,
* Sed vitio cæci propter patrimonia vivunt.
Jactatur rerum utilium pars maxima: sed nec
Damna levant. Tunc, adversis urgentibus, illuc
Recidit, ut malum ferro submitteret, ac se
Explicat angustum, discriminis ultima quando
Præsidia afferimus, navem factura minorem.
I nunc, et ventis animam committe, dolato
Confisus ligno, digitis a morte remotus
Quatuor, aut septem, si sit latissima tæda!
Mox cum reticulis, et pane, et ventre lagenæ
Aspice sumendas in tempestate secures.
Sed postquam jacuit planum mare, tempora postquam
Prospera vectoris, fatumque valentius Euro,
Et pelago; postquam Parcæ meliora benigna
Pensa manu ducunt hilares, et staminis albi
Lanificæ; modica nec multum fortior aura

jam mavult dicere Roma suam.'

Escaria] Lances ponendis escis idoneas.

Multum cœlati] Vasa multa ex auro et argento cœlata: qualia dicitur amasse Philippus Alexandri pater, Macedoniæ Rex; vel ab eo venientia.

Biberat quo callidus emtor Olynthi] Plin. XXXIII. 3. Philippum aureo poculo pulvino subdito dormire solitum refert.

Callidus] Justin. l. IX. 'Blandus,' inquit, 'pariter et insidiosus alloquio, qui plura promitteret, quam præstaret, in seria et jocos artifex,' &c.

Emtor Olynthi] Philippus enim corruptis auro quibusdam, expugnavit Olynthum Thraciæ urbem, et suo adjecit regno. Modo jacet ea urbs; nec plane de situ constat. Vide Demosth. Olynth.

Quis nunc alius] Catullum commendat.

Non propter vitam, &c.] Multi avaritia adeo excæcantur, ut videantur ad hoc nati et vivere, ut opes colligant; cum e contrario non nisi ad vitam opes habendæ sint.

Jactatur rerum, &c.] In mare jacitur a Catullo et sociis.

Recidit] Quasi res eo cecidit. Leg. alii, *Decidit*.

Se explicat angustum] Succiso malo et in mare quoque dejecto se Catullus expedit, navimque omnino evacuat, ac veluti latiorem facit: quod ultimum est levamentum.

I nunc] Post ejusmodi pericula audita, mare subi, si lubet, et naviga.

Tæda] Aceres et tabulæ ex arboribus tæda, vel pinu, quibus navis compingitur.

Reticulis] Sacculo in retis modum texto, in quo panem et alia cibaria recondunt viatores, Nautæ, &c. *Reticulum panis*, vocat Horat. Sat. I. Vid. Pers. Sat. V. vs. 140.

Aspice sumendas] Id est, vide ut cum cibis etiam sumas secures ad excidendum, si opus est, malum. Alii leg. *Accipe*.

Parcæ] Vide Sat. III. vs. 27. Et Sat. IX. vs. 110. et seq. ad voces *Lachesis* et *Clotho*.

Staminis albi] Quod vitam diuturniorem et sortem meliorem indicat, et spondet, ut contra pullum et nigrum stamen ducentes Parcæ infortunium ac mortem portendunt. Martial. Epig. IV. 73. 'Ultima vol-

Ventus adest: inopi miserabilis arte cucurrit
Vestibus extentis, et, quod superaverat, unum,
Velo prora suo: jam deficientibus Austris,
Spes vitæ cum sole redit: tum gratus Iulo,
Atque novercali sedes prælata Lavino,
Conspicitur sublimis apex, cui candida nomen
Scrofa dedit, lætis Phrygibus mirabile sumen,
Et nunquam visis triginta clara mamillis.
Tandem intrat positas inclusa per æquora moles,
Tyrrhenamque Pharon, porrectaque brachia rursum,

ventes orabat pensa sorores, Ut traherent parva stamina pulla mora.' Et Epig. vi. 58. 'Si mihi lanificæ ducunt non pulla sorores Stamina;' &c.

Vestibus extentis] Pro velis, quæ igne cœlesti conflagrarant, ut dictum supra.

Velo prora suo] Quod quidem minimum, et *Dolon* vocatur velum ad proram, ut maximum *Artemo; Epidromus* autem quod est ad puppim.

Austris] Ventis meridionalibus, qui sunt vehementiores et tempestatem cient.

Tum gratus Iulo, &c.] Italiæ loca edita conspici cœperunt.

Gratus Iulo apex] Mons Albanus, ubi Ascanius sive Iulus Æneæ filius Albam longam ædificavit. De hac urbe jam dictum Sat. iv. vs. 60. &c.

Novercali sedes prælata Lavino] Iulus enim Alba, ut mox dixi, subinde condita, Lavinium reliquit suæ novercæ Laviniæ, Ænea patre jam mortuo.

Novercali Lavino] Æneas Creusam duxerat primum, e qua tulit Ascanium: deinde veniens in Italiam duxit Laviniam Latini Regis filiam, cujus nomine urbem extructam Lavinium appellavit.

Lavino] *Lavinum* seu *Lavinium* urbs olim Latii, nunc oppidulum *Citta Lavinia* dictum.

Cui candida nomen] Iulus ex Heleni vaticinio civitatem a se conditam vocavit *Albam*, propter visam ibi scrofam albam. Virg. Æn. iii. et viii. 'Cum tibi solicito secreti ad fluminis undam, Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus, Triginta capitum fœtus enixa jacebit, Alba, solo recubans, albi circum ubera nati; Is locus urbis erit; requies ea certa laborum. Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis Ascanius clari condet cognominis Albam.'

Nomen scrofa dedit] Varro de Re Rustica ii. 4. 'Scrofam,' inquit, 'parere tot oportet porcos, quot mammas habeat. Si minus pariat, fructuariam idoneam non esse: si plures pariat, esse portentum. In quo illud antiquissimum fuisse scribunt, quod sus Æneæ Lavinii triginta porcos pepererit. Itaque quod portenderit, factum triginta annis, ut Lavinienses condiderint oppidum Albam. Hujus suis ac porcorum etiam nunc apparent vestigia Lavinii: quod et simulacra eorum ahenea etiam nunc in publico posita, et corpus matris ab Sacerdotibus, quod in salsura fuerit, demonstratur.'

Lætis Phrygibus] Iulo et sociis Trojanis gaudentibus ob inventam ex vaticinio suem.

Sumen] Synecdoche pro scrofa tot uberibus miranda, tot porcellis fœcunda; colore, occursu, vaticinatione spectabili. Quid sit proprie *sumen*, jam non semel explicavi. Vide Pers. Sat. i. 53.

Tandem intrat] Tandem lacera illa navis portum Ostiensem subiit.

Moles] Sueton. Claud. c. 20. sic ait: 'Ostiæ portum exstruxit circumducto dextra sinistraque brachio, et ad introitum profundo jam salo mole objecta.'

Tyrrhenamque Pharon] Turrim altissimam in Tyrrheno mari ad portum Ostiensem, a Claudio Imperatore pariter ædificatam in exemplum Phari Alexandrinæ, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent. Sueton. mox cit. ibid. De Tyrrhen. vide

Quæ pelago occurrunt medio, longeque relinquunt
Italiam. Non sic igitur mirabere portus,
Quos natura dedit: sed trunca puppe magister
Interiora petit Baianæ pervia cymbæ
Tuti stagna sinus. Gaudent ibi vertice raso
Garrula securi narrare pericula nautæ.
Ite igitur, pueri, linguis animisque faventes,
Sertaque delubris, et farra imponite cultris,
Ac molles ornate focos, glebamque virentem:
Jam sequar, et sacro, quod præstat, rite peracto,
Inde domum repetam, graciles ubi parva coronas
Accipiunt fragili simulacra nitentia cera.
Hic nostrum placabo Jovem, Laribusque paternis
Thura dabo, atque omnes violæ jactabo colores.

Sat. v. vs. 96. et Sat. vi. vs. 74. De Pharo, vide Satiram eandem vi. vs. 65.

Porrectaque brachia rursum] Nam Ostiæ portum ac moles Augustus primo cœperat, instauravit deinde Claudius; post etiam Trajanus.

Longeque relinquunt Italiam] Recedunt ab Italica ora dum in mare procurrunt.

Non sic igitur mirabere portus] Certe naturales portus non æque mirandi ut hic arte factus prope Ostiam urbem ad ostia fluminis Tiberis exstructam.

Interiora petit] Penetrat Ostiæ portum, ubi stagnans aqua et tempestatum expers tutam dat navibus stationem.

Baianæ pervia cymbæ] Illuc enim navigia Baianis usitata frequenter subeunt.

Sinus] Veluti sinus intra moles et aggeres tanquam brachia.

Gaudent ibi] Habet enim jucunditatem præteritorum malorum recordatio. Cicer. Epist. v. 12. 'Habet præteriti doloris secura recordatio delectationem: ceteris vero nulla perfunctis propria molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est jucunda.'

Vertice raso] Ingruente oppressi tempestate ac vitæ periculo nautæ caput radebant more servorum, liberationem ac salutem a Diis expectare se velut profitentes.

Ite igitur, pueri] Inquit Juvenalis ad pueros, ite, parate necessaria ad rem divinam pro reditu Catulli faciendam.

Linguis animisque faventes] Cicero de Divin. l. i. n. 102. 'Rebus divinis quæ publice fierent, ut faverent linguis, imperabatur.' Et l. ii. n. 83. 'Jam illa, favete linguis, &c. Quando enim illa observans, quieto et libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem?' &c. Erat igitur solennis hæc formula in Sacris, ut et silentium indiceretur, et faustæ cogitationes ac vota mentibus præciperentur; ne qua mala vox, neve quid mali ominis accideret.

Sertaque delubris] Templa floribus exornate.

Farra imponite cultris] Mola, ex farre, sale, et aqua, solebant aspergi tria hæc, ignis, caput victimæ, et cultri quibus illa mactanda erat.

Molles focos] Seu quod recenter structi, seu quod e thure, molles vocat. Hoc posterius habet vetus Schol.

Glebamque virentem] Aram e cespite, herbosaque terra. Supra vs. 2.

Quod præstat] Alias, *Quod restat*.

Domum repetam] Ubi etiam domesticos Deos placabo et colam.

Simulacra nitentia cera] Vide Sat. x. vs. 55. ibidemque annot. ad vocem *Incerare*.

Laribus] Sat. viii. 14. Annot.

Omnes violæ jactabo colores] Violas purpureas, albas, luteas.

Cuncta nitent: longos erexit janua ramos,
Et matutinis operatur festa lucernis.
Nec suspecta tibi sint hæc, Corvine. Catullus,
Pro cujus reditu tot pono altaria, parvos
Tres habet hæredes. Libet expectare, quis ægram
Et claudentem oculos gallinam impendat amico
Tam sterili. Verum hæc nimia est impensa: coturnix
Nulla unquam pro patre cadet. Sentire calorem
Si cœpit locuples Gallita, et Paccius, orbi,
Legitime fixis vestitur tota tabellis
Porticus. Existunt, qui promittant hecatomben:
Quatenus hic non sunt, nec venales elephanti,

Cuncta nitent] Domi sunt parata ad rem divinam, et ad lætitiæ documentum omnia, jam a summo mane. Vel Poëta indicat his verbis, cuncta jam a ministris ad sacrificium comparata.

Matutinis operatur festa lucernis] Sic legitur vulgo; et quidam ex veteri Schol. *operantur*, id est, sacrificant, solenne verbum. Placet tamen sequi emendationem Justi Lipsii, quæ est *operitur*, Elect. I. 3: ubi vulgarem lectionem albis dentibus ridere se ait: præclare vero observat, in omni publica privataque lætitia lucernas appendi consuevisse domorum foribus, fenestris etiam: item arboribus interdum, &c., ibidemque subjungit: addit Poëta, *matutinis*, non sine satyrico morsu, quasi claro die opus esset alia luce. Senec. Epist. 96. 'Accendere lucernas prohibemus, quoniam nec lumine Dii egent, et ne homines quidem delectantur fuligine.' Tertull. Apologet. 'Nec lucernis diem infringimus.' Vide Pers. Sat. V. vs. 181.

Nec suspecta tibi sint, &c.] Ne suspicere hæc a me fieri, ut Catulli hæreditatem ambiam. Is enim habet liberos.

Libet expectare] An quisquam modo gallinam saltem moribundam pro amico velit sacrificare, sine ulla spe lucri.

Coturnix nulla] Ne vilis quidem avicula impenditur pro eo cui sunt filii et hæredes.

Calorem] Febriculæ æstum et ardorem.

Si cœpit locuples, &c.] Statim atque dives aliquis orbus morbo tentatur, certatim studium ostentant insidiosi hæredipetæ, ut legatum aliquod ex testamento nanciscantur.

Gallita, Paccius] Opulenti, filiis carentes. Utriusque meminit Cornelius Tacitus: Paccii quidem Africani, Histor. IV. Gallitæ vero Crispillinæ, ut fœminæ pecunia et orbitate potentis, 'quæ bonis malisque temporibus juxta valent,' inquit Histor. I. 1.

Legitime fixis, &c.] Rite et ex ordine appensis in Deorum honorem, hinc etiam promisso pro ægri salute sacrificio.

Porticus] Templorum atria, ipsaque fana tabellis exornantur: vel porticus ipsorum hæredipetarum et captatorum.

Hecatomben] Sacrificium maximum a Laconibus, ut aiunt, inventum, pro gravissimis duntaxat rebus, ut cum pestilentia laboratur. Nomen a centenario numero. In eo quippe centum aræ uno in loco e cespite eriguntur, in quibus uno tempore victimæ centum ejusdem generis cæduntur, puta centum oves, centum boves, &c. Quod si votum est Imperatoris, centum leones, centum aquilæ. Vide Cœl. Rhodig. XX. 6. Alex. ab Alex. III. 22.

Hic non sunt, &c.] Romæ aliquando generatos elephantes, auctor est Columella. Illic primum visos Pyrrhi Regis bello anno urbis 472, diserte scribit Plin. VIII. 6. Plura diximus de illis Sat. X. ad vs. 150. Vide et infra.

Nec Latio, aut usquam nostro sub sidere talis
Bellua concipitur; sed furva gente petita,
Arboribus Rutulis, et Turni pascitur agro
Cæsaris armentum, nulli servire paratum
Privato: siquidem Tyrio parere solebant
Hannibali, et nostris ducibus, regique Molosso,
Horum majores, ac dorso ferre cohortes,
Partem aliquam belli, et euntem in prælia turrim.

Latio] Hæc Italiæ regio notissima Thusciam habet ad occasum, et Campaniam ad ortum. Pro tota Italia usurpatur. Synecdoche.

Aut usquam, &c.] Nam elephantos etiam velint mactare captatores, si liceret.

Furva gente] Qualis Indica, Africana, Mauri, Æthiopes, &c. Sat. præced. vs. 125. Hinc etiam nigri appellantur elephanti, Horat. Epod. &c.

Arboribus Rutulis] In saltu prope Lavinium, ubi quondam Rutuli, et Dux eorum Turnus. Ardea Metropolis erat.

Turni] Æneidos posterioribus Libris adeo celebrati.

Cæsaris armentum] Elephantos enim alere tantis sumtibus nonnisi Imperatorum est. Ad voluptatem nimirum et spectacula jam Domitianus eos adhibet, qui præliis olim utiles erant. Sarcasmus.

Tyrio] Oriundo e Carthagine, quam ædificavit Dido, Tyro urbe in Africam profecta, cum colonia Tyriorum.

Parere solebant] Eruditi ad bellum Elephanti, de quorum pugnis, Plin. cit. VIII. 7. Quint. Curt. S. Ambros. Hexamer. VI. 5. infra citand. &c.

Nostris Ducibus] Illis etiam in bello utentibus Ducibus Romanis: v. g. Scipione Pompeii socero adversus Cæsarem. Appian.

Regique Molosso] Molossi, populi in Epiro, ubi regnavit Pyrrhus, qui primus in Italia elephantos bellatores advexit, et vincentes jam Romanos inusitata belluarum forma stupere, et mox prælio cedere coëgit. Justin. l. XVIII.

Horum] Elephantorum.

Ferre cohortes, &c.] Plin. mox cit. De Turrigeris elephantis: Cæsar. Commentar. passim, &c. Vide et Ælian. ac Philostrat.

Turrim] Ligneam, elephantorum tergo impositam, e qua milites depugnabant, et in subjectos tela jactabant. Machab. I. 6. n. 34. et seq. 'Elephantis ostenderunt sanguinem uvæ et mori, ad acuendos eos in prælium.—Et astiterunt singulis elephantis mille viri in loricis concatenatis; et quingenti equites ordinati unicuique bestiæ electi erant—et quocumque ibat, ibant:—Sed et turres ligneæ super eos firmæ protegentes super singulas bestias, et super eas machinæ: et super singulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant desuper: et Indus magister bestiæ.' Plin. cit. VIII. 7. refert Cæsarem tertio Consulatu spectaculum edidisse, in quo turriti elephantes viginti, cum sexaginta propugnatoribus, certavere adversus quingentos pedites, equitesque totidem. Rem et apparatum diserte explicat Aldrovandus de Quadruped. I. 9. ubi ex Vartomanno sic loquitur: 'Indi bella ituri clitellas elephanto imponunt, supra quas hinc et hinc domus, vel, si mavis turrim aut caveam ligneam appellare. Collo jungunt caveas assamenta nescio quæ crassitudine medii palmi. Singulas caveas terni homines ingrediuntur: inter utrasque dorso belluæ insidet Indus, qui belluam alloquitur. Homines sunt loricati, ferentes arma, lanceas, enses. Promuscis elephanti, quam manum vocant, loricatur: illi alligatur exertus ensis duorum cubitorum, latitudine palmæ.' Similiter et Gesnerus, 'Cum elephantos Indi ad bellum armant,' inquit, 'in clitellas geminis ex ferro catenis infra alvum cinctas utrimque velut caveam ligneam imponunt, atque ad collum alligant. Singulas caveas terni homines ingrediuntur,' &c. Philostratus elephanto homines quindecim ferri asse-

Nulla igitur mora per Novium, mora nulla per Histrum
Pacuvium, quin illud ebur ducatur ad aras,
Et cadat ante lares Gallitæ, victima sola
Tantis digna Deis, et captatoribus horum.
Alter enim, si concedas mactare, vovebit
De grege servorum magna, aut pulcherrima quæque
Corpora; vel pueris, et frontibus ancillarum
Imponet vittas: et, si qua est nubilis illi
Iphigenia domi, dabit hanc altaribus; etsi

rit. Quantam vero stragem edat sic instructus elephas, egregie describit S. Ambros. Hexam. l. vi. toto c. 5. 'Persarum gens,' inquit, 'ferox bellis; quia de superioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus septa procedit. In mediis campis tanquam de muro dimicant, ac velut in arce quadam et specula collocati, tuti molibus bestiarum. Si quis accedit, desuper jaculis figitur, inferius elephantorum conteritur incursu.—Hi velut mobiles quidam montes versantur in præliis, ut colles alto eminent vertice, mugitus autem fragore omnium perturbant confidentiam. — Bestia quoque nec nuda, nec penetralibus ferro, sed munita loricis sine sui periculo acies secat, et turmas conterit,' &c.

Nulla igitur mora, &c.] Nihil ergo retardaret Novium et Pacuvium captatores, &c.

Illud ebur] Elephas, cujus dentes ebur. Metonymia.

Tantis digna Deis] Vel Laribus divitum; vel ipsos divites orbos indicat, quos hæredipetæ velut Deos observant et colunt, ut officiis suis velut nassa includant, quod mox dicet Poëta.

Captatoribus horum] Insidiosis divitum asseclis, ambitiosa observantia hæreditatem orborum captantibus.

Alter] Pacuvius.

Si concedas] Si per legem liceat humanas victimas sacrificare, ut olim, ultro mactaret et servos et ancillas, quin et liberos. Humanas olim victimas variis locis immolari suetas constat ex Lactantio, D. August. Item ex Diodor. Plin. &c. Vide Cœl. Rhodig. xiii. 23. Apud Macrob. Saturnal. i. 7. hoc refertur oraculum, καὶ κεφαλὰς ᾅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα. Hinc Diti et Saturno humanæ hostiæ; donec per Italiam veniens Hercules suasit, ut faustis sacrificiis infausta mutarent; oscillisque Ditem, Saturnum vero accensis luminibus placarent, quoniam vox. φῶτα, non virum tantum, sed et lumina significaret, &c. Plin. xxx. 1. ait: 'Anno urbis 657. Lentulo et Licinio Consulibus factum Senatusconsultum ne homo immolaretur: palamque ad tempus illud prodigiosa sacra extitisse.' Additque, 'non satis æstimari posse quantum Romanis debeatur, qui monstra sustulere, in quibus hominem occidere religiosissimum erat.'

Vovebit] Pro ægri salute devovebit caput servorum, et horum morte mortem illius redimet. Sic apud Euripid. Alcestis pro Admeto conjuge, Parcis ita largientibus, morti se offert. Apud Livium, Decii pro Romano exercitu se devovent Diis Manibus. Apud Sueton. Calig. cap. 14. non defuere 'qui depugnaturos se pro salute ægri Imperatoris, et capita sua titulo proposito voverent,' &c. Vide Macrob. iii. 9. Alex. ab Alex. iii. 22. &c.

Imponet vittas] Ex more, vittis enim exornabatur victima cum ad aram immolanda trahebatur. Virgil. Æn. ii. Sinon aræ destinatus ita loquitur: 'Mihi Sacra parari, Et salsæ fruges, et circum tempora vittæ.'

Iphigenia] Propria filia, qualis illa Agamemnonis.

Dabit hanc altaribus] Sicut Agamemnon Iphigeniam tradidit Dianæ mactandam. Vide Euripid. Iphigen. in Aulide, et in Tauris.

Etsi non sperat, &c.] Non sperat substituendam pro filia altaribus admota cervam, ut de Iphigenia Poëtæ narrant.

Non sperat tragicæ furtiva piacula cervæ.
Laudo meum civem, nec comparo testamento
Mille rates: nam si Libitinam evaserit æger,
Delebit tabulas, inclusus carcere nassæ,
Post meritum sane mirandum, atque omnia soli
Forsan Pacuvio breviter dabit. Ille superbus
Incedet victis rivalibus. Ergo vides, quam
Grande operæ pretium faciat jugulata Mycenis.
Vivat Pacuvius, quæso, vel Nestora totum:
Possideat, quantum rapuit Nero: montibus aurum
Exæquet; nec amet quenquam, nec ametur ab ullo!

Tragicæ] De quo Tragœdias scripsere. Euripid. cit. &c.

Laudo meum civem, &c.] Sarcastice. Bene sapit Pacuvius civis meus, inquit Juvenalis, qui ultro facit, quod vix Agamemnon in animum induxit facere.

Nec comparo testamento, &c.] Testamentum et hæreditas adipiscenda, res gravis, et pro qua libenter mactari debeant a Pacuvio filii: at non ita Græcorum classis mille navibus constans, pro quibus tamen exsolvendis Agamemnon filiam dedit. Ironice.

Mille rates] Historia patet ex Eurip. cit. Detinebatur in portu Aulidis classis Græcorum ad Trojanam expeditionem euntium, irata Diana. Tandem ex responso redemtus est ventus, et fausta navigatio, oblata ad Dianæ aram Iphigenia. Quæ tamen per vicariam cervæ expiationem liberata est, et in Tauricam Chersonesum translata Dianæ Sacra curavit. Virg. Æn. II. 'Sanguine placastis ventos, et virgine cæsa.'

Libitinam] Funerum Deam, in cujus æde vendebantur ad funus necessaria. Hanc cum Venere eandem esse, et illinc significari quicquid gignitur, caducum esse; quod ortus atque interitus una sit Dea præses; auctor est Plutarchus in Problem.

Delebit tabulas] Priores nempe, in quibus hæredes alii scripti erant.

Inclusus carcere nassæ] Pacuvii captatione velut nassa irretitus. Alii *Nassam* Medicum ægros domi suæ curare solitum comminiscuntur. Quod minus arridet.

Post meritum sane mirandum] Post tot vota et sacrificia a Pacuvio tam liberaliter, imo insidiose peracta, quibus illi devinctus habetur dives a morbo liber.

Breviter dabit] Brevi codicillo Pacuvium ex asse hæredem scribens: vel, paulo post, ubi convaluerit. Quidam explicant, brevi manu: sed parum ad rem.

Ille superbus, &c.] Pacuvius exclusis ab hæreditate ceteris competitoribus, jam victor et dives factus insolescet.

Jugulata Mycenis] Immolata filia, par Iphigeniæ filiæ Agamemnonis Regis Mycenarum, in Peloponneso.

Vivat Pacuvius] Imprecatio, ut diuturna vita diuturniores faciat ærumnas.

Nestora] Vide Sat. x. vs. 242.

Quantum rapuit Nero] Lege Sueton. Neron. c. 26. et 32. Apud Xiphilin. Jul. Vindex ita loquitur de Nerone ut de universi orbis deprædatore.

Nec amet quenquam, &c.] Quasi μισάνθρωπος, cunctis odiosus, aliis æque ac ipse sibi gravis: proindeque nullam capiat voluptatem ex acquisitis per nefas divitiis.

D. JUNII JUVENALIS
AQUINATIS
SATIRARUM
LIBER QUINTUS.

SATIRA XIII.

EXEMPLO quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc ultio, quod se
Judice nemo nocens absolvitur; improba quamvis
Gratia fallaci Prætoris vicerit urna.
Quid sentire putas omnes, Calvine, recenti
De scelere, et fidei violatæ crimine? Sed nec
Tam tenuis census tibi contigit, ut mediocris
Jacturæ te mergat onus: nec rara videmus,

Exemplo quodcumque, &c.] Calvinum de negato deposito mœrentem consolatur: asseritque ultrice conscientia improbos plecti, ita volente Deo ac providente.

Displicet auctori] Nam torquetur animus sceleris sibi conscius, occultasque dat pœnas.

Improba quamvis, &c.] Quamvis absolutus sit per Judicem corruptum, atque sutorio, ut aiunt, atramento.

Vicerit urna] Vicerit accusatorem, mutante vel amovente ex urna Prætore contra leges suffragia Judicum in eam conjecta. Cic. ad Q. fratrem: 'Senatorum urna copiose absolvit.' Quippe in urnam seu cistam missi in consilium Judices conjiciebant tabellas ceratas sententiam continentes, scripta seu notata litera: A, absolutionem, C, condemnationem indicabat. Judices quoque a Prætore vel edebantur, vel sorte legebantur ex tabellis in urnam conjectis: hinc Cicero pro Milone: 'Neque vero, quod nonnulli dictitant, secrevit in Judicibus legendis amicos meos.' Multis igitur modis poterat Quæsitor seu Prætor Reo favere, præter fas et jus. Vide Sigon. de Judic. II. 22.

Urna] Alii legunt, *Urnam fallacem;* alii, *fallacis Prætoris vicerit urnam.*

Quid sentire putas, &c.] Ejusmodi perfidum omnes execrantur: et hæc altera ultio est; et secundum consolationis argumentum.

Calvine] Is fuit amicus Juvenalis. Poëtam mediocrem extitisse innuit Martialis, ubi ait: 'Æquales scribit libros Calvinus, et Umber: Æqualis liber est, Critice, qui malus est.'

Recenti] Alii legunt, *retenti*, id est, negati depositi.

Fidei violatæ crimine] Ab eo qui depositum negat ac retinet, duplex crimen patratur. Injustus est qui aliena possidet; perfidus, qui non reddit quod redditurum se juraverat. Cicero pro Roscio Amerino: 'Perditissimi est igitur hominis, simul et amicitiam dissolvere, et fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset.'

Sed nec tam tenuis, &c.] Tertium consolationis argumentum, quod sit mediocris Calvino jactura decem sestertiorum.

Nec rara videmus] Quartum solatii genus, socios habuisse malorum.

Quæ pateris. Casus multis hic cognitus, ac jam
Tritus, et e medio Fortunæ ductus acervo.
Ponamus nimios gemitus: flagrantior æquo
Non debet dolor esse viri, nec vulnere major.
Tu quamvis levium minimam, exiguamque malorum
Particulam vix ferre potes, spumantibus ardens
Visceribus, sacrum tibi quod non reddat amicus
Depositum. Stupet hæc, qui jam post terga reliquit
Sexaginta annos, Fonteio Consule natus?
An nihil in melius tot rerum proficis usu?
Magna quidem, sacris quæ dat præcepta libellis
Victrix Fortunæ Sapientia. Ducimus autem
Hos quoque felices, qui ferre incommoda vitæ,
Nec jactare jugum, vita didicere magistra.
Quæ tam festa dies, ut cesset prodere furem,
Perfidiam, fraudes, atque omni ex crimine lucrum
Quæsitum, et partos gladio vel pyxide nummos?
Rari quippe boni: numerus vix est totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.

E medio Fortunæ ductus acervo] Non e summo: id est, non e raris et gravioribus infortuniis.

Spumantibus ardens visceribus] Fervente ac despumante bili, indignatione, iracundia.

Sacrum] Ob sacramentum et jusjurandum, cujus Dii testes.

Stupet hæc, qui, &c.] An ejusmodi fraus mira videri debet homini rerum perito, atque annos nato sexaginta?

Fonteio Consule] Luc. Fonteius Capito cum C. Vipsanio Consul fuit, Plinio teste, VII. 20. Ex hoc loco demonstratur pervenisse Juvenalem ad Adrianum Imperatorem. Enimvero Satira hæc scripta sexaginta annis post Consulatum L. Fonteii, seu post natum eo Consule Calvinum, ad quem Satiram hanc Juvenalis inscribit. Atqui tempus illud incidit in Imperium Adriani. Vixit igitur et scripsit Poëta noster sub eo Imperatore: attigitque annum urbis octingentesimum septuagesimum secundum, ut diserte concludit Just. Lipsius Epistolic. Quæst. l. IV. Epist. 20.

Sacris] Est enim Philosophia 'Donum inventumque Deorum.' Cicero Tusc. I. n. 64.

Victrix Fortunæ Sapientia] Sat. X. vs. 52. Democritus Fortunæ minaci mandat laqueum, mediumque ostendit unguem.

Hos quoque felices] Non tantum sapientes, adeoque felices sunt qui Philosophiæ Moralis imbuti præceptis fortunam vincunt, sed et ii qui longo usu et experientia, sapere, sortisque minas contemnere didicerunt.

Nec jactare jugum] Qui non ferunt impatienter vitæ incommoda, malaque omnia, quibus homines sunt obnoxii.

Pyxide] Veneno, quod in pyxide condebatur. Metonymia.

Rari quippe boni] Alludit ad Sapientum numerum. Hi septem fuere, sicut septem Nili ostia, et septem portæ Thebarum: ut bene notat vetus Schol.

Thebarum] Bœotiarum nempe: nam Ægyptiæ Thebæ portas centum habuisse jactantur.

Divitis ostia Nili] Multa sunt ea: verum celeberrima septem enumerantur, Strab. l. XVII. et Plin. V. 10. proximum Alexandriæ Canopicum, deinde Bolbitinum, Sebenniticum, Phatniticum, Mendesicum, Taniticum, Pelusiacum. Hinc Nili septemgemina ostia Virgilio Æneid. VI. septemflua Ovidio Metamorphos. XV.

Nona ætas agitur, pejoraque sæcula ferri
Temporibus: quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, et a nullo posuit Natura metallo.
Nos hominum Divumque fidem clamore ciemus,
Quanto Fæsidium laudat vocalis agentem
Sportula. Dic senior bulla dignissime, nescis,
Quas habeat Veneres aliena pecunia? nescis,
Quem tua simplicitas risum vulgo moveat, cum
Exigis a quoquam, ne pejeret, et putet ullis
Esse aliquod numen templis, aræque rubenti?
Quondam hoc indigenæ vivebant more, prius quam
Sumeret agrestem posito diademate falcem

Dives autem hic vocatur, qua sua exundatione Ægyptum ditat. Vide quæ annotavi Sat. VI. vs. 65. ad vocem *Nilum*.

Nona ætas] Quatuor ætates Latini statuebant, ut patet ex Ovidio Metamorphos. I. At Græci octo, quot sunt metalla, nempe, Auream, argenteam, electream, æream, cupream, stanneam, plumbeam, ferream. Nona igitur ætas istis omnibus pejor quæ? An lutea? Sunt quibus hæc interpretatio non arridet, sed nec ea lectio: legunt igitur, *Nunc ætas agitur*, &c. Isaac. Vossius, octo illas ætates credit appellatas a cœli regionibus, quas octo faciebant Pythagorei: nonam vero, de qua hic, a Tellure denominatam opinatur; in Libello de Sibyll. Orac. Oxoniæ nuper edito, cap. 5. alibi jam cit.

Nos hominum Divumque fidem, &c.] Scilicet præ stupore velut ad rem novam exclamamus, cum tot scelera grassari videmus. Verum quid aliud ferre potest sæculum pessimum, ætas, inquam, nostra ferrea deterior?

Hominum Divumque fidem] Vulgaris apud Comicos exclamatio.

Quanto Fæsidium laudat, &c.] Quantum edunt clamorem clientes mercede conducti, et sportula invitati ad tollendas voces, *pulchre*, *bene*, *recte*, dum agit in foro et causam perorat Fæsidius. Sic enim Causidici, Poëtæ, Histriones recitaturi conducebant homines qui dicentibus acclamarent, ac populo præirent ad applaudendum atque approbandum. Horat. Epist. I. 19. 'Non ego ventosæ plebis suffragia venor, Impensis cœnarum, et tritæ munere vestis.' Vide Plin. Epist. II. 14. ubi conductos ejusmodi laudatores exagitat, vocatque 'Laudicænos, redemtos mancipes, auditores actoribus similes, qui ternis denariis ad laudandum trahantur. Et tamen crescit in dies illa fœditas,' inquit: 'in media basilica sportulæ dantur palam ut in triclinio: tanti constat, ut sis disertissimus: hoc pretio subsellia implentur, hoc infiniti clamores commoventur.—Primus hunc morem induxit Licinius, ut auditores corrogaret,' &c.

Sportula] De hac fuse Sat. I. ad vs. 87. et seq.

Bulla dignissime] O Calvine, in senio quasi repuerascens, (erat enim bulla puerorum insigne, ut notabo ad Pers. Sat. V. vs. 31.) an adeo rerum imperitus es? Salsissima undequaque ironia.

Cum exigis a quoquam, &c.] Adeo bardus es, ut fidem exigas, cum perjuria aliaque facinora invaluerunt. Ironia.

Esse aliquod numen] Quasi dicat, imperiti duntaxat jam verentur Deos perjuriorum vindices.

Aræque rubenti] Vel igne, vel sanguine, in sacrificiis.

Indigenæ] Veteres illi Italiæ populi, ibidem nati, innocentiam colebant, aurea quidem ætate, cum Saturnus regnabat; nondum vero Jupiter, Sat. VI. vs. 15. et seq.

Falcem] Dicitur enim Saturnus Agriculturam docuisse, insitionem surculorum, &c.

Saturnus fugiens: tunc, cum virguncula Juno,
Et privatus adhuc Idæis Jupiter antris.
Nulla super nubes convivia Cœlicolarum,
Nec puer Iliacus, formosa nec Herculis uxor
Ad cyathos, et jam siccato nectare tergens
Brachia Vulcanus Liparæa nigra taberna.
Prandebat sibi quisque Deus, nec turba Deorum
Talis, ut est hodie, contentaque sidera paucis
Numinibus miserum urgebant Atlanta minori
Pondere. Nondum aliquis sortitus triste profundi
Imperium, aut Sicula torvus cum conjuge Pluto.
Nec rota, nec Furiæ, nec saxum, aut vulturis atri

Saturnus fugiens] Regno Cretensi pulsus a Jove filio, et in Italiam veniens.

Adhuc Idæis Jupiter antris] Cum Jupiter in Ida Cretensi monte puer aleretur, clam Saturno patre, ne ab eo voraretur, ex pactione cum Titano fratre inita. Nota Fabula. Vide Cic. de Nat. Deor. 2. n. 63. et seq. ubi de Saturno et Jove. Et Cœl. Rhodig. XIII. 21. ubi mythologia Saturni filios devorantis explicatur.

Puer Iliacus] Ganymedes, de quo Sat. V. vs. 59.

Herculis uxor] Hebe Jovis ac Junonis filia, Juventutis Dea, nupta Herculi. Hæc autem primo, et postea Ganymedes Deorum pocillatores dicuntur. Vide Cic. Tusc. I.

Siccato nectare tergens, &c.] Necdum Vulcanus post haustum in Cœlo nectar, detersisque brachiis, demigrabat ad officinam Liparæam: vel, necdum Vulcanus nigra e fornace et camino brachia detergens, Deorum accumbebat mensæ, et nectar potabat.

Nectare] Quæ Deorum potio est. Cic. de Nat. Deor. I. n. 112. 'Poëtæ nectar, ambrosiam, epulas comparant: et aut Juventutem, aut Ganymedem pocula ministrantem.' Apul. Metamorphos. VI. 'Tunc poculum nectaris Jovi quidem suus pocillator ille rusticus puer, ceteris vero Liber ministrabat.' Athen. II. 2. refert circa Lydiæ montem Olympum Nectar a quibusdam præparari, vino, favis, ac floribus bene olentibus in unum commixtis. Ibid. ex Anaxandride, cibus Deorum nectar, potus ambrosia est: at contra Homerus, &c. Macrob. in Somn. Scip. I. 12. ait cognitionem purissimam atque altissimam nectar vocari, crediqne esse potum Deorum. Vide Cœl. Rhodig. VII. 18. Item l. IX. c. 14. ubi contemplationis præmium ambrosiam, emanans autem exinde gaudium nectar, quod et immortalitatem significat, intelligendum recte asserit. Festus Pomp. 'Quod νέκταρ Græcis,' inquit, 'Latinis murrina est, prædulcis et ipsa potio.'

Vulcanus] Igni præsidere, et Deorum arma fabricare Vulcanum; hinc et loca omnia ignes eructantia tenere, et in iis officinas habere fabulantur.

Liparæa] Siciliæ adjacent Insulæ septem *Liparææ*, quæ et *Æoliæ*, et *Vulcaniæ*. Harum una proprio nomine vocatur, *Vulcania*, quæ ignes emittit: ad istam sane respicit Juvenalis, cum *Liparæam* Vulcani tabernam dicit. Vide Sat. I. vs. 8. et Sat. X. vs. 132. ibid. Annot.

Turba Deorum] Præclare Ethnicorum superstitio hic deridetur.

Atlanta] Quem fingunt humeris Cœlos portare. Vide Sat. XI. vs. 24.

Nondum aliquis sortitus, &c.] Orbis Imperium nondum inter se diviserant Saturni filii: nondum Jupiter Cœlum, Mare Neptunus, Inferos Pluto sorte obtinuerant.

Sicula] Proserpina Cereris filia, quam in Sicilia rapuit Pluto, et matrimonio sibi copulavit.

Nec Rota] Nondum rotæ innexus torquebatur Ixion, ob ejus petulantiam adversus Junonem.

Nec Furiæ] Nullæ tunc scelerum ultrices; Alecto, Tisiphone, Megæra, Noctis et Acherontis filiæ: quibus

Pœna; sed infernis hilares sine regibus umbræ.
Improbitas illo fuit admirabilis ævo.
Credebant hoc grande nefas, et morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat, et si
Barbato cuicumque puer, licet ipse videret
Plura domi fraga, et majores glandis acervos.
Tam venerabile erat præcedere quatuor annis,
Primaque par adeo sacræ lanugo senectæ!
Nunc, si depositum non inficietur amicus,

conscientiæ stimuli significantur.

Nec Saxum] Necdum Sisyphus ob latrocinia plectebatur, volvendo saxo addictus.

Aut Vulturis, &c.] Neque tunc vultur Jovis ille minister depascebatur jecur aut Tityi, quod Latonæ vim inferre tentasset, aut Promethei, quod ignem Cœlo subreptum in terras detulisset.

Sine Regibus Infernis] Sine Plutone Rege, sine Judicibus Æaco, Rhadamantho, Triptolemo.

Improbitas illo fuit admirabilis ævo] Mirabile fuit, si quis eo tempore improbus inveniretur. Ita vetus Schol.

Si juvenis vetulo non assurrexerat] Si adveniente seniore junior honoris causa non surrexisset.

Plura domi fraga] Licet ipse domi opulentior foret. Nam 'divitiæ in fragis et glande numerabantur,' inquit vetus Schol. Legunt alii, *farra:* at quamvis veterum Romanorum frugalitatem commendet, quod frequentior apud eos pultis usus, quam panis fuerit, ut ait Valer. Maxim. II. 5. et nos alibi notavimus; tamen hic ubi sæculi aurei mentio est, videtur magis ad rem vox, *fraga*, quia tunc solis fructibus atque herbis victitabant.

Fraga] Plin. XXI. 15. scribit, 'Herbis sponte nascentibus pro cibo usas gentium plerasque, maxime vero Ægyptum, frugum quidem fertilissimam, sed ut prope sola iis carere possit: tanta est ciborum ex herbis abundantia. In Italia quidem paucissimas novimus,' inquit, 'fraga,' &c.

Glandis] Plin. l. XVI. in Procem. ait, 'Glandiferas arbores primo victum aluisse mortalium:' cap. 3., perpetuum iis honorem apud Romanos fuisse:' cap. 5. 'Opes esse nunc quoque multarum gentium glandes, moli in farinam, ac in panis usum spissari: quin et hodieque per Hispanias adhiberi secundis mensis.' Per *glandem* etiam quodlibet fructuum genus hic fas est intelligi, nostro quidem judicio.

Tam venerabile erat, &c.] Valer. Max. II. 1. 'Senectuti juventus,' inquit, 'ita cumulatum et circumspectum honorem reddebat, tanquam majores natu adolescentium communes patres essent. Quocirca juvenes Senatus die, utique aliquem ex Patribus Conscriptis, aut propinquum, aut paternum amicum ad Curiam deducebant; affixique valvis expectabant, donec reducendi etiam officio fungeretur.' Et postea: 'invitati ad cœnam diligenter quærebant, quinam ei convivio essent adfuturi, ne senioris adventum discubitu præcurrerent; sublataque mensa, priores consurgere et abire patiebantur,' &c. Gell. II. 15. pariter loquitur: 'Apud antiquissimos Romanorum,' inquit, 'neque generi, neque pecuniæ præstantior honos quam ætati tribui solitus; majoresque natu a minoribus colebantur, ad Deum prope et parentum vicem. Atque in omni loco, inque omni specie honoris priores potioresque habiti. A convivio quoque, ut scriptum est in antiquitatibus, seniores a minoribus domum reducebantur. Eumque morem accepisse Romanos a Lacedæmoniis traditum est, apud quos Lycurgi legibus major rerum omnium honos majori ætati habebatur.'

Primaque par, &c.] Id est, tam venerabilis prima lanugo prope ut ipsa sacra et veneranda senectus.

Si reddat veterem cum tota ærugine follem,
Prodigiosa fides, et Tuscis digna libellis,
Quæque coronata lustrari debeat agna.
Egregium sanctumque virum si cerno, bimembri
Hoc monstrum puero, aut miranti sub aratro
Piscibus inventis, et fœtæ comparo mulæ,
Solicitus, tanquam lapides effuderit imber,
Examenve apium longa consederit uva
Culmine delubri, tanquam in mare fluxerit amnis
Gurgitibus miris, et lactis vortice torrens.

Legunt alii, *pars*, id est, venerabantur ipsam primam lanuginem velut senectutis futuræ partem.

Cum tota ærugine] Si reddat pecuniam dudum sibi commissam, quam nec viderit, aut contrectarit, nec sacculo moverit: unde contraxerit æruginem illa præ vetustate.

Tuscis digna libellis] Sive ut in eis inscribatur, sive ut ex eorum præscripto expietur velut prodigium, ac lustretur cæsa victima ex more coronata sertis ac floribus. Vide quæ notabo ad Pers. Sat. II. vs. 26. et seq. Cic. de Divin. II. aruspicinæ originem Etruscis attributam, ejusque observationes egregie suggillat n. 50. et seq.

Bimembri puero] Prodigioso, membra duplicia habenti, v. g. duo capita; vel biformi, ut si fuerit semibos, semiequus; quales Minotaurus, Centauri.

Miranti] Sic legunt alii, eritque hypallage; pro agricola mirante: alii *mirandis piscibus*.

Piscibus] Hi quippe duntaxat in aquis vivunt ac reperiuntur: mirum ergo et portentosum, si sub aratro terram scindente occurrant.

Fœtæ comparo mulæ] Cic. cit. mox sic habet: 'Utrum igitur cum concepit mula, an cum peperit, ostentum est? Conceptio contra naturam fortasse: sed partus proprie necessarius.' Et n. 61. 'Sæpius mulam peperisse arbitror, quam sapientem fuisse.' Plin. VIII. 44. 'Observatum est,' inquit, 'e duobus diversis generibus nata tertii generis fieri, et neutri parentum similia esse, eaque non gignere quæ sunt ita nata, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in Annalibus nostris, peperisse sæpe; verum prodigii loco habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tradit; sed esse id animal ibi sui generis.' Plutarch. de Placitis Philosoph. V. 14. mulas esse steriles refert, quod earum vulva non se pandat: vel quod sit exilis, arcta, demissa; idque patere dissecando earum corpus.

Solicitus, tanquam] Tanquam de portento, quo aliquid indicetur; vel quod sit procurandum expiandumque, ad averruncanda quæ portendantur mala.

Lapides effuderit imber] Id crebro legitur accidisse apud Liv. Valer. Max. I. 6. in prodigiis numerat; 'in Piceno lapidibus pluisse: Cerites aquas sanguine mistas fluxisse,' &c. Vide Plin. II. 58. et XXXI. 1. Alex. ab Alex. V. 27.

Examenve apium longa, &c.] Si connexæ pedibus apes, glomeratumque examen in pendentis uvæ speciem fuerint ad frondentis arbusculæ ramum, aut alibi. Βοτρυδὸν vocat Homer. Iliad. B. Hinc Virgil. Georgic. IV. in fine, 'Jamque arbore summa Confluere, et lentis uvam demittere ramis.' Plin. II. 17. Tunc ostenta faciunt apes, uva dependente in domibus templisve, sæpe expiata magnis eventibus.

Gurgitibus miris] Portentosis, v. g. atris, sanguineis, lacteis. Cic. de Divin. l. II. n. 58. 'Sanguinem pluisse Senatui nuntiatum est: Atratum etiam fluvium fluxisse sanguine,' &c. Tit. Liv. XXIV. 10. prodigia multa refert, inter quæ, 'Mantuæ stagnum effusum Mincio amni, cruentum visum: sanguine pluisse in foro Boario,' &c. Valer. Maxim. cit. 'Cerites aquas sanguine mistas flux-

Intercepta decem quereris sestertia fraude
Sacrilega? quid si bis centum perdidit alter
Hoc arcana modo? majorem tertius illa
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ?
Tam facile et pronum est Superos contemnere testes,
Si mortalis idem nemo sciat! Aspice, quanta
Voce neget? quæ sit ficti constantia vultus?
Per Solis radios, Tarpeiaque fulmina jurat,
Et Martis frameam, et Cirrhæi spicula vatis,
Per calamos venatricis pharetramque Puellæ,
Perque tuum, pater Ægæi Neptune, tridentem:
Addit et Herculeos arcus, hastamque Minervæ,
Quicquid habent telorum armamentaria cœli.
Si vero et pater est: Comedam, inquit, flebile nati
Sinciput elixi, Pharioque madentis aceto.
Sunt, in Fortunæ qui casibus omnia ponant,

isse.' Plin. cit. II. 56. 'lacte et sanguine pluisse,' ait.

Sestertia] Vide Sat. I. vs. 84. Annot.

Arcana] Arcanæ fidei credita, sine ullis testibus.

Tarpeiaque fulmina] Jurat per fulmen Jovis, qui in rupe Tarpeia seu Capitolina fanum habebat.

Frameam] Quidam interpretantur gladium ancipitem, alii, hastam. Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum sic habet: 'Rari gladiis aut majoribus lanceis utuntur. Hastas, vel ipsorum vocabulo, frameas gerunt, angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel eminus pugnent,' &c. Cœl. Rhodig. XXI. 18. 'Acinaces,' inquit, 'hastæ Persicæ, gæsa propria sunt Gallorum tela, sarissæ Macedonum, frameæ Germanorum.'

Cirrhæi Vatis] Apollinis, qui religiose colebatur in Cirrha Phocidis oppido, et in proximis Delphis oracula et responsa dabat.

Calamos venatricis] Per Dianæ sagittas, quam ob virginitatis studium aiunt sylvas colere, et venationi indulgere. Vide Cic. de Nat. Deor. III. Virgil. Eclog. III. 'Daphnidis arcum Fregisti et calamos.'

Ægæi] Ægæus Neptuni erat filius, Thesei pater; Athenis regnavit; nomen dedit Ægæo mari, cum in illud se præcipitâsset.

Herculeos arcus] Fatalia nempe arma, sine quibus expugnari Troja non potuit. Herculem aiunt in Œta morientem Philocteti comiti reliquisse arcum et sagittas Hydræ cruore seu felle tinctas. Vide Sophocl. Philoctet.

Hastamque Minervæ] Græci Palladem vocant a πάλλειν, *vibrare;* quod sit Dea bellicosa, et hastam teneat, et eam quatere videatur.

Si vero et pater est] Quod si ille depositi interceptor ac defraudator filios habeat, non verebitur ita jurare, ac pejerare; si quid alienum habeo, contingat mihi quod Thyestæ olim, cui frater Atreus proprios filios nescienti edendos apposuit.

Pharioque madentis aceto] Quo solet condimento comedi vervecis caput. Porro Ægyptium acetum laudatur apud Athen. II. 26. Et Martial. Epigram. XIII. 122. 'Amphora Niliaci non sit tibi vilis aceti.' Pharos enim Ægypti Insula, de qua Sat. VI. vs. 65. Metonym. Ægyptum indicat.

Sunt, in Fortunæ, &c.] Quidam ut pejerent, et pœnæ metu se liberent, negant Deos esse, cum Diagora et aliis, quos Tullius de Nat. Deor. l. II. n. 44. ita perstringit: 'Esse Deos ita perspicuum est, ut qui neget, vix eum sanæ mentis existimem.'

Et nullo credant mundum rectore moveri,
Natura volvente vices et lucis, et anni;
Atque ideo intrepidi quæcumque altaria tangunt.
Est alius, metuens ne crimen pœna sequatur:
Hic putat esse Deos, et pejerat, atque ita secum:
Decernat, quodcumque volet, de corpore nostro
Isis, et irato feriat mea lumina sistro,
Dummodo vel cæcus teneam, quos abnego, nummos.
Et phthisis, et vomicæ putres, et dimidium crus
Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram
Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyra, nec
Archigene. Quid enim velocis gloria plantæ
Præstat, et esuriens Pisææ ramus olivæ?

Nullo credant mundum rectore moveri] Alterum genus hominum, qui cum Epicuro Deos quidem esse putant, sed res humanas curare negant: et hos egregie refellit Cicero lib. de Natura Deorum.

Natura volvente vices] Errabant nimirum illi Naturam a Deo separantes. Unde Senecam velut Stoicorum sapientissimum laudat Lactantius, quod is intellexerit Naturam aliud nihil esse quam Deum. Tullius cit. de Natura Deorum l. II. n. 128. 'Intelligamus nihil horum esse fortuitum, sed hæc omnia esse providæ solertisque Naturæ,' &c.

Altaria tangunt] Qui jurabant Deorum tangebant altaria. Virgil. Æneid. XII. 'Tango aras: medios ignes et Numina testor.'

Est alius, metuens, &c.] Tertium hominum genus, qui vindices Deos timent: verum alterutrum sibi spondent, et se ita consolantur: aut me ulciscetur Deorum Numen cito, aut tarde: si tardant Dii, forte effugiam: quod si perjurii repetant a me pœnas, et solvam, alicui obnoxius morbo et incommodo; tum etiam malim ægrotare, et dives esse.

Isis] Ægyptiorum Dea, de qua nos abunde Sat. VI. Hanc opinabantur perjuris infestam, et præsentem pœnam irrogare, cæcitatem. Ovid. de Ponto lib. I. Eleg. 1. 'Vidi ego linigeræ Numen violasse fatentem Isidis, Isiacos ante sedere focos. Alter ob huic similem privatus lumine culpam, Clamabat media se meruisse via.' Vide Pers. Sat. V. vs. 186. et ibid. Annot.

Phthisis] Macies, tabes lenta.

Vomicæ] Apostemata, ulcera putrida et maligna, abscessus, quos vocat Galen.

Sunt tanti] Ut non eligantur ea cum opibus, potius quam paupertas cum sanitate.

Locupletem podagram] Cum divitiis conjunctam ægritudinem corporis ne dubitet quis optare, si mente sanus est.

Ladas] Is sæpe victor in Olympicis agilitate pedum clarus. Ejus meminit Pausan. in Corinth. Cicero ad Herenn. IV. Martial. Epigr. X. 100.

Si non eget Anticyra] Quidam explicant: modo morbus ille articularis non sit inveteratus, cui curando opus sit helleboro, et perito Medico. Nam certe ex Plin. XXV. 5. 'Helleborum medetur podagricis.' Verum ego malim cum aliis interpretari sic: Ladas si sapit, si non eget helleboro, quo etiam insanientes curantur, ex Plinio ibid. certe debet malle dives esse cum podagra, quam sua pedum celeritate in Olympicis cursu vincere et coronari, atque mox esurire et cum fame luctari.

Archigene] Perito quovis Medico, ad venam in media fronte scindendam, quo deliri et furiosi sanantur. Vide Sat. VI. vs. 41. et 203.

Quid enim velocis, &c.] Quid prodest agilitate pedum valere, ut nobilis ille cursor Ladas, si pariter ut ipse postea sis inops?

Et esuriens Pisææ ramus olivæ] Quid etiam juvat oleagina corona Ladæ pauperi et famelico toties de-

Ut sit magna, tamen certe lenta ira Deorum est.
Si curant igitur cunctos punire nocentes,
Quando ad me venient? Sed et exorabile Numen
Fortasse experiar: solet his ignoscere. Multi
Committunt eadem diverso crimina fato:
Ille crucem sceleris pretium tulit, hic diadema.
Sic animum diræ trepidum formidine culpæ
Confirmant. Tunc te sacra ad delubra vocantem
Præcedit, trahere immo ultro, ac vexare paratus.
Nam, cum magna malæ superest audacia causæ,
Creditur a multis fiducia. Mimum agit ille,
Urbani qualem fugitivus scurra Catulli:
Tu miser exclamas, ut Stentora vincere possis,
Vel potius, quantum Gradivus Homericus: Audis,
Jupiter, hæc, nec labra moves, cum mittere vocem

lata, apud Pisam urbem Peloponesi, ubi quinto quoque anno Olympici Ludi agebantur?

Lenta ira Deorum] Valer. Max. I. 1. 'Lento gradu ad vindictam sui divina procedit ira: sed tarditatem supplicii gravitate compensat.' Vide Plutarch. de tarda Numinis vindicta.

Solet his ignoscere] An perjuriis, non tam in Numinis contemtum, quam ad pecuniam habendam factis? An *his*, id est, quibusdam pejerantibus?

Ille crucem sceleris pretium tulit, hic diadema] Si quidam scelerum pœnam, at alii fructus metunt. *Hic diadema:* Romulus fratricida scilicet Imperium nactus est, &c.

Crucem] Plaut. Mostel. Sc. 5. 'Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excurrerit; sed ea lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.' Senec. Consol. ad Marciam c. 20. 'Video istic cruces non unius quidem generis, sed aliter ab aliis fabricatas. Alii capite conversos in terram suspendere: alii per obscœna stipitem egerunt: alii brachia patibulo explicuerunt,' &c. Vide Lips. de *Cruce.* Porro servile hoc pridem tormentum, crucis, inquam, supplicium abrogavit Imperator Constantinus, anno Christi trecentesimo vigesimo quinto, postquam cœlesti Crucis ostento victor esset factus. Sozom. I. 1. &c.

Sic animum diræ, &c.] Ita se obfirmant adversus pœnæ et vindictæ formidinem.

Ad delubra vocantem præcedit] Non tantum sequitur te ad aras, sed et audacter anteit iste fraudator, ubi juret nihil sibi creditum; quin etiam eo te ipse cunctantem provocabit, ut jurejurando purget se, et te velut sycophantam traducat ac vexet.

Nam, cum magna, &c.] Audaciam negantis depositum plures interpretantur innocentiæ fiduciam.

Mimum agit ille, &c.] Ille perjurus te subsannat etiam, ut servus iste Comicus herum vexans improbe et in jus trahens, scilicet in Fabula Catulli Mimographi, de quo jam Sat. VIII. vs. 186.

Urbani] Alii cognomen hoc esse, alii epithetum arbitrantur.

Exclamas] Nempe talem videns impudentiam ac fraudem.

Stentora] Magnanimum illum Græcum, qui vociferans in bello, quinquaginta virorum clamorem adæquabat. Homer. Iliad. v.

Gradivus Homericus] Iliad. cit. Mars a Diomede sauciatus tam horrendam emisit vocem, ut Græcos pariter atque Trojanos terruerit: qualem videlicet non ediderint novem aut decem hominum millia. Porro *Gradivus*, a *κραδεύειν*, ab hasta quatienda; vel, ut Festo placet, a *gradiendo*, quod eatur ad bellum gradatim et per ordines.

Audis, Jupiter, hæc] Perjuria, ludibria.

Nec labra moves] Ut increpes, atque minas ac supplicia intentes.

Debueras, vel marmoreus, vel aëneus ? aut cur
In carbone tuo charta pia thura soluta
Ponimus, et sectum vituli jecur, albaque porci
Omenta ? ut video, nullum discrimen habendum est
Effigies inter vestras, statuamque Vagelli.
Accipe, quæ contra valeat solatia ferre,
Et qui nec Cynicos, nec Stoica dogmata legit
A Cynicis tunica distantia ; non Epicurum
Suspicit exigui lætum plantaribus horti.
Curentur dubii medicis majoribus ægri ;
Tu venam vel discipulo committe Philippi.

Vel marmoreus, vel aëneus] Sarcasmus in Idololatras : quamvis eo non spectet Juvenalis.

Cur in carbone, &c.] Cur igitur tibi thus adolemus surdo, stupido, marmoris et æris instar, tanta scelera non vindicanti ?

Charta] Qua thus involvebatur. Alii obsignata ex more vota hic significari volunt.

Sectum vituli jecur] Forte ut facilius comburatur, minutatim sectum : vel simpliciter, resectum et separatum ab aliis intestinis.

Albaque] Vel adipe candentia, vel candentis et albentis porci.

Omenta] Sunt quasi panniculus seu membrana, qua intestina involvuntur : ut dicemus ad Pers. Sat. II. vs. 47. et Sat. VI. vs. 74.

Nullum discrimen, &c.] Gravior alter sarcasmus in falsos Deos. Quanquam Juvenalis aliud nihil intendit, quam ut exprimat verba hominis ex summa indignatione loquentis, ob emunctam sibi pecuniam negatumque depositum.

Vagelli] Sic quidam Codices habent ; id est, hominis stulti ac fatui, ex vet. Schol. Quidam codices habent *Batylli*, cui citharœdo insigni erecta in Fano Junonis Samiæ statua per Tyrannum Polycratem ; teste Apuleio, Florid. 15. vel, ut vulgo legunt, 2. sub finem.

Accipe, quæ contra, &c.] O Calvine amice, a me Juvenali consolationem accipe e sensu communi petitam : philosophicis enim rationibus non debet curari levius illud malum tuum, jactura nempe decem sestertiorum.

Qui nec Cynicos, &c.] Imperitus quilibet et indoctus.

Cynicos] Horum sectæ Princeps fuit Antisthenes Socratis discipulus ; claruere postea Diogenes, et Crates Thebanus. Vide Annot. ad Pers. Sat. I. vs. penult.

Stoica dogmata] Stoicis dux fuit Zeno, de quo et Stoicis dogmatis Diogen. Laërt. l. VII. Vide Annot. ad Pers. Sat. III. vs. 53.

Tunica distantia] Stoici tunicam gerebant sub pallio : at Cynici minime, sed interulas duntaxat leviores : utrique vero doctrina convenientes, divitiarum contemtum, frugalitatem, patientiam profitebantur. Hor. Epist. I. 17. 'Contra, quem duplici panno patientia velat, Mirabor.' Ubi, duplex pannus, est, tunica, et pallium. Cave autem ne duplex iis fuisse pallium, cum quibusdam credas.

Epicurum] De eo multa Diogen. Laërt. l. x. Is in animi tranquillitate ac voluptate felicitatem collocabat : ceterum valde sobrius et paucis contentus horti victitabat olusculis. Plin. XIX. 4. 'Jam quidem,' ait, 'hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, villasque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otii magister ; usque ad eum, moris non fuerat in oppidis haberi rura.'

Curentur dubii, &c.] Qui tam gravi morbo decumbunt, ut de eorum salute dubitetur, ii summo indigent Medico : sic et consolatione philosophica graviori, qui magnis ærumnis conflictantur. Tu vero, Calvine, leve quid passus, a rudi quolibet levioribus remediis curabere.

Venam] Scindendam, metaph. id est, mentem ob negatam pecuniam ægre habentem.

Si nullum in terris tam detestabile factum
Ostendis, taceo; nec pugnis cædere pectus
Te veto, nec plana faciem contundere palma:
Quandoquidem accepto claudenda est janua damno,
Et majore domus gemitu, majore tumultu
Planguntur nummi, quam funera. Nemo dolorem
Fingit in hoc casu, vestem deducere summam
Contentus, vexare oculos humore coacto.
Ploratur lacrymis amissa pecunia veris.
Sed si cuncta vides simili fora plena querela;
Si, decies lectis diversa parte tabellis,
Vana supervacui dicunt chirographa ligni,
Arguit ipsorum quos litera, gemmaque princeps
Sardonychum, loculis quæ custoditur eburnis:
Ten', o delicias! extra communia censes
Ponendum? qui tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli nati infelicibus ovis?
Rem pateris modicam, et mediocri bile ferendam,
Si flectas oculos majora ad crimina. Confer

Philippi] Imperiti illius temporis Medici, cujus proinde rudis imo rudior discipulus.

Si nullum in terris] Si nihil usquam fiat tam detestabile, quam id quod pateris, ego te non veto plangere et lamentari.

Quandoquidem accepto, &c.] Quandoquidem jam moris est ridiculi certe, facta pecuniæ jactura sic lugere, ut in funere propinquorum, imo vero gravius.

Accepto claudenda est janua damno] In signum luctus ac mœroris, ex recepta consuetudine: ex veteri Scholiaste. Alii velut adagium hic observant, hoc sensu: nempe ablatis per fures nummis sero janua clauditur; pariter et stabulum, abacto pecore. Sed non valde sensum juvari hac interpretatione existimo.

Vestem deducere summam, &c.] Vulgo *diducere*. Imo tunc præ vero dolore quisque vestem omnino dilacerat, nec leviter distrahit solum; quisque lacrymas ubertim erumpentes vix coërcet.

Fora] Vel plateas, vel Judicum tribunalia, ubi passim queruntur homines fraudem sibi factam in re pecuniaria.

Si, decies lectis, &c.] Si post cautiones seu schedas obligatorias decies lectas apud diversos testes sigillatim eas subsignantes, postea tamen adulterinas audent illas dicere debitores, et affirmare inanes et confictas, reclamante licet ipsorum chirographo et sigillo.

Chirographa ligni] Ligneas tabulas cera illitas, in quibus scriptitabant veteres ante inventam chartam.

Gemmaque princeps Sardonychum] Sigillum in gemma insculptum.

Sardonychum] Legunt alii, *Sardonyches*. Vide Pers. Sat. I. vs. 16.

Ten', o delicias] Alii legunt: *Te nunc delicias, &c.*

Gallinæ filius albæ] Proverb. Id est, tu nimirum singulari felicitate natus, ceteri communi fortunæ obnoxii. Candida boni esse ominis annotavi ad Pers. Sat. II. vs. 1. et seq. adde aliud Proverbium, 'Mali corvi malum ovum.' Quidam hic alludi aiunt ad Sueton. Galb. c. 1. et Plin. XV. cap. ult. ubi refertur, 'In Liviæ Drusillæ gremium demissam ab aquila prætervolante gallinam albam.' Alii, ad Ledam ova duo parientem, e quibus alii immortales nati, Castor et Pollux; alii mortales, Helena et Clytæmnestra. Sed quid opus ad ista recurrere?

Conductum latronem; incendia sulphure cœpta,
Atque dolo, primos cum janua colligit ignes:
Confer et hos, veteris qui tollunt grandia templi
Pocula adorandæ rubiginis, et populorum
Dona, vel antiquo positas a rege coronas.
Hæc ibi si non sunt, minor extat sacrilegus, qui
Radat inaurati femur Herculis, et faciem ipsam
Neptuni; qui bracteolam de Castore ducat.
An dubitet, solitus totum conflare Tonantem?
Confer et artifices, mercatoremque veneni,
Et deducendum corio bovis in mare, cum quo
Clauditur adversis innoxia simia fatis.
Hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicus Urbis
Usque a Lucifero, donec lux occidat, audit?
Humani generis mores tibi nosse volenti
Sufficit una domus. Paucos consume dies, et
Dicere te miserum, postquam illinc veneris, aude.
Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis
In Meroë crasso majorem infante mamillam?

Conductum latronem] Sicarium ad inferendam necem conductum.

Incendia sulphure cœpta] Incendiarios, sacrilegos, templorum spoliatores.

Primos cum janua colligit ignes] Apposita face cum materia sulphurata ardet primum janua, et hinc tota domus. Vide Sat. IX. vs. 78.

Hæc ibi si non sunt] Si vero in templis desunt vasa pretiosa, pocula antiqua, regales coronæ, quæ surripere queat sacrilegus, saltem deradet statuas et imagines Deorum inauratas.

Bracteolam] Tenuem auri laminam, ramenta.

Totum conflare Tonantem] Jovis effigiem furto ablatam refundere ausus, ne agnoscatur.

Artifices, mercatoremque veneni] Veneficos.

Deducendum corio bovis in mare] Parricidas culeo insui, ac projici in mare solitos. Vide Annot. Sat. VIII. vs. 214.

Innoxia simia] Quæ adversante fato quamvis innocens et parentes non occiderit, parricidarum tamen supplicii est particeps.

Gallicus] Rutilius Gallicus sub Domitiano urbi præfectus, rerum capitalium cognitor et Judex. De eo Statius Sylv. 'Quem penes intrepidæ mitis custodia Romæ.'

A Lucifero] A mane ad vesperam. Vide Sat. VIII. vs. 12.

Sufficit una domus] Nempe Rutilii Gallici domus, in quam confluunt ad jus rei omnes.

Paucos consume dies, &c.] In domo ista dies aliquot contemplare urbis miserias, flagitia, illuviem malorum, atque adeo tot calamitosos; et postea si audes, dic te miserum. Certe illorum comparatione te felicem potius dixeris.

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus] Quis strumosos in Alpibus, quis in Meroë fœminas ingentibus mamillis admiretur? Nemo sane, quippe sunt ea illic vulgaria. Cur igitur, o Calvine, miraris injuriam tibi factam, cum Romæ nihil frequentius sit fraudibus, perjuriis, aliisque sceleribus?

Tumidum guttur] Plin. XI. 37. 'Guttur homini tantum et suibus intumescit, aquarum quæ potantur plerumque vitio.'

In Meroë crasso majorem infante mamillam] In ea Insula mammas esse fœminis majores infante quem lactant, testatur Mela, &c. De *Meroë*, vide quæ nos ad Sat. VI. vs. 432.

Cœrula quis stupuit Germani lumina, flavam
Cæsariem, et madido torquentem cornua cirro?
Nempe quod hæc illis natura est omnibus una.
Ad subitas Thracum volucres, nubemque sonoram
Pygmæus parvis currit bellator in armis:
Mox impar hosti, raptusque per aëra curvis
Unguibus a sæva fertur grue. Si videas hoc
Gentibus in nostris, risu quatiare: sed illic
Quanquam eadem assidue spectentur prælia, ridet
Nemo, ubi tota cohors pede non est altior uno.

Cœrula quis stupuit Germani lumina, &c.] Cornel. Tacit. de Moribus Germanorum, 'His esse truces ac cœruleos oculos, rutilas comas,' ait.

Madido torquentem cornua cirro] Quis item stupuit, in Germanis videns capillos cincinnatos, in cornuum formam flexos ac intortos: atque unguentis delibutos et madentes: atqui rara tantum demirari homines solent.

Ad subitas Thracum volucres, &c.] Cum subito gruum agmen apparet, ac velut nubes volat clangendo ac strependo, impetitque Pygmæos. Vide Athen. IX. 11.

Thracum volucres] Grues, quæ ad Strymonem fluvium, in Thraciæ ac Macedoniæ finibus, multæ sunt. Harum volatum Plin. x. 23. cit. sic describit: 'Quando proficiscantur grues consentiunt: volant ad prospiciendum, alte: ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per vices qui acclament, dispositos habent, et qui gregem voce contineant: excubias habent nocturnis temporibus lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno et decidens indiligentiam coarguat,' &c.

Pygmæus parvis currit, &c.] A πυγμή, vel πυγὼν, *cubitus*, Pygmæos dici, ex Eustathio affirmat Cœl. Rhodig. IV. 3. Plin. IV. 11. In Thracia Pygmæorum gentem fuisse refert, et illinc a gruibus fugatam. Et VII. 2. sic habet: 'Apud Indos in parte montium trispithamæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, quos a gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est insidentes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore, universo agmine ad mare descendere, et ova pullosque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennisque et ovorum putaminibus construi. Aristoteles, in cavernis vivere Pygmæos tradit.' Idem x. 23. 'Inducias,' inquit, 'habet gens Pygmæa abscessu gruum,' &c. Gell. IX. 4. Pygmæorum longissimos non excedere pedes duos et quadrantem, apud ultimas quidem terras Orientis, affirmat. Opportune admodum venit Mercurius ille noster vernaculus, rerum novarum ac lepidarum conquisitor ac enarrator apprime diligens: vulgo, *le Mercure Galant*. Is mense Aprili 1683. Menstrualibus in Tabellis seu Commentariis, ad rem prorsus ita refert. Gabaretus, inquit, cum navibus quatuor bellicis quibus præest, ad Rupellam solvit, anno proxime elapso: atque in Americam vela faciens, Martinicam Granatamque Insulas obiit. Inde Meridionalis Americæ oram præterlegens, vergensque in Occidentem, spectavit eminus *Montem Sanctæ Marthæ*, vulgo, *Sierras Nevadas*, a nivibus quibus nunquam non opertus est, sic nominatum. In Zona torrida situs est, sexaginta leucis a maritimo littore, montium qui sunt in Orbe, fortassis altissimus. Ad hujus radicem et clivum habitat gens parvula, sive homunculi quidam, Pygmæis, de quibus Plinius, haud absimiles. Hi milio vescuntur, victitantque suos intra fines, a finitimis populis omnino segregati: ubi vero nostræ magnitudinis homines aspiciunt, diffugiunt protinus suas in cavernulas atque latibula. Porro quam religionem colant minime compertum, &c.

Nullane perjuri capitis, fraudisque nefandæ
Pœna erit? Abreptum crede hunc graviore catena
Protenus, et nostro (quid plus velit ira?) necari
Arbitrio. Manet illa tamen jactura, nec unquam
Depositum tibi sospes erit. Sed corpore trunco
Invidiosa dabit minimus solatia sanguis.
At vindicta bonum vita jucundius ipsa.
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum, aut levibus videas flagrantia causis.
Quantulacumque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia, atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum Sapientia: quippe minuti
Semper et infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio. Continuo sic collige, quod vindicta
Nemo magis gaudet, quam fœmina. Cur tamen hos tu
Evasisse putes, quos diri conscia facti

Nullane perjuri capitis, &c.] An ergo non punietur, an impune abibit ejusmodi scelus?

Abreptum crede hunc, &c.] Responsio ad objectionem mox factam. Ne dubita: pro certo habe, plecti ac puniri sceleratum quemlibet, statim post admissum facinus, flagellante conscientia, torquente, jugulante; adeoque id quod optas dante.

Sed corpore trunco, &c.] At corpore velles mulctari potius. Prolepsis.

Nempe hoc indocti, &c.] Responsio. Id quidem imperiti sentiunt, dicunt, optant; non ita vero sapientes.

Chrysippus] Stoicus ille Philosophus. De quo ad Pers. Sat. VI. vs. ultimo.

Mite Thaletis ingenium] Thales unus e septem Græciæ Sapientibus, injuriarum patientiam, ut et ceteri Sapientes, professus. De eo Diogen. Laërt. l. I.

Dulcique senex vicinus Hymetto] Socrates Atheniensis, adeoque vicinus Hymetto Atticæ regionis monti, *dulci* quidem, quia mellis optimi copiam habet.

Qui partem acceptæ, &c.] Vide Annot. ad Pers. Sat. IV. vs. 1. et 2.

Accusatori nollet dare, &c.] Socrates enim proditionis accusatus in vincula conjectus est cum accusatore: huic vero oblati veneni partem petenti dare noluit ille. Vetus Schol.

Accusatori] Tres fuere Socratis accusatores, Anytus, Melitus, Lycon. De his ille aiebat: possunt quidem occidere me, non autem lædere. Nimirum quia *nemo læditur nisi a seipso.*

Paulatim vitia, atque errores exuit, &c.] 'Vitæ Philosophia dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum.' Cicero Tusc. 5. n. 5.

Quippe minuti, &c.] E contra magni est animi injurias oblivisci. Cic. de Orat.

Vindicta nemo magis gaudet, quam fœmina] Hæc enim quo imbecillior, eo facilius ira et ultionis cupiditate vincitur.

Cur tamen hos tu evasisse putes] Age vero, meritas pœnas, et justam ultionis acerbitatem evasisse improbos ne puta. Nam, ut ait Seneca Epist. XCVII. 'Prima et maxima peccantium pœna est, peccasse: secundæ vero pœnæ sunt timere semper et expavescere, et securitati diffidere: et fatendum est mala facinora conscientia flagellari, et plurimum illis

Mens habet attonitos, et surdo verbere cædit
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens, ac multo sævior illis,
Quas et Cædicius gravis invenit, et Rhadamanthus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.
Spartano cuidam respondit Pythia vates:
Haud impunitum quondam fore, quod dubitaret
Depositum retinere, et fraudem jure tueri
Jurando. Quærebat enim, quæ Numinis esset
Mens, et an hoc illi facinus suaderet Apollo?
Reddidit ergo metu, non moribus; et tamen omnem
Vocem adyti dignam templo, veramque probavit,
Extinctus tota pariter cum prole domoque,
Et, quamvis longa deductis gente, propinquis.
Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.
Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet. Cedo, si conata peregit?
Perpetua anxietas nec mensæ tempore cessat,

tormentorum esse, eo quod perpetua illam solicitudo urget ac verberat, &c.

Cædicius, Rhadamanthus] *Cædicius* erat Judex valde severus, tempore Vitellii. De eo Sat. XIV. *Rhadamanthus* unus ex Inferorum Judicibus. Vide Sat. I. vs. 10. ad vocem *Æacus*.

Nocte dieque suum gestare in pectore testem, &c.] Conscientiam non testem solum, sed etiam Judicem, et carnificem, atque, ut mox dicebat Juvenalis, tortorem.

Spartano cuidam respondit, &c.] Glauco Epicydidis filio, apud quem ob justitiæ famam, Milesius quidam vir Spartam veniens redactam ex bonorum dimidio pecuniam deposuit, ea lege, ut qui certam notam exhibens nummos reposceret, hos statim reciperet. Interjecto tempore ad Glaucum accedunt filii ejus qui deposuerat: notam ostendunt, repetuntque id quod fuerat a patre depositum. Tum vero Glaucus tergiversari, et dicere se non reminisci; facturum tamen quod justum est, intra menses quatuor, si reminiscatur. Abeunt Milesii amissam pecuniam existimantes. Interim ille Delphos pergit, consulitque oraculum, an jurejurando pecuniam deprædari debeat. Cui per Pythiam Apollo respondit: vel ob hoc quod dubitarit depositum restituere, pœnis fore obnoxium: nam par esse flagitium, Deum tentare, ac perpetrasse. His vero territus Glaucus Milesios accersit, atque pecuniam creditam restituit: neque pœnas effugit tamen: sed extincta illius progenies, et ex Sparta radicitus extrita est. Hæc ex Herodot. lib. VI.

Pythia] Sacrificula Apollinis, qui dictus Pythius a Pythone serpente sagittis confecto. Ovid. Metamorph. I. Fab. 8. Porro illa domicilium habebat in spelunca profunda, ore angusto, in cujus aditu locatum tripodem inscendens, divinationis afflabatur spiritu, indeque responsa reddebat.

Quod dubitaret depositum retinere, &c.] Tantum quod anceps fuisset redderetne depositum, an repetentes defraudaret.

Reddidit ergo metu, &c.] Ergo depositum restituit Glaucus ob incussum ab Oraculo timorem, non ob justitiæ fideique reverentiam. Hor. Epist. I. 16. 'Oderunt peccare boni virtutis amore: Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.'

Adyti] Intimus Fani recessus *adytum* vocatur, ab *a* priv. et *δύω*, *ingredior*: nec enim fas erat cuilibet illuc subire, sed Sacerdotibus tantum.

Faucibus ut morbo siccis, interque molares
Difficili crescente cibo. Sed vina misellus
Exspuit: Albani veteris pretiosa senectus
Displicet. Ostendas melius, densissima ruga
Cogitur in frontem, velut acri ducta Falerno.
Nocte brevem si forté indulsit cura soporem,
Et toto versata toro jam membra quiescunt:
Continuo templum, et violati numinis aras,
Et, quod præcipuis mentem sudoribus urget,
Te videt in somnis. Tua sacra et major imago
Humana turbat pavidum, cogitque fateri.
Hi sunt, qui trepidant, et ad omnia fulgura pallent,
Cum tonat: exanimes primo quoque murmure cœli;
Non quasi fortuitus, nec ventorum rabie, sed
Iratus cadat in terras, et judicet ignis.

Molares] Dentes majores a molendo cibo atterendoque dicti.

Difficili crescente cibo] Dum mens ægre habet, et corpus ægrum fit: hinc cibus vix dentibus absumitur, videturque in ore crescere præ nausea et fastidio, cum nonnisi difficulter deglutitur.

Albani veteris pretiosa senectus, &c.] Nec sapit ei vinum licet optimum e collibus Albanis. Vide Sat. v. vs. 33. ibique annotata.

Densissima ruga cogitur in frontem] Frons caperatur, ob mœrorem, et animi æstus quos patitur.

Velut acri ducta Falerno] Quasi aceto; vel quod Falernum per se mite et jucundum, ipsi austerum et acre videatur. Vide Sat. IV. vs. 137. annot.

Continuo templum, &c.] Cruciatur animus, dum ei semper obversatur templum, in quo pejeravit, Deosque violavit. Maxime vero torquetur, cum tu menti ejus redis; et cum præsentem veluti habet te, cui, depositum negando, fidem fregit.

Sacra] Execrabilis, religionem incutiens ac pavorem homini sacrilego.

Major imago humana] Quales videntur umbræ, dum apparent. Suet. Claud. c. 1. 'Hostem,' inquit, 'frequenter cæsum ac penitus in intimas solitudines actum non prius destitit insequi,' (Drusus nempe Claudii pater,) 'quam species barbaræ mulieris humana amplior, victorem tendere ultra sermone Latino prohibuisset.'

Fateri] Fraudem, perjurium, meritas pœnas.

Ad omnia fulgura pallent] Sic Caligula Sueton. c. 51. 'Ad minima tonitrua et fulgura connivere, caput obvolvere, ad majora vero proripere se e strato, et sub lectum condere solebat,' &c. Quædam tamen fulgura ac tonitrua boni fuisse ominis olim creditum, ut quæ ex sinistra parte, item quæ ab Ortu veniunt. Vide Alex. ab Alex. v. 13. et 27.

Fortuitus] Ex opinione Epicureorum, qui expuncta divina providentia, casui et Fortunæ omnia tribuebant.

Ventorum rabie] Ex nubium ac ventorum conflictu et collisione vet. Schol. Sic et Plutarch. de Homero Lib. ait, cum in nube ventus includitur, eamque vi perrumpit, tonitrua fulguraque gigni, et simul emitti fulmen. Observandum itaque hic loqui Juvenalem ex opinione vulgi: nam constat tonitru fieri quoties exhalatio quædam calida ad secundam aëris regionem elata, nubibus constricta colluctatur ut erumpat: fulgur autem, cum sicca illa exhalatio motu rarescit ignescitque, et per nubem exit et emicat: denique fulmen esse exhalationem illam compactam et accensam, quæ magno impetu et fragore nubes effringit, sæpe in terras delabitur, ac modo ingenti strage quævis perrumpit, modo incendio absumit.

Judicet ignis] Vibratus ab irato Jove hominum crimina ulciscente.

Illa nihil nocuit, cura graviore timetur
Proxima tempestas, velut hoc dilata sereno.
Præterea, lateris vigili cum febre dolorem
Si cœpere pati, missum ad sua corpora morbum
Infesto credunt a Numine: saxa Deorum
Hæc, et tela putant. Pecudem spondere sacello
Balantem, et Laribus cristam promittere galli
Non audent. Quid enim sperare nocentibus ægris
Concessum? vel quæ non dignior hostia vita?
Mobilis et varia est ferme natura malorum.
Cum scelus admittunt, superest constantia. Quid fas,
Atque nefas, tandem incipiunt sentire peractis
Criminibus. Tamen ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa et mutari nescia. Nam quis
Peccandi finem posuit sibi? quando recepit
Ejectum semel attrita de fronte ruborem?
Quisnam hominum est, quem tu contentum videris uno
Flagitio? Dabit in laqueum vestigia noster
Perfidus, et nigri patietur carceris uncum,
Aut maris Ægæi rupem, scopulosque frequentes

Lateris vigili cum febre dolorem] Pleuritida, seu lateralem morbum, cum febre somnum adimente ob nimios æstus.

Saxa Deorum hæc et tela putant] Quibus petunt improbos ac mulctant Dii.

Pecudem spondere sacello non audent] Ovem non audent vovere pro sanitate ab Diis impetranda, quia se illis norunt exosos, adeoque desperant quicquam ab eis consequi.

Cristam galli] Id est, cristatum gallum, quem Laribus et Æsculapio solebant mactare, præsertim a morbo convalescentes. Vide Cœl. Rhodig. l. XVI. c. 12. et 13.

Quæ non dignior hostia] Quam sceleratus homo, pro cujus salute voveretur.

Quid fas, atque nefas, tandem incipiunt sentire, &c.] Postquam scelus est admissum, tum ejus gravitas sentitur, quod antea blandum ac suave cupido ac libidinoso videbatur.

Ad mores natura recurrit] Horat. L. I. Epist. 10. 'Naturam expellas furca, tamen usque recurret.'

Fixa et mutari nescia] Obfirmata consuetudine peccandi. S. Augustin. Confess. l. VIII. c. 5. 'Suspirabam,' inquit, 'ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat et constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa facta est libido, et dum servitur libidini, facta est consuetudo, et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis (inde catenam appellavi) tenebat me obstrictum dura servitus.'

Dabit in laqueum vestigia, &c.] Etsi impune perfido fuit prius flagitium, paulisper expecta: statim aliud perpetrabit, propter quod in vincula trudetur, ac pro utrisque dabit pœnas, seu exilio, seu capite mulctatus.

Nigri patietur carceris uncum] Carceris tædia et horrorem feret, ibique unco ferreo constringetur: vel inde trahetur unco, et raptabitur ad scalas Gemonias. Vetus Schol. Vide quæ notavi Sat. X. vs. 66.

Maris Ægæi] Vide Annot. ad Pers. Sat. V. vs. 142.

Rupem, scopulosque] Ad scopulosas istas Insulas, in quibus exulant insignes Rei bene multi, procul hinc de-

Exulibus magnis. Pœna gaudebis amara
Nominis invisi, tandemque fatebere lætus,
Nec surdum, nec Tiresiam quenquam esse Deorum.

portabitur.

Pœna gaudebis amara, &c.] Tum certe cum ingenti gaudio accipies graviter et juste plecti invisum tibi hominem depositi raptorem. Tum vero Deos non amplius incusabis, quod scelera non vindicent, quod sceleratis parcant, ut modo faciebas.

Surdum] Quasi tua Dii vota non audierint vindictam poscentis.

Tiresiam] Id est, cæcum, instar Tiresiæ Thebani, quasi non viderent Dii aut certe conniverent ad perjuria, et alia tot improbe facta in hoc inferiori orbe. De *Tiresia* Vate ab irata Junone excæcato, vel, ut alii volunt, Pallade, Ovid. Metamorph. III. Fab. 4.

SATIRA XIV.

PLURIMA sunt, Fuscine, et fama digna sinistra,
Et nitidis maculam hæsuram figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris traduntque parentes.
Si damnosa senem juvat alea, ludit et hæres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.
Nec melius de se cuiquam sperare propinquo

Plurima sunt, &c.] Gravissima est hæc Satira, in qua redarguuntur parentes prava filiis exempla monstrantes, quibus et ipsi pravi fiunt atque omni vitiorum genere corruptissimi.

Fuscine] Is quisnam fuerit haud bene patet.

Nitidis maculam hæsuram figentia rebus] Res ex se bonas corrumpentia.

Hæsuram] Quidam legunt, *et rugam*. Nonnulli etiam Codices post primum versum habent: 'Et quod majorum vitio, sequiturque minores.' Sed hunc versiculum velut ineptum, ut sententiæ turbatorem, denique velut peregrinum in urbem irrepentem, id est, e titulo vel margine in Satiram ipsam ab imperitis insertum jure proscribit Just. Lipsius Epistolic. Quæst. L. IV. Epist. 15.

Traduntque parentes] Vide Plutarch. de instituendis liberis: ubi ait, sane juvenes esse procacissimos illic oportere, ubi senes impudentes sunt: et qui peccantes ipsi pueros castigant, sui ipsorum accusatores fieri; imo peccandi esse ipsis auctores et magistros. Et Quintil. l. I. c. 2. 'Utinam,' inquit, 'liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio quam indulgentiam vocamus, nervos omnes et mentis et corporis frangit. Quid non adultus concupiscet, qui in purpuris repit?—Ante palatum eorum quam mores instituimus.—Gaudemus si quid licentius dixerint.—Discunt hæc miseri antequam sciant hæc vitia esse,' &c.

Hæres bullatus] Puer nobilis. Vide quæ annotavi ad Pers. Sat. V. vs. 31.

Parvo] Ætati et parvæ suæ manui apto.

Arma] Tesseras, talos, alveolum.

Fritillo] Pyrgo, turricula, pyxide cornea oblonga, e qua tali mittuntur. Vide Pers. Sat. III. vs. 50. Annot.

Concedet juvenis, qui radere tubera terræ,
Boletum condire, et eodem jure natantes
Mergere ficedulas didicit, nebulone parente,
Et cana monstrante gula. Cum septimus annus
Transierit puero, nondum omni dente renato,
Barbatos licet admoveas mille inde magistros,
Hinc totidem, cupiet lauto cœnare paratu
Semper, et a magna non degenerare culina.
Mitem animum, et mores modicis erroribus æquos
Præcipit, atque animas servorum et corpora nostra
Materia constare putat, paribusque elementis;
An sævire docet Rutilus, qui gaudet acerbo
Plagarum strepitu, et nullam Sirena flagellis
Comparat, Antiphates trepidi laris, ac Polyphemus?

Radere tubera] Expurgare, et in cibum parare, et condire. Vide Annot. ad Sat. v. vs. 116.

Boletum] Vide cit. Sat. v. vs. 147.

Eodem jure] Eodem condimento, quo boletum et tubera.

Ficedulas] Aviculas boni succi, de quibus Athen. l. II. c. 24. et Plin. lib. x. c. 29. Nullam avem, præter ficedulam, totam comesse oportere, ex placito et palato luxuriosorum, affirmat l. xv. c. 8. A. Gellius. Dicta ficedula, ab edenda ficu, seu quod ea saginetur. Martial. L. XIII. Epigram. 49. 'Cum me ficus alat, cum pascar dulcibus uvis, Cur potius nomen non dedit uva mihi?'

Nebulone] Guloso, lurcone, luxurioso.

Cana monstrante gula] Vetulo gulæ pridem addicto, nec albis licet et canescentibus capillis sibi temperante.

Dente renato] Macrob. l. I. in Somn. Scip. c. 6. ait, 'Post septem menses mandibulis dentes emergere infantibus, post annos septem qui primi dentes emerserant, aliis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedere.' Sic et Plin. l. VII. c. 16. 'Editis infantibus primores dentes septimo gigni mense: eosdem anno septimo decidere, aliosque suffici.'

Barbatos] Sapientes, Philosophos. Vide Annot. ad Pers. Sat. IV. vs. 1.

Cupiet lauto cœnare paratu, &c.] Sicut a teneris assuevit, ita grandior laute vesci volet, neque frugalitatem doceri poterit. Tull. de Invent. 'Vetus consuetudo naturæ vim obtinet;' et de Finib. 'quasi altera natura est,' inquit. 'Hinc venatores in nive pernoctant, in montibus uri se patiuntur;' ut ait idem Cicero Tusc. II. n. 40. Virgil. Georgic. II. 'Adeo in teneris consuescere multum est.' Horat. L. I. Epist. 2. 'Quo semel est imbuta recens, servabit odorem Testa diu.'

Mitem animum, &c.] An clementiam, an crudelitatem docet filios qui in servos ipse crudelis sævit?

Mores modicis erroribus æquos] Horat. L. I. Sat. 3. 'Nam vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est Qui minimis urgetur.'

Animas servorum] Non de elementorum materia qualibet, sed ex nihilo creatam hominis cujuscunque animam, ex D. Augustino asserit Cœl. Rhodig. l. II. c. 22. Eo quod si ex elementis constaret, sane foret corporea. Porro immortales æqualesque esse omnium hominum animas, non fide solum Christiana certum est, sed et Sapientes Ethnici agnovere. Vide Cœl. Rhodig. cit. cap. et seq.

Nostra] Eadem, qua nos.

Paribusque elementis] Aqua, terra, aëre, igne, simul commixtis.

Rutilus] An is, de quo non semel initio Sat. XI.

Nullam Sirena flagellis comparat] Nullius cantum Sirenis, suavem licet, æque audire cupit ut sonum flagellorum servis inflictorum.

Sirena] Vide Sat. IX. vs. ultimo.

Antiphates trepidi laris, &c.] Familiæ suæ tam metuendus ac formi-

Tum felix, quoties aliquis tortore vocato
Uritur ardenti duo propter lintea ferro.
Quid suadet juveni lætus stridore catenæ,
Quem mire afficiunt inscripta ergastula, carcer
Rusticus? Expectas, ut non sit adultera Largæ
Filia, quæ nunquam maternos dicere mœchos
Tam cito, nec tanto poterit contexere cursu,
Ut non ter decies respiret? Conscia matri
Virgo fuit: ceras nunc hac dictante pusillas
Implet, et ad mœchos dat eisdem ferre cinædis.
Sic natura jubet: velocius, et citius nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cum subeunt animos auctoribus. Unus et alter
Forsitan hæc spernant juvenes, quibus arte benigna,
Et meliore luto finxit præcordia Titan:
Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt,
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpæ.

dabilis, quam fuere pridem vel Anthropophagus ille Rex Læstrigonum Antiphates, vel immanis Polyphemus Cyclopum unus.

Antiphates] Vide Homer. Odyss. x.

Laris] Vide Annot. Sat. VIII. vs. 14.

Polyphemus] Vide Sat. IX. vs. 45.

Tum felix, quoties, &c.] Quoties occasionem sæviendi nanciscitur, toties lætus ille est.

Catenæ] Servo injectæ et impactæ.

Inscripta ergastula] Metonym. pro servis in ergastulo compeditis, in fronte vero candenti ferro seu cauterio inustis, ac certis literis aut stigmate notatis et compunctis, ob aliquod furtum, aliudve crimen. Hinc illi apud Ciceronem II. Offic. n. 25. 'Stigmatiæ,' vel, 'Stigmatici,' vocantur. Plin. mox citand. 'Inscripti vultus;' Plaut. et Apul. Metam. IX. 'Literati.' Vide Cœl. Rhodig. l. VII. c. ult. et Alex. ab Alex. l. III. c. 20.

Ergastula] Vide Sat. VI. vs. 126.

Carcer rusticus] Seu quod servi in villarum ergastulis, id est, cellis subterraneis custodiebantur: de quibus vide Brisson. l. II. c. 9. seu quod operi rustico addicebantur. Hinc Plin. l. XVIII. c. 3. 'Vincti pedes,' inquit, 'damnatæ manus, inscripti vultus rura exercent.' Et c. 6. ejusdem Libri, 'coli rura ab ergastulis pessimum est, et quicquid agitur a desperantibus.'

Largæ] Adulteræ famosæ illo ævo.

Nunquam maternos dicere mœchos] Adeo nempe multi sunt.

Ceras pusillas] Ætati et manui accommodatos pugillares.

Dat eisdem ferre] Iisdem famulis ac internunciis per quos mater solet missitare literas amatorias ad suos mœchos.

Magnis auctoribus] Parentibus ac majoribus, quorum potens apud filios exemplum atque auctoritas. Cic. Epist. l. IV. ad Ser. Sulpic. Epist. III. 'Quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant.'

Forsitan hæc spernant, &c.] Prava exempla parentum pauci forte abhorreant juvenes bene nati, et ad virtutem proni. Vide Senec. Epist. 97. ubi, 'ad deteriora faciles sumus,' inquit, &c.

Titan] Vide Ovid. Metam. I. Fab. 2. et quæ notavi ad Sat. IV. vs. 132. Item Sat. VIII. vs. 132. ad vocem *Titanida*.

Fugienda] Pessima, improba.

Orbita] Proprie orbita currentis est rotæ vestigium. Docet Tullius ad Attic. l. II. Epist. 21. ubi ait, 'Sic orbem Reipublicæ esse conversum, ut vix sonitum audire, vix ingressam orbitam videre quis posset.' Hic vero significat consuetum agendi mo-

Abstineas igitur damnandis. Hujus enim vel
Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur
Ex nobis geniti: quoniam dociles imitandis
Turpibus ac pravis omnes sumus; et Catilinam
Quocumque in populo videas, quocumque sub axe:
Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.
Nil dictu fœdum visuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer est. Procul hinc, procul inde puellæ
Lenonum, et cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia. Si quid
Turpe paras, ne tu pueri contemseris annos:
Sed peccaturo obstet tibi filius infans.
Nam si quid dignum Censoris fecerit ira
Quandoque, et similem tibi se non corpore tantum,
Nec vultu dederit, morum quoque filius, et qui
Omnia deterius tua per vestigia peccet,
Corripies nimirum, et castigabis acerbo
Clamore, ac post hæc tabulas mutare parabis.
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cum facias pejora senex, vacuumque cerebro

rem, et quotidiana vitiorum exempla pueris monstrata.

Damnandis] Alii legunt, *damnis, hujusce etenim vel*, pari sensu, id est, facinoribus damnosis familiæ.

Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur] Etsi aliæ desint rationes, at hæc una debeat a vitiis nos avocare, ne scilicet filios ac familiares exemplo nostro corrumpamus.

Catilinam quocumque in populo videas] Frequentes malos ubique reperias, non etiam bonos. Seneca ad Lucil. Epist. 97. 'Omne tempus Clodios, non omne Catones fert.'

Catilinam] Catilinæ similes, flagitiosos, patriæ hostes, omni scelere inquinatos. Vide Ciceronem, Sallustium, &c.

Axe] Orbem terræ velut axe volvi, qui duobus hinc inde cardinibus sustineatur, Arctico et Antarctico, Geographi finxere.

Brutus] Vir bonus, amans virtutis, libertatis vindex, patriæ liberator, etiam capitis periculo. Vide Sat. v. vs. 37.

Bruti avunculus] Cato Uticensis, cujus soror Servilia mater fuit Bruti. Vide Sat. II. vs. 28. Annot.

Puellæ lenonum] Meretrices.

Parasiti] Vide Sat. I. vs. 131.

Maxima debetur puero reverentia] Plutarch. in Vita Catonis Censorii, refert eum præsente puero filio sic a verborum turpitudine temperasse, velut arbitris virginibus Vestalibus locuturus fuisset: neque cum filio unquam lavisse; quod et tunc a Romanis factitatum.

Ne tu pueri contemseris annos] Ne existimes tuum peccandi exemplum non ei fore noxium, qui valde juvenis sit et mali ignarus. Imo vel ob hoc abstine, quod ætas illa est in vitium flecti facilis, et quasi cerea, ut ait Horatius ad Pisones, vs. 163.

Morum quoque filius] Hæres et æmulus paternæ improbitatis.

Post hæc tabulas mutare parabis] Qua fronte minaberis testamenti mutare tabulas, et illum exhæredare ob flagitia? Agell. l. I. c. 6. 'Parentes, si pergunt liberi errare, bonis exhæredant; inquit Metellus.'

Frontem libertatemque parentis] Severitatem atque audaciam castigandi, qualis patrem decet.

Vacuumque cerebro] Carens mente et sapientia. Nam ex Macrob. l. VII. c. 5. 'Cerebrum consilii sedes est.' Et c. 9. 'Animæ habitatio

Jam pridem caput hoc ventosa cucurbita quærat?
  Hospite venturo, cessabit nemo tuorum.
Verre pavimentum, nitidas ostende columnas,
Arida cum tota descendat aranea tela;
Hic leve argentum, vasa aspera tergeat alter;
Vox domini furit instantis, virgamque tenentis.
Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici,
Ne perfusa luto sit porticus: et tamen uno
Semodio scobis hæc emendat servulus unus.
Illud non agitas, ut sanctam filius omni
Aspiciat sine labe domum, vitioque carentem?

est in cerebro, indeque sensus ingeruntur et gubernantur.' Ex Plin. l. II. c. 37. 'Cerebrum est velut arx sensuum: huc venarum omnis a corde vis tendit, hic desinit: hic culmen altissimum, hic mentis est regimen.' Vide Cœl. Rhodig. l. II. c. 28. et alibi.

Caput hoc ventosa cucurbita quærat] Id est, tuum caput male sanum eget cucurbita, sive cucurbitula, qua inciso occipitio adhibita curetur tua phrenesis: ex Cornelio Celso l. III. c. 18.

Ventosa cucurbita] Levis, tenuis, cava.

Cucurbita] Sunt qui putent hanc perinde ac helleborum insaniæ mederi: adeoque hic intelligi cucurbitam, maxime sylvestrem, ut colocynthidem, &c. De hujus virtutibus et facultatibus Plin. l. XX. c. 3. et alibi. Athenæus autem l. II. c. 18. ait, cucurbitam corporis habitum humectare, egeri celeriter, bonum succum generare, &c. Alii volunt hic a Juvenale designari cucurbitulam, Gallice, *ventouses*. Nomen, vel a cucurbitæ similitudine, vel quod e cucurbitis facta sint primum ea vascula, quæ subinde ænea, cornea, vitrea, quibus Medici utuntur ad noxios humores et sanguinem, levi interdum scarificatione, aut etiam sine illa, educendos. Vide Corn. Cels. l. II. c. 11. Plin. l. XXXII. c. 10. 'Eadem est,' inquit, 'earum' (hirudinum) 'curatio, quæ cucurbitularum medicinalium, ad corpora levanda sanguine, spiramentaque laxanda.' Plutarchus Lib. *de animi tranquillitate*, affert exemplum cucurbitularum, quæ pessimum humorem e carne ad se trahunt. At in Quæst. Platon. circa medium ita rem explicat: Πρῶτον μὲν οὖν τὸ περὶ τὴν σικύαν τοιοῦτόν ἐστιν· ὁ περιληφθεὶς ὑπ' αὐτῆς πρὸς τῇ σαρκὶ μετὰ θερμότητος ἀὴρ ἐκπυρωθεὶς, καὶ γενόμενος τῶν τοῦ χαλκοῦ πόρων ἀραιότερος, ἐξέπεσεν οὐκ εἰς κένην χώραν, (οὐ γάρ ἐστιν) εἰς δὲ τὸν περιεστῶτα τὴν σικύαν ἔξωθεν ἀέρα, κἀκεῖνον ἀπέωσεν, ὁ δὲ τὸν πρὸ αὐτοῦ· καὶ τοῦτο πάσχων ἀεὶ καὶ ἄγων ὁ ἔμπροσθεν ὑποχωρεῖ τῆς κενουμένης γλιχόμενος χώρας, ἣν ὁ πρῶτος ἐξέλιπεν· οὕτω δὲ τῇ σαρκὶ περιπίπτων, ἧς ἡ σικύα δέδρακται· καὶ ἀναζέων ἅμα συνεκθλίβει τὸ ὑγρὸν εἰς τὴν σικύαν: *In cucurbitula sic se res habet: Aër in illa comprehensus, postquam adhæsit carni, factus per calorem subtilior poris ænei vasis, effert se non vacuum in locum, (nullus enim est) sed in illum aërem qui cucurbitulam foris circumstat, eumque dispellit: hic vero eum qui ante ipsum est. Idque patiens assidue agensque aër anterior cedit in locum quem prior vacuum reliquit. Ita vero circumfusus carni, quam cucurbitula prehendit, vellicans simul humorem in cucurbitulam exprimit.*

Aranea] Vide Plin. XI. 24.

Hic leve argentum] Id est, politum, nullaque cœlatura asperum et inæquale. Alii legunt, *Hic lavet.*

Aspera] Ob extantia signa insculpta, anaglypha.

Semodio scobis hæc emendat, &c.] Id est, et tamen totam domum everrens, et singula tergens ac deradens servus, vix inde scobis aufert semodium, seu modium dimidium pulveris atque ramentorum.

Gratum est, quod patriæ civem populoque dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
Utilis et bellorum, et pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit, quibus artibus, et quibus hunc tu
Moribus instituas. Serpente ciconia pullos
Nutrit, et inventa per devia rura lacerta:
Illi eadem sumtis quærunt animalia pinnis.
Vultur jumento, et canibus, crucibusque relictis,
Ad fœtus properat, partemque cadaveris affert.
Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, et se
Pascentis, propria cum jam facit arbore nidos.
Sed leporem, aut capream, famulæ Jovis, et generosæ
In saltu venantur aves: hinc præda cubili
Ponitur: inde autem, cum se matura levarit
Progenies, stimulante fame, festinat ad illam,
Quam primum prædam rupto gustaverat ovo.
Ædificator erat Cetronius, et modo curvo

Gratum est, quod patriæ civem, &c.] Quod genueris filium, modo ille futurus sit aliquando patriæ utilis, bene est.

Quibus hunc tu moribus instituas] Plutarchus ante citatus de Institutione liberorum, optime affirmat, naturæ bonitatem socordia labefactari, contra vero pravam licet indolem doctrina et institutione emendari: adeo valent sedulitas et labor. Vide supra.

Serpente ciconia pullos nutrit, &c.] Prob[illegible] exemplis, sumtam a teneris annis consuetudinem præsertim a parentibus inditam retineri in adulta ætate.

Ciconia] Plutarch. Quæst. Convival. VIII. 7. ait ciconiam quæ nullam ab homine opem accipit, ei tamen opitulari, siquidem insidiantes rubetas et angues circumvagans perimit. Idem de Iside, ait, Thessalis coli ciconias ob serpentes deletos. Similiter et Plin. x. 23. Tantum ciconiis honorem in Thessalia fuisse, ut eas occidisse, perinde ac hominem, capitale fuerit. Ex S. Ambrosio Hexameron v. 16. et Cœl. Rhodig. II. 17. Ciconia Romano usu *pia* vocatur, quod pulli parentibus jam senio confectis, nec alimenta sibi conquirere valentibus opem et victum suppeditant. Hinc a Petronio ciconia nuncupatur, *pietaticultrix.*

Illi eadem sumtis quærunt animalia pinnis] Pulli ciconiæ jam pennati vescuntur item serpentibus.

Vultur] Vide Annot. Sat. IV. vs. 110. ad vocem *Vulturibus.*

Crucibusque relictis] In quibus pendent humana cadavera, quorum est avidus.

Hic est ergo cibus magni quoque vulturis] Alii legunt, *Hinc est ergo cibus,* &c.; nimirum e cadaveribus quibuscumque.

Propria cum jam facit arbore nidos] Affirmat contra Plinius x. 6. non in arboribus, sed in excelsis valde rupibus vultures nidificare. Favet et Plutarch. Qu. Cent. Rom. 93. ubi ait, vix ulli inventum vulturis nidum.

Famulæ Jovis] Aquilæ; quæ sic nuncupantur, sive quod nectar Jovi portarit Aquila, cum ille apud Cretam in antro educaretur, ut est apud Athen. II. 12. Seu quod Ganymedem jubente Jove rapuit. Ex Hygin. Astrol. Poët. Seu quod Jovi fulmina adversus Gygantes bellanti subministraret Aquila, ut fabulantur. Seu denique quod fulminata nunquam Aquila, ideoque Jovis armigera credita est; quod refert Plin. x. 3. Vide Cœl. Rhodig. XIII. 20.

Generosæ aves] Accipitres, falcones, &c.

Ædificator erat Cetronius]. Ama-

Abstineas igitur damnandis. Hujus enim vel
Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur
Ex nobis geniti: quoniam dociles imitandis
Turpibus ac pravis omnes sumus; et Catilinam
Quocumque in populo videas, quocumque sub axe:
Sed nec Brutus erit, Bruti nec avunculus usquam.
Nil dictu fœdum visuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer est. Procul hinc, procul inde puellæ
Lenonum, et cantus pernoctantis parasiti.
Maxima debetur puero reverentia. Si quid
Turpe paras, ne tu pueri contemseris annos:
Sed peccaturo obstet tibi filius infans.
Nam si quid dignum Censoris fecerit ira
Quandoque, et similem tibi se non corpore tantum,
Nec vultu dederit, morum quoque filius, et qui
Omnia deterius tua per vestigia peccet,
Corripies nimirum, et castigabis acerbo
Clamore, ac post hæc tabulas mutare parabis.
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cum facias pejora senex, vacuumque cerebro

rem, et quotidiana vitiorum exempla pueris monstrata.

Damnandis] Alii legunt, *damnis, hujusce etenim vel*, pari sensu, id est, facinoribus damnosis familiæ.

Una potens ratio est, ne crimina nostra sequantur] Etsi aliæ desint rationes, at hæc una debeat a vitiis nos avocare, ne scilicet filios ac familiares exemplo nostro corrumpamus.

Catilinam quocumque in populo videas] Frequentes malos ubique reperias, non etiam bonos. Seneca ad Lucil. Epist. 97. 'Omne tempus Clodios, non omne Catones fert.'

Catilinam] Catilinæ similes, flagitiosos, patriæ hostes, omni scelere inquinatos. Vide Ciceronem, Sallustium, &c.

Axe] Orbem terræ velut axe volvi, qui duobus hinc inde cardinibus sustineatur, Arctico et Antarctico, Geographi finxere.

Brutus] Vir bonus, amans virtutis, libertatis vindex, patriæ liberator, etiam capitis periculo. Vide Sat. v. vs. 37.

Bruti avunculus] Cato Uticensis, cujus soror Servilia mater fuit Bruti. Vide Sat. II. vs. 28. Annot.

Puellæ lenonum] Meretrices.

Parasiti] Vide Sat. I. vs. 131.

Maxima debetur puero reverentia] Plutarch. in Vita Catonis Censorii, refert eum præsente puero filio sic a verborum turpitudine temperasse, velut arbitris virginibus Vestalibus locuturus fuisset: neque cum filio unquam lavisse; quod et tunc a Romanis factitatum.

Ne tu pueri contemseris annos] Ne existimes tuum peccandi exemplum non ei fore noxium, qui valde juvenis sit et mali ignarus. Imo vel ob hoc abstine, quod ætas illa est in vitium flecti facilis, et quasi cerea, ut ait Horatius ad Pisones, vs. 168.

Morum quoque filius] Hæres et æmulus paternæ improbitatis.

Post hæc tabulas mutare parabis] Qua fronte minaberis testamenti mutare tabulas, et illum exhæredare ob flagitia? Agell. l. I. c. 6. 'Parentes, si pergunt liberi errare, bonis exhæredant; inquit Metellus.'

Frontem libertatemque parentis] Severitatem atque audaciam castigandi, qualis patrem decet.

Vacuumque cerebro] Carens mente et sapientia. Nam ex Macrob. l. VII. c. 5. 'Cerebrum consilii sedes est.' Et c. 9. 'Animæ habitatio

Gratum est, quod patriæ civem populoque dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
Utilis et bellorum, et pacis rebus agendis.
Plurimum enim intererit, quibus artibus, et quibus hunc tu
Moribus instituas. Serpente ciconia pullos
Nutrit, et inventa per devia rura lacerta:
Illi eadem sumtis quærunt animalia pinnis.
Vultur jumento, et canibus, crucibusque relictis,
Ad fœtus properat, partemque cadaveris affert.
Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, et se
Pascentis, propria cum jam facit arbore nidos.
Sed leporem, aut capream, famulæ Jovis, et generosæ
In saltu venantur aves: hinc præda cubili
Ponitur: inde autem, cum se matura levarit
Progenies, stimulante fame, festinat ad illam,
Quam primum prædam rupto gustaverat ovo.
Ædificator erat Cetronius, et modo curvo

Gratum est, quod patriæ civem, &c.] Quod genueris filium, modo ille futurus sit aliquando patriæ utilis, bene est.

Quibus hunc tu moribus instituas] Plutarchus ante citatus de Institutione liberorum, optime affirmat, naturæ bonitatem socordia labefactari, contra vero pravam licet indolem doctrina et institutione emendari: adeo valent sedulitas et labor. Vide supra.

Serpente ciconia pullos nutrit, &c.] Prob[illegible] exemplis, sumtam a teneris annis consuetudinem præsertim a parentibus inditam retineri in adulta ætate.

Ciconia] Plutarch. Quæst. Convival. VIII. 7. ait ciconiam quæ nullam ab homine opem accipit, ei tamen opitulari, siquidem insidiantes rubetas et angues circumvagans perimit. Idem de Iside, ait, Thessalis coli ciconias ob serpentes deletos. Similiter et Plin. X. 23. Tantum ciconiis honorem in Thessalia fuisse, ut eas occidisse, perinde ac hominem, capitale fuerit. Ex S. Ambrosio Hexameron V. 16. et Cœl. Rhodig. II. 17. Ciconia Romano usu *pia* vocatur, quod pulli parentibus jam senio confectis, nec alimenta sibi conquirere valentibus opem et victum suppeditant. Hinc a Petronio ciconia nuncupatur, *pietaticultrix.*

Illi eadem sumtis quærunt animalia pinnis] Pulli ciconiæ jam pennati vescuntur item serpentibus.

Vultur] Vide Annot. Sat. IV. vs. 110. ad vocem *Vulturibus.*

Crucibusque relictis] In quibus pendent humana cadavera, quorum est avidus.

Hic est ergo cibus magni quoque vulturis] Alii legunt, *Hinc est ergo cibus,* &c.; nimirum e cadaveribus quibuscumque.

Propria cum jam facit arbore nidos] Affirmat contra Plinius X. 6. non in arboribus, sed in excelsis valde rupibus vultures nidificare. Favet et Plutarch. Qu. Cent. Rom. 93. ubi ait, vix ulli inventum vulturis nidum.

Famulæ Jovis] Aquilæ; quæ sic nuncupantur, sive quod nectar Jovi portarit Aquila, cum ille apud Cretam in antro educaretur, ut est apud Athen. II. 12. Seu quod Ganymedem jubente Jove rapuit. Ex Hygin. Astrol. Poët. Seu quod Jovi fulmina adversus Gygantes bellanti subministraret Aquila, ut fabulantur. Seu denique quod fulminata nunquam Aquila, ideoque Jovis armigera credita est; quod refert Plin. X. 3. Vide Cœl. Rhodig. XIII. 20.

Generosæ aves] Accipitres, falcones, &c.

Ædificator erat Cetronius] Ama-

Nil præter nubes, et cœli numen adorant;
Nec distare putant humana carne suillam,
Qua pater abstinuit; mox et præputia ponunt:
Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaicum ediscunt, et servant, ac metuunt jus,
Tradidit arcano quodcumque volumine Moses.
Non monstrare vias, eadem nisi sacra colenti:

tibus superstitiosis.

Metuentem sabbata] Judaicos ritus ac religiones colentem.

Sabbata] Vide Annot. Sat. VI. vs. 134.

Nil præter nubes, &c.] Videtur alludere ad id quod legitur Exod. XIII. vs. 21. 'Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem, in columna nubis; et per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris utroque tempore.' Et c. 19. vs. 9. ait Mosi Dominus: 'Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te,' &c. Vel eo Judæos calumniatur adorare nubes, quod Deum in Cœlo regnantem colerent, ac precando Cœlum suspicerent. Simili prope ratione Socratem velut nubes adorantem suggillabat Aristophanes.

Cœli Numen] Legunt alii, *lumen.* Tacit. Histor. v. initio, multa de Mose et Judæis mentitur: at vere hoc, 'Mente sola,' inquit, 'unumque Numen intelligunt, summum illud et æternum, neque mutabile, neque interiturum: profanos vero putant, qui Deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingunt. Igitur nulla simulacra urbibus suis, nedum templis sunt,' &c.

Nec distare putant, &c.] Tam abhorrent ab edenda suilla carne, quam ab humana; Judæorum more. Hi enim sue abstinent, inquit Cornel. Tacit. mox cit. ubi et falsam addit rationem, nempe quod scabie laborarint, cui morbo id animal obnoxium: at vera est quæ habetur Levit. XI. nimirum quod immundum sit hoc animal, atque luto amicum, ut ait Horatius. Sic enim docebantur illi abstrahere mentem a sordidis ac imis cogitationibus, atque ad cœlestia erigere. Vide Lactantium.

Præputia ponunt] Cornelius Tacitus ibid. 'Judæi genitalia circumcidunt, ut diversitate noscantur. Transgressi in morem eorum idem usurpant.' Vide Genes. c. 17. vs. 10. et seq. Deuteron. c. 11. vs. 16. Item Annot. ad Pers. Sat. v. vs. 184.

Tradidit arcano quodcumque volumine Moses] Nec enim Gentibus evulgabant Judæi suos ritus ac mores, quos Moses scripto commendavit eis Pentateucho. Constat nihilominus Ethnicis non latuisse Sacros Libros, cum ex eis pleraque suas in Fabulas traduxerint. Sic diluvii generalis, ac Noëmi ejusque filiorum Historiam, Deucalioneis commentis utcumque expresserunt: sic et Iphigenia sua, Isaacum, et Jephte filiam, &c.

Moses] Vox Hebraica significans, *abstractum.* Is revera ex aquis assumtus a filia Pharaonis Regis Ægypti, et ejus cura educatus fuit; ut fuse narratur Exod. c. 2. Annos natus octoginta, apparente sibi Deo in rubo ardente, constitutus est Israëlitarum Dux: tum e servitute vindicatos per aquas Rubri maris mirabiliter interruptas transvexit; Pharaonem vero et Ægyptios jam multis antea prodigiis fractos fluctibus denique submersit. Diem suum obiit supremum anno ætatis centesimo vigesimo, ante Christum fere millesimo quingentesimo, succedente ipsi Josuë. Plin. XXX. 1. Mosen ut artis Magicæ antesignanum celebrat, accensetque Jamni aliisque Magis Pharaonis. Vide Cœl. Rhodig. x. 1.

Non monstrare vias, &c.] Unis adeo sua religione imbutis consuescere soliti sunt, ut nec errantes in viam, nec sitientes ad quæsitas aquas perducant alienos. Tacit. cit. 'Separati epulis, discreti cubilibus, misericordiam inter se adversus alios omnes hostile odium exercent,' inquit. Verum id imperarat sapienter Deus, ne profanis Gentium religionibus ipsaque idololatria contaminarentur. Deu-

Qui miratur opes, qui nulla exempla beati
Pauperis esse putat: juvenes hortatur, ut illam
Ire viam pergant, et eidem incumbere sectæ.
Sunt quædam vitiorum elementa: his protenus illos
Imbuit, et cogit minimas ediscere sordes.
Mox acquirendi docet insatiabile votum.
Servorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoque esuriens: neque enim omnia sustinet unquam
Mucida cœrulei panis consumere frusta,
Hesternum solitus medio servare minutal
Septembri; nec non differre in tempora cœnæ
Alterius, conchem æstivam cum parte lacerti

avaros] Horatius Epist. i. 15. vs. ult. 'Vos sapere, et solos aio bene vivere, quorum Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.'

Nulla exempla beati pauperis] Attamen cum Deus interrogaretur, quis finem ac fidem veræ felicitatis implesset, Apollinis oraculo declaratus est felicissimus Aglaus Arcas qui nunquam agellum patrium excesserat: inquit vetus Schol. post Plin. vii. 46. quem vide. Paupertatis encomium Apuleius egregie persequitur in Apolog. ubi sic habet: 'Enimvero paupertas olim Philosophiæ vernacula est, frugi, sobria, parvo potens, æmula laudis, adversum divitias possessa, habitu secura, cultu simplex, consilio benesuada: neminem unquam superbia inflavit, neminem impotentia depravavit, neminem tyrannide efferavit. Delicias ventris et inguinum neque vult ullas, neque potest. Quippe hæc et alia vitia et flagitia divitiarum alumni solent. Maxima quæque scelera si ex omni memoria hominum percenseas, nullum in illis pauperem reperies: ubi contra hæc temere inter illustres viros et divites comparent; sed quemcumque in aliqua laude miramur, eum paupertas ab incunabulis nutricata est. Paupertas, inquam, prisca apud sæcula omnium civitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim est paupertas apud Græcos in Aristide justa, in Phocione benigna, in Epaminonda strenua, in Socrate sapiens, in Homero diserta. Eadem paupertas etiam Populo Romano Imperium a primordio fundavit: proque eo in hodiernum Diis immortalibus simpuvio et catino fictili sacrificat,' &c. quæ ibid. lege.

Juvenes hortatur, &c.] Vide Horat. ad Pisones vs. 324. et seq.

Eidem incumbere sectæ] Sequi exempla et rationes fœneratorum et avarorum.

Cogit minimas ediscere sordes] Pater filios erudit in arte quæstus faciendi etiam circa minima: docet eos diligenter sordidæ cupiditatis astus omnes technasque vel tenuissimas.

Modio iniquo] Mensura ciborum nimis parva dimenso cibo. Quaternos frumenti modios in mensem servi accipiebant; hocque dimensum vocabatur; inquit Donat. in Terent.

Minutal] Vel e carnibus residuis minutatim concisis; vel condimenti genus a marino pisce, liquamine, oleo, vino, porris, coriandro.

Septembri] Autumnali tempore, quo facile corrumpuntur obsonia ob humidam tepidamque cœli temperiem. Vide Annot. Sat. vi. vs. 421.

Conchem] Vide Sat. iii. vs. 278. et ibid. Annot.

Æstivam] Alii legunt, *Æstivi*; scilicet, Æstivo calore facile putrescentis. *Lacertum* salsum piscem ait vetus Schol. Colias vocatur Athenæo et Plinio. Athen. iii. 33. ait Coliam et Sardam magnitudine pares: Coliam glutinosiorem, acriori scillæ gustu, mordaciorem, pejori succo; præstantiorem esse Amyclanum et Hispa-

Nullis visa unquam meritis minor, aut ingratæ
Curta fides patriæ. Saturabat glebula talis
Patrem ipsum, turbamque casæ, qua fœta jacebat
Uxor, et infantes ludebant quatuor, unus
Vernula, tres domini: sed magnis fratribus horum
A scrobe, vel sulco redeuntibus, altera cœna
Amplior, et grandes fumabant pultibus ollæ.
Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.
Inde fere scelerum causæ, nec plura venena
Miscuit, aut ferro grassatur sæpius ullum
Humanæ mentis vitium, quam sæva cupido
Indomiti census. Nam dives qui fieri vult,
Et cito vult fieri. Sed quæ reverentia legum,
Quis metus, aut pudor est unquam properantis avari?
Vivite contenti casulis et collibus istis,
O pueri, Marsus dicebat et Hernicus olim,
Vestinusque senex; panem quæramus aratro,
Qui satis est mensis: laudant hoc numina ruris,
Quorum ope et auxilio, gratæ post munus aristæ,

A scrobe, vel sulco] A fodiendo, vel arando.

Cœna amplior] Ratione majoris laboris.

Pultibus] Vide Annot. Sat. VII. vs. 185. Præsertim vero Pers. Sat. VI. vs. 40.

Modus hic agri] Duo jugera nobis non sufficiunt ad hortos ac delicias, quæ pridem satis erant ad alendam suo proventu familiam integram.

Inde fere scelerum causæ] E cupiditate veneficia, homicidia, latrocinia, omniumque scelerum fluxit eluvies. Apost. Paul. 1. ad Timoth. c. 6. 'Radix omnium malorum cupiditas.' Virgil. Æneid. 3. 'Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra fames?'

Properantis] Ad magnas opes, et cito ditari cupientis.

Collibus istis] Montanis agris, quos paulo difficulter colendo panem habeamus, et victum necessarium.

Marsus] Marsi Italiæ populi sub Samnitibus, a Marso Circes filii dicti, Solino teste, hodie *Ducat-Marsi*.

Hernicus] Et hic fuit Lati[illegible]pulus, Hernico vetus colonia Pelasgorum. Saturnal. Duce nuncupatus. Ma[illegible] v. 18. ex Jul. Higin[illegible]

Vestinus] Ea gens Samnitibus proxima.

Gratæ post munus aristæ] 'Postquam Ceres invenit frumenta cum antea glande vescerentur: eadem vere molere, et conficere in Attica, Italia, et Sicilia, ob idque Dea judicata.' Hæc Plinius, VII. 56. initio. Virgilius Georgic. 1. 'Liber, et alma Ceres, vestro si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista. Et Ovid. Fast. l. I. 'Placentur frugum matres, Tellusque Ceresque, far[illegible]re suo, &c. Hæc præbet caus[illegible] frugibus, illa locum. Consorte[illegible]operum, per quas correcta vetust[illegible]uernaque glans victa est utilior[illegible]ibo.' Et Fast. l. IV. 'Panis erant [illegible]mis virides mortalibus herbæ, [illegible]as Tellus nullo solicitante dab[illegible] Et modo carpebant vivax e c[illegible]te gramen, Nunc epulæ tenera [illegible]de cacumen erant. Postea [illegible]ans nata est: bene erat, jam mod[illegible]de reperta; Duraque magnificas [illegible]ercus habebat opes. Prima Ceres, homine ad meliora alimenta vocato, Mutavit glandes utiliore cibo.' Vide Cœl. Rhodig. XVI. 3. ubi sic habet: 'Arcadas glandibus vesci docuit Rex eorum Pelasgus, perseveravitque diu plerisque diætæ ratio hæc, inquit Pausanias,' &c. Deinde, 'Mitiorem

Tanquam homine, et ventri indulsit non omne legumen?

sula Samo, post multas peregrinationes, venit in Italiam, et Crotonæ consedit, ubi discipulos illustres multos habuit. Mortuum Olympiade 70. dicit Euseb. Vide Laërtium, l. VIII. Lactantium, l. III. &c. Cicero Tusc. I. n. 38. Regnante Superbo Tarquinio in Italiam venisse testatur. Et Tusc. IV. n. 2. in Italia fuisse iisdem temporibus, quibus L. Brutus patriam liberavit. Tuscul. V. n. 10. 'Cum in Italiam venisset, exornavisse eam Græciam, quæ magna dicta est, et privatim, et publice, præstantissimis institutis et artibus.'

Animalibus abstinuit] Cum enim Pythagoras Metempsychosim assereret, ab animatis cibis abstinebat, ne videretur in animam sævire humanam, quam e corpore hominis in corpus animalium transmigrare credebat, docebatque.

Indulsit non omne legumen] Loquitur Juvenalis ex opinione eorum qui aiunt Pythagoram abstinuisse a fabis, item ab animantibus: de quibus Laërt. cit. Cicero de Divinat. II. n. 119. 'Faba quidem Pythagorei utique abstinuere; quasi vero eo cibo mens non venter infletur.' Plutarchus, Sympos. lib. VIII. problem. 8. scribit Pythagoreos omnino victimarum immolatarum carnes gustare solitos: piscem vero ab eis immolari nullum. Idem Orat. I. de esu carnium, ait illos carnibus abstinuisse. Plinius XVIII. 12. affirmat, 'Faba sensus hebetari, gignique insomnia, atque idcirco Pythagoræ sententia damnatam; vel quod mortuorum animæ sint in ea: qua de causa parentando assumitur,' &c. Athenæus IV. 17. ex Antiphane ait Pythagoricos animati nihil solitos edere. At l. VII. c. 16. scribit illos modice aliis quidem animatis vescentes, quædam etiam sacrificantes, solos omnino pisces ne gustasse quidem, nimirum quia silentium colebant. Gellius, IV. 11. sic habet: 'Opinio vetus falsa occupavit et convaluit Pythagoram Philosophum non esitavisse ex animalibus, item abstinuisse fabulo, quem κύαμον Græci appellant.—Ex eadem item opinione M. Cic. Lib. de Divin. primo, hæc verba posuit: Jubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit quod errorem animis perturbationemque afferat. Ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur; quæ res habet inflationem magnam. Is cibus tranquillitatem mentis quærentibus constat esse contrarius. Hæc quidem Cicero, sed Aristoxenus Musicus, vir literarum veterum diligentissimus, Aristotelis auditor, in Libro quem de Pythagora reliquit, nullo sæpius legumento Pythagoram dicit usum quam fabis, quoniam is cibus et subduceret sensim alvum ac lævigaret.—Porculis quoque minusculis, et hædis tenuioribus victitasse refert idem Aristoxenus.—Ac de animalibus etiam docet Alexis Poëta in Comœdia, quæ Pythagoræ vita inscribitur,' &c. Ceterum frugales admodum Pythagoram et Pythagoreos constat, atque pomis et olusculis, interdum pane ac melle contentos fuisse. Athen. X. 5. et alibi. Cœl. Rhodig. XXI. 3. et XXX. 36. Idem lib. XXVIII. 12. ita scribit: 'Legimus in Græcorum thesauris, reddito Romæ oraculo, ut Græcæ gentis prudentissimi ac fortissimi statuas erigerent, mox in foro Pythagoræ et Alcibiadis ex ære iconas dedicasse.' Vide et supra Sat. III. vs. 214.

Atque oculum medico nil promittente relictum.
Bardaicus judex datur hæc punire volenti
Calceus, et grandes magna ad subsellia suræ,
Legibus antiquis castrorum, et more Camilli
Servato, miles ne vallum litiget extra,
Et procul a signis. Justissima Centurionum
Cognitio est igitur de milite; nec mihi deerit
Ultio, si justæ defertur causa querelæ.
Tota cohors tamen est inimica, omnesque manipli
Consensu magno efficiunt, curabilis ut sit
Vindicta, et gravior quam injuria. Dignum erit ergo

percussione.

Oculum medico nil promittente relictum] Vel alterum, vel utrumque oculum ictu contusum, tantum non excussum; atque ita male affectum, ut periculum sit perdendi visus, nihilque certæ opis ac salutis audeat spondere Medicus.

Bardaicus judex datur, &c.] Quod si togatus a milite læsus vindictam petat, nihil agit aut consequitur: nam militem deferenti datur cognitor et judex militaris, qui proinde militi favet.

Bardaicus] Vox deducta a Bardis Galliæ pridem populis, sive legas, *Bardaicus*, cum Turnebo, et aliis; sive *Bardiacus*, cum ceteris. Intelligendus itaque vel Judex militaris, barbarus, Gallicus; vel amictus et lacerna sine cucullo, crassior, et villosa, cujus in castris ad excubandum usus frequens, quemadmodum et bardocuculli, de quo Sat. VIII. vs. 145. Vide Turneb. XXIII. 25. Vallam, &c. Martial. Epigram. IV. 4. 'Lassi bardiacus quod evocati.'

Calceus, et grandes, &c.] Hinc videtur habitus describi Centurionis, veste castrensi, de more, in tribunali sedentis et negotia militum disceptantis. Datur, inquit, Judex bardiacus, id est, bardiaco vestitus, forte et cucullo caput adopertus, caligatus, peronatus, suras grandes, ocreas, perones ac tibialia indutus, cujus vel aspectus civem deterreat a litigando apud talem Judicem. Vide Sat. III. vs. ultimo.

More Camilli] L. Furius Camillus Dictator, in decennali Veiorum obsidione, edixit, ne miles extra vallum litigaret, nempe ut præsto quisque semper adesset, quoties erat cum hoste dimicandum. Vide Liv. lib. v. Plutarch. &c.

Justissima Centurionum cognitio, &c.] Illud Camilli institutum maxime justum est, et e re publica, ob rationem allatam: adeoque civis non habet quod conqueratur, si coram Centurione, et apud castra, litigandum est et agendum adversus militem.

Nec mihi deerit ultio, &c.] Mihi vero militi a cive ad Judicem tracto etiam juste non deerit ultio. Nam commilitones mei obstrepunt ne damner; ac si forte damnatus fuero utpote nocens, at ultrix adest tota cohors, tamque male accipit civem judicio victorem, ut eum pœniteat vicisse et militi non indulsisse.

Tota cohors tamen est inimica] Probe notat indolem militantium omnia per vim agentium, et ubique per fas et nefas vincere, ac nihil non sibi licere contendentium.

Cohors, manipli] Manipulus continebat viginti milites ac turbam scutatorum. De *Cohorte* dixi ad Sat. I. vs. 60. et alibi.

Curabilis ut sit, &c.] Sic quidam legunt; alii, *plorabilis*. Vulgo, *efficiunt*. *Curabitis ut sit, &c.* sensus est: Videte igitur, o cives, quid agatis, adversus militem litigando. Scilicet novam accersitis vobis injuriam priori graviorem. Non valde refert ad sensum, quoquo modo legas.

Vindicta, et gravior quam injuria] Totius cohortis omniumque manipulorum vindicta est gravior, quam injuria ab uno milite accepta, pro qua litigatur.

Dignum erit ergo, &c.] Ergo qui militem offenderit, vel offensus accusa-

adeo potens est lucelli cupido, durisque urgens in rebus egestas.

Pegaseium] Egregium carmen, quale composuerit is qui ex Hippocrene biberit.

Nectar] Alii *melos*: quidam scribunt, *mellos*, ut metrum constet. At vero quidni Persius produxerit primam istius vocis syllabam, auctoritate fretus Ennii ac Homeri? Ennii quidem ex Annalibus affertur iste versus 'Matronæ melos complent spectare faventes.' Homerus autem Hymno I. in Mercurium sic habet: Θεὸς δ' ὑπὸ μέλος ἄεισε. Quanquam in præcedenti versu alibi sæpius corripit. Nimirum permittunt liquidæ consonantes. Vetus Schol. *in aliis est*, *nectar*, inquit. Hinc forte Angelus Politianus lectionem istam adstruit; rejicitque vocem, *melos*, quippe cujus prima est brevis. At profecto Marullus eum apposite simul ac festive redarguit, sic occinens: 'Posse negas dici melos, facunde Poëta, Atque adeo pie nectar ais canere. Sed neque dixit nus male μέλος ἄεισεν Homerus: Nec nisi qui laudat nectar, inepte canit.'

SATIRA I.

ARGUMENTUM.

Ambitiosam nobilium in carminibus condendis vanitatem, qua omnia ad ostentationem, neglecto veri, honesti et simplicitatis studio, comparentur, severe reprehensurum poëtam amicus quidam superveniens a proposito dimovere conatur, et sermone super hanc rem instituto initium hujus satiræ continetur. Ordo sententiarum hic est: Operam ludis scribendo, scripta enim tua nemo leget.—Quid hoc ad me? quasi vero curem pravum meorum civium judicium, quorum mores omnino gravem censuram merentur.—Sed heus, quis te censorem creavit?—Gravitati et severitati ætatis meæ munus hoc convenit.—Non mandabitur tibi, inquam.—Nihilominus tamen vel invitis omnibus, natura vel invitum impellente, scribendum mihi est. vs. 12. Jam ipsius argumenti tractatio incipit, quæ est ex dramatico genere. Inducitur enim aliquis, qui præposteram et importunam illius ætatis scribendi pruriginem defendat.—Scribimus sublimia.—Scilicet, interpellat eum Noster, ut habeas, quod recites coram hominibus judicii corruptissimi, quibus probari vehementer cupis. vs. 22.—Quid alioquin juvat summo cum labore aliquid didicisse? vs. 26.—Quasi vero scientiæ fructus pendeat omnis ab hominum existimatione, nihilque in se pretii habeat. vs. 27.—Ain' tu? parvi pendis in ore hominum esse, in scholis tractari, inter pocula frequentari ac laudari, beatus post mortem eo futurus? Quid rides? an erit, qui immortalitati inservire recuset? vs. 43.—Sentio equidem, quid sit merito laudari; verum acclamationes istas: *Euge!* et *Belle!* cum futilissimorum et vilissimorum scriptorum, ut nunc est, præmia sint, nullius curo. vs. 53. Quid, quod auditores quoque, variis artibus corrupti, velificantur quidem recitantium auribus, a tergo autem rident. vs. 62. Age jam, videamus, quale sit populi judicium! molles et infractos requirit versus, rerumque tumorem. vs. 68. Cujus rei, si verum volumus fateri, insana ista puerorum in scholis institutione, stultaque antiquitatis verecundia auctores ipsi sumus. vs. 78. Hinc sermonis corruptela repetenda est, quæ adeo in deliciis habetur, ut vel capite fortunisque omnibus rei neglectis populi plausum patroni inde mereri studeant. vs. 91.

—At soni tamen et concinnitatis ratio habenda est, quam priores poëtæ neglexerunt. vs. 92.—Hoc allatis exemplis ridetur vs. 106. Quo facto judicium suum de toto illo genere Noster brevi subjungit. Tandem adversarius, cum nihil præterea, quo causam suam sustentet, habeat; cur tibi ipse, inquit, nimio veri studio noces?—Quántum ad me, respondet Noster similanter, omnia hæc præclara sint, equidem ulcera hæc non tangam. Enimvero, quod aliis concessum fuerat, cur non idem mihi concedatur?—Non fiet. vs. 119.—Quid, si animi sensa literis tantum mandem? Et hæ literæ, quas nemo fortasse leget, majori mihi in pretio erunt, quam reliqui omnes, qui mea ætate prodeunt, ingenii fœtus. Vos, qui animum habetis imbutum antiqua Græcorum comœdia, adeste recitaturo; vos vero, philosophiæ et bonarum artium irrisores, superbi et dissoluti, procul esse jubeo.

'O CURAS hominum! o quantum est in rebus inane!
Quis leget hæc?' Min' tu istud ais? 'Nemo hercule.' Nemo?
'Vel duo, vel nemo: turpe et miserabile.' Quare?
Ne mihi Pulydamas et Troiades Labeonem
Prætulerint? nugæ. Non, si quid turbida Roma
Elevet, accedas, examenve improbum in illa
Castiges trutina: nec te quæsiveris extra.

O curas hominum] In quibusdam libris reperies appositas literas *P.* et *M.* Re quidem ipsa Dialogismus est inter Poëtam Satiras scribere aventem, et Monitorem qui conatur eum deterrere a scribendo. Neque vero conveniunt omnes quæ sint assignanda Poëtæ, quæ Monitori: sed suum quisque ad arbitrium versus et personas illis distribuit.

Quis leget hæc] Monitor statim, quis eas reprehensiones tuas libens accipiet? Desine igitur inutilia monita dare.

Nemo hercule] Agellius XI. 6. ait Romæ viros jurare solitos per Herculem; fœminas per Castorem, non contra: quamobrem vero, obscurum esse dicit. Illud porro apud Apuleium reperies non observatum, apud quem et fœminæ per Herculem jurant. Vide Juvenal. Sat. II. 98. Annot.

Ne mihi Pulydamas] Scilicet verebor quod olim Hector veritus est; ne, &c. Legunt nonnulli, *næ*, id est, certe. Allusit hic Persius ad Homeri Iliad. X. non longe ab initio. Quod idem fecerat Tullius ad Attic. Epist. II. 5. et VII. 1.

Pulydamas] Princeps Trojanus, per quem optime notatur Nero Historiæ Trojanæ plus æquo studiosus.

Labeonem] Actius Labeo ineptus Poëta, Neroni nihilominus carus, eo quod Homeri Iliados libros aliquot in Latinos versus quamvis male translatasset. De eo nihil habemus præter versum hunc quem citat vetus Scholiastes, 'Crudum manduces Priamum Priamique Pisinnos.'

Elevet] *Elevare* significat duo contraria; nempe augere, et minuere: neque constat quo sensu hic a Persio intelligatur. Metaphora a ponderibus, in quibus ut lanx gravior attollatur, et par alteri fiat, ex ea aliquid detrahitur.

Accedas] Id est, ne te adjungas ad iniquos Judices Romanos, sive bonos versus contemnant, sive malos æstiment.

Examen] Est bilancis hasta, filum, lingula, qua stante, in neutram vergente partem, et sub ansa latente, æquilibrium cognoscitur. Metaphorice ponitur pro judicio.

Trutina] Proprie est illud foramen, intra quod libratur bilancis lingua, de qua mox. Hic sumitur pro tota bilance.

Nec te quæsiveris extra] Ne extra te Judicem quære aut judicium. Tu ipse res dijudica.

Qui pote? vis dicam? nugaris, cum tibi, calve,
Pinguis aqualiculus propenso sesquipede exstet.
O Jane! a tergo quem nulla ciconia pinsit,
Nec manus auriculas imitata est mobilis altas,
Nec linguæ, quantum sitiat canis Appula, tantum!
Vos, o patricius sanguis, quos vivere fas est
Occipiti cæco, posticæ occurrite sannæ.
Quis populi sermo est? quis enim? nisi carmina molli

rum volo mihi dici: mendacem odi.'

Qui pote] Quomodo id fieri possit ut veritatem tibi dicant isti? Horat. Sat. I. 2. 'Male verum examinat omnis Corruptus Judex.'

Pote] Pote significat quasi possibile. Catullus Carm. 77. quod est ad seipsum: 'Hoc facies, sive id non pote, sive pote.'

Vis dicam] Visne ut ego verum ingenue tibi dicam, quod frustra quæris ab adulatoribus?

Nugaris, cum tibi, &c.] Nugæ sunt tua carmina et ineptiæ: operam perdis in cudendis versibus, quos nunquam bonos facies. Nam pinguis et obesus venter subtilem sensum non parturit, juxta Græcum illud, *παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.*

Aqualiculus] Diminutivum ab aquali et aqualico, quod proprie vas est, in quo bibunt porci: quanquam significat etiam ventris imam partem.

O Jane] Janus Deus, cui binam frontem affinxere veteres: unde a tergo derideri non posse affirmat Persius, hincque felicem esse ait. Quod si Poëtastri bina pariter fronte essent, derisiones a tergo plurimas evitarent, aut saltem videntes, quam sint ridiculi nossent. De Jano lege si vis Macrob. Saturn. I. 9.

Nulla ciconia pinsit] Id est, nullus digitus ad modum rostri ciconiæ extensus; quod primum est derisionis genus. D. Hieronym. Præfat. in Sophoniam: 'Si scirent Holdam viris tacentibus prophetasse, nunquam post tergum meum manum incurvarent in ciconiam.' Alii tamen volunt derisionem illam fieri solitam, non manus sed colli extensione post aliquem, instar ciconiarum collum extendentium. Quod verisimilius, et juvat D. Hieronym. loco mox citando, ad Rustic. Monach.

Nec manus auriculas] Alterum est derisionis genus, appositis ad tempora pollicibus, alios digitos et reliquam manum movere eo modo, quo asinus movet aures.

Altas] Vulg. *albas*, quia intus albæ sunt aures asininæ.

Nec linguæ, quantum] Nec irridet te protracta tantum lingua, quantum protrahere solent canes sitibundi in regione calida. 'Tria sunt sannarum genera: aut manu significare ciconiam; aut apposito temporibus pollice, auriculas asininas, aut linguam sitientis canis.' Hæc vetus Schol. D. autem Hieronym. in Epistola ad Rusticum Monachum: 'Ne credas,' inquit, 'laudatoribus, imo irrisoribus, qui cum te adulationibus suis foverint, si subito respexeris, aut ciconiarum deprehendes post te colla curvari, aut manu auriculas agitari asini, aut æstuantem canis protendi linguam.'

Canis Appula] Apulia Italiæ regio versus ostium sinus Adriatici. Ponitur pro quslibet regione calida.

Patricius sanguis] Patricii sunt Senatorum filii: designantur hic quilibet Nobiles Romani. Horat. ad Pisones: 'Vos o Pompilius sanguis.'

Occipiti] Occiput pars capitis posterior, sicut anterior sinciput.

Occurrite] Subeant licet ludibrium et derisionem plebeii; at vos, o Nobiles Romani, ne existimate fortunas et famam vestram pendere a versiculis: ab illis faciendis tantisper abstinete, aut saltem bonos facite. At mementote vos carere Jani oculis adeoque derisionem secretam timete eorum ipsorum, qui coram vobis applaudunt.

Posticæ sannæ] *Sanna* est derisio facta distorto vultu; *postica*, quæ fit post et a tergo hominis derisi.

Quis populi sermo est] Supra habes, *de me*, ante parenthesim: id

Et focus, et porci, et fumosa Palilia fœno;
Unde Remus, sulcoque terens dentalia, Quinti,
Cum trepida ante boves dictatorem induit uxor,
Et tua aratra domum lictor tulit: euge poëta!
Est nunc, Briseis quem venosus liber Accî,
Sunt quos Pacuviusque et verrucosa moretur
Antiopa, *ærumnis cor luctificabile fulta*.

tem rebus omnibus.

Palilia] Pales Dea Pastorum, ab iis colebatur XI. Kal. Mai. id est, vigesima prima die Aprilis. Festum agebant ad arcendos lupos et morbos a pecore: vel ut felix esset et fœcundus pecoris partus: unde legunt quidam, *Parilia*. Vide Athen. l. VIII. sub finem. Ovid. IV. Fastorum.

Fumosa] Quia congestis fœno et stipula ignem accendebant Rustici, in Paliliis, transilientesque expiari se credebant. Ovid. Fast. IV. 'Moxque per ardentes stipulæ crepitantis acervos Trajicias celeri strenua membra pede.' Et post: 'Omnia purgat edax ignis, vitiumque metalli Excoquit; idcirco cum duce purgat oves.'

Unde Remus] Quo ex agro prodiit Remus cum fratre scilicet Romulo; et Romam condiderunt circa Paliliorum diem. Ovid. Fast. IV.

Dentalia] Dentale pars aratri lignea cui præfigitur vomer.

Quinti] Unde tu quoque prodiisti, o Quinti Cincinnate, qui ex aratro ad Dictaturam es evocatus. Tit. Liv. l. III.

Dictatorem induit] Dictatura, summus Romanorum Magistratus sex mensibus durabat: licebat tamen ante tempus abdicare: quod fecit Lucius ille Quintius, post dies sexdecim, rediitque ad opus rusticum, postquam rem Romanam in tuto collocasset, liberato Consule L. Minutio, quem obsessum in Algido monte jam dies aliquot tenebant Æqui hostes. Tit. Liv. III. 27. et sequentibus.

Uxor] Racilia: *trepida*, sive præ gaudio, sive præ stupore ob inexpectatum honorem, et discrimen rerum Romanarum.

Euge Poëta] Bono esto animo: en alii tecum amant etiam antiqua, obsoleta, turgida. Ironice, et satirice.

Briseis] Sic magis placet cum aliis legere, *Briseis*, (quod nomen puellæ est, de qua Homerus passim in Iliade, et Ovid. Epist. 3.) ut sit titulus Tragœdiæ ab Accio scriptæ; quemadmodum ponitur mox Antiopa Pacuvii Tragœdia. Alii legunt, *Brisei*; quod Bacchi cognomen tribuitur Accio, vel quod in Bacchi clientela sunt Poëtæ Tragici, vel quod Bacchus Tragœdiam scripserat.

Venosus liber] Quasi venis prominentibus tumens. Porro quid Turnebum moverit ut legendum esse, *nævosus*, suspicaretur, nec ego suspicari possum.

Acci] Cave legas, *Actii*. Nec enim loquitur hic Persius de Labeone Actio, de quo jam satis, sed de Lucio Accio vetere Poëta et Pacuvii contaneo, paulo tamen juniore, quem laudant Tull. pro Archia Poëta. Macrob. Saturnal. I. 7. Item VI. 1. 2. et 5. Valerius Max. III. 7. art. 11. Vide et Lylium Giraldum.

Pacuvius] Brundusinus, antiquus Tragœdiographus, imo Tragœdorum Princeps, aliquanto junior Plauto, Ennii ex sorore nepos fuisse dicitur. M. Pacuvii et L. Accii colloquium ex occasione factum Tarenti, lege apud Agellium XIII. 2. item utriusque elogia apud Quintil. X. 1. Duorum horumce Poëtarum stylus quidem asper et durus, attamen interlucet sententiis.

Verrucosa] Quasi verrucis et tumoribus aspera.

Antiopa] Lyci Thebarum Regis uxor ob Jovis concubitum a viro repudiata. Titulus est Tragœdiæ Pacuvianæ, cujus meminit Tullius initio l. I. de Finibus.

Ærumnis fulta] Id est, suis se miseriis sustentans, indurans: vel circumcincta calamitatibus. Metaphora satis dura, quam ex ipso Pacuvio depromtam hic reprehendi nonnulli

Protulerim? cantas, cum fracta te in trabe pictum
Ex humero portes. Verum, nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incurvasse querela.
Sed numeris decor est et junctura addita crudis.
Claudere sic versum didicit, *Berecynthius Attin;*
Et, *Qui cæruleum dirimebat Nerea delphin:*
Sic, *Costam longo subduximus Apennino.*

mo: proprie vero *as* est libralis nummus: idem quoque significat quod libra et pondo. Varro l. I. de Ling. Latina.

Cantas, cum, &c.] O Pedi, florido in sermone ludis et exultas, cum tamen mox ob crimina damnandus sis et movendus Senatu, tam stultus es nimirum, quam qui portans sui naufragii notas cantat hilariter: et tu, o Poëta, qui omnem Carminis laudem reponis in levibus ornamentis figurarum, neutro illorum es sanior.

In trabe] *Trabs* pro tabella accipitur.

Pictum] Apud veteres, qui fecerant naufragium, hoc in tabella pictum circumferebant, ut stipem corrogarent. Tabellam vero postea in Neptuni alteriusve Dei opitulatoris templo suspendebant. Horat. Od. I. 5. 'Me tabula sacer Votiva paries indicat, uvida Suspendisse potenti Vestimenta maris Deo.'

Verum, &c.] Supple, ploratum plorabit; sicut dicimus, vitam vivere.

Nocte paratum] Meditatum et arte confictum.

Qui me volet, &c.] Poëta qui voluerit lectores movere, ne falsos tantum colores et vana Carmini ornamenta, de quibus ante, sed verum succum ac robur indat. Horatius in Arte: 'Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi.'

Sed numeris decor est] Retorquet malus Poëta: attamen in iis ipsis versibus quos reprehendis, inest concinnitas, inest aliquid ornatus et artificii, quanquam tu crudos vocas.

Addita] Legunt quidam, *abdita*, id est, abstrusa, occulta, arte et ingenio conquisita.

Crudis] Versibus non sat matura meditatione perfectis, vel, factis extempore, et magno numero, sine ullo labore, nullaque diligentia et industria profusis.

Claudere sic versum, &c.] Reponit Persius: ita nempe consuevit Nero rhythmos sectari, et vanas figuras duntaxat: ita suum de Aty Carmen rhythmicis implet, quasi una sint hæc vera carminis ornamenta.

Attin] Nempe, ut rhythmus insit versibus, *Attin*, legendum, non *Attys:* ut monet Jo. Scaliger, et alii doctissimi. Dio de Nerone, *ἐκιθαρῴδησεν Ἀττῖνα ἢ Βάκχας*. Idem suggerunt veteres Glossæ.

Berecynthius Attin] *Attin*, sive *Attys*, Phrygius puer admodum formosus adamatus Cybelæ, quæ a Berecyntho monte Asiæ minoris, ubi colebatur, cognomen adepta est: unde et ipse pariter Berecynthius dictus. De eo Carmen est Catulli sexagesimum quartum. Vide et Ovid. Fast. IV. 'Phryx puer in sylvis,' &c.

Dirimebat Nerea] Nando secabat mare. Persius arguit versum hunc tanquam audacioribus metaphoris inflatum. Nereus Deus marinus, metonymicôs pro mari ponitur.

Delphin] Hoc aliud esse aiunt Neronis Carmen de Arione, quem dorso excepit Delphin, et ad portum vexit. Lege Herodotum l. I. Agell. XVI. cap. ultimo. Ovid. Fast. II. Plin. IX. 8. ubi agit de Delphinis, ipsoque Arione.

Sic] Id est, per similem vanitatem, affectationem, errorem.

Costam subduximus] Unam syllabam versui heroico tanquam longiori subtrahere amavit Nero, substituto in tertia sede frequenter spondeo. Porro per costam Apennino subductam intelligit latus et certam partem Alpium, alludens ad Annibalem, qui igne et aceto eam perrupit, sibique suoque exercitui viam aperuit. Plutarch. in Vita Annibalis. Tit. Liv. l. XXI.

Longo Apennino] Longe mons ille protensus per Italiam mediam excurrit ad fretum usque Siculum.

Arma virum, nonne hoc spumosum et cortice pingui?
Ut ramale vetus prægrandi subere coctum.
Quidnam igitur tenerum, et laxa cervice legendum?
Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis:
Et, *Raptum vitulo caput ablatura superbo*
Bassaris: et, *Lyncem Mænas flexura corymbis,*

Arma virum] Virgilii Æneidem intelligit. Nimirum reponit Persio monitor, vel quivis alius turgidorum versuum artifex et patronus: si tu nostra carmina non probas, quid, quæso, censes de Virgiliana Æneide? An non et illi versus videbuntur spumosi et inflati?

Spumosum] Vano tumore velut spuma turgescens extrinsecus, sine ulla intus medulla et succo.

Cortice pingui] Crasso, inflato, qualem habet suber. Vide Plin. XVI. 8.

Ut ramale vetus] Jungunt hæc aliqui cum præcedentibus, et tribuunt monitori, ut sit expolitio prioris sententiæ. At doctiores sejungunt, ut sit Persii ad monitorem responsio: grandes quidem et sublimes sunt Virgilii versus, sed non inflati, imo dissipata spuma et tumore discusso velut cocti sunt et maturo judicio perfecti: similes ramo veteri, magno quidem, sed calore Solis et ætate paululum imminuto et siccato. Vide Quintil. l. x.

Prægrandi] Alii legunt, *vægrandi*.

Subere] *Suber*, arbor crassæ corticis, Plin. XVI. 8.

Coctum] Maturum, durum, solidum. Et metaphorice, igne quasi judicii excoctum, et elaboratum ad amussim.

Quidnam igitur tenerum, &c.] Excandescit monitor, et in Persium insurgit: ecquod ergo carmen tibi tandem probabitur? Quod carmen legendum sine ulla affectatione, quia per sese commendationem habebit? An vero ullum est, quod legi possit *laxa cervice*; ac perinde magnum sonet et grande, quamvis haud erecta et superba legatur cervice? quod quidem solenne est et solitum Poëtis inflatis turgidos suos versus legentibus, qui magnum quid de se ipsi suisque carminibus sentiunt, et aliis persuadere nituntur superbo illo suo gestu.

Torva Mimalloneis] Respondet ironice Persius: hæc nempe Neroniana, e Bacchis ejus, concinna sunt. Porro in istis versibus mollis est rhythmus et affectatus, ceterum quam tenuis sensus, et verborum tumori quam minimum respondet! Sunt qui negent versus hos Neronis esse, sed a Persio ad similitudinem Neronianorum confictos ut dicemus infra vs. 121. ad hæc verba: 'Auriculas asini quis non habet?'

Torva] Vel a terrendo quasi *terva*; vel *torta* a torquendo, id est, inflexa.

Mimalloneis] Mimas, antis, Ioniæ mons, in quo Orgia Baccho celebrabantur. Hinc Bacchantes dictæ Mimallones.

Implerunt cornua] Vento inflarunt, et cecinerunt. Id est, statim atque signum datum est Bacchantibus per tubas.

Bombis] Vox ad imitationem soni facta. Proprie *bombus* est ille sonus quem edunt apes.

Vitulo] Pentheo, quem vitulum esse crediderunt furentes illæ mulieres, ipsaque Agave ejus mater. Horat. Sat. II. 3. At Ovid. Metam. III. aprum illis visum, ait, remque totam eleganter describit.

Caput ablatura] Agave Bacchi Sacerdos ceteris Bacchantibus adjuta mortem intulit proprio filio Pentheo, eo quo non licebat, accedenti; eique prima omnium caput ademit Bacchico furore percita.

Superbo] Contemtori Orgiorum et Sacrorum Bacchi. Metamorphos. XIII. Bacchanalium Romæ originem, et abrogationem lege, si vis, apud Tit. Liv. XXXIX. 8. et sequentibus.

Bassaris] Agave ita cognominata sicut et aliæ Bacchi sacrificulæ, a Bassara Libyæ loco, ubi colebatur Bacchus, ut vult Acron; vel a *Bassari* veste talari, qua ille induebatur. Non placet etymologia ἀπὸ τῶν βήσσων a vallibus et saltibus in quibus bacchabantur; nec ἀπὸ τοῦ βάζειν, quod est loqui seu vociferari.

Euion ingeminat : reparabilis assonat Echo.
Hæc fierent, si testiculi vena ulla paterni
Viveret in nobis? summa delumbe saliva
Hoc natat in labris, et in udo est Mænas et Attin :
Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.
'Sed quid opus teneras mordaci radere vero

Lyncem] *Lynces* currum Bacchi trahunt, sicut et tigres, maculosa animalia, et varios vini effectus apprime significantia. De istis vide Plin. lib. VIII. de tigride, cap. 18. de lynce, cap. 38.

Mænas] 'Απὸ τοῦ μαίνεσθαι, quod est furere, Mænades appellatæ sunt Bacchantes.

Corymbis] *Corymbus* est hederæ fructus. Hic intellige vel virgam e thyrso, vel frænum hederis intortis ornatum. Hederæ vero Baccho sacræ, quia revertens ab India victor his sese coronavit.

Euion] *Euios* dicitur Bacchus vel a voce Bacchantium *εὐοῖ*: vel quod ob res adversus Gigantes fortiter gestas, laudatus est a Jove his verbis ; *εὖ υἱὲ, euge, fili*. Horat. Od. II. 19.

Reparabilis] Quæ voces pereuntes reparat repetendo.

Echo] Dicta ἀπὸ τοῦ ἠχεῖν, *sonare*. Fuisse puellam ob garrulitatem in vocem a Junone mutatam fabulantur. Quid revera sit *Echo*, explicat diserte Plin. II. 46. et XXXVI. 15. Lege et Ovid. Metam. III. 5. et Ausonii Epigramma undecimum.

Testiculi] Metaph. paulo audacior et obscœnior. Id est, si virilitatis antiquæ et virtutis ac diligentiæ majorum nostrorum vestigium aliquod in nobis superesset. Horat. Epod. 15. 'Si quid in Flacco viri est.'

Delumbe] Id est, sine lumbis, et sine viribus. Nam in illis corporis maxime robur apparet.

Summa saliva natat] Ejusmodi carmen enerve pronuntiatur primoribus labris, ubi plurimum salivæ esse solet ; non autem virili quadam voce et ex imo pectore educta. Et cum blæse, molliter, tenere pronuntiarunt illi Poëtastri, tum se egregios Poëtas arbitrantur, quia forte adulatorum acclamationes ineptas audierunt.

Et in udo est Mænas, &c.] In udo esse, et summa saliva natare, idem esse videtur. Potest etiam intelligi Persius conqueri quod Neroniana carmina perpetuo habeantur in ore adulatorum et ineptorum Romanorum ; adeoque semper in udo sint et in saliva natent. Quod simplicius est et magis placet. De Atty, et Mænade seu Bacchis, Neronianis Carminibus, mox dictum est.

Pluteum] *Pluteus* significat hic armarium, in quo libri reponuntur. Præterea plutei militares vocantur crates quædam corio opertæ, quibus ante se locatis hostium tela arcent milites dum faciunt opus. Lips. Poliorcet. lib. I. dialog. 7.

Nec pluteum cædit] Tale Carmen non ostendit percussum a Scriptore pluteum, et pulsatum præ indignatione, quod animus ad votum non suggereret. Quin ille parum solicitus fuit quam bonos, sed quam multos et faciles funderet versus, unde nec mirum si exsuccum, enerve, et elumbe carmen est, quod sine delectu, sine labore, sine anxietate animi fuit compositum. Quintil. X. 3. citat hunc Persii locum.

Nec demorsos sapit ungues] Præ anxietate animi in profunda meditatione defixi, diligenter et accurate scribere volentis ; non probantis omnino quæ scripsit, ac meliora quærentis. Quod boni Poëtæ solent. Horat. Sat. I. 10. 'Et in versu faciendo Sæpe caput scaberet, vivos et roderet ungues.'

Sed quid opus, &c.] Rationes suas elusas a Persio animadvertens monitor adhibet minas, ut a satirica dicacitate eum deterreat.

Teneras auriculas] Aures Neronis et nobilium Romanorum reprehensionis impatientes.

Mordaci vero] Tuis Satiris nimium veracibus, quibus sine ulla cujusquam reverentia suos cuique etiam nolenti errores ostendis et exprobras acriter, salse, satyrice.

Auriculas? vide sis, ne majorum tibi forte
Limina frigescant: sonat hic de nare canina
Litera.' Per me equidem sint omnia protinus alba;
Nil moror. Euge! omnes, omnes bene miræ eritis res.
Hoc juvat? Hic, inquis, veto quisquam faxit oletum.

Radere] Metaph. a Chirurgis, qui vulnera putrida cultro radunt ac purgant, et, si opus, secant.

Limina frigescant] Time potentiores ita offensos habere, ut frigide te excipiant, ab amicitia excludant; vel etiam mortem inferant, quæ frigidos facit. Horat. Sat. II. 1. 'O puer, ut sis Vitalis metuo, majorum ne quis amicus Frigore te feriat.'

Sonat hic] In tuis Satiris nimium est acerbitatis: vel in domo Neronis ac nobilium ira et ultio frequens est. Hæc monitor.

De nare canina litera] Litera canina est R. hanc enim canes videntur exprimere, dum restrictis labiis irritatos se significant, atque hirriunt.

Per me equidem] Respondet Persius per concessionem ironicam, si quidem ita vis, probentur omnia velut concinna, etiam quæ minime sunt.

Alba] Sicut nigrum pro malo, ita pro bono album ponitur. Pythagoras apud Laërtium: τὸ μὲν λευκὸν τῆς ἀγαθοῦ φύσεως, τὸ δὲ μέλαν κακοῦ.

Omnes, omnes] Volo deinceps omnia, omnia, inquam, cum aliis admirari, ut tu facis, et jubes me tecum facere, o monitor.

Bene miræ eritis res] Ridicula versus clausula ridiculum adulatoribus consentiendi consilium egregie exprimit. Juxta illud Horatii præceptum Sat. 10. lib. I. 'Et sermone opus est modo tristi, sæpe jocoso: Defendente vicem modo Rhetoris, atque Poëtæ, Interdum urbani parcentis viribus, atque Extenuantis eas consulto.'

Hoc juvat] Placet tibi meum hoc propositum, o monitor, bene est.

Hic, inquis, &c.] Hæc vel tua vel Neronis carmina satirica libertate violari prohibes; ab his abstinendum inquis, ut a sacro loco conspurcando: ergo ut sanctitatis eorum admonear, ne ea carpere mihi forte contingat, appone notas aliquas, quemadmodum in locis sacris appingi solent dracones et serpentes, sive ut Genios sacros ac Deos Tutelares exhibeant, sive ut terribilis illa species arceat profanos.

Pinge duos angues] Quod antiqui sub specie draconum et serpentum coluerint Deos et locorum Genios constat ex Herodoto l. VIII. ubi de angue Arcis Athenarum custode, Deoque Tutelari verba facit. Item lib. II. ait circa Thebas sacros esse serpentes, qui mortui in Jovis æde sepeliantur. Nota etiam est historia de serpente Epidaurio devecto Romam, et exstructa æde culto illic pro Æsculapio, de quo lege Tit. Liv. lib. X. Florum, lib. XI. Pausaniam in Corinthiacis, et alios. Virgilius autem Æneid. V. 82. postquam ex Anchisæ tumulo anguem exiisse retulit, subjungit de Ænea, 'Incertus Geniumne loci famulumne parentis Esse putet.' Propertius Eleg. IV. 8. 'Lanuvium annosi vetus est tutela Draconis.' Hinc ergo est quod sacris locis Draconum figuræ appingerentur, ut auctor est Turnebus XIII. 12. et XIV. 4. ubi et locum hunc Persii affert. Cur denique sub specie serpentum atque draconum, locorum Genios, ac Deos, Heroasque colerent, pingerentque, Macrob. Saturn. I. 20. rationem videtur attingere, cum ait, ideo Salutis et Æsculapii simulacris appingi draconum figuras, quia præstant ut humana corpora, velut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum revirescant vigorem, sicut revirescunt dracones per annos singulos, pelle senectutis exuta. Unde concludere licet; serpentes, eo quod veluti quotannis juvenescunt, immortalitatem bene significare, Deos et Heroas optime designare, ac propterea locis sacris appingi. Plutarchus aliam affert causam, sed meo judicio valde futilem, in Vita Cleomenis ad finem, ubi narrat fixi in cruce Cleomenis corpus anguem fuisse circumplexum, hincque Divinitatis opinionem Regi accessisse, et Heroëm ha-

Qui tibi labentes apponit candidus annos.
Funde merum Genio. Non tu prece poscis emaci,
Quæ nisi seductis nequeas committere Divis.
At bona pars procerum tacita libavit acerra.
Haud cuivis promtum est, murmurque humilesque susurros
Tollere de templis, et aperto vivere voto.

nigris numerandi, viguisse apud Thracas primum, auctor est Plinius VII. 40. At quod aliqui addunt hinc transisse ad Cretenses, non ita compertum: imo jugulat eos ille ipse, quo uno freti id affirmant, Horatii locus lib. I. ode 36. 'Cressa ne careat pulchra dies nota.' Ubi certe album lapillum e Creta venientem expresse designat: alioquin parum distingueret lætam notam a tristi, si Cretenses perinde ac alii candidis faustos dies, infaustos nigris lapillis notare consuevissent. Unde etiam patet, quam longe aberrent, qui citato Horatii loco legunt *Thressa*, pro *Cressa*.

Qui tibi labentes, &c.] Qui ævum quod quotidie elabitur, tibi producit, novum annum tibi dando et auspicando.

Candidus] Bonus, propitius: ut explicui Sat. I.

Funde merum Genio] Hor. Ep. II. 1. 'Tellurem porco, Sylvanum lacte piabant; Floribus et vino Genium memorem brevis ævi.' Tibull. Eleg. II. 4. de Genio ait: 'Atque satur libo sit, madeatque mero.' Ubi observandum est, ceteris quidem diebus Genio litatum olim fuisse cæsa victima, ut patet ex Horat. Od. III. 17. 'cras Genium mero Curabis et porco bimestri, Cum famulis operum solutis.' Illud autem nunquam fiebat die natali, eo quod nollent vitam adimere eo die quo lucem acceperant: sed litabant vino, floribus, &c. ut citati mox loci innuunt: sive quia vinum hilaritatis symbolum et causa est; sive quia per flores vitæ quidem amœnitas simul et brevitas significabatur, juxta illud Horatii citatum, 'memorem brevis ævi.' Vide Censorinum.

Genio] Id est, in honorem Genii, qui Deus erat, sub cujus tutela nasci quemlibet et vivere antiqui credebant, quem propterea quotannis colebant die natali.

Non tu prece, &c.] O Macrine optime, non perinde ac avari injusta vota Diis nuncupas.

Emaci] Impudenter et impie cum Diis ita paciscendo: siquidem hoc vel illud mihi largimini, hæc et illa dona rependam ego vobis. Plato in Eutyphrone ait quorundam petentium religionem videri mutuam Deos inter et homines nundinationem. Petronius de illis: 'Statim,' inquit, 'antequam limen Capitolii tangant, alius donum promittit, si propinquum divitem extulerit; alius si thesaurum effoderit,' &c.

Seductis] Quasi seorsum ductis et clam, quia pudet ejusmodi vota palam facere et coram hominibus, quorum illos non pudet coram Diis. Alii explicant corruptis per munera: sed non placet.

Nequeas] Id est, non audeas, vel non possis sine pudore, et impune.

Acerra] Vas est in quo thus adolendum ponitur. Tacitam vocat per metonymiam: id est, illi taciti libant acerra. Porro acerram improprie Proceribus tribuit hic Persius: nam divites de lance copiosa libant, ut est in fine hujus Satiræ: pauperes autem acerra, id est, pauca thuris grana, et tribus, ut aiunt, digitis prehensa. Ovid. l. IV. de Ponto Eleg. 8. 'Nec quæ de parva pauper Diis libat acerra; Thura minus grandi quam data lance valent.'

Murmurque humilesque susurros] Interpretantur fere omnes de tacitis votis et precibus: pauci, de immurmuratione qua, dum quisque Deos rogat quod optat, voce subalta, templum confusis vocibus impleretur turbareturque: quod etiam illi ad ostentationem faciebant: unde Persius mox: *mens bona*, &c. *hæc clare*. His ego astipulor, ne videatur Persius eadem sæpius inculcare.

Tollere de templis] Vix queas irreligiosos et impios hos precatores

Hercule! pupillumve utinam, quem proximus hæres
Impello, expungam: namque est scabiosus, et acri
Bile tumet. Nerio jam tertia ducitur uxor!
Hæc sancte ut poscas, Tiberino in gurgite mergis

honore apud Romanos: nec homini probro erat, suum per se agrum colere.

Crepet] Id est, jucundum mihi edat sonitum reperta fodiendo et terram vertendo.

Seria] Vas testaceum oblongum, quod occultatum sit seu hostium seu furum metu; testa porro terræ infossa non putrescit, hinc in seriis et ollis thesauros infodiebant veteres. Inde est Plauti Aulularia. Et Horat. Sat. II. 6. 'O si urnam argenti fors qua mihi monstret.'

Dextro Hercule] Propitio, favente. Horat. loco mox cit. *amico Hercule.* Hic enim recludendis thesauris præsidere credebatur; sicut Mercurius aperto lucro et negotiationi: uterque porro repentino et inexpectato lucro; unde et Lucrii Dii appellantur. Arnob. lib. IV. Plaut. Mostell. 'Is vel Herculi conterere quæstum possiet.' Et Diodor. Sicul. V. 2. refert Herculem ad honorem sibi a Palatinis impensum, dixisse; eos qui sibi postquam ad Deos translatus esset, decimam bonorum dicarent, vitam felicem victuros: quod et evenisse experientia docuerit: et factitatum a Lucullo Romanorum ditissimo aliisque fuerit.

Pupillum] Puer est sub tutoris potestate constitutus, donec per ætatem sui juris fiat, et suorum ipse bonorum administrationem capessat.

Quem proximus hæres impello] Quem subsequor proxime in ordine hæredum secundorum: vel cui sum pupillariter substitutus.

Impello] Metaph. ab iis qui sese in turba comprimunt, ut citius progrediantur.

Expungam] Metaph. vel a Jure Civili, in quo is dispungere dicitur qui mutat quidpiam in tabulis testamenti, et expungere, qui delet: vel a re militari. Milites enim expungi dicuntur; quorum, data missione, nomen ex albo deletur, quod punctis inscriptum fuerat. In bello vero (ut ait vetus Interpres hic) 'cadente qui primus est, succenturiatur alius.' Sensus porro est: utinam illum mors rapiat, cujus hæreditas mihi continget: vel, deleatur e testamento nomen ejus cui secundus hæres succedo.

Namque est scabiosus] Impiis votis excusationem prætendit nequam ille vitæ alienæ insidiator: nempe: contagioso laborans puer morbo cur vivat? Vel, apud se meditatus, qua via impune expungat pupillum, et veneno tollere forte apud se statuens, sperat suum scelus occultum fore, quod ille sit male affecta valetudine; plenus nempe scabie et atra bili, quæ multorum morborum causa est. In quo etiam se tuetur exemplo Nerii, qui tres uxores veneno impune sustulit, et sic locuples factus est.

Et acri bile tumet] Contendunt aliqui mordicus legendum, *atra bile tumet*, contra Casaubonum. At quid vetat ipsam melancholiam bilem acrem appellari?

Nerio] Is fuit insignis fœnerator, lucri adeo perdite cupidus, ut etiam tres uxores veneno sustulerit, ut earum dote potiretur. Scilicet apud veteres dos adventitia et non data patrio nomine, si repudium non intervenisset, moriente conjuge, marito cedebat: imo et dos quoque profectitia, seu a patre de bonis propriis constituta, si modo pater superstes non foret. Ulpian. tit. 6. de Dot. Sensus est: ecce, inquit avarus, mea uxor etiamnum vivit, cum Nerius e tribus uxoribus mortuis tres dotes nactus dives evaserit. Horat. Sat. II. 3. 'Scribe decem Nerio.'

Ducitur] Alii legunt, *conditur*, id est, sepelitur.

Hæc sancte ut poscas] Atque hæc licet impia tibi videris rite petiturus, si modo, ut facis, ritus omnes exteriores et solennes diligentius observes.

Tiberino in gurgite] Tiberis fluvius Romam interfluens, prius *Albula* dictus. Ovid. Fast. II. 'Albula quem Tiberim mersus Tiberinus in undis Red-

Triste jaces lucis evitandumque bidental,
Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam
Jupiter? aut quidnam est, qua tu mercede Deorum
Emeris auriculas? pulmone et lactibus unctis?
Ecce avia, aut metuens divum matertera, cunis
Exemit puerum, frontemque atque uda labella
Infami digito et lustralibus ante salivis

cus haruspex, fulminum procurator et expiator; cujus ex præcepto omnia fiebant. Vide Juvenal. Sat. XIII. vs. 62. Annot.

Evitandumque bidental] *Bidental*, locus est fulmine ictus. Nomen a bidentibus ovibus, de quibus vide Gell. XVI. 6. Cum enim fulmen ceciderat, aderant illico fulgurum procuratores, locum claustris sepiebant, araque exstructa, et cæsis oviculis consecrabant: unde calcare illum nefas. Porro *bidental* ponitur pro homine fulgurito, sicut carcer apud Lucilium pro homine carcere digno. Observandum ex lege Numæ, non licere justa persolvere homini fulminato; ibidemque sepeliri cautum fuisse non crematum; nec fas fuisse eum in genua tollere, et efferre: unde bene Persius post Horatium in Arte, dixit; *triste* et *jaces*. Aliquando etiam intra septum, super terram relinquebantur qui fulminati erant; amiciebanturque veste candida, velut a Jove honorati, ut mortui illi non putrescentes spectaculo forent. Festus, Servius, Artemidorus II. 8. Vide et Plin. II. 54. Plutarch. in Quæst. Convival. IV. 2.

Stolidam præbet, &c.] Velut fatuo et stolido. Nam barbam vellicare alicui grave ludibrium. Sat. I. Et Hor. Sat. I. 3. 'Vellunt tibi barbam Lascivi pueri.'

Vellere barbam] Allusio ad factum Dionysii Syracusani qui Epidauri barbam Æsculapio auream ademit, ludibrium addens, non decere patrem esse imberbem, nempe Apollinem, filium vero scilicet Æsculapium, barbatum esse.

Aut quidnam est, &c.] Id est: aut verum est quod dico, aut aliquid est quo tu addictos tibi Deos spondes.

Emeris auriculas] Pronas et faciles ad arbitrium, mercede pacta, et velut ex convento tibi addixeris.

Pulmone] Metonymia pro quibuslibet partibus intestinis lautioribus.

Lactibus] *Lactes* dicuntur partes intestinæ graciliores, quasi lacte candidiores et molliores.

Unctis] Id est, lautis et pinguibus. Horat. 'Ut canis a corio non exterrebitur uncto.'

Ecce avia, &c.] Vota avarorum hactenus carpsit: jam superstitiosas mulierum preces reprehendit, quas solebant illæ pro infantibus concipere die lustrico et nominali, nempe octavo ab ortu, pro puellis; nono, pro pueris: solitasque adhiberi cæremonias perstringit hic Persius. Vide Cœl. Rhodig. XXII. 12.

Matertera] Dicitur quasi *mater altera*. Nempe munus lustrandi puerum pertinebat ad anus religiosas e cognatione præcipuas, quæ hujus rei causa conveniebant.

Infami digito] Id est, medio, qui infamis dicebatur, eo quod ille contractis aliis extensus speciem quandam pudendam repræsentet. Unde probrosum erat, alicui ostendere medium digitum, reliqua manu contracta, porrectum; hoc enim modo notabantur cinædi et molles. Petron. Dio Chrysost. orat. XXXIII. Martial. l. II. Epig. 28. Juvenal. Sat. X. Alex. ab Alexandro l. IV. cap. ultimo. Porro eo potissimum digito utebantur piatrices illæ mulieres, quia quælibet obscœna contra fascinum valere credebant. Aliam nec improbabilem afferunt rationem nonnulli, quod dicta manus figura designet et exhibeat Priapum fascinationum averruncum.

Lustralibus salivis] In expiationibus adhibitam ab Antiquis salivam testantur Petron. et Plutarch. Hanc autem salutarem esse ait Plin. XXVIII. 4. Observa interim eosdem prope ritus a veteribus usurpatos in die lustrico et nominali, qui adhibentur in Baptismo Christianorum.

Expiat, urentes oculos inhibere perita.
Tunc manibus quatit, et spem macram supplice voto
Nunc Licinî in campos, nunc Crassi mittit in ædes.
Hunc optent generum rex et regina! puellæ
Hunc rapiant! quicquid calcaverit hic, rosa fiat!
Ast ego nutrici non mando vota: negato,
Jupiter, hæc illi, quamvis te albata rogarit.
Poscis opem nervis corpusque fidele senectæ:
Esto, age: sed grandes patinæ tucetaque crassa
Annuere his Superos vetuere, Jovemque morantur.
Rem struere exoptas cæso bove, Mercuriumque
Arcessis fibra: Da fortunare penates!
Da pecus, et gregibus fœtum! quo, pessime, pacto,

Urentes oculos] Id est, enecantes, mortem afferentes. Vide Plin. VII. 2. Item fascinantes; nam fascinum maxime pueris timebant; et ad illud inhibendum salivam etiam valere arbitrabantur.

Quatit] Puerum lustratum motitat et veluti præsentibus Diis offert: deinde post expiationem preces pro eo et vota concipit.

Spem macram] Id est, infantem, de quo tenuis adhuc spes esse potest. Virgil. 'Nec spes jam restat Iuli.'

Licini] De quo Licinio sermo fit non plane constat. Vetus ipse Persii Interpres dubitat sitne idem vir Licinius Crassus inter Romanos locupletissimus, et inde Dives cognominatus; an Licinius tonsor et libertus Augusti, qui valde opulentus erat. Alii contendunt intelligendum potius C. Licinium Stolonem, qui, ut habet Livius l. VII. num. 16. ob possessa cum filio agri jugera mille, contra legem a se latam, sua lege damnatus est. Ceterum nec hi nec illi opinionis aut suspicionis suæ ullam proferunt validam rationem.

Crassi] Sunt qui legant, *Crœsi*. Sed, *Crassi*, fere omnes retinent; intelliguntque de M. Crasso, quem crebris domorum emtionibus et venditionibus locupletatum fuisse testatur Plutarchus in ejus vita. Porro Licinius et Crassus ponuntur hic pro quibuslibet opulentis hominibus.

Mittit] Optat et precatur infanti magnas olim opes, agros, domos, &c. et optando velut in earum possessionem immittit. Virgil. Æneid. XI. vs. 47. 'Mitteret in magnum imperium.' Observa etiam Prætorem mittere proprie in possessionem rei alicujus.

Nutrici non mando] Id est, nolim nutricem id sibi muneris assumere, ut pro puero vota concipiat. Nam parentes et nutrices optant alumnis potius quæ videntur bona, quam quæ sunt revera, v. g. formam, opes, &c. Senec. Epist. LX. Etiamnum optas quod tibi optavit nutrix. Et Epist. XXXII. omnium tibi eorum contemtum opto; quorum copiam parentes optaverunt.

Albata] Albis vestibus induti erant qui sacrificabant, eo quod ille candor vestis animi significet innocentiam. Tull. de Legibus.

Poscis opem nervis] Jam alia quædam aliorum absurda vota condemnat Persius.

Nervis] In quibus maxime consistit robur corporis.

Sed grandes patinæ] Sumtuosa tua convivia, escæ nimiæ idipsum destruunt quod tam enixe petis.

Tuceta] *Tucetum* genus est farciminis e suillis carnibus minutim concisis: alii dicunt quamlibet escam delicatam hoc nomine appellari.

Mercurium arcessis] Tanquam lucri Deum. Vide Plaut. Amphitr. in Prologo.

Quo, pessime, pacto] Qua ratione vis gregem tuum crescere, quem frequentibus sacrificiis temere et perperam multiplicatis omnino is imminutum et disperditum.

Vestalesque urnas et Tuscum fictile mutat.
O curvæ in terras animæ, et cœlestium inanes!
Quid juvat hoc, templis nostros immittere mores,
Et bona Dis ex hac scelerata ducere pulpa?
Hæc sibi corrupto casiam dissolvit olivo;
Et Calabrum coxit vitiato murice vellus.
Hæc baccam conchæ rasisse, et stringere venas
Ferventis massæ crudo de pulvere jussit.
Peccat et hæc, peccat: vitio tamen utitur: at vos
Dicite, pontifices, in sacro quid facit aurum?
Nempe hoc quod Veneri donatæ a virgine puppæ.
Quin damus id Superis, de magna quod dare lance

cia, qualia adhibuit Numa Pompilius religiosorum rituum apud Romanos auctor. Cic. Parad. I. Plin. XXXV. 12. et XXXIII. 11.

Saturnia] Qualia erant in usu temporibus vel in æde Saturni. Ovid. Fast. I.

Vestalesque urnas] Quales adhibebant Vestales in sacris Vestæ.

Tuscum fictile] Tusci religioni admodum fuerunt dediti, suosque ritus ac cæremonias aliis populis accommodarunt. Hi fictilibus vasis in sacris suis utebantur.

Et bona Diis ex hac, &c.] Et credere Diis ea probari et bona videri, quæ nobis et nostræ libidini jucunda sunt.

Pulpa] *Pulpa* et pulpamentum cibus delicatus, seu caro optima et sine ossibus. Metaphorice sumitur pro molli affectu erga luxum et delicias.

Hæc] Pulpa nempe et mollities.

Corrupto casiam, &c] Invenit unguenta, in quibus casia simul et oleum solvitur, dum miscentur: pereunt nimirum, ut tertium quid conficiant.

Calabrum vellus] Tarentinam lanam, quæ est optima. Calabria regio Italiæ, hodie, *Terra d'Otranto*.

Coxit] Infecit, tinxit: Id est, lana peregrinos colores ementiri didicit per nostrum luxum. Quod quidem primi omnium invenerunt Lydi, ut habet Plin. VII. 56.

Murice] Piscis est marinus, e cujus humore color purpureus conficitur.

Baccam] *Baccæ* proprie sunt fructus lauri: propter similitudinem autem ita vocantur uniones et margaritæ. Hor. Epod. VIII. 'Nec sit marita Quæ rotundioribus onusta baccis ambulet.'

Rasisse] Lima avellisse unionem conchæ tenaciter adhærentem; vel etiam callo purgare docuit.

Et stringere venas, &c.] Id est, colligere pulverem et ramenta auri et argenti e venis terræ, et e fodinis: e quibus cum eruta sunt metalla igne purgantur, et pulvis conflatur in massam, excoquendo in fornace: unde vocat Persius crudum, cum extrahitur et colligitur e venis et meatibus subterraneis.

Peccat et hæc, peccat, &c.] Nostra hæc pulpa et libido est vitiosa quidem et peccat: attamen utilitatis aliquid capit e suo vitio et peccato. At quid emolumenti redundat in Deos ex auro quod infertur in eorum templa?

Nempe hoc] Ironia est.

Donatæ a virgine puppæ] Ephebi bullas Diis Penatibus, puellæ Veneri puppas consecrabant, ut faustum haberent matrimonium. Vide Alex. ab Alex. V. 18. Sensus autem Persii est: sicut virgines nupturæ puppas seu infantium simulacra offerunt Veneri, ut veros infantes obtineant: ita vos, o avari, tantulum auri offertis Jovi, Mercurio, aliisve Diis, ut plurimum nanciscamini, et divites fiatis. Sacrificatis igitur non ex religione, sed ex affectu avaritiæ, adeoque impii et improbi estis.

Magna de lance] Id est, ex ingentibus divitiis. Allusio est ad veterum morem, apud quos ex acerra pauperes, e lance divites libabant, ut initio hujus Satiræ diximus ad ver-

Non possit magni Messalæ lippa propago,
Compositum jus fasque animo, sanctosque recessus
Mentis, et incoctum generoso pectus honesto.
Hæc cedo ut admoveam templis, et farre litabo.

bum *acerra*.

Messalæ] Ponitur pro quovis opulento et divite. Valerius Corvinus Messala a Messana urbe Siciliæ, ab eo expugnata, mutata una litera, dictus; auctor et caput fuit illustris Messalinorum familiæ. Vide Macrob. l. I. Saturnal. c. 6. sub finem.

Propago] Intelligit Cottam Messalinum, qui crapulæ deditus et gulæ, et a majoribus degener, in senectute adeo lippus fuit, ut palpebræ ejus in exteriorem partem conversæ essent.

Jus fasque] *Jus* est id quod sancitum est et licet lege humana; *fas*, quod divina.

Animo] Legit Casaubonus, *animi*.

Incoctum] Pridem assuetum, omnino imbutum.

Generoso honesto] Virtute quasi naturali et ingenita.

Farre] Leviore etiam munusculo placabo Deos, modo integritatem morum habeam et innocentiam, quam pluris illi faciunt, quam aurum et munera. De farris usu in sacris vide Plin. XVIII. 3. Item quæ notavi ad Juvenal. Sat. IX. vs. 122. ad vocem *farre*.

Litabo] *Litare*, non est simpliciter sacrificare; sed sacrificio, quod petitur, obtinere. Quocirca soli probi viri *litare* dicuntur proprie; sacrificare, quilibet, etiam improbi. Tit. Liv. XXXVIII. 20. 'Postero die, sacrificio facto, cum primis hostiis litasset.' Plautus in Persa: 'Tum Jupiter faciat ut semper sacrificem, nec unquam litem.'

SATIRA III.

ARGUMENTUM.

Mollem ac desidiosam juventutem Romanam, opibus et nobilitate fretam, acriter Persius sub persona philosophi Stoici perstringit. Sententiarum ordo hic est. Dormiunt juvenes delicatuli in multam diem. 4.; excitati somno morosi surgunt, accingunt se labori, desidiæque crimen vanis excusationibus effugere tentant. 14. Hanc rationem puerilem magna cum indignatione exprobrat magister adultis, monstratque, eos sibimetipsis verba dare non magistro, sibique nocere summa mollitie depravatos. 22. Formandi fingendique ad virtutis præcepta animi nunc maxime tempus instare. 24.; divitias ac nobilitatem ad bene beateque vivendum minime sufficere. 29. Quarum rerum externarum splendorem oculos quidem posse perstringere imperitorum, sapientis non item. 30. Miserrimam esse conditionem eorum, qui relicta virtute scirent, quid perdidissent. 34. Id quod magis illustratur brevi digressione in virtutis præstantiam et conscientiæ stimulos, quibus illius desertores ceu Furiarum tædis exagitantur. 43. Communem quidem puerorum morem, quam aversi a rectis studiis esse soleant, quibusque rebus ludicris maxime teneantur, exemplo ex sua ipsius pueritia ducto demonstrat. 51. Sed illos, cum jam ex ephebis excesserint, atque id ætatis sint, ut rectum a pravo dignoscere queant, nihilominus tamen mira quadam negligentia in deligendo sibi certo aliquo vitæ genere esse, ideoque sine omni futuri cura. 62.

In tempore si adhibeatur medicina, magnum ejus usum esse; perditis autem semel moribus sapientiæ præcepta raro mederi. 76. Doctrinarum quidem magistri a stupidis derideri, tetricamque ipsorum ac morosam philosophiam, ut vulgo perhibeant, non curari 87.; exemplo tamen ab ægroto sumto demonstrat, quam periculosum sit, medici consilia neglexisse, sæpissimeque mortem hujus neglectus pœnam esse. 106. Ut corporis morbi nonnunquam lateant, eoque vehementius vim suam subito exerere soleant: sic etiam animi commotiones, occasione oblata, solere se ostendere. 111. Magnam igitur curam nobis adhibendam esse, ut, etiamsi vim alicujus morbi non sentiamus, omnem tamen diligentiam in nobismetipsis tutandis futurisque morbis cum corporis tum animi occurrendo ponamus.

NEMPE hoc assidue? jam clarum mane fenestras
Intrat, et angustas extendit lumine rimas.
Stertimus, indomitum quod despumare Falernum
Sufficiat, quinta dum linea tangitur umbra.

Nempe hoc, &c.] Quotidie scilicet hæc eadem ages et in clarum diem stertes? inquit præceptor ad discipulos, Philosophus, inquam, ad juvenes sibi commissos, et suam in disciplinam traditos.

Mane] Est clarus dies, teste Macrobio, quem lege Saturnal. I. 3. et Gell. III. 2.

Extendit] Latiores rimas apparere faciunt radii solares intromissi.

Stertimus] Subtimidam increpationem in prima persona hic observant nonnulli, et condiscipulum potius quam magistrum indicari volunt; sed quid obest magistrum ita discipulos increpare et quidem acriter?

Indomitum Falernum] Athen. l. I. Campanum illud vinum difficulter concoqui affirmat.

Despumare] Metaph. a musto, vel etiam re fere qualibet, quæ non coquitur, nisi actis spumis.

Quinta dum linea tangitur umbra] Hypallage. Id est, dum in solari horologio umbra tangit quintam lineam, adeoque notat horam quintam. Duo hic explicanda: alterum, quomodo intelligatur hora illa quinta: alterum est, solaris horologii antiquitas. Quod ad primum attinet, observandum quoties apud Auctores seu Græcos seu Latinos horarum fit mentio, semper accipiendas horas diei naturalis, sicut hic apud Persium. Distinguunt nempe diem, alium civilem, alium naturalem. Hic ab Ortu Solis ad Occasum extenditur; ille, noctem simul et diem continet, et in horas viginti quatuor distribuitur. Porro diem civilem alii aliter definierunt; Persæ et Babylonii, inter duos Solis exortus: Ægyptii, Athenienses, et nunc Itali, Occasu Solis: Etrusci et Umbri, meridiebus: alii mediis noctibus, ut Romani olim, et nos hodie, aliique, facimus. At dies naturalis (de quo hic est mentio), qui modo brevior, modo longior pro ratione temporum et climatum, dividitur in horas seu partes duodecim inter se æquales, longiores quidem æstate, cum longior est dies, hyeme vero breviores. Hujus hora prima est Solis ortus, sexta meridies, duodecima Solis occasus. Itaque Romæ, ubi dies longior solstitialis est horarum ferme quindecim, hora illa quinta circa solstitium æstivum recideret ad nostram decimam cum tribus quadrantibus; et circa Caniculam, de qua hic Persius, esset hora ipsa undecima, aut non multo secus. Vide Plin. II. 76. et 77. et l. VII. cap. ultimo. Macrob. Sat. I. 3. Cœl. Rhodigin. XII. 9. Alex. ab Alex. IV. 20. Quod spectat ad horologia solaria, illorumque antiquitatem, si Plinio fides, primus eorum inventor fuit Anaximenes Milesius. Hoc tamen Anaximandro Anaximenis magistro tribuunt Diogenes Laërtius l. II. Vitruvius, et alii. Romæ vero illorum

En quid agis? siccas insana Canicula messes
Jam dudum coquit, et patula pecus omne sub ulmo est;
Unus ait comitum. 'Verumne? itane? ocyus adsit
Huc aliquis! nemon'?' Turgescit vitrea bilis:
Finditur: Arcadiæ pecuaria rudere credas.
   Jam liber, et bicolor positis membrana capillis,
Inque manus chartæ nodosaque venit arundo.

usus esse cœpit bello Punico primo, ut habet Plinius loco citato. Antiquiora tamen illa constat ex sacris Codicibus l. IV. Regum, c. 20. ubi de horologio Achaz, et de Sole per decem lineas retrogrediente. Quamvis enim in textu Hebraico vox nulla significans lineas aut horologium ibi reperiatur, sed tantum gradus; et Achaz non habuerit horologium lineis et gnomone perfectum, ut nos hodie habemus; at gradus ei fuisse arte dispositos, et horas diei per umbram Solis indicantes, colligere est ex D. Hieronymo Commentar. in Isaiam ita scribente: 'Datur signum ut Sol decem gradibus revertatur, quos nos juxta Symmachum in lineas et horologium vertimus, qui gradus intellexit in lineis, ut manifestiorem sensum legentibus faceret: sive ita exstructi erant gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens horarum spatia terminaret.'

Canicula] Constellatio, quæ dum Sol in Leone est, oritur. Vide Plin. II. 40. Unde ab Horatio, *Vesani stella Leonis:* a Persio vero, *insana* dicitur, quia morbos procreat bene multos, ob æstum et vehementiam: item canes in rabiem agit. Hinc Horat. Sat. I. 6. vocat, 'Rabiosi tempora signi.'

Patula pecus omne sub ulmo est] Dum meridianus æstus defervescat, greges in umbram deducuntur. Virg. Ecl. II. 'Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant.'

Unus ait comitum] Hæc plerique referunt ad priorem sententiam. Sed non abs re contendit Casaubonus finiendam ante hæc verba præceptoris increpationem: ut verba hæc, *unus ait comitum*, Persii sint narrantis: et quæ sequuntur, sint expergiscentium discipulorum.

Ocyus adsit] Adsit protinus famulus, et vestes afferat, ut surgam quamprimum.

Vitrea bilis] Quasi vitro similis, quæ in vultu iracundo appareat. Hor. Sat. I. 3. 'Splendidam bilem' dixit. Alii interpretantur, inflata, intumescens, ut vitrum.

Finditur] Laxat habenas iracundiæ petulans adolescens, et quia ad laborem et studium non sponte trahitur, iram in famulos exonerat. Quidam legunt, *Findor: ut Arcadiæ, &c.*

Arcadiæ] Regio est Peloponnesi multos et magnos alens asinos.

Liber] Proprie est arborum cortex, in quo scribi solebat ante inventum chartæ usum. Vide infra.

Bicolor] Quia membrana crocea erat ea parte qua pilos habet, altera vero qua adhæret visceri, candidior: 'bicolor, quod pars crocea, pars glutinata apud antiquos erat,' ait vetus Interpres. Variis etiam coloribus inficiebantur membranæ, inquiunt alii. Sed cavendum ne confundant operculum libri cum membrana in qua scribebatur, ut monet Casaubonus.

Positis membrana capillis] Non desunt qui interpretentur de capillis adolescentis istius pexis et comtis: sed refragantur plurimi iique doctissimi, et intelligunt de pilis membranæ abrasis pumice, atque adeo depositis et demtis. Certe textus ipse sensum hunc adjuvat.

Chartæ] Repertus chartæ usus sub Alexandro, teste Varrone. Antea scribebant in foliis arborum et in corticibus: deinde in chartis quæ fiebant e foliis papyri arboris in Ægypto crescentis. Demum sub Eumene Rege inventæ sunt Pergami membranæ, quæ inde Pergamenæ dictæ sunt.

Arundo] Veteres arundine pingebant. Persius variatis nominibus, *arundinem, calamum, fistulam*, vocat.

Contemnere. Sonat vitium percussa, maligne
Respondet viridi non cocta fidelia limo.
Udum et molle lutum es, nunc nunc properandus, et acri
Fingendus sine fine rota. Sed rure paterno
Est tibi far modicum, purum et sine labe salinum,
(Quid metuas?) cultrixque foci secura patella.
Hoc satis? an deceat pulmonem rumpere ventis,
Stemmate quod Tusco ramum millesime ducis,
Censoremne tuum vel quod trabeate salutas?

quod tempus teris, tibi non mihi perit.

Effluis amens] Te ipse perdis, teipsum jugulas.

Contemnere] Quoniam nihil afficit homines magis quam contemtus; hunc etiam juveni moroso objicit et minatur prudens magister.

Sonat vitium] Urget per similitudinem. Sicut tinnitu rauco et absurdo cognoscitur vasis defectus, cum digito percutitur: sic tu cum a me ad meliora incitaris, et quasi tangeris, exhibes animi vitium et pravam affectionem.

Maligne respondet] Contrarium est, *Solidum crepat*, quod videbimus Sat. v.

Udum et molle lutum es] Instat magister: attamen hac ætate qua es, potes emendari dum tener es, et in melius formari ac fingi; si modo gerere mihi morem volueris, et subire disciplinam licet ea tibi prima fronte acris et aspera videatur.

Nunc nunc] Id est, modo et sine mora, dum adhuc juvenis es, ac velut cera seu testa mollis, cujuscumque formæ capax.

Rota] Figulinum est instrumentum ab Anacharsi, teste Plinio, inventum, quo circumacto fictilia vasa finguntur.

Sed rure paterno] Prolepsis. At, inquies, quid opus me laboribus ac vigiliis fatigare, cum possim beatam ac tranquillam vitam agere, contentus partis etsi mediocribus divitiis?

Far modicum] Sufficiens fortuna, licet modica.

Purum] Seu mundum et nitidum, seu quæsitum sine dolo.

Salinum] Pro qualibet supellectili.

Cultrixque foci] In foco Lares colebantur.

Secura patella] *Patella*, vas e quo libationes Diis Laribus ad focum ferebantur; *secura*, quia domesticos Deos religiose colens præsidium ab iis et patrocinium sibi pollicetur.

Hoc satis] Refellit magister dicta discipuli.

Pulmonem rumpere] Præ superbia et fastu: ob nobilitatem et censum supra modum et inepte inflari.

Stemmate quod Tusco, &c.] Eo quod per mille generationes originem ducas ex aliqua vetusta et nobili Etruriæ familia. Porro *stemma* Latine corona est e floribus præsertim. Metaphorice sumitur et pro gentilitiis insignibus, et pro statuis et imaginibus Majorum, quæ ornabantur sertis ejusmodi floreis et corollis: item pro arbore, ut aiunt, consanguinitatis, quam ductis lineis additisque rotundis figuris efficiebant antiqui, et stemma appellabant. *Plin.* xxxv. 2. 'Stemmata lineis discurrebant ad imagines pictas.' Vide Juvenal. Sat. viii. initio.

Ramum ducis] Lineam nempe successionis. Isidorus, ix. 6. Solent Advocati stemmata, sive ramusculos facere in genere, cum gradus cognationum partiuntur.

Censoremne tuum] In tua cognatione et gente.

Trabeate] Nobili veste indutus e purpura. Alex. ab Alex. v. 18. Romulum primum trabea usum fuisse ait; et triplex trabeæ genus luculenter explicat. Vide Juvenal. Sat. viii. 259. ibique Annotat.

Salutas] Nimirum in censu: postquam enim Censor Equites Romanos recognoverat, hi ante illum in tribunali sedentem transvehebantur in equo, et trabea, eumque salutabant. Alii intelligunt salutari imagines Majorum in atrio stantes. Eo quod Neronis tempore Censores nulli erant. Ita pugnat Autumnus adversus Ca-

Anne magis Siculi gemuerunt æra juvenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus ensis
Purpureas subter cervices terruit, *imus,*
Imus præcipites, quam si sibi dicat, et intus
Palleat infelix, quod proxima nesciat uxor?
Sæpe oculos, memini, tangebam parvus olivo,

Finibus: 'Oculorum in nobis sensus est acerrimus, quibus sapientiam non cernimus. Quam illa ardentes amores excitaret sui, si videretur!' Hunc Tullii locum videtur expressisse Sanctus Augustinus Enarratione in Psalmum 64. ubi sic habet: 'Habes oculos foris, unde videas aurum: intus est oculus, unde videatur pulchritudo justitiæ.—Quædam ergo est pulchritudo justitiæ, quam videmus oculis cordis, et amamus, et exardescimus,' &c. Alii legunt, *Virtutem invideant*, vel, *Virtuti invideant*, scilicet aliorum: parvi certe interest.

Intabescantque relicta] Dolore acerbissimo velut aliqua tabe consumantur, quod ultro abjecerint virtutem, rem adeo pretiosam et amabilem. Horat. Od. III. 24. 'Virtutem incolumem odimus, Sublatam ex oculis quærimus invidi.' Hæc ipsa est pœna damni, quam in damnatis Theologi agnoscunt.

Anne magis Siculi] Ne vero hæc a me gratis dici putet aliquis: omnia certe Tyrannorum inventa ad cruciandos homines, leviora sunt conscientiæ tormentis assiduoque stimulo, quibus interquiescere nunquam sinuntur. Certe quanto præstat animus corpori, tanto graviora sunt animi vulnera, quam corporis.

Gemuerunt æra juvenci] Metonymia, pro, ingemuerunt homines inclusi tauro æreo. Perillus Faber Atheniensis Phalaridi Agrigentinorum in Sicilia Tyranno fabricatum a se taurum æneum dedit, in quo, subjecto igne cruciarentur homines, et taurinos mugitus imitarentur. Ipse vero Artifex in eum immissus primus artis suæ periculum fecit. De eo Plin. XXXIV. 8. 'Perillum nemo laudat,' inquit, 'sæviorem Phalaride Tyranno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus, igne subdito; et primus eum expertus cruciatum justiore sævitia.'

Auratis pendens laquearibus ensis] Suspensus e laqueari gladius seta equina, et imminens capiti Damoclis apud Dionysium Siciliæ Tyrannum. Nota historia ex Cic. Tusc. Quæst. V. Macrob. ad Somn. Scipionis, I. 10. &c.

Purpureas subter cervices] Mors imminens terruit Damoclem regio ornatu amictum, sub ense illo positum.

Terruit magis, quam, &c.] Id est, Nec Perillus accenso tauro æneo inclusus miserabilius gemuit, nec Damocles imminentem sibi mortem animadvertens magis exhorruit, quam torquetur sceleratus intimis animi cruciatibus, cum scelerum stimulis et furiis agitatur.

Imus, imus præcipites] Egregia Prosopopœia Tyranni conscientiæ flagellis et tormentis adacti: quibus secum ipse in summa desperatione, dicat: actum est de nobis, præcipitamur, perimus, omni salutis ope destituti. Tiberius apud Sueton. c. 67. 'Quid scribam vobis, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore? Dii me Deæque pejus perdant, quam quotidie perire sentio, si scio.'

Intus palleat] Vox una, *palleat*, pro duabus, ut observat Casaubonus. Nec enim pallor intus est: significat igitur, intus timeat, et foris palleat.

Quod proxima nesciat uxor] Nec flagitium, propter quod expallescit, nec tormentum quo urgetur ac intabescit, audet cum quoquam communicare, unde magis torquetur. Ovid. 'Strangulat inclusus dolor, et cor æstuat intus.' Credunt nonnulli allusisse ad Dionysium Tyrannum, qui nec uxori nec liberis confidebat. Porro ex his mira arte Persius virtutis excellentiam ostendit ex eo quod illa carere, sit miserrimum.

Sæpe oculos, memini, &c.] Ego puer pueriles olim excusationes quærebam, ut studia literarum laboremque detrectarem, et hoc ætati indul-

dem ludorum genera, excepto uno, ad discutiendam nempe famem: ita ut altera die toti lusibus occupati, altera vero cibum capientes, vitam utcumque sustentarint annis duodeviginti. Sic ille scribit l. I. n. 26. Ἐξευρεθῆναι δὴ τότε καὶ τῶν κύβων, καὶ τῶν ἀστραγάλων, καὶ τῆς σφαίρης, καὶ ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα, πλὴν πεσσῶν· τούτων γὰρ τὴν ἐξεύρεσιν οὐκ οἰκηϊοῦνται Λυδοί: *Tunc igitur inventa tesserarum ac talorum et pilæ ceterorumque ludorum omnium genera, præterquam calculorum: horum enim inventionem sibi non vindicant Lydi.* Cave autem diligenter, ut sic Latine reddas textum hunc; maxime vero vocem πεσσῶν de calculis intelligas, non de talis; ut dormitanti Vallæ contigit, dum elegantem magis quam accuratam interpretationem elaboravit. Quod et sensit Henricus Stephanus, ejusque non hic tantum, sed passim errores emendavit. Vallam fefellit ut et alios complures, quod voces istæ κύβοι πεσσοί, κυβεία πεττεία, promiscue usurpantur. Verum oscitari nefas erat Interpreti, quando tam luculenter distinguit Herodotus, aitque κύβους a Lydis inventos ludosque omnes, præter πεσσούς. Porro ne quis hæreat cuiquam ea de re scrupulus, Hesychius quanquam interdum cum vulgo loquens ea vocabula confundit, et pro quavis alea sumit; at ubi opus est, et res exigit, latum inter ea discrimen his verbis notat: Διαφέρει δὲ πεττεία κυβείας, ἐν ᾗ μὲν γὰρ τοὺς κύβους ἀναῤῥίπτουσι, ἐν δὲ τῇ πεττείᾳ αὐτὸ μόνον τὰς ψήφους μετακινοῦσι. Quis jam nescit *talos ac tesseras jactari, calculos promoveri* duntaxat? Adde Eustath. in Odyss. I. ita scribentem; Πεσσὰ πέντε ἦσαν οἷς ἐχρῶντο, καὶ ἐπὶ πέντε γραμμαῖς τὰς ψήφους ἐτίθουν, ὧν μέση ἱερὰ ἐκαλεῖτο, καὶ διὰ τὰς πέντε ταύτας καὶ πεττεία ἐδόκει κληθῆναι, &c. Et paulo post: τοὺς δὲ πεσσοὺς λέγει ψήφους εἶναι πέντε, αἷς ἐπὶ πέντε ἕκαστος τῶν πεττευόντων ἔχῃ τὰς καθ' ἑαυτόν. Ergo certum est πεσσοὺς esse calculos non vero talos accurate loquentibus. At, ut dixi, non raro sine discrimine voces eæ adhibitæ reperiuntur. Et hinc, ni fallor, ostendo Palamedem non invenisse talos, ut volunt aliqui; sed calculos. Nam etsi Eust. ad Il. B. Παλαμήδους ἐπινοησαμένου κυβείαν καὶ πεττείαν εἰς παραμύθιον λίμου, promiscue ut vides, scribat: at Philostratus in Heroicis, πεττοὺς εὗρεν, simpliciter ait. Similiter cum Plato in Phædro sub finem ita scribit: Ἤκουσα τοίνυν περὶ Ναύκρατιν τῆς Αἰγύπτου γενέσθαι τῶν ἐκεῖ παλαιῶν τινὰ θεῶν—αὐτῷ δ' ὄνομα Θεῦθ. τοῦτον δὲ πρῶτον ἀριθμόν τε καὶ λογισμὸν εὑρεῖν, καὶ γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ πεττείας καὶ κυβείας καὶ δὴ γράμματα: tum, inquam, contendo aut de calculis rem esse, aut de alea sine discrimine: aut saltem Theut in Ægypto invexisse id quod in Lydia Lydi, vel simile quiddam. Nam et literas et varias illas artes ac disciplinas quæ ab eo inventæ ibi dicuntur, ad alios etiam auctores referri Docti norunt.

Damnosa canicula quantum raderet] Quantum lucri *Senio*, quantum damni *Canis* faceret. Porro qualiter omnino exerceretur ludus ille talorum, haud constat. Sunt qui tesseris tribuant quod talorum est, et contra: in his tamen consentire omnes videntur: lusitatum olim quatuor talis, tesseris vero tribus: tesseras latera sex habuisse seu punctis seu figuris notata; talos vero quatuor tantum habuisse facies, quarum una exhibebat unitatem, sive unum punctum; opposita vero, *Senionem* sive puncta sex; alia facies ostendebat ternarium, quarta denique huic opposita quaternarium. Constat præterea minimum jactum in talis unitatem fuisse, et vocatum, *Canem*: at contra, summum, *Venerem*, appellatum fuisse: at compertum minime est quid esset *Venus*: nonnulli enim hanc cum *Senione* confundunt; quanquam alii, et fortasse verius, *Venerem* esse affirmant cum tali quatuor diversos omnes exhibent numeros, nempe 1. 3. 4. 6. Rursum pugnant quid vocetur *Senio*. Contendunt enim aliqui numerum esse quaternarium, alii vero senarium. Porro, (quod etiam constare videtur) in *Venere Canis* proderat, etsi alias damnosus: sicut et *Senio* alioqui faustus nonnunquam infelix erat, quod probant ex loco Suetonii in Augusto, c. 71. 'Talis jactatis ut quisque Ca-

Et tibi, quæ Samios diduxit litera ramos,
Surgentem dextro monstravit limite callem.
Stertis adhuc? laxumque caput compage soluta
Oscitat hesternum, dissutis undique malis?
Est aliquid quo tendis, et in quod dirigis arcum?
An passim sequeris corvos testaque lutoque,
Securus quo pes ferat, atque ex tempore vivis?
  Helleborum frustra, cum jam cutis ægra tumebit,
Poscentes videas: venienti occurrite morbo.
Et quid opus Cratero magnos promittere montes?
Discite, io, miseri, et causas cognoscite rerum!

cundario, et pro pulte etiam. De *polenta* fuse Plinius XVIII. 7. item XXII. 25.

Et tibi, quæ Samios] Pythagoræ etiam documenta delibasti.

Samios] Quia inventor illius rei Pythagoras oriundus erat e Samo, Insula maris Ægæi, ex adverso urbis Ephesi.

Litera] Nempe Y, per cujus dextrum cornu angustum virtutis arduum iter; per sinistrum latius, vitiorum facilem viam Pythagoras designabat. Vide Laërtium. Virgil. Epigramm. de litera Y. 'Litera Pythagoræ discrimine secta bicorni Humanæ vitæ speciem præferre videtur,' &c. Hujus literæ formam dicitur Palamedes e gruum volatu finxisse. Philostrat. lib. IV.

Stertis adhuc] Tu scilicet tam bene educatus, ita molliter et segniter vivis, ut etiam nunc dormias?

Est aliquid quo tendis] An aliquem habes tibi propositum finem? Quod Philosophiæ præcipuum est præceptum, finem nempe nosse, et ad eum omnia dirigere: unde hunc vitiorum suorum fontem aperit magister discipulo, quod finem sibi nullum proponat.

An passim sequeris corvos] An temere agis, et vagabundus erras more puerorum?

Testave lutove] Vel, sequeris discurrendo per testas et lutum, et invia asperaque loca quælibet? vel, petis testa et luto et similibus, cum potius essent sagittis petendi, ut inanis non esset labor?

Atque ex tempore vivis] Sine ulla cura et solicitudine futuri, quod proprium est stupidorum, aut etiam brutorum.

Helleborum frustra, &c.] Pharmaca noxios humores purgantia. Lege Plin. XXV. 5. Gell. XVII. 15.

Cutis ægra tumebit] Per hydropisim.

Venienti occurrite morbo] O juvenes, cito incumbite studio sapientiæ et virtuti, quæ animi sanitas est: mature obsistite vitiis, quæ animi sunt morbi. Nam sicut frustra ad remedia et ad Medicum curritur, cum jam morbus invaluit: ita plane, si pravos habitus nasci in vobis, crescere, et confirmari sinatis; incassum postea ad virtutem redire nitemini, frustra præceptores et magistros morum solicitabitis, ut ab ingruenti vitiorum peste vos liberent.

Quid opus] Cum præcaveri queat morbus, cur eum expectatis, ut tum opem Medicorum imploretis sero, et summa pecuniæ ingenti exoretis, quando ægritudinem aut depellere omnino non liceat, aut non nisi magnis sumtibus.

Cratero] Is fuit insignis Medicus tempore Augusti. Horat. Sat. II. 3. 'Craterum dixisse putato.'

Discite, io, miseri] Ita legunt doctissimi. *Miseri* ait, quia secundum Stoicos solus sapiens est beatus, reliqui omnes miseri sunt. D. Aug. de Civ. Dei II. 6. affert integrum hunc locum, qui certe continet velut Enchiridion Philosophiæ Moralis. Alii legunt, *disciteque, o miseri, &c.*

Causas cognoscite rerum] Virgilius Georgic. II. 'Felix qui potuit rerum cognoscere causas:' scilicet causas physicas quidem, sed inprimis finalem, hoc est, Philosophiam Naturalem et Moralem.

Quid sumus, et quidnam victuri gignimur? ordo
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus, et unde?
Quis modus argento? quid fas optare? quid asper
Utile nummus habet? patriæ carisque propinquis
Quantum elargiri deceat? quem te Deus esse
Jussit, et humana qua parte locatus es in re?
Disce: nec invideas, quod multa fidelia putet

Quid sumus] Primum et præcipuum Ethicæ præceptum est, γνῶθι σεαυτόν. Juven. Sat. xi. 27. Considera igitur quæ sit hominis natura, quam fragilis et caduca secundum corpus; at quam nobilis, si animum spectes. Homo divinæ naturæ particula, ex Epicteto, Deum intra se circumfert, &c. Non debet igitur sui oblitus aut arrogantia extolli, aut in sordidas cupiditates defluere.

Quidnam victuri gignimur] Id est, ad quid nascimur, ad quid vivere debemus? Numquid ad voluptates, honores, divitias, quibus meliores sumus? immo, inquit Aristoteles, ad intelligendum, et agendum.

Ordo quis datus] Quæ lex imposita, quod fatum? Est enim tenenda vivendi ratio cœlitus præscripta; nemo lædendus, jus suum cuique tribuendum, &c. Item animi bona bonis aliis corporis ac fortunæ, utili et jucundo honestum anteponi debent.

Aut metæ quam mollis flexus] Similitudo a Circensi cursu, in quo evitanda meta, currum circa eam flectendo magna arte et molli dexteritate: aitque Persius tam difficile esse vitam hanc moderari citra cujusquam offensionem.

Et unde] Plerumque legitur *undæ;* a quo videtur intelligi alia similitudo a Naumachia, in qua ad metam navis celeriter et scite convertenda erat. Virgil. Æneid. v. 'Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam Constituit signum nautis, pater: unde reverti Scirent, et longos ubi circumflectere cursus.' Ast alii cum veteri Interprete legunt, *unde:* et aliter omnino locum explicant. Primo quidem per mollem flexum intelligunt vitæ brevitatem, atque, ut ait Seneca Epist. 99. celeritatem rapidissimi temporis, et brevitatem hujus spatii per quod citatissimi decurrimus. Per metam vero, intelligunt mortem. Deinde quod ait, *unde,* interpretantur causas mortis, quæ sæpe facillime contingit. Alii rursus aliter sentiunt de hoc loco, quem satis obscurum ipse Casaubonus fatetur. Cavendum, inquiunt, *unde,* id est, quo loco et tempore cursus ad sapientiam instituatur incipiaturque, ut et commode teneri possit, nec ad metam, id est, ad finem impingatur. Nihil moror eos qui putant alludi ad certum genus certaminis Græcorum, in quo a carceribus ad metam, et ab hac rursus ad carceres subito recurrendum erat.

Quis modus argento] Ut avaritiæ frænum injiciatur.

Quid fas optare] Sat. ii. fuse disputatum est de votorum rectitudine.

Quid asper utile, &c.] Quomodo prudenter exercenda liberalitas. Nummum porro vocat asperum, seu quia signis impressis talis est, seu quia recenter signatus et nondum usu detritus.

Patriæ carisque propinquis, &c.] Singulis enim singula persolvenda sunt officia ex moderatione rationis.

Quem te Deus esse, &c.] Qua conditione natus, et qua sorte, ut ea sis contentus, ejusque omnia munera impleas.

Qua parte locatus] Theatrum scilicet est orbis, in quo suam quisque personam agit. Stoici hominem a Deo in hac vita velut militem in statione positum dicebant, a qua discedere injussu Imperatoris nefas erat: quapropter apposite ait, *locatus.*

Disce] Nempe hæc sapientiæ documenta edisce, et tene diligenter, quibus felicitatem nanciscaris: avaritiam vero aliaque vitia contemne.

Quod multa fidelia putet] Id est, quod tot munera dentur Patronis, Jurisconsultis Romanis, et causarum actoribus, ut præ copia putrescant. *Fidelia* proprie vas vinarium: unde

In locuplete penu, defensis pinguibus Umbris,
Et piper, et pernæ, Marsi monumenta clientis,
Mænaque quod prima nondum defecerit orca.
Hic aliquis de gente hircosa centurionum
Dicat, Quod satis est, sapio mihi: non ego curo
Esse, quod Arcesilas ærumnosique Solones,
Obstipo capite, et figentes lumine terram,
Murmura cum secum et rabiosa silentia rodunt,

cum Casaubono de lagenis vini dono missis interpretamur.

Defensis pinguibus Umbris] Quæ præmia sunt et merces actæ feliciter causæ. *Pinguibus*, quia solum erat fertile quod colebant, et ipsi opulenti erant. Umbri vetustissimi Italiæ populi. Plin. III. 14. hodie Ducatu Spoletano continentur.

Marsi monumenta clientis] Id est, munera ad Patronum missa a cliente ad excitandam identidem sui memoriam. Porro *Marsi* Apuliæ populi fuerunt. Plin. III. 11. et alibi. In eorum regione et sylvis apri erant complures; hinc pernas ab eis dono mitti Patronis suis, ait Persius.

Mæna] Vox Græca est, qua significatur marinus piscis exiguus, qui Latine dicitur halec. Ponitur hic pro quolibet pisce.

Quod prima nondum defecerit] Quod nova munera succedant, antequam priora defecerint.

Orca] Vas angusto collo, in quo reponi mustum solebat. Sumitur et pro quolibet alio vase, eo maxime, in quo salsamenta et pisces saliti servabantur. Græcis ὄρχη. Quapropter et Latine scriptum olim, *orcha*, nonnulli affirmant.

Hic aliquis, &c.] Prolepsis, qua Persius exprimit egregie pravam opinionem, et frequentes sermones Romanorum quorundam studia sapientiæ aspernantium, quos deinde refutat.

Hircosa] Legunt alii, *hirtosa*, pro, hirta, vel hirsuta, ut sic designentur robusti viri toto corpore hirsuti et pilosi. At nihilominus indicantur per vocem, *hircosa;* quippe qui multum laborant, et raro vestes deponunt, ii velut hircus olent, præsertim sub alis, item barbati sunt: quæ omnia militiam profitentibus sæpe contingunt. Ita graviores Interpretes legunt et explicant.

Quod satis est, sapio, &c.] Amo Romanorum vivendi morem, huncque peregrinæ sapientiæ præfero.

Non ego curo esse] Nolim ego tantum sapere, et me fatigare in investiganda sapientia, ut Græci: nolim Academiam instaurare, ut Arcesilas; nec civitatem legibus munire et constituere, ut Solon.

Arcesilas] Crantoris discipulus fuisse, et Academiam celebrasse dicitur, et contra Zenonem, de omnibus dubitandum affirmasse. Hinc nonnulli Arcesilam hic præ aliis nominari, et tacite vellicari aiunt a Persio, qui Stoicæ erat sectæ addictus. Tull. in Quæst. Acad. 'Philosophiæ eversor:' Lactantio, III. 5. 'Ignorantiæ magister Arcesilas' vocatur; sane quia nihil omnino sciri affirmabat.

Ærumnosique Solones] Sapientes vocat ærumnosos, quia nonnisi per multos labores acquiritur sapientia. Porro Solon unus erat e septem Græciæ sapientibus, et Atheniensium legislator: de quo fuse Plutarchus, Laërtius, et alii.

Obstipo capite, et figentes lumine terram] Hæc signa sunt hominis cogitabundi, et profunda quadam meditatione defixi.

Figentes lumine terram] Hypallage, pro, defigentes terræ lumina. Quod facere a Pædagogis jubebantur, ut modestiæ simul et meditationi assuescerent studiosi juvenes.

Rabiosa silentia rodunt] Fortasse quia rabidi canes non latrant: vel potius quia, ut habet Quintilianus, x. 3. illi qui attente quidpiam cogitant, sæpe etiam secum obmurmurando cogitationem agitant. Unde si quis de plebe eos tum contempletur, furiosos veluti existimet.

Tertia compositas vidit nox currere venas,
De majore domo modice sitiente lagena,
Lenia loturo sibi Surrentina rogavit.
Heus, bone, tu palles. 'Nihil est.' Videas tamen istud,
Quicquid id est: surgit tacite tibi lutea pellis.
'At tu deterius palles: ne sis mihi tutor:
Jam pridem hunc sepelî: tu restas.' Perge, tacebo.

Jussus requiescere] Nam ut habet Cornelius Celsus III. 2. inter initia morbi, omnium optima quies et abstinentia.

Postquam tertia compositos, &c.] Jussus fuerat ille æger in tertium diem temperare sibi, metu tertianæ febris: at ubi primum dies tertius illuxit, et pulsum vidit æquabilem esse et moderatum, tum sine ullo metu quartanæ imminentis, intemperantiam priorem repetit, et in gravius periculum vitæ relabitur.

Compositas vidit nox currere venas] Metonymia: id est, cum jam tertia nocte vidit venas et arterias pulsare æquabiliter, moderate, et convenienter, tum vina statim, cibos, balnea cogitat intempestive, ut prius.

Vidit nox] Noctu plerumque morbi ingravescunt, suaque exerunt indicia.

De majore domo] Petit ab aliquo potentiori amico.

Modice sitiente lagena] Vase parvo, nam exquisitum erat, et parce dabatur vinum ejusmodi.

Lenia sibi Surrentina] Vina vetera et matura, convalescentibus optima, quippe quæ post annum vigesimum quintum biberentur. Casaubonus ex Plinio Græcisque Medicis.

Surrentina] Surrentini colles salubris vini feraces, prope Surrentum Campaniæ urbem maritimam. Vide Plin. XIV. 6. et XXIII. 1. 'Surrentina,' inquit, 'vina caput nullo modo tentant; et stomachi et intestinorum rheumatismos cohibent.'

Loturo sibi] Duo sunt ægroti illius peccata contra valetudinis rationem: primum, quod balneis utatur: alterum, quod vinum bibat, quasi sanus. Erat mos Antiquis, vesperi exercere se, inde lavare, postea cœnare. Ille intempestive, intemperanter, præpostere omnia. Suetou. in Augusto, c. 82. 'Tantam,' inquit, 'infirmitatem magna cura tuebatur, inprimis lavandi raritate.'

Heus, bone, tu palles] Inquit Medicus revisens hominem ægrum.

Palles] Pallor morbi index.

Nihil est] Respondet æger, nihil mali se habere, adeoque Medici reprehensionem spernit, et injectum sibi timorem elevat. Qui in gravi morbo dolorem non sentit, in illo spes sanitatis aut exigua aut nulla. Hippocrates.

Videas tamen, &c.] Instat peritus Medicus, scilicet nihil times, cum jam hydropisis indicia habeas omnia: et corpus intumescit, et pellis flavescit.

Surgit lutea pellis] Quod aquam intercutem designat. Galenus, Ægineta, l. III. Celsus, l. III. et alii.

At tu deterius palles] Probra jam evomit in Medicum æger stomachatus. I, cura teipsum, inquit, pejus ægrotantem. Ego sanior te sum, et voluptatibus abstinere nolo. *Pallere* autem Medicus videtur ægro, vel quia veternoso, vel ut arquato morbo laboranti. Apud Nonium Marcellum, 'Varro *Eumenidibus*; ut arquatis et lutea quæ non sunt, et quæ sunt, lutea videntur: sic insanis sani et furiosi videntur esse insani.'

Ne sis mihi tutor] Jam pupillus non sum, juris mei sum, disciplina tua non egeo. Apage severum et molestum monitorem.

Jam pridem hunc sepelî] Tutorem olim habui similem tui, durum castigatorem, sed hunc jam pridem mortuum gaudeo. Hæc verba quidam attribuunt Medico, quasi dicat, alius ægrotus eo morbo, quo tu laboras, jam periit; vide ne idem tibi contingat. Sed prior sententia præferenda.

Tu restas] Vivis adhuc, et viris, ut mihi gravia præcipias; et velut

Compositus lecto, crassisque lutatus amomis,
In portam rigidos calces extendit: at illum
Hesterni capite induto subiere Quirites.
'Tange miser venas, et pone in pectore dextram:

jam describit, quanquam ὕστερον πρότερον. Ritus olim observari solitos, cum quis moriebatur, saltem strictim hic attexere operæ pretium est. 1. Simul atque animam quis efflaverat, conclamabatur, id est, tota familia tollebat ejulatum et fletum. 2. Cadaver e cubili in quo jacuerat extractum humi deponebatur. 3. Calida ablutum ungebatur. 4. Lecto ferali componebatur ornatum et paratum. 5. Collocabatur in vestibulo domus, adhibito custode: et per aliquot dies complorabatur, Næniam dicentibus amicis et propinquis. 6. Denique ad tumulum efferebatur, et in sepulcro condebatur.

Tuba] Jul. Pollux viii. 1. ait tubarum sonitu convocari amicos defuncti, ut videant nulla eum vi externa, sed morte sua obiisse. Servius in l. v. Æneid. vs. 138. et alii, tubam adhiberi in funeribus Nobilium et adolescentum: tibiam vero in funeribus puerorum et plebeiorum, affirmant, citatque Persium Servius. Certe legimus in Evangelio Christum Dominum cum Principis filiam suscitaret, tibicines exclusisse. Matth. ix.

Candelæ] Funalia, cerei, lumina, quæ ut etiamnum, sic et olim adhibebantur, tum collocatis ad limen, tum elatis ad sepulcrum, imo et in ipsis conditoriis: seu quod olim noctu sepeliebant mortuos primum, unde mos fluxerit postea, etiam interdiu sepeliendo, lucem accendendi; seu quod honoris causa id fieret: lux enim virtutis et gloriæ signum est et symbolum.

Beatulus] Alii beatum dici affirmant, quod mortuos antiqui beatos dicerent; alii, quia pretiosis vestibus, corollis, aliisque ornamentis mortui integebantur, atque ita compositi in atrio exponebantur, et ad fores domus. At quod hic Persius diminutivo utitur, ironice loqui se ostendit.

Alto compositus lecto] Nimirum in sublimi ac splendido lecto et habitu ad limen collocatus.

Alto lecto] Altus erat lectus, seu tomentis et pulvinis exaggeratus. Martial. l. viii. Epig. 44. 'Fartus papyro, tum tibi thorus crescit.' Seu quia nixus erat eburneo fulcro. Testis Propert. l. ii. 'Nec mihi tum fulcro sternatur lectus eburno. Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro.'

Lutatus] Pinguibus unguentis ut luto perlitus.

Amomis] *Amomum* frutex exiguus, exquisitis serviens unguentis. Dioscorid. i. 14. Plin. xii. 13.

In portam] Quia portam Persius dicit, arguunt aliqui extra urbem efferri mortuos, et incassum multa hic congerunt: sed intelligendus locus de janua domus ad quam mortuus ille collocatus. Ita Casaubonus et alii doctissimi.

In portam rigidos calces extendit] Versis nempe in januam pedibus. Mos erat exponi defunctos et efferri pariter præcedentibus pedibus. Plin. vii. 8. 'Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.'

Hesterni Quirites] Servi nuper ab eo libertate donati, et paulo ante ac recenter facti cives Romani.

Subiere] Aut præcessere funus, aut, portavere. Mos erat ut liberti prodirent pileati ante corpus manumissoris. Ita vetus Glossa. At observare licet cum Casaubono, cum plures erant liberti, alios feretrum gestare, alios ad latus procedere et ambire solitos. Certe vox, *subire*, significat hoc magis quam illud; imo sequi potius quam præcedere, significaret: quod esset contra institutum.

Capite induto] Quod signum est libertatis. Cum nempe servi manumittebantur, in templo Feroniæ libertorum Deæ, raso capite pileum accipiebant. Plaut in Amphitr. 'Faciat Jupiter, ut ego hic hodie, raso capite, calvus capiam pileum.' Vide infra Sat. v.

Tange miser venas] Jam Centurio hircosus adversus Philosophum insurgit, et dicit, Quid mihi ægrum et ægritudinem narras, qui bene valeo, nec morbum aut morbi indicia ulla

Scintillant oculi; dicisque facisque, quod ipse,
Non sani esse hominis, non sanus juret Orestes.

sionis impatiens.

Fervescit sanguis] Est ira sanguinis ebullitio circa cor.

Scintillant oculi] Cic. Verr. VII. 'Ardebant oculi, et ex toto corpore crudelitas emicabat.' Arnob. l. I. 'Ex illorum luminibus scintillæ emicant, flammæ æstuant, anhelum pectus spiritum jacit ex ore,' &c.

Dicisque facisque, &c.] Ergo te nosce tandem; sique te hactenus ignorasti, contemplare te in speculo velut quadruplici, in quo te ad vivum depinxi. Vide te in prima facie præter et ultra modum exilientem spe lucri et luxuriæ: in secunda, cujuslibet incommodi impatientem, et lautioris victus nimium appetentem: in tertia, laxum, solutum, timidum atque hydropico pejus pallentem: in quarta denique, iracundum usque ad furorem, quia te pungi a me et corripi sentis: et qui modo aqueus eras, jam igneum, et febricitante periculosius ardentem. Quod si renuis sanari, ut æger supradictus, et me animi Medicum repellis, dicam ego tibi, *perge*, peri; *tacebo, discedo*. Supra, vs. 97.

Orestes] Agamemnonis et Clytæmnestræ filius ob interfectam matrem Furiis agitatus, de quo Euripid. et alii.

SATIRA IV.

ARGUMENTUM.

Sub persona Socratis Alcibiadem objurgantis invehitur, secundum veteres et omnes fere recentiores interpretes, in Neronem, omnino autem in unumquemque ad rei publicæ gubernacula sedentem, qui vilis plebeculæ adulationibus, suæque ipsius nobilitate elatus, parem se tanto, cujus vim et magnitudinem ipse ignoret, oneri ferendo existimet, nulla philosophiæ, quæ sola rei publicæ bene et recte administrandæ facultatem suppeditare possit, ratione habita. Socrates inducitur Alcibiadem increpans: Qua, Alcibiades, fiducia ad rem publicam id præsertim ætatis accessisti? Prudentia scilicet annos tuos prævertit 5.; exortam seditionem vel uno verbo comprimere potes, plebemque errantem in rectam viam reducere, quippe qui discrimen inter rectum et pravum probe scias. 13. Quin, tu stultissime rerum, formæ pulchritudine tantopere superbiens, plebis favorem captare desinis! 16. qui, a philosophia nondum instructus, certum finem, quo omnia referenda sint, adhuc ignoras, vel corporis voluptate eum metiris ut vilissimus quisque. 19. Alcibiades subjicit: Sed generis claritate gaudeo, pulchritudine instructus sum. 20. Socrates: Si hoc vel maxime sit, tamen ne abjectissimæ quidem mulierculæ sapientia præstas. 22. Hæc hominum perversitas, qua se ad difficillima quæque aptos putant, aliorumque iniqui æstimatores sunt, inde existit, quod nemo se ipsum noscere studet; quilibet aliena vitia curat, sua negligit. Hoc exemplo expressum est ab homine vitæ turpitudine infami, mores sordidos avari cujusdam notante, communique hominum more et consuetudine propensum suum ad aliena vitia exagitanda animum excusante, sumto. 43. Quo facto concludit Socrates: Latent vitia tua, et, quem te homines putant, talis tibi videris esse, cum tamen omnibus cupiditatibus inservias. Descendas in te velim, et agnosces ipse, quantum tibi adhuc ad animi perfectionem desit.

Scilicet ingenium et rerum prudentia velox
Ante pilos venit: dicenda tacendaque calles.
Ergo ubi commota fervet plebecula bile,
Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Majestate manus. Quid deinde loquere? Quirites,

argutias quærit in voce *Pericli*, quasi ponatur pro *periculi:* et allusum sit ad id quod Alcibiades comparatus sit leunculo, quem aut occidere oporteret, aut postea tolerare. Sed apage nugas.

Scilicet ingenium] Ironice hæc, et sequentia.

Ingenium] Sapientia, judicii maturitas: item artes et scientiæ. Ita Casaubonus.

Rerum prudentia] Experientia, usus.

Velox] Præmatura, ante tempus, ante pubertatem; quæ apud Athenienses sumebatur (ut aiunt) ab anno ætatis decimo octavo. Philostrat.

Ante pilos] Adeptus est Imperium Nero ante annum ætatis decimum septimum. Sueton. Neron. cap. 8. Cornel. Tacit. Annal. lib. XIII. initio: ubi et notatur quasi vixdum pueritiam egressus.

Dicenda tacendaque calles] Ergone putas habere te et callere ea, quæ vix diuturno rerum usu doctus senex habet et callet? Certe ut callum in corpore, ita in animo prudentiam non parit nisi longum tempus. Ovid. Metam. VI. 'Seris venit usus ab annis:' Et alibi Nestor ita loquitur: 'Etenim mihi multa vetustas Scire dedit.'

Ergo ubi commota, &c.] Quoniam tu tibi tantum arrogas, et omnia te posse confidis, periculum faciamus tuæ solertiæ.

Commota fervet plebecula bile] In seditionem versa, et turbas miscente.

Fert animus] Audes, et præstare te posse non dubitas, præ magna tui fiducia. Ammianus lib. XXVI. sic habet: 'Immaniter strepente exercitu, cum cieri tumultus violentior appareret, Valentinianus, elata prospere dextra, ut Princeps fiducia plenus, ausus increpare quosdam ut seditiosos et pertinaces, cogitata nullis interpellantibus absolvebat.'

Calidæ turbæ] Sævienti, effervescenti in iram.

Fecisse silentia] Virgil. Æneid. I. 'Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est Seditio.—Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem Conspexere, silent,' &c. At vero quam auctoritatem habebit imberbis adolescens ad comprimendum tumultuantium furorem?

Majestate manus] Valer. Max. lib. II. capite ultimo, 'Est,' inquit, 'illa quasi privata censura, majestas clarorum virorum, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in sua amplitudine obtinenda. Grato enim et jucundo introitu animis hominum illabitur admirationis prætextu velata: quam recte quis dixerit longum et beatum honorem sine honore.' Ovid. Metam. I. de Jove: 'Qui postquam voce, manuque, Murmura compressit, tenuere silentia cuncti.' Lucanus lib. I. de Julio Cæsare: 'Tumultum Composuit vultu, dextraque silentia jussit.' Act. Apost. cap. 13. 'Surgens autem Paulus, et manu silentium indicens,' &c. Ubi observandum cum doctioribus, morem illum fuisse pridem indicendi silentii, extensa quidem et porrecta manu; sed ita ut inferiores duo digiti, medicus et auricularis, comprimerentur, erectis et eminentibus tribus aliis, pollice, indice, et medio. Quod ipsum fieri consuetum ab Episcopis olim, alloquentibus populos ac benedicentibus, notat Scaliger in Propertium. Sanctus Hieronymus ad Rusticum Monachum affert aliam quoque audientiæ faciendæ rationem, nimirum concrepatione duorum digitorum. 'Cum librorum struem exposuisset,' inquit, 'adducto supercilio, contractis naribus, ac fronte rugata, duobus digitulis concrepabat, hoc signo ad audiendum discipulos provocans.'

Quid deinde loquere] Et si audientiam tibi feceris imperatorio nomine ac vultu, et majestate manus, ut tibi largior, jam experiamur quam orationem et quam idoneam pacandæ se-

Desinis, Anticyras melior sorbere meracas?
Quæ tibi summa boni est? uncta vixisse patella
Semper, et assiduo curata cuticula sole.
Expecta: haud aliud respondeat hæc anus. I nunc;
Dinomaches ego sum, suffla: *sum candidus.* Esto:
Dum ne deterius sapiat pannucea Baucis,
Cum bene discincto cantaverit ocima vernæ.

Blando popello] Qui blandimentis captatur, et rerum externarum specie et pompa.

Caudam jactare] Desine, o Nero, teipsum ostentare in veste triumphali, ad auram popularem captandam. Cornel. Tacit. Annal. lib. XIII. Metaphora vel a pavonibus, qui caudam rotantes se fœminis jactant; vel a canibus domino suo, agitata cauda, adulantibus.

Anticyras] Duas Strabo lib. IX. refert, Horatius in Arte, tres, ubi ait, 'Si tribus Anticyris caput insanabile,' &c. Insulæ sunt in sinu Œtæo, seu Maliaco, ad Phthiotidem, seu Thessaliam; in quibus copiose crescit elleborum, quo hominis insaniam et noxios humores emendari, ingenium acui, testantur Plin. XXV. 5. Gell. XVII. 15. Sueton. Caligul. cap. 29. Vide Juvenal. Sat. XIII. vs. 97.

Melior sorbere] Phrasis Græca Persio familiaris. Id est, tu potius vitia tua purgare, quam alios regere deberes: jam enim se prodit improba tua indoles, quanquam occultare niteris.

Meracas] Horat. Epist. II. 2. 'Expulit elleboro morbum bilemque meraco.'

Quæ tibi summa boni est] Sed ut magis etiam appareat, quam sis indignus Imperio, dic, quæso: quem tibi fingis ultimum finem? Quod summum hominis bonum tibi videtur?

Uncta vixisse patella] Laute scilicet epulari, et exquisitis cibis vesci. Hor. Epist. I. 6. 'Si bene qui cœnat, bene vivit; lucet, eamus Quo ducit gula.'

Assiduo curata cuticula sole] In Sole apricari, cuticulam probe curare atque insolare. Nempe in deliciis habebant veteres hyeme ad ignem, æstate ad Solem oleo corpus inungere, quo facilius illud imbiberet, eoque robustum fieret ac nitidum. Martial. Epig. X. 12. 'I, precor; et totos avida cute combibe Soles. Quam formosus eris!' Hoc et superiori loco notata Neronis vita voluptaria atque intemperans, de qua passim Suetonius.

Expecta] Contendit Marcilius legendum, *En specta,* vicinam scilicet anum olerariam: et vide te non magis quam illam sapere. Refragantur Casaubonus et alii; et ex communi lectione interpretantur: mane tantulum, et prætereuntem forte muliercularn olitricem interrogemus, quid optimum in vita judicet. Certe idem quod tu mox, de fine ultimo et summo bono, respondebit illa.

I nunc] Post tale probrum i, perge; ostenta generis nobilitatem et corporis formam, si lubet, dum plus sapientiæ non habebis, o Princeps, quam vilis quælibet anus imperita et vesana.

Dinomaches] *Dinomache* perillustris fœmina, e qua trahebat originem Alcibiades, et exinde gloriabatur.

Suffla] Gloriabundus exulta.

Esto] Sis licet formosus; quid hoc ad bene imperandum?

Baucis] Anus paupercula. Hujus meminit Ovidius Metam. VIII. Ponitur hic pro qualibet abjecta et vili muliercula.

Cantaverit ocima vernæ] Abstrusa prorsus sententia, inquit Turnebus Advers. XV. 3. quam nec plane se posse explicare ait ibid. Interpretantur communiter, anum illam herbas suas alta voce proclamare venales, ac laudare apud servos emere volentes, ut carius vendat; vel quæ cantando etiam vocaverit et allexerit quibus vendat. At Casaubonus paulo subtilius hunc locum scrutatur, et explicat de vili muliercula, qualis est herbarum venditrix, cum obviis quibuslibet et maxime cum servis petulantibus certante probris et maledictis: ut sit sensus; cum ad servum

Ut nemo in sese tentat descendere, nemo!
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.
Quæsieris, Nostin' Vectidî prædia? 'cujus?'
Dives arat Curibus, quantum non milvus oberret.

dicacem, et ipsa dicax cantaverit et ingesserit *ocima*, id est maledicta. Quippe, ut habet Plin. xix. 7. 'Ocimum cum maledictis ac probris serendum, ut lætius proveniat, præcipiebant' superstitiosi veteres. Cum Casaubono idem plane sentit Turnebus Advers. xxx. 8. quicquid garriat Autumnus Interpres, qui certe videtur Turnebum, aut non omnino, aut primo tantum legisse loco, quem etiam perperam citat, in Notis illis singularibus, quibus Casaubonum corrigere pollicetur.

Ocima] Sunt qui legant, *ocia*; et explicant voluptatem ac libidines, quas apud servum vetula ostentet, ut eum alliciat. Sed apage. *Ocimum*, sive *Ocymum*, quod et *βασιλικὸν*, herba est odorifera; item pabuli genus. Ejus virtutes ac proprietates exponunt Varro, Cato, Plinius variis locis. A celeritate proveniendi sic appellatum, testis est ex Varrone idem Plinius, xviii. 16. et alibi. Ponitur hic pro quovis olere.

Ut nemo, &c.] Exclamatio et Epanalepsis indignationem et admirationem indicantes. Virgil. Eclog. viii. 'Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!' Horat. Sat. i. 1. 'Nemon' ut avarus Se probet?'

Ut nemo in sese tentat descendere] Quibusdam placet digressionem esse hic ad locum communem adversus eos qui aliena quidem, non item sua errata pervident, de quibus Horat. Sat. ii. 3. 'Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis, Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum, Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?' &c. At alii Neronem volunt hic etiam peti, qui alios notare velit, se non corrigat; qui aut se non norit, aut latere putet sua flagitia, quæ jam in lucem erumpebant.

In sese descendere] Seipsum penitus introspicere, seipsum discutere et examinare, atque, ut est in fine hujus Satiræ, *Secum habitare*, ad sese cognoscendum, ex præcepto Oraculi Delphici, *γνῶθι σεαυτόν*.

Præcedenti spectatur mantica tergo] Id est, considerantur aliena vitia, vel in *mantica* quæ præcedit, estque ante tergum, id est, pectus nostrum; vel in posteriori alterius qui antecedit nos hominis, pera: ex Apologo scilicet Æsopi, qui finxit binas esse hominibus peras hinc et inde pendentes; in eam quæ ante pectus, reponi aliena mala; propria vero in illam quæ a tergo est, conjici: unde nostra nunquam, aliena semper videamus. D. Hieronym. Epist. 91. 'Nostram peram non videntes, aliorum, juxta Persium, manticam consideramus.' Horat. Sat. ii. 3. 'Dixerit insanum qui me, totidem audiet, atque Respicere ignoto discet pendentia tergo.' Catullus Carm. 22. vs. ult. 'Non videmus manticæ quod in tergo est.'

Quæsieris, Nostin', &c.] Ut pateat omnibus, quam nota semper cuique sint aliena mala, quære et sciscitare ab aliquo nebulone, an cognoscat alium nebulonem quempiam: ille statim respondebit, se nosse illum hominem, ejusque sordes et avaritiam: et sic ejus insectabitur flagitia, ut si ipse innocens, ac hominum esset sanctissimus, planeque illis careret vitiis, quæ in alio reprehendit et damnat. Tull. Tusc. Quæst. 3. n. 73. 'Avari avaros, gloriæ cupidos gloriosi reprehendunt. Est enim proprium stultitiæ aliorum vitia cernere, oblivisci suorum.'

Vectidî] Alii, *Vetidii*; alii, *Ventidii*: quisquis ille tandem, a Persio notatur velut avarus juxta ac dives. Cornel. Tacit. Annal. l. xii. meminit Ventidii Galilæorum Præfecti ac deprædatoris.

Cujus] Inquit ille nebulo interrogatus: de quo nempe loqueris? Scilicet de homine opulento quidem, sed omnibus odioso, &c.

Curibus] *Cures* urbs Sabinorum olim primaria, in qua Titus Tatius imperitabat; et unde vocatus ad regnandum Romæ Numa Pompilius.

Quantum non milvus oberret] Hyper-

'Hunc ais? hunc Dis iratis genioque sinistro?
Qui quandoque jugum pertusa ad compita figit,
Seriolæ veterem metuens deradere limum,
Ingemit, *Hoc bene sit!* tunicatum cum sale mordens

bolicum adagium: *quantum milvi volant*: id est, tam amplas habet ille possessiones et latifundia, ut ea vix tota die milvus, alioqui volatus pernicissimi, circumvolare posse videatur. Juvenalis Sat. IX. 55. 'Milvos intra tua pascua lassos.'

Hunc Dis iratis] *Hunc*, hunc, inquam, hominum ac Deorum odio dignum; cui infensa tot ob noxas Numina nec sanam dedere mentem, ut divitiis suis utatur.

Genioque sinistro] Adverso et contrario Genio voluptatis Deo, ille seipsum defraudat suis, et inter opes magnas miser est. Plaut. Trucul. Scen. 2. 'Sed isti qui cum Geniis suis belligerant parcipromi.'

Qui quandoque jugum, &c.] Egregia hominis avari descriptio ex adjunctis. Is, inquit, etiam tum defraudat Genium, cum alii Genio indulgent potissimum, ac epulantur, die nempe festo, et quando opus intermittitur.

Jugum] Ligneum instrumentum quo ad aratrum junguntur et constringuntur boves.

Ad compita figit] Cur ad compita, et non domi ac solito loco dicatur jugum figi, multum laborat ac torquetur Casaubonus, atque in re tam perplexa, ut putat, recurrit ad aliquem Compitaliorum ritum nobis ignotum, quem spectaverit hic Persius. Interpretantur omnes alii, figi solitum ad palos quosdam in compitis jugum, quando rustici post agrorum sationem Lares in compitis ex more colebant sacro facto, et hilarius convivia celebrando. Nempe feriis illis sacris, ut ait Tibull. Eleg. II. 1. 'Luce sacra requiescit humus, requiescit arator, Et grave suspenso vomere cessat opus.' Quid si Persium simpliciter intelligamus dixisse *jugum figi* quocumque tandem loco, et opus intermitti seu finiri, *ad compita* vero, id est, ad compitalia, et ad peragenda illa ex more sacra? Ita certe nodus ille videtur posse aut solvi, aut scindi, et facili quidem negotio. Neque vero epitheton, *pertusa*, nostræ obest interpretationi: siquidem designat tantum solere compitalia celebrari in locis perviis et frequentatis, adeoque in compitis. Quod quidem constat ex Macrobio, et aliis.

Seriolæ] *Seriola* diminutivum a *seria*, quæ vas est fictile vinarium, instar urnæ, de quo jam Sat. II. Adverte hic singulas voces hominis avaritiam notantes.

Veterem] Nam dudum servabatur, et raro hauriebatur et modicum quidem: non mirum ergo si vappescit.

Deradere limum] Luto scilicet aut pice dolia et vasa vinaria obturabantur priscis illis. Horat. Od. I. 20. 'Vile potabis modicis Sabinum Cantharis, Græca quod ego ipse testa Conditum levi.' Quæ cum illi aperiebant, relinere vocabant. Terent. 'Serias omnes relevi.'

Ingemit] Post nonnullam cunctationem, veluti rem arduam aggreditur, non tamen sine aliquo sordidi mœroris indicio.

Hoc bene sit] Verba solennia et deprecatoria Antiquis usurpari solita in gravioribus susceptis: pariter et in conviviis ita sese invicem ad hilaritatem et ad bibendum invitabant: atque hoc magis facit ad rem præsentem: quod pauci animadvertunt Interpretes, qui alio exerrant et vagantur. Tibull. Eleg. II. 1. 'Sed bene Messalam sua quisque ad pocula dicat.' Plautus in Sticho, Scen. 13. 'Bene vos, bene nos, bene te, bene me, bene nostram etiam Stephanium.' Ad quem Plauti locum doctus Lambinus de veteri illa bene precandi invicem in conviviis consuetudine, aliique multa.

Tunicatum mordens cæpe] Cæpe comedit nec tunicis quidem rudioribus et involucris purgatum, ac velut aliquid exquisitum avide admordet. Juvenalis Sat. XV. egregie deridet Ægyptios, quibus, ut ait, 'Porrum et cæpe nefas violare et frangere morsu. O sanctas gentes quibus hæc nascuntur in hortis Numina!'

Si potes. 'Egregium cum me vicinia dicat,
Non credam?' Viso, si palles, improbe, nummo;
Si puteal multa cautus vibice flagellas:
Nequicquam populo bibulas donaveris aures.

recteque valentem Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi Dissimules, donec manibus mors incidat unctis. Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.'

Egregium cum me vicinia dicat, &c.] Respondet Alcibiades, aut Nero adversus objurgantem: Atqui non ego me unus bonum ac sapientem dico: en vicini et alii ultro prædicant. Cur non credam? Et quare suspectos habebo tam bene de me judicantes? Horat. loco mox citato: et lib. II. Satir. 5. 'Egregie factum laudet vicinia.'

Viso si palles, &c.] Redarguit Philosophus aut Persius Neronem: An igitur credes assentatoribus te probum esse affirmantibus, etiamsi tu te ipse improbum in occasionibus singulis, avarum, libidinosum, iniquum, crudelem experiris: sique adeo viso nummo pallescis, præ cupiditate habendi?

Si puteal multa cautus vibice flagellas] Ancipitis quidem sententiæ versus iste: quo si Nero perstringitur, accipiendus est de nocturnis ejus per urbem discursationibus et grassationibus, de quibus abunde Suetonius et Tacitus, locis paulo ante citatis. Et sic per *puteal*, intelligendum erit forum et affines urbis regiones, per quas ille cum aliquot armatis vagabundus in obvios quosque grassabatur. 'Cautus autem deinceps, et metuentior in posterum Nero,' ut ait Tacitus, 'milites sibi et plerosque gladiatorum circumdederat:' scilicet quia male antea mulctatus fuisset ab iis quos impetiverat, et in ejusmodi rixis oculorum et vitæ subierat periculum, ut refert Suetonius. Quod si Persius fœneratorum immanitatem carpit, aut vitilitigatorum, sycophantarum, et quadruplatorum iniquitatem et injurias; per *puteal*, intellige Prætoris Tribunal; per *vibices* inflictas, damna debitorum aut reorum fortunis ac bonis illata, per usuras, aut per litium ambages et sycophantias, quarum miseri illi rabulæ periti, solertes et cauti sunt, ut aliena bona deprædentur. Neque vero abs re omnino de Judicibus iniquis judicia corrumpentibus cum quibusdam accipias. Primam interpretationem tuetur Casaubonus: ultimam hanc Marcilius: de fœneratoribus, omnes communiter post veteres Glossas, quæ sic habent: 'Ad puteal Scribonis Licinii, quod est in porticu Julia ad Fabianum arcum, fœneratores consistere solebant.'

Puteal] Proprie putei operculum est *puteal*. Locus Romæ fuit in Comitio, ubi Accii Navii Auguris statua per Tarquinium erecta, et sub ea ara subterranea, ibidemque novacula, qua cotem ille inciderat, defossa: unde et puteus dictus is locus; teste Dionysio Halicarnass. sub finem Libri tertii, superque impositum puteal extitisse ait Tullius lib. de Divinat. cap. 32. Porro quod *puteal* sumatur pro foro et Tribunali Prætoris, itemque pro loco fœneratoribus frequentato, testatur Cicero pro Sextio, cap. 18. ubi, 'Gabinius,' inquit, 'puteali et fœneratorum gregibus inflatus,' &c. ubi alii legunt, *Afflictus*. Item Horat. lib. I. epist. 19. 'Forum putealque Libonis mandabo siccis.' Et lib. II. sat. 6. 'Roscius orabat sibi adesses ad puteal cras.' Vide Cœl. Rhod. lib. X. cap. 17. Sigon. lib. I. de Judic. cap. 28. Festum, et alios.

Vibice] *Vibex* est proprie nota in corpore post verbera et scuticas remanens.

Flagellas] Similem habet emphasim Tertullianus de pallio, ubi laudat Christianos, quod *subsellia non contundant*, id est, non premant aut frequentent, adeoque litibus abstineant. Martialis lib. II. epigramm. 30. et lib. V. epigramm. 13. 'Arca flagellat opes.'

Nequicquam populo bibulas donaveris aures] Non est quod adulatoriis laudationibus populi adhæreseas: si te tuaque vitia noveris. Horat. lib.

positum sit; quin huc igitur verba et sententias dirigis? 18. Enimvero, Persius subjicit, Huic rerum vanitati equidem nullus studeo; animi mei recessus tibi ut aperirem, ostenderemque, quanto amore te complecterer, vota poëtarum, vel in minutis rebus a nonnullis inepte adhibita, in maxima re et meo sensu gravissima, mea feci. 29. Recensum jam instituit omnium beneficiorum, quibus a Cornuto puer affectus sit, declaratque, quantum ejus institutioni et præceptis debeat. 40. Familiaritatis deinde mentionem facit, quæ sibi cum illo semper intercesserit, intimæ 44, studiorumque communium morumque similitudinis. 62. Hinc deflectit ad Stoicum aliquod dogma de libertate, quo sapiens solus liber perhibetur, transitione admodum felici. Animo enim gratissimo reputans, quantum ipse Stoicorum disciplinæ debeat, ex illorumque ratione ad vitam cum animi tranquillitate et constantia transigendam profecerit, suo ipsius exemplo monet juvenes, ut eadem opportunitate utantur, neque occasionem discendi differant. 72. Ad bene autem et beate vivendum libertate opus esse, non ista, quæ in Damæ, agasonis cujusdam, persona ridetur, civili. 82. Docet porro, quid sit ex Stoicorum sententia, ita vivere, ut velis, id est, veræ libertatis vim et naturam, quæ a prætore, philosophiæ ignaro, non possit cuiquam impertiri. 95. Ad omnia, quæcumque velis, facienda requiri accuratam omnium rerum cognitionem 104, libertatemque sine cognitione veri, rerumque vel expetendarum vel fugiendarum ratione, et animo ab omnibus cupiditatibus motibusque vehementioribus vacuo ac soluto ne cogitari quidem posse. 118. Non posse fieri, ut aliquis sapiens idemque stultus sit, sed vel omnino sapiens vel omnino *stultus*. 123. Ut domini in servos, sic cupiditatum in ipsos dominos esse imperium æque severum. 131. Quod ut amplius confirmet, exemplo utitur, a mercatoris avaritia petito, ad omnia facinora illum impellente 139; contra pugnantem inducit luxuriam, mercatoris animum in diversa trahentem 153, qui miser, alterutro vitio declinato, in alterum præcipitem se necessario daturus sit. 160. Jam ad aliam similitudinem transit, ab amante aliquo sumtam, qui valedicere amicæ cum apud animum statuerit, illico ad eam pristina caritate retrahatur. 169. Quibus rebus monstrat Noster, ne illum quidem liberum esse, qui imperium in vitia ad tempus exercere possit 175, multo minus eos libertatem nactos censendos esse, quos ambitione religionibusque per vices excitatos turbatosque semper conspiciamus.

VATIBUS hic mos est, centum sibi poscere voces,
Centum ora, et linguas optare in carmina centum,

Vatibus] Scita et elegans in primis hæc Satira duas habet partes. In priori quid debeat Cornuto præceptori luculenter et officiose profitetur Persius. In altera, nimirum a versu 73. in quo vera libertas consistat, graviter explicat: atque ex placito Stoicorum egregie asserit *solum sapientem liberum esse*. Quod fere idem asseverabat Apostolus Paulus cum ait: *qui facit peccatum, servus est peccati*.

Hic mos est, &c.] Poëtæ nimirum Epici, quin et Oratores interdum, solent ea figura uti, quoties grande quidpiam aut arduum volunt exprimere.

Centum sibi poscere voces, &c.] Homerus Iliad. II. *οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν.* Hunc secutus Hostius Poëta lib. II. Belli Istrici, (ut refert Macrobius, Saturnal lib. VI. cap. 3.) sic habet: 'Non si mihi linguæ Centum atque ora sient totidem, vocesque liquatæ.' Postea Virgil. Georgic. 2. pariter et Æneid. 6. hunc eundem versum habet, 'Non mihi si centum linguæ sint, oraque centum.' Hos alii passim imitati, ut Sil. Ital. lib. IV. 'Non mihi Mæoniæ redeat si gloria linguæ, Centenasque pater det Phœbus rumpere voces.'

Quorsum hæc? aut quantas robusti carminis offas
Ingeris, ut par sit centeno gutture niti?
Grande locuturi nebulas Helicone legunto,
Si quibus aut Procnes, aut si quibus olla Thyestæ
Fêrvebit, sæpe insulso cœnanda Glyconi.
Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino,

ex auricula dextra, alii e pectore seu mamma; citatque Propertium, lib. IV. Eleg. scilicet 11. de Gallis, ubi vulgo legunt: 'Illi virgatis jaculantis ab agmine braccis.' Legit vero Casaubonus illic, *ab inguine*, sed, an jure, ipse viderit. Certe malim cum Marcilio explicare Persium hic, de Parthis lethaliter in inguine vulneratis, et sagittas extrahendo, morientibus. Numquid enim Romani Poëtæ in Epicis Carminibus, de quibus Persius hoc loco, laudassent Parthos tela vibrantes, et Romanis mortem inferentes, potius quam victores Parthorum Romanos? Quod tamen dicendum foret, si vulnera sumerentur hic active, ut sentit Casaubonus.

Ferrum] Sagittas ferro armatas in cuspide. Synecdoche.

Quorsum hæc] Fingit Persius adesse Cornutum præceptorem, et redarguere sic: unde vero tibi, o Persi, turgidum illud Satiræ proœmium?

Aut quantas robusti carminis offas ingeris] Eccur tantas verborum ampullas adhibes?

Robusti carminis] Heroici, vel Tragici. Tu nimirum non Satiram scribere sed Epos videris.

Offas] *Offa* dicitur cibi globulus aut frustum. Hic metaphorice significat inflatum carmen.

Ut par sit centeno gutture niti] Velut ad trajiciendas offas illas grandiores, sive ad proferendos versus adeo turgentes.

Nebulas] Similia nebulis, inania, quamvis specie magna. Horat. in Arte, *nugas canoras*, vocat: et *nubes et inania captare* eos dicit, qui turgidum scribunt carmen.

Helicone legunto] Invocando Musas et Apollinem. Vide in Prologo.

Si quibus aut Procnes, &c.] Si qui volent scribere Tragœdiam vel de *Procne* Pandionis Atheniensium Regis filia, Terei Thracum Regis uxore: vel de Atreo et Thyeste fratribus apud Argos seu Mycenas regnantibus, invidentibus sibi invicem, èt in sese pariter sævientibus.

Procnes] Quæ Tereo marito filium Ityn apposuit epulandum, dolore percita quod Philomelam sororem ille vitiasset. Ovid. Metamorphos. VI. Fab. 7.

Olla Thyestæ] Qui suos ipse filios inscius comedit in olla coctos et appositos in cibum ab Atreo fratre, incestum illius cum Europa uxore sua vindicante. Vide Senecam Tragic. in Thyeste.

Fervebit] Allegoria ab olla in qua fervente cocti sunt filii Terei et Thyestæ: et allusio ad Tragœdiæ stylum concitatum et vehementem.

Cœnanda] Repræsentanda cœna Terei et Thyestæ proprios filios devorantium. Quod tamen in Scena exhiberi vetat Horatius in Arte, his versibus: 'Non tamen intus Digna geri promes in scenam, multaque tolles Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens. Nec pueros coram populo Medæa trucidet; Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus; Aut in avem Progne vertatur,' &c.

Glyconi] Fatuo Tragœdo, tempore Neronis, qui trita argumenta sæpius ad nauseam reponeret. De similibus Martial. Epig. x. 4. 'Qui legis Œdipodem, caligantemque Thyesten, Colchidas, et Scyllas; quid nisi monstra legis?' &c. Hinc *insulsum* vocat Persius, ut ait vetus Scholiastes, 'erat enim ille nescius jocari: quanquam populo mire placuit, et ideo a Nerone manumissus est,' &c.

Tu neque anhelanti, &c.] Tu magno conatu versus magnificos non profers, magno anhelitu, et pulmonibus laborantibus. Nec ita scribis aut loqueris, ut folles inflare videaris: adeoque ab ineptis hujus sæculi Poëtis ambitiose recitantibus quam longe abes!

Coquitur dum massa camino] In for-

Hinc trahe, quæ dicas, mensamque relinque Mycenis
Cum capite et pedibus, plebeiaque prandia noris.
Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.
Secreti loquimur. Tibi nunc, hortante Camœna,
Excutienda damus præcordia: quantaque nostræ
Pars tua sit, Cornute, animæ, tibi, dulcis amice,
Ostendisse juvat. Pulsa, dignoscere cautus,

Defigere] Proprium Criticis vocabulum, qui obelos et verucula solent appingere ad ea quæ notant ac improbant.

Hinc trahe, quæ dicas] Age, Persi, perge in instituto, e populi vitiis argumenta Satirarum desume. Quod erit certe utilius, quam si ingentia et tumida scriberes vel in Tragœdiis, vel in Epicis.

Mensamque relinque Mycenis] Græcis Tragicis grandia sua permitte argumenta, qualis cœna Thyestæ et Terei, de quibus supra. *Mycenæ* urbs Peloponnesi, in qua gesta dicitur fabula Atrei et Thyestæ.

Cum capite et pedibus] Reservarat Atreus caput, pedes, et manus puerorum, quæ post cœnam Thyestæ fratri exhibuit, ut sciret quas et quorum devorasset carnes. Senec. Thyest. 'Denudat artus dirus, atque ossa amputat; Tantum ora servat, et datas fidei manus.'

Plebeiaque prandia noris] Potius quam regalia, in quibus tam horrendæ apponuntur dapes, Tereo scilicet et Thyestæ. Hæc, inquam, relinque, et plebeias res inspice: corruptos populi mores satirico sale deterge et expurga.

Non equidem hoc studeo] Cornuto Persius respondet: certe non opto centenas voces ad pompam, quod Poëtæ solent; sed cupio duntaxat grati mei erga te animi monumenta relinquere.

Bullatis nugis] Verbis ac sententiis instar bullæ tumidis et fulgentibus, sed intus vanis: quas Horatius in Arte, *ampullas* vocat. Quidam legunt, *pullatis*, et explicant de Tragicis, ex eo quod in Tragœdiis induci soleant atra, pulla, et lugubri veste induti Reges. Sed parum placet acutior illa interpretatio et lectio.

Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo] Nec ego nitor auctoritatem conciliare et gravitatem inanibus, fumosis, vanis, et levioribus versiculis, ac rerum inopibus; ut loquitur Horatius in Arte Poëtica: quasi verba sine re aliquid valeant.

Secreti loquimur] Sincere et citra fastum, tibi ego, solus soli loquor: nec quasi palam carmen et scripta ostentare velim, versibus tibi consigno animi mei sensa.

Excutienda damus præcordia] Adeoque intimos cordis recessus aperio: expressum vide in pauculis versiculis, quod dudum latet impressum in animi mei penetralibus.

Quantaque nostræ pars tua sit, Cornute, animæ] Sententia hæc tracta est a Pythagora, inquit vetus Gloss. nimirum quia Pythagoras aiebat amicum esse alterum seipsum. Et Antiqui dicebant amicitiam esse animam unam in duobus corporibus. Unde Ovid. de Oreste et Pylade scribit, 'Qui duo corporibus, mentibus unus erant.' Horatius de Virgilio ait, l. 1. Od. 3. 'Et serves animæ dimidium meæ.' S. Gregorius Nasianzenus suam cum D. Basilio familiaritatem appellat συμψυχίαν. Et S. Augustinus Confession. iv. 6. de amico suo, similia his, immo quid majus videtur dixisse, ubi ait: 'sensi ego animam meam et animam illius unam fuisse animam in duobus corporibus: et ideo (eo morte sublato) mihi horrori vita erat, quia nolebam dimidius vivere; et ideo forte morti metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaveram.'

Cornute] Annæus Cornutus Persii magister, Stoicæ Philosophiæ Professor eo tempore celeberrimus, teste Eusebio: qui a Nerone missus in exilium, eo quod ejus scripta reprehendisset.

Pulsa] Digito percute, et ex-

Quid solidum crepet, et pictæ tectoria linguæ.
His ego centenas ausim deposcere voces,
Ut, quantum mihi te sinuoso in pectore fixi,
Voce traham pura, totumque hoc verba resignent,
Quod latet arcana non enarrabile fibra.
Cum primum pavido custos mihi purpura cessit,
Bullaque succinctis laribus donata pependit;

plora meam mentem: sicut explorantur fictilia, num solida sint et integra.

Quid solidum crepet] Discernis enim quid verum, quid fictum et simulatum. Pers. Sat. III. dixerat vas percussum sonare et indicare vitium suum *maligne respondendo;* hic ait integrum vas dignosci, *solide crepando.*

Pictæ tectoria linguæ] Incrustata auro statua lignum aut lapidem celat, sic et urbanitas sermonis et oratio plena obsequii tegit sæpe invidiam et odium animo reconditum. Legunt nonnulli *plectoria,* id est, involucra ἀπὸ τοῦ πλέκειν, inquiunt. Sed apage. Juvenalis enim Sat. VI. Persium secutus scribit, 'Tandem aperit vultum, et tectoria prima reponit.' Et S. Augustinus ad Volusianum affirmat Sanctas Litteras 'rem esse solidam et sinceram; non fucata eloquia, nec ullo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitare.'

His ego centenas, &c.] Centenas ego voces exoptem, ad me gratum erga te magis ac magis probandum. Quo quidem in studio, quod Tullius Epist. I. 1. Lentulo scribebat, id videtur Persius indicare velle, nimirum, 'omni officio ac potius pietate erga Cornutum etsi aliis satisfaceret omnibus, at ipsum sibi nunquam satisfacere.'

Ut quantum mihi te, &c.] Egregiam adverte prioris sententiæ expolitionem.

Sinuoso in pectore fixi] In latebris animi reconditissimis adeo te infixi, ut totus in me sis, et totus sim tuus.

Verba resignent] Rupto velut sigillo revelem, carmen et scripta palam proferant amorem erga te meum, merita in me tua; quæ tamen duo certe maxima haud satis exhibeat centena etiam vox.

Fibra] Fibram posui pro intimis viscerum et cordis maxime partibus, dixi Sat. I.

Cum primum pavido, &c.] Hactenus procemium ac prolusio dunt at: deinceps autem recenset Pers quid et quantum debeat Corn Præceptori pro sedula ejus insti tione.

Pavido] Id est, pudibundo, vel menti imminentes adolescentiæ di cultates, et virtutis in ea ætate i pedimenta.

Custos purpura] Id est, toga, prætexta erat purpura, ut (quod Macrobius) 'ex ejus rubore inge itatis pudore tegerentur pueri.' H a Persio vocatur *custos,* scilicet in centiæ ob colorem purpureum, symbolum est pudoris. Adde q prætexta veluti sacros facit, quo violare sit nefas. Unde Plin. IX. ait purpuram 'pueritiæ esse pro jestate,' id est, sanctitate. Et bius Declamat. ait, 'prætexta in mitatem pueritiæ sacram fieri et nerabilem, non secus ac Sacerd vestibus suis.' Vel *custos* voc prætexta, quia tempore pubert pueri sunt sub tutela alterius, ne Custodis seu Pædagogi. Horat Arte, 'Imberbis juvenis tandem tode remoto.'

Cessit] Cum jam prætexta d concessitque locum togæ virili, sumebatur post pubertatem, seu ætatis decimo sexto.

Bullaque] Hinc Persii nobil tem argui diximus in Prologo, co nonnullos. Nimirum pueri nob ante pectus auream bullam co effigie gestabant collo appens 'Quam inspicientes' (inquit Mac Saturnal. I. 6.) 'ita demum se h nes cogitarent, si corde præstare Juv. Sat. V. ad finem, *Etrus aurum* vocat, quasi ab Etruscis fluxerit mos bullæ gestandæ. D multa et varia Macrobius loco ci mox, ubi et sic habet: 'Tullus tilius Rex Romanorum tertius de latis Hetruscis, sellam curulem, li

Cum blandi comites, totaque impune Subura
Permisit sparsisse oculos jam candidus umbo;
Cumque iter ambiguum est, et vitæ nescius error

resque, et togam pictam, atque prætextam, quæ insignia Magistratuum Hetruscorum erant, primus ut Romæ haberentur, instituit. Sed prætextam illo sæculo puerilis non usurpabat ætas. Postea vero Tarquinius Priscus—filium suum annos quatuordecim natum, quod hostem manu percusserat, pro concione laudavit, et bulla aurea prætextaque donavit, insigniens puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis et honoris.—Alii putant eundem Priscum, cum statum civium solertia providi Principatus ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua dixisse: instituisseque ut Patricii bulla aurea cum toga cui prætexitur purpura uterentur, duntaxat illi quorum Patres Curulem gesserant Magistratum,' &c. Asconius, 'Bulla,' inquit, 'suspendi in collo ingenuis solet aurea, libertinis scortea, quasi communiens pectus puerile.' Alex. ab Alex. II. 19. sic habet: 'Prætextatis bullam pendere pro pectore affirmant nonnulli, ut ibi cordis insigne maneret,' ubi sedes erat consilii.' Et ejusdem lib. c. 25. 'Romani pueros prætexta donabant, et bulla. Hæc aurea erat, insigne nobilitatis, figuram cordis habens, ut signarent eam ætatem alterius consilio regendam. Bulla primum a Tarquinio Prisco donatum suum filium tradunt, quem in prætextæ annis hostem dicunt occidisse.—Lorum vero erat insigne libertorum, plebeiorum et pauperum. Propius vero est, fœdere icto cum Sabinis et Tatio, cautum fuisse, ut bulla prætextaque, per eas tempestates Sabinorum ornatu, raptarum filii uterentur.' Posteriorem hanc rationem attingit et Plutarchus, in Quæst. Centur. Rom. et alias quasdam adjungit, cur bullam gestarent nobilium filii.

Succinctis] Succinctas vestes habentibus, more militari. Vett. Gloss. 'Gabino habitu cinctuque Dii Penates formabantur, obvoluti toga super humerum sinistrum, dextro nudo.'

Donata pependit] Bullam simul cum prætexta Laribus consecrabant adolescentes, cum togam virilem sumerent; sicut puellæ pupas Veneri donare solitæ: quemadmodum jam observavi Sat. II. et docet Alex. ab Alex. v. 18.

Cum blandi comites] Non asperi monitores aderant amplius, quales patruus, aut pædagogus, qui sumta virili toga removebatur.

Subura] Ubi meretrices diversabantur, in regione seu vico infami sub antiqua urbe, unde nomen: vocabatur et summœnium, quasi sub mœnibus. Vide Juv. Sat. III. vs. 5.

Permisit sparsisse oculos] Quando mei juris factus, nemine jam observante me aut castigante, libere poteram in meretricum domicilia respicere, et per suburam vagari. Ovid. 'Oculi sunt in amore duces.' Terent. Andr. Act. I. Scen. 1. 'Postquam excessit ex ephebis, liberius Vivendi fuit potestas:—antea vero, ætas, metus, magister prohibebant.'

Candidus umbo] Tyronibus dabatur clypeus purus seu vacuus, id est, sine insignibus, ut ibi signanda facere monerentur. Virgil. Æn. IX. 'Ense levis nudo, parmaque inglorius alba.' Vel intellige togam virilem candidam in umbonis similitudinem aptatam: 'synecdochicos,' inquiunt vett. Gloss. 'alioquin et in prætexta candidus umbo est.' Sic et locum hunc explicat Just. Lips. Elector. I. 13. ubi et monet Tertull. de pallio; item Apuleium l. XI. in palla umbones agnoscere, et eleganter describere.

Cumque iter ambiguum est] Quando mens adolescentis hæret incerta quid sibi potissimum agendum sit; similis viatori in bivium incidenti, qui valde torquetur anxius, utram inire viam debeat. Quod et Herculi accidisse refert Cic. Offic. I. 117. ex Xenophonte, qui rursus ex Prodico Sapiente rem narrat, l. II. de Fact. et Dict. Socrat. memorab. non longe ab initio.

Et vitæ nescius error] Ut Philosophia magistra vitæ est; ita ex adverso ignorantia rerum, *error* denique egregie Persio dicitur *vitæ nescius*, id est, eorum quæ conducunt ad recte vivendum. Sic igitur imperitia ducit

Artificemque tuo ducit sub pollice vultum.
Tecum etenim longos memini consumere soles,
Et tecum primas epulis decerpere noctes.
Unum opus et requiem pariter disponimus ambo,
Atque verecunda laxamus seria mensa.
Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo

a sessore domatur, inquit Plato, *ita animus ratione*. Per animum itaque ne mentem intellige, seu partem animi superiorem, sed potius inferiorem quæ expers est rationis, vocaturque appetitus. Tull. Offic. I. num. 100. 'Duplex est vis animorum atque naturæ. Una pars in appetitu posita est, quæ est, ὁρμὴ, Græce; quæ hominem huc et illuc rapit: altera in ratione, quæ docet et explanat quid faciendum fugiendumque sit. Ita fit ut ratio præsit, appetitus vero obtemperet.' Hor. Epist. I. 2. 'Animum rege, qui nisi paret, Imperat: hunc frænis, hunc tu compesce catena.' Plaut. Trinumm. Scen. 5. 'Homo cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo.—Tu si animum vicisti potius quam animus te, est quod gaudeas.'

Vincique laborat] Ægre superatur natura ad malum proclivis. Unde mens et ratio contra appetitum pugnans, quasi secum ipsa luctatur, laborat tamen et studet ut vincatur etsi repugnans et reluctans.

Artificemque tuo, &c.] Hypallage, pro, *artifici*. Potest et legi, *artificis*; ut docte monet Casaubonus. Sensus est: animus meus a te molliter et scite tractatus eam omnem induit speciem tandem et formam, quam dare et inducere voluisti, velut artifex peritus in argillam aut ceram. Juvenal. Sat. VII. vs. 237. 'Exigite ut mores teneros ceu pollice ducat, Ut si quis cera vultum facit.'

Pollice] Macrob. VII. 13. pollicem dictum ait a pollendo, quippe qui non minus quam tota manus semper in officio est. Unde et Græcis vocatur ἀντίχειρ, quasi manus altera. Pariter quidem asserit Græcam hanc etymologiam Gal. Alii tamen aliter sentiunt.

Tecum etenim longos, &c.] Die nocteque a te non discedebam. Virg. Ecl. IX. 'Sæpe ego longos Cantando puerum memini me condere soles.'

Et tecum primas epulis decerpere noctes] Est qui interpretetur, initium etiam noctis dabamus studio Philosophiæ, idque temporis decerpebamus quieti et epulis, id est, rescindebamus, adimebamus. Sed melius est cum aliis prope omnibus, intelligere de frugali mensa studiosis necessaria, quod verbum *decerpere* indicat satis: ut sensus sit, non dies noctibus epulando jungebamus, quod faciunt helluones; sed pauculas tantum horas, idque vesperi; et quasi raptim cibum carpebamus, quem porro honestis sermonibus condiebamus, ut est paulo post.

Unum opus, et requiem, &c.] Simul labori, simul quieti indulgebamus. *Una opus et requiem, &c.* legi velit Casaubonus: at videtur tamen Persius respexisse illud Virgilii Geo. IV. 'Omnibus una quies operum, labor omnibus idem.'

Verecunda laxamus seria mensa] Graves occupationes, et diurnam studii et animi contentionem relaxamus inter cœnandum ac remittimus tantillum jocis ac salibus innoxiis. Agellius XIII. 11. ait, 'convivarum sermones debere esse jucundos, et cum illecebra quadam et voluptate utiles, ex quibus ingenium nostrum venustius fiat et amœnius. Quod profecto eveniet, si de id genus rebus ad communem vitæ usum pertinentibus confabulemur, de quibus in foro atque in negotiis agendis loqui non est otium.' Vide Athenæi Deipnosophistas: et Macrob. VII. 1.

Non equidem hoc dubites, &c.] Consensio nostra non levis aut fortuita, immo ea est quæ naturalibus causis producta et conflata dubitari non possit.

Amborum] Mei tuique, Persii discipuli, et Cornuti præceptoris.

Fœdere certo] Non otiose hoc ait Persius, (inquit Marcilius,) nam qui sub piscibus nascuntur, non ita certum fœdus inter se habere æstiman-

Nempe diem donas?' Sed cum lux altera venit,
Jam cras hesternum consumsimus: ecce aliud cras
Egerit hos annos, et semper paulum erit ultra.
Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno
Vertentem sese, frustra sectabere canthum,
Cum rota posterior curras, et in axe secundo.
Libertate opus est, non hac, quam ut quisque Velina

vixit heri.'

Quid? quasi magnum, nempe diem donas] Reponit ignavus juvenis, tantine est vel unam differre diem, quam et largiri dubitas?

Sed cum lux altera venit] Immo, inquit Persius, nec una die differre te volo. Sin autem crastinum expectas, nihil omnino facies; et pariter differendo, dies altera consumta erit ac perdita.

Egerit hos annos] *Egerit*, ab *egerere*, non ab *ago:* id est, expellit, emittit. Sensus est, una dies integros annos trahit procrastinando, exhaurit, absumit. Horat. Od. II. 18. 'Truditur dies die, Novæque pergunt interire Lunæ.'

Et semper paulum erit ultra] Erit semper paululum temporis ultra illud crastinum, quod petisti. Quocirca consumes ætatem sensim senescendo: singulis diebus rogabis adhuc unam diem duntaxat velut aliquid non magnum tibi donari; sic nunquam differre desines, donec oppressus annis, senio, doloribus, cum Phrygibus sero sapiens, eas omnes miserias experiere, quas prædixi, et *tunc crassos transisse dies* frustra dolebis, &c.

Nam quamvis prope te, &c.] Priorem sententiam Persius confirmat a simili; quasi diceret: aspice in curru seu rheda binos axes uni temoni annexos, quibus suæ rotæ circumvolvuntur: quæro utrum rota posterioris axis et ordinis attingere aliquando possit rotam axis prioris? Minime certe. Ita prorsus dies hodierna non assequetur unquam crastinum illud, quo te sapere velle spondes et prædicas.

Prope te] Dies enim hodierna crastinæ conjuncta est.

Temone sub uno] Totum vitæ tempus diebus continuis comprehenditur: hodie et cras pariter se consequuntur, et uni vitæ spatio annectuntur, sicut temoni axis prior et posterior.

Temone] *Temo* est lignum illud oblongum in curru, cujus extremitati jugum alligatur.

Canthum] Circulus est ferreus, quo rotæ orbile seu curvatura cingitur ac munitur, et quo tota compages constringitur. Vox peregrina et Barbara, seu Afra seu Hispana, qua tamen velut recepta in Latio utitur Persius, ut observat Quintil. I. 5. Ponitur hic pro rota, per synecdochen. Sic et Martial. Epig. XIV. 168. 'Inducenda rota est, das nobis utile munus. Iste trochus pueris; at mihi canthus erit.'

Cum rota posterior curras, &c.] Quamdiu tu diem hodiernum agis, quo nondum vis mores corrigere, cui respondent axis secundus et rota posterior; nunquam attinges diem illum crastinum, quo statuis meliora, qui significatur per rotam priorem, quæ volvitur semper ante posteriorem, neque unquam attingitur ab ea, quamvis ei proxima.

Libertate opus est] Obstinatum in vitiis juvenem aggreditur Persius nova quadam et subtili ratione, scilicet libertatis amore ac necessitate: et ex occasione tractat eleganter et fuse paradoxum illud Stoicorum: solos sapientes esse liberos: de quo et Tull. parad. 5.

Non hac] Ergone, o Romani adolescentes, libertatem adeo jactatis, dum servi estis cupiditatum ac vitiorum? An vobis videmini satis esse ac vere liberi et ingenui, modo libertatem duntaxat civilem possideatis, qualem sibi vindicat ostentatque servus heri vel hodie manumissus? Immo libertate animi opus est, nec aliter quisquam liber et ingenuus censeri debet. Tertull. lib. de Resurr. 'Libertate opus est ad virtutem, inquit

Publius emeruit, scabiosum tesserula far
Possidet. Heu steriles veri, quibus una Quiritem
Vertigo facit! Hic Dama est non tressis agaso,
Vappa et lippus, et in tenui farragine mendax:

Persius, non ea qua servi donantur, et ascribuntur uni Tribuum, puta Velinæ.'

Ut quisque Velina, &c.] Statim ac in libertatem assertus quisque in aliquam e Romanis Tribubus transcribebatur, v. g. Esquilinam, Palatinam, Velinam: tum jure publico gaudebat, et communibus civium emolumentis; qualis est annona, seu frumentatio. Triplex libertatis genus lege apud Alex. ab Alex. XIV. 10.

Velina] 'Qui Velinum circa lacum habitabant, Romam translati sunt; et Velina tribus numero aliarum accessit.' Vett. Gloss. Vide Alex. ab Alex. I. 17.

Publius emeruit] Quasi tempore servitutis exacto, libertatem merito suo consecutus, Patroni sui prænomen (ut fit) assumit, quod servi nullum habebant: et dictus v. g. Publius Licinius Velina. *Emeruit*. Metaph. a militibus, qui honesta de causa mittuntur domum, et immunes fiunt deinceps a bellando.

Scabiosum far] Immundum, putre, gurgulionibus exesum. Forte intelligit panem acerosum, sordidum, caninum. Legunt alii, *scabrosum*, id est, asperum, vile, præ vetustate rugosum.

Tesserula far possidet] 'Qui ex manumissione cives Romani efficiebantur, in numero civium Romanorum frumentum publicum accipiebant.' Vett. Gloss. et quidem gratis, ex lege lata a Publio Clodio Tribuno Plebis, Pisone et Gabinio Consibilus, ut notat Pædianus ad Orat. Tullii in Pisonem. Scilicet annonæ Procurator magnam quotannis frumenti vim colligebat, et erogabat iis pauperibus qui tesseram seu notam ante datam repræsentarent, qua cives Romanos esse constaret. In ea scribebatur nomen hominis et Tribus, v. g. Publius, Velina, id est, e Velina Tribu. Casaub. Tesseram illam fuisse ligneam, nimirum e ligustris, colligere licet e Plinio XVI. 18. Tesserarum et frumenti populo dati meminit et Suetonius in Augusto cap. 41. et 42. Item in Domitiano. Vide Lipsium Elect. I. 8.

Heu steriles veri] Quam longe distatis ab eo quod verum est! Quam turpiter aberratis et hallucinamini! Quam vestra vos fallit mens et opinio!

Quiritem] Cives Romani a Quirino *Quirites* dicti. Hic abusive nomen hoc usurpatur, ut notant vett. Gloss.

Una vertigo facit] Manumissurus servum dominus coram Prætore eum sistebat; mox in orbem circumactum dimittebat, ac suæ velut relinquebat potestati, his verbis, *hunc esse liberum volo*. Appian. Alex. ab Alex. IV. 10. Plaut. Menæch. Scen. 19. 'Liber esto, atque ito quo voles.'

Hic Dama est] Verumenimvero, inquies, hic etsi modo servus fuit, at jam sui juris est, et Marcus Dama appellatur. Vel, ut ait Autumnus non perperam, hic servus est frugi, non, ut ceteri, pravus et vilis.

Dama] Servile nomen. Vide infra, vs. 161. ad vocem *Dave*. Horat. Sat. II. 7. 'Prodis ex Judice Dama Turpis.' Observat Casaubonus inter nomina servilia fuisse quædam honestiora, a quibus liberi non abhorrerent, quamvis magna esset in nominibus apud Romanos ambitio. Hinc est quod magnifice hic, *Dama*, vocatur, et paulo post repetetur, *Marcus Dama*.

Non tressis agaso] Non est homo nullius pretii aut industriæ, nec infimæ sortis ac ministerii, qualis jumentorum curator.

Vappa, lippus] Non corruptus et nequam, velut vappescens vinum: nec imperitus ac animo cæcutiens, similis ei qui lippos habet oculos et male affectos. Horat. Sat. I. 1. 'Non ego avarum Cum veto te fieri, vappam jubeo ac nebulonem.'

Et in tenui farragine mendax] Neque est fraudulentus in minutis etiam rebus, et ex genere eorum qui jumentis, quæ curant, pabula mentiuntur data, cum tamen ea furto subripere soleant. 'Farrago est,' inquit Festus, 'quod ex pluribus satis, pabuli

Stoicus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hoc reliquum accipio: *licet* illud et *ut volo* tolle.
'Vindicta postquam meus a prætore recessi,
Cur mihi non liceat, jussit quodcumque voluntas,
Excepto, si quid Masuri rubrica vetavit?'

percit filiis, quos ei insidiantes necavit. Tit. Liv. in fine lib. I. et initio lib. II. Valer. Maxim. v. 8. Flor. I. 9.

Mendose colligis] Redarguitur M. Dama, ejusque syllogismus retexitur, hoc fere modo: transeat propositio: ea quidem bene intellecta certa est. Negatur assumtio; quam tamen ille mox asserere conabitur. Vide infra errorem syllogismi.

Mordaci lotus aceto] Instructus morali disciplina severiori; vel acri judicio simul et dialectica. Nam ut ait Cicer. de Finibus III. 3. 'Stoicorum subtile fuit vel potius spinosum disserendi genus.'

Hoc reliquum accipio, &c.] Admitto libertatis definitionem in propositione contentam: inquit Stoicus: non vero cetera. Legunt alii, *Hæc reliqua accipio: licet illud, et, ut volo, tolle.* Alii restituunt, nec sine probabili ratione, *Hæc reliqua accipio: licet, ut volo, vivere, tolle.*

Licet *illud et* ut volo *tolle*] Assumtionem ut falsam amove: hanc ego respuo; et paucis evincam, te non vivere ut vis, et ut libet; nec tibi licere quod optas et quod placet: tu enimvero potius ageris et raptaris quocumque trahunt te cupiditas, libido, aliaque vitia. Unde servum te contendo, liberum pernego. Horat. Sat. II. 7. 'Tu mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque Duceris, ut nervis alienis mobile lignum. Quisnam igitur liber? Sapiens, sibique imperiosus.' Tull. Parad. 5. 'Improbos non ita dicunt esse servos ut mancipia, quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili: sed, si servitus sit, sicut est obedientia fracti animi et abjecti, et arbitrio carentis suo, quis neget omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos esse servos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat, leges imponit, vetat quod videtur?' &c.

Vindicta postquam, &c.] M. Dama necdum advertens paralogismi sui vitium et errorem: seque a Stoico vapulare, ob æquivocam libertatis acceptionem, pergit argumentari porro a libertate corporis ad animi libertatem: quocirca non sine ludibrio excipitur.

Vindicta] 'Virga est, quæ manumittendi a Prætore in capite pulsantur, ideo dicta, quod eos vindicat libertati.' Vett. Gloss. Titus autem Livius II. 5. ita nuncupatam ait a Vindicio servo, qui primus libertate simul et civitate donatus ob detectam conjurationem. Hinc vero sancitum, ut quoties servus aliquis manumitteretur, caput ejus baculo tangeretur, in memoriam conservatæ Populo Romano per servum libertatis.

Meus a prætore recessi] Mei juris factus sum liber et civis Romanus. Prætor enim servi caput virgula feriens pronuntiabat, *esto liber:* porro qui vindicta manumissus, is una cum libertate civitatem Romanam consequebatur. Tit. Liv. Alex. ab Alex. locis jam citatis lib. IV. cap. 10. &c.

Cur mihi non liceat, &c.] Adverte arrogantiam et superbiam in verbis Marci Damæ.

Excepto si quid, &c.] Excipio illa, quæ legibus et jure sunt vetita.

Masuri] 'Masurius hic Sabinus Legis Consultus fuit.' Vett. Glos. Eques erat Romanus, Tiberii Imperatoris tempore, doctrina clarus; ceterum valde pauper. Ejus meminit Agellius v. 19. et alibi. Apud Athenæum lib. XIV. ut vir longe optimus et sapiens legumque Interpres eximius celebratur.

Rubrica] Quid proprie sit *Rubrica*, dixit Sat. I. 'Rubricas vocari minium quo tituli legum annotabantur;' aiunt hic veteres Gloss. et Turneb. IV. 5. scilicet ob similem colorem rubeum. Juvenal. Sat. XIV. 'Perlege rubras Majorum leges.' Neque vero legum tantum, sed et omnium quæ scribebant olim, tituli, capita et initia rubra erant, seu minio seu purpurisso

ac perito τοῦ ἀνέχειν καὶ τοῦ ἀπέχειν, discernere rectum vitæ rerumque usum, quid fugiendum, quid indulgendum tibi et aliis; nihilque optare, nihil metuere, nisi ex rationis præscripto. Hæc lubrica quidem, rapida, ardua sunt: hæc non confert una Prætoris vertigo, et brevis circumactio; sed longa sedulaque Magistri morum institutio. Is certe postquam in omni virtutum genere diu te exercuerit et affectibus purgarit, te tibi permittere potest, vereque liberum per omnia pronuntiare; non item Magistratus, aut Prætor.

Sambucam citius, &c.] Facilius sane fuerit efficere ut agrestis servus, qui nec Musicam didicit nec citharas vidit, eas ex arte pulset, quam facere ut Dama rationem sequatur, et tenuia rerum officia norit, et præstet. Proverb. *Asinus ad lyram:* item, *Sambucam caloni.*

Sambucam] Vox Syriaca, inquit Casaubonus. Galli harpam vocant, Turneb. xx. 1. Latini Græcique lyram et citharam, item nablum seu nablium. Musicum est instrumentum triangularis formæ. Athenæus IV. 23. Sambucam lyrophœnicem vocari ait, ejusque inventorem fuisse Ibycum Rheginum. Et XIV. 8. acutum esse ejus sonum, fidibus quatuor tensum primo fuisse. Et c. 9. ejusdem Libri, sambuca primam usam fuisse Sibyllam, atque ita vocatam a Sambyce quodam. Casaub. in Athen. 'Certum est,' inquit, 'vetustissimos Orientis populos eo organo esse usos: inde transiit ad Græcos et res et nomen.' Ejus instrumenti musici meminerunt Propheta Daniel c. 3. Vitruv. l. VI. Spartianus in Adriano, &c. Est etiam *Sambuca* belli instrumentum, quod funibus intenditur, ut chordis cithara: unde nomen. De eo Vitruv. l. x. Plutarch. in Marcelli Vita. Polyb. l. VIII. Lips. Poliorcet. l. I. Dialog. 6. Vegetius et alii. Scilicet, e turre prope urbem obsessam extructa, trabs ingens funibus ac trocleis ad muros laxata, erat pro ponte, et per eam transeuntes milites urbem invadebant. Athenæus loco mox citato XIV. 8. ejusdem meminit, aitque *Sambucam* esse machinæ bellicæ genus oppugnandis urbibus idoneum: hostium mœnibus duabus suculis admoveri, et cum erectum fuerit, simile esset navium scalis foras projectis et expansis: Romanorum esse machinam; denique fabricam ejus et formam inventam esse ab Heraclide Tarentino.

Caloni] *Calo* servus militis, cui vallum defert et ligna, Græce κᾶλα; vel ex eo dictus quod ligneam clavam gereret. Festus, Servius. Lignatores Athenæus *Calones* vocat, ceu καλοφόρους. Horat. Epist. I. 14. 'Invidet usum Lignorum tibi calo.'

Aptaveris] Prius inserueris crassis manibus hominis agrestis ineptique, licet graciles et agiliores digiti manusque desiderentur tangendis scite ejusmodi instrumentis, hoc, inquam, potius feceris, quam, &c.

Alto] Prægrandis staturæ, qualis in Calonibus amatur, magnæ molis homines sæpe bardi ac soluti. Aristoteles in Physiognom. οἱ ἄγαν μεγάλοι βραδεῖς. Homerus Ulyssem staturæ brevis et prudentiæ magnæ exhibet, Ajacem vero procerum et stolidiorem: unde Apuleius l. x. 'Præfertur Ulysses modicus Ajaci maximo.'

Stat contra ratio] Debent enim fabrilia fabri tractare, de bobus arator narrare, nec ultra crepidam sutor, nec quivis alter ultra quam didicit artem. Cic. Tusc. Quæst. I. Athenæus VIII. 10. refert Stratonicum Citharœdum Regi Ptolemæo de citharisandi arte ambitiose disputanti respondisse; *O Rex, aliud est sceptrum, aliud plectrum.*

Et secretam gannit in aurem] Intus, in animo suæ indolis conscio reclamat, monetque Damam semper esse Damam; et servo servilem, abjectum, nequam fore semper animum. Altius interpretationem promit Casaubonus; an et verius? Nimirum Philosophiæ Stoicæ austera ratio clam admonet, quia apud plebem et Proceres male accipitur, suis volentes indulgere cupiditatibus, quod illa vetat. Unde nonnisi subtimide agit, suaque clam proponit dogmata.

Frontem de rebus. Tibi recto vivere talo
Ars dedit? et veri speciem dignoscere calles,
Ne qua subærato mendosum tinniat auro?
Quæque sequenda forent, et quæ vitanda vicissim,
Illa prius creta, mox hæc carbone, notasti?
Es modicus voti? presso lare? dulcis amicis?
Jam nunc astringas, jam nunc granaria laxes?
Inque luto fixum possis transcendere nummum,

'Votaque servati solvent in littore nautæ Glauco, et Panopeæ, et Inoo Melicertæ.' Huic Isthmii ludi magnis sumtibus a conventu totius Achaiæ fieri consueverant. Vide Alex. ab Alex. v. 8. Fabulam ejus perstrinxit Sanctus Cyprianus, cum dixit, 'Melicerta et Leucothea præcipitantur in maria, et fiunt postmodum maris Numina.'

Perisse frontem de rebus] Frons pudoris sedes. Horat. Epist. II. 1. 'Clament periise pudorem Cuncti pæne Patres.'

Tibi recto vivere talo ars dedit] Age vero, Marce Dama, dic an didiceris *ὀρθοποδεῖν, recto ire pede:* id est, bene agere in omnibus, nulla viri probi officia prætermittere? Metaphora ab iis, quibus pedes obtorti aut claudi, nec recte possunt incedere. Horat. Epist. II. 1. jam cit. 'Securus cadat, an recto stet fabula talo.'

Talo] Pars ima pedis *talus;* sive os, quod juxta calcaneum, et ad pedis juncturam.

Ars] Philosophia, quæ vitæ magistra, lex, regula, passim vocatur; et recte agendi præcepta continet.

Veri speciem dignoscere calles] Quandoquidem primus ad sapientiam gradus est cognitio honesti, dic utrum optime noris discernere similitudinem veri, speciem falsam, ab ipso vero; id quod est honestum, ab eo quod videtur. Nam ut ait Ovidius: 'Et mala sunt vicina bonis; errore sub illo, Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.' Et Horat. ad Pisones: 'Decipimur specie recti.'

Ne qua subærato, &c.] Ne ulla subsit hypocrisis adeoque mera sit boni species, non ipsum bonum aut verum. *Subærato:* similitudo a nummo adulterino, in quo sub aliqua auri superficie æs absconditum, aut cum auro confusum tinnitu probatur; dignoscitur autem ex sonitu rauco et absurdo.

Mendosum tinniat] Sic enim virtus vera *solidum crepat;* falsa vero *maligne respondet*, ut ante Persius dixit. *Tinniat*, propria vox metallis, quorum exprimit sonitum, quando pulsantur.

Quæque sequenda, &c.] Hi duo sunt vitæ honestæ cardines, declinare a malo, et facere bonum.

Illa prius creta, mox hæc carbone, notasti] Quod malum damnasti, quod bonum approbasti. Vide Sat. II. vs. 1. Ubi fuse egimus de lapillis nigris et albis. Pythagoras dicebat ea quæ candidi essent coloris, ad naturam boni pertinere; quæ vero atra et nigra, ad naturam mali.

Es modicus voti] Sic plurimi Codices habent, non *et*. Perinde esse videtur, id est, si paucis es contentus, et parva postulas a Diis, non qualia stulti et avari, de quibus Sat. II. 'Si,' ut ait Plautus, 'est animus tibi modicus, continens, ambitionis expers.'

Presso lare] Rebus domi angustis, tua tamen sorte contentus: vel melius, si frugalis in victu, vestitu, supellectile; sine luxu, sine luxuria.

Dulcis amicis] Benignus, facilis; non durus, tetricus, asper, superbus.

Jam nunc astringas] Si is es qui modo te contineas et coërceas, cum ratione parcus et moderatus, ut nec prodigus sis, nec videaris ambitiosus.

Jam nunc granaria laxes] Modo liberalitatem exercere noveris, sumtuosus et magnificus cum res postulat: aperiendo velut et exponendo quibuslibet opes tuas, arcam, horrea, in quibus frumentum, &c.

Inque luto fixum possis transcendere nummum] Si pecuniæ et avaritiæ contemtor, obvium et objectum in itinere nummum sponte relinquas, ita ut puerorum ludibrium non incurras. Nimirum ut nunc interdum, sic et o-

Nil tibi concessit ratio: digitum exere, peccas.
Et quid tam parvum est? sed nullo thure litabis, 120
Hæreat in stultis brevis ut semuncia recti.
Hæc miscere nefas: nec, cum sis cetera fossor,
Tres tantum ad numeros satyri moveare Bathylli.

certe metaphora est a bestiis vel etiam aviculis, quas, cum aufugere et avolare tentant paulo longius, funiculo innexas revocamus. Horat. Epist. I. 10. pecuniam servire oportere sic edicit: 'Tortum digna sequi potius, quam ducere funem.'

Nil tibi concessit ratio] Sapientia nihil tibi de se aut de suo concessit, ut ex ratione posses agere: proindeque male et perperam agis omnia.

Digitum exere, peccas] Levissima quævis actio tua peccatum est, et grave quidem. Æqualia quippe sunt peccata omnia apud Stoicos.

Digitum exere] Epictet. Enchirid. 'Vel digitum vetatur extendi temere.' Quo sane respexit Persius, et satis contextus probat et sensus; ut mirer non paucos, post veteres Gloss. excurrisse ad gladiatorum morem, qui victi veniam a populo precabantur, digitum exerendo. *Digitum exere*, id est, fatere te victum a vitiis, inquiunt illi Interpretes plus æquo sagaces. At quæ esset consecutio, quod addit Persius, *peccas?* Verum quibus insanire libet, his et liceat.

Et quid tam parvum est] Reponit M. Dama; itane vero peccarem, tam simplici et levi actione?

Sed nullo thure litabis] Ita est, ut dixi; inquit Stoicus: nec omni thure, votis omnibus ac sacrificiis impetrare posses, ut aliter se res habeat: utque, &c. infra mox.

Litabis] Vide Sat. II. vs. ultimo.

Hæreat in stultis, &c.] Ut qui non sapit omnino, vel minimam habeat sapientiæ virtutisque particulam. Nam, quisquis sapiens non est, stultus est: et virtutes omnes adeo sunt connexæ, ut aut habeas omnes necesse sit, aut nullam: duo Stoicorum dogmata sunt. Laërt.

Hæc miscere nefas] Servire vitiis, simul et animi libertate frui, nefas est. Sapientiæ et stultitiæ consortium nullum. Stulte facis omnia, si non sapienter. Si sapis, liber es: si stultus es, eris etiam continuo servus. Hæc omnia Stoice admodum. Vide Tull. in Paradox.

Nec, cum sis cetera fossor, &c.] Illustrat et confirmat a simili.

Cum sis fossor] Tam longe abes a sapientia et vera libertate, quam rudis et rusticus *fossor* a scita saltatione: *fossor*, inquam, terræ fodiendæ colendæque tota vita addictus, nullius rei ceteroquin peritus.

Tres tantum ad numeros] Si fueris stupidus agricola, non modo perfecte saltare non poteris, sed nec duas aut tres pedum scite dimensiones exequere: quippe modulationis ignarus, Musicæ modos ac numeros qui posses gesticulatione et saltatione æmulari et exequi, quod vix ex arte facit et perfecte artis peritus? Sic igitur, cum sapientiæ nihil habeas, nec movere digitum sapienter et ex ratione potes.

Ad numeros] Tullius Paradox. III. 'Histrio si paulo se movit extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllaba una brevior aut longior, exsibilatur et exploditur: in vita, quæ omni gestu moderatior, omni versu aptior esse debet, ut in syllaba, te peccare dices? Poëtam non audio in nugis; in vitæ societate audiam civem, digitis peccata dimetientem sua?' &c.

Satyri] Pedibus tam agilis, ut *Satyrus* esse videatur. *Satyrorum* nempe Deorum agrestium caprinis pedibus, villoso corpore, lascivientes motus imitabantur in Scena Pantomimi. Virgil. Eclog. V. 'Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.' Horat. ad Pisones: 'Mox etiam agrestes Satyros nudavit.' Et Epist. II. 2. 'Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.' Ex occasione loci hujus Horatiani suspicatur Casaubonus legendum esse, *Satyrum*, hoc loco Persii: ut sensus sit, *moveare Satyrum*, id est, motu corporis et saltatione exhibeas et æmuleris Satyrum saltantem scite et agilitate summa. Quasi vero Per-

Nascantur domini, qui tu impunitior exis,
Atque hic, quem ad strigiles scutica et metus egit herilis?
Mane piger stertis: Surge, inquit avaritia: eia
Surge. Negas: instat: Surge, inquit. 'Non queo.' Surge.
'Et quid agam?' Rogitas? saperdas advehe Ponto,
Castoreum, stuppas, ebenum, thus, lubrica Coa.

cupiscentis: vel, ut alibi, ponitur hic pro corde, quod est fons et origo omnium affectuum. *Ægro:* scilicet ob inveteratam in malo consuetudinem, qua fit ut affectus ingravescant, et magis magisque tabe sua animum corrumpant.

Nascantur domini] Imperiosæ libidines te quolibet vel invitum raptantes, pigritia, avaritia, luxuria, &c. ut mox patebit exemplo et experientia.

Qui tu impunitior exis] Quomodo tu serviles pœnas non subis; et cur impune libertatem ostentas in tam acri duroque servitio, quo quidem civile et externum pejus non est. Horat. Sat. II. 7. 'Tergo plector enim: qui tu impunitior?'

Atque hic, quem, &c.] Cur minus plecteris, quam ille servus, qui sub herili potestate pœnarum metu adigitur ad facessendum domini civilis imperium, v. g. ad strigiles, ad balnea sine mora deferendas, &c.?

Scutica] Flagellum e loris. Græce, τὸ σκύτος pellem et corium significat.

Mane piger stertis] Dialogismus est Damam inter et avaritiam, luxuriam, aliaque vitia: ubi clare indicantur et sigillatim Tyranni intus dominantes, huc illucque distrahentes, et miserum quasi distorquentes discerpentesque; per prosopopœiam elegantem avaritiæ, luxuriæ, &c.

Surge, inquit avaritia] Quin divitiis studes accumulandis? Age, labora.

Non queo] Pigritia nempe retineor.

Et quid agam] Cur otium meum interturbas? inquit Dama piger: quid me facere vis?

Rogitas] Instat urgetque avaritia, donec desidem e cubili excusserit: docetque rationem quæstus faciendi certissimam.

Saperdas advehe Ponto] Negotiare, naviga, perge in Pontum, peregrinas merces huc advehe, mercaturis faciendis opes compara.

Saperdas] Piscis est, qui in Pontico mari capitur. Synecdoche, pro omni piscium genere. *Saperdam* a sapore eximio dici quidam volunt: at repugnat Athenæus, III. 30. ubi Ponticum obsonium *saperda*, vile et ignobile edulium appellatur.

Ponto] *Pontus* proprie vocatur illud mare quod a Mæotide palude ad Tenedum Insulam continetur: complectitur itaque Bosphorum utrumque, Propontidem, et Pontum Euxinum, qui Herodoto l. IV. describitur, vocaturque dignus admiratione inter omnia maria. Sic et proxima regio *Pontus* vocatur.

Castoreum] Quidam interpretantur Castoris pellem, e cujus villis galeri conficiuntur exquisiti. Alii testiculos, e quibus pharmaca valde utilia. Herodot. l. IV. Plin. VIII. 30. et XXXII. 3. Virgil. Geo. I. 'Virosaque Pontus Castorea.' Juvenal. Sat. XII. 'Imitatus Castora, qui se Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno Testiculorum; adeo medicatum intelligit inguen.' Aiunt nempe Castorem seu fibrum, animal aquaticum, lutræ speciem, cui piscis cauda, alias Ponticum canem, insequentibus venatoribus, ea corporis parte, propter quam expetitur, horrendo (quod ait Plinius) morsu abscissa, sese redimere. Negant vero doctiores et periti Medicinæ viri, testiculos amputare sibi Castorem; quod sine vitæ damno fieri non possit: sed folliculos geminos ex uno nexu dependentes, quibus insit vis medica ad plures morbos. Quicquid sit, sive hoc sive illud Castoreum passim vocatur.

Stuppas] Pars lini, cortici proxima, *stuppa* dicitur. Virgil. 'Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ.'

Ebenum] Arbor est spississima nigri coloris, quam Æthiopiæ tribuit

Contentus perages, si vivere cum Jove tendis.
Jam pueris pellem succinctus et œnophorum aptas:
Ocyus ad navem: nihil obstat, quin trabe vasta
Ægæum rapias, nisi solers luxuria ante
Seductum moneat: Quo deinde, insane, ruis? quo?

nimum quidem cibi capies. Horat. Od. II. 16. 'Vivitur parvo bene, cui paternum Splendet in mensa tenui salinum.' Constat certe pauperrimis olim cibum fuisse salem cum pane; sicut et Eremicolarum Christianorum nonnullis.

Contentus] Frustra legunt aliqui, *contemtus*.

Perages] Per totam vitam pauper et egenus.

Si vivere cum Jove tendis] Si Jovem habere placatum et amicum intendis, 'integer vitæ, scelerisque purus,' ac morum sanctitate.

Jam pueris pellem, &c.] Dama tandem Jovis et conscientiæ metum ac stimulos prætergressus avaritiæ se tradit, ejus victus argumentis. Verum iter parantem ad Indos, et navi proximum jam et expeditum aggreditur luxuria, deterret retrahitque ostentans laborum duritiam et longinquæ navigationis molestias et pericula.

Pueris] Legunt quidam, *puer is*, id est, tu jam avaritiæ servus pergis quo vocat illa. Sed perperam. Nec melius, quod suspicatur nonnemo legendum postea, *aptus*, pro, *aptas*. Jam profecto nugis nugas suunt aptantque et somnia somniis, qui aliis insomnia objiciunt. Hic sane non bene sanus Marcilius videatur, et male Casaubono insidiari alias perspicax et solers, semper autem eruditus.

Pellem] Sarcinas, sacculum, in quo itineri necessaria: vel e pellibus hirsutis vestem ad frigus arcendum: de qua Juvenalis ante citatus Sat. XIV. 186. 'Qui summovet Euros Pellibus inversis.' Et Ovid. Trist. III. Eleg. 10. 'Pellibus, et sutis arcent mala frigora braccis.'

Succinctus] Collectas et præcinctas, more viatorum, jam vestes habens. Horat. Sat. II. 6. 'Veluti succinctus cursitat hospes.'

Œnophorum] Vas vinarium. Vox tota Græca est: *Οἶνος, vinum, φέρω, porto*. Horat. Sat. I. 6. 'Pueri lasanum portantes, œnophorumque.'

Aptas] Ad navem deferenda imponis.

Ocyus ad navem] Forte verba sunt Damæ imperantis puero, ut deferre festinet impositum onus: vel sunt Poëtæ ad Damam.

Nihil obstat] Omnibus jam ad id comparatis.

Trabe vasta] Synecdoche. Sic Horat. Od. I. 1. 'Trabe Cypria Myrtoum pavidus nauta secet mare.'

Ægæum rapias] Rapide percurras mare Ægeum, et quodlibet aliud. Synecdoche.

Ægæum] Maris Mediterranei sinus est amplissimus, Græciam inter et Asiam minorem. Ita vocatur, vel ab Ægeo Thesei patre, vel ab Ægea Amazonum Regina, qui in eo perierunt. Vel ab urbe Euboica *Æge*, ut vult Strabo. Plinius IV. 11. sic habet: 'Ægeo mari nomen dedit scopulus Tenedum inter et Chium, verius quam Insula, Aex nomine, a specie capræ, quæ ita Græcis vocatur, (αἴξ) in medio mari repente exiliens.'

Solers luxuria] Blanda, callida, providens te sibi velut prædam eripi, velut mancipium et servum elabi et perire sibi, si semel naviges, et avaritiæ te mancipes et addicas.

Luxuria] Morum dissolutio, inquit Festus, sicut luxa membra appellantur, quæ soluta et suo loco dimota sunt.

Seductum] Deceptum antea corruptumque suis illecebris et voluptatibus. Vel sensus est: nisi luxuria, antequam navim conscendas, monitis ab incœpto cursu dehortetur ac revocet: ductum vero separatim te alloquitur, quia habet aliquid pudendum, unde et arbitros removet. At non ita lucri cupiditas, immo aperte agit; eo quod neminem pudet rem facere, et augere.

Quo deinde, insane, ruis, &c.] Verba sunt luxuriæ Damam a navigando deterrentis.

Insane] Qui tot molestias et discrimina non vereris.

Nutrieras, pergant avidos sudare deunces?
Indulge genio; carpamus dulcia: nostrum est,
Quod vivis: cinis et manes et fabula fies.

Quincunce] *Quincunx*, uncias quinque significat.

Quincunce modesto] Fœnore modico, legibus licito, et avaritiæ notam haud metuente; nimirum quinis annis, pro centenis. Leg. Tutor. Paragraph. 10. Digest. et Leg. 17. Dig. de usuris et fructibus. At vox ista, sicut et sequens, *deunx*, ampliori eget elucidatione. Itaque observa. Gravissima pridem usura erat *centesima*, qua pro centum nummis mutuo acceptis pendebantur duodecim annui, singuli pro mensibus singulis. Huic vero proxima *deunx*, cum undecim reddebantur pariter pro centenis: sic et *dextana* erat, cum decem: *dodrana*, cum novem: *bessalis*, cum octo: *septunx*, cum septem: *semis*, cum sex: *quincunx*, cum quinque: *triens*, cum quatuor: *quadrans*, cum tres: *sextans*, cum duo: denique *unciaria* usura vocabatur, qua pro nummis centum unus duntaxat in fœnus solvebatur quotannis. Et hæc lege decemvirali potissimum probata, ut testatur Cornel. Tacit. Annal. l. v. Quæ tamen ob fœneratorum fraudes post abrogata, et ad semiunciariam redacta est. Vide infra mox ad vocem, *deunces*.

Nutrieras] Fœnore auxeras, multiplicatas. Horat. Epist. I. 18. *pascere nummos* eodem sensu dixerat.

Pergant] Alii codices habent, *peragant*.

Avidos sudare deunces] Nimium fœnus et immodicum afferre, sudore et molestia pariter ingenti, ob navigationis tædia et pericula.

Avidos] Cupiditatem lucri nimiam in fœneratore arguit.

Deunces] *Deunx* pondus est seu mensura undecim unciarum, quasi una demta parte e libra seu asse, qui duodecim uncias continet. *Deunx* autem usura significat undenam annuam pro centenis; seu qua pro centum nummis annuo fœnore, undecim nummi dantur, ut dixi paulo ante. Hoc vero sane referendum videtur ad usuras maritimas, quibus lex nulla modum ponit, immo quæ culpa carent quantumvis magnæ, scilicet ob pericula maris, et ærumnas.

Indulge genio] Vide Sat. II. vs. 3.

Carpamus dulcia] Fugientes cum vita et annis arripe voluptates. Hor. Od. I. 11. 'carpe diem.' Epicuri apud Lactantium: 'Voluptatibus,' inquiunt, 'quoquo modo possumus, serviamus. Brevi enim tempore nulli erimus omnino. Ergo nullum diem, nullum temporis punctum finere nobis sine voluptate patiamur, ne, quia ipsi quandoque perituri sumus, idipsum quod vixerimus, pereat.'

Nostrum est, quod vivis] Βίος βίου δεόμενος οὐκ ἔστι βίος, inquit Proverbium Græcum. Unde luxuria ait sibi acceptam referri oportere Damæ vitam hilarem, jucundam, quietam, voluptuosam, eo quod sine gaudiis ac voluptatibus vivere, non sit vivere.

Cinis et manes et fabula fies] Antequam moriaris fruere vita vitæque deliciis; nam brevi de te actum erit. Hæc ad mentem Epicureorum, qui cum corpore et animam interire putant; ut mox dixi: quod satis convenit loquenti luxuriæ: an vero potius secundum Stoicos, e quorum gremio Persius? Cic. Tuscul. Quæst. I. num. 77. 'Stoici,' inquit, 'usuram nobis largiuntur tanquam cornicibus: diu mansuros aiunt animos, semper autem negant.' Et paulo post, c. 78. 'aiunt manere animos, e corpore cum excesserint, sed non semper.' Erit igitur sensus, *fies cinis*, nimirum ex more cremato corpore tuo, post mortem, et in favillam per ignem redacto: deinde eris *manes*, id est, anima tua per aliquod tempus manebit et durabit apud Inferos. Postea vero *fies fabula*, id est, redibis in prius nihilum: hæc enim catastrophe est vitæ et conditionis humanæ, quæ fabulæ in mundo velut in theatro et scena peractæ comparari solet.

Manes] Pro locis inferioribus *Manes* accipit Macrob. Saturnal. I. 3. Virgil. Æneid. VI. pro pœnis, quæ sunt apud Inferos. Alii, pro Diis tantum bonis; nam Varro l. v. bonum antiquis manum vocari ait; hinc per antiphrasim quasi minime boni, (ut

Nec tu, cum obstiteris semel, instantique negaris
Parere imperio, Rupi jam vincula, dicas.
Nam et luctata canis nodum abripit: attamen illi,
Cum fugit, a collo trahitur pars longa catenæ.
  Dave, cito, hoc credas jubeo, finire dolores

contraria etiam imperantibus; non sine gravi immo intolerabili molestia.

Nec tu, cum obstiteris semel] Ne vero dicas te alteri repugnaturum, vel utrique, nimium sævienti; sicque liberum fore a servitute illa vitiorum durissima.

Semel] 'Hirundo una non facit ver,' inquit Aristoteles, 'nec parit aut tollit habitum, ἕξιν, unus aut alter actus.'

Rupi jam vincula, dicas] Non rupisti, inquam, sed rejecisti mox tibi rursum injicienda. Ovid. Amor. Eleg. III. 10. 'Scilicet asserui jam me, fugique catenas.' Hor. Sat. II. 7. 'O toties servus! Quæ bellua ruptis, Cum semel effugit, reddit se prava catenis.'

Luctata canis, &c.] Probat a simili. Canis cum diu multumque catenam excussit, aut dente mòrsuque aliqua parte fregit, fugitque; attamen quia pendentem collo catenæ partem trahit, non difficile reducitur, religaturque firmius et arctius quam antea. Sic plane tecum agetur homine longa vitiis ac diuturna servitute mancipato. Semel iterumque forsan aliquando resistes, eorum importuna solicitatione fatigatus; at paulo post iis te ultro addices turpissime, aut occasione, aut vehementia abstractus et impulsus, nimirum propensionem ad ea retines et circumfers longo usu conflatam, quam frangere non ita facile est et promtum.

Nodum] Catenæ nodos, vincula. Synecd.

Trahitur pars longa catenæ] Vulgo dicimus de eo, quisquis instans exitium aut periculum eluctatus est semel, aut etiam aliquoties; is non est liberatus qui suam catenam trahit. Locum hunc Persii integrum adumbravit Seneca, de Vita beata: 'Ei qui ad virtutem tendit, etiamsi multum jam processit, opus est aliqua fortunæ indulgentia, adhuc inter humana luctanti, dum nodum illum exsolvit, et omne vinculum mortale.' 'Qui ad superiora progressus est, laxam catenam trahit, nondum liber, jam tamen pro libero.'

Dave, cito, &c.] Confirmat exemplo e Menandri Eunucho, quem, personis et quibusdam immutatis, transtulit Terentius. Huic Phædria, illi est Chærestratus, huic Parmeno est, illi Davus, Personæ Comicæ. Quod et annotavit vetus Schol.

Dave] Nomen servi apud Menandrum Atheniensem Comœdiarum scriptorem. Servis apud Romanos nomina hæc frequentia, Statius, Dionysius, Stichus, Hera: sicut Athenis, Davus, Geta, ex quo Daci, qui antea Davi, bello subacti fuerant: apud Syros, Dama: in Paphlagonia Tybius: apud Phryges, Manes, Mida: Lacedæmoniis, Helota: Argivis, Gymneta: Cretensibus, Epharmiota, Clarota, Mnota: Thessalis, Penesta: Syracusanis, Eustatonus: Sicyoniis, Corynephorus: Mariandinis Bithyniæ populis, Doryphorus, &c. Alex. ab Alex. III. 20.

Finire dolores] Nuntium remittere amoribus, qui mihi sunt tot dolorum causæ. Hos Plautus in Mercator. Prologo sic perstringit: 'Amorem hæc cuncta vitia sectari solent, Cura, ægritudo, nimiaque elegantia, &c. Sed amori accedunt etiam hæc quæ dixi minus, Insomnia, ærumna, error, terror et fuga, Ineptiæ, stultitiaque, adeo et temeritas; Incogitantia excors, immodestia, Petulantia, cupiditas et malevolentia. Inhæret etiam aviditas, desidia, injuria, Inopia; contumelia et dispendium, Multiloquium, pauciloquium.' Virg. Ecl. III. 'Quisquis amores Aut metuet dulces, aut experietur amaros.' Sed ipsum Phædriam amatorem miserum audire, immo spectare veluti ne pigeat, ut ipsius etiam nos misereat. Is apud Terent. Act. I. Scen. 1. sic loquitur: 'Indignum facinus! Nunc ego et Illam scelestam esse, et me miserum sentio: Et tædet; et amore ardeo: et pru-

'Euge, puer, sapias: Dis depellentibus agnam
Percute.' Sed cense'n', plorabit, Dave, relicta?
'Nugaris: solea puer objurgabere rubra,
Ne trepidare velis, atque arctos rodere casses.

rum, facem extinguebant, ne agnoscerentur; et ante januam, nocte sæpe integra, amatoria carmina cantabant. Plautus, loco citato. Horat. Sat. I. 4. 'Ebrius, et (magnum quod dedecus) ambulet ante Noctem, cum facibus.' Quod vero Marcilius extinctam facem vult esse signum exclusionis, videtur hic non habere locum, ut si facem projectam aut jacentem Persius dixisset, quemadmodum Propert. Eleg. I. 1. 'Semper et exclusi signa jacere faces.'

Canto] Insignem et elegantem ejusmodi cantilenam scripsit Horat. Od. III. 10. ubi sic est, 'Extremum Tanaim si biberes Lyce, Sævo nupta viro, me tamen asperas Porrectum ante fores objicere incolis Plorares Aquilonibus. Audis quo strepitu janua,' &c. Et in fine. 'Non hoc semper erit liminis, aut aquæ Cœlestis patiens latus.' Ovid. Fast. 5. 'Ebrius ad durum formosæ limen amicæ Cantat.' Hoc Plautus dicit, 'occentare ostium.' Mercat. scen. 4. Pers. scen. 15.

Euge, puer] Gratulatur Davus Chærestrato saniorem mentem, quam testatur. *Sapias*, perge in tam bono consilio, errorem aliquando tandem agnoscens.

Dis depellentibus] Diis insaniæ averruncis, et fatuum amorem amoventibus: forte Castori et Polluci, qui valere plurimum credebantur ad avertenda mala: *agnam percute*, sacrifica, tam pro gratiarum actione, quam ut faxint te perstare in laudabili proposito. Horat. Od. II. 17. 'Nos humilem feriemus agnam.'

Sed cense'n', plorabit] Jam vacillat juvenilis animus: veretur scilicet ne doleat Chrysis si eam relinquat, jam proprii oblitus mali. Cæcus amor!

Plorabit, Dave, relicta] Sunt pro armis mulieri, meretrici vero inprimis, lacrymæ. His libertati amantium insidiantur; his meliora cogitantes expugnant. Unde Terent. Eunuch. scen. 1. 'Hæc verba mehercule una falsa lacrumula, Quam oculos terendo misere vix vi expresserit, Restinguet: et te ultro accusabis; et ei dabis Ultro supplicium.'

Nugaris] Siccine vis finire dolores, qui tam parum tibi constas? inquit servus frugi ad herum amore insanientem: profecto nugas agis in re seria. Vix ungues malæ bestiæ meretricis effugies: et dolebit tibi gravius quam ante. Quod si illa et intellexerit, actum est, eludet, peristi.

Solea puer] Quod bis jam Davus ad Chærestratum dominum ait, *puer*, non vacare putandum est. Hinc nimirum suam ei servitutem blande objicit, qua libidini servit, miserum plusquam Davus ipse mancipium. *Soleæ* crepidæ muliebres, quibus plantarum calces tantum infimæ teguntur, ceteris prope nudis, et teretibus habenis vinctis. His etiam usi homines mulierosi non sine dedecore, ut testatur Gell. XIII. 20. Alex. ab Alex. V. 18. Tull. act. 7. in Verrem n. 85. et in L. Pisonem n. 18. utrique exprobrat quod prodirent *soleati*: et de harusp. resp. num. 44. P. Clodio *crocotam*, *mitram*, *muliebres soleas*, objicit.

Objurgabere] Etiam audebit petulans meretrix verberare te, solea pulsare nates, ut est apud Juvenal. Sat. VI. vs. 611. atque ut habet Terentius in Eunucho: 'Tibi commitigabitur sandalio caput.' S. Chrysost. Homil. 14. ad populum Antioch. et alibi sæpe enarrat, quam et quot indignis modis abuti soleant meretrices stolida amatorum patientia.

Rubra] Delicatulæ mulieres purpureas amabant soleas, auro etiam distinctas, interdum et gemmis.

Ne trepidare velis] Chrysis te objurgabit; ut ita castigatus, deinceps non tentes ullum suis e laqueis effugium. Alii sententiam hanc a priori sejungunt, interjecto puncto: ut sensus sit; frustra est quod trepidas, et videris quærere libertatem, immo vero plane irretitus, ut es, et captus,

Jus habet ille sui palpo, quem ducit hiantem
Cretata ambitio? Vigila, et cicer ingere large
Rixanti populo, nostra ut Floralia possint

bera est?'

Lictor] Apparebant Prætori sex ministri seu Lictores, tum honoris causa, tum ministerii.

Quam] Sic legunt alii, et ad *festucam* referunt, quam a lictore jactari mos esset: alii, *quem*, et referunt ad eum, qui asserebatur in libertatem, eo modo quo mox diximus.

Jactat] Hoc etiam alii explicant aliter; vel *jactat*, id est, festucam injicit; vel *jactat Lictor*, id est, ostentat populo hominem e servo liberum derepente factum.

Ineptus] Vel Lictoris epitheton, contemtum indicans; vel significat non valere ad conferendam animi libertatem, sed tantum ad civilem.

Jus habet ille sui, &c.] Aliud exemplum de ambitioso, quod rursum incutit Damæ Stoicus, ad eum plenius convincendum. An, inquit, talis homo habet sui potestatem, et animi libertatem? Seneca dicit, *avaros non habere divitias, sed a divitiis haberi*. Et de Laide jactabat Aristippus, ἔχω, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι.

Palpo] Sunt qui ablativum dicant a nomin. *palpum*, id est, illicium, blandimentum: at cum aliis melius accipies in nominativo, *palpo*, *onis*, id est, adulator. *Palpare*, proprie est, manu mulcere, tractare, explorare; et per metaphoram, significat explorare hominum mentes, prætentare voluntatem, ad gratiam ab iis surripiendam. Hic ponitur pro ambitioso, qui prensat cives, et auram popularem captat, ut eorum suffragia demereatur, et sic ad honores et dignitates perveniat.

Ducit] Per Tribus circumducit, ad gratiam populi Romani aucupandam. Alii legunt, *tollit*, perinde est. *Hiantem*, anhelantem ad honores, ac velut aperto ore appetentem.

Cretata ambitio] Mos erat Magistratum aliquem ambientibus circumire in veste candore splendida. Non enim illi contenti insito lanæ colore, cretam addebant in vestem, ut candesceret, immo splenderet. Unde κατ' ἐξοχὴν dicti *Candidati*: hinc et a vulgo discreti, cui alba quidem sed non candida toga erat. Hæc erudite Just. Lips. Elect. I. 13. ubi et citat Isidorum, XIV. 24. 'Fit toga addito quodam cretæ genere candidior:' et hæc ipsa Persii verba affert, multaque alia, ut probet quotidianam olim Romanis togam fuisse albam, quamvis certis diebus candidiores et splendidiores prodirent ob vestem seu recentem, seu cretatam. Hinc porro discrimen jubet poni inter vestem pullam, quæ funebris tantum; et sordidam, sive sordidatam, id est, contractis sordibus fuscam, qua utebantur supplices. De quibus omnibus ille fuse, ibidem.

Vigila, et cicer, &c.] Prosopopœia ambitionis homini honorum cupido præcipientis, quo pacto popularis fiat, et dignitates adipiscatur. *Vigila*, inquit, summo mane discurre, labora, exerce te in hac urbana militia: sic enim Tullius ad Attic. vocat Candidatorum vitam. Ante lucem ito ad cives, eisque salutem diemque prosperam apprecare, operam tuam et officium sponde, ut eorum tibi pares benevolentiam.

Cicer ingere large] Legumina varia sparge abundanter in vulgus, fabam, cicer frictum scilicet, &c. sic Ædiles viam sibi muniebant ad superiores Magistratus per missilia ejusmodi et congiaria, maxime in Floralibus. Alex. ab Alex. VI. 8. Horat. Sat. II. 3. 'In cicere atque faba, bona tu perdasque lupinis.' Martial. de impensis, in Floralibus: 'Et populare sacrum bis millia dena tulisset.'

Rixanti populo] Donaria certatim excipientibus et sæpe rixas moventibus aliis in alios, præ aviditate colligendi et plus habendi, adeo ut e rixis cædes non raro contingerent.

Nostra ut Floralia possint, &c.] Ut istius liberalitatis memoria transeat ad posteros, senibus eam ad filios ac nepotes referentibus.

Floralia] Flora, mulier impudica, arte meretricia ingentes acquisitas opes Populo Romano ex testamento legavit, ea conditione, ut natalis suus dies festus haberetur. Huic itaque, procurantibus Ædilibus, ludi quotannis celebrabantur omni lascivia pleni,

pulvere testam.'

Amplexa catinum cauda natat] Ingentem catinum implens thynni cauda in jure conditorio natat, epulantibus Judæis, et festos dies agentibus.

Cauda thynni] Piscis notus, de quo pluribus locis Athenæus: Plin. IX. 15. sic habet: 'Præcipua magnitudine thynni. Invenimus talenta quindecim pependisse. Ejusdem caudæ latitudinem duo cubita et palmum,' &c.

Tumet alba fidelia vino] Plena scilicet fidelia, vas vinarium ex argilla. Vide Sat. III.

Labra moves tacitus] Tu superstitiosus Judæis te immisces, in eorum proseuchis, seu precationibus; et concipis vota tacito murmure, de quo vide Sat. II. 6. Horat. Epist. I. 16. 'Labra movet metuens audiri.'

Recutitaque sabbata palles] Cum Judæis colis Sabbata, tremens, et stolide religiosus. Certe Judæos nimium hac in re superstitiosos quis non fateatur, cum hostes ingruentes invadentesque Sabbato repellere, ac tueri se, religioni ducerent; quin et Christum Dominum incusarent et criminarentur, quod ægros sanaret die Sabbati?

Recutita] Hypallage Judæi recutiti dicebantur ob circumcisam præputii cutem: sic et Horatio *Apella*, id est, sine pelle, scilicet in ea quam dixi corporis parte, cujus circumcisio divino jussu mandata designabat cordis separationem a cupiditatibus, ut ait Lactantius, et alii.

Sabbata] Vox est Hebraica requiem significans, et diem hebdomadæ septimam, Deo jubente per Mosem, Judæis feriatam, tum ut meminissent orbis a Deo conditi et sex diebus perfecti; tum etiam suæ ex Ægypto liberationis. Hic vero *Sabbata* quamlibet Judæorum celebritatem indicare videntur, per metonymiam.

Palles] Sive ob jejunium, quod ad vesperam Judæi servabant; seu ob metum superstitiosum; seu ob squalorem, et cinerem quo illi se conspergebant in Sabbatis saltem aliquibus. Quæ omnia ridet Juvenalis, Sat. XIV. 96. et seq. et Persius hic. Male enim audiebant Romæ Judæi, quos tumultuantes expulit Roma Imperator Claudius, Nero suppliciis coërcuit, Domitianus vexavit tributis: ut refert Suetonius.

Tunc nigri lemures, &c.] Neque solum afficit te superstitiosus pallor, sed et subigit terror vanus e lemuribus, et futilibus portentis. Horat. Epist. II. 2. 'Somnia, terrores magicos, miracula, Sagas, Nocturnos lemures, portentaque Thessala rides?'

Lemures] Apuleius de Deo Socratis: 'Animus virtute perfectus Genius vocatur. Animum humanum emeritis vitæ stipendiis corpore suo abjurantem vetere Latina Lingua Lemurem dictitatum reperio,' inquit. 'Ex hisce Lemuribus qui posterorum suorum curam sortitus, placato et quieto Numine domum possidet, Lar familiaris dicitur: qui vero ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione, seu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterum noxium malis, id genus plerique Larvas perhibent. Cum vero incertum est, quæ cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit, an Larva, nomine Manem Deum nuncupant.' Idem Apuleius in Apologia sic habet: 'Duat tibi Deus obvias species mortuorum, quicquid Umbrarum est usquam, quicquid Lemurum, quicquid Manium, quicquid Larvarum oculis tuis oggerat, omnia noctium occursacula, omnia bustorum formidamina, omnia sepulcrorum terriculamenta.' Plin. Epist. VII. 27. multa refert id genus nocturna phantasmata, tum aliis cum sibi visa. Hic per *Lemures* significantur Umbræ nocturnæ et Larvæ domos infestantes, quæ omnia noctium terriculamenta procurabantur seu averruncabantur, fabam noctu in Sacris jactando; testantur Varro, de Vita Populi Romani lib. I. ubi ait, 'In Sacris fabam jactant noctu, et dicunt se Lemures domo extra januam ejicere:' et Ovid. Fast. V. fuse rem explicat, et morem illum superstitiosum persequitur: 'Signaque dat

Dixeris hæc inter varicosos centuriones;
Continuo crassum ridet Vulfenius ingens,
Et centum Græcos curto centusse licetur.

Dixeris hæc inter, &c.] Hæc de vera libertate disputa coram stupidis et imperitis militibus, si vis cum ludibrio et sanna excipi. Quasi vero ferant illi se dici non usquam esse liberos, sed plane servos. Prov. Græc. στρατιωτικὴ ἀλογία: *Militum more rationem haud capit.*

Varicosos centuriones] Qui habent in cruribus varices e labore militari, quique ut corpore sic animo intumescunt. Varices porro sunt venæ multo et impuro sanguine inflatæ in cruribus; quod cursoribus, bajulis, et diu stantibus accidere, ait Avicenna. Varicosi dicuntur fuisse M. Tullius Cicero, C. Marius, aliique. De Mario ipse Tullius Tuscul. Quæst. II. n. 53. sic habet: 'C. Marius rusticanus vir, sed plane vir, cum secaretur, vetuit se alligari, nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alii? valuit auctoritas.—Crus vero alterum non præbuit. Ita et tulit dolorem ut vir, et ut homo majorem ferre, sine causa necessaria, noluit.' Plinius XI. 45. ait C. Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi passum varices extrahi, inter homines unum; scilicet eo sæculo: nam in aliis id factum postea, testis Cicero loco mox citato. Denique Plutarchus in Vita Marii initio refert eum crura plena varicibus habuisse, et cum deformitatem ægre ferret, accersito Medico, haud ligatum, alterum crus præbuisse, atque inter incidendum, constanti animo perstitisse: at vero crus alterum poscenti Medico negasse, subjecisseque; tantum dolorem iterum perferre, indignum se arbitrari.

Centuriones] Ductores peditum. De his, vide Vegetium de re Militari, l. II. Dionys. Halicarn. l. IV. 'Centuriones,' inquit, 'electi erant ex omnibus bello strenui, qui suos quisque manipulos jussis obtemperantes exhibebant.' Ex his intelligere est alium Centurionem manipularem fuisse, qui viginti militum, et turbæ Scutatorum ductor erat, alium vero Centurionem Primipilum, qui tribus vexillis præerat; porro vexillum homines centum octoginta tres complectebatur. Vide Alex. ab Alex. I. 5.

Crassum ridet] Ingentes repente cachinnos tollit, et in risum effusum solvitur. *Vulfenius ingens*, Miles aut Centurio procerus et robustus. *Vulfenius:* fictum a Poëta nomen creditur, pro quo legitur et *Vulpennius*, et *Pulfennius.*

Et centum Græcos, &c.] Philosophos centum ea sentientes et affirmantes magno conatu totidem assibus nolit emere, nedum fidem habeat eorum dictis etsi verissimis.

Græcos] Sic Sat. I. posuit, *crepidas Graiorum;* nempe e Græcia emerserunt omnes fere Philosophi, Philosophiæ et Sapientiæ rudimenta, immo documenta et lumina.

Curto centusse licetur] Centusse mutilato, non integro, adeoque vix uno asse unum Sapientem æstimat.

Licetur] *Liceri*, est in auctione publica pretium deferre.

Jamne lyra et tetrico vivunt tibi pectine chordæ?
Mire opifex numeris veterum primordia rerum,
Atque marem strepitum fidis intendisse Latinæ;
Mox juvenes agitare jocos, et pollice honesto
Egregius lusisse senes! Mihi nunc Ligus ora

late ignibus abundanti, cum villa sua ustum esse. Hic ergo, dum viveret, Roma ad Sabinos necessario transibat, ubi brumali tempore, in calido loco carmina scribebat.' Favet Quintil. loco cit. qui Cæsium Bassum paulo ante vixisse, et 'post Horatium Lyrici Carminis laudem tulisse,' ait.

Sabino] Sabina terra agro Romano contigua veterem appellationem etiamnum retinet.

Jamne lyra] Jamne Lyricis Carminibus more tuo egregiam navas operam?

Lyra] Lyræ inventor Mercurius traditur. Vide Macrob. Saturnal. I. 19. Alex. ab Alex. II. 25.

Tetrico vivunt tibi pectine chordæ] An chordæ citharæ jam a te pulsantur pectine, et graves soni redduntur? *Tetrico* in gravibus ac seriis argumentis, et Stoico dignis, ut aiunt aliqui. Fuit apud Sabinos mons nomine *Tetricus*, sed nihil ad rem.

Vivunt] Dum muta jacet lyra, velruti mortua est: at cum pulsatur moveturque, tum loqui et vivere videtur.

Mire opifex numeris, &c.] Tu qui peritus es fidibus aptare, et Carmine Lyrico describere primordia et origines seu rerum, seu vocabulorum, &c.

Veterum primordia vocum] Legit Casaubonus, *primordia rerum*, ut intelligatur historia primi temporis; nec enim legitur usquam, inquit, scripsisse Cæsius Bassus de Originibus vocum. Explicant alii de vocibus antiquatis et obsoletis, quas Bassus versibus suis insereret non sine arte et decore. Alii *veterum primordia vocum* dicunt esse ipsam Poësim, quippe quæ ante prosam a Scriptoribus usurpata fuerit. Ex Plin. VII. 56. et Horat. ad Pisones, qui ait, 'Fuit hæc sapientia quondam, Publica privatis secernere, sacra profanis.—Dictæ per carmina sortes; Et vitæ monstrata via est,' &c. Verum utraque hæc interpretatio longe petita videtur. Malim igitur cum Casaubono, et aliis quibusdam, *θεογονίαν* et *μυθιστορίαν* intelligere, per *veterum rerum primordia*.

Atque marem strepitum, &c.] Solers scribere forte et generosum Carmen Lyricum, de quo Horatius ad Pisones: 'Musa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum, Et pugilem victorem, et equum certamine primum, Et juvenum curas, et libera vina referre.' Et Od. 13. l. II. ait Alcæum *plenius aureo cecinisse plectro dura navis, dura fugæ mala, dura belli.*

Marem] Sic Horatius ad Pisones: 'Post hunc insignis Homerus Tyrtæusque mares animos in Martia bella Versibus exacuit.'

Fidis intendisse Latinæ] Apud Græcos Lyrici Poëtæ novem memorantur, Stesichorus, Bacchilides, Ibicus, Anacreon, Pindarus, Simonides, Alcman, Alcæus, Sappho, quibus addunt aliqui Corynnam, ut decas impleatur; at apud Latinos duo tantum clarüere, Horatius et Cæsius Bassus, ut ait Quintil. x. 1. jam cit.

Intendisse] Intensio nervorum in cithara varios varia sonos et modos facit.

Mox juvenes agitare jocos] Juveniles curas, amores, ludos, convivia describere. Horatius loco citato paulo ante.

Pollice honesto] Tangens citharam *pollice honesto*, id est, insignes virtute viros, heroüm facta celebrans, nobili Carmine et glorioso conatu, *lusisse* ac cecinisse. Virgil. Ecl. I. 'Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.'

Mihi nunc Ligus ora intepet] Dum tu in Sabinis secessu gaudes et liberali otio; ego pariter urbe cessi, et quietus ago in Lunensi villa, ubi fruor aëre temperato, et tepore maritimæ regionis. Porro addunt veteres Glossæ, 'secessisse illuc Persium in Liguriæ fines, videlicet propter Fulviam Sisenniam matrem suam, quæ, post mortem prioris viri, ibi nupta erat.'

Intepet, hybernatque meum mare, qua l
Dant scopuli, et multa littus se valle re
Lunai portum est operæ cognoscere, cives.
Cor jubet hoc Ennî, postquam destertui

Ligus ora] Liguria Italiæ pars in longum protensa versus Meridiem, a Narbonensi Gallia ad Thusciam, secundum maris littus. Hodie, *Ora Genuensis*, a Genua civitate principe nuncupata.

Intepet] Sive ob situm inter montes, sive ob agitationem vicini maris, quæ quidem major hyberno tempore. Cic. l. II. de Natura Deorum, n. 26. 'Maria agitata ventis ita tepescunt, ut intelligi facile possit in tantis illis humoribus inclusum esse calorem: nec enim ille externus et adventitius habendus est tepor, sed ex intimis maris partibus agitatione excitatus; quod nostris quoque corporibus contingit, cum motu atque agitatione recalescunt.'

Hybernat mare] Ut fieri solet hyeme, concitatur. Horat. Sat. II. 2. 'Defendens pisces hyemat mare.' Veteres Glossæ, id est, 'sævit, vel a navigiis vacat. Sicut enim naves hybernare dicimus; sic et mare, cum non navigatur.' Apud Vegetium l. IV. dicuntur claudi maria ab Idibus Novembris ad Idus Martias, aut circiter.

Meum mare] Id est, patrium, seu Etruscum mare, quippe cum oriundus esset Persius Volaterris oppido Hetruriæ.

Qua latus ingens dant scopuli] Loci descriptio. Scilicet prominent in mare scopuli seu rupes multiplices, et montes excelsi Lunæ portum circumcludentes. Strabo, l. v. Sic Virg. Æn. IX. 'Qua se subducere colles Incipiunt,' &c.

Multa littus se valle receptat] Ubi sinum fecit natura, et deflexum littus in formam Lunæ curvatur; nomenque inde datum. Porro Lunæ portus, ut ait Strabo, loco citato, amplus valde et capax, multos intra se portus amplectitur magnæ profunditatis universos, adeo ut omnium qui maris teneant imperium, facile fieret receptaculum.

Lunai portum] *Lunai* per diæresim, pro *Lunæ*. Sic Virgil. *aquai*, *aulai*, *picta*
ventes. *L*
quissima,
ostia Macr
dignitate
quæ nova
vero portu
rius sinus I
neris et por
millia pas
della Spezzi
pido Speti
recessu. Fe
tibus circu
longe pela
diniæ et
pars cernit
pidum Hetr
Plin. III. 5.
vina palma
Celebratur
l. XXXVI.

Est oper
id est, util
amœnum p
cere, ejusq
ex Ennio, q
'Est operæ
cere portum

Cor jub
nobis imper
sapiens. N
ponitur etia
Porro versu
de Ennii c
Persio nota

Ennî] *En*
Latinos pos
tustissimus,
scripsit, et
fragmenta
Ennio eluce
ditio multi
comitas, pro
triplicem li
Oscam, Lati
tria se cord
lius, XVII.
num. 34. E
scriptum re
senis Ennii
vestrum pa

Mæonides Quintus pavone ex Pythagoreo.
Hic ego securus vulgi, et quid præparet Auster
Infelix pecori, securus et, angulus ille
Vicini nostro quia pinguior; etsi adeo omnes
Ditescant orti pejoribus; usque recusem
Curvus ob id minui senio, aut cœnare sine uncto,

trum. Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu Faxit, Cur? Volito vivu' per ora virum.' Horat. Epist. II. 1. 'Ennius et sapiens, et fortis, et alter Homerus, Ut critici dicunt, leviter curare videtur Quo promissa cadant, et somnia Pythagorea.'

Postquam destertuit, &c.] Tum hoc jubet, cum sapit maxime, et cum vere est Quintus Ennius, nec jam somniat esse se Homerum, seu habere se animam Homeri. Vel ut ait Marcilius, Persii mens est: postquam Annalium initio Ennius narravit somnium suum de apparente sibi Homero, et affirmante suam olim animam jam Ennii esse, &c. tum portus Lunæ descriptionem aggressus jubet attendere, hoc versiculo, *est operæ pretium, &c.* ut supra. Huc pertinet quod in Prologo scripsit Persius, vs. 2.

Mæonides] Ita dictus Homerus vel a Mæonia patria, vel quod esset Mæonis filius.

Quintus] Ennii prænomen est, quicquid nugati sint aliqui de quinta ab Homero metempsychosi. Turn. XXX. 7. Casaub. alii.

Pavone ex Pythagoreo] Id est, Postquam Ennius fingere desiit immigrasse in se animam Homeri, a quo illa in pavonem, ac deinde in Pythagoram; postea vero in Ennium translisset. Diog. Laërt. l. VIII. ait, Pythagoram dicere solitum animam suam primum fuisse Æthalidis, qui Mercurii filius habitus est, ab Euthalide in Euphorbum, ab hoc in Hermothimum, post in Pyrrhum Delium piscatorem, denique in Pythagoram transmigrasse. Ovid. Met. XV. 3. Pythagoram ita loquentem inducit. 'Ipse ego (nam memini) Trojani tempore belli Panthoides Euphorbus eram,' &c. Persius hic deridet aniles illas opiniones de metempsychosi Pythagorica. Quod et fecit Tertull. Lib. de Anima, cap. 24. et seq. cap. vero 33. sic habet: 'pavum se meminit Homerus Ennio somniante; sed Poëtis nec vigilantibus credam,' &c. Et cap. 34. 'In pavone tunderetur Homerus, sicut in Pythagora Euphorbus.' Idem Tertullianus, Lib. de Resurrect. carnis, cap. 1. num. 7. 'ut in Pythagoram Euphorbus, Homerus in pavum recenseantur.' Pariter S. Hieron. Apoll. III. adversus Ruffinum, paulo ante finem. Et Lactantius Firmianus, III. 18. et VII. 23. ubi sic ait: 'Pythagoras transire animas in nova corpora disputavit, sed inepte: —et seipsum ex Euphorbo fuisse reparatum.'

Hic ego] In portu Lunæ versor, ut jam dictum. *Securus vulgi*, parum curans rumores populares; procul a vulgari strepitu, et ambitione.

Et quid præparet Auster] Quid morborum ac mali gregibus et segetibus creet et gignat ventus Meridianus, eo quod naturæ calidæ est et humidæ, ut ait Plinius. Hinc et Virgil. Geo. I. 'Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.'

Angulus ille vicini nostro quia pinguior] Non invidens vicino meo quod agrum habeat nostro pinguiorem. Hor. Sat. II. 6. 'O si angulus ille Proximus accedat, qui nunc denormat agellum.'

Ditescant orti pejoribus] Neque pariter accuso Deos, eo quod locupletari videam homines infimæ sortis, improbos, ipsosque servos ac libertos, quos ad summas opes evehit Nero. Parum et id me solicitat. Hor. Epist. I. 6. 'Ne plus frumenti dotalibus emetat agris Mucius, indignum, quod sit pejoribus ortus.'

Usque recusem, &c.] Propter hæc omnia quæ dixi, quæque solent invidos et avaros torquere, nolim ego sordidam agere vitam, et ditari.

Curvus] Humi respiciens præ tristitia et dolore.

Minui senio] Senectutis incommoda accelerare per susceptos lucri causa labores; vel præ invidia, meipsum discrucians, et animum curis

Grandia magnanimus peragit puer. Utar ego, utar;
Nec rhombos ideo libertis ponere lautus,
Nec tenuem solers turdarum nosse salivam.
Messe tenus propria vive; et granaria, fas est,
Emole. Quid metuas? Occa, et seges altera in herba est.
Ast vocat officium: trabe rupta Bruttia saxa

tingere sacrum.'

Hic bona dente, &c.] Alter autem geminorum prodigus opes abligurit et dilapidat in conviviis et luxu, &c.

Magnanimus] Valde se generosum velut ostentans, dum profundit patrimonium in malos etiam usus.

Peragit] Id est, conficit, atterit, disperdit.

Utar ego, utar] Ego Persius nec effundere velim male bona mea, nec sordide iis parcere: sed utar iis quæ usui tantum esse consecrata, Græci proprio nomine χρήματα appellando, bene admodum ostendunt. Sanctus August. magnum in eo malum docet, si *utare fruendis, aut fruaris utendis.* Horat. Epist. II. 2. 'Utar,' et ex modico, quantum res poscet, acervo Tollam.'

Nec rhombos ideo] Nolim esse adeo in mensa splendidus, ut libertini generis hominibus, servis in libertatem assertis, aliisve infimæ sortis, opipara struam convivia.

Rhombos] Sunt pisces exquisiti saporis et magni apud Romanos pretii: dicti a rotunda quasi figura; habent enim dextrum latus resupinatum, ut ait Plin. IX. 20. Vide Juvenal. Sat. IV. vs. 39. et Sat. XI. vs. 121. ibique annotata. Horat. Sat. I. 2. 'Num esuriens fastidis omnia, præter Pavonem rhombumque?' Et Sat. II. 2. 'Quid? tum rhombos minus æquor alebat? Tutus erat rhombus.'

Nec tenuem solers turdarum nosse salivam] Nolim quoque palati esse supra modum delicati, ut discernam turdorum saporem, dignoscens mares a fœminis, sylvestres ab iis qui sunt in aviario educati, cellarios a terrariis, pastos junipero ab aliis: quod norunt 'quidam gulæ dediti, tantæ subtilitatis palatum habentes, ut dignoscant turdos.' Vetus Scholiastes: qui et addit: 'turdarum dixit abusive, pro, turdorum.' Ut Horatius ponit: 'Pene macros, arsit, dum turdos versat in igni.' *Turdi* inter volatilia celebrantur. Plin. X. 24. Athenæus II. 24. ex Aristotele tria recenset turdorum genera. Horat. Epist. I. 15. 'Obeso nil melius turdo.' Martial. Epig. XIII. 92. 'Inter aves turdus, si quis me judice certet: Inter quadrupedes gloria prima lepus.'

Salivam] Quia sapor salivam ciet, hinc pro sapore saliva ponitur. Docent Varro l. VIII. de Ling. Lat. Plin. l. XXIII. Propert. Eleg. IV. 9.

Messe tenus propria vive] Quantum ex agris uno anno colligis, tantumdem impende tibi et aliis: nihilque reserva in sequentem annum.

Granaria emole] Grana prioris anni mole: utere, quantum satis erit tibi ac familiæ tuæ; reliquum vero largire indigentibus. *Fas est:* æquum est et decet sic te agere divinæ providentiæ confidentem.

Quid metuas] An dubitabis horna messe uti, et insumere congestas in granario fruges, cum aliæ crescant? Scilicet metuis perire fame?

Occa] Ligone frange glebas majores; quod faciunt post sationem agricolæ. Hinc vero significari videtur, jam utendum esse granis præterita messe collectis, et de his liberaliter largiendum. Casaubonus existimat poni simpliciter, pro *labora.*

Seges altera in herba est] Messis altera jam præparatur, unde novis granis horrea rursum impleas.

Ast vocat officium] Prosopopœia avari sese excusantis: verum enimvero, inquit, non ita fas est annuum proventum singulis annis totum consumere, nihilque sepositum reservare. Nam si id fiat quod mones, unde, quæso, suppetet quo subveniatur calamitatibus amicorum, et morbis aliisve malis derepente ingruentibus? Certe officii ratio tibi parere vetat. Hæc avarus.

Trabe rupta Bruttia saxa, &c.] Re-

Prendit amicus inops, remque omnem surdaque vota
Condidit Ionio: jacet ipse in littore, et una
Ingentes de puppe Dei, jamque obvia mergis
Costa ratis laceræ. Nunc et de cespite vivo
Frange aliquid, largire inopi, ne pictus oberret
Cœrulea in tabula. ' Sed cœnam funeris hæres

ponit Persius: quin igitur age, et protinus quod dixisti exequere. Familiari naufrago ad Scyllam scopulum, rerumque omnium egenti opem fer. Vel continuatio est sermonis avari prætextum hunc afferentis, ad quem respondebit mox Poëta: ' Nunc et de cespite vivo frange aliquid: largire inopi,' &c.

Bruttia] Bruttii Italiæ populi, in tertia regione, Lucanis, ut ait Strabo, contermini: ad littus inferi maris, non procul Sicilia, in Calabria nimirum Citeriori.

Prendit amicus inops] En amicus *trabe rupta*, illisa navi, post naufragium enatans evadit in littora Bruttiorum. Virgil. Æn. vi. ' Prensantemque uncis manibus capita aspera montis.'

Surdaque vota] Vota quibus surdi fuerunt Dii Marini, et inexorabiles, in mari perdita *condidit:* sicut in penu condita non apparent.

Ionio] *Ionium* mare est ad fauces Adriatici maris, Siciliam inter et Cretam: nominatum seu ab Ionio Dyrrachii filio, quem in illud Hercules dejecit: seu ab Ionum naufragio: seu, ut vult Solinus, ab Ionia extremæ Italiæ regiuncula.

Jacet ipse in littore] Elegans hypotyposis.

Ingentes de puppe Dei] Simul cum eo jacent Dii navis tutelares ablati de puppe, ubi sacrarium habebant, et ad quos in periculis nautæ vota nuncupant. Horum ille simulacra ingentia secum eripuit e naufragio, et magno labore abstulit vir religiosus et pius, cui proinde justum est opitulari. Virgil. ' Aurato fulgebat Apolline puppis. Arma Deosque parant comites.' Horat. Od. i. 14. ' Non tibi sunt integra lintea, Non Dii, quos iterum pressa voces malo.'

Jamque obvia mergis] Jamque navis diffractæ tigna, et trabes, super mare fluitantia, obvia feruntur marinis avibus ad ea advolantibus, ut inde prædam captent.

Mergis] *Mergus* est aquatica volu cris, ab immergendo frequenter sese nuncupata. De ea Plinius, x. 32. c alibi.

Costa ratis laceræ] Ligna quibu latera navis intexuntur. Virgil. Æn ii. ' Sectaque intexunt abiete costas: Ponitur et *costa*, pro rei parte quali bet, ut Pers. Sat. i. ' Costam long subduximus Apennino.'

Nunc et de cespite vivo, &c.] Qui ergo moraris, inquit Poëta ad avarum dum in talibus angustiis est amicu inops? Huic non modo debes opitu lari de annuo proventu et de super fluo, sed etiam de ipsis fundis, quibu nec fas est parcere ad sublevandan tantam ejus necessitatem et mise riam.

Cespite] *Cespes* est terra cum gra mine: *cespes vivus*, hic est seges ips adhuc in herba, et viridis.

Frange aliquid] Detrahe, deme separa quidpiam de tuo, quod egen impertiaris.

Ne pictus oberret] Ne cogatur men dicando victum quæritare, sui nau fragii exhibens imaginem, ex mor naufragorum, de quo Sat. i. vs. 90 Item Horat. Od. i. 5. Et ad Pisones ' Si fractis enatat exspes Navibus ær dato qui pingitur.' Et Juvenal. Sat xiv. vs. 301. ' Mersa rate naufragu assem Dum rogat, et picta se tem pestate tuetur.'

Cærulea in tabula] Tabella i qua mare cæruleum coloribus adum bratum est.

Sed cœnam funeris hæres negliget Respondet avarus: atenim si ita pa trimonium effundo, iratus hæres o imminutam hæreditatem, mortuo mi hi justa non persolvet, sumtus omit tet et apparatus funebres. De hi fuse Alex. ab Alex. iii. 7. Porro e quorundam erat ambitio, maxime illorum qui inglorii vixerant, ut opta rent magnificum sibi funus duci e parari; inprimis autem ferales epu

las et novendiales instrui, eo quod in his mos erat celebrare defuncti laudes. Casaub.

Cœnam funeris] Tobiæ c. 4. vs. 18. sic legitur: 'Panem tuum et vinum tuum super sepulturam justi constitue; et de eo noli manducare et bibere cum peccatoribus.' Quo quidem Tobias filium docet hospitalitatem et eleemosynas in egenos exercendas, ad placandum Deum, et expiandas culparum reliquias: neque superstitionem Ethnicorum tueri potest ille locus. Enimvero apud eos cœna fuit multiplex et varia in funeribus. 1. Imponebantur rogo epulæ et cum cadavere cremabantur. Virgil. Æn. VI. 'Congesta cremantur Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.' Apuleius Florid. 4. vel potius 19. 'Exclamavit vivere hominem, procul ignes amolirentur, rogum demolirentur, cœnam feralem à tumulo ad mensam inferrent.' 2. Funebris erat cœna, cujus meminit Tullius II. de Leg. n. 63. hæc nimirum dabatur amicis et propinquis, post exequias, maxime vero senibus et ætate provectis, inquit Alex. ab Alex. loco mox citato: ut per vini cibique lenimen desiderium defuncti levaretur. 3. Ad sepulcrum cœna deponebatur, de qua Juvenal. Sat. V. vs. 85. 'Ponitur exigua feralis cœna patella.' Et hæc vocabatur silicernium, seu quod eam Umbræ silentes cernerent, seu quod ex ea non gustarent. Sanctus Augustinus Serm. XV. de Sanctis eo respexit cum aiebat, 'Miror cur apud quosdam infideles tam perniciosus error increverit, ut super tumulos defunctorum cibos et vina conferant, quasi egressæ de corporibus animæ carnales cibos requirant. Epulas enim et refectiones caro tantum requirit, spiritus autem et anima his non indigent: parare aliquis suis caris dicit, quod ipse devorat, et quod præstat ventri, imputat pietati.' Superstitiosi hujusce ritus restat adhuc nonnihil in Occitania et aliis quibusdam Galliæ partibus, ubi prima die Novembris ad vesperam instruitur mensa vino, pane, cibo, ad animas defunctorum quasi pascendas aut honorandas, et ad posterum mane sic instructa relinquitur. Plin. X. 10. (mirandum) narrat milvos rapaces licet, et *famelicam semper alitem nihil esculenti rapere unquam e funerum ferculis*. 4. Epulum erat novendiale, et circompotátio, Græcis, *περίδειπνον*, Athen. VIII. 7. et tunc jactabantur defuncti præconia, non sine ambitiosis adulationibus. Hinc Græcum Proverbium: *οὐκ ἂν ἐπαινεθείης, οὐδ᾽ ἐν περιδείπνοις*, de homine prorsus illaudabili, in quo nihil est quod laudetur etiam in illis circumpotationibus, quæ ad ejus honorem post mortem instituuntur, et in cœna illa funebri, quæ tota ambitiosa est.

Quod rem curtaveris] Quod tantum de speratis bonis detractum sit. Horat. Epist. II. 2. 'Nec metuam quid de me judicet hæres, Quod non plura datis invenerit.'

Urnæ] Cineres defunctorum urnæ immissos in sepulcro solitos condi, nemini non compertum.

Ossa inodora] Legunt aliqui, *inhonora*, seque Glossa veteri tuentur; verum repugnat textus sequens.

Ossa inodora dabit] Sine ullis aromatibus, aut vilia duntaxat unguenta adhibebit. De his vide Plin. XIII. 1. 2. 3. Juvenal. Sat. IV. vs. 108. 'Et matutino sudans Crispinus amomo, Quantum vix redolent duo funera.' Observandum duplicem fuisse in funeribus odores fundendi rationem. Primo flores, coronas, odores spargebant in lectum feralem, inque ipsum bustum; testantur Dion. Halicarn. l. II. et alii. Propertius Eleg. IV. 7. 'Cur nardo flammæ non oluere meæ?' Deinde cremato cadavere, fiebat ossilegium, et rursum odoribus, vino, lacte, ossa collecta ab amicis rigabantur et a propinquis. Tibull. Eleg. III. 2. id innuit aperte. Demum conditis in sepulcro ossibus quotannis odores et corollas imponebant. Sanctus Hieronymus Epist. ad Pammachium sic habet: 'Ceteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos; et dolorem pectoris sui his officiis consolantur.'

Seu spirent cinnama surdum] Hæres

Seu ceraso peccent casiæ, nescire paratus.
Tune bona incolumis minuas?' Et Bestius urget
Doctores Graios: 'Ita fit, postquam sapere Urbi
Cum pipere et palmis venit vestrum hoc maris expers:

offensus parum curabit an aromata exquisita sint, utrum odorem fundant acutum, an obtusum. Vide Plin. XII. 19. ubi inter alia scitu digna, sic habet: 'Cinnamomum, idemque cinnamum nascitur in Æthiopia.—Frutex duum cubitorum altitudine amplissimus, palmique minimus, quatuor digitos crassus.—Cinnami duo genera, candidius, nigriusque.—Coronas e cinnamo interrasili auro inclusas primus omnium in Templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii Templo, quod fecerat Divo Augusto conjux Augusta aureæ pateræ impositam; ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumtum est.'

Surdum] Dura quidem hæc Persii metaphora, durior tamen Horatii, quem imitatus est, Sat. II. 8. 'Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.'

Seu ceraso peccent casiæ] Neque solicitus erit purane sit casia, an adulterata, admixto gummi, vel cortice e ceraso. Plin. XII. 9. 'Adulteratur amygdala nuce, cetera ejus genera cortice scordasti: ita vocatur arbor æmula gummi: quod semel dixisse et in ceteros odores satis sit.' Pers. Sat. II. vs. 64. 'Corrupto casiam dissolvit olivo'

Ceraso] Plin. XV. 25. 'Cerasi,' inquit, 'ante victoriam Mithridaticam L. Luculli, non fuere in Italia ad urbis annum 680. Is primum vexit e Ponto, annisque 120. trans Oceanum in Brittaniam usque pervenere. Eædem in Ægypto nulla cura potuere gigni,' &c.

Casiæ] Plin. XII. 19. ante cit. 'Frutex est casia,' inquit, 'juxtaque cinnami campos nascitur,' &c.

Nescire paratus] Id est, non admodum animadvertens, vel dissimulans, præ negligentia, ira, offensione.

Tune bona incolumis minuas] Pergit avarus: itane vero cum vigeas et valeas, nullaque ægritudine aut calamitate coactus, profundes et disperdes bona, quæ ad me hæreditario jure pertinent? inquiet mihi hæres meus.

Et Bestius urget] Alii legunt, *Sed Bestius, &c.*

Bestius] Nomen imperiti et bruti hominis, de quo Horatius Ep. I. 15. ubi nonnulli tamen legunt, *Mænius.* Doctiores tamen ex vetustis codicibus legunt, *Bestius*, quem Horatius ut voracem et helluonem exhibet.

Bestius urget doctores Graios] Hæredipeta ille avidus accusat Philosophos, qui liberalitatem et munificentiam commendantes ac suadentes, in causa sunt cur minora hæredibus relinquantur.

Doctores Graios] Græcos poni pro Philosophis, jam diximus Sat. I. et V. versu ultimo. Hic vero cum aliis quibusdam intelligo Romanos Græcam Philosophiam sectantes.

Ita fit, postquam, &c.] Sic vivitur laute, et in epulis ac munificentia opes consumuntur, ex quo Græca sapientia Romam venit cum mercibus peregrinis et transmarinis. O morem novum juxta ac perniciosum! inquit ille Bestius. Vide Lactant. III. 16. ubi sapientiam quasi nuper advectam cum saporis mercibus proponit, citatque locum hunc Persii, item Senecæ verba hæc; 'Nondum sunt mille anni, ex quo initia sapientiæ nata sunt.' Et Lucretium canentem, 'Denique natura hæc rerum, ratioque reperta est Nuper, et hanc primum cum primis ipse repertus Nunc ego sum in patrias qui possum vertere voces.'

Sapere] Sic Sat. I. *Nostrum illud vivere triste.*

Urbi] Per antonomasiam, pro Roma.

Cum pipere et palmis venit] Vide Pers. Sat. V. vs. 136. et Plin. XV. 29. ubi ait, antequam piper reperiretur, baccas in usu fuisse, illiusque vicem obtinuisse. *Palmis*, seu arboribus, seu earum fructibus, qui dactyli vocantur. Vide Plin. XIII. 4. Juv. Sat. III. vs. 83. 'Advectus Romam quo pruna et coctona vento.'

Fœnisecæ crasso vitiarunt unguine pultes.'
Hæc cinere ulterior metuas? at tu, meus hæres
Quisquis eris, paulum a turba seductior audi.
O bone, num ignoras? missa est a Cæsare laurus
Insignem ob cladem Germanæ pubis, et aris

Vestrum hoc maris expers] Sæpe legitur *nostrum*. Locus etiamnum obscurus, necdum satis explicatus, post tot doctorum Interpretum incubrationes. Quidam sic intelligunt; nostra, id est, Romanorum Philosophia a Græcis invecta, *maris expers*, id est, salis, seu sine sale, hoc est, insulsa et corrupta. Casaubonus tamen explicat; *maris expers*, id est, masculæ virtutis majorum nostrorum expers. Aliis, *maris expers*, est quæ mare non transierit, sed minime placet.

Fœnisecæ crasso vitiarunt unguine pultes] Ex eo tempore adeo sunt omnia depravata, ut viliores quique rustici, quales sunt qui fœnum secant, lautitias quæsiverint. Hinc ciborum simplicitatem additis condimentis *vitiarunt*, et quasi violarunt, atque admiscere pulti cœperunt adipem, ante simplicioribus contenti cibis. Juv. Sat. XI. vs. 79. 'Ipse focis brevibus ponebat oluscula, quæ nunc Squallidus in magna fastidit compede fossor.'

Unguine] *Unguen*, unctura, condimentum. 'Solent rustici, cum oleum defuerit, pecudum adipe in pultem misso, pro oleo uti;' inquit vetus Glossa.

Pultes] Cibus erat vetustissimus e farina et aqua; interdum et ex caseo, melle, et ovis decoctis. Romanis olim pro pane fuit puls: Plin. XVIII. 8. et Valer. Maxim. II. 5. Pultis autem paulo diversæ meminit Athen. XIV. 15. et 16. Casaubonus ad hoc c. 15. Athen. multa suo more profert reconditæ eruditionis; et discrimen ponit inter πόλτον Græcorum e farina fabacea tantum, et Romanorum pultem, quam Græcis ignotam fuisse ex Plinio affirmat, et cui multa alia admiscebantur.

Hæc cinere ulterior metuas] Ita surgit in avarum Poëta: scilicet times quæ tibi mortuo sunt eventura. O stultus, qui post mortem hæredem metuis! Horat. loco ante cit. 'Nec metuam quid de me judicet hæres,' &c. Virgil. Æn. II. 'Facilis jactura sepulcri est.'

Cinere] Cineres dicit, quia cadavera comburebantur, ut ante dictum est.

At tu, meus hæres] At ego non metuo hæredis minas, quin illi ipsi occino sumtus a me faciendos.

Paulum a turba seductior] Postpositis et neglectis vulgi opinionibus, ignorantia, odio. Pers. Sat. V. vs. 96. 'Secretam gannit in aurem.'

O bone, num ignoras] Adeone es imperitus rerum, ut ignores quæ publice jactantur? Nescis nemini licere non esse liberalem in lætitia communi, et jubente munificentiam Imperatore?

Missa est a Cæsare laurus] Nescis Caium Caligulam misisse ad S. P. Q. R. literas lauro coronatas et vinctas (ex more) et triumphum jussisse parari, quod Germanos debellarit, atque in omnium bona jus ab eo datum suis procuratoribus, ut ait Sueton. loco mox citando.

Cæsare] A Julii Cæsaris temporibus omnes Imperatores Cæsares appellati.

Laurus] Literæ laureatæ, de quibus sicut et de lauro victoriæ indice, Plin. XV. 30. Tit. Liv. l. V. Ammian. Marcell. l. XV. Martial. Epig. VII. 4. 5. 7. et alibi. Mos erat olim, ut quoties insigni victoria Consules potiti essent, ob res prospere gestas, laureatis fascibus prælatis incederent. Literas etiam laureatas Romam mitti, aut nuncios cum jaculis laureatis advenire, navemque laureatam aut vittatam felicis victoriæ nuncium esse, ac læta et magna significare, animadversum est. Alex. ab Alex. I. 27.

Insignem ob cladem] Ironice, de Germanica una Caligulæ expeditione, in qua nihil dignum laude ab eo gestum est. Vide Sueton. in Caligula, c. 45. et seq. ubi Imperatoris stolida ambitio, fictæque victoriæ referuntur.

Germanæ pubis] Juventutis Ger-

Egregie gestas, induco. Quis vetat? aude.
Væ, nisi connives! Oleum artocreasque popello
Largior. An prohibes? dic clare. Non adeo, inquis.
Exossatus ager juxta est. Age, si mihi nulla

nesti ordinis deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, aut ad viarum munitiones, aut ad bestias condemnavit, aut bestiarum more quadrupedes cavea coërcuit, aut medios serra dissecuit; nec omnes ex gravibus causis; verum male de munere suo opinatos, vel quod nunquam per Genium suum dejerassent.'

Centum paria induco] Duplicem hecatomben explicant aliqui, minus bene, ut opinor: melius alii, *centum paria* gladiatorum, quorum sanguine placentur Dii, et Imperatoris Genius. Horat. Sat. II. 3. 'Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum Damnati populo paria, atque epulum'.. Quod si cui videtur mirum quod privatus gladiatorium munus exhibeat, meminerit quod refert Suetonius cap. 47. 'Scripsisse ad procuratores suos Caligulam, ut quam minima summa et impensa, triumphum tamen quam possent magnificentissimum appararent, et quantus nunquam alius fuisset; quando in omnium hominum bona jus haberent.' Ergo, quod vult Casaubonus satis verisimile est, data nempe ea potestate in facultates civium, coactos privatos de suo quemque sumtus et impensas ad triumphi pompam conferre, et contulisse. Quod respicit hoc loco Persius.

Ob res egregie gestas] Ob insignem Germanorum cladem, et partam feliciter a Caligula de hostibus victoriam. Ironice, ut supra.

Quis vetat? aude] Num ausis refragari, o hæres, et deterrere me a consilio quod cepi?

Væ, nisi connives] Impendet tibi malum, si forte non assentiaris, aut saltem dissimules: nam vel Imperatorem infensum et ultorem nanciscere, vel me iratum, et majores inde sumtus facientem, ut cupiditatem tuam et avaritiam discruciem. Paulo post: 'Nunc nunc impensius unge, Unge, puer, caules.'

Væ] Formula male precandi, idem valens ac si quis mittatur in malam crucem.

Connives] Cic. pro Cælio: 'Dii immortales, cur interdum connivetis in hominum sceleribus maximis?' Id est, clausis quasi oculis non videre videmini.

Oleum artocreasque popello largior] Populo insuper epulum et congiarium dabo, ad celebrationem victoriæ. Licet hoc soleat non a privatis sed ab Imperatoribus fieri. Sueton. Jul. Cæs. cap. 38. 'Epulum ac visceratIonem dedit, et post Hispaniensem victoriam duo prandia.' Et Domitian. cap. 4. 'Congiarium populo ter dedit, atque largissimum epulum; Senatui, Equitique panariis, plebi sportellis cum obsonio distributis.'

Artocreas] Vox e duplici facta, ἄρτος enim *panis*, *κρέας*, *caro*: significat cibum e pane carneque minutatim concisa. Alii viscerationem interpretantur hoc loco.

An prohibes] Vetasne istam meam largitionem? *Dic clare:* quid mussas? Aperi mentem et animi tui sententiam de me.

Non adeo, inquis, &c.] Non adeo fertilis et opimus est fundus *tuus*, ut hæreditatis tuæ avidus sim, et vetare velim quin prorsùs in largitiones effundas. Vel, non ita dives es, ut his sufficere possis. Alii sensum separant hoc modo: non adeo tuæ largitioni adversor; suppetit enim, haud procul, mihi satis fœcundus ager, quo ego contentus sum, inquit hæres. Sunt qui verbum juris hic accipiant, hoc sensu: *non adeo*, neque adire volo hæreditatem tuam. Quo designari volunt extraneum esse illum Persii hæredem, non autem necessarium et suum, ex Institut. Justin. lib. II. tit. 19. Docta quidem et subtilis interpretatio, verum magisne genuina? Mihi prior sententia præferatur.

Exossatus ager] Duplici et contrario sensu potest accipi, vel exhaustus, et jam sine succo et bonitate; ita passim apud Plautum *exossare* ponitur pro, enervare, comminuere, debilitare. Vel *ager exossatus*, idem est ac lapidibus expurgatus,

Jam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
Nulla manet patrui, sterilis matertera vixit,
Deque avia nihilum superest; accedo Bovillas,
Clivumque ad Virbî: præsto est mihi Manius hæres.
'Progenies terræ!' Quære ex me, quis mihi quartus

adeoque opimus et bene cultus. Ovid. Metam. I. 'Lapides in corpore terræ Ossa reor dici.'

Juxta est] Prope urbem in suburbano loco situs, et hinc pluris æstimandus.

Age, si mihi nulla] Verba Persii ad hæredem illum irritatum verbis, et quasi jam excandescentem. Age, inquit, detrecta, et ne adi hæreditatem: ego certe non reformidem genus illud infamiæ apud Romanos timeri solitum, carere scilicet hæredibus, qui funus curent, &c. Quod si aliunde non suppetant, en præsto est Manius hæres; et hic mihi sufficit.

Jam reliqua ex amitis] *Amita* est patris soror, quasi patri meo plus amata, inquiunt: solent enim sorores præ fratribus diligi, sive id sexus facit, sive personarum dissimilitudo, quæ minus habet æmulationis et invidiæ.

Patruelis] *Patrueles* dicuntur e duobus fratribus editi; consobrini vero, qui e duabus sororibus.

Proneptis] Est nepotis aut neptis filia.

Patrui] *Patruus* est patris frater: sicut avunculus frater matris. Porro notat Casaubonus in multis vetustis codicibus jungi vocem hanc cum sequentibus, ut patrui matertera sterilis fuisse intelligatur, bono sensu quidem, sic enim etiam remotissima cognatio deesse significabitur.

Matertera] Soror matris, quasi mater altera: *sterilis*, stirpe ac filiis carens.

Deque avia nihilum superest] Si denique aviæ nulla stirps; posteri nulli vivant; adeoque nemo certus mihi propinquus adsit, qui capessat hæreditatem; scis quid faciam? Obvium quemque hæredem instituam, quamvis non alia ratione mihi cognatus sit, quam quod e terra uterque progeniti factique sumus. *Avia* mater est patris aut matris.

Bovillas] Vicus est in Appia via ad undecimum ab urbe lapidem, prope quem interfectus a Milone Clodius, cum rediret ab Aricia non hinc procul sita, ut scribit Ascon. Pæd. Porro *Bovilla*, quasi villa bovis, dicitur, 'eo quod olim in Albano monte ab ara fugiens taurus jam consecratus, ibi comprehensus est.' Vetus Schol. Sedes erat frequens mendicis; quia tritum iter.

Clivumque ad Virbî] Collis iste quatuor millibus ab urbe distans nomen accepit ab Hippolyto, qui ibi colebatur sub nomine Virbii, ex quo bis vir et bis vivus fuit, id est, a Diana revocatus ad vitam, postquam discerptus fuisset, ut notum est cuilibet, ex Æn. VII. Ovid. Fast. III. et VI. Metam. XV. fab. 45.

Manius] Ignobilis quilibet et ignotus, mendicus quispiam Aricinus, similis Manio illi, qui (ut ait Festus) Dianæ agrum et lucum consecravit, Tritum Romæ Proverbium erat, *Multi Manii Ariciæ;* quia deinde plures ab illo oriundi illic virtute claruerunt. Quod autem pauperes et mendici adessent in ea regione frequentes, patet ex Juvenale, Sat. IV. vs. 117. 'Dignus Aricinos qui mendicaret ad axes.' Et Martial. Epig. XII. 32. 'Irus tuorum temporum sequebaris; Migrare clivum crederes Aricinum.'

Progenies terræ] Respondet Persio hæres ille, de quo paulo supra: scilicet hæredem institues Terræ filium, *Gigantum fraterculum,* ut ait Juvenalis Sat. IV. vs. 98. hominem ignobilem, spurium, cujus ignorantur parentes et prosapia? &c.

Quære ex me quis, &c.] Quidni? inquit Persius. Tam Manius erit mihi hæres et propinquus, quam quispiam remota cognatione affinis, de quo perinde dubitare fas mihi sit, ac de Manio; qui, ut ceteri, mecum ab una origine procreatus, ut dixi, nempe a Terra communi omnium parente, saltem ea ratione conjunctus est.

Quis mihi quartus sit pater] Quis abavus meus.

Sit pater: haud promte, dicam tamen. Adde etiam unum,
Unum etiam: terræ est jam filius; et mihi ritu
Manius hic generis prope major avunculus exit.
Qui prior es, cur me in decursu lampada poscis?
Sum tibi Mercurius: venio Deus huc ego, ut ille

Haud promte, dicam tamen] Non facile quidem et promtum indicare abavum meum; id tamen fortasse præstare potero.

Adde etiam unum, &c.] Quod si ulterius repetas, ac vel unum superius, et retro cognationis gradum scruteris; et poscas quis atavus mihi fuerit; jam hærebo: erit enim is mihi tam ignotus, quam iste, quem *Terræ progeniem* appellasti.

Terræ est jam filius] Ex Empedoclis sententia et aliorum quorundam veterum Philosophorum, qui natos e Terra primos homines censuere, cum alii ex aqua factos, sicut et alia universa, opinarentur. Huc etiam facit quod hominem ab humo veteres dixere. Porro quod per *Terræ filium* homo nihili significetur, et obscurus, patet ex Tullio ad Atticum ita scribente: 'Huic Terræ filio committere epistolam tantis de rebus non audeo.' Tertul. in Apologet. 'Dictus Saturnus Terræ Cœlique filius, quia ignoti, vel ex inopinato apparentes de cœlo supervenire dicuntur; sicut Terræ filios vulgus vocat, quorum genus incertum est: gigantesque hac ratione Terræ filii appellantur.' Vide Cœl. Rhodig. XX. 28.

Major avunculus exit] Manius ipse videri possit cognatus, et in stemmate major avunculus scribi; siquidem alius nemo prodit et præsto est, qui gradum hunc et locum inter majores meos, et in ordine stirpis et cognationis meæ, jure potiori sibi queat vindicare. *Major avunculus* est avi vel aviæ frater: aut etiam avi aviæque avunculus, ut placet Festo.

Qui prior es] Tu vero, o legitime hæres, cum senior me sis et natu major, cur a me hæreditatem speras, qui sum junior et in cursu vitæ posterior? Vel, tu qui Manio potior mihi es, et vere cognatus, cur dum vivo, hæreditati meæ inhias ante legitimum tempus, scilicet ante absolutum vitæ stadium? Certe cursor non petit lampadem ab alio ante decursum spatium: nunquam vero in ipso cursu, nec prior a posteriore, sed contra.

Cur me in decursu lampada poscas] Allegorica locutio desumta a λαμπαδηδρομία. Nempe, ut ait Suidas, Lampadis tria festa sunt apud Athenienses, Panathenæa, Vulcanalia, Promethea. De Promethei Sacris hic mentio est, in quibus juvenes accensas tædas gestantes decurrebant, certabantque, quis ad scopum primus perveniret non extincta face. Primus defatigatus proximo, is postea defessus alteri, et deinceps alius alii tradebat ardentem facem, donec metam pertingerent. Ea quidem ara Promethei in Academia fuit, a qua ad urbem cursus erat cum accensis ejusmodi facibus. Vide Alex. ab Alex. v. 8. Hujus consuetudinis meminerunt Varro III. 16. de Re Rustica, ubi ait, 'Nunc cursu lampada tibi trado;' id est, tibi dicendi vices trado. Cicero ad Herenn. IV. 'Non enim, quemadmodum in palæstra, qui tædas ardentes accipit, celerior est in cursu continuo, quam ille qui tradit; ita melior Imperator novus qui accipit exercitum, quam ille qui decedit: propterea quod defatigatus cursor dat integro facem; at hic peritus Imperator imperito exercitum.' Et ante illos Lucretius lib. II. vs. 77. 'Inque brevi spatio mutantur sæcla animantum, Et quasi cursores vitai lampada tradunt.'

Sum tibi Mercurius] Ne me ut propinquum, te ut hæredem certum, meam hæreditatem quasi tuam tibique jure debitam jam nunc intuere; sed potius finge tibi me esse velut Mercurium, qui tibi ἑρμαῖον, insperatum et fortuitum thesaurum et lucrum annuntio, indico, ostendo captandum.

Venio Deus huc ego] Inopinati et indebiti lucri Deus, ut diximus, Sat. II. vs. 11. ad verba hæc: *Dextro Hercule.*

Ut ille pingitur] Mercurius pinge-

Urtica, et fissa fumosum sinciput aure?
Vende animam lucro: mercare, atque excute solers
Omne latus mundi, ne sit præstantior alter
Cappadocas rigida pingues plausisse catasta.
Rem duplica. Feci: jam triplex, jam mihi quarto,

parcus ob hæredis curam, ut ait Hor. Epist. I. 5. Et Juvenal. Sat. XIV. 136. 'Cum sit manifesta phrenesis, Ut locuples moriaris, egenti vivere fato.'

Festa luce] In die festo, quo vel parcissimi et pauperrimi genio indulgent, et lautius victitant; ego oluscula comedam? Absit.

Urtica] Herba vilis et nota, ab urendo vel ulcerando dicta; habet enim folia mordacia, ut ait Plin. XVI. 24. Catull. Carm. XLV. ad fundum suum: 'Et me recuravi ocimoque et urtica.'

Et fissa fumosum, &c.] Caput porcinum aure perforata suspensum in camino ad fumum. Dimidiata porcellorum capita lautiori mensæ apposita refert Athen. IX. 8. 'Fumosum, vel ut servetur diutius, aut etiam ut saporem contrahat acutiorem. Legunt quidam, *spumosum*; sed male.

Sinciput] Pars prior capitis, ubi cerebrum: ponitur hic pro vili et plebeio edulio, ut patet: quod tamen lautæ fuisse gulæ affirmat Plinius, et probat Athenæus loco mox citato.

Vende animam lucro] Concludit Persius: ergo post hæc omnia quæ dixi adversus avaritiæ sordes, si tamen lubet, huic lita, et vitæ etiam periculo divitias congere, per fas etiam et nefas.

Mercare] Longinquas mercaturæ causa per mare per terras peregrinationes institue, ut dictum Sat. V. vs. 135. et sequentibus. Ibid. vs. 137. 'Verte aliquid, jura,' &c.

Excute solers omne latus mundi] Peragra totum orbem, omnes orbis angulos scrutare, ut merces novas et aliis irrepertas compares et huc advehas; et sic ditescas brevi. *Solers*, quasi solus in arte præstans et callidus.

Ne sit præstantior alter, &c.] Nec sit quispiam te peritior exercendi mangonii, id est, coëmendi mancipia, et bene curata saginataque carius vendendi.

Cappadocas pingues] Vetus Scholiastes explicat de gladiatoribus: sed cum ipso textu reclamant et refragantur viri doctissimi, et venalitios e Cappadocia servos intelligunt, robustos quidem et grandes. Cic. post reditum in Senatu: 'Cappadocem modo abreptum de grege venalium diceres.' Horat. Epist. I. 6. 'Mancipiis locuples eget æris Cappadocum Rex.' Porro Cappadocia est Asiæ minoris regio, cujus populi id peculiare habuerunt, quod servitutem libertati prætulerint. Nam a Romanis libertatem deprecati, illis permittentibus, Ariobarzanem Regem elegerunt. Vide Alex. ab Alex. II. 27.

Plausisse] Legunt alii *clausisse*: alii *pavisse*, id est, bene curasse et enutrivisse, ut facilius emtores inveniant pingues et corpulenti. Attamen amant doctiores, et retinent, *plausisse*, ambigua quidem sed erudita significatione et ingenio Satirici nostri satis congrua. Itaque *plausisse*, vel est palpasse manu servorum venalium membra, ad ostentandam emturientibus bonam corporis habitudinem ac nitorem: vel, servos laudando et applaudendo incitasse ad saltandum ex consuetudine; immo et patrio more cantandum, quo pateret illorum agilitas et industria. Vide infra. Item Juvenal. Sat. I. vs. 111.

Rigida catasta] Ob rigorem servitutis, aut duritiem ligneæ compedis, cui mancipia erant innexa.

Catasta] Locus erat in Romano foro, ubi venales servi exponebantur: ἀπὸ τοῦ καταστῆναι. Propert. Eleg. IV. 5. 'Aut quorum titulus per barbara colla pependit, Cœlati medio cum saliere foro.' Item *catasta*, lignea erat e tabulatis machina, in qua vincti prostabant servi venales. Martial. Epig. IX. 60. 'Quos arcanæ servant tabulata catastæ.' Meminit et Plin. XXXV. 17. et 18. Similis huic erat fere *catasta* illa, in qua Martyres torquendi extendebantur: quod referunt passim martyrologia.

Rem duplica] Per usuras opes adauge. Horat. Epist. I. 6. 'Mille

talenta rotundentur; totidem altera: porro Tertia succedant, et quæ pars quadret acervum.'

Feci] Respondet per prosopopœiam avarus; non tantum duplicavi, sed fœnus fœnori addens, et fœnoris fœnus accipiens, rem auxi ter, quater, decies.

Decies redit in rugam] Metaphora ducta a vestibus quæ corruguntur proprie et plicantur; seu quæ in plicas et rugas contrahuntur. Unde per similitudinem multiplicari opes dicuntur, dum nummis nummi accumulantur, et accrescunt.

Depunge] Metaphora a libra in qua certum pondus indicatur et notatur punctis. Sat. v. vs. 100. 'Certo compescere puncto nescius examen.' Legunt alii, *depinge*. Sensus utrobique idem est: statue, præscribe, quem opibus augendis et multiplicandis modum ponam. Ironice hæc in avaros hydropicis similes, de quibus dictum; 'Quo plus sunt potæ plus sitiuntur aquæ.' Et Juvenal. 'Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.'

Ubi sistam] Allusio ad Chrysippi præceptum, qui, ut Soriti respondeatur, sistendum in una e propositionibus, aiebat. Vide infra.

Chrysippe] Hic Stoicus fuit Philosophus, Zenonis, vel, ut volunt alii, Cleanthis discipulus, vir acri ingenio: in Dialectica excelluit: quoties contra Cleanthem disputarat, solitus dicere, fortunatum se adversus omnes, præterquam adversus Cleanthem: adeo vero superbus ut Ptolemæi Regis amicitiam aspernatus sit, et jactaverit de se; non esset Porticus, nisi esset Chrysippus. Ex effuso risu mortuum nonnulli tradunt. Diog. Laërt. l. vii. Cic. i. de Natura Deorum.

Inventus tui finitor acervi] Adunaton, ut vult Casaubonus: id est, o Chrysippe, si potes præscribere, qua in propositione Soritis quiescendum sit potissimum; si, inquam, id inveneris, et finem certum infinitæ propositionum congeriei statueris, tum ego meæ cupiditati et avaritiæ terminum inveniam; id est, nunquam.

Acervi] Soriten intelligit, quæ argumentatio est acervus seu cumulus propositionum, quæ in infinitum progredi posse videntur: unde per ironiam dixit Persius *finitor*; et addit, *tui*; quia dissolvendæ istius acervalis argumentationis rationem investigavit Chrysippus, et de ea quatuor Libros scripsisse fertur. Horat. Epist. ii. 1. 'Dum cadat elusus ratione ruentis acervi.' Exemplum Soritis est apud Ciceronem Tuscul. Quæst. v. n. 45. ubi solum honestum esse bonum sic probatur per quinque gradus: 'Quicquid est quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod vero approbaris, id gratum acceptumque habendum; ergo etiam dignitas ei tribuenda est: quod si ita est, laudabile sit necesse est: bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonum.' Et i. de Natura Deorum: 'Si Dii sunt, beati sunt; si beati, virtute præditi; si virtutis, et rationis erunt capaces:' unde concluditur illic, Deos esse hominibus similes: quod ibidem refellit Tullius. Et certe norunt omnes Soriten non tam esse argumentationem legitimam, rectam, certam; quam argutiam, et cavillationem.

FINIS PERSII.

VIRGILII OPERA; HEYNE's Text, and the DELPHIN NOTES. No *Interpretatio.* 8vo. 10*s.* 6*d.* bd.

CÆSARIS COMMENTARII; OBERLIN's Text, and the DELPHIN NOTES. *No Interpretatio.* 8vo. 10*s.* 6*d.* bd.

[SALLUST, HORACE. &c. will be ready in the present year.]

HOMER'S ILIAD; A new Edition, with ENGLISH NOTES. Pr. 12*s.* 6*d.* 8vo.

"This is perhaps the most useful Edition of the Mæonian bard that has yet made its appearance. It is also critical in an eminent degree, and contains a judicious and well-written account of the digamma, together with a dissertation upon the Homeric metre, principally selected from the writings of Prof. Dunbar and Mr. R. P. Knight. The author has judiciously enlivened the heavy critical matter of his work, by quotations from Pope's admirable translation, and adorned it with a few parallel passages from the Roman poet, and from our illustrious countryman Milton." New Monthly Mag.—Oct. 1819.

"It is a very compact and useful Edition of the Iliad for the use of Schools. There is no interpretation, and the Notes are in English. Nothing perhaps has retarded the progress of the young folks in acquiring a knowledge of Greek so much as the Latin interpretation."
Anti-Jacobin Rev. Sept. 1819.

A new Edition of HOMER'S ILIAD, from the Text of Heyne. 8vo. 7*s.* By A. J. VALPY, M. A.

VIRGIL, with ENGLISH NOTES at the end, Original, and selected from the Delphin and other editions. *No Interpretatio. Third Ed.* 7*s.* 6*d.* 18mo.

A NEAT EDITION OF VIRGIL, collated from the best Editions. By the Same. Price 4*s.* 18mo. *Third* Ed.

HORACE, with ENGLISH NOTES on the ODES. Pr. 5*s.* 6*d.*

A NEAT EDITION OF HORACE, which has been collated from the best Editions. The objectionable Odes and Passages have been expunged. 3*s.* 6*d.* Printed uniformly with the Virgil. 18mo. *Second* Edition: By the Same.

ELEGANTIÆ LATINÆ; or Rules and Exercises, illustrative of Elegant Latin Style. Intended for the use of the middle and higher Classes of Grammar Schools. By the Rev. E. VALPY, B.D. *Sixth* Edition. Improved and made easier. Price 4*s.* 6*d.* A general list of Phrases, and an Index are also added.

ELEMENTS OF LATIN PROSODY, with Exercises and Questions, designed as an Introduction to the scanning and making Latin verses. *Third Edition.* 4*s.* By the Rev. C. BRADLEY, M. A.

A KEY may be had. Pr. 2*s.* 6*d.*

"The perusal of this book has afforded us much satisfaction; and we can confidently say, that of its kind, it is of a very superior description. With the arrangement we are particularly pleased; the rules are developed with all possible perspicuity, and the examples are highly appropriate. We recommend these Exercises to the patronage of all persons engaged in classical education."—Crit. Rev. Aug. 1815.

GRADUS AD PARNASSUM; a New Edition, without the Verses and Phrases; the translation of the words given; also their formation. Many new words are added, with various other improvements. Royal duod. Price 7*s.* 6*d.*

The present Edition is printed on the suggestion of several Schoolmasters, who have long objected to the old Gradus, as being greatly injurious to the progress of rising genius. We need only refer to the sentiments of Dr. Vicesimus KNOX on the old Gradus, for the utility of the present plan.

